

Ανάλυση και Σύνθεση του Νοου και της Ύλης

**Μαθήματα Ψυχολογίας και Φιλοσοφίας
πάνω στις Υπέρτατες Πραγματικότητες,
όπως αυτές αναφέρονται
στις Ομιλίες του Βούδα**

2^{ος} ΤΟΜΟΣ

**Bhikkhu Nyānadassana
(Ιωάννης Τσέλιος)**

Athens Theravada Center

**ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΣΗ
ΤΟΥ ΝΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΥΛΗΣ**

Μαθήματα Ψυχολογίας και Φιλοσοφίας
πάνω στις Υπέρτατες Πραγματικότητες,
όπως αυτές αναφέρονται
στις Ομιλίες του Βούδα

2^{ος} Τόμος

Bhikkhu Nyānadassana
(Ιωάννης Τσέλιος)

*

Athens Theravada Center
2020 - 2021

Απομαγνητοφώνηση:

Ντεκίλα-Μαρία Ψυρροπούλου

Επιμέλεια των αρχείων Word:

Δόμνα Παπαθεοφίλου

Τα πνευματικά δικαιώματα αυτού του έργου καθώς και οποιαδήποτε εργασία εμπεριέχεται σ' αυτό, (γραφικά, μετάφραση, χρήση δεδομένων από βίντεο, φωτογραφικό υλικό, απομαγνητοφώνηση, και λοιπά) ανήκουν στο

Athens Theravada Center

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μάθημα 30ο- Εισαγωγή.....	5
Μάθημα 31ο- Απαρίθμηση των υλικών φαινομένων.....	21
Μάθημα 32ο- Φαινόμενα ευαίσθητης ύλης.....	46
Μάθημα 33ο- Γεννητικά φαινόμενα.....	65
Μάθημα 34ο- Μη συμπτωκωμένη ύλη.....	82
Μάθημα 35ο- Ταξινόμηση της ύλης.....	96
Μάθημα 36ο- Προέλευση της ύλης.....	121
Μάθημα 37ο- Ομαδοποίηση της ύλης.....	147
Μάθημα 38ο- Εμφάνιση της ύλης.....	170
Μάθημα 39ο- Η διαδικασία του θανάτου και της σύλληψης στην επαναγέννηση.....	193
Μάθημα 40ο- Ο νους κατά τη στιγμή του θανάτου και της επαναγέννησης.....	214
Μάθημα 41ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 1ο.....	244
Μάθημα 42ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 2ο, Αντικείμενα αντίληψης, φαντασίας, απόλαυσης....	266
Μάθημα 43ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 3ο, Φαντασία.....	290
Μάθημα 44ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 4ο, Όντα, θεοί, θεότητες.....	314
Μάθημα 45ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 5ο Δημιουργός Θεός.....	342
Μάθημα 46ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 6ο Ενότητα, Πολυμορφία.....	363
Μάθημα 47ο- Η ρίζα της υπαρξής μας, Μέρος 7ο Ολότητα, Νιμπάνα.....	381
Μάθημα 48ο- Η Εξαρτώμενη Γένεση, Μέρος 1ο.....	407
Μάθημα 49ο- Η Εξαρτώμενη Γένεση, Μέρος 2ο.....	533

Μάθημα 30ο

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θα συνεχίσουμε αυτά τα μαθήματα πάνω στην Ανάλυση και Σύνθεση του Νου και της Ύλης, που είναι μαθήματα Ψυχολογίας και Φιλοσοφίας πάνω στις Υπέρτατες Πραγματικότητες όπως αναφέρονται στις Ομιλίες του Βούδα.

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε αναλύσει τις διάφορες πτυχές του νου σε

☞ συνείδηση (*citta*) και
☞ νοητικούς παράγοντες (*cetasika*), σύμφωνα με τις κατηγορίες, τους συνδυασμούς, τη σύνθεσή τους και τους τρόπους εμφάνισής τους σε γνωστικές διαδικασίες και σε επίπεδα ύπαρξης.

Γενικά, μιλήσαμε για τις διαστάσεις της συνείδησης. Είχαμε μιλήσει ακόμα, για την ταξινόμηση του κάρμα και για το Νιμπάνα.

Ανάλυση και Σύνθεση της Ύλης

Αυτή τη φορά θα μιλήσουμε για την Ανάλυση και Σύνθεση της Ύλης, αφού κατά μεγάλο βαθμό αναλύσαμε τον Νου. Διότι δεν πρέπει να αγνοήσουμε αυτό το μέρος της ύπαρξής μας.

Γενικά η ανθρώπινη ύπαρξή μας, δεν περιλαμβάνει μόνο τον ψυχολογικό αλλά περιλαμβάνει και τον υλικό μας κόσμο, στον οποίο πολλοί άνθρωποι προσκολλώνται, ταυτίζονται, επηρεάζονται από αυτόν, και υποφέρουν συναισθηματικά.

Η ύλη είναι εξωτερική και εσωτερική. Η εσωτερική ύλη είναι τα όργανα του σώματός μας και τα αισθητήρια όργανα, όπως το μάτι για παράδειγμα. Η εξωτερική ύλη είναι τα αισθητηριακά αντικείμενα όπως για παράδειγμα τα ορατά σχήματα, χρώματα και μορφές που τα αντιλαμβανόμαστε με το μάτι. Αυτά έχουν επίπτωση στον νου μας.

Παράδειγμα, όταν ορατά αντικείμενα προσκρούουν στο μάτι μας, προκαλούν διέγερση στον νου μας μέσα στον οποίο αναδύονται ιδέες, σκέψεις και συναισθήματα.

Έτσι η εξωτερική ύλη που είναι τα αισθητηριακά αντικείμενα και η εσωτερική ύλη που είναι τα αισθητήρια όργανα, παίζουν μεγάλο ρόλο για το τι είδους ιδέες και συναισθήματα θα επέλθουν μέσα μας, τι είδους σκέψεις θα κάνουμε και τι είδους αποφάσεις θα πάρουμε.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το αυτί και τους ήχους, παρόμοια με τη μύτη και τις οσμές, τη γλώσσα και τις γεύσεις, το σώμα, που από επάνω μέχρι κάτω είναι πολύ ευαίσθητο σε απτά αντικείμενα.

Ο βομβαρδισμός αυτών των αισθητηριακών αντικειμένων πάνω στα αισθητήρια όργανά μας, συμβαίνει ανά πάσα στιγ-

μή. Από τη στιγμή που ξυπνάμε και ανοίγουμε τα μάτια μας, τα αυτιά μας και λοιπά, μέχρι τη στιγμή που θα κοιμηθούμε το βράδυ, βομβαρδιζόμαστε από αυτά τα αισθητηριακά αντικείμενα τα οποία συλλαμβάνουμε μέσω των αισθητήριων οργάνων.

Τα αισθητήρια όργανα είναι οι θύρες μέσω των οποίων ο εξωτερικός υλικός κόσμος περνάει μέσα στον νου μας, ώστε να δημιουργήσουμε ιδέες, συναισθήματα, και λοιπά.

Οι ιδέες και τα συναισθήματα δε δημιουργούνται έτσι απλά, αλλά έχουν σαν αιτία τους διάφορες συνθήκες οι οποίες δεν είναι άλλες από τα υλικά φαινόμενα.

Έτσι σε αυτά τα μαθήματα, δε θα αγνοήσουμε αυτό το μέρος της ύπαρξής μας που είναι η ύλη, αλλά θα προσπαθήσουμε να την αναλύσουμε και να δούμε πόσο μεγάλο ρόλο παίζει στην καθημερινή μας ζωή.

Πολλές ναρκισσιστικές τάσεις ή ακόμα και η ειδωλοποίηση ενός «φτιαχτού» εαυτού μας, συμπλέγματα ανωτερότητας και κατωτερότητας, νοητικές διαταραχές, φίλαυτες, εγωκεντρικές ή και φιλήδονες διαθέσεις, συναισθήματα χαράς, λύπης ή αποστροφής, προέρχονται από την προσκόλληση και την ταύτιση με την ύλη ή την υλική μορφή.

Εμείς συνήθως, προσπαθούμε να κατανοήσουμε τον ψυχολογικό μας κόσμο, χωρίς παράλληλα να κατανοούμε πόσο μεγάλο ρόλο παίζει η λανθασμένη μας αντίληψη για τον υλικό κόσμο και η προσκόλληση που έχουμε σ' αυτόν. Οι σκέψεις και τα συναισθήματα δεν επέρχονται τυχαία, αλλά όταν επαναλαμβάνονται ξανά και ξανά μεταμορφώνονται σε συμπλέγματα μέσα μας. Ο λόγος είναι η ταύτισή μας με την ύλη και την υλική μορφή που τη συναντάμε μέσα από τα αισθητήρια όργανα.

Η προσκόλληση και η ταύτισή μας με την ύλη ή την υλική μορφή που είναι εκ φύσεως ασταθής, επηρεάζει και προκαλεί την αστάθεια και την ανισορροπία του ψυχολογικού μας κόσμου, και αποτελεί μία από τις βάσεις για τον υπαρξιακό μας πόνο, την ταλαιπωρία, τα βάσανα και τη δυστυχία.

Τουναντίον, η σαφής γνώση σχετικά με την ύλη οδηγεί:

- στην αποπροσκόλληση,
- την αποταύτιση,
- στη βαθιά αταραξία του ψυχολογικού μας κόσμου και συνεπώς στην απελευθέρωση από τον υπαρξιακό πόνο.

Η μη προσκόλληση και η απελευθέρωση μπορούν να συγκριθούν με μία σταγόνα νερού πάνω σε ένα φύλλο λωτού, η οποία δεν κολλάει σ' αυτό.

Παρόμοια, ένας απελευθερωμένος νους δεν προσκολλάται σε υλικά αντικείμενα, αλλά αποδεσμεύεται από εξαρτήσεις ή επιρροές και επομένως δεν υποφέρει.

Για όσο διάστημα ο νους είναι προσκολλημένος στην ύλη, παραμένει εγκλωβισμένος σε αυτή.

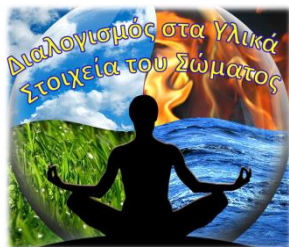
Όταν όμως αποβάλλει και αποδομήσει τη ματαιοδοξία, τις ψευδαισθήσεις και τη φανταστική εικόνα που έχει για την ύλη, απελευθερώνεται από αυτή, όπως απελευθερώνεται ένα εγκλωβισμένο πουλί από το κλουβί του.

Αυτό μπορεί να επιτευχθεί κυρίως με τον διαλογισμό, μέσω του οποίου μπορεί να αποκτηθεί η εμπειρική και η άμεση γνώση.

Δύο είδη διαλογισμού που συντελούν άμεσα σε αυτή τη γνώση, είναι ο διαλογισμός στα υλικά στοιχεία του σώ-

ματος, τον οποίο διδάσκουμε κάθε Τετάρτη και ο διορατικός διαλογισμός τον οποίο διδάσκουμε κάθε Κυριακή.

Επειδή όμως μια θεωρητική γνώση είναι επιβληθητική, θα γίνει με αυτά τα μαθήματα μια λεπτομερής ανάλυση της ύλης από αυτή τη σκοπιά.

Η ύλη θα αναλυθεί με πέντε τρόπους:

1. Απαρίθμηση,
2. Ταξινόμηση,
3. Προέλευση,
4. Ομαδοποίηση, και
5. Εμφάνιση.

Δηλαδή, πρώτα θα απαριθμηθούν τα είδη των υλικών φαινομένων, και μετά θα εξηγηθούν οι αρχές με τις οποίες ταξινομούνται, προέρχονται, ομαδοποιούνται και εμφανίζονται.

Θα υπάρχει δηλαδή μια σταδιακή ανάλυση και στη συνέχεια μια σταδιακή σύνθεση κατά την ομαδοποίηση αυτών των φαινομένων, ώστε να καταλάβουμε πώς εμφανίζονται.

Είχαμε αναφέρει από τα πρώτα μαθήματα, ότι ο άνθρωπος και γενικά κάθε έμβιο όν, αποτελείται από τον **Νου**, δηλαδή, το νοητό στοιχείο, και από την **Ύλη**, δηλαδή, το υλικό στοιχείο.

Οι έννοιες «Ψυχή», «Πνεύμα», «Εαυτός», «Εγώ», και λοιπά είναι απλώς κατασκευάσματα ή παράγωγα του νοητού στοιχείου, δηλαδή του νου, και είναι ιδεατά.

Στη σφαίρα της υλικής ύπαρξής μας υπάρχει η νοητικότητα και η υλικότητα (*nāma-rūpa*), οι οποίες αλληλοεξαρτώνται και αλληλοϋποστηρίζονται, όπως δύο όρθιοι ράβδοι υποστηρίζονται διχαλωτά για να μη πέσουν, κάπως σε σχήμα λάμδα (Λ).

Κατ' αυτόν τον τρόπο, η νοητικότητά μας (δηλαδή η συνείδηση, οι σκέψεις, οι ιδέες, οι διαθέσεις και τα συναισθήματα) επηρεάζεται πάρα πολύ από το υλικό σώμα, αλλά και αντίστροφα.

Στον Βουδισμό δεν υπάρχει κοφτός διαχωρισμός ανάμεσα στον νου και στην ύλη, ούτε η ιδέα ότι το ένα είναι ανεξάρτητο από το άλλο.

Η ύλη είναι κάθε υλικό σώμα, είτε το δικό μας είτε των άλλων όντων, είτε άψυχα σώματα όπως βράχια, δέντρα, και λοιπά.

Ο νους πάλι, είναι το αίσθημα, η αντίληψη, οι νοητικές λειτουργίες και η συνείδηση. Υπάρχει αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση μεταξύ αυτών των νοητικών και υλικών φαινομένων.

Για να μη χανόμαστε σε όλα αυτά τα φαινόμενα, ο Βούδας τα έχει ταξινομήσει σε αυτό που ονομάζει «πέντε συναθροίσματα» του νου και της ύλης, τα οποία υπόκεινται στην προσκόλληση. Εδώ είναι που προσκολλάται κάποιος στα υλικά και νοητικά φαινόμενα.

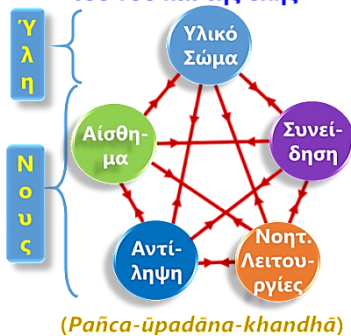
Αυτή η προσκόλληση γίνεται στο αίσθημα, στην αντίληψη, στις νοητικές λειτουργίες, στη συνείδηση, και στο σώμα, και μέσω αυτής επέρχεται η υπαρξιακή ταλαιπωρία και ο υπαρξιακός πόνος.

Η προσκόλληση αυτή εμφανίζεται ως «Εγώ, δικά μου, ο εαυτός μου, η ψυχή μου».

Έτσι, λέει ο Βούδας:

«Σε οτιδήποτε προσκολλάται κάποιος στον κόσμο, είναι μόνο στο υλικό σώμα, στο αίσθημα, στην αντίληψη, στις νοητικές λειτουργίες και στη συνείδηση που προσκολλάται». (SN 22:79)

Τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης

Ο Βούδας αποκαλεί επίσης τα πέντε συναθροίσματα ως «φορτία» και μιλάει για το φορτίο των πέντε συναθροισμάτων, λέγοντας:

«Τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης είναι πράγματι φορτία (*bhāra*). Ο μεταφορέας του φορτίου είναι το άτομο με το τάδε όνομα και φυλή. Η ανάληψη του φορτίου είναι ταλαιπωρία στον κόσμο, και το ξεφόρτωμα του φορτίου είναι ευδαιμονία». (SN *Bhārasuttaṃ*)

Η έννοια του Συναθροίσματος είναι η συσσώρευση στοιχείων που προστίθενται μαζί και μπορούν να αποτελέσουν μία ενότητα, ένα σύνολο, ή μία συγκρότηση.

Αναφέρουμε τα πέντε συναθροίσματα για να τα θυμηθούμε εκ νέου και για να δούμε ότι η ύλη για την οποία θα μιλήσουμε είναι άρρηκτα δεμένη και συνδασμένη με αυτά.

Το υλικό σώμα αναφέρεται καμιά φορά μόνο σαν Ύλη (*rū-*

ρα), και είναι σε αντίθεση με το *Nāma*, το Νοητό. Όταν αναφέρονται αυτοί οι δύο όροι *Nāma* και *Rūpa*, τότε συμπεριλαμβάνουν όλα τα πέντε συναθροίσματα, δηλαδή η *Rūpa* είναι η ύλη και το Νοητό, το *Nāma*, είναι όλα τα υπόλοιπα, δηλαδή, το Αίσθημα, η Αντίληψη, οι Νοητικές Λειτουργίες και η Συνείδηση.

Έχουμε δηλαδή τον γενικό ορισμό του τι σημαίνει *Nāma*, που είναι το Νοητό.

Όλα αυτά, και τα υλικά και τα νοητικά, τα έχουμε εξηγήσει στο πλαίσιο των τεσσάρων υπέρτατων πραγματικότητων. Προς το παρόν, θα αναλύσουμε τον παράγοντα ύλη, και αργότερα θα μελετήσουμε τον συνδυασμό ύλης και νοητικότητας.

Τέσσερις Υπέρτατες
Πραγματικότητες

CITTA – Σκέψη, Συνείδηση

CETASIKA
Νοητικοί παράγοντες

RŪPA Ύλη

NIBBĀNA Νιμπάνα

ΤΟ ΣΥΝΑΘΡΟΙΣΜΑ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Το συνάθροισμα του Υλικού Σώματος, αποτελείται από 28 είδη υλικών στοιχείων· δηλαδή από τα 4 Πρωταρχικά Στοιχεία και από τα 24 Παράγωγα των Πρωταρχικών Στοιχείων. Αρχικά θα τα αναφέρουμε περιληπτικά και αργότερα θα τα εξετάσουμε αναλυτικότερα.

Τα 4 Πρωταρχικά Στοιχεία
στο Υλικό Σώμα

-εσωτερικά και εξωτερικά -

Στα 4 πρωταρχικά στοιχεία έχουμε τα στερεά, τα υγρά, τα θερμά και τα αέρια.

Σωματικά, τα ανθρώπινα όντα αποτελούνται ως επί το πλείστον από το υγρό στοιχείο ή το νερό.

Στη βρεφική ηλικία το ποσοστό υγρού είναι 90%, στην παιδική 80%, στην εφηβική 70%, στην ενήλικη 60% και στους ηλικιωμένους 55%.

Ένας άνθρωπος **70** κιλών, για παράδειγμα, έχει περίπου **42- 47** λίτρα υγρό στοιχείο ή νερό στο σώμα του, και **70 – 45 = 25** κιλά στερεό στοιχείο.

Τα 24 Παράγωγα των Πρωταρχικών Στοιχείων

(5) είδη ευαισθησίας των αισθητηρίων οργάνων:

(4) είδη ευαισθησίας των αισθητηριακών αντικειμένων:

Χωρίς αυτές τις ευαισθησίες δε θα μπορούσαμε να επικοινωνήσουμε με τον εξωτερικό κόσμο.

Έχουμε τα είδη ύλης, τα (5) είδη ευαισθησίας των αισθητηρίων οργάνων και τα (4) είδη ευαισθησίας των αισθητηριακών αντικειμένων, συνολικά δηλαδή (9).

(2) θηλυκότητα ή αρρενωπότητα

(1) το όργανο της καρδιάς

(2) σωματική και προφορική έκφραση

- (1) ζωτικότητα
- (1) το στοιχείο του χώρου
- (1) σωματική ευκινησία
- (1) σωματική ελαστικότητα
- (1) σωματική προσαρμοστικότητα
- (1) υλική τροφή
- (1) σωματική ανάπτυξη
- (1) σωματική συνέχεια
- (1) φθορά
- (1) αποσύνθεση

Έννοια και Ετυμολογία της Ύλης

Παντού γύρω μας υπάρχει ύλη. Όλα τα σώματα, μικρά ή μεγάλα, είναι φτιαγμένα από ύλη, όπως και το σώμα μας.

Αυτό που ονομάζουμε «ύλη» είναι η σύνθεση των τεσσάρων πρωταρχικών στοιχείων, όπως των στερεών, υγρών, θερμών και αερίων, και των παραγώγων τους.

Η ύλη μπορεί να είναι σκληρή σαν το ατσάλι, μαλακή σαν την πλαστελίνη, ή αόρατη όπως ο αέρας.

Η λέξη «**ύλη**» στη γλώσσα *Pāli* είναι «**rūpa**» και σημαίνει επίσης «υλική μορφή», «υλικό σώμα». Παράγεται από το ρήμα *ruppati*, που σημαίνει «μεταμορφώνω, παραμορφώνω, μετατρέπω, μετασχηματίζω».

Ο ίδιος ο Βούδας εξηγώντας τον όρο «ύλη», «υλική μορφή», και «υλικό σώμα», δηλώνει:

«Και γιατί ονομάζεται ύλη (*rūpa*);
Μεταμορφώνεται (*ruppati*), επομένως ονομάζεται ‘ύλη’.

Μεταμορφώνεται από τι;
Μεταμορφώνεται από το κρύο και από τη ζέστη».

Για το υλικό σώμα δηλώνει:

«Μεταμορφώνεται από το κρύο, τη ζέστη, την πείνα, τη δίψα, τις μύγες, τα κουνούπια, τον αέρα, το ηλιοκάψιμο, [το δηλητήριο] ερπετών. Μεταμορφώνεται (*ruppatti*), επομένως ονομάζεται ‘ύλη’».

Οι σχολιαστές της *Pāli* εξηγούν επίσης ότι «η ύλη ονομάζεται έτσι επειδή υφίσταται μεταμόρφωση και επειδή επιπλέον επιβάλλει τη μεταμόρφωση εξαιτίας δυσμενών φυσικών συνθηκών όπως το κρύο, η θερμότητα, και λοιπά».

Στη σύγχρονη φυσική γίνεται επίσης λόγος για τη μεταμόρφωση της ύλης (*transformation of matter*).

Υπάρχουν τρία είδη μεταμόρφωσης (*trans-formation*):

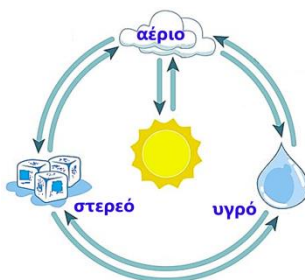
1. Φυσική
2. Χημική
3. Πυρηνική

Για παράδειγμα, το στερεό που είναι πάγος μετατρέπεται σε υγρό, όταν απορροφήσει θερμότητα και όταν χάσει τη θερμοκρασία του, πήγνυται. Το στερεό που είναι πάγος, όταν απορροφήσει μεγάλη ποσότητα

θερμότητας γίνεται αέριο και όταν χάσει τη θερμότητά του, συμπυκνώνεται και γίνεται πάλι στερεό, δηλαδή πάγος. Το υγρό, όταν απορροφήσει θερμότητα, εξατμίζεται και όταν χάσει τη θερμότητά του, συμπυκνώνεται και γίνεται υγρό.

Έτσι έχουμε αυτή τη φυσική μεταμόρφωση της ύλης, όπου το στερεό μπορεί να γίνει υγρό και αντίστροφα, το στερεό να γίνει αέριο και αντίστροφα, το υγρό να γίνει αέριο και αντίστροφα.

Αυτό συμβαίνει και στη φύση. Λόγω της θερμότητας του ήλιου υπάρχει η εξάτμιση και με τη μεγάλη συγκέντρωση υδρατμών σχηματίζονται σταγονίδια που πολλά μαζί σχηματίζουν τα νέφη. Όταν υπάρξει αρκετή συμπύκνωση, έχουμε υδατόπτωση και ανεβαίνει η στάθμη των ποταμιών, των λιμνών, των θαλασσών και των υπογείων υδάτων.

Με πιο απλά λόγια υπάρχει το νερό που λόγω της θέρμανσης εξατμίζεται και οι υδρατμοί σχηματίζουν τα σύννεφα. Οι υδρατμοί συμπυκνώνονται, υγροποιούνται και πέφτουν σαν βροχή και γεμίζουν τις αποθήκες νερού της γης. Έτσι συνεχίζεται ο κύκλος του νερού σε όλες τις εποχές.

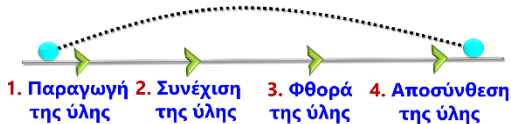
Η φυσική κατάσταση ενός υλικού σώματος μπορεί να είναι, στερεή, υγρή, αέρια και η μεταβολή τους εξαρτάται από τη θερμοκρασία και την πίεση.

Τα 4 Χαρακτηριστικά των Υλικών Φαινομένων

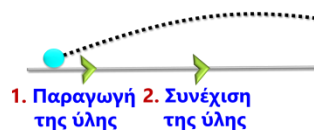
Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τέσσερα είδη υλικών φαινομένων:

την παραγωγή,
τη συνέχιση,
τη φθορά και
την αποσύνθεση της ύλης

Από αυτά, η παραγωγή (*upacaya*) και η συνέχιση (*santati*) είναι και οι δύο όροι για την **έγερση** ή τη γέννηση (*jāti*) της ύλης.

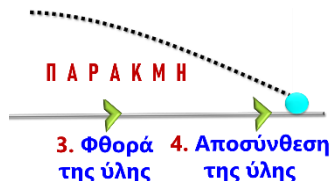
Διαφέρουν στο ότι η παραγωγή είναι η πρώτη εμφάνιση μιας υλικής διαδικασίας, δηλαδή η αρχική εκκίνηση ή η δημιουργία της διαδικασίας, ενώ η συνέχιση είναι η επαναλαμβανόμενη γένεση υλικών φαινομένων στην ίδια υλική διαδικασία.

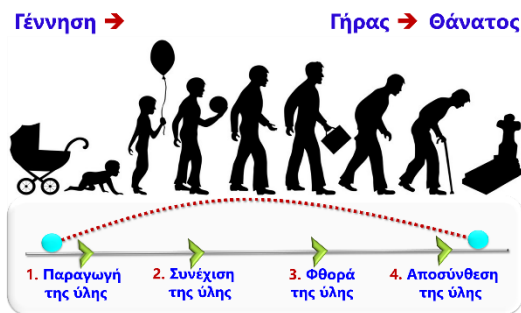
Για παράδειγμα, η έγερση του υλικού σώματος κατά τη σύλληψη είναι η παραγωγή, ενώ η επακόλουθη έγερση αυτών των ίδιων υλικών ομάδων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής είναι η συνέχιση.

Αφ' ετέρου, η φθορά (*jāratā*) και η αποσύνθεση (*aniccatā*) της ύλης είναι και οι δύο όροι για την παρακμή (*vaṇa*) της ύλης.

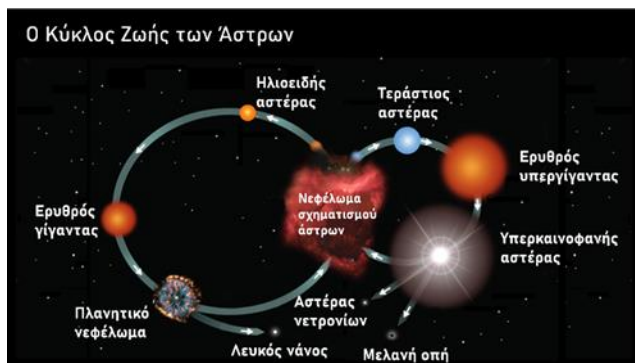
Στη ζωή μας με τη γέννηση έχουμε την παραγωγή της ύλης, με την ανάπτυξη τη συνέχιση της ύλης, με το γήρας επέρχεται η φθορά και με τον θάνατο η αποσύνθεση της ύλης. Αυτό συμβαίνει στον μικροσκοπικό και στον μακροσκοπικό κόσμο.

Στον μακροσκοπικό κόσμο μπορούμε να δούμε ότι και τα άστρα γεννιούνται εξελίσσονται και πεθαίνουν διαρκώς. Το πώς όμως θα πεθάνουν και τι θα αφήσουν πίσω τους εξαρτάται από την αρχική τους μάζα.

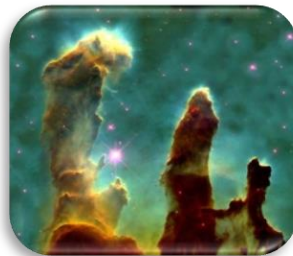
Υπάρχει ο κύκλος ζωής των άστρων. Από το νεφέλωμα σχηματισμού άστρων μπορεί να δημιουργη-

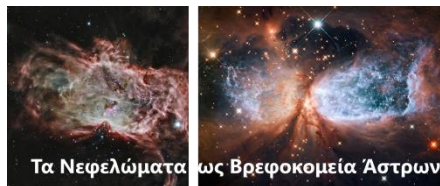
θεί ένας αστέρας, όπως ο ήλιος μας. Αυτός σταδιακά μπορεί να μεταμορφωθεί σε κόκκινο γίγαντα και κάποτε να εκραγεί

και να δημιουργηθεί ένα πλανητικό νεφέλωμα και να προκύψει είτε ένας άσπρος νάνος, είτε νεφέλωμα σχηματισμού άστρων. Από το νεφέλωμα σχηματισμού άστρων μπορεί να δημιουργηθεί επίσης ένας τεράστιος αστέρας και να μεταβληθεί σε έναν κόκκινο υπεργίγαντα, που στην εξέλιξή του θα προκληθεί μια μεγάλη έκρηξη, ο υπερκαινοφανής αστέρας (Supernova) και θα προκύψουν είτε ένα νεφέλωμα σχηματισμού άστρων, είτε ένας αστέρας νετρονίων, είτε μια μαύρη τρύπα.

Τα υπολείμματα όλων αυτών των διεργασιών (νεφελώματα) θα αποτελέσουν την πρώτη ύλη για τη γέννηση νέων άστρων.

Αυτά τα νεφελώματα αποκαλούνται βρεφοκομεία άστρων.

Η ζωή ενός άστρου:

1. Γέννηση άστρου
2. Υδροστατική-Θερμική ισορροπία
3. Κατάρρευση πυρήνα
4. Υπερκαινοφανής αστέρας (Supernova)

Η ζωή ενός άστρου

1. Γέννηση άστρου
Αρχικό νεφέλωμα αερίων (H, He και ίχνη από ελαφρά στοιχεία) συμπιέζεται από τη βαρύτητα.
2. Υδροστατική-Θερμική ισορροπία
α) Υδροστατική ισορροπία
β) Θερμική ισορροπία
3. Κατάρρευση πυρήνα
4. Supernova

Μερικές από τις πληροφορίες που σας έδωσα σήμερα, τις είχα παρουσιάσει σε προηγούμενο ξεχωριστό μάθημα σχετικά με τα τέσσερα υλικά στοιχεία του σώματος. Τις ενσωματώνω όμως στα μαθήματα ψυχολογίας διότι τώρα θα τις αναλύσουμε με πιο περιεκτικό τρόπο και θα μάθουμε καινούρια πράγματα.

Μάθημα 31ο

Απαρίθμηση των Υλικών Φαινομένων

Καλησπέρα σε όλους και καλώς ορίσατε σε αυτό το μάθημα. Βρισκόμαστε στη φάση όπου αναλύουμε την ύλη, διότι τον νου τον είχαμε αναλύσει το περασμένο έτος.

Είχαμε αναφέρει πώς είμαστε **εσωτερικά**, με το υλικό μας σώμα, και **εξωτερικά**, με τα υλικά αντικείμενα, περικυκλωμένοι και βυθισμένοι στην ύλη, και πώς η προσκόλληση και η ταύτισή μας με την ύλη που η ίδια είναι ασταθής, επηρεάζει και προκαλεί την αστάθεια και την ανισορροπία του ψυχολογικού μας κόσμου.

Η ύλη μπορεί να διαιρεθεί σε δύο μέρη:

στην εσωτερική και
την εξωτερική ύλη.

Εσωτερική ύλη είναι τα αισθητήρια όργανα που διαθέτουμε, όπως το μάτι.

Εξωτερική ύλη είναι τα ορατά αντικείμενα που βλέπουμε: φως, χρώματα, σχήματα, μάζα, πυκνότητα.

Μετά έχουμε εσωτερική ύλη που είναι το αυτί και τους ήχους, κύματα ήχων, που είναι εξωτερική ύλη.

Μετά έχουμε τη μύτη, εσωτερική ύλη και εξωτερική ύλη τις μυρωδιές, που επηρεάζει τις διαθέσεις μας.

Έχουμε τη γλώσσα, εσωτερική ύλη και τις γεύσεις που είναι εξωτερική ύλη.

Όλο το σώμα μας αποτελείται από υλικά στοιχεία τα οποία θα τα εξετάσουμε σε αυτά τα μαθήματα και έχουμε τα απτά αντικείμενα που είναι εξωτερική ύλη.

Ενδιάμεσα σ' αυτά τα δύο, υπάρχει ο νους που δένεται με νοητικό δεσμό είτε με την εσωτερική είτε με την εξωτερική ύλη.

Γι' αυτό λέει ο Βούδας:

- ◎ Εδώ, κάποιος κατανοεί το **μάτι**,
- ◎ κατανοεί τα **ορατά αντικείμενα**,
- ◎ και κατανοεί τον **νοητικό δεσμό** που εγείρεται εξαιτίας και των δύο.

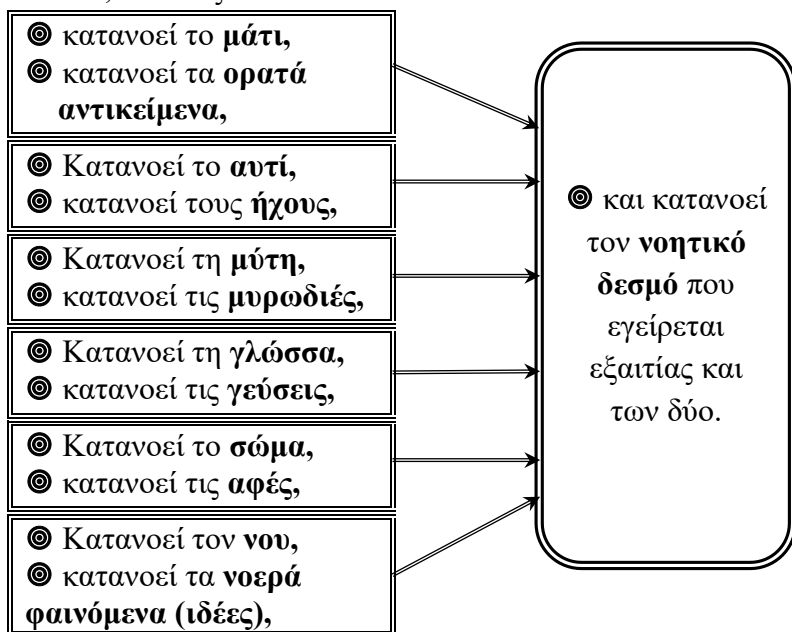
Η κατανόηση - τουλάχιστον στη Βουδιστική ψυχολογία και στην πρακτική - επιτυγχάνεται μέσω της ανάλυσης. Δεν αρκεί δηλαδή να κατανοήσουμε μόνο το μάτι, αλλά επίσης και τα ορατά αντικείμενα - από τι συστατικά αποτελούνται - και τον νοητικό δεσμό που εγείρεται εξ' αιτίας τους.

Έχουμε την εξωτερική ύλη που είναι το μάτι και την εσωτερική ύλη που είναι τα ορατά αντικείμενα. Όταν προσκρούει ένα ορατό αντικείμενο στο μάτι μας, αυτό φέρνει έναν νοητικό δεσμό μέσα μας ή ακόμα κι έναν συναισθηματικό δεσμό. Δηλαδή και νοητικά και συναισθηματικά δενόμαστε με το αντικείμενο το οποίο βλέπουμε.

Όπως λέει ο Βούδας:

Εδώ, κάποιος:

Με τον ίδιο τρόπο δημιουργούνται νοητικοί και συναισθηματικοί δεσμοί από την επίδραση της εξωτερικής ύλης στα αντίστοιχα αισθητήρια όργανα, συμπεριλαμβανομένου και του νου.

Είχαμε μιλήσει για τους νοητικούς δεσμούς σε προηγούμενα μαθήματα. Τους είχαμε αποκαλέσει νοητικούς δεσμούς, επειδή συμβαίνουν μέσα στον νου μας, εξαιτίας της αλληλεπίδρασης εσωτερικής και εξωτερικής ύλης.

Για να τους θυμηθούμε, είχαμε αναφέρει 10 νοητικά δεσμά που μπορούν να συμβούν σχετικά με την ύλη.

1. Πώς δένεται ο νους με την ύλη; Μέσα από το **φιλήδονο πάθος**, από την ευχαρίστηση που βρίσκει στην ύλη, δένεται ο νους και δημιουργείται πάθος.

2. Με την **αποστροφή** και το **μίσος**. Υπάρχουν είδη ύλης που τα αποστρεφόμεστε, τα απεχθανόμεστε, όπως οπτικά αντικείμενα, ήχοι, μυρωδιές, απτά αντικείμενα ή το σχήμα, το χρώμα, η μυρωδιά άλλων ανθρώπων μπορεί να μας προκαλέσει απέχθεια ή ακόμα και μίσος.

3. Η **αλαζονεία** ή η **υπεροψία** για την ύλη. Όταν την κατέχουμε το εγώ μας φουσκώνει, και όταν τη χάνουμε το εγώ μας ξεφουσκώνει.

4. Η **λανθασμένη νόηση** που έχουμε για την ύλη.

5. Η **αμφιβολία** για την ύλη.

6. Το **πάθος για ύπαρξη** και συνέχεια της ύλης.

7. Η **προσκόλληση** σε ηθικούς κανόνες, τελετές και αυστηρότητες σχετικά με την ύλη.

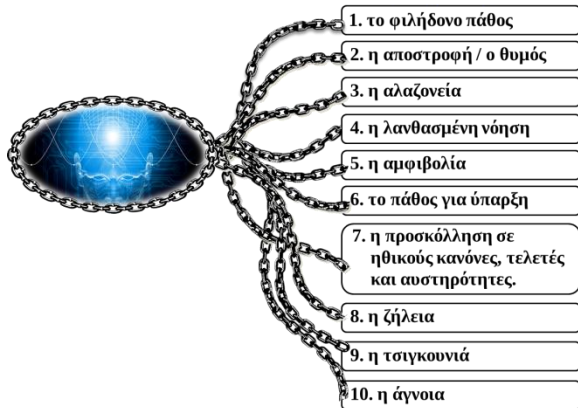
8. **Ζήλεια** σχετικά με την ύλη. Όταν οι άλλοι έχουν περισσότερα πράγματα από εμάς ή πιο όμορφα από τα δικά μας.

9. **Τσιγκουνιά** σχετικά με την ύλη. Όταν εμείς έχουμε περισσότερα υλικά αγαθά από τους άλλους και δε θέλουμε να τα μοιραστούμε με τους άλλους.

10. **Άγνοια** σχετικά με την ύλη, για το πώς λειτουργεί, από τι αποτελείται.

Αυτά είναι τα 10 νοητικά δεσμά σχετικά με την ύλη.

Τα 10 νοητικά δεσμά σχετικά με την ύλη

Αλλά υπάρχουν και τα νοητικά δεσμά σχετικά με τον νου, όταν δηλαδή ο νους δεσμεύεται με τον νου.

Ο νους δεσμεύεται με τα συναισθήματά μας, τις αντιλήψεις μας, τις αναμνήσεις μας, τις ιδέες που επεξεργάζεται, δημιουργώντας έτσι νοητικούς και συναισθηματικούς δεσμούς.

Πολλές από αυτές τις ιδέες τις παίρνει ο νους από το εξωτερικό υλικό περιβάλλον μέσω των αντικειμένων με τα οποία έρχεται σε επαφή. Για να κατανοήσουμε την ύλη, πρέπει να δούμε από τι αυτή αποτελείται και πώς επηρεάζει τις νοητικές και τις συναισθηματικές μας διαθέσεις στην καθημερινή μας ζωή.

Σχετικά με τον νου είχαμε αναφέρει πολλές λεπτομέρειες, όταν κάναμε την ανάλυση του νου. Σε αυτά τα μαθήματα θα δούμε την ύλη.

Θα αναλύσουμε την ύλη με πέντε τρόπους:

1. Απαρίθμηση,
2. Ταξινόμηση,
3. Προέλευση,
4. Ομαδοποίηση, και
5. Εμφάνιση.

Πρώτα δηλαδή θα απαριθμηθούν τα είδη των υλικών φαινομένων. Μετά θα εξηγηθούν οι αρχές με τις οποίες ταξινομούνται, προέρχονται, ομαδοποιούνται και εμφανίζονται.

Απαρίθμηση των Υλικών Φαινομένων

Η **ύλη** είναι ένα σύνολο υλικών στοιχείων και μαζών που λαμβάνεται ως ένα συνάθροισμα, το οποίο ονομάζεται «το συνάθροισμα της ύλης» (*rūpa-khandha*).

Από τα πέντε συναθροίσματα είχαμε αναλύσει σε προηγούμενα μαθήματα τα τέσσερα και το πρώτο από αυτά, το συνάθροισμα της ύλης, θα το εξηγήσουμε σήμερα.

Συνάθροισμα σημαίνει ένα συγκρότημα πολλών στοιχείων μαζί, και παρόλο που η λέξη είναι μία, δηλαδή «ύλη», εμπεριέχει και αποτελείται από πάρα πολλά στοιχεία μαζί.

Το συνάθροισμα της ύλης σύμφωνα με τις Ομιλίες του Βούδα, απαριθμείται σε είκοσι οκτώ (28) είδη υλικών φαινομένων.

Αυτά τα υλικά φαινόμενα κατατάσσονται συνοπτικά σε δύο γενικές κατηγορίες:

- τα 4 πρωταρχικά στοιχεία (*mahā-bhūta*), και
- τα 24 υλικά φαινόμενα που παράγονται από τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, τα οποία ονομάζονται «παράγωγη ύλη (*upāda-rūpa*).

28 ΕΙΔΗ ΥΛΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ

Θα αρχίσουμε με τα:

4 Πρωταρχικά στοιχεία —εσωτερικά και εξωτερικά — είναι:

- στερεά
- υγρά
- θερμά
- αέρια

Ονομάζονται τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, επειδή είναι τα βασικά και θεμελιώδη συστατικά της ύλης που είναι αδιαχώριστα και τα οποία, στους διάφορους συνδυασμούς τους, μετέχουν στη σύνθεση όλων των υλικών ουσιών, από το πιο μικροσκοπικό σωματίδιο έως το πιο ογκώδες βουνό και τον πιο αχανή γαλαξία.

Στη Φυσική ονομάζονται επίσης «**οι τέσσερις θεμελιώδεις καταστάσεις της ύλης**».

Αυτά είχαν απασχολήσει και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους, όπως τον Θαλή, τον Αναξίμανδρο, τον Αναξίμενη, τον Ηράκλειτο, τον Εμπεδοκλή.

Τα ονόμαζαν:

«γη,
ύδωρ,
πυρ και
αήρ»,

και ο καθένας έδινε έμφαση περισσότερο στο ένα από τα άλλα, θεωρώντας το ως το πρωταίτιο όλων των υπολοίπων και ως αιτία του σύμπαντος.

Αυτά τα στοιχεία είχαν απασχολήσει επίσης και τους μετασωκρατικούς φιλοσόφους όπως τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη.

Κάποιες από τις θεωρίες που ανέπτυξαν, έγιναν μετέπειτα η αιτία για την ανάπτυξη της σημερινής επιστήμης της Φυσικής και της Χημείας, αλλά και κατά κάποιον τρόπο της Βιολογίας.

Αυτή η θεώρηση του κόσμου από καθαρά φυσική άποψη ονομάζεται «φυσική φιλοσοφία» και ξεκινάει από μία αμφισβήτηση για την ύπαρξη μεταφυσικών όντων, όπως θεών, δαιμόνων, πνευμάτων, που θεωρούνταν η αιτία για τα πάντα.

Έτσι άρχισε ένα μεγάλο ερώτημα:

Τον κεραυνό, την αστραπή και τη βροντή, τη δημιουργεί ο Δίας;

Τη θαλασσοταραχή την προκαλεί ο Ποσειδώνας;

Οι σεισμοί και οι εκρήξεις των ηφαιστειών προκαλούνται από τον Ήφαιστο;

Όλοι οι πολιτισμοί εκείνης της εποχής όπως:

- ο ελληνικός,
- ο αιγυπτιακός,
- ο μεσοποταμιακός,
- ο περσικός,

ο πολιτισμός του Ινδού ποταμού, και λοιπά, με τα σπουδαία τους επιτεύγματα, απέδιδαν στους θεούς όλα αυτά που δεν μπορούσε να εξηγήσει ο άνθρωπος.

Τα επιτεύγματα ήταν στην αρχιτεκτονική, στις τέχνες, στην τροφοδοσία, στην αστρονομία και λοιπά. Απέδιδαν όσα δεν μπορούσαν να εξηγήσουν στους θεούς, δηλαδή, προσωποποιούσαν τα φυσικά φαινόμενα. Κάτι που οι άνθρωποι αδυνατούσαν να εξηγήσουν το απέδιδαν σε «θεική επέμβαση», το θεωρούσαν υπερφυσικό.

Λάτρευαν τους θεούς – ανθρωπόμορφους ή ζωόμορφους – και δεν αμφισβητούσαν την ύπαρξη αυτών των μεταφυσικών όντων.

Για τους φυσικούς φιλοσόφους όμως δεν αρκούσε να δεχθούν ότι ο Δίας έστελνε την αστραπή, ή ότι ο Ποσειδώνας έσειε την τρίαινα στη θάλασσα. Αυτή η θέση έγινε η αφορμή για να ξεκινήσει μία ορθολογική όπως θα τη λέγαμε σήμερα, εξήγηση του κόσμου.

Υπέθεσαν ότι κάτι άλλο πρέπει να συμβαίνει και ο ήλιος έχει αυτό το συγκεκριμένο μέγεθος και την ενέργεια φωτός, και ότι δεν είναι ο Απόλλωνας που τον φέρνει επάνω σε άρμα με άλογα.

Προσπάθησαν να βρουν κάποιες λογικές εξηγήσεις.

Το ίδιο συνέβαινε στην Ινδία, στην Αίγυπτο και σε άλλους πολιτισμούς. Πίστευαν σε προσωποποιημένα φυσικά φαινόμενα - θεούς.

Επομένως, η θεώρηση του κόσμου που γεννιέται ως φυσική φιλοσοφία, και που είναι η μητέρα της φυσικής επιστήμης, στηρίζεται πάνω στην αμφισβήτηση των θεών ή των υπερφυσικών όντων.

Αυτό είναι ένα γιγάντιο βήμα. Μπορεί σήμερα, μετά από τόσα χρόνια να μας φαίνεται σαν κάτι απλό, ωστόσο είναι ένα τεράστιο άλμα να πιάσεις ένα - ένα τα στοιχεία που ο πρωτόγονος άνθρωπος και οι πρωτόγονοι πολιτισμοί απέδιδαν για χιλιάδες χρόνια στους θεούς, και να πεις ότι δεν υπάρχουν θεοί πίσω από αυτά τα φυσικά φαινόμενα και ότι πρέπει να ερμηνεύσουμε τον κόσμο λογικά.

Μετά από μελέτες στη φύση, έβγαλαν συμπεράσματα που δεν ήθελαν να τα αποδώσουν στους θεούς, αποβάλλοντας έτσι τις προκαταλήψεις και τις δεισιδαιμονίες.

Αξιοσημείωτη είναι εδώ η ρήση του Ηράκλειτου:

«Αυτόν τον κόσμο δεν τον έπλασε κανένας θεός ή άνθρωπος, παρά υπήρχε πάντα, υπάρχει και θα υπάρχει· ένα αιώνιο, ζωντανό πυρ, που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο».

Ο Βούδας επίσης είχε απορρίψει τις μεταφυσικές και μυστικιστικές ερμηνείες για τον κόσμο και τον άνθρωπο, τον οποίο θεωρούσε να αποτελείται από το υλικό και το νοητικό στοιχείο.

Έτσι ο άνθρωπος απαρτίζεται από έξι στοιχεία:

- το στερεό
- το υγρό
- το θερμό
- το αέριο
- το στοιχείο του χώρου
- το στοιχείο της συνείδησης

Όλα τα φαινόμενα τα αναλύει σε στοιχεία (*dhātu*), τα οποία υπόκεινται στους φυσικούς νόμους της αιτιοκρατίας και της συνθηκοκρατίας, οι οποίοι νόμοι επίσης ονομάζονται στοιχεία, όπως δηλαδή «το συνθηκοκρατημένο στοιχείο» (*sañkhata-dhātu*), σε αντίθεση με το «μη συνθηκοκρατημένο στοιχείο» (*asañkhata-dhātu*), δηλαδή το στοιχείο του Νιμπάνα (*Nibbāna-dhātu*).

Για παράδειγμα, όταν αναλύει το στοιχείο της συνείδησης (*viññāna-dhātu*), αναφέρει και για το «στοιχείο του αισθήματος» (*vedanā-dhātu*), το «στοιχείο της αντίληψης» (*saññā-dhātu*), το «στοιχείο της φιλήδονης επιθυμίας» (*kāma-dhātu*), το «στοιχείο του θυμού» (*byāpāda-dhātu*) και λοιπά — δίδοντας ακόμη και σε αυτά τα νοητικά φαινόμενα μια φυσική διάσταση ως «φυσικά στοιχεία» και όχι μεταφυσικά.

Παρόλο που μας λέει ότι αποτελούμεθα από ύλη και νοητικά φαινόμενα όπως το αίσθημα, η αντίληψη, οι νοητικές λειτουργίες, και η συνείδηση, ο Βούδας προχωράει περαιτέρω και μας εξηγεί πώς προ-

σκολλώμεθα σε αυτά και νοητικά και συναισθηματικά. Και πώς αυτή η προσκόλληση μπορεί να μας φέρει την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον υπαρξιακό πόνο.

Η διδασκαλία του είναι αναλυτική και μας δείχνει όχι μόνο τι συμβαίνει με αυτόν τον κόσμο και πώς προσκολλώμεθα σε αυτόν και υποφέρουμε, αλλά και πώς μπορούμε να τον ξεπεράσουμε και να υπερβούμε την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον υπαρξιακό πόνο. Η διδασκαλία του είναι σωτηριολογική. Οι Έλληνες φιλόσοφοι δεν προχώρησαν μέχρι εκεί, απλώς ανέφεραν θεωρητικά για την ύλη και δεν προχώρησαν σε περισσότερη ανάλυση.

Θα εξετάσουμε τώρα την ανάλυση της ύλης και με ποιόν τρόπο τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία αλληλοσχετίζονται και αλληλοσυνδιάζονται, και μας δίνουν την εικόνα της συμπαγότητας ή της πυκνότητας, όχι μόνο στο σώμα μας αλλά και σε εξωτερικά σώματα.

Τα 4 πρωταρχικά στοιχεία, τα στερεά, τα υγρά, τα αέρια και θερμά, τα είχαμε εξηγήσει σε ένα ξεχωριστό μάθημα, ιδιαίτερα για τον διαλογισμό στα τέσσερα υλικά στοιχεία. Πολλές πληροφορίες που είχαμε δώσει σε εκείνο το ξεχωριστό μάθημα, θα τις επαναλάβουμε και σε αυτό το μάθημα.

Θα αρχίσουμε πρώτα με την εξέταση του στερεού στοιχείου.

1. Το Στερεό Στοιχείο

Το στερεό στοιχείο ονομάζεται έτσι γιατί χρησιμεύει ως στήριγμα ή θεμέλιο για τα συνυπάρχοντα υλικά φαινόμενα.

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της σκληρότητας.
2. **Λειτουργεί** ως θεμέλιο για τα άλλα πρωταρχικά στοιχεία και για την «παράγωγή ύλης».
3. **Η εκδήλωσή** του είναι η πρόσληψη των άλλων στοιχείων.

4. Η εγγύτατη αιτία του είναι τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία.

Την ανάλυση αυτή την κάνουμε για να προσδιορίσουμε τις ιδιότητες που έχει το κάθε στοιχείο.

Ένα χαρακτηριστικό είναι η σκληρότητα. Τόσο η σκληρότητα όσο και η απαλότητα είναι τρόποι με τους οποίους το στερεό στοιχείο μπορεί να βιωθεί από την αίσθηση της αφής. Και η πέτρα που είναι σκληρή και το φτερό που είναι μαλακό, απαλό, θεωρούνται και τα δύο στερεά στοιχεία. Το υγρό στοιχείο μέσα τους είναι πολύ μηδαμινό, για να τα θεωρήσουμε σαν υγρά

Το στερεό στοιχείο διαιρείται σε δύο ομάδες:

Στην ομάδα της βαριάς στερεότητας, έχουμε τη σκληρότητα που αναφέραμε, την τραχύτητα και τη βαρύτητα.

Ομάδα Βαριάς Στερεότητας

α. Σκληρότητα

γ. Τραχύτητα

ε. Βαρύτητα

Ομάδα Ελαφριάς Στερεότητας

β. Απαλότητα

δ. Λειότητα

ζ. Ελαφρότητα

Στην ομάδα της ελαφριάς στερεότητας έχουμε τα αντίθετά τους, την απαλότητα, την λειότητα και την ελαφρότητα. Για παράδειγμα, η πέτρα ανήκει στην ομάδα βαριάς στερεότητας, ενώ το φτερό στην ομάδα ελαφριάς στερεότητας.

Θα πάμε τώρα να εξετάσουμε το υγρό και τα υπόλοιπα στοιχεία, αλλά αργότερα θα επανέλθουμε στο στερεό και στα υπόλοιπα με πιο αναλυτικό τρόπο.

2. Το Υγρό Στοιχείο

Το υγρό στοιχείο ή η Ρευστότητα, είναι ο υλικός παράγοντας που κάνει τα διάφορα σωματίδια της ύλης να συνενώνονται, να

συνδέονται και να συμπυκνώνονται, εμποδίζοντάς τα έτσι να διασκορπιστούν.

Για παράδειγμα έχουμε τη σκόνη που δεν έχει υγρό στοιχείο, είναι ξερή. Αν την πάρουμε και τη φυσηξουμε, τότε θα διασκορπιστεί. Όσο είναι αυξημένο το στερεό στοιχείο, μπορεί να γίνει σωματίδια που διασκορπίζονται εύκολα.

Αν στη σκόνη προσθέσουμε νερό, τότε γίνεται μια συμύκνωση. Αν η σκόνη είναι αλεύρι, γίνεται ζυμάρι. Συμπυκνώνονται όλα τα σωματίδια μαζί. Το υγρό στοιχείο είναι σαν μια γόμα που κολλάει τα σωματίδια μαζί.

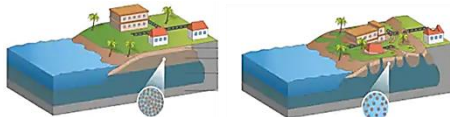

Το Υγρό Στοιχείο έχει ορισμένα χαρακτηριστικά.

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της ροής.
2. **Η λειτουργία** του είναι να εντείνει ή να ενισχύει τις συνυπάρχουσες υλικές καταστάσεις.
3. **Η εκδήλωσή** του είναι η σύμπτυξη, η συγκράτηση ή η συνοχή υλικών φαινομένων.
4. **Η εγγύτατη αιτία** του είναι τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία. Χωρίς τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία, το υγρό δεν μπορεί να υπάρχει.

Το νερό αποτελείται από υδρογόνο και οξυγόνο, δύο αέρια συνδυασμένα μαζί. Μέσα στο νερό υπάρχει και το αέριο στοιχείο, αλλά όπως θα δούμε αργότερα, υπάρχει και το στερεό και το θερμό στοιχείο.

Κατά τη διαδικασία της υγροποίησης, το νερό μέσω της ροής έχει την τάση να

Υγροποίηση
Διάβρωση μέσω της ροής

διαλύει την ύλη και να διασκορπίζει τα σωματίδια της ύλης, επιφέροντας έτσι τη διάβρωση.

Γι' αυτό έχουμε ποτάμια που διαβρώνουν τις όχθες. Έχει αυτή την τάση το νερό, καταστρεπτική τάση.

Από τη μία πλευρά έχει την τάση της ροής και από την άλλη πλευρά, έχει την τάση της συ-

α. Ροή

β. Συνεκτικότητα

νεκτικότητας, να συνενώνει τα σωματίδια της ύλης όταν είναι αναλογικά σε μικρή ποσότητα. Έτσι στο νερό βλέπουμε και την καταστρεπτική και τη δημιουργική τάση.

Σε αντίθεση με τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία, το υγρό στοιχείο δεν μπορεί κάποιος να το αισθανθεί σωματικά, αλλά μπορεί να το κατανοήσει επαγωγικά από τη συνεκτικότητα ή την πυκνότητα των τριών άλλων πρωταρχικών στοιχείων. Έτσι, δεν περιλαμβάνεται στο από δεδομένο.

Το νερό αποτελείται από δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο οξυγόνου που είναι αέρια στοιχεία.

αέριο στοιχείο

Πυκνότητα

=

Όταν αυτά τα δύο συμπυκνώνονται, υπάρχει δηλαδή πυκνότητα, τότε έχουμε το υγρό στοιχείο.

στερεό
θερμό
αέριο

Αυτή την πυκνότητα μπορούμε να την αισθανθούμε σαν στερεό στοιχείο το οποίο περιλαμβάνει τη θερμότητα και το αέριο στοιχείο. Βασικά, το υγρό στοιχείο βασίζεται στην πυκνότητα ώστε να εμφανίζεται ως στερεό, στη θερμότητα που την καταλαβαίνουμε όταν βάζουμε το χέρι μας στο νερό, και στο αέριο που το καταλαβαίνουμε διότι καταλαβαίνουμε τη ροή του

νερού στο χέρι μας.

Το υγρό στοιχείο δεν μπορεί να βιωθεί ως δεδομένο αφής, αλλά μπορεί να συνειδητοποιηθεί μόνο με το όργανο του νου, επαγωγικά. Εάν βάλουμε το χέρι μας στο νερό, μπορούμε να το κουνήσουμε πιο εύκολα απ' ό,τι στην άμμο που είναι στερεό στοιχείο, κι αυτό διότι στο νερό υπάρχει πολύ περισσότερο αέριο στοιχείο απ' ό,τι στο στερεό και δεν υπάρχει μεγάλη αντίσταση.

Έτσι εάν κλείσουμε τα μάτια μας και βάλουμε το χέρι μας μέσα στο νερό και το κουνήσουμε, θα αντιληφθούμε την ελαφρά πυκνότητα που έχει σαν στερεό στοιχείο, καθώς και τη θερμότητα.

3. Το Θερμό Στοιχείο

Θα εξετάσουμε το θερμό στοιχείο.

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της θερμοκρασίας.
2. Η **λειτουργία** του είναι να ωριμάζει ή να θερμαίνει τα άλλα υλικά φαινόμενα.
3. Η **εκδήλωσή** του είναι η συνεχής παροχή απαλότητας.
4. Η **εγγύτατη αιτία** του είναι τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία.

Τόσο η ζέστη όσο και το κρύο είναι τρόποι με τους οποίους βιώνεται το θερμό στοιχείο.

Το θερμό στοιχείο έχει δύο αντίθετες δυνάμεις, δηλαδή τη ζέστη και το κρύο.

α. Ζέστη ↔ β. Κρύο

Η μία μπορεί να είναι δημιουργική, η άλλη καταστρεπτική. Όταν υπάρχει αρμονία ανάμεσα στις δύο, μπορούμε εμείς τα έμβια όντα να επιβιώσουμε. Όταν υπάρχουν ακρότητες της ζέστης ή του κρύου, τότε είναι καταστρεπτικές για τη ζωή μας.

4. Το Αέριο Στοιχείο

Το Αέριο στοιχείο είναι η βασική αρχή της κίνησης και πίεσης των υλικών φαινομένων.

Βιώνεται ως απτή πίεση.

Το Αέριο στοιχείο,

1. έχει το **χαρακτηριστικό** της διάτασης, του φουσκώματος, της διόγκωσης.
2. Η **λειτουργία** του είναι να προκαλεί κίνηση στα άλλα υλικά φαινόμενα.
3. Η **εκδήλωσή** του είναι η μεταφορά ή η μεταβίβαση σε άλλα μέρη.
4. Η **εγγύτατη αιτία** του είναι τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία.

Τον αέρα δεν μπορούμε να τον δούμε, είναι αόρατος. Μπορούμε όμως να τον βιώσουμε όταν μας χτυπάει στο δέρμα, ως απτή πίεση ή όταν βλέπουμε τα δέντρα και τα φύλλα των δέντρων να κινούνται. Τότε καταλαβαίνουμε επαγωγικά ότι υπάρχει αέρας.

Συνολικά, τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία:

- βασίζονται πάνω στο **στερεό** στοιχείο,
- συγκρατούνται μαζί από το **υγρό** στοιχείο,
- διατηρούνται από το **θερμό** στοιχείο, και
- διογκώνονται από το **αέριο** στοιχείο.

Αυτά ονομάζονται αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

Αδιαχώριστα Υλικά Φαινόμενα

- Τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία,

- το χρώμα,
- η οσμή,
- η γεύση και
- η θρεπτική ουσία

} Παράγωγα

είναι τα οκτώ είδη υλικών φαινομένων που είναι αδιαχώριστα (*avinibbhoga-rūpa*).

Η Υλική Τροφή

Στην υλική τροφή που τρώμε, εκτός από τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, συμπεριλαμβάνονται ως παράγωγα το χρώμα, η οσμή, η γεύση και οι θρεπτικές ουσίες.

Η θρεπτική ουσία βρίσκεται ακόμα και σε τρόφιμα ή αντικείμενα που κατά τη γνώμη μας δεν το φανταζόμασταν.

Για παράδειγμα, τα βακτήρια μπορούν να τραφούν από ύλη που για μας είναι αδιανόητο ότι μπορεί κάποιος οργανισμός να τραφεί από αυτή και να επιβιώσει. Έχουμε βακτήρια που μπορούν να επιβιώσουν στο χώμα ή με ουσίες που βρίσκονται στα βάθη των ωκεανών.

Αυτά τα οκτώ είναι έτσι αδιαχώριστα, διότι είναι πάντα συνδεδεμένα μεταξύ τους και είναι πάντα παρόντα σε όλα τα υλικά αντικείμενα· από τα απλούστερα έως τα πιο περίπλοκα.

Στον Βουδισμό, δε δίνουμε προτεραιότητα σε κάποιο από αυτά, ότι δηλαδή από αυτό το στοιχείο ξεκίνησε ο κόσμος.

Αυτό θεώρησαν κάποιοι αρχαίοι φιλόσοφοι όπως ο Ηράκλειτος για παράδειγμα, που έλεγε ότι η πρωταρχική αιτία του σύμπαντος ήταν το πυρ ή ο Θαλής, το υγρό στοιχείο, ενώ κάποιοι έχουν δώσει έμφαση στο αέριο στοιχείο ως πρωταίτιο της κοσμογονίας.

Στον Βουδισμό θεωρούμε και τα τέσσερα στοιχεία αδιαχώριστα.

Αυτό που γίνεται είναι ότι κάποιες φορές υπερτερεί το ένα και κάποιες φορές το άλλο έναντι των υπολοίπων. Για παράδειγμα, όπου υπάρχει το υγρό στοιχείο, υπάρχει απαραίτητως και το στερεό, το θερμό και το αέριο και αντίθετα.

Στη χονδρική ύλη μπορούμε να βρούμε το χρώμα, την οσμή, τη γεύση και τη θρεπτική ουσία. Αυτά είναι όλα μαζί "πακέτο". Γι' αυτό θεωρούνται μια υλική ομάδα (*kalāpa*) που αποτελείται αποκλειστικά από αυτά τα οκτώ στοιχεία είναι γνωστή ως:

- «απλή οκτάδα» (*suddhaṭṭhaka*)

Αυτή η οκτάδα είναι αδιαχώριστη και εμφανίζεται σε όλα τα υλικά φαινόμενα, τουλάχιστον στη χονδρική ύλη.

Τώρα εάν πάμε στα ηλεκτρόνια, στα πρωτόνια, στα κουάρκ και λοιπά και προσπαθούμε να βρούμε χρώμα, γεύση, οσμή και θρεπτική ουσία, φυσικά θα είναι πολύ δύσκολο.

Στο σώμα μας έχουμε επίσης αυτή την απλή οκτάδα, μπορούμε δηλαδή να βρούμε και τα οκτώ στοιχεία της.

Αδιαχώριστα και Διαχωρίσιμα Υλικά Φαινόμενα

Τα υπόλοιπα στοιχεία, είτε είναι παρόντα είτε απόντα, είναι διαχωρίσιμα.

Θα μιλήσουμε για αυτά τα υπόλοιπα 24 είδη παραγώγων φαινομένων από τα πρωταρχικά, τα οποία μπορεί να είναι παρόντα με αυτή την απλή οκτάδα ή να είναι απόντα.

Τα **πρωταρχικά** στοιχεία μπορούν να συγκριθούν με τη **γη**, και τα **παράγωγα** φαινόμενα μπορούν να συγκριθούν με τα **δέντρα** και τους **θάμνους** που αναπτύσσονται σε εξάρτηση από τη γη.

Δηλαδή το χρώμα, η οσμή, η γεύση και η θρεπτική ουσία, που αναφέραμε, αυτά είναι ντα παράγωγα που μπορούν να θεωρηθούν ως τους θάμνους που αναδύονται από τη γη, που είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία.

Το Εσωτερικό Στερεό Στοιχείο στο Σώμα μας

Στο σχολείο μαθαίνουμε στη φυσική τα στοιχεία που υπάρχουν έξω από εμάς και στους γαλαξίες στο σύμπαν. Αυτά υπάρχουν και στο σώμα μας. Το **εσωτερικό στερεό στοιχείο** στο σώμα μας είναι:

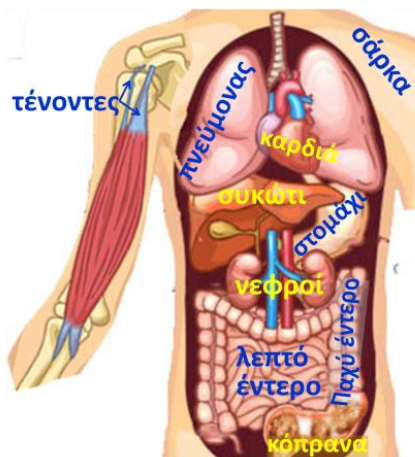
τα μαλλιά,
τα νύχια,
το δέρμα,
τα δόντια.

τα οστά,
ο μυελός των οστών,
ο εγκέφαλος,

η σάρκα,
 οι τένοντες,
 τα νεφρά,
 η καρδιά,
 το συκώτι,
 το διάφραγμα,
 η σπλήνα,
 τα πνευμόνια,
 το λεπτό έντερο,
 το παχύ έντερο,
 το στομάχι,
 τα κόπρανα.

Το Εξωτερικό Στερεό Στοιχείο

Το **εξωτερικό στερεό στοιχείο** είναι τα σώματα άλλων ανθρώπων και όντων. Όπως εμείς διαθέτουμε αυτά τα όργανα, κατά τον ίδιο τρόπο τα διαθέτουν και οι άλλοι άνθρωποι και τα άλλα όντα. Εάν τα αναλύσουμε θα δούμε ότι είναι τα

ίδια στοιχεία. Δεν είμαστε κάτι το ιδιαίτερο και οποιαδήποτε μαιτιοδοξία έχουμε για τον εαυτόν μας καταλύεται αυτόματα όταν δούμε ότι αποτελούμεθα από τα ίδια συστατικά.

Το εξωτερικό στερεό στοιχείο είναι επίσης οποιοδήποτε συμπαγές, σταθερό αντικείμενο, όπως το χώμα, τα δέντρα, οι βράχοι, τα βουνά, τα μέταλλα.

Έτσι έχουμε μια μεγάλη ποικιλία στερεών εξωτερικών στοιχείων τα οποία συναντάμε καθημερινά στη ζωή μας.

Το Εσωτερικό Υγρό Στοιχείο

Το **εσωτερικό υγρό στοιχείο** στο σώμα μας είναι:

η χολή,
το φλέγμα,
το πύον,
το αίμα,
ο ιδρώτας,
το λίπος,
τα δάκρυα,
το λάδι,
το σάλιο,
η μύξα,
το λιπαντικό υγρό των αρθρώσεων,
τα ούρα.

Το Εξωτερικό Υγρό Στοιχείο

Το **εξωτερικό υγρό στοιχείο** είναι τα σώματα άλλων ανθρώπων και όντων. Κι αυτά πρέπει να τροφοδοτούνται με υγρά στοιχεία για να διατηρηθούν στη ζωή.

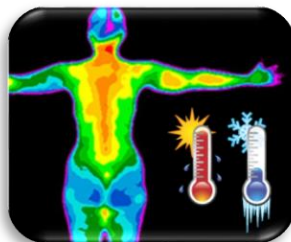
Το εξωτερικό υγρό στοιχείο είναι επίσης οποιοδήποτε υγρό στοιχείο ή ποσότητα νερού που σχηματίζει θάλασσες, ποτάμια, λίμνες και τα λοιπά.

Το Εσωτερικό Θερμό Στοιχείο

Το εσωτερικό θερμό στοιχείο στο σώμα μας είναι η θερμοκρασία του ζεστού και το κρύου, που μπορούμε να μετρήσουμε με θερμόμετρο.

Το Εξωτερικό Θερμό Στοιχείο

Το εξωτερικό θερμό στοιχείο είναι τα σώματα άλλων ανθρώπων και όντων ή οτιδήποτε είναι εξωτερική θερμότητα, όπως η ηλιακή ακτινοβολία και η φωτιά.

Η θερμοκρασία ή το θερμό στοιχείο έχει το χαρακτηριστικό της θερμότητας ή του ψύχους.

Εξωτερικά, η θερμοκρασία ή το θερμό στοιχείο παράγει επίσης φαινόμενα ανόργανης ύλης, όπως κλιματικούς και γεωλογικούς μετασχηματισμούς.

Κλιματικοί Μετασχηματισμοί

Η θερμοκρασία που προέρχεται από τον ήλιο διαμορφώνει τις τέσσερις εποχές στη γη, λόγω της κλίσης του άξονα της γης και της γωνίας πρόσπτωσης των ακτίνων του.

Και έχουμε τους κλιματικούς μετασχηματισμούς που βασικά είναι η μεταβολή των εξής ατμοσφαιρικών φαινομένων: Ζέστη ...Κρύο.

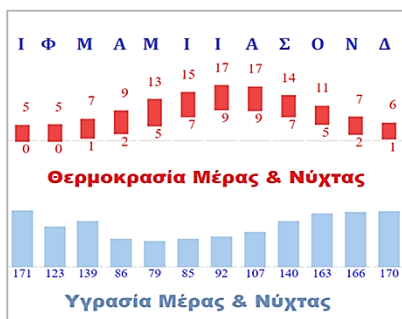
Στους κλιματικούς σχηματισμούς έχουμε αντίθετες δυνάμεις: τη ζέστη με το κρύο, την υγρασία με την ξηρασία και τον αέρα με τη θύελλα.

Ζέστη	↔	Κρύο
Υγρασία	↔	Ξηρασία
Αέρας	↔	Θύελλα

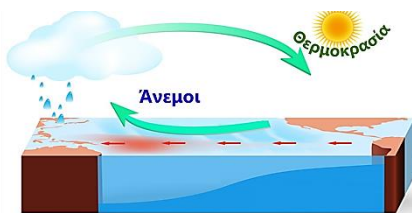
Οι κλιματικοί μετασχηματισμοί αλλάζουν από την ανατολή του ηλίου μέχρι τη δύση

Οι κλιματικοί μετασχηματισμοί αλλάζουν από μήνα σε μήνα και ακόμα από ημέρα σε ημέρα. Ο πίνακας δείχνει τη διακύμανση της θερμοκρασίας ανά μήνα και ανά μέρα και νύχτα. Υπάρχει και αλλαγή υγρασίας την ημέρα και τη νύχτα, λόγω της θερμοκρασίας.

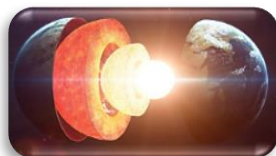

Στους κλιματικούς μετασχηματισμούς και οι άνεμοι δημιουργούνται λόγω της θερμοκρασίας από τον ήλιο.

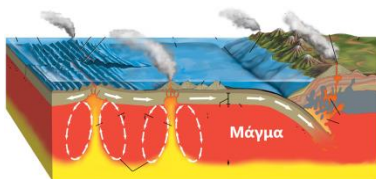
Γεωλογικοί Μετασχηματισμοί

Η θερμοκρασία επηρεάζει και τους γεωλογικούς μετασχηματισμούς όπως αυτούς που υφίστανται στον

πυρήνα της γης, όπου υπάρχει υψηλή θερμοκρασία και στις τεκτονικές πλάκες.

Τα ηφαίστεια είναι φυσικά φαινόμενα που οφείλονται στο θερμό στοιχείο και όχι σε κάποιον θεό όπως ο Ήφαιστος της αρχαίας Ελληνικής μυθολογίας.

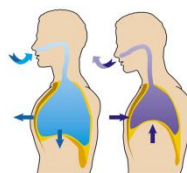

Το Εσωτερικό Αέριο Στοιχείο

Το **εσωτερικό αέριο στοιχείο** στο σώμα μας είναι ο αέρας που αναπνέουμε.

Το σώμα μας και η ζωή μας εξαρτώνται από το υδρογόνο, το οξυγόνο, και από άλλα αέρια όπως το διοξείδιο του άνθρακα, το άζωτο.

Μεγαλύτερη ή μικρότερη ποσότητα ενός από αυτά, μπορεί να επιφέρει ανισορροπία.

Το σώμα ενός ενήλικα ανθρώπου, χρειάζεται περίπου 40 λίτρα οξυγόνου κάθε ημέρα. Αυτό σημαίνει 23.040 ανάσες κατά μέσον όρο καθημερινά.

Χωρίς οξυγόνο, κάποιος μπορεί να πεθάνει μέσα σε ένα με ενάμισι λεπτό ή δύο με τρία λεπτά.

Το Εξωτερικό Αέριο Στοιχείο

Το **εξωτερικό αέριο στοιχείο** είναι τα σώματα άλλων ανθρώπων και όντων ή κάθε άλλου είδους **εξωτερικός αέρας**.

Παρ' όλο που ο αέρας είναι αόρατος, μπορούμε να έχουμε μια επαγωγική γνώση για την ύπαρξή του.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για τα παράγωγα των πρωταρχικών στοιχείων. Αυτό το κεφάλαιο έχει μεγάλη σημασία, γιατί παρόλο που έχουμε ακούσει για τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, δεν έχουμε ακούσει για τα παράγωγά τους και να καταλάβουμε ότι αυτά βρίσκονται μέσα μας και επηρεάζουν κάθε μέρα τη ζωή μας.

Μάθημα 32ο Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης

Είχαμε αναφέρει στο προηγούμενο μάθημα, πώς είμαστε **εσωτερικά** με το υλικό μας σώμα και **εξωτερικά** με τα υλικά αντικείμενα, περικυκλωμένοι και βυθισμένοι στην ύλη, και πώς η προσκόλληση και η ταύτισή μας με την ύλη που είναι από μόνη της ασταθής, επηρεάζει και προκαλεί την αστάθεια και την ανισορροπία του ψυχολογικού μας κόσμου.

Μαθαίνουμε να κατανοούμε την ύλη, από τι αυτή αποτελείται, και το πώς επηρεάζει τις νοητικές και συναισθηματικές μας διαθέσεις.

Είχαμε αναφέρει επίσης ότι θα αναλύσουμε την ύλη με πέντε τρόπους:

1. Απαρίθμηση,
2. Ταξινόμηση,
3. Προέλευση,
4. Ομαδοποίηση, και
5. Εμφάνιση.

Βρισκόμαστε στον πρώτο τρόπο που είναι η Απαρίθμηση των Υλικών Φαινομένων και όπως είχαμε αναφέρει στο προηγούμενο μάθημα, υπάρχουν 28 είδη υλικών φαινομένων.

Έχουμε κατ' αρχάς τη **Συμπυκνωμένη Ύλη** που απαρτίζεται από 18 είδη υλικών φαινομένων στα οποία εμφανίζονται τα 4 πρωταρχικά στοιχεία και η Παράγωγη Ύλη, που είναι κάθε είδους ύλη που παράγεται από αυτά τα πρωταρχικά στοιχεία.

Η παράγωγη ύλη περιλαμβάνει:

- II. Τα Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης, με την ευαισθησία στο μάτι, στο αυτί, στη μύτη, στη γλώσσα και στο σώμα.
- III. Τα Φαινόμενα Αισθητηριακών Αντικειμένων,
- IV. Τα Γεννητικά φαινόμενα,
- V. Το Καρδιακό φαινόμενο με το όργανο της καρδιάς,
- VI. Το Ζωτικό φαινόμενο με το οποίο αναπαράγονται τα κύτταρά μας, και
- VII. Το Θρεπτικό φαινόμενο με ιδιαίτερες ιδιότητες, που είναι η υλική τροφή στην οποία βασίζεται το σώμα μας.

28 ΕΙΔΗ ΥΛΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ	
ΣΥΜΠΥΚΝΩΜΕΝΗ ΥΛΗ (18)	
I. Πρωταρχικά στοιχεία:	1. στερεά, 2. υγρά, 3. θερμά, 4. αέρια
-ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΥΛΗ-	
II. Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης:	5. ευαισθησία στο μάτι, 6. ... αυτί, 7. ... μύτη, 8. ... γλώσσα, 9. ... σώμα
III. Φαινόμενα Αισθητηριακών Αντικειμένων:	10. ορατά αντικείμενα, 11. ήχοι, 12. μυρωδιές, 13. γεύσεις
IV. Γεννητικά φαινόμενα:	14. θηλυκότητα, 15. αρρενωπότητα
V. Καρδιακό φαινόμενο:	16. το όργανο της καρδιάς
VI. Ζωτικό φαινόμενο:	17. υλική ζωτικότητα
VII. Θρεπτικό φαινόμενο:	18. υλική τροφή

Έχουμε και τη Μη Συμπυκνωμένη Ύλη.

ΜΗ ΣΥΜΠΥΚΝΩΜΕΝΗ ΥΛΗ (10)	
VIII. Οριοθετικό φαινόμενο:	19. το στοιχείο του χώρου
XI. Επικοινωνιακά Φαινόμενα:	20. σωματική έκφραση 21. φωνητική έκφραση
X. Ευμετάβλητα φαινόμενα:	22. ελαφρότητα της ύλης 23. ευπλαστότητα της ύλης 24. ευελιξία της ύλης
V. Χαρακτηριστικά της ύλης:	25. παραγωγή της ύλης 26. συνέχιση της ύλης 27. αποσύνθεση της ύλης 28. παροδικότητα της ύλης

Αυτή αποτελείται από 10 είδη φαινομένων.

Περιλαμβάνει το Οριοθετικό φαινόμενο του χώρου, τα Επικοινωνιακά φαινόμενα, που έχουν σχέση με τη φωνητική έκφραση - η γλώσσα που χρησιμοποιούμε - και τις σωματικές εκφράσεις μιας συγκεκριμένης γλωσσικής διαλέκτου, τα Ευμετάβλητα φαινόμενα, που είναι ελαφρότητα της ύλης, ευπλαστότητα της ύλης και η ευελιξία της ύλης, και τα Χαρακτηριστικά της ύλης που σε γενικές γραμμές είναι καθολικά· δηλαδή η ύλη παράγεται, συνεχίζει, φθείρεται και αποσυντίθεται.

Θα αρχίσουμε με τα Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης. Τα Πρωταρχικά στοιχεία τα αναλύσαμε ήδη στο προηγούμενο μάθημα.

II. Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης

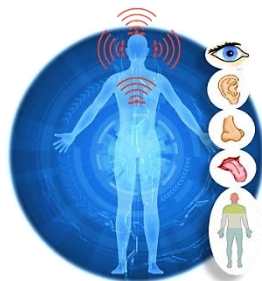
Αυτά είναι οι πέντε ευαισθησίες:

στο μάτι,
στο αυτί,
στη μύτη,
στη γλώσσα και
το σώμα.

Αυτά τα όργανα λειτουργούν σαν αισθητήρες, όπως χρησιμοποιείται ο όρος και στη μηχανική.

Αισθητήρες, που προσλαμβάνουν ορισμένα φυσικά ερεθίσματα (φως, ήχο, κίνηση και τα λοιπά) και τα μετατρέπουν σε κατάλληλα μηνύματα.

Μοιάζουν με τους αισθητήρες που έχουμε στα αυτοκίνητα. Τα σημερινά αυτοκίνητα έχουν έναν εξοπλισμό (ραδιοανίχνευσης για αντικείμενα μπροστά τους, αισθητήρες λείζερ, υπερηχητικό αισθητήρα, βιντεοκάμερα) που βοηθάει πάρα πο-

λύ και δίνει ένα μήνυμα στον οδηγό για τα εμπόδια ή την κατάσταση που υπάρχει γύρω από το όχημα.

Τα σύγχρονα αμάξια έχουν πολύ περισσότερους αισθητήρες.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με το σώμα μας που κι αυτό έχει τους αισθητήρες του. Χωρίς αυτούς τους αισθητήρες δεν μπορούμε να επικοινωνήσουμε με το περιβάλλον μας και να συνειδητοποιήσουμε τι γίνεται σε αυτό.

Έτσι αυτά τα όργανα είναι σαν τους αισθητήρες και εμείς είμαστε σαν ένα αυτοκίνητο. Κινούμαστε πάνω κάτω, και καταλαβαίνουμε το φως, τους ήχους, τις μυρωδιές, τις γεύσεις: κι όλα αυτά είναι μέσω των οργάνων που χρησιμοποιούμε για να μας δώσουν ένα μήνυμα.

Όλα αυτά είναι υλικά φαινόμενα.

Τα πέντε αισθητήρια όργανα, όπως το μάτι και λοιπά είναι **υλικά φαινόμενα** (*rūpa*), όπου υπάρχει η **ευαίσθητη ύλη** (*pasāda-rūpa*), χωριστά για το καθένα. Δηλαδή, κάθε όργανο έχει διαφορετικούς αισθητήρες.

Το μάτι για παράδειγμα είναι ευαίσθητο στο φως, στα σχήματα και στα χρώματα, ενώ το αυτί έχει άλλη ευαισθησία, είναι ευαίσθητο στους ήχους, η μύτη στις μυρωδιές, και λοιπά.

Το κάθε όργανο έχει διαφορετική λειτουργία και διαφορετική δομή ύλης που θα την εξετάσουμε τουλάχιστον χονδρικά.

Ο Βούδας αναφέρει ότι ο άνθρωπος απαρτίζεται από έξι στοιχεία:

- το στερεό
- το υγρό
- το θερμό
- το αέριο
- το στοιχείο του χώρου
- το στοιχείο της συνείδησης

Στην ίδια ομιλία ο Βούδας αναφέρει, ότι ο άνθρωπος απαρτίζεται από έξι βάσεις επαφής:

- η βάση της οπτικής επαφής
 - η βάση της ακουστικής επαφής
 - η βάση της ρινικής επαφής
 - η βάση της γλωσσικής επαφής
 - η βάση της σωματικής επαφής
 - η βάση της νοητικής επαφής
- (MN Dhātuviḅhaṅga Sutta)

Εμείς θα εξετάσουμε τις πέντε πρώτες βάσεις, πλην αυτής της νοητικής επαφής για την οποία είχαμε μιλήσει στο προηγούμενο έτος.

Οι πέντε πρώτες βάσεις επαφής είναι υλικά φαινόμενα που ανήκουν στα Φαινόμενα Ευαίσθητης Ύλης και εγείρονται στο σώμα μας μέσω των πέντε αισθητήριων οργάνων.

Οι πέντε πρώτες «**βάσεις επαφής**» ονομάζονται πιο συγκεκριμένα οι «**υλικές ευαισθησίες**» (*pasāda*) του ματιού, του αυτιού, της μύτης, της γλώσσας και του σώματος.

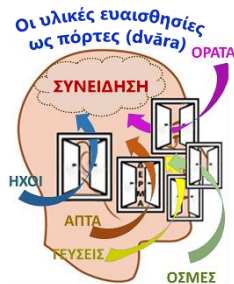

Κάθε μία από αυτές χρησιμεύει ως μια **πόρτα (dvāra)** με την οποία η **συνείδηση** και οι **νοητικοί παράγοντες** που ενεργούνται σε μια νοητική διαδικασία αποκτούν πρόσβαση στο αντικείμενό τους, μέσω των οποίων το αντικείμενο γίνεται προσβάσιμο στις συνειδήσεις και στους νοητικούς παράγοντες.

Είτε το πούμε πόρτα είτε βάση, είναι ένα άνοιγμα από το οποίο η συνείδηση μπορεί να πάρει το μήνυμα και να έλθει σε επαφή με το αντικείμενο το οποίο προσέκρουσε πάνω στο ανάλογο αισθητήριο όργανο.

Αυτά τα φαινόμενα ευαίσθητης ύλης είναι που αφήνουν το αντικείμενο να διεγείρει τη συνείδηση. Υπάρχει μια αλληλοσυσχέτιση, μια κυκλοφορία που γίνεται μέσα μας μεταξύ συνείδησης και αντικειμένου. Η συνείδηση που έχει πρόσβαση στο αντικείμενο και το αντικείμενο που εισέρχεται και έχει πρόσβαση στη συνείδηση επηρεάζοντάς την. Αυτό γίνεται κάθε στιγμή, λόγω της ευαισθησίας που υπάρχει σε αυτά τα αισθητήρια όργανα.

Η Ευαισθησία του Ματιού

Θα εξετάσουμε πρώτα την ευαισθησία του ματιού.

Αυτό που συμβατικά ονομάζεται «μάτι», είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διαφόρων υλικών στοιχείων.

Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στο μάτι** (*cakkhu-pasāda*), δηλαδή η ευαίσθητη ουσία στην κόρη και στον αμφιβληστροειδή χιτώνα που καταγράφει το φως και το χρώμα.

Δεν είναι δηλαδή όλο το μάτι που παίζει ρόλο, αλλά ορισμένα σημεία του ματιού που έχουν αυτή την ευαισθησία· τα κύτταρα που μπορούν να συλλάβουν το φως και να το επεξεργασθούν για να δώσουν ένα μήνυμα.

Αυτή χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο μάτι.

Η ευαισθησία στο μάτι είναι η «πύρτα» για τη συνείδηση που ανήκει στη γνωστική διαδικασία του οργάνου του ματιού, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει ορατές μορφές μέσω του ματιού. Έτσι, όταν προσκρούει ένα αντικείμενο στο μάτι μας, εγείρεται η συνείδηση του ματιού λόγω της ευαισθησίας του ματιού.

Η συνείδηση με άλλα λόγια εξαρτάται από την ευαισθησία του ματιού. Αυτό που ονομάζουμε συνείδηση, είναι ένα εξαρτώμενο φαινόμενο που δεν εγείρεται από μόνο του, αλλά χρειάζεται ορισμένες αιτίες και συνθήκες για να εγερθεί, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η ευαισθησία του ματιού.

Χωρίς αυτή την ευαισθησία η συνείδηση δε διεγείρεται.

Η Ευαισθησία του Αυτιού

Αυτό που ονομάζεται συμβατικά «αυτί» είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διαφόρων υλικών στοιχείων.

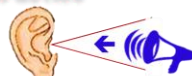
Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στο αυτί**, δηλαδή η ευαίσθητη ουσία στην τυμπανική μεμβράνη

στον κοχλία που καταγράφει τους ήχους για να επεξεργασθούν και να δώσουν ένα μήνυμα. Δεν είναι δηλαδή όλο το αυτί που παίζει ρόλο, αλλά ορισμένα σημεία του αυτιού που έχουν αυτή την ευαισθησία.

Αυτή χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο αυτί. Όταν υπάρχει ένα ερέθισμα, τότε εγείρεται η συνείδηση στο αυτί. Η ευαισθησία στο αυτί είναι η πόρτα για τη συνείδηση που ανήκει στη γνωστική διαδικασία του οργάνου του αυτιού, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει ήχους μέσω του αυτιού.

ευαισθησία του αυτιού

συνείδηση του αυτιού

Έτσι, όταν προσκρούει ένας ήχος στο αυτί μας, εγείρεται ένας παλμός σαν ένα κουδούνι μέσα στο αυτί μας, το οποίο με τη σειρά του προκαλεί την έγερση της συνείδησης.

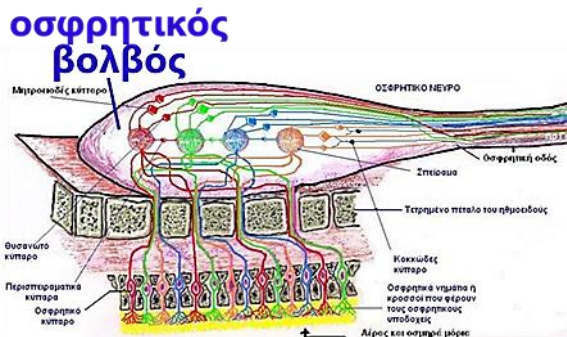
Χωρίς αυτή την ευαισθησία η συνείδηση δε διεγείρεται.

Η Ευαισθησία της Μύτης

Αυτό που συμβατικά ονομάζεται «μύτη», είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διαφόρων υλικών στοιχείων.

Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στη μύτη**, δηλαδή η ευαίσθητη ουσία στον οσφρητικό βολβό που καταγράφει τις οσμές.

Όταν προσκρούει οσμή στη μύτη μας, τότε διεγείρονται οι οσφρητικοί υποδοχείς και ο οσφρητικός βολβός. Αυτή η ευαισθησία είναι πολύπλοκη, όπως φαίνεται στην εικόνα του οσφρητικού βολβού, που βλέπουμε τα κύτταρα που εμπλέκονται και όλους τους νευρώνες και τις συνάψεις που χρειάζονται για να μυρίσουμε. Διεγείρεται ο οσφρητικός βολβός και εγείρεται η συνείδηση της οσμής.

Αυτή η ευαισθησία χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στη μύτη.

Η ευαισθησία στη μύτη είναι η πόρτα για τη συνείδηση που ανήκει στη γνωστική διαδικασία του οργάνου της μύτης, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει οσμές μέσω της μύτης.

Δεν είναι δηλαδή μόνο η ευαισθησία της μύτης που είναι μια συνθήκη για να εγερθεί η συνείδηση, αλλά παίζει ρόλο και το αντικείμενο. Χωρίς το αντικείμενο, η ευαισθησία της μύτης δεν παίζει κανέναν ρόλο για την έγερση της συνείδησης, και ούτε η συνείδηση μπορεί να εγερθεί. Αλλά είναι το αντικείμενο που ερεθίζει την ευαισθησία στη μύτη και διεγείρει τη συνείδηση.

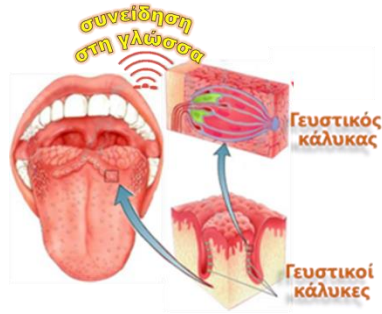
Χωρίς αυτή την ευαισθησία η συνείδηση δε διεγείρεται.

Η Ευαισθησία της Γλώσσας

Αυτό που ονομάζεται συμβατικά «γλώσσα» είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διαφόρων υλικών στοιχείων. Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στη**

γλώσσα. Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στη γλώσσα**, δηλαδή η ευαίσθητη ουσία στους γευστικούς κάλυκες που καταγράφει τις γεύσεις.

Έχουμε τους γευστικούς κάλυκες, που είναι περίπλοκο σύστημα νευρώνων, νευρών και κυττάρων και μας διευκολύνουν να γευθούμε.

Οι γευστικοί κάλυκες είναι διαμερισμένοι σε όλη τη γλώσσα με διάφορους τρόπους.

Έχουμε κάλυκες που μπορούμε να καταλάβουμε το πικρό, το ξινό, το αλμυρό και το γλυκό.

Σε αυτούς τους γευστικούς κάλυκες εγείρεται η συνείδηση της γεύσης.

Αυτή η ευαισθησία χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στη γλώσσα. Οποιοδήποτε σήμα ή ερέθισμα επιδρά στη γλώσσα μας, διεγείρει τη συνείδησή μας για να διακρίνουμε γεύσεις. Η ευαισθησία στη γλώσσα είναι η πόρτα για τη συνείδηση που ανήκει στη γνωστική διαδικασία του οργάνου της γλώσσας, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει γεύσεις μέσω της γλώσσας. Όταν προσκρούουν γεύσεις στη γλώσσα μας τότε διεγείρεται η συνείδηση της γλώσσας.

Χωρίς αυτή την ευαισθησία η συνείδηση δε διεγείρεται.

Η Ευαισθησία του Σώματος

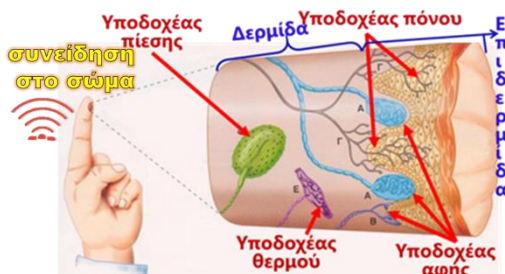

Αυτό που ονομάζεται συμβατικά «σώμα», είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διαφόρων υλικών στοιχείων.

Μεταξύ αυτών των στοιχείων υπάρχει η **ευαισθησία στο σώμα**, δηλαδή η ευαίσθητη ουσία που καταγράφει την αφή.

Έχουμε ένα παράδειγμα με το δάχτυλο και την επιδερμίδα.

Βλέπουμε ότι υπάρχει ένα πολύπλοκο σύστημα αντίληψης της αφής. Υπάρχουν υποδοχείς αφής, υποδοχείς πόνου, υποδοχείς πίεσης και

υποδοχείς θερμού για να καταλαβαίνουμε εάν είναι κάτι θερμό, σκληρό ή μαλακό. Οι υποδοχείς είναι κύτταρα, που άλλα είναι ευαίσθητα στην πίεση, άλλα είναι ευαίσθητα στον πόνο, άλλα ευαίσθητα στην αφή και άλλα στη θερμοκρασία. Αυτή η ευαισθησία χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο σώμα.

Αυτή η ευαισθησία χρησιμεύει ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο σώμα.

Η ευαισθησία στο σώμα (*kāya-pasāda*) εκτείνεται σε όλο το οργανικό σώμα «σαν ένα υγρό που απορροφά ένα στρώμα βαμβακιού» και χρησιμεύει για την καταγραφή απτών αισθήσεων.

Ευαισθησία σε Όλο το Σώμα

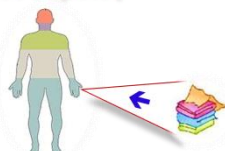
Δεν είναι μόνο στην αφή μας, αλλά και μέσα στα όργανά μας υπάρχει η ευαισθησία για να μπορούμε να καταλάβουμε την πίεση, τη θερμοκρασία ή τον πόνο.

Η ευαισθησία στο σώμα είναι η πόρτα για τη συνείδηση που ανήκει στη γνωστική διαδικασία του οργάνου του σώματος, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει τα απτά αντικείμενα μέσω του σώματος.

Χωρίς αυτή την ευαισθησία η συνείδηση δε διεγείρεται.

ευαισθησία
του σώματος

συνείδηση
του σώματος

ΣΥΝΟΨΗ

Όλες οι ευαισθησίες έχουν ορισμένα χαρακτηριστικά και λειτουργίες.

Η Ευαισθησία στο Μάτι,

1. έχει το **χαρακτηριστικό** της ευαισθησίας των πρωταρχικών στοιχείων που είναι έτοιμη για την πρόσκρουση ορατών δεδομένων, ή έχει το **χαρακτηριστικό** της ευαισθησίας των πρωταρχικών στοιχείων που πηγάζει από την επιθυμία κάποιου να δει ορατά αντικείμενα.

2. Η **λειτουργία** της είναι να συλλάβει ένα ορατό δεδομένο ως αντικείμενο.

3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως η βάση της συνείδησης του ματιού.

4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι τα πρωταρχικά στοιχεία που γεννιούνται από το Κάρμα πηγάζοντας από την επιθυμία κάποιου να δει.

Αυτά που προσκρούουν σ' αυτή την ευαισθησία του ματιού, δεν είναι άλλα από τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία. Όταν βλέπουμε ένα αντικείμενο με το μάτι, μπορούμε να το καταλάβουμε σαν φως, σαν χρώμα, σαν σχήμα ή σαν πυκνότητα ή σαν ρευστότητα. Η ευαισθησία είναι έτοιμη να αναλάβει την πρόσκρουση αυτών των ορατών αντικειμένων και να αισθανθεί.

Όμως δεν έχουμε μόνο το παθητικό μέρος όπου τα ευαίσθητα όργανα λειτουργούν έτσι, χωρίς τη δική μας βούληση, αλλά υπάρχει και το ενεργητικό μέρος όπου θέλουμε να δούμε ορατά αντικείμενα και γι' αυτό λειτουργεί το μάτι. Εάν δεν υπήρχε η επιθυμία, δε θα σηκώναμε το μάτι για να δούμε κάτι. Οι νοητικοί παράγοντες ή τα νοητικά φαινόμενα παίζουν μεγάλο ρόλο για τη διέγερση και τη λειτουργία αυτής της ευαισθησίας στο μάτι.

Αυτές οι ευαισθησίες αποτελούνται από τα πρωταρχικά στοιχεία, τα οποία δε δημιουργήθηκαν αλλά γεννήθηκαν από το κάρμα. Ο νους κάποιου που έχει την ορμή να δει κάτι, σιγά σιγά δημιουργεί κύτταρα τα οποία πολλαπλασιάζονται και αποκτά την ευαισθησία έτσι ώστε να μπορεί να συλλάβει το φως, τα χρώματα, και λοιπά.

Κάθε ένα από τα άλλα φαινόμενα της ευαίσθητης ύλης – δηλαδή το αυτί, η μύτη, η γλώσσα και το σώμα – θα πρέπει να κατανοηθούν παρομοίως, με τις κατάλληλες αντικαταστάσεις.

Παράδειγμα, όταν έχετε ένα κέικ μπροστά σας, πίσω από ένα γυαλί, μπορείτε να το δείτε με το μάτι, αλλά δεν μπορείτε να το μυρίσετε. Αν κάποιος αφαιρέσει το γυαλί, τότε τα μόρια που παράγονται από τα πρωταρχικά στοιχεία, δηλαδή το στερεό, το υγρό, το θερμό και το αέριο, έρχονται στη μύτη, ερεθίζουν τη μύτη, αλλά όχι το μάτι.

Το κάθε όργανο λοιπόν έχει ως εγγύτατη αιτία του τα πρωταρχικά στοιχεία και ερεθίζεται από συγκεκριμένες χημικές ουσίες.

Σχετικά με το παλιό κάρμα δηλαδή το κάρμα των προηγούμενων ζωών, ο Βούδας λέει:

«Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Το **μάτι** είναι το παλιό κάρμα που πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από

συνθήκες (*abhisankhatam*), διαμορφώνεται από τη **βούληση**, (*abhisañcetaḥitam*) και μπορεί να βιωθεί (*vedanīyam*).

Δηλαδή, κάναμε πράξεις που είχαν την ορμή να δούμε οποιοδήποτε ορατό αντικείμενο. Ήταν η σφοδρή επιθυμία μας που την κάναμε πράξη. Μπορούμε να αναφέρουμε και τη θεωρία της εξέλιξης. Εξελιχθήκαμε προσαρμοζόμενοι στο περιβάλλον. Και από ζωή σε ζωή, σιγά-σιγά αποκτήσαμε αυτό που λέγεται μάτι, επειδή θέλαμε να δούμε, είτε λόγω κάποιου κινδύνου είτε λόγω της επιθυμίας να απολαύσουμε κάτι. Έτσι αυξήθηκε μέσα μας η δυναμικότητα, ώστε να αποκτήσουμε το μάτι. Τα δέντρα, ξέρουμε ότι δεν έχουν μάτια. Ορισμένα ζώα δεν έχουν μάτια, γιατί ζουν σε περιβάλλοντα που δε χρειάζεται να δουν, έχουν αναπτύξει άλλες αισθήσεις όμως, όπως είναι η όσφρηση, που αναπληρώνει τα μάτια.

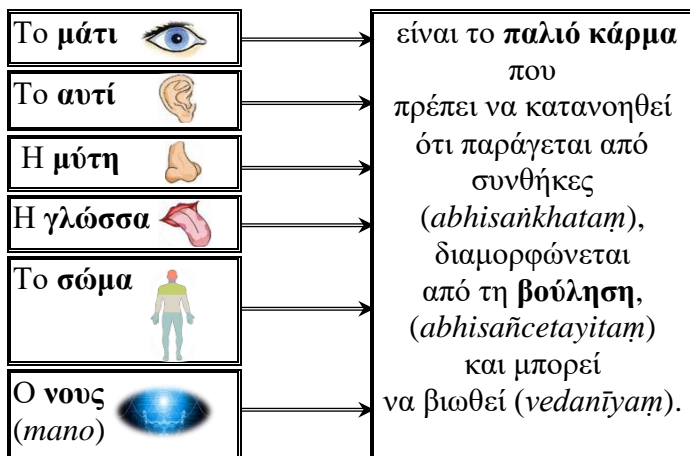
Για παράδειγμα, οι νυχτερίδες όταν πετάνε το βράδυ για να βρουν την τροφή τους, δε χρησιμοποιούν τα μάτια τους αλλά ηχητικά κύματα με τα οποία μπορούν να συνειδητοποιήσουν εάν μπροστά τους υπάρχει κάτι. Η ικανότητα αυτή στις νυχτερίδες είναι τόσο ανεπτυγμένη, ώστε μπορούν να πετούν με μεγάλη ταχύτητα χωρίς να προσκρούουν σε εμπόδια. Κάτι που για μας είναι αδύνατον.

Εάν έχετε ακουστά τη θεωρία της εξέλιξης, τότε μπορείτε να καταλάβετε πώς αυτά τα ζώα ανέπτυξαν αυτή την ικανότητα.

Όπως λέει ο Βούδας, πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από ορισμένες συνθήκες του περιβάλλοντος, από τις ανάγκες μας, τις ορμές μας, τις επιθυμίες μας, τα πάθη μας και διαμορφώνεται από τη βούληση και όχι από κάποιο υπερφυσικό ον και είναι μέσα στο εμπειρικό μας πεδίο.

Και βλέπουμε ότι μέσω των ερεθισμάτων στο μάτι από ορατά αντικείμενα, επηρεάζονται οι διαθέσεις μας, με την ευαρέσκεια ή την αποστροφή μας προς αυτά.

Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Όλα τα αισθητήρια όργανα τα αποκτήσαμε διότι κάναμε πράξεις από ζωή σε ζωή, που μας έδωσαν αυτά τα όργανα. Γεννιόμαστε δηλαδή σε μια μήτρα η οποία μπορεί να υποστηρίξει αυτά τα όργανα που εμείς θέλουμε να αποκτήσουμε.

Και τι είναι **το νέο κάρμα**;

Οποιοδήποτε κάρμα (εκούσια πράξη) κι αν κάνει κάποιος τώρα με το σώμα, με την ομιλία ή με τον νου, αυτό ονομάζεται νέο κάρμα». (SN *Kamma-nirodha-suttam*)

Μήπως τώρα δε δημιουργούμε νέο κάρμα; Δε θέλουμε να βλέπουμε ή να ακούμε; Ειδικά στην εποχή μας που υπάρχουν τόσα μέσα επικοινωνίας, το μάτι μας είναι πολύ πιο δραστήριο απ' ό,τι στις πρωτόγονες εποχές. Το ίδιο και το αυτί μας που έχει την ευκαιρία να ακούσει τόσους διαφορετικούς ήχους.

Επειδή λοιπόν τα αισθητήρια όργανά μας τα επιθυμούμε και δε θέλουμε να τα χάσουμε, ο νους μας προωθεί την αναπαραγωγή νέων κυττάρων ξανά και ξανά. Κατ' αυτόν τον τρόπο δημιουργούμε νέο κάρμα και αυτή η διαδικασία δημιουργί-

ας της ύλης που είναι ευαίσθητη στο μάτι, στο αυτί, στη μύτη και λοιπά, συνεχίζεται και στο μέλλον.

III. Φαινόμενα Αισθητηριακών Αντικειμένων

Τα φαινόμενα αισθητηριακών αντικειμένων είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη λειτουργία των φαινομένων ευαίσθητης ύλης. Για παράδειγμα, η μύτη μας δεν μπορεί να λειτουργήσει σαν αισθητήριο όργανο εάν δεν υπάρχει ένα αντικείμενο, αυτό της μυρωδιάς, που θα ερεθίσει την ευαισθησία της μύτης ώστε να αρχίσει η μύτη να λειτουργεί. Είναι σαν να πρέπει κάποιος να πατήσει ένα «κουμπί», το κουμπί της οσμής για να λειτουργήσει αυτή η ευαισθησία.

Αυτά τα φαινόμενα αισθητηριακών αντικειμένων είναι:

1. Ορατά αντικείμενα
(*rūpa*)

2. Ηχητικά αντικείμενα
(*sadda*)

3. Οσφρητικά αντικείμενα
(*gandha*)

4. Γευστικά αντικείμενα
(*rasa*)

5. ~~Απτά αντικείμενα~~ (*poṭṭhabba*)

Τα απτά αντικείμενα είναι ουσιαστικά τα τρία πρωταρχικά στοιχεία:

στερεά,
θερμά,
αέρια.

Όταν για παράδειγμα αγγίζουμε κάτι, χωρίς να το βλέπουμε, δεν μπορούμε να καταλάβουμε αν αυτό έχει οσμή, έχει ήχο, έχει φως, έχει γεύση. Μπορούμε να καταλάβουμε αν είναι σκληρό, μαλακό, αέριο που κινείται ή θερμό.

Κατά αυτόν τον τρόπο το **από αντικείμενο** αποτελείται από τα τρία πρωταρχικά στοιχεία:

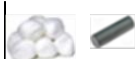
☉ το στερεό στοιχείο, το οποίο βιώνεται ως σκληρότητα ή απαλότητα,

☉ το θερμό στοιχείο, το οποίο βιώνεται ως ζέστη ή κρύο,

και

☉ το αέριο στοιχείο, το οποίο βιώνεται ως κίνηση ή πίεση.

α. Στερεό στοιχείο (*pathavi*) — σκληρότητα / απαλότητα

β. Θερμό στοιχείο (*tejo*) — ζέστη / κρύο

γ. Αέριο στοιχείο (*vayo*) — πίεση / κίνηση

Σε αντίθεση με τα άλλα τρία πρωταρχικά στοιχεία, **το υγρό στοιχείο** δεν μπορεί κάποιος να το αισθανθεί σωματικά, αλλά μπορεί να το κατανοήσει επαγωγικά από τη συνεκτικότητα ή την πυκνότητα των τριών άλλων πρωταρχικών στοιχείων.

Έτσι, δεν περιλαμβάνεται στο από δεδομένο.

Το τέταρτο πρωταρχικό στοιχείο, το υγρό στοιχείο, έχει το χαρακτηριστικό της συνεκτικότητας. Στο νερό έχουμε δύο άτομα υδρογόνου και ένα άτομο οξυγόνου που είναι αέρια στοιχεία και λόγω της πυκνότητας έχουμε την υγρή μορφή του, που χαρακτηρίζεται από το στερεό, θερμό και αέριο στοιχείο

Το υγρό στοιχείο δεν μπορεί να βιωθεί ως δεδομένο αφής, αλλά μπορεί να συνειδητοποιηθεί μόνο με το όργανο του νου, επαγωγικά.

Αν βάλουμε το χέρι μας στο νερό και κλείσουμε τα μάτια, θα αισθανθούμε τη θερμοκρασία του (θερμό), και αν κουνήσουμε το χέρι μας, θα αισθανθούμε την πυκνότητά του (στερεό), και τη μεγαλύτερη ευκολία κίνησης (αέριο) από ότι στην άμμο για παράδειγμα.

Τα άλλα τέσσερα αισθητηριακά αντικείμενα - ορατά, ηχητικά, οσφρητικά και γευστικά - είναι είδη παράγωγης ύλης.

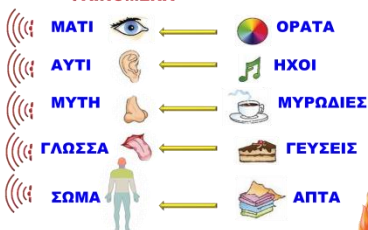
Τα υλικά φαινόμενα των αισθητηριακών αντικειμένων (*gocararūpa*) είναι τα πέντε αισθητηριακά πεδία (*gocara*) που χρησιμεύουν ως υποστηρίγματα για τα αντίστοιχα είδη συνείδησης.

Όλα αυτά τα αισθητηριακά αντικείμενα:

1. Έχουν **το χαρακτηριστικό** της πρόσκρουσης στα αισθητήρια όργανα.
2. **Η λειτουργία** τους είναι να αποτελούν τα αντικείμενα της αισθητήριας συνείδησης.
3. **Η εκδήλωσή** τους είναι ως η προσφυγή της αντίστοιχης αισθητηριακής συνείδησης.
4. **Η εγγύτατη αιτία** τους είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία.

Έχουμε τα φαινόμενα ευαίσθητης ύλης, όπως το μάτι και έχουμε την πρόσκρουση από τα φαινόμενα αισθητηριακών αντικειμένων, όπως είναι τα ορατά αντικείμενα. Την πρόσκρουση την αισθανόμαστε, σαν κάτι που χτύπησε το μάτι μας. Παρόμοια, οι ήχοι προσκρούουν στο αυτί και υπάρχει

Πρόσκρουση
ΕΥΑΙΣΘΗΤΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ **ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΑ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ**

δόνηση μέσα στο αυτί μας. Αντίστοιχα συμβαίνει και με τις μυρωδιές και τη μύτη, τις γεύσεις και τη γλώσσα, τα απτά αντικείμενα και το σώμα. Αυτή την πρόσκρουση ο Βούδας τη λέει φωτιά. Αναφέρει:

«Το μάτι καίει, το αυτί καίει, η μύτη καίει, η γλώσσα καίει, το σώμα καίει».

Όπως δηλαδή παίρνει κάποιος ένα σπύρτο κι ανάβει φωτιές, έτσι και τα φαινόμενα αισθητηριακών αντικειμένων προσκρούουν στα φαινόμενα ευαίσθητης ύλης των αισθητηρίων οργάνων και εγείρεται αυτός ο σπινθήρας στο μάτι μας, στο αυτί μας, στη μύτη μας, στη γλώσσα μας, το σώμα μας.

Αυτή είναι μια περιληπτική εξήγηση σχετικά με αυτά τα φαινόμενα αισθητηριακών αντικειμένων. Στις Ομιλίες του Βούδα υπάρχουν πολύ περισσότερες λεπτομέρειες που θα τις αναφέρουμε στο επόμενο μάθημα.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για την εξάρτηση και τη διέγερση της **συνείδησης** από την **ύλη** και επίσης για τα γεννητικά φαινόμενα που είναι διαφορετική ύλη από την ευαίσθητη ύλη, και λειτουργεί με τις δικές της ιδιότητες.

Μάθημα 33ο Γεννητικά φαινόμενα

Ο Βούδας δήλωσε με όρους αδιαμφισβήτητους ότι η συνείδηση εξαρτάται από την ύλη για τη διεγερσή της, και ότι δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από την ύλη, εκτός βέβαια στο άυλο επίπεδο ύπαρξης όπου εκεί εξαρτάται από νοητικά αντικείμενα. Είχαμε μιλήσει για το άυλο επίπεδο ύπαρξης το οποίο μπορεί να επιτευχθεί με εκστάσεις και στο οποίο η εξάρτηση οφείλεται στα νοητικά φαινόμενα, που εγείρονται μέσα στον νου. Έτσι λέει ο Βούδας:

Η συνείδηση μπορεί να υπάρξει έχοντας

- την ύλη ως μέσον της (*rūpurāyam*),
 - την ύλη ως αντικείμενό της (*rūpārammaṇam*),
 - την ύλη ως στήριγμά της (*rūpappatiṭṭham*),
- και επιδιώκοντας την απόλαυση μπορεί
- να αναπτυχθεί,
 - να αυξηθεί και
 - να εξελιχθεί».

Δήλωσε επίσης ότι η συνείδηση δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητα από το αίσθημα, την αντίληψη και τις νοητικές λειτουργίες. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει τα λεγόμενά του:

Η συνείδηση μπορεί να υπάρξει έχοντας	την ύλη	● ως μέσον της, ● ως αντικείμενό της, ● ως στήριγμά της, και επιδιώκοντας την απόλαυση μπορεί ● να αναπτυχθεί, ● να αυξηθεί και ● να εξελιχθεί».
	το αίσθημα	
	την αντίληψη	
	τις νοητικές λειτουργίες	

Αυτό που γίνεται δηλαδή, είναι ότι η συνείδηση είναι ευέλικτη και μπορεί να προσλάβει ως αντικείμενό της και υλικά αλλά και νοητικά φαινόμενα. Ο Βούδας συνεχίζει:

Αν κάποιος έλεγε: “Θα δείξω

- τον ερχομό,
- τον πηγαισμό,
- την εξαφάνιση,
- την εμφάνιση,
- την ανάπτυξη,
- την αύξηση ή
- την εξέλιξη της συνείδησης

ξέχωρα από την ύλη, το αίσθημα, την αντίληψη και τις νοητικές λειτουργίες”, αυτός θα μιλούσε για κάτι που δεν υφίσταται.

Έτσι, τα τέσσερα από τα πέντε συναθροίσματα για τα οποία έχουμε μιλήσει, είναι αυτά που πάνω τους βασίζεται η ύλη για να εμφανισθεί, να εξελιχθεί, να εξαφανισθεί και λοιπά.

Ο Βούδας συνέχισε, εξηγώντας λεπτομερώς ότι η συνείδηση ορίζεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη **συνθήκη** εξαιτίας της οποίας διεγείρεται. Αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση δεν είναι ένα μόνιμο ή παντοτινό φαινόμενο το οποίο εμφανίζεται μια στιγμή και μετά παραμένει για πάντα, αλλά εξαρτάται από ορισμένες συνθήκες.

Για να το καταλάβουμε, δίνει την παρομοίωση της φωτιάς:

«Μια **φωτιά** ορίζεται από τη συγκεκριμένη συνθήκη που εξαρτάται για να καίει —

1. Όταν καίει εξαρτώμενη από **ξύλα**, ορίζεται ως **ξύλοφωτιά**.

2. Όταν καίει εξαρτώμενη από **βέργες**, ορίζεται ως **βεργοφωτιά**.

3. Όταν καίει εξαρτώμενη από **χόρτα**, ορίζεται ως **χορτοφωτιά**.

4. Όταν καίει εξαρτώμενη από **κοπριά αγελάδας**, ορίζεται ως **φωτιά κοπριάς**.

5. Όταν καίει εξαρτώμενη από **άχυρο**, ορίζεται ως **αχυροφωτιά**.

6. Όταν καίει εξαρτώμενη από **σκουπίδια**, ορίζεται ως **σκουπιδοφωτιά**.

Έτσι επίσης, η συνείδηση ορίζεται από τη συγκεκριμένη συνθήκη που εξαρτάται για να διεγερθεί.

Όταν η συνείδηση διεγείρεται εξαρτώμενη από το μάτι και τα οπτικά αντικείμενα, ορίζεται ως οπτική συνείδηση.

Η καύσιμη ύλη εδώ είναι το οπτικό αντικείμενο που πυροδοτεί τη φωτιά της συνείδησης, έτσι ώστε ανάλογα με τον τόπο και την ύλη που χρησιμοποιεί λαμβάνει και το ανάλογο όνομα· στη συγκεκριμένη περίπτωση ορίζεται ως οπτική συνείδηση.

Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, ορίζεται ως ακουστική συνείδηση.

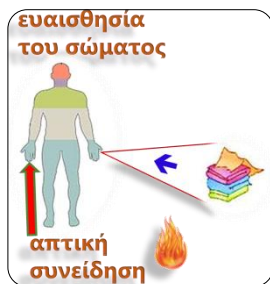
Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από τη μύτη και τις οσμές, ορίζεται ως οσφρητική συνείδηση.

Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από τη γλώσσα και τις γεύσεις, ορίζεται ως γευστική συνείδηση.

Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από το σώμα και τα απτά, ορίζεται ως απτική συνείδηση.

Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από τον νου (*mana*) και τα νοητικά αντικείμενα (*dhamma*), ορίζεται ως νοητική συνείδηση (*mano- viññāṇa*).

Όταν καθημερινά σκεφτόμαστε, έχουμε συναισθήματα, αναμνήσεις, ιδέες, τα

αντιλαμβανόμαστε, τα επεξεργαζόμαστε, τα συνειδητοποιούμε με τη συνείδηση του νου ή μπορούμε να την πούμε αυτοσυνείδηση.

Έτσι, όπως και η φωτιά, η συνείδηση ορίζεται ανάλογα με τη συνθήκη εξαιτίας της οποίας διεγείρεται. Ο σκοπός της παρομοίωσης με τη φωτιά, είναι να δείξει ότι δεν υπάρχει μετανάστευση της ίδιας συνείδησης από το ένα αισθητήριο όργανο στο άλλο.

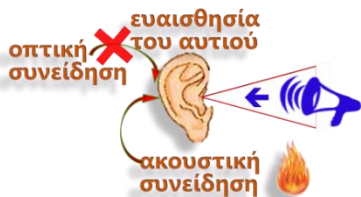
Μια φωτιά καίει εξαιτίας του ξύλου μόνον όσο υπάρχει τροφοδότηση· αλλά σβήνει επί τόπου όταν αυτή η τροφοδότηση δεν υπάρχει πλέον, διότι τότε η συνθήκη έχει αλλάξει. Ωστόσο η φωτιά δε μεταναστεύει παραπέρα στις βέργες, και λοιπά για να γίνει βεργοφωτιά και ούτω καθ' εξής, διότι έχει ήδη σβήσει.

Παρόμοια, και η συνείδηση που διεγείρεται εξαιτίας του ματιού και των ορατών μορφών, διεγείρεται στη συγκεκριμένη πύλη του αισθητήριου οργάνου, (δηλαδή στο μάτι), μόνον όταν υπάρχουν οι συνθήκες: του ματιού, των ορατών μορφών, του φωτός, της προσοχής, και λοιπά. Αλλά όταν αυτές οι συνθήκες δεν υπάρχουν πλέον εκεί, παύει επί τόπου, επειδή τότε οι συνθήκες έχουν αλλάξει.

Εάν δηλαδή στρέψουμε το μάτι μας προς ένα άλλο αντικείμενο, η συνείδηση που είχε εγερθεί από το προηγούμενο αντικείμενο χάνεται. Ή εάν κλείσουμε τα μάτια, ή εάν το αντικείμενο μπροστά μας εξαφανισθεί, η οπτική συνείδηση χάνεται· παύει επί τόπου διότι τότε οι συνθήκες έχουν αλλάξει.

Έτσι καταλαβαίνουμε ότι η συνείδηση είναι ένα στιγμιαίο φαινόμενο.

Ωστόσο η οπτική συνείδηση δε μεταναστεύει παραπέρα στο

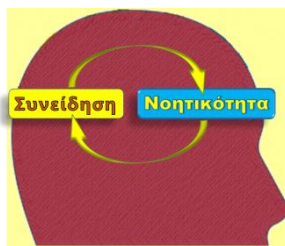

αυτί και λοιπά, για να γίνει ακουστική συνείδηση και ούτω καθ' εξής ...

Παρακάτω βλέπουμε την υλικότητα και τη νοητικότητα, και το πώς αλληλοϋποστηρίζονται και αλληλοεξαρτώνται. Η συνείδηση είναι μέρος της νοητικότητας αλλά έχει την τάση να παίρνει σαν αντικείμενό της, την υλικότητα, δηλαδή τα υλικά φαινόμενα, καθώς και νοητικά φαινόμενα όπως σκέψεις, ιδέες και λοιπά.

Η οπτική συνείδηση για παράδειγμα, πυροδοτεί σκέψεις, ιδέες, συναισθήματα να προβάλλουν μέσα μας, αλλά και οι ιδέες και οι σκέψεις πυροδοτούν καινούρια συνείδηση να εγερθεί μέσα μας. Έτσι υπάρχει αυτός ο κύκλος μέσα μας που συνεχίζεται κάθε στιγμή. Η συνείδηση εξαρτάται από τη νοητικότητα και η νοητικότητα εξαρτάται από τη συνείδηση. Όλα είναι σχετικά και εξαρτώμενα.

Δεν υπάρχει

«το πράγμα από μόνο του»

«το πράγμα καθ' εαυτό»

που ταυτίζεται με το αυτόνομο ή το Απόλυτο, όπου σ' αυτό «όλα είναι ένα».

Ορισμός της Συνείδησης

1. Χαρακτηριστικό: έχει το χαρακτηριστικό της επίγνωσης ή της συνειδητοποίησης (*vijānana*) των νοητικών και υλικών αντικειμένων.

2. Λειτουργία: έχει τη λειτουργία να είναι πρόδρομος (*pubbaṅgama*) των νοητικών παραγόντων (*cetasika*), διότι ηγεύεται και συνοδεύεται πάντα από αυτούς.

3. Εκδήλωση: έχει την εκδήλωση της σύνθεσης ή της συνένωσης μιας συνέχειας νοητικών διαδικασιών.

4. Εγγύτατη αιτία: η εγγύτατη αιτία είναι η Νοητικότητα, δηλαδή οι νοητικοί παράγοντες και η ύλη (*nāma-rūpa*).

Το χαρακτηριστικό της επίγνωσης είναι κάτι που δεν το έχει η ύλη. Για παράδειγμα, ένα τραπέζι δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι βρίσκεται πάνω στο πάτωμα, ούτε το πάτωμα συνειδητοποιεί ότι ένα τραπέζι βρίσκεται πάνω του. Εάν κρατάτε ένα ποτήρι στο χέρι σας, το ποτήρι δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι βρίσκεται στο χέρι σας. Εμείς όμως που έχουμε συνείδηση, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε ότι κρατάμε ένα ποτήρι, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε τις αλλαγές που γίνονται γύρω μας, μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε χρώματα, ήχους, γεύσεις και οποιαδήποτε άλλα φαινόμενα.

Η λειτουργία της είναι ως εξής: για να εγερθεί ένα αίσθημα μέσα μας πρέπει να υπάρχει κάποιο ερέθισμα σε ένα από τα αισθητήρια όργανά μας. Στη συνέχεια εγείρεται κάποια αισθητηριακή συνείδηση, που μπορεί να είναι οπτική, γευστική, και λοιπά και από εκεί σιγά σιγά εγείρονται αισθήματα, αντιλήψεις και λοιπά, εξ' αιτίας αυτού του αντικειμένου. Η συνείδηση ηγεύεται και ακολουθείται από τους νοητικούς παράγοντες.

Η εγγύτατη αιτία της είναι η νοητικότητα και η ύλη. Έτσι η συνείδηση, είναι αιτιοκρατημένη και συνθηκοκρατημένη όπως άλλωστε αναφέραμε και σε προηγούμενα μαθήματα.

IV. Γεννητικά φαινόμενα

Τα γεννητικά φαινόμενα (*bhavarūpa*) είναι σημαντικά για την ύπαρξή μας και παίζουν πολύ μεγάλο ρόλο για τις διαθέσεις μας, τις αποφάσεις μας, τη συμπεριφορά μας. Είναι ένα

ιδιαίτερο είδος ύλης και όχι όπως κάποιο από τα αισθητήρια όργανα όπως το μάτι, το αυτί και λοιπά. Τα γεννητικά φαινόμενα που είναι μια μορφή της ύλης, είναι οι δύο ικανότητες ή λειτουργίες της

14. θηλυκότητας, και της

15. αρρενωπότητας.

Οργανισμοί όλων των ειδών, διακρίνονται σε θηλυκές και αρσενικές ποικιλίες, γνωστές ως βιολογικά φύλα.

Στον άνθρωπο και σε άλλα θηλαστικά, τα αρσενικά φέρουν συνήθως χρωμοσώματα XY, ενώ τα θηλυκά φέρουν χρωμοσώματα XX, τα οποία είναι μέρος του XY συστήματος φυλοκαθορισμού.

Τα υπόλοιπα ζώα έχουν επίσης σύστημα φυλοκαθορισμού, όπως το **ZW** για τα πτηνά και το **XO** για τα έντομα.

Επίσης, στους ανθρώπους υπάρχουν κάποιες εξαιρέσεις αρσενικών που γεννήθηκαν με χρωμοσώματα XX, και θηλυκών που γεννήθηκαν με χρωμοσώματα XY.

Τα βιολογικά φύλα

1. Έχουν το **χαρακτηριστικό** του γυναικείου ή του αρσενικού φύλου.
2. Η **λειτουργία** τους είναι να δείξουν τη θηλυκότητα και την αρρενωπότητα.
3. Η **εκδήλωσή** τους είναι ως έκφραση με
 - ☼ το νεύμα,
 - ☼ το γέννημο,
 - ☼ το σήμα,
 - ☼ το σημάδι,
 - ☼ την κίνηση,
 - ☼ την ενέργεια και
 - ☼ τους τρόπους της γυναίκας και του άνδρα.

Δηλαδή, η **εκδήλωσή** τους είναι ως

- η σεξουαλική δομή του σώματος,
- τα θηλυκά ή αρσενικά χαρακτηριστικά,
- η τυπική γυναικεία ή ανδρική στάση και συμπεριφορά, και
- τα τυπικά γυναικεία ή αρσενικά επαγγέλματα.

Η τυπική διαφοροποίηση ξεκινάει από την παιδική ηλικία από τους ίδιους τους γονείς που συμπεριφέρονται και διδάσκουν με διαφορετικό τρόπο το κορίτσι και το αγόρι. Στις συντηρητικές κοινωνίες ακόμα και σήμερα, το επάγγελμα καθορίζεται από το φύλο.

Έτσι, αυτή η διαφοροποίηση στα χρωμοσώματα, παίζει μεγάλο ρόλο για τη συμπεριφορά μας, τις σκέψεις, τις ιδέες μας, τις αντιλήψεις μας για τον κόσμο, το πώς βλέπει ένας άνδρας ή μια γυναίκα κάποιο φαινόμενο και λοιπά. Είναι το φύλο που μας κάνει να έχουμε διαφορετικές ιδέες και αντιλήψεις για το ίδιο φαινόμενο.

4. Η **εγγύτατη αιτία** τους είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία.

Ακόμα και τα χρωμοσώματα εάν τα αναλύσουμε, δεν είναι άλλο από τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία και την παράγωγη ύλη που αναπαράγονται και εκφράζονται σαν θηλυκότητα ή αρρενωπότητα.

Το Καρδιακό Φαινόμενο

16. το όργανο της καρδιάς

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** του να είναι το υλικό υποστήριγμα για το «στοιχείο του νου» (*mano-dhātu*) και του στοιχείου της «συνείδησης του νου» (*mano-viññāṇa-dhātu*).

2. Η **λειτουργία** του είναι να τα υποστηρίζει.
3. Η **εκδήλωση** του είναι ως ο φορέας αυτών των νοητικών στοιχείων.
4. Η **εγγύτατη αιτία** του είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, με το
 - ⊙ να βρίσκεται σε εξάρτηση από το αίμα μέσα στην καρδιά,
 - ⊙ να βοηθιέται από τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία, και
 - ⊙ να διατηρείται από την υλική ζωτικότητα.

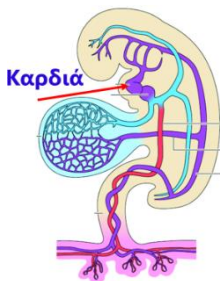
Σύμφωνα με τη Βουδιστική ψυχολογία, η καρδιά παίζει μεγάλο ρόλο από τη στιγμή της σύλληψης.

Η **συνείδηση της σύλληψης** υποστηρίζεται από το **όργανο της καρδιάς** στις σφαίρες που περιέχουν την ύλη, αλλά είναι χωρίς το όργανο της καρδιάς στην άυλη σφαίρα. Η γένεση ενός νέου οργανισμού είναι από τη στιγμή που η καρδιά είναι ανεπτυγμένη και μπορεί να υποστηρίξει τη συνείδηση.

Η **εμβρυϊκή καρδιά** αρχίζει να χτυπάει σε περίπου **22 ημέρες** μετά τη σύλληψη, περίπου την τρίτη εβδομάδα. Τα παλιά χρόνια οι γιατροί χρησιμοποιούσαν το στηθοσκόπιο για να αφουγκραστούν τους χτύπους της καρδιάς και να διαπιστώσουν εάν η γυναίκα ήταν έγκυος.

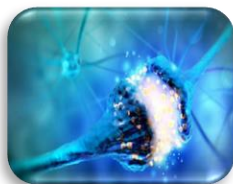
Παρόλο που το έμβryo αναπτύσσει περιοχές που θα γίνουν συγκεκριμένα τμήματα του εγκεφάλου, η πρώτη ηλεκτρική δραστηριότητα του **εγκεφάλου** αρχίζει να εμφανίζεται μετά από **40-43 ημέρες**. Βλέπουμε εδώ ότι η καρδιά δραστηριοποιείται πολύ νωρίτερα από τον εγκέφαλο.

Μόλις την πέμπτη εβδομάδα (35 ημέρες) μετά τη σύλληψη, αρχίζουν να σχηματίζονται οι πρώτες συνάψεις στον νωτιαίο μυελό του εμβρύου.

Την έκτη εβδομάδα (42 ημέρες), αυτές οι πρώιμες νευρικές συνδέσεις επιτρέπουν τις πρώτες εμβρυϊκές κινήσεις που οι ερευνητές μπορούν να ανιχνεύσουν μέσω απεικόνισης υπερήχων.

Αυτή η εικόνα είναι παράσταση μιας συνάψεως και δείχνει δύο κύτταρα νευρώνων που στέλνουν ηλεκτρικά σήματα.

Το Ηλεκτρομαγνητικό Πεδίο της Καρδιάς

Η καρδιά είναι η πιο ισχυρή γεννήτρια ηλεκτρομαγνητικής ενέργειας στο ανθρώπινο σώμα.

Παράγει το μεγαλύτερο ρυθμικό ηλεκτρομαγνητικό πεδίο από οποιοδήποτε από τα άλλα όργανα του σώματος. Το ηλεκτρικό πεδίο της καρδιάς είναι περίπου **60 φορές** μεγαλύτερο σε τιμή ρεύματος από την ηλεκτρική δραστηριότητα που παράγεται από τον εγκέφαλο.

Βλέπουμε πώς αυτό το ηλεκτρομαγνητικό

πεδίο που μπορεί να εντοπιστεί με διάφορα μηχανήματα, εκτείνεται πέρα από τα όρια του σώματος

Σύμφωνα με τη Βουδιστική ψυχολογία, ο νους εδρεύει στην καρδιά. Όταν κοιμόμαστε το βράδυ και ο νους δεν έχει ερεθίσματα από το μάτι, το αυτί, τη μύτη, τη γλώσσα και το σώμα, αλλά βυθίζεται σε βαθύ ύπνο, παίρνει τότε σαν σημείο προσοχής ή σαν αντικείμενο προσοχής, τον χτύπο της καρδιάς. Όταν

ο νους βρίσκεται στην ασυνείδητη κατάσταση δε σημαίνει ότι σταματάει, αλλά εξακολουθεί να έχει τον χτύπο της καρδιάς σαν αντικείμενο προσοχής. Επειδή όμως αυτό το αντικείμενο είναι πολύ αμυδρό, εμείς δεν έχουμε επίγνωση. Φυσικά, εάν παρουσιασθούν αναμνήσεις που μπορεί να ταραξουν τον νου, όπως εμπειρίες από προηγούμενες μέρες, τότε ο νους αναδύεται ξανά, αφήνει τον χτύπο της καρδιάς σαν αντικείμενο προσοχής, παίρνοντας σαν αντικείμενο την εμπειρία που είχαμε και περνώντας έτσι στην υποσυνείδητη κατάσταση.

Κατά τη διάρκεια του ύπνου ο νους κυμαίνεται ανάμεσα στο ασυνείδητο και το υποσυνείδητο, και συναναστρέφεται με τον χτύπο της καρδιάς. Αυτό συμβαίνει από τη στιγμή της σύλληψης του όντος μέσα στη μήτρα, όταν δηλαδή η συνείδηση της σύλληψης συναναστρέφεται με τον χτύπο της καρδιάς, υποβοηθώντας την καρδιά να διατηρήσει τον ρυθμό της και τη ζωτικότητα της και συνεισφέροντας στην καινούρια ζωή.

Είναι ένα διαφορετικό είδος ύλης που παράγει ηλεκτρομαγνητικό πεδίο. Γνωρίζουμε ότι η συνείδηση σε διάφορες φάσεις έχει παρόμοιες ιδιότητες με αυτές του ηλεκτρομαγνητισμού, όπως για παράδειγμα είναι και τα δύο άυλα: δηλαδή χωρίς χρώμα ή σχήμα.

Είναι περισσότερο σαν κύματα που εκπέμπονται για να διεκπεραιώσουν ορισμένες διεργασίες. Όπως τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα μπορούν να μεταφέρουν πληροφορίες, έτσι και ο νους μας μπορεί να μεταφέρει πληροφορίες και να επεξεργάζεται πληροφορίες. Έτσι η καρδιά είναι μια διαφορετική μορφή ύλης που την εξετάζουμε σαν κάτι ξεχωριστό και δεν τη συγχέουμε με άλλες μορφές ύλης όπως τη γεννητική ύλη. Στη συνέχεια θα εξετάσουμε την υλική ζωτικότητα.

17. Η Υλική Ζωτικότητα

Η υλική ζωτικότητα (*jīvitindriya*) είναι το υλικό αντίστοιχο της νοητικής ζωτικότητας, ένας από τους επτά καθολικούς

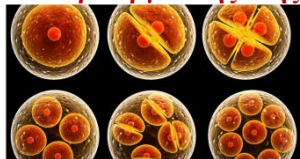
νοητικούς παράγοντες (*cetasika*).

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της διατήρησης των συνυπαρχόντων ειδών ύλης τη στιγμή της παρουσίας τους.
2. Η **λειτουργία** της είναι να τα κάνει να συμβούν.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως εγκατάσταση της παρουσίας τους.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι τα πρωταρχικά στοιχεία που πρέπει να διατηρηθούν.

Την υλική ζωτικότητα την καταλαβαίνουμε από τα κύτταρα και τη λειτουργία των κυττάρων. Τα κύτταρα αναπαράγονται λόγω αυτής της ζωτικότητας. Εάν δεν υπήρχε αυτή η ζωτικότητα θα ήταν νεκρά.

Στην εικόνα βλέπουμε τα κύτταρα οργανικής ύλης όπως των ανθρώπων και των ζώων.

κύτταρα οργανικής ύλης

Και τα φυτά έχουν κι αυτά υλική ζωτικότητα. Τα κύτταρά τους αναπαράγονται και γι' αυτό βλέπουμε ένα μικρό φυτό να μεγαλώνει και να γίνεται ολόκληρο δέντρο λόγω αυτής της ζωτικότητας.

Φυτικά κύτταρα

Όταν η ζωτικότητα αποκοπεί, τότε τα κύτταρα καταστρέφονται και πεθαίνουν. Αυτή η υλική ζωτικότητα είναι κάτι το ιδιαίτερο και το βλέπουμε αυτό όταν τη συγκρίνουμε με την ανόργανη ύλη όπως είναι τα μέταλλα και τα ορυκτά, τα οποία δεν έχουν κύτταρα για να αναπαραχθούν αλλά αλλάζουν μορφή λόγω των εξωτερικών συνθηκών και περιστάσεων που επικρατούν.

Η ανόργανη ύλη είναι μια ξεχωριστή μορφή ύλης που είναι παράγωγη ύλη των τεσσάρων πρωταρχικών στοιχείων.

Στη συνέχεια έχουμε την υλική τροφή.

18. Η Υλική Τροφή

Η υλική τροφή έχει κι αυτή τις ιδιαιτερότητές της, διότι παράγει τη θρέψη μέσω της οποίας οι ζώντες οργανισμοί λαμβάνουν τις θρεπτικές ουσίες για την επιβίωσή τους.

Η υλική τροφή,

1. έχει το **χαρακτηριστικό** της θρεπτικής ουσίας (*oja*) που περιέχεται στη χονδρική φαγώσιμη τροφή.
2. Η **λειτουργία** της είναι να διατηρεί το φυσικό σώμα.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως ενίσχυση του σώματος.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η χονδρική φαγώσιμη τροφή που είναι η βάση της θρεπτικής ουσίας.

Το σώμα και η ζωή μας συντηρείται και εξαρτάται από την **ισορροπία** των χημικών συστατικών της τροφής εντός του σώματός μας, όπως πρωτεΐνες, λιπαρά, βιταμίνες, γλυκόζη, και λοιπά. Η **ανισορροπία** των συστατικών τροφής όπως η **υπερβολική ποσότητα** ή η **ανεπάρκεια**, μπορεί να επιφέρει ανισορροπία στη σωματική και ψυχική μας υγεία, αλλά και να οδηγήσει στην απώλεια της ζωής μας, στον θάνατο.

Όλα τα όντα στον πλανήτη γη, δε ζουν μόνο από τις καιρικές και ατμοσφαιρικές συνθήκες, όπως από τον αέρα και τη θερμοκρασία. Χρειάζονται επίσης τροφή για ενέργεια, συντήρηση και επιβίωση.

Η τροφή των όντων είναι τα φυτά, αλλά και ο φόνος άλλων όντων για θρέψη.

Η ύπαρξη στον πλανήτη γη, σημαίνει να φας και να αποφεύγεις να μη σε φάνε.

Επομένως, ολόκληρη η γη είναι μουσκεμένη και λερωμένη από το αίμα αμέτρητων εκατομμυρίων πλασμάτων που σκοτώθηκαν και εξακολουθούν να σκοτώνονται για φαγητό, στην ξηρά, στη θάλασσα, και στον αέρα.

Πολλά αρχαία είδη ζώων εξαφανίσθηκαν και νέα είδη εξαφανίζονται, επειδή δεν μπόρεσαν και δεν μπορούν να αποφύγουν να πέσουν θύματα των αρπακτικών ζώων, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου.

Έλλειψη τροφής σημαίνει έλλειψη ζωής. Και ο άνθρωπος ως παμφάγος εξαρτάται όχι μόνον από ένα είδος τροφής, αλλά από πολλά είδη.

Η τροφή σαν μορφή ύλης είναι απαραίτητη για την ύπαρξή μας, και είναι κάτι που πρέπει να το κυνηγάμε κάθε μέρα για να υποστηρίξουμε το σώμα μας. Είναι μια διαφορετική μορφή ύλης, η οποία συνεισφέρει στη συνέχεια της ύπαρξής μας και η οποία επηρεάζει όχι μόνον τη σωματική αλλά και την ψυχολογική μας κατάσταση. Ανάλογα με την τροφή που λαμβάνουμε, αλλάζουν και οι διαθέσεις μας.

Η τροφή παίζει μεγάλο ρόλο και για τη συνείδησή μας και για τον συναισθηματικό μας κόσμο.

ΣΥΝΟΨΗ

Τα δεκαοκτώ υλικά φαινόμενα που μόλις απαριθμήθηκαν ομαδοποιούνται μαζί,

A. ως ύλη που έχει εγγενή φύση (*sabhāvarūpa*) επειδή κάθε είδος έχει μια ξεχωριστή, αντικειμενική φύση το ένα από το άλλο, όπως η σκληρότητα στην περίπτωση του στερεού στοιχείου της γης, τα αισθητήρια όργανα, η αρρενωπότητα, η θηλυκότητα, η καρδιά, η τροφή, και λοιπά.

Β. ως ύλη που έχει πραγματικά χαρακτηριστικά (*salakkhaṇarūpa*) επειδή χαρακτηρίζονται από τα τρία καθολικά χαρακτηριστικά

- ↳ της παροδικότητας,
- ↳ της ταλαιπωρίας, και
- ↳ του μη-εαυτού.

Έχουμε τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά, έχουμε και τα γενικά ή καθολικά χαρακτηριστικά της ύλης, που είναι όλα πραγματικά.

Γ. ως συμπυκνωμένη παραγόμενη ύλη (*nirphanna-rūpa*) επειδή παράγονται άμεσα από συνθήκες όπως το κάρμα και λοιπά.

Όπως αναφέραμε, το κάρμα παράγει τα αισθητήρια όργανα.

Δ. ως ύλη αυτή καθ' εαυτή (*rūparūpa*) επειδή κατέχουν το ουσιώδες χαρακτηριστικό της ύλης που είναι να υπόκειται σε μεταμόρφωση. Είχαμε αναφέρει ότι το κοινό χαρακτηριστικό της ύλης είναι η μεταμόρφωση. Δεν παραμένει ποτέ στην ίδια κατάσταση, αλλά συνεχώς αλλάζει και μεταβάλλεται.

Ε. και ως ύλη που μπορεί να κατανοηθεί με γνώση της διάρασης (*sammasaṇarūpa*) επειδή μπορούν να γίνουν αντικείμενα του διορατικού διαλογισμού μέσω των τριών χαρακτηριστικών της ύπαρξης των:

- ↳ της παροδικότητας,
- ↳ της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και
- ↳ του μη-εαυτού.

Ο διορατικός διαλογισμός αναλύει τι; αναλύει πραγματικά φαινόμενα και δεν προσπαθεί να καταπιαστεί με κάτι φανταστικό.

Όταν λοιπόν αναλύουμε την ύλη και τα υλικά αντικείμενα και φαινόμενα, αναλύουμε και τα ξεχωριστά χαρακτηριστικά τους και τα καθολικά χαρακτηριστικά τους, καθώς και το γεγονός ότι αυτή η ύλη, με οποιαδήποτε μορφή μπορεί να έχει, ανάλογα με το περιβάλλον, επηρεάζει τις αντιλήψεις μας, τις

σκέψεις μας, τις ιδέες μας, τα συναισθήματά μας, τις ιδεολογίες μας, τις φιλοσοφικές μας απόψεις.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για τη μη συμπυκνωμένη ύλη, όπως το στοιχείο του χώρου, που είναι λίγο πιο αόριστο φαινόμενο και μπορούμε να το καταλάβουμε επαγωγικά και για τα υπόλοιπα είδη της.

Μάθημα 34ο Μη Συμπυκνωμένη Ύλη (*Anīrphanna-rūpa*)

Σήμερα θα ξεκινήσουμε με τη μη συμπυκνωμένη ύλη, η οποία περιλαμβάνει τα εξής φαινόμενα:

28 ΕΙΔΗ ΥΛΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ	
ΜΗ ΣΥΜΠΥΚΝΩΜΕΝΗ ΥΛΗ (10)	
VIII. Οριοθετικό φαινόμενο:	19. το στοιχείο του χώρου
XI. Επικοινωνιακά Φαινόμενα:	20. σωματική έκφραση 21. φωνητική έκφραση
X. Ευμετάβλητα φαινόμενα:	22. ελαφρότητα της ύλης 23. ευπλαστότητα της ύλης 24. ευελιξία της ύλης
V. Χαρακτηριστικά της ύλης:	25. παραγωγή της ύλης 26. συνέχιση της ύλης 27. αποσύνθεση της ύλης 28. παροδικότητα της ύλης

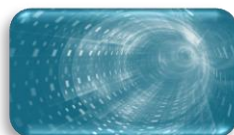
Τα παραπάνω 10 υλικά φαινόμενα όπως ο χώρος... η αποσύνθεση και λοιπά, που έχουν πιο ακαθόριστες και αφηρημένες ιδιότητες στη φύση του, ονομάζονται «**μη συμπυκνωμένη ύλη**», διότι δεν προκύπτουν άμεσα από τις τέσσερις κύριες αιτίες της ύλης, αλλά υπάρχουν ως τρόποι ή ιδιότητες της συμπυκνωμένης παραγόμενης ύλης.

Γι' αυτό δεν περιλαμβάνονται στις υπέρτατες πραγματικότητες (*paramattha-dhamma*).

Θα αρχίσουμε πρώτα με τον χώρο ή το διάστημα.

Το στοιχείο του χώρου

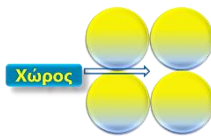
Το στοιχείο του χώρου (*ākāsa-dhātu*)

είναι και αυτό παράγωγο των τεσσάρων πρωταρχικών στοιχείων, αλλά διαχωρίσιμο.

Ο χώρος δεν είναι μια απλή γεωμετρική επέκταση, αλλά η «κενή ή άδεια» περιοχή που οριοθετεί και διαχωρίζει αντικείμενα και ομάδες υλικών φαινομένων, επιτρέποντάς τους να γίνουν αντιληπτά ως ξεχωριστά.

Ορίζει το σημείο στο οποίο αρχίζει ένα αντικείμενο και αυτό στο οποίο σταματάει ένα άλλο. Εάν δεν υπήρχε ο χώρος δε θα ήταν δυνατόν να ξεχωρίσουμε το ένα αντικείμενο από το άλλο.

Είναι δηλαδή τα όρια μεταξύ τοπικών σημείων όπου υπάρχει ένα κενό διάστημα, όπως απεικονίζεται απέναντι. Έτσι ο χώρος ονομάζεται το «οριακό υλικό φαινόμενο» (*pariccheda-rūpa*).

Γενικά έχει τις εξής μακροσκοπικές ιδιότητες:

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της οριοθέτησης της ύλης.
2. Η **λειτουργία** του είναι να εκθέτει τα όρια της ύλης.
3. Η **εκδήλωσή** του είναι τα όρια ή τα πλαίσια της ύλης, ή η κατάσταση των χασμάτων και των ανοιγμάτων στην ύλη.
4. Η **εγγύτατη αιτία** του είναι η ύλη που οριοθετείται.

Επομένως, δεν είναι ο υλικός κόσμος που καθορίζει τον χώρο, αλλά ο **χώρος** που καθορίζει τον υλικό κόσμο μέσω της «σχετικής απουσίας» της ύλης.

Αναφέρουμε της «σχετικής απουσίας», διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχει «απόλυτη απουσία» της ύλης, εφόσον ο χώρος δεν είναι τελείως άδειος.

Ο Χώρος δεν είναι Άδειος

Θα εξετάσουμε εκτός από τις μακροσκοπικές και τις μικροσκοπικές ιδιότητες του χώρου.

Ο χώρος μας φαίνεται άδειος επειδή δεν μπορούμε να δούμε τα περισσότερα πράγματα σε αυτόν, και επειδή υπάρχει πολύ λιγότερος αέρας απ' ό,τι έχουμε συνηθίσει.

Στο μικροσκοπικό επίπεδο όμως, ο χώρος δεν είναι άδειος ή κενός. Ένα σημείο, λόγω χάρη, στο διάστημα είναι γεμάτο με αέρια, σκόνη, άνεμο φορτισμένων σωματιδίων από τα αστέρια, φως από τα αστέρια, κοσμικές ακτίνες, ακτινοβολία που έχει απομείνει από τη Μεγάλη Έκρηξη, βαρύτητα, ηλεκτρικά και μαγνητικά πεδία και νετρίνα από πυρηνικές αντιδράσεις.

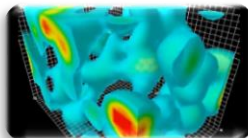
Ο χώρος είναι επίσης γεμάτος με δύο πράγματα που δεν μπορούμε να εντοπίσουμε άμεσα:

τη σκοτεινή ύλη και
τη σκοτεινή ενέργεια.

Ακόμα κι αν αυτά μπορούσαν να αφαιρεθούν από μια συγκεκριμένη περιοχή του διαστήματος, θα εξακολουθούσαν να υπάρχουν τρία αναφαίρετα πράγματα:

- (1) η ενέργεια του κενού,
- (2) το πεδίο Higgs και
- (3) η καμπυλότητα του χωροχρόνου.

Μάλιστα τα άτομα, που κάποτε θεωρούνταν από τη κλασική φυσική να είναι περίπου 99,9% κενός χώρος, **δεν είναι κενά** σύμφωνα με τις νέες ανακαλύψεις της κβαντομηχανικής, αλλά ως επί το πλείστον γεμάτα από **νέφη ηλεκτρονίων**, όλα δεσμευμένα από τους κβαντικούς κανόνες που διέπουν ολόκληρο το Σύμπαν.

Το ίδιο ισχύει και για το υλικό μας σώμα, το οποίο στην τελική ανάλυση δεν είναι κενό, αλλά κατά μεγάλο μέρος μια σειρά από αυτά τα **νέφη ηλεκτρονίων**.

Επίσης, σύμφωνα με την κβαντομηχανική, ο χώρος γύρω από ένα σωματίδιο είναι γεμάτος με αμέτρητα «εικονικά» σωματίδια, τα οποία ξεπηδούν γρήγορα και εξαφανίζονται σαν μια άορατη επίδειξη πυροτεχνημάτων.

Έτσι γίνεται λόγος για τα «**κβαντικά πεδία ενέργειας**» ή για τον κενό χώρο γεμάτο με διακυμάνσεις πεδίου «κουάρκ και γλουονίων».

Προκύπτει λοιπόν ότι όλος αυτός ο κενός χώρος γύρω μας είναι στην πραγματικότητα ύλη, σαν ένα ρευστό υλικό από άορατα εικονικά σωματίδια που συνεχώς εμφανίζονται και εξαφανίζονται σε μια πολύ σύντομη χρονική κλίμακα, και όπου εμείς πλέουμε.

Για να το καταλάβουμε αυτό, ας πάρουμε για παράδειγμα ένα ψάρι που ζει βαθειά στον ωκεανό. Για εκείνο, όλο το νερό γύρω του είναι ακριβώς όπως ο κενός χώρος: ένα μέσο στο οποίο υπάρχουν όλα τα άλλα. Θεωρεί αυτό το νερό ως δεδομένο, και βλέπει μόνο τα άλλα πράγματα στο νερό, όπως τα ψάρια, τα φυτά, και τους βράχους, ως τον υλικό κόσμο.

Αλλά για εμάς που βλέπουμε το νερό από έξω, η πραγματικότητα είναι ότι το ίδιο το νερό είναι ύλη και όχι κενός χώρος. Εμείς λοιπόν «πλέουμε» στον χώρο όταν κινούμαστε. Κι όταν βλέπουμε τον απέραντο χώρο από την κορυφή ενός βουνού, στην πραγματικότητα βλέπουμε ύλη. Και στον Βουδισμό ο χώρος θεωρείται ύλη, μη συμπακνωμένη ύλη. Αυτή η ύλη είναι τόσο αραιή και λεπτεπίλεπτη, που δε γίνεται άμεσα αισθητή από τις αισθήσεις μας.

Επικοινωνιακά Φαινόμενα Σωματικής και Φωνητικής Έκφρασης

Αλλα φαινόμενα μη συμπακνωμένης ύλης είναι τα επικοινωνιακά Φαινόμενα Σωματικής και Φωνητικής Έκφρασης

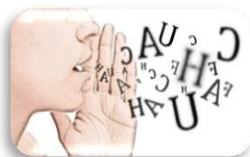
Η έκφραση (*viññatti*) είναι αυτή με την οποία κάποιος εκφράζει:

- τις ιδέες του,
- τα συναισθήματα του και
- τις διαθέσεις του απέναντι στους άλλους.

Υπάρχουν δύο μέσα έκφρασης:

- ☼ σωματικά μέσα και
- ☼ φωνητικά μέσα.

Το σωματικό μέσο έκφρασης είναι μια ειδική τροποποίηση του **αέριου στοιχείου** που προκαλείται από τη **συνείδηση**, κάνοντας το σώμα να κινείται με τρόπους που αποκαλύπτουν τις **προθέσεις** κάποιου.

Το πρόσωπό μας αλλάζει ανάλογα με τις προθέσεις μας και εκφράζει με γκριμάτσες σκέψεις, συναισθήματα, θυμό, ευχαρίστηση, φόβο, λύπη, θλίψη, έκπληξη, απορία, και λαιπά.

Γίνεται σύσπαση των μυών του προσώπου που εκδηλώνει έντονο αίσθημα ή συναίσθημα χωρίς λόγο. Έχουμε νεύματα συνήθως με το κεφάλι ή τα μάτια.

Εάν το δούμε αναλυτικότερα, βλέπουμε βασικά ότι έχουμε το στερεό στοιχείο που είναι οι μύες σε αδρανή κατάσταση. Μόλις όμως εμφανισθούν συναισθήματα ή σκέψεις που θέλουμε να τα εκδηλώσουμε στους άλλους, το αέριο στοιχείο αναλαμβάνει δράση υποβοηθώντας την κίνηση των μυών, ώστε

να αλλάξει το σχήμα του προσώπου μας και να μπορέσουν οι άλλοι άνθρωποι να καταλάβουν την κατάσταση στην οποία βρισκόμαστε τη δεδομένη στιγμή. Με αυτές τις εκφράσεις, νεύματα συνήθως με το κεφάλι ή με τα μάτια, περνάμε ένα μήνυμα στους άλλους, είτε αληθινό είτε υποκριτικό. Είναι ένας τρόπος για να εκφραστεί η συνείδηση προς τα έξω.

Να θυμηθούμε εδώ ξανά τα χαρακτηριστικά του αέριου στοιχείου, μια και σ' αυτή την περίπτωση, οι σωματικές εκφράσεις είναι τροποποίηση του αέριου στοιχείου.

Το Αέριο Στοιχείο

1. Έχει το **χαρακτηριστικό** της διάτασης, του φουσκώματος, της διόγκωσης.
2. Η **λειτουργία** του είναι να προκαλεί κίνηση στα άλλα υλικά φαινόμενα.
3. Η **εκδήλωσή** του είναι η μεταφορά ή η μεταβίβαση σε άλλα μέρη.
4. Η **εγγύτατη αιτία** του είναι τα άλλα τρία πρωταρχικά

στοιχεία.

Η σωματική έκφραση μπορεί να γίνει με την κίνηση των χεριών ως μέσο συνεννόησης ή επικοινωνίας χωρίς λό-

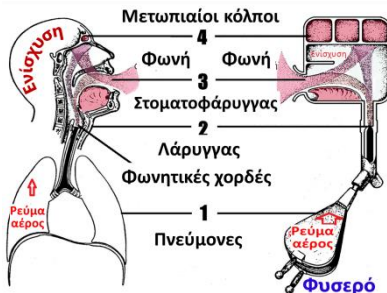

για. Οι κινήσεις είναι πολλές και έχουν ορισμένο συμβολισμό.

Το φωνητικό μέσο έκφρασης είναι μια ειδική τροποποίηση του **αέριου στοιχείου** που προκαλείται από τη συνείδηση και απορρέει στην ομιλία με την οποία κανείς αποκαλύπτει τις **προθέσεις** του.

Σύμφωνα με την ανατομία του σώματός μας, το ρεύμα αέρος φεύγει από τους πνεύμονες, χτυπάει στις φωνητικές χορδές, και από εκεί διαιρείται και εξέρχεται από δύο διόδους, στο στόμα ως ήχος, στον στοματοφάρυγγα, δημιουργώντας έτσι την κατάλληλη αντήχηση μέσα στους μετωπιαίους κόλπους για

την παραγωγή της χαρακτηριστικής φωνής ενός ατόμου. Έτσι το στόμα και η ρινική κοιλότητα παίζουν μεγάλο ρόλο για τους ήχους που βγάζουμε.

Η όλη μηχανική της φωνής μοιάζει με ένα φυσερό. Δηλαδή οι πνεύμονες είναι σαν ένα φυσερό, όπου υπάρχει το ρεύμα αέρος και δια μέσω της χοάνης, τα δύο κύματα πηγαίνουν, το ένα επάνω και το άλλο βγαίνει έξω. Έχουμε κι εδώ την ενίσχυση του ήχου, ανάλογης της ενίσχυσης στους μετωπιαίους κόλπους.

Τη φωνή μπορεί να την κάνει κάποιος πιο δυνατά ή πιο χαμηλά, ανάλογα με το πόσο αέρα σπρώχνει μέσα από τους

πνεύμονές του. Αυτή η ώθηση είναι που παράγει τις υψηλές ή χαμηλές συχνότητες της φωνής μας.

Η **γλώσσα** ενός λαού είναι βασικά ένα σύστημα επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων. Χρησιμοποιούμε έναρθρους ήχους ως σύμβολα, οι οποίοι παράγονται από τα φωνητικά όργανα του ανθρώπου, για τη μετάδοση σκέψεων, προθέσεων, πληροφοριών γνώσεων, επιθυμιών και συναισθημάτων.

Έτσι ο κάθε λαός έχει κωδικοποιήσει ορισμένους ήχους, δίνοντάς τους ορισμένη σημασία. Κι ένας ήχος που για κάποιον λαό σημαίνει το τάδε πράγμα, για έναν άλλον λαό μπορεί να σημαίνει κάτι τελείως διαφορετικό. Οι έννοιες που δίνουν σε αυτούς τους ήχους, τον συμβολισμό τους, που δεν είναι γραπτός, αλλά προφορικός-ακουστικός και είναι συμβατικός, έχοντας συμφωνήσει οι άνθρωποι για την ερμηνεία αυτών των ήχων. Έτσι σιγά σιγά δημιουργείται η γλώσσα του προφορικού συμβολισμού δια μέσου αυτής της μη συμπτκνωμένης ύλης που είναι η φωνητική έκφραση.

Τα Επικοινωνιακά Φαινόμενα

1. Το χαρακτηριστικό τους είναι η ειδική διαμόρφωση στο *αέριο στοιχείο* που παράγεται από τη συνείδηση, το οποίο

- α) προκαλεί το *σώμα* να κινείται με τρόπους που αποκαλύπτουν τις προθέσεις κάποιου, ή
- β) προκαλεί τις *φωνητικές χορδές* (δηλ. ομιλία) να κινούνται με τρόπους που επίσης αποκαλύπτουν τις προθέσεις κάποιου.

2. Η λειτουργία τους είναι η επίδειξη της πρόθεσης.

3. Η εκδήλωσή τους είναι αντίστοιχα ως η αιτία της σωματικής κίνησης και της λεκτικής έκφρασης.

- 4. Η εγγύτατη αιτία** τους είναι, αντίστοιχα, το αέριο στοιχείο και το στερεό στοιχείο που προκαλούνται από τη συνείδηση.

Όποτε δηλαδή θέλουμε να δείξουμε στους άλλους τις προθέσεις μας κάνουμε κάποιες κινήσεις για να δηλώσουμε την επιθυμία μας, είτε για να καλέσουμε κάποιον κοντά μας, είτε για να ζητήσουμε νερό, και λοιπά έτσι ώστε ο άλλος, ακόμα κι αν βρίσκεται μακριά και δε μας ακούει, να καταλάβει τι θέλουμε.

Ευμετάβλητα Φαινόμενα

Μετά θα εξετάσουμε τα ευμετάβλητα φαινόμενα. Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει ειδικούς τρόπους ή εκδηλώσεις της συμπυκνωμένης ύλης.

Περιλαμβάνει την ελαφρότητα, ευπλαστικότητα και ευελιξία της ύλης, αλλά επίσης και τα δύο επικοινωνιακά φαινόμενα της σωματικής και φωνητικής έκφρασης.

Η Ελαφρότητα της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της μη βραδύτητας.
2. Η **λειτουργία** της είναι να απομακρύνει τη βαρύτητα στην ύλη.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως ελαφρύς μετασχηματισμός.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η ελαφριά ύλη.

Αυτού του είδους η ύλη εμπεριέχει συνήθως το αέριο στοιχείο σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από άλλα είδη ύλης.

Η Ευπλαστικότητα της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της μη δυσκαμψίας.
2. Η **λειτουργία** της είναι να απομακρύνει τη δυσκαμψία στην ύλη.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως μη αντίσταση σε κάθε είδους δράση.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η εύπλαστη ύλη.

Η Ευελιξία της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της ευελιξίας που είναι ευνοϊκή για σωματική δράση.
2. Η **λειτουργία** της είναι να απομακρύνει τη δυσκινησία.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως μη αδυναμία.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η ευχείριστος ύλη.

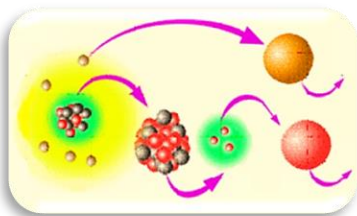
Όταν το σώμα μας είναι πολύ δραστήριο, αυτό οφείλεται κατά μεγάλο μέρος στην ευελιξία της ύλης. Όλοι γνωρίζουμε ότι αυτοί που γυμνάζονται έχουν μεγαλύτερη σωματική ευελιξία από αυτούς που κάνουν καθιστική ζωή. Τα φαινόμενα που αναφέραμε εμφανίζονται στο σώμα μας ανάλογα με τις περιστάσεις και μετά εξαφανίζονται διότι δεν είναι παντοτινά. Εμφανίζονται επίσης και σε άλλα υλικά φαινόμενα, τα οποία είναι ασυνείδητα.

Το αέριο στοιχείο όμως είναι το πιο σημαντικό για να καταλάβει κάποιος πώς αυτή η ύλη γίνεται ελαφριά, εύπλαστη και ευέλικτη.

Τα 4 Χαρακτηριστικά της Ύλης

Θα εξετάσουμε στη συνέχεια τα 4 χαρακτηριστικά της ύλης.

Αυτά είναι καθολικά χαρακτηριστικά που υπάρχουν σε όλα τα είδη ύλης, και γι' αυτό τα έχουμε βάλει στο τέλος σαν ένα είδος σύνοψης.

Τα 4 Χαρακτηριστικά των Υλικών Φαινομένων

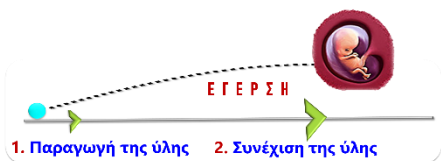
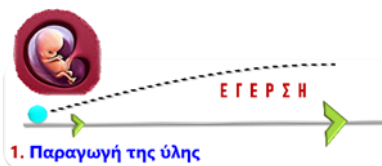
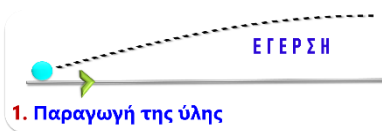
Αυτή η κατηγορία περιλαμβάνει τέσσερα είδη υλικών φαινομένων, την παραγωγή της ύλης, τη συνέχιση της ύλης, τη φθορά της ύλης και την αποσύνθεση της ύλης. Από αυτά, η παραγωγή (*uracaya*) και η συνέχιση (*santati*) είναι και οι δύο όροι για την **έγερση** ή τη γέννηση (*jāti*) της ύλης.

Διαφέρουν στο ότι η παραγωγή είναι η πρώτη εμφάνιση μιας υλικής διαδικασίας, δηλαδή η αρχική εκκίνηση ή η δημιουργία της διαδικασίας, ενώ η συνέχιση είναι η επαναλαμβανόμενη γέννηση υλικών φαινομένων στην ίδια υλική διαδικασία.

Για παράδειγμα, η έγερση του υλικού σώματος κατά τη σύλληψη είναι η παραγωγή της ύλης.

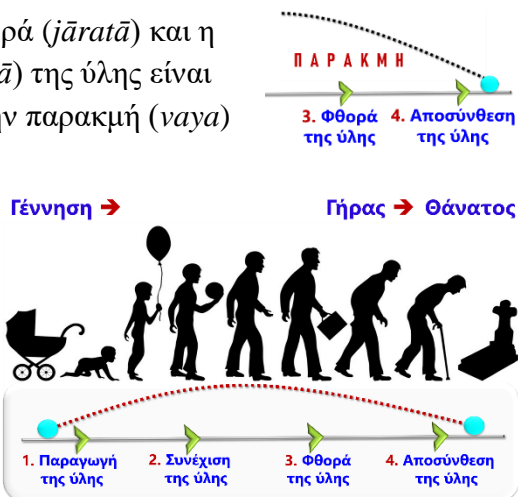
Ενώ η επακόλουθη έγερση αυτών των ίδιων υλικών ομάδων καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής είναι η συνέχιση της ύλης.

Αφ' ετέρου, η φθορά (*jāratā*) και η αποσύνθεση (*aniccatā*) της ύλης είναι και οι δύο όροι για την παρακμή (*naṃa*) της ύλης.

Έχουμε στη ζωή τη γέννηση, την ανάπτυξη, τα γηρατειά και τον θάνατο, που είναι η παραγωγή, η συνέχιση, η φθορά και η αποσύνθεση της ύλης.

Τα άστρα επίσης γεννιούνται, εξελίσσονται και πεθαίνουν διαρκώς. Το πώς όμως θα πεθάνουν και τι θα αφήσουν πίσω τους, εξαρτάται από την αρχική τους μάζα.

Η Παραγωγή της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της δημιουργίας της ύλης.
2. Η **λειτουργία** της είναι να κάνει υλικά περιστατικά να εμφανιστούν για πρώτη φορά.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως εκκίνηση.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η παραγόμενη ύλη.

Η Συνέχιση της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της διάδοσης της ύλης.
2. Η **λειτουργία** της είναι να αγκυροβολείται, να εγκαθίσταται.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως μη διακοπή.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η ύλη που εγκαταστάθηκε.

Η Φθορά της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της ωρίμανσης ή της γήρανσης των υλικών φαινομένων.
2. Η **λειτουργία** της είναι να τα οδηγήσει προς τον τερματισμό τους.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως η απώλεια της νεότητας χωρίς πλήρη απώλεια της ύπαρξης των υλικών φαινομένων.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η φθαρμένη ύλη.

Η Αποσύνθεση της Ύλης

1. Έχει **το χαρακτηριστικό** της πλήρους διάλυσης των υλικών φαινομένων.
2. Η **λειτουργία** της είναι να τα κάνει να υποχωρούν ή να καταπίπτουν.
3. Η **εκδήλωσή** της είναι ως καταστροφή και πτώση.
4. Η **εγγύτατη αιτία** της είναι η ύλη που εντελώς διαλύεται.

ΣΥΝΟΨΗ

28 ΕΙΔΗ ΥΛΙΚΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ	
18 Είδη Συμπυκνωμένης Ύλης	4 Πρωταρχικά Στοιχεία 5 Αισθητήρια όργανα 4 Αισθητηριακά αντικείμενα 2 Φύλα 1 Το όργανο της καρδιάς 1 Υλική ζωτικότητα 1 Υλική τροφή
10 Είδη Μη Συμπυκνωμένης Ύλης	1 Οριοθέτηση (Χώρος) 2 Εκφράσεις 3 Ευμεταβλητότητες 4 Χαρακτηριστικά

Αυτή είναι εδώ η απαρίθμηση της ύλης.

Εδώ ολοκληρώνεται το κεφάλαιο για την απαρίθμηση της ύλης. Το επόμενο μάθημα θα είναι σχετικά με την ταξινόμηση της ύλης.

Μάθημα 35ο Ταξινόμηση της Ύλης (*Rūpa-vibhāga*)

Καλησπέρα και καλώς ήλθατε σε αυτό το μάθημα. Θα συ-
νεχίσουμε με την ταξινόμηση της ύλης.

Διαιρούμε την ύλη σε Μονοειδή και Πολυειδή.

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως προς το γεγονός ότι όλη εί-
ναι:

1. Άρριξη
2. Εξαρτώμενη από συνθήκες
3. Υποκείμενη στις νοητικές διαφθορές και τα πάθη
4. Σχετιζόμενη με την ηδονική σφαίρα ύπαρξης
5. Χωρίς αντικείμενο
6. Μη δυνάμενη να εγκαταλειφθεί

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως προς το γεγονός ότι όλη
είναι:

1. Εσωτερική και Εξωτερική
2. Με Αισθητήριες και Με Μη Αισθητήριες Βάσεις
3. Με Ιδιαίτερες και Με Μη Ιδιαίτερες Ικανότητες
4. Χονδροειδής και Προσκρουόμενη
5. Προσκολλημένη και Μη Προσκολλημένη
6. Αδιαχώριστη και Διαχωρίσιμη

ΜΟΝΟΕΙΔΗΣ

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως

1. **άρριξη** επειδή δε σχετίζεται με τις καλές, φαύλες ή α-
προσδιόριστες ρίζες της συνείδησης, καθώς η σχέση με τις ρί-
ζες περιορίζεται μόνο σε νοητικά φαινόμενα.

Οι Ρίζες της Καλής ή της Φαύλης Συνείδησης

Είχαμε αναφερθεί στις ρίζες της καλής ή φαύλης συνείδησης με τις οποίες συνδυάζονται οι νοητικοί παράγοντες.

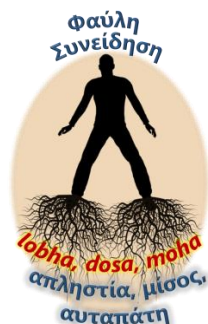
Η καλή συνείδηση έχει τις ρίζες στη μη απληστία, στο μη μίσος και στη μη αυταπάτη και ονομάζεται καλή γιατί στον συνδυασμό νοητικών παραγόντων με αυτή είναι νοητικά υγιεινή, ηθικά ακατάκριτη και παραγωγός ευχάριστων αποτελεσμάτων (*alobha, adosa, amoha*).

Ο **συνδυασμός** νοητικών παραγόντων για να την κάνουν καλή είναι η απληστία, το μη μίσος και η μη αυταπάτη. Όταν η συνείδηση συνδέεται με αυτούς τους νοητικούς παράγοντες, τότε επειδή τα αποτελέσματα είναι ευχάριστα, λέγεται καλή συνείδηση.

Έχουμε και τη φαύλη συνείδηση που είναι ριζωμένη στην απληστία, στο μίσος και στην αυταπάτη και επειδή είναι νοητικά ανθυγιεινή, ηθικά κατακριτέα και παραγωγός οδυνηρών αποτελεσμάτων (*lobha, dosa, moha*), την ονομάζουμε φαύλη.

Στον συνδυασμό των νοητικών παραγόντων για τη φαύλη συνείδηση έχουμε την απληστία, το μίσος και την αυταπάτη.

Αλληλεξάρτηση των νοητικών παραγόντων και της συνείδησης

Υπάρχει αλληλεξάρτηση των νοητικών παραγόντων και της συνείδησης, κάτι που δε συμβαίνει με την ύλη.

Η ύλη είναι άρριζη και δε συνδέεται με τους νοητικούς παράγοντες.

Για παράδειγμα, δεν μπορούμε να πούμε ότι ο βράχος που έχουμε στην αυλή μας έχει απληστία, μίσος ή αυταπάτη ή ότι είναι χωρίς απληστία, χωρίς μίσος ή χωρίς αυταπάτη. Οι ρίζες, δεν ισχύουν για την ανόργανη ύλη.

Για τα έμβια όντα που έχουν συνείδηση όμως, ισχύουν. Ακόμα και τα ζώα που έχουν συνείδηση, διέπονται από τις ρίζες της απληστίας, του μίσους ή της αυταπάτης. Το βλέπουμε αυτό στις γάτες και στους σκύλους που έχουμε στο σπίτι μας, που κι αυτά θέλουν κάτι παραπάνω, θυμώνουν, ή είναι συγχυσμένα όπως κι εμείς.

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως

2. εξαρτώμενη από συνθήκες επειδή εγείρεται εξαρτώμενη από τις τέσσερις συνθήκες, όπως:

- τις καιρικές,
- τις διατροφικές,
- τις καρμικές, και
- τις νοητικές.

Αυτό βέβαια συμβαίνει και με τον νου, που κι αυτός εξαρτάται από συνθήκες, αλλά συμβαίνει και με την ύλη.

Καιρικές Συνθήκες

Αυτές είναι η ζέστη, το κρύο, η υγρασία, η ξηρασία, ο αέρας, η θύελλα.

Ζέστη ← → **Κρύο**
Υγρασία ← → **Ξηρασία**
Αέρας ← → **Θύελλα**

Επηρεάζονται ακόμη και τα βράχια από αυτές τις συνθήκες. Τα βράχια διαβρώνονται από την υπερβολική υγρασία, θερμοκρασία και κρύο.

Οι καιρικές συνθήκες επηρεάζουν όχι μόνο την ανόργανη αλλά και την οργανική ύλη. Τα φυτά για παράδειγμα με τη μεγάλη θερμοκρασία μπορεί να ξεραθούν, με την υγρασία μπορεί να βλαστήσουν και να αυξηθούν.

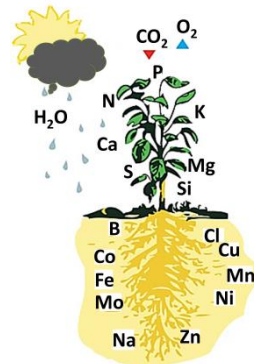
Κάτι ανάλογο γίνεται και με το σώμα μας. Όταν χτυπιέται από τη ζέστη ή από την υγρασία και λοιπά, είναι όπως το φυτό. Όπως τα φυτά έχουν μια αντοχή στις καιρικές συνθήκες, και το δικό μας σώμα εξαρτάται από αυτές. Το υλικό μας σώμα είναι εξαρτώμενο από τις καιρικές συνθήκες και όχι μόνον από αυτές.

Διατροφικές Συνθήκες

Αυτές συσχετίζονται περισσότερο με την οργανική ύλη παρά με την ανόργανη.

Τα φυτά χρειάζονται στη διατροφή τους πολλά ορυκτά από τις ρίζες για να βλαστήσουν καθώς χρειάζονται και αέρια στοιχεία από έξω, για να αυξηθούν και να πολλαπλασιασθούν.

Κάτι ανάλογο γίνεται και με το σώμα μας, που κι αυτό βασίζεται στα συστατικά της τροφής όπως τα λιπαρά, τα ορυκτά, οι πρωτεΐνες, οι υδατάνθρακες, τα οργανικά οξέα, οι βιταμίνες και οι φυτικές ίνες για τη διαβίωσή του.

Συστατικά Τροφής	Ενέργεια kJ/g
Λιπαρά	37
Ορυκτά	29
Πρωτεΐνες	17
Υδατάνθρακες	17
Οργανικά οξέα	13
Βιταμίνες	10
Φυτικές ίνες	8

Καρμικές Συνθήκες

Οι καρμικές συνθήκες αφορούν τα υλικά σώματα έμβιων όντων. Το **κάρμα**, που σημαίνει «πράξη», «δράση», «ενέργεια», είναι βασικά η **πρόθεση** ή η **βούληση** που καθορίζει τις **πράξεις** ενός όντος ως επιδέξιες ή αδέξιες στην πορεία της επιβίωσής του.

Αυτές οι πράξεις επηρεάζουν τη μορφολογία ενός όντος, δηλαδή τη μορφή και τη δομή του οργανισμού και των οργάνων, παραδείγματος χάριν, του προσώπου, των κυττάρων, του σώματος.

Η **προσαρμογή στο περιβάλλον** λόγω χάρη, είναι μια **πράξη** αλλαγής της συμπεριφοράς (για παράδειγμα ο χαμαιλέων), ώστε αυτή να γίνει κατάλληλη σε σχέση με ξένες ή νέες καταστάσεις προς έναν νέο σκοπό ή δράση.

Είδη Προσαρμογής

Οι καθημερινές πράξεις των ζώων για την αναζήτηση τροφής, κατασκευή φωλιάς, αποφυγή κινδύνων περιβάλλοντος, προσαρμογής στο περιβάλλον τους, επηρεάζουν τη μορφολογία και τη συμπεριφορά τους.

☼ **Μορφολογική προσαρμογή**

(αλλαγή σε μέρη του σώματος, όπως δόντια, πόδια, επιδερμίδα, χρώμα, μάτια, αυτιά και λοιπά)

☼ **Προσαρμογή συμπεριφοράς**

(όπως φτιάξιμο καταφυγής για ασφάλεια).

Τα όντα αλλάζουν σύμφωνα με τις πράξεις τους και σύμφωνα με το περιβάλλον στο οποίο ζουν και προσαρμόζονται. Τα ζώα χρησιμο-

ποιούν τα νύχια και τα δόντια τους που διαμορφώθηκαν μέσα από πάρα πολλές ζωές, ώστε να διαμορφώσουν το περιβάλλον τους και να επιβιώσουν. Εμείς χρησιμοποιούμε διάφορα εργαλεία. Όλη η προσπάθεια που καταβάλουμε για να διαμορφώσουμε το περιβάλλον μας και να προστατευθούμε από τους κινδύνους, διαμορφώνει το σώμα μας και τα χαρακτηριστικά μας.

☼ **Ψυχολογική προσαρμογή**

(όπως αλλαγή αντιλήψεων, φόβου, συναισθημάτων, αλλαγή νοοτροπίας)

ΝΟΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Οι σκέψεις και οι αντιλήψεις μας διαμορφώνουν επίσης τη σωματική μας ύλη. Όταν θεωρούμε ότι δεν υπάρχει κίνδυνος σε ένα μέρος, έχουμε την αντίληψη της ασφάλειας. Εάν όμως εμφανισθεί κάποιος κίνδυνος, τότε οι αντιλήψεις μας αλλάζουν, παίρνουμε ανάλογη στάση, και το σώμα μας εκβάλλει διάφορες χημικές ουσίες ώστε να είμαστε έτοιμοι να αντιμετωπίσουμε τον κίνδυνο.

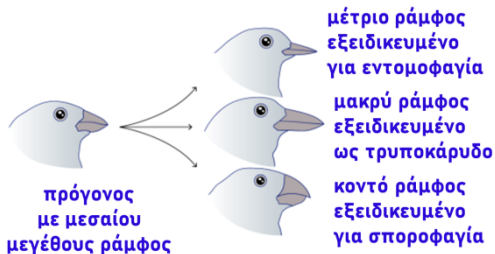
Έτσι οι αντιλήψεις που έχουμε, τα συναισθήματά μας, οι φόβοι μας, και λοιπά αλλάζουν τη σωματική μας μορφολογία και φυσιολογία. Οι άνθρωποι για παράδειγμα που ζουν σε πο-

λύ άγρια και εχθρικά περιβάλλοντα, έχουν άγρια και όχι ευχάριστη μορφή· μοιάζουν με δαίμονες που έχουν βγει από τη ζούγκλα για να μας επιτεθούν. Ενώ οι άνθρωποι που ζουν σε ευχάριστο περιβάλλον και έχουν πολλές ανέσεις, έχουν ευχάριστη μορφή και διαφορετικό σώμα.

Αυτές οι καρμικές και οι νοητικές συνθήκες, έχουν επίπτωση στη **χρήση** ή στην **αχρηστία** των οργάνων, τα οποία διαμορφώνονται ανάλογα.

Έχουμε το κλασικό παράδειγμα με τα πουλιά. Στην εικόνα παρακάτω, το πρώτο είναι πρόγονος με μεσαίου μεγέθους ράμφος. Οι απόγονοι ανάλογα με την περιοχή διαβίωσής τους και το είδος της υπάρχουσας τροφής διαμορφώνουν τα ράμφη τους. Όταν ο απόγονος έχει πετάξει σε περιοχή, όπου βρίσκει για τροφή έντομα, αρχίζει το ράμφος του και αλλάζει και γίνεται πιο οξύ, εξειδικευμένο για εντομοφαγία.

Ο απόγονος που βρίσκει τροφή μόνο σε ξύλα, που πρέπει να τα τρυπήσει, τότε αναπτύσσεται

σταδιακά το ράμφος και είναι εξειδικευμένο ως τρυποκάρυδο. Ο απόγονος που ταξίδεψε σε περιβάλλον που βρίσκει για τροφή σπόρους, το ράμφος του αλλάζει, μεταμορφώνεται και εξειδικεύεται για σποροφαγία.

Στα πουλιά συναντάμε διαφορετικά ράμφη, ανάλογα του τρόπου ανεύρεσης τροφής και του είδους της τροφής. Βρίσκουμε εντομοφάγα, νεκταροφάγα, σποροφάγα, ψαροφάγα, πτωματοφάγα, οπωροφάγα.

Στον πίνακα βλέπουμε τα χαρακτηριστικά μεγέθη και σχήματα διαφόρων ραμφών. Το κολιμπρί νεκταροφάγο πτηνό, με το λεπτό ρύγχος του τρέφεται κυρίως από το νέκταρ κυλινδρικών και αιωρούμενων λουλουδιών.

Ψαροφάγο πουλί, όταν δει ένα ψάρι, πετάει πολύ χαμηλά πάνω από την επιφάνεια του ωκεανού και βυθίζει το ειδικά διαμορφωμένο ράμφος του στο νερό ενώ πετάει και «ξαφρίζοντας» το νερό πιάνει τη λεία του.

	Παμφάγο
	Σποροφάγος
	Νεκταροφάγος
	Τρυποκάρυδος
	Ψαροφάγος
	«Δίχτυ» αλίευσης

Τα πουλιά με δίχτυ αλίευσης έχουν μακριά ίσια, άνω γνάθο, συχνά με ένα μικρό αγκιστρωμένο άκρο, και μια κάτω γνάθο που έχει προσαρμοστεί για να συγκρατεί μια μεγάλη πτυχή δέρματος που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν δίχτυ για να παγιδεύσει ψάρια ή καρκινοειδή σε μια μεγάλη γουλιά νερό που αποστραγγίζεται και το αλιεύμα στη συνέχεια καταπίνεται.

	Διατρητικό ιλύος
	Εναέριος αλίευσης
	Πτωματοφάγος
	Έντομοφάγος
	Σπερματοφάγος κωνοφόρων

Παραθαλάσσια πτηνά, έχουν μακριά, λεπτά και ελαφρώς κυρτά ράμφη ως διατρητικά ιλύος, που τα χρησιμοποιούν για να ανιχνεύσουν ρηχά νερά, λάσπη και άμμο για να βρουν τροφή, όπως καρκινοειδή, σκουλήκια και έντομα.

Τα πουλιά με «δρεπάνι» ιλύος τρέφονται σπρώχνοντας το ράμφος τους κάτω από το νερό και ταλαντεύοντάς το, κατά μήκος του πυθμένα, ξεσηκώνοντας υδρόβια έντομα, εντοπίζουν το κρυμμένο θήραμα.

	«Δρεπάνι» ιλύος
	Φιλτράρισμα νερού
	Ψάρεμα κατάδυσης
	Αρπακτικό
	Οπωροφάγος

Οι κορμοράνοι, «ψαράδες» κατάδυσης, χρησιμοποιούνται στην Κίνα και Ιαπωνία από τους εκεί ψαράδες, για να τους αφαιρούν τα μεγάλα ψάρια από το ράμφος πριν τα καταπιούν.

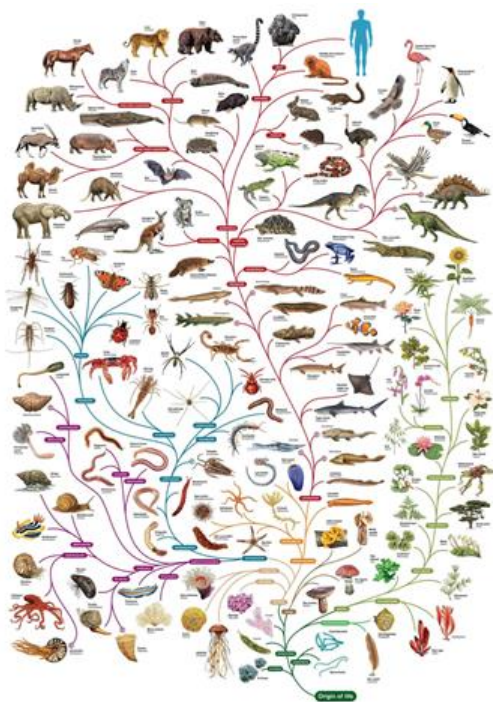
Όποιος δεν μπορεί να προσαρμοσθεί λιμοκτονεί, και όποιος προσαρμόζεται τρώει και επιβιώνει.

Ο λαιμός της καμηλοπάρδαλης δε μεγάλωσε τυχαία· υπήρξε μια ανάγκη στο περιβάλλον που την εκμεταλλεύτηκε το ζώο, έκανε την προσπάθεια ξανά και ξανά, μέχρι που πέτυχε το σημείο προσαρμογής.

Έτσι, η πράξη, η δράση ή το **κάρμα**, καθορίζει κατά μεγάλο μέρος τη μορφολογία και τη φυσιολογία του υλικού σώματος των όντων.

Γι αυτό έχουμε τόσο μεγάλη ποικιλία όντων σε διάφορες περιοχές του κόσμου. Εάν εξετάσουμε το πώς αυτά τα ζώα επιβιώνουν εκεί, ποιές είναι οι προσπάθειες για να βρουν τροφή, να αναπαραχθούν, να προστατευθούν, να κάνουν φωλιές για να προστατέψουν τα μικρά τους, θα δούμε ότι χρειάζονται ορισμένα εργαλεία. Κι αυτά είναι τα δόντια τους, τα νύχια τους,

τα πόδια τους, που πρέπει να είναι δυνατά για να ανταπεξέλθουν στο περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν. Αυτό είναι το κάρμα ή οι πράξεις που κάνουν για να επιβιώσουν.

Η ύλη λοιπόν είναι εξαρτημένη από αυτές τις συνθήκες· καιρικές, διατροφικές, καρμικές και νοητικές. Όπως βλέπουμε, το κάρμα είναι απλώς ένας από τους λόγους που το σώμα των όντων αλλάζει και διαμορφώνεται.

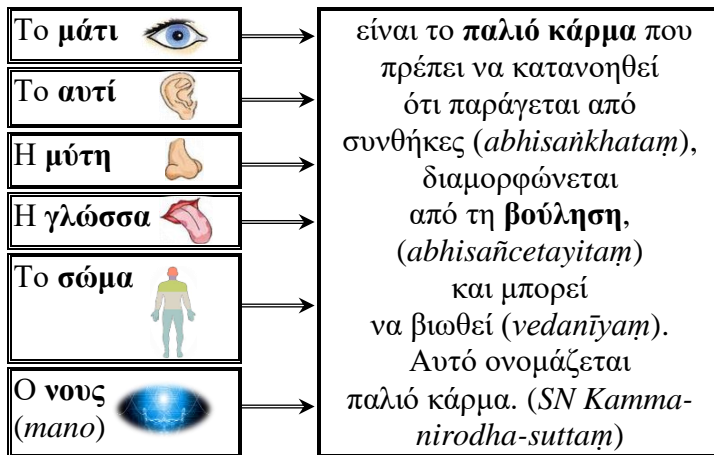
Έτσι λέει ο Βούδας:

«Και τι είναι το παλιό κάρμα;
Το **μάτι** είναι το παλιό κάρμα που
πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται
από συνθήκες (*abhisaṅkhatam*),
διαμορφώνεται από τη βούληση,
(*abhisañcetaḥitaṃ*) και μπορεί να
βιωθεί (*vedanīyaṃ*).

Το μάτι έχει παραχθεί λόγω του ότι θέλουμε να δούμε, έχουμε το πάθος να δούμε, να προστατευτούμε από κινδύνους από αριστερά και δεξιά, παράγεται δηλαδή από τις συνθήκες.

Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Όλα αυτά τα έχουμε εμείς, τα έχουν και τα ζώα· κι αυτά κάνουν προσπάθειες όπως κάνουμε κι εμείς. Το ίδιο συμβαίνει και με τις νοητικές διεργασίες και πράξεις που κάνουμε όταν δρούμε και αντιδρούμε μέσα στο περιβάλλον μας. Ο νους μας διαπλάθεται και είναι κι αυτός συνθηκοκρατημένος.

Και τι είναι το νέο κάρμα;

Οποιοδήποτε κάρμα (εκούσια πράξη) κι αν κάνει κάποιος τώρα με το σώμα, με την ομιλία ή με το νου, αυτό ονομάζεται νέο κάρμα». (SN *Kamma-nirodha-suttam*)

Αναφερόμαστε πάλι στο κάρμα, διότι πρέπει να κατανοήσουμε ότι το κάρμα δεν παίζει ρόλο μόνο στις νοητικές μας διεργασίες, αλλά παίζει ρόλο και στις σωματικές μας διεργασίες διαμορφώνοντας το σώμα μας, τη μορφολογία και τη φυσιολογία μας. Οι ψαράδες για παράδειγμα, διαμορφώνουν τραχιά χαρακτηριστικά εξ' αιτίας των συνθηκών εργασίας τους, ενώ οι καλλιτέχνες και οι συγγραφείς που δραστηριοποιούνται σε προστατευμένο περιβάλλον διαμορφώνουν ήρεμα χαρακτηριστικά.

Αυτό μπορούμε να το δούμε σε μεμονωμένες περιπτώσεις αλλά και σε γενικές γραμμές σε όλον τον πλανήτη, που οι άνθρωποι και όλα τα όντα γενικά, διαμορφώνουν ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εξ' αιτίας του περιβάλλοντος στο οποίο ζουν.

Έτσι, εμείς είμαστε που δημιουργήσαμε το παλιό κάρμα και εμείς που δρέπουμε τα αποτελέσματά του. Κι εμείς είμαστε που δημιουργούμε τώρα το νέο κάρμα και εμείς που θα δρέψουμε τα αποτελέσματά του στο μέλλον.

Για το πώς συμβαίνει αυτό, ο Βούδας δίνει μια παρομοίωση με έναν ζωγράφο:

«Ας υποθέσουμε ότι ένας ζωγράφος χρησιμοποιεί βαφές και χρώματα και δημιουργεί την εικόνα ενός άνδρα ή μιας γυναίκας πλήρως με όλα τους τα χαρακτηριστικά, έτσι επίσης, όταν κάποιος δημιουργεί κάτι με τις βουλήσεις και τις πράξεις του, είναι το **υλικό σώμα** που δημιουργεί, είναι το **αίσθημα** που δημιουργεί, είναι την **αντίληψη** που δη-

μιουργεί, είναι τις **νοητικές λειτουργίες** που δημιουργεί, είναι τη συνείδηση που δημιουργεί.»

Τώρα, όπως ένας επιδέξιος ζωγράφος μπορεί να δημιουργήσει μια εικόνα όμορφη και καλά διαμορφωμένη, έτσι επίσης και ένας επιδέξιος άνθρωπος με έναν καθαρό και ηθικό νου, μπορεί να δημιουργήσει ένα όμορφο σώμα, με ευχάριστα αισθήματα, αντιλήψεις και λοιπά.

Από την άλλη πλευρά, όπως ένας αδέξιος ζωγράφος μπορεί να δημιουργήσει μια άσχημη εικόνα, παραμορφωμένη και δυσάρεστη, έτσι επίσης κι ένας αδέξιος και ανήθικος άνθρωπος με συγχυσμένο νου, μπορεί να δημιουργήσει ένα άσχημο, παραμορφωμένο και δυσάρεστο σώμα, με δυσάρεστα αισθήματα, συναισθήματα, αντιλήψεις, ιδέες και συνείδηση.

Έτσι ο Βούδας επισημαίνει:

«Οι πράξεις κάνουν τον κόσμο να κινείται, οι πράξεις κάνουν το γένος των όντων να περιστρέφεται.

Τα όντα δεσμεύονται από τις πράξεις τους, όπως οι τροχοί ενός άρματος δεσμεύονται από τον άξονα».

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως

3. υποκείμενη στις νοητικές διαφθορές και τα πάθη

επειδή μπορεί να γίνει αντικείμενο των τεσσάρων νοητικών διαφθορών (*āsava*).

Υπάρχουν τέσσερα *āsava*:

1. το *āsava* της ηδονικής ευχαρίστησης ή της προσκόλλησης σε ηδονικές ευχαριστήσεις (*kām'āsava*)
2. το *āsava* της προσκόλλησης στην ύπαρξη (*bhav'āsava*)
3. το *āsava* των υποθετικών απόψεων (*ditth'āsava*), και
4. το *āsava* της άγνοιας (*avijj'āsava*).

Το πρώτο *āsava* μας δείχνει ότι η ύλη έχει μέσα της, τη δυνατότητα να μας φέρει, αντιλήψεις του ευχάριστου, του όμορφου -που πρέπει να τα αποκτήσουμε και να τα απολαύσουμε- και το πάθος για ηδονικές ευχαριστήσεις.

Στο δεύτερο *āsava* βλέπουμε ότι λόγω της προσκόλλησης στην ύλη, αισθανόμαστε ότι δεν μπορούμε να ζήσουμε, να υπάρξουμε χωρίς αυτή.

Στο τρίτο *āsava*, έχουμε απόψεις, κάνουμε εικασίες, δίνουμε ερμηνείες για τη δημιουργία της ύλης. Η επιστήμη προσπαθεί να καταλάβει την ύλη και ακόμη μεταξύ των επιστημόνων υπάρχουν απόψεις σχετικά με την ύλη.

Το τέταρτο *āsava* έχει να κάνει με την άγνοια. Λόγω της άγνοιας συγχυζόμαστε τόσο πολύ με την ύλη επειδή δεν μπορούμε να εξηγήσουμε τα πράγματα. Ο Σωκράτης είχε πει:

«Ένα ξέρω, ότι δεν ξέρω τίποτα», αν και είναι αμφισβητήσιμο εάν το είπε ακριβώς έτσι.

Η ύλη μπορεί να μας αλλάξει τις αντιλήψεις, να ανάψει πάθος μέσα μας, να μας φέρει ακόμα και μίσος για διάφορα αντικείμενα.

Τα *āsava* είναι οι βασικές νοητικές μολύνσεις που διατηρούν τη **δέσμευση** στον γύρο της γέννησης και του θανάτου.

Άνθρωποι προσκολλημένοι στην ύλη επαναγεννιούνται στον υλικό κόσμο αποκτώντας ξανά σώμα, μάτια, αυτιά και λοιπά για να ανταπεξέλθουν στο περιβάλλον τους, το οποίο μπορεί άλλες φορές να είναι εχθρικό κι άλλες φορές φιλικό.

Ο ρόλος τους είναι να διατηρούν τη *saṃsāra* (τον επώδυνο κύκλο της επαναγέννησης). Ο Βούδας περιγράφει τα *āsava* ως νοητικές καταστάσεις που:

- ⊙ μαιίνουν (*saṃkilesikā*),
- ⊙ προκαλούν την επαναγέννηση (*ponobbhanikā*),
- ⊙ φέρνουν ταλαιπωρία (*sadarā*),
- ⊙ ωριμάζουν σε βάσανα (*dukkhavipākā*), και
- ⊙ οδηγούν σε μελλοντική γέννηση, γήρανση και θάνατο (*āyatim jātijarāmaraniyā*).

(MN 36, *Mahāsaccaka Sutta*)

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως

4. σχετιζόμενη με την ηδονική σφαίρα ύπαρξης

επειδή, παρόλο που η ύλη υπάρχει στο επίπεδο της λεπτοφυούς υλικής σφαίρας, τούτη σχετίζεται από τη φύση της με την ηδονική σφαίρα ύπαρξης καθώς είναι το αντικείμενο της ηδονικής επιθυμίας.

Κατάταξη της Συνείδησης σε Επίπεδα & Σφαίρες Ύπαρξης			
	<ul style="list-style-type: none"> Οδός & Καρπός της Αξιοτήτας (<i>arahatta</i>) Οδός & Καρπός της Μη Επιστροφής (<i>anāgāmi</i>) Οδός & Καρπός της Άπαξ Επιστροφής (<i>sakadāgāmi</i>) Οδός & Καρπός της Εισόδου στο Ρεύμα (<i>sotāpatti</i>) 		8 Είδη Υπερκόσμιας Συνείδησης (<i>loluttara</i>)
31 Επίπεδα Ύπαρξης	<ul style="list-style-type: none"> - Ούτε Αντίληψη ούτε Μη Αντίληψη - Αντίληψη της Μηδαμνότητας - Άπειρη Συνείδηση - Άπειρο Διάστημα 	12 Είδη Συνείδησης της Άυλης Σφαίρας (<i>Arūpāvacara-citta</i>)	Καλο- τυχχοι Κόσμοι (<i>Sugati</i>)
<ul style="list-style-type: none"> Άυλο Επίπεδο (<i>Arūpa-bhūmi</i>) 4 Κόσμοι 	<ul style="list-style-type: none"> - 5 Άγνές Διαμονές για Μη Επιστρέφοντες 	15 Είδη Συνείδησης της Λεπτοφυούς Υλικής Σφαίρας (<i>Rūpāvacara-citta</i>)	
<ul style="list-style-type: none"> Λεπτοφυές Υλικό Επίπεδο (<i>Rūpa-bhūmi</i>) 16 Κόσμοι 	<ul style="list-style-type: none"> 1 Κόσμος του Υλικού Σώματος μόνο 10 Κόσμοι του Ψυχικού Σώματος 5 Κόσμοι του Ψυχικού Σώματος 	54 Είδη Συνείδησης της Ηδονικής Σφαίρας (<i>Kāmañvacara-citta</i>)	
<ul style="list-style-type: none"> Ηδονικό Επίπεδο (<i>Kāma-bhūmi</i>) 11 Κόσμοι 	<ul style="list-style-type: none"> 4 Κόσμοι του Ξεπεσμού Ζώα, Φαντάσματα, Δαίμονες, Κόλαση 		

Είχαμε εξετάσει στα προηγούμενα μαθήματα την κατάταξη της συνείδησης σε επίπεδα και σφαίρες ύπαρξης.

Είναι το ηδονικό επίπεδο στο οποίο υπάρχει ο ανθρώπινος κόσμος, οι ηδονικοί ουράνιοι θεϊκοί κόσμοι, και οι κόσμοι του ξεπεσμού, όπου έχουμε υλικό επίπεδο.

Μετά είναι το λεπτοφυές υλικό επίπεδο όπου και σ' αυτό υπάρχει ύλη. Και μετά είναι το άυλο επίπεδο στο οποίο δεν υπάρχει ύλη.

Στο ηδονικό επίπεδο είναι που η ύλη γίνεται αντικείμενο προσκόλλησης και ηδονικής ευχαρίστησης.

Ενώ στο λεπτοφυές υλικό επίπεδο η ποσότητα της ύλης είναι τόσο αμελητέα, ώστε δεν τη λαμβάνουμε σοβαρά υπ' όψιν.

Όλη η ύλη είναι **μονοειδής** ως

5. χωρίς αντικείμενο

επειδή, σε αντίθεση με τη **συνείδηση** και τα **νοητικά φαινόμενα**, δεν μπορεί να γνωρίζει ή να συνειδητοποιεί ένα αντικείμενο.

Για παράδειγμα, το τραπέζι και οι καρέκλες δεν μπορούν να συνειδητοποιήσουν ότι βρίσκονται στη σειρά πάνω σε ένα μαρμάρινο πάτωμα, ούτε το πάτωμα μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι επάνω του βρίσκονται καρέκλες και τραπέζι.

Αυτά τα πράγματα είναι χωρίς συνείδηση και γι' αυτό η ύλη δεν μπορεί να πάρει κάτι ως αντικείμενό της και να θεωρήσει ότι αυτό είναι από κάτω, από επάνω, μπροστά ή πίσω της.

Το ίδιο συμβαίνει και με το άγαλμα: δεν υπάρχει επάνω του κάτι που να μπορεί να συνειδητοποιήσει τη θέση του, την εξωτερική και εσωτερική του εικόνα, ένα αίσθημα ή μια συνείδηση.

Όμως ένας άνθρωπος που είναι έμβιο ον, μπορεί να συνειδητοποιήσει ότι κάθεται πάνω στα σκαλιά ή ότι έχει τα χέρια του σταυρωμένα, και μπορεί να αισθανθεί τον αέρα, μπορεί να αισθανθεί τους ήχους, τις γεύσεις και τις μυρωδιές, λόγω του ότι έχει συνείδηση.

Ορισμός της Συνείδησης

Να θυμηθούμε εδώ τα χαρακτηριστικά της συνείδησης.

Ο Βούδας έχει πει:

«Συνειδητοποιεί’ (*viñānāti*) γι’ αυτό ονομάζεται συνείδηση (*viññāṇa*).

Και τι συνειδητοποιεί;

«Συνειδητοποιεί το ξινό,
συνειδητοποιεί το πικρό,
συνειδητοποιεί το καυτερό,
συνειδητοποιεί το γλυκό,
συνειδητοποιεί το τσουχτερό,
συνειδητοποιεί το μη τσουχτερό,
συνειδητοποιεί το αλμυρό,
συνειδητοποιεί το άγευστο.

«Συνειδητοποιεί:

‘Αυτό είναι ευχάριστο’

‘Αυτό είναι δυσάρεστο’

‘Αυτό είναι ούτε δυσάρεστο ούτε ευχάριστο’.

‘Συνειδητοποιεί’ (*viñānāti*) γι’ αυτό ονομάζεται συνείδηση (*viññāṇa*)».

(*SN Khajjanīyasuttam, MN ahāvedallasuttam*)

Έχουμε **6** κατηγορίες συνείδησης σύμφωνα με τα αισθητήρια όργανα:

συνείδηση στο μάτι,
συνείδηση στο αυτί,
συνείδηση στη μύτη,
συνείδηση στη γλώσσα,
συνείδηση στο σώμα,
συνείδηση στον νου

- 1. Χαρακτηριστικό:** έχει το χαρακτηριστικό της επίγνωσης ή συνειδητοποίησης (*vijānana*) των νοητικών και υλικών αντικειμένων.
- 2. Λειτουργία:** έχει τη λειτουργία να είναι πρόδρομος (*pubbaṅgama*) των νοητικών παραγόντων (*cetasika*), διότι ηγείται και συνοδεύεται πάντα από αυτούς.
- 3. Εκδήλωση:** έχει την εκδήλωση της σύνθεσης ή της συνένωσης μιας συνέχειας νοητικών διαδικασιών.
- 4. Εγγύτατη αιτία:** η εγγύτατη αιτία είναι οι νοητικοί παράγοντες και η ύλη (*nāma-rūpa*).

Τα Τέσσερα Κοινά Χαρακτηριστικά των Νοητικών Παραγόντων

Παραθέτουμε ξανά τα 4 κοινά χαρακτηριστικά των νοητικών παραγόντων:

1. εγείρονται μαζί με τη συνείδηση (*ekuppāda*)
2. παύουν μαζί με τη συνείδηση (*ekanirodha*)
3. έχουν το ίδιο αντικείμενο με τη συνείδηση (*ekālabhāna*)
4. έχουν το ίδιο αισθητήριο όργανο με τη συνείδηση (*ekavatthuka*)

Αυτά τα τέσσερα χαρακτηριστικά οριοθετούν τη σχέση μεταξύ της συνείδησης (*citta*) και των συνακόλουθων νοητικών παραγόντων (*cetasika*).

Όλη η ύλη είναι μονοειδής ως

6. μη δυνάμενη να εγκαταλειφθεί

επειδή δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί, όπως τα νοητικά δεσμά και οι διαφθορές, από τις τέσσερις υπερκόσμιες οδούς.

Είχαμε αναφέρει ποια είναι

Η σταδιακή εγκατάληψη των νοητικών δεσμών

A. Ο Εισερχόμενος στο Ρεύμα

B. Ο Άπαξ Επιστρέφων

Γ. Ο Μη Επιστρέφων

Δ. Ο Άξιος

υπερκόσμια οδός & καρπός

υπερκόσμια οδός & καρπός

υπερκόσμια οδός & καρπός

υπερκόσμια οδός & καρπός

Αυτό που επιτυγχάνουν αυτά τα άτομα δεν είναι η εγκατάληψη του υλικού σώματος, αλλά η εγκατάλειψη των νοητικών δεσμών. Και ο νοητικός δεσμός είναι προσκόλληση στο υλικό σώμα. Έτσι, μέχρι τη στιγμή του θανάτου δεν εγκαταλείπουν το υλικό σώμα. Ο σκοπός βέβαια δεν είναι να εγκαταλείψουμε το σώμα μας ή να καταστρέψουμε ή να εξαλείψουμε το σώμα μας, αλλά να εξαλείψουμε την προσκόλληση προς αυτό το σώμα και προς τα νοητικά φαινόμενα.

Όταν λοιπόν λέμε ότι η ύλη δεν μπορεί να εγκαταλειφθεί, το λέμε υπό την έννοια της υπερκόσμιας οδού και καρπού, διότι ο συγκεκριμένος διαλογισμός δεν αποσκοπεί στην εξαίλειψη του σώματος, στην καταστροφή δηλαδή της ύλης, αλλά στην αποκοπή του δεσμού της προσκόλλησης προς την ύλη.

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως προς το γεγονός ότι όλη είναι:

1. Εσωτερική και Εξωτερική
2. Με Αισθητήριες και Με Μη Αισθητήριες Βάσεις
3. Με Ιδιαίτερες και Με Μη Ιδιαίτερες Ικανότητες
4. Χονδροειδής και Προσκρούμενη
5. Προσκολλημένη και Μη Προσκολλημένη
6. Αδιαχώριστη και Διαχωρίσιμη

Όταν η ύλη διακριθεί ως εσωτερική και εξωτερική, και λοιπά, η ύλη γίνεται πολυειδής. Δηλαδή έχουμε την πολλαπλότητα της ύλης. Σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να δούμε πώς η ύλη μπορεί να διαιρεθεί σε διάφορες κατηγορίες.

Όλη η ύλη είναι πολυειδής ως

1. Εσωτερική και Εξωτερική

Τα πέντε είδη υλικών φαινομένων με την ευαισθησία στα πέντε αισθητήρια όργανα είναι **εσωτερικά** ως «πύλες» για τα νοητικά φαινόμενα. Τα υπόλοιπα είδη των αισθητηριακών αντικειμένων είναι **εξωτερικά**, δηλαδή ορατά αντικείμενα, ήχοι, μυρωδιές, γεύσεις, απτά αντικείμενα.

Εσωτερικά	Εξωτερικά
ΜΑΤΙ 	ΟΡΑΤΑ
ΑΥΤΙ 	ΗΧΟΙ
ΜΥΤΗ 	ΜΥΡΩΔΙΕΣ
ΓΛΩΣΣΑ 	ΓΕΥΣΕΙΣ
ΣΩΜΑ 	ΑΠΤΑ

Τα αισθητήρια όργανα είναι η εσωτερική ύλη που τη χρησιμοποιούμε καθημερινά, και χρησιμεύουν ως πύλες για τα νοητικά φαινόμενα ώστε να μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε τον κόσμο γύρω μας, να σκεφτούμε τι είδαμε, τι μυρίσαμε, τι γευτήκαμε και λοιπά.

Τα υπόλοιπα είδη των αισθητηριακών αντικειμένων είναι εξωτερικά.

Όλη η ύλη είναι πολυειδής ως

2. Με Αισθητήριες και Με Μη Αισθητήριες Βάσεις

Τα έξι είδη που περιλαμβάνουν τα πέντε ευαίσθητα αισθητήρια όργανα και την καρδιά είναι υλικά φαινόμενα που είναι οι αισθητήριες βάσεις.

Αισθητήριες Βάσεις

MATI		→ Συνείδηση στο Μάτι
ΑΥΤΙ		→ Συνείδηση στο Αυτί
ΜΥΤΗ		→ Συνείδηση στη Μύτη
ΓΛΩΣΣΑ		→ Συνείδηση στη Γλώσσα
ΣΩΜΑ		→ Συνείδηση στο Σώμα
ΚΑΡΔΙΑ		→ Συνείδηση στον Νου

Η καρδιά είναι η βάση για τη συνείδηση του νου, διότι όπως έχουμε αναφέρει, όταν ο νους πέφτει σε αδρανή κατάσταση όπως για παράδειγμα στην κατάσταση του ύπνου, συσχετίζεται με τον χτύπο και τον ρυθμό της καρδιάς. Η καρδιά τότε, χρησιμεύει ως αισθητήρια βάση της συνείδησης κατά τη διάρκεια της αδρανούς κατάστασής της. Λέμε αδρανή, διότι δεν είναι όπως όταν είμαστε ξύπνιοι και ενεργοί. Ακόμα κι όταν είμαστε ενεργοί, στην καθημερινή ζωή, δε σημαίνει ότι κάπου-κάπου η συνείδηση δεν κατεβαίνει στην καρδιά· οπωσδήποτε κατεβαίνει στην καρδιά όταν θέλει να ξεκουραστεί. Απλώς το σύνηθες είναι να συμβαίνει αυτό τις ώρες του ύπνου.

Η συνείδηση της σύλληψης υποστηρίζεται από το **όργανο της καρδιάς** στις σφαίρες που περιέχουν την ύλη, αλλά είναι χωρίς το όργανο της καρδιάς στην άυλη σφαίρα. Άτομα που έχουν πετύχει τις εκστάσεις και έχουν γεννηθεί στην άυλη σφαίρα, δεν έχουν ούτε σώμα ούτε καρδιά. Ο νους τους είναι τόσο ενοποιημένος λόγω της αυτοσυγκέντρωσης, ώστε δε χρειάζεται να επηρεάζεται από άλλα εξωτερικά φαινόμενα και είναι τελείως αποκομμένος από την ύλη.

Παρόλο που το έμβρυο αναπτύσσει περιοχές που θα γίνουν συγκεκριμένα τμήματα του εγκεφάλου, η πρώτη ηλεκτρική δραστηριότητα του εγκεφάλου αρχίζει να εμφανίζεται μετά από **40-43 ημέρες**. Αυτό που εμφανίζεται πρώτο είναι η καρδιά.

Μη Αισθητήριες Βάσεις είναι η Ανόργανη Ύλη, που είναι τα ορατά, οι ήχοι, οι μυρωδιές, οι γεύσεις και τα απτά αντικείμενα. Παράδειγμα τα σχήματα που βλέπουμε είναι σαν ανόργανη ύλη, δεν έχουν την ικανότητα των αισθητηρίων βάσεων.

Μη Αισθητήριες
Βάσεις
-Ανόργανη Ύλη-

ΟΡΑΤΑ

ΗΧΟΙ

ΜΥΡΩΔΙΕΣ

ΓΕΥΣΕΙΣ

ΑΠΑΤΑ

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως

3. Με Ιδιαίτερες και Μη Ιδιαίτερες Υλικές Ικανότητες

Τα οκτώ είδη ύλης που περιλαμβάνουν:

- τα πέντε ευαίσθητα αισθητήρια όργανα,
- την υλικότητα των δύο φύλων, και
- τη ζωτικότητα της ύλης,

είναι υλικά φαινόμενα με ιδιαίτερες υλικές ικανότητες.

Τα υπόλοιπα δεν είναι με ιδιαίτερες υλικές ικανότητες, όπως η ανόργανη ύλη των βράχων ή τα αερίων στοιχείων που δεν έχουν ιδιαίτερες υλικές ικανότητες.

Τη ζωτικότητα της ύλης την έχουν και τα φυτά, και λόγω αυτής μπορούν να αναπτύσσονται. Όπως στα δικά μας κύτταρα, έτσι και στα κύτταρα των φυτών η ζωτικότητα της ύλης προκαλεί την ανάπτυξη και την αύξηση. Επίσης και η υλικότητα των δύο φύλων υπάρχει και στα φυτά, αλλά και η ευαισθησία στα αισθητήρια όργανα που είναι βέβαια διαφορετική από τα δικά μας.

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως

4. Χονδροειδής και Προσκρουόμενη

Τα είδη της ύλης που περιλαμβάνουν:

- τα πέντε ευαίσθητα αισθητήρια όργανα
- και τα αισθητηριακά αντικείμενα

είναι **χονδροειδή**, άμεσα και **προσκρούμενα** υλικά φαινόμενα, επειδή συμβάλλουν καθοριστικά και άμεσα στην έγερση της αισθητηριακής συνείδησης.

Έχουμε το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, τα οποία προσκρούουν στο μάτι και αυτό εγείρει μέσα μας τη συνείδηση. Ανάλογα συμβαίνει και με τα υπόλοιπα τέσσερα αισθητήρια όργανα.

Τα υπόλοιπα υλικά φαινόμενα είναι λεπτοφυή, μακρινά, και μη προσκρούμενα επειδή δε συμβάλλουν άμεσα στην έγερση της αισθητηριακής συνείδησης ανεξάρτητα από το μέγεθος και την απόστασή τους.

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως

5. Προσκολλημένη και Μη Προσκολλημένη

Τα δεκαοκτώ υλικά φαινόμενα που παράχθηκαν από το κάρμα είναι «προσκολλημένα» (*upādinna*) επειδή έχουν αποκτηθεί ως οι καρποί ή επακόλουθα του κάρμα παρακινούμενα από την επιθυμία και τη λανθασμένη νόηση.

Τα υπόλοιπα είναι «μη προσκολλημένα» (*anupādinna*) επειδή παράγονται από άλλες αιτίες ανεξάρτητα από το κάρμα.

Πρέπει να αναφέρουμε, ότι **όλα δεν προκαλούνται από το Κάρμα**. Παρόλο που μερικοί πιστεύουν ότι ο Βουδισμός αναφέρεται στο κάρμα σαν θεολογικό δόγμα όπως άλλων σχολών,

αυτό δεν ισχύει. Οτιδήποτε βιώνουμε σ' αυτή τη ζωή, δεν οφείλεται πάντα στο κάρμα, αλλά υπάρχουν κι άλλες αιτίες.

Πρέπει να σημειωθεί ότι η άποψη ότι όλα προκαλούνται από το **κάρμα**, και ότι το **παρελθόν κάρμα** είναι η μόνη και επαρκής αιτία όλων των παρόντων αισθημάτων που κάποιος μπορεί να βιώσει, είναι κάτι που ο Βούδας το απέρριψε.

Αυτή η άποψη αναφέρεται συχνά ως *pubbekata-hetu-vāda* (ο υστερμινιστικός ισχυρισμός της αιτίας του παρελθόντος κάρμα) και αποδίδεται στον Ζαϊνισμό (*Jainism*), την οποία άποψη ο Βούδας την επικρίνει από διάφορες πλευρές στις Ομιλίες του.

Παρακάτω δίδεται ως παράδειγμα μια Ομιλία του, σχετικά με την προέλευση των αισθημάτων από πιθανές οκτώ αιτίες για να κατανοήσουμε ότι η τάση μας και η ανάγκη μας να βρούμε μία μοναδική αιτία για την προέλευση και τα αποτελέσματα όλων των πραγμάτων είναι απατηλή και μάταιη.

Παράδειγμα, το σύμπαν δεν υπάρχει λόγω μιας και μοναδικής αιτίας, αλλά είναι ένα σύμπλεγμα πολλών αιτιών και συνθηκών.

Λέει ο Βούδας:

«Κάποια αισθήματα προέρχονται

- από χολικές διαταραχές,
- από φλεγματικές διαταραχές,
- από ρευματικές διαταραχές,
- από καιρικές αλλαγές,
- από απρόσεκτη συμπεριφορά,
- από ατυχήματα.

Αυτό μπορεί κανείς να το γνωρίζει ο ίδιος και αυτό θεωρείται αληθινό στον κόσμο.

Τώρα, όταν μερικοί κρατούν ένα τέτοιο δόγμα και μια άποψη ως εξής:

«Ό, τι και να βιώνει ένα άτομο, είτε είναι ευχάριστο είτε δυσάρεστο ή ούτε δυσάρεστο ούτε ευχάριστο, όλα αυτά προκαλούνται από το κάρμα που διέπραξε στο παρελθόν (*pubbekata-hetu*)», τότε αυτοί ξεπερνούν αυτό που ξέρει ο ίδιος και ξεπερνούν τι θεωρείται αληθινό στον κόσμο. Επομένως, λέω ότι αυτό είναι λάθος εκ μέρους τους».

(SN *Sīvaka Sutta*)

Τα φαινόμενα είναι γενικά πολύπλοκα και είναι λάθος να νομίζουμε ότι όλα έχουν μια μόνον αιτία. Πολλοί άνθρωποι αρέσκονται στη θεολογική ιδέα ενός μοναδικού θεού-δημιουργού που κινεί τα πάντα στο σύμπαν σαν ένας υπερ-υπολογιστής που τα έχει προγραμματίσει όλα, ενώ εμείς είμαστε αμέτοχα και ανόητα όντα που δεν ξέρουμε τίποτα. Ή στην ιδέα μιας μοναδικής ουσίας που είναι το υπόβαθρο όλου του κόσμου.

Έχουμε αυτή την τάση να απλοποιούμε τα πράγματα, διότι δε θέλουμε να κουράσουμε τον νου μας και να εξετάσουμε την πολυπλοκότητα των πραγμάτων.

Όλη η ύλη είναι **πολυειδής** ως

6. Αδιαχώριστη και Διαχωρίσιμη

- Τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία,
- το χρώμα,
- η οσμή,
- η γεύση και
- η θρεπτική ουσία

είναι τα οκτώ είδη υλικών φαινομένων που είναι αδιαχώριστα (*avinibbhoga-rūpa*).

Αυτά είναι έτσι επειδή είναι πάντα συνδεδεμένα μεταξύ τους και είναι παρόντα σε όλα τα υλικά αντικείμενα από τα απλούστερα έως τα πιο περίπλοκα.

Μια υλική ομάδα (*kalāpa*) που αποτελείται αποκλειστικά από αυτά τα οκτώ στοιχεία είναι γνωστή ως

- «απλή οκτάδα» (*suddhaṭṭhaka*), ή
- «ομάδα με τη θεραπευτική ουσία ως όγδοη» (*ojaṭṭhamaka*).

Όλα αυτά τα στοιχεία είναι πάντα συνδεδεμένα μαζί. Ακόμα και στο σώμα μας υπάρχουν. Ακόμα και σε έναν βράχο μπορούμε να τα ανακαλύψουμε. Η θεραπευτική ουσία για παράδειγμα, υπάρχει στο σώμα μας, υπάρχει και σε έναν βράχο, υπάρχει και στο φυτό που φυτρώνει στον βράχο και ζει από αυτόν. Δεν υπάρχει ύλη που να μην έχει αυτά τα χαρακτηριστικά.

Τα υπόλοιπα είναι διαχωρίσιμα είτε είναι παρόντα είτε είναι απόντα.

Στο επόμενο μάθημα θα συνεχίσουμε με την προέλευση της ύλης στο σώμα μας και στα εξωτερικά φαινόμενα, που είναι κι αυτό ενδιαφέρον μάθημα.

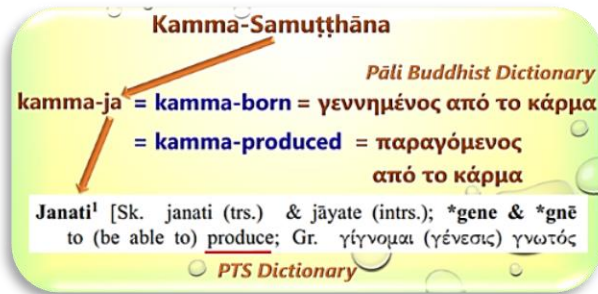
Μάθημα 36ο Προέλευση της Ύλης (*Rūpa-samuṭṭhāna*)

Σήμερα θα μιλήσουμε για την προέλευση της ύλης.

Rūpa σημαίνει ύλη και *samuṭṭhāna* σημαίνει προέλευση. Πρέπει να σταθούμε στη λέξη *samuṭṭhāna* και να την εξηγήσουμε. Η λέξη αυτή μεταφράζεται σαν προέλευση, αλλά έχει κι άλλες συνώνυμες λέξεις όπως παραγωγή και αναπαραγωγή· το πώς δηλαδή παράγεται και αναπαράγεται η ύλη.

Για παράδειγμα, έχουμε τον όρο *kamma samuṭṭhāna* που σύμφωνα με τα επεξηγηματικά σχόλια αποδίδεται και ως *kamma-ja*, που σύμφωνα με το *Pāli Buddhist*

dhist Dictionary, σημαίνει *Kamma-born*, δηλαδή γεννημένος από το κάρμα ή *Kamma-produced*, δηλαδή παραγόμενος από το κάρμα. Το *ja* προέρχεται από το ρήμα *janati* που σημαίνει κατά το λεξικό *PTS Dictionary*, γίγνομαι. Ίδια λέξη *janati* υπάρχει και στα σανσκριτικά. Και έχουμε την ινδοευρωπαϊκή ρίζα **gene* και **gne* που σημαίνει *produce* και στα ελληνικά έχουμε τις συγγενικές λέξεις με τη σανσκριτική, γίγνομαι, γένεσις, γνωτός.

Τελικά τη λέξη *samuṭṭhāna* θα τη μεταφράσουμε πολλές φορές σαν παραγόμενη ύλη, σαν παραγωγή της ύλης επειδή έχει περισσότερο νόημα και όχι σαν προέλευση της ύλης.

Κρατήστε και στον νου σας ότι καμιά φορά μπορούμε να τη μεταφράσουμε και προέλευση. Ο όρος προέλευση μπορεί να είναι παραπλανητικός υπό την έννοια ότι ψάχνουμε να βρούμε μια μόνη αιτία, ενώ στην πραγματικότητα η ύλη είναι συνθηκοκρατημένη και δεν υπάρχει μια μόνον ουσία που παράγει όλα τα πράγματα, αλλά είναι πολλά σύνθετα φαινόμενα που παράγουν άλλα φαινόμενα.

Η ύλη διαιρείται σε δύο ομάδες:

την οργανική και την ανόργανη.

Έτσι, όταν μιλάμε για την ύλη πρέπει να ξεχωρίζουμε σε ποιο είδος ύλης αναφερόμαστε.

Η **οργανική ύλη** σχηματίζεται από διεργασίες που σχετίζονται με τη βιολογία, όπως με μικροοργανισμούς, με φυτά, με έμβια όντα, ενώ η **ανόργανη ύλη** σχηματίζεται από ηλεκτρομαγνητικές ή απλές χημικές διεργασίες, που ονομάζονται ιοντικοί, μεταλλικοί ή χημικοί δεσμοί.

Αυτό δε σημαίνει ότι οι ηλεκτρομαγνητικές ή οι χημικές διεργασίες είναι εντελώς άγνωστες στην **οργανική ύλη**, επειδή πολλές είναι παρούσες στα κύτταρα των οργανισμών ή χρησιμοποιούνται ως υποστρώματα τροφίμων.

Η οργανική ύλη παράγεται από τέσσερις αιτίες, από τη θερμοκρασία, που ισχύει και για τα δυο είδη ύλης, την ανόργανη και ορ-

Η ύλη παράγεται από τέσσερις αιτίες:	
Ισχύει για:	
➤ από τη θερμοκρασία,	ανόργανη & οργανική ύλη
➤ από τη θρεπτική ουσία	οργανική ύλη
➤ από το κάρμα (συσσωρευμένη ενέργεια των εκούσιων πράξεων),	οργανική ύλη
➤ από τη συνείδηση	οργανική ύλη

γανική ύλη, από τη θρεπτική ουσία, κάτι που ισχύει μόνο για την οργανική ύλη, διότι τα μέταλλα για παράδειγμα, δεν παράγονται λόγω της θρεπτικής ουσίας, αλλά λόγω της θερμοκρα-

σίας και του ηλεκτρομαγνητισμού μπορεί να πολλαπλασιαστούν. Η ύλη παράγεται επίσης από το κάρμα (συσσωρευμένη ενέργεια των εκούσιων πράξεων) που ισχύει για τα έμβια όντα, διότι αυτά δρουν και παράγουν ύλη· όσο περισσότερο χρησιμοποιούμε ένα μέρος του σώματος με τις πράξεις και τις προσπάθειές μας, τόσο περισσότερο η ύλη, η μάζα του αυξάνεται σε αυτό. Τέλος η παραγωγή ύλης από τη συνείδηση ισχύει μόνο για την οργανική ύλη, δηλαδή για τα έμβια όντα και όχι παράδειγμα για τα μέταλλα.

Η Θερμοκρασία ως Τρόπος Παραγωγής της Ύλης

Η λέξη «**ύλη**» στη γλώσσα *Pāli* είναι «**rūpa**» και σημαίνει επίσης «υλική μορφή», «υλικό σώμα». Προέρχεται από το ρήμα **ruppati**, που σημαίνει «μεταμορφώνω, παραμορφώνω, μετατρέπω, μετασχηματίζω».

Ο ίδιος ο Βούδας εξηγώντας τους όρους «ύλη», «υλική μορφή», και «υλικό σώμα» δηλώνει:

«Και γιατί ονομάζεται ύλη (*rūpa*);
Μεταμορφώνεται (*ruppati*), επομένως
ονομάζεται «ύλη».

Μεταμορφώνεται από τι;

Μεταμορφώνεται από το κρύο και από τη ζέστη».

Αυτή η απάντηση του Βούδα είναι σημαντική για να καταλάβουμε τον λόγο που η ύλη παίρνει διάφορες μορφές

Στη σύγχρονη φυσική γίνεται επίσης λόγος για τη μεταμόρφωση της ύλης (*transformation of matter*).

Το κρύο και η ζέστη ή αλλιώς η «θερμοκρασία», μεταμορφώνει την ύλη κάνοντάς τη να **παράγει** διάφορες μορφές στερεών, υγρών και αερίων.

Δηλαδή, η ύλη μεταμορφώνεται εξ' αιτίας της θερμοκρασίας ή **παράγεται** εξ' αιτίας της θερμοκρασίας σε διάφορες μορφές στερεών, υγρών και αερίων.

Έτσι έχουμε τη μεταμόρφωση της ύλης, όπου εξ' αιτίας της θερμοκρασίας:

- ☼ το **στερεό** μπορεί να γίνει **υγρό** και αντίστροφα,
- ☼ το **στερεό** μπορεί να γίνει **αέριο** και αντίστροφα,
- ☼ το **υγρό** μπορεί να γίνει **αέριο** και αντίστροφα.

Η φυσική κατάσταση ενός σώματος, μπορεί να είναι στερεή, υγρή, αέρια και εξαρτάται από τη θερμοκρασία και την πίεση. Όλα αυτά τα καταλαβαίνουμε και από τη φυσική· δεν είναι τόσο δύσκολα.

Εδώ έχουμε τη Θερμική Μηχανή και την εισροή της θερμότητας στο νερό, το οποίο γίνεται ατμός. Ο παραγόμενος ατμός πιέζει το έμβολο και έτσι έχουμε παραγωγή υλικής ενέργειας λόγω της θερμότητας,

Θερμική Μηχανή

για να κινηθεί ο τροχός. Δηλαδή έχουμε εδώ τη μεταμόρφωση της ύλης ή την παραγωγή της ύλης, διότι παράγεται μια άλλη μορφή ύλης. Σ' αυτή την περίπτωση, παραγωγή ύλης σημαίνει

ότι μπορεί να έχουμε διάφορες μορφές ύλης, όπου η μία μορφή παράγει κάποια άλλη.

Παραγωγική και καταστροφική φύση της θερμοκρασίας

Η θερμοκρασία έχει παραγωγική και καταστροφική φύση.

Για παράδειγμα το ζυμάρι, όταν βρίσκεται σε σωστή απόσταση από τη φωτιά μπορεί να φουσκώσει σε όγκο, να ψηθεί, και να παράξει μια άλλη μορφή ύλης όπως το ψωμί. Εάν όμως το ζυμάρι αφευθεί πάνω στη φωτιά, τότε θα καταστραφεί.

Με τη φωτιά και γενικά με τη θερμοκρασία, ασχολήθηκαν πολλοί αρχαίοι Έλληνες και Ινδοί φιλόσοφοι.

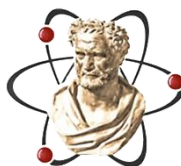
Εδώ στην Ελλάδα έχουμε τον Ηράκλειτο, ο οποίος θεωρούσε τη φωτιά ή τη θερμότητα ως πρωταρχική αρχή του σύμπαντος. Αναφέρουμε εδώ αυτό που είπε ο Ηράκλειτος για τη θερμότητα:

«Αυτόν τον κόσμο δεν τον έπλασε κανένας θεός ή άνθρωπος, παρά υπήρχε πάντα, υπάρχει και θα υπάρχει· μια αιώνια και ζωντανή **φωτιά (πυρ)**, που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο».

Το μέτρο δεν ισχύει πάντα, διότι πολλές φορές το πυρ γίνεται ανεξέλεγκτο καίγοντας κατοικίες, καίγοντας κόσμο, καταστρέφοντας πλανήτες και ηλιακά συστήματα.

Ο Δημόκριτος μιλούσε για το «πυρώδες σύγκριμα» και την «πυρίνην δύναμιν» ...

Και οι Πυθαγόρειοι θεωρούσαν το πυρ ως αρχή της γένεσης του Σύμπαντος:

«Άρξασθαι δε την γένεσιν του κόσμου από πυρός...».

Το ότι το πυρ είναι η αιτία του σύμπαντος είναι λίγο υπερβολικό, εφ' όσον η θερμοκρασία εξαρτάται και από άλλα πράγματα για να υπάρχει.

Αδιαχώριστα Υλικά Φαινόμενα

Είχαμε μάθει ότι το στερεό, υγρό, αέριο και το θερμό στοιχείο είναι αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

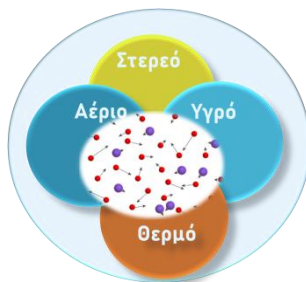
Η θερμοκρασία προέρχεται από την **κίνηση** και τη **σύγκρουση** των ατόμων και των μορίων στα στερεά, υγρά και αέρια.

Όσο πιο γρήγορα κινούνται αυτά τα σωματίδια, τόσο πιο θερμά είναι. Αυτό οφείλεται στο αέριο στοιχείο που έχει την ιδιότητα της κινητικότητας, αλλά και υποστηρίζεται και από τα υπόλοιπα στοιχεία που όλα τους είναι αλληλοεξαρτώμενα και αλληλοσχετιζόμενα.

Η θερμοκρασία ενός αντικειμένου μας λέει πόσο γρήγορα κινούνται τα άτομα ή τα μόριά του. Το κρύο είναι έλλειψη θερμικής ενέργειας.

Αυτό που κάνει η θερμοκρασία, είναι να **παράγει** άλλες μορφές στερεών, υγρών και αερίων, και να δημιουργεί πολλά άλλα φαινόμενα.

Σύμφωνα με τα σύγχρονα ευρήματα της επιστήμης, σχεδόν όλα τα χημικά στοιχεία στο Σύμπαν και στο ανθρώπινο σώμα, έχουν παραχθεί σε αστέρες με υψηλές θερμοκρασίες, και πολλά παρήχθησαν από αρκετά σουπερνόβα, δηλαδή από αστέρες

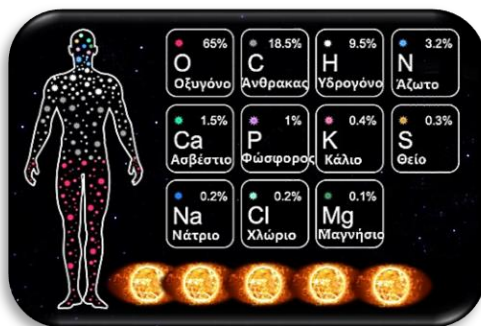
που εκρήγνυνται παράγοντας πολύ μεγάλη θερμοκρασία και λάμψη.

Αυτό είναι γεγονός. Τα μέταλλα και τα ορυκτά αλλά και οι άλλες χημικές ουσίες που έχουμε στον πλανήτη γη, παρήχθησαν μέσα σε αυτά τα υψηλής θερμοκρασίας σώματα.

Τα συστατικά του σώματός μας, όπως το οξυγόνο, ο άνθρακας, το υδρογόνο, το άζωτο, το ασβέστιο, ο φώσφορος, το κάλιο, το θείο, το νάτριο, το χλώριο, το μαγνήσιο, δεν υπήρχαν πριν, αλλά παρήχθησαν.

Υπάρχουν πολλά διαφορετικά αστέρια που έχουν παράξει τα στοιχεία που βλέπουμε στο δικό μας ηλιακό σύστημα, στον πλανήτη μας και σε αυτά που βρίσκονται στο σώμα μας.

Δεν είναι λοιπόν ένας μόνο αστέρας που έχει παράξει όλα αυτά τα στοιχεία, αλλά μια αλληλουχία πολλών αστέρων οι οποίοι υπήρξαν, καταστράφηκαν, άλλοι αστέρες δημιουργήθηκαν, έτσι ώστε σταδιακά εμφανίσθηκαν αυτά τα στοιχεία στο σύμπαν, στον πλανήτη μας και στο σώμα μας.

Η θερμοκρασία δεν παίζει μόνο ρόλο εξωτερικά για τη δημιουργία ύλης αλλά και εσωτερικά στο σώμα μας.

Εσωτερική θερμοκρασία

Υπάρχει εσωτερική θερμοκρασία στο σώμα μας που παράγει ύλη.

Εάν δεν υπάρχει θερμοκρασία στη μήτρα, δεν μπορούν να πολλαπλασιασθούν τα κύτταρα μέσα της. Τα κύτταρα παράγονται από τη θερμοκρασία υπό την έννοια ότι η θερμοκρασία τα υποβοηθά για να αναπτυχθούν και να πολλαπλασιασθούν.

Στη συνέχεια, το θερμό στοιχείο στις υλικές ομάδες που προέρχονται από όλες τις τέσσερις αιτίες (διατροφή, κάρμα, συνείδηση), παράγει φαινόμενα οργανικής ύλης που προέρχονται από τη θερμοκρασία από το εξωτερικό και από το εσωτερικό περιβάλλον καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής.

Το κλίμα στο οποίο ζούμε αλλά και οι εποχές, αλλάζουν τη σύσταση του σώματός μας, κάνοντας τα κύτταρά μας να δρουν και να αντιδρούν ανάλογα με τη θερμοκρασία του περιβάλλοντος και την εσωτερική θερμοκρασία του σώματός μας.

Έτσι όταν έχουμε ένα έμβιο ον που περνάει από την προηγούμενη ζωή

στην παρούσα, κι έχουμε τη συνείδηση της σύλληψης, το παραγωγικό κάρμα, που παράγει τη νέα ζωή, την ώρα του υποσυνείδητου

νου, παράγει υλικά φαινόμενα μέσω της θερμοκρασίας, όπως στη μήτρα. Πρέπει να υπάρχει κατάλληλη θερμοκρασία στη μήτρα για να βοηθήσει στην παραγωγή νέων κυττάρων. Μετά επέρχεται ο ασυνείδητος νους, έπειτα ο υποσυνείδητος νους και μετά έχουμε τον συνειδητό νου με παραγωγή υλικών φαινομένων.

Όλα τα υλικά φαινόμενα παράγονται όχι μόνο μέσω της θερμοκρασίας αλλά και με τη συμβολή του κάρμα, της τροφής και της συνείδησης.

Εξωτερικά, η θερμοκρασία παράγει επίσης φαινόμενα οργανικής και ανόργανης ύλης, όπως κλιματολογικούς και γεωλογικούς μετασχηματισμούς.

Οι κλιματικοί μετασχηματισμοί, ανάλογα της θερμοκρασίας, έχουν επίπτωση στο φυτικό βασίλειο, στην ανάπτυξη των φυτών. Αν πάμε για παράδειγμα στη Σαχάρα, με τις πολύ υψηλές θερμοκρασίες, δεν υπάρχουν φυτά.

Σε ορισμένες περιοχές η μέτρια θερμοκρασία μπορεί να βοηθήσει για την παραγωγή φυτών.

Όπως τα φυτά και το σώμα μας εξαρτάται πολύ από τη θερμοκρασία και τα κύτταρά μας αναπαράγονται αν υπάρχει μέτρια θερμοκρασία.

Η Θρεπτική Ουσία ως Τρόπος Παραγωγής της Ύλης

Η τροφή, γνωστή ως θρεπτική ουσία, διακρίνεται σε εξωτερική και εσωτερική.

Η εσωτερική θρεπτική ουσία, υποστηριζόμενη από την εξωτερική, παράγει υλικά φαινόμενα που προέρχονται από θρεπτικά συστατικά όταν φτάσει στο στάδιο της διάρκειας, αρχίζοντας από τη στιγμή που την καταπίνει κάποιος.

Η ισχύς παραγωγής είναι κατά τη διάρκεια. Τότε είναι που εγείρονται υλικά φαινόμενα μέσα μας. Ο

μεταβολισμός γίνεται κατά τη διάρκεια ή την ακμή της ισχύος της θερμοκρασίας. Πρέπει να ανεβεί η θερμοκρασία σε έναν ορισμένο βαθμό, για να παράξει αυτά τα υλικά φαινόμενα.

Η θρεπτική ουσία που έχει φτάσει στο στάδιο της **διάρκειας** στις ομάδες υλικών που προέρχονται από θρεπτικά συστατικά, παράγει μια επιπλέον απλή οκτάδα. Αυτή η θρεπτική ουσία παράγει κι άλλα στοιχεία, στερεό, υγρό, θερμό, αέριο, χρώμα, οσμή και γεύση.

Έχουμε δηλαδή μια αλυσίδα οκτάδων θρεπτικής ουσίας, που η μία παράγει και αναπαράγει την επόμενη.

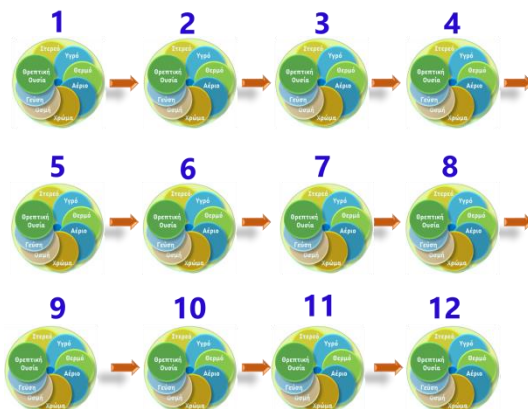

Και η θρεπτική ουσία στη δεύτερη οκτάδα παράγει ακόμη μια περαιτέρω τρίτη οκτάδα. Μιλάμε δηλαδή εδώ όχι για παραγωγή αλλά για αναπαραγωγή της ύλης μέσω μιας θρεπτικής ουσίας.

Έτσι η εμφάνιση οκτάδων συνδέεται δέκα ή δώδεκα φορές. Και αυτή η θρεπτική ουσία μπορεί να αναπαραχθεί δέκα έως δώδεκα οκτάδες.

Κατά αυτόν τον τρόπο, η θρεπτική

ουσία που λαμβάνεται μία ημέρα μπορεί να στηρίξει το σώμα για εφτά ημέρες.

Η θρεπτική ουσία στις εσωτερικές ομάδες που προέρχονται από τις άλλες τρεις αιτίες παράγεται επίσης από πολλές απλές οκτάδες διαδοχικά.

Η θρεπτική ουσία που λαμβάνεται από μια έγκυο μητέρα διαπερνάει το σώμα του εμβρύου και παράγει υλικότητα στο παιδί.

Ακόμα και θρεπτικά συστατικά που αλείφονται στο σώμα λέγεται ότι παράγουν υλικότητα. Αυτό σημαίνει ότι το σώμα μας μπορεί να απορροφήσει ορισμένες θρεπτικές ουσίες απλώς με την επάλειψή τους πάνω του.

Υπάρχουν ορισμένα λάδια που μπορούν πολύ εύκολα να απορροφηθούν από το δέρμα και να δώσουν μια θρεπτική δύναμη στα οστά ή σε άλλους ιστούς που υπάρχουν στο σώμα μας.

Το Κάρμα ως Τρόπος Παραγωγής της Ύλης

Το κάρμα είναι οι πράξεις που κάνουμε και οι οποίες φυσικά παράγουν ύλη.

Για παράδειγμα, όταν χρησιμοποιούμε τα χέρια και τα πόδια μας, όταν κινούμε το σώμα μας γενικά, παράγονται κύτταρα και ενισχύονται οι μύες.

Ενώ όταν αδρανούμε, δεν κινούμαστε πολύ, οι μύες ατροφούν, παράγονται δηλαδή λιγότερα κύτταρα. Έτσι η παραγωγή της ύλης οφείλεται στις πράξεις που κάνουμε και στα εργαλεία που χρησιμοποιούμε. Για παράδειγμα με τη γυμναστική όσο

περισσότερο ασκείται κάποιος, τόσο οι μυς γίνονται πιο σθεναροί και τα κύτταρα πολλαπλασιάζονται περισσότερο.

Το κάρμα εδώ αναφέρεται στην **πρόθεση** ή **βούληση** (*cetanā*) των παρελθόντων και παρόντων καλών ή φαύλων καταστάσεων της συνείδησης, μέσω της οποίας πρόθεσης διαπράττονται εκούσιες πράξεις.

Τα είκοσι πέντε (25) είδη κάρμα που παράγουν υλικά φαινόμενα είναι οι προθέσεις:

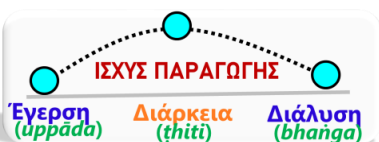
- των δώδεκα (12) φαύλων συνειδήσεων,
- των οκτώ (8) καλών συνειδήσεων, και
- των πέντε (5) καλών συνειδήσεων λεπτοφυούς υλικής σφαίρας.

Έτσι, τα είκοσι πέντε (25) είδη των καλών και φαύλων κάρμα που σχετίζονται με την **ηδονική σφαίρα** ύπαρξης και τη **λεπτοφυή υλική σφαίρα** παράγουν, στο εσωτερικό συνεχές ενός έμβιου όντος, συνθηκοκρατημένα υλικά φαινόμενα που προέρχονται κάθε στιγμή από το κάρμα αρχίζοντας με τη σύλληψη στην επαναγέννηση.

Οι προθέσεις των καλών συνειδήσεων της **άυλης σφαίρας** παράγουν επαναγέννηση στο άυλο επίπεδο και έτσι δεν μπορούν να παράξουν υλικά φαινόμενα που προέρχονται από το κάρμα.

Το κάρμα παράγει υλικά φαινόμενα ανά πάσα υποστιγμή μεταξύ των

Συνειδησιακή στιγμή διαιρούμενη σε τρεις υποστιγμές

τριών υποστιγμών της συνείδησης — έγερση, διάρκεια και διάλυση — αρχίζοντας με την υποστιγμή της συνείδησης κατά τη σύλληψη στην επαναγέννηση.

Εδώ βλέπουμε το αντίθετο από ότι στη θερμοκρασία και στη θρεπτική ουσία, όπου τα υλικά φαινόμενα παράγονται μόνο κατά τη διάρκεια. Με το κάρμα είναι αλλιώς, δηλαδή τα

υλικά φαινόμενα παράγονται και στις τρεις υποστιγμές, της έγερσης, της διάρκειας και της παρακμής ή διάλυσης, όπως συμβαίνει για παράδειγμα με το καταστρεπτικό κάρμα που καταστρέφει οποιεσδήποτε καλές καταστάσεις.

Το κάρμα συνεχίζει να το κάνει αυτό καθ' όλη τη διάρκεια της ύπαρξης, μέχρι τη δέκατη έβδομη νοητική στιγμή πριν από τη συνείδηση του θανάτου.

Αυτό ονομάζεται παραγωγικό κάρμα.

1. Παραγωγικό Κάρμα

Το παραγωγικό (*janaka*) κάρμα είναι η καλή ή η φαύλη πρόθεση που παράγει επακόλουθες νοητικές καταστάσεις. Παράγει επίσης και «υλικότητα που προέρχεται από το κάρμα», τόσο τη στιγμή της σύλληψης στην επαναγέννηση (*patisandhi*), όσο και κατά τη διάρκεια της ύπαρξης.

Τη στιγμή της σύλληψης, το παραγωγικό κάρμα δημιουργεί τη «συνείδηση της σύλληψης» (*patisandhi-citta*) στην επαναγέννηση.

Δημιουργεί και τα είδη της «υλικότητας προερχόμενης από το κάρμα», τα οποία συνιστούν το υλικό σώμα του νέου όντος.

Παραγωγικό
Κάρμα

Παρούσα Ζωή

Σύλληψη

Κάρμα εδώ είναι η καρμική ενέργεια, συνήθειες δηλαδή που έχουμε αποκτήσει από επαναλαμβανόμενες πράξεις, και προκαλούν την τάση να τις κάνουμε ξανά και ξανά δημιουργώντας έτσι καρμική ενέργεια.

Αυτή η ενέργεια, αυτός ο πόθος για επανάληψη των ίδιων πράξεων, προκαλεί την επαναγέννηση και έτσι, αυτή η καρμική ενέργεια δημιουργεί ύλη ώστε να μπορέσει το έμβιο ον να έχει χέρια, πόδια, και λοιπά για να ικανοποιήσει τις ανάγκες του κι αυτά που λαχταράει.

Έχουμε δηλαδή την καρμική ενέργεια που μπορεί να παράξει πράξεις ή κάρμα. Την παρούσα στιγμή, τη στιγμή της σύλληψης, το παραγωγικό κάρμα παράγει, υποβοηθάει τα πρώτα κύτταρα.

Δε σημαίνει ότι είναι το κάρμα η μόνη αιτία, αλλά όπως είχαμε αναφέρει είναι μία από τις τέσσερις αιτίες που συνεισφέρει για τη διάπλαση των κυττάρων.

Έτσι αν ένα έμβιο όν γεννηθεί σαν άνθρωπος ή γεννηθεί σαν άλλο έμβιο ον, παράδειγμα σαν ψάρι ή σαν ελέφαντας και λοιπά είναι το κάρμα που θα κάνει το κύτταρο να πάρει το κατάλληλο σχήμα.

Κατά τη διάρκεια της ύπαρξης παράγει και άλλες επακόλουθες συνειδήσεις.

Παράγει επίσης τη συνέχεια της «υλικότητας που προέρχεται από το κάρμα», όπως δηλαδή:

- ⊙ τις αισθητηριακές ικανότητες στα πέντε αισθητήρια όργανα,
- ⊙ τον γενετικό καθορισμό (αρσενικού ή θηλυκού) και
- ⊙ το όργανο της καρδιάς.

Το παραγωγικό κάρμα παράγει υλικότητα καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής μέχρι τον θάνατο.

Από τη γέννηση μέχρι το γήρας και τον θάνατο, είναι η καρμική ενέργεια που παράγει ύλη στο σώμα μας, ώστε να αυξηθεί. Και στη συνέχεια σταδιακά, όταν αυτή η καρμική ενέργεια αρχίζει να φθίνει, τα κύτταρά μας γηράσκουν, καταλήγοντας στον θάνατο.

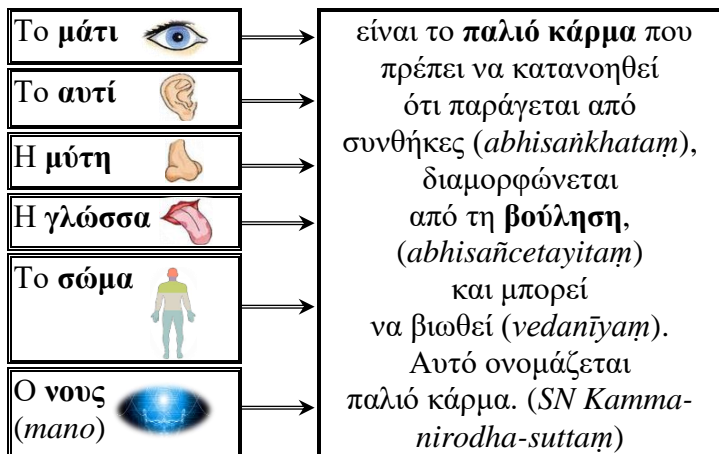
Ο λόγος που κάποιοι άνθρωποι ζουν περισσότερο από τους άλλους, οφείλεται σ' αυτό το παραγωγικό κάρμα το οποίο ορίζει τη μακροζωία ή τη βραχυζωία των ανθρώπων. Παρ' όλο που υπάρχει τροφή, καλή θερμοκρασία, και άλλες ανέσεις, επέρχονται αρρώστιες και άλλα εμπόδια που μπορούν να εξασθενίσουν το σώμα και την υλικότητα του σώματος. Τέτοιες αιτίες βρίσκονται πίσω από το κάρμα.

Το παραγωγικό κάρμα είναι το επακόλουθο ενός καλού ή φαύλου κάρμα από την προηγούμενη ζωή, το οποίο ο Βούδας το αποκαλεί «παλιό κάρμα» (*purāṇakamma*). Γι' αυτό λέει:

«Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Το μάτι είναι το παλιό κάρμα που πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από συνθήκες (*abhisañkhatam*), διαμορφώνεται από τη βούληση, (*abhisañcetayitam*) και μπορεί να βιωθεί (*vedanīyam*).

Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Και τι είναι το **νέο κάρμα**;

Οποιοδήποτε κάρμα (εκούσια πράξη) κι αν κάνει κάποιος **τόρα** με το σώμα, με την ομιλία ή με τον νου, αυτό ονομάζεται νέο κάρμα». (*SN Kamma-nirodha-suttaṃ*)

Έτσι, εμείς είμαστε που δημιουργήσαμε το παλιό κάρμα και εμείς που δρέπουμε τα αποτελέσματά του. Και εμείς είμαστε που δημιουργούμε τώρα το νέο κάρμα και εμείς που θα δρέψουμε τα αποτελέσματά του στο μέλλον.

Το τι είδους σώμα θα αποκτήσουμε και στην καθημερινότητά μας, εξαρτάται από τις πράξεις που κάνουμε. Επίσης οι ηθικές και οι ανήθικες πράξεις που κάνουμε, παίζουν ρόλο για το σχήμα που θα πάρει το σώμα μας, για την υγεία του σώματός μας, και για οποιοδήποτε άλλες καταστάσεις που βιώνουμε στη ζωή μας.

18 Υλικά Παράγωγα του Κάρμα

Δεκαοκτώ είδη υλικών φαινομένων παράγονται από το κάρμα:

- τα οκτώ αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,

- οι πέντε αισθητηριακές ικανότητες,
- οι δύο ικανότητες των δύο φύλων,
- η υλική ζωτικότητα,
- το όργανο της καρδιάς, και
- ο χώρος.

Αδιαχώριστα Υλικά Φαινόμενα

- Τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία,
- το χρώμα,
- η οσμή,
- η γεύση και
- η θρεπτική ουσία, είναι τα οκτώ είδη υλικών φαινομένων που είναι αδιαχώριστα (*avinibbhoga-rūpa*).

Αυτά είναι έτσι επειδή είναι πάντα συνδεδεμένα μεταξύ τους και είναι παρόντα σε όλα τα υλικά αντικείμενα από τα απλούστερα έως τα πιο περίπλοκα.

Μια υλική ομάδα (*kalāra*) που αποτελείται αποκλειστικά από αυτά τα οκτώ στοιχεία είναι γνωστή ως

- «απλή οκτάδα» (*suddhatṭhaka*), ή
- «ομάδα με τη θρεπτική ουσία ως όγδοη» (*oḷatṭhamaka*).

Διαχωρίσιμα Υλικά Φαινόμενα

Τα υπόλοιπα υλικά φαινόμενα είναι διαχωρίσιμα, είτε είναι παρόντα ή απόντα.

Από τα άνω 18 υλικά φαινόμενα, εννέα είδη:

- οι πέντε αισθητηριακές ευαισθησίες,
- οι δύο ικανότητες των δύο φύλων,

- η υλική ζωτικότητα, και
- η καρδιά προκύπτουν αποκλειστικά από το κάρμα.

Τα άλλα εννέα είδη προκύπτουν από το κάρμα μόνο όταν εμφανίζονται στις ομάδες που παράγονται από το κάρμα. Διαφορετικά παράγονται από τις άλλες τρεις αιτίες.

Η Συνείδηση ως Τρόπος Παραγωγής της Ύλης

Υλικά φαινόμενα που παράγονται από τη συνείδηση αναδύονται, αρχίζοντας από τη στιγμή της έγερσης του πρώτου ασυνείδητου νου, αμέσως μετά τη **συνείδηση της σύλληψης** στην επαναγέννηση.

Έχουμε την παρελθούσα ζωή, και τη συνέχεια ένα έμβριο ον επαναγεννιέται στην παρούσα ζωή και επέρχεται η συνείδηση της σύλληψης. Εδώ το παραγωγικό κάρμα παίζει ρόλο για τη σύλληψη που λαμβάνει χώρα στον υποσυνείδητο νου, εφ' όσον εκείνη τη στιγμή το ον δεν είναι ακόμα σε τέλεια επίγνωση. Στη συνέχεια επέρχεται ο ασυνείδητος νους και παρουσιάζονται υλικά φαινόμενα, που συνεχίζονται περιστασιακά, όχι

πάντα, μέσω της συνείδησης.

Η **συνείδηση της σύλληψης** δεν παράγει ύλη που προέρχεται από τη συνείδηση, αφ' ενός επειδή τη στιγμή της επαναγέννησης η ύλη που εγείρεται προέρχεται από το κάρμα, και αφ' ετέρου επειδή αυτή η συνείδηση είναι νεοφερμένη στη νέα ύπαρξη.

Από τα ογδόντα εννέα (89) είδη συνείδησης, τα εβδομήντα πέντε (75) είδη **παράγουν** υλικά φαινόμενα που προέρχονται από τη συνείδηση, αρχίζοντας από την πρώτη στιγμή του ασυνείδητου νου· αλλά το κάνουν αυτό μόνο τη **στιγμή της έγερσης**. Τις υπόλοιπες στιγμές συνεισφέρει και το κάρμα στην παραγωγή της ύλης.

Τα νοητικά φαινόμενα είναι ισχυρότερα τη στιγμή της έγερσης, ενώ τα υλικά φαινόμενα ισχυρότερα τη στιγμή της διάρκειας.

Η συνείδηση παράγει ύλη μόνο τη στιγμή της έγερσής της, όταν είναι ισχυρότερη, όχι τις στιγμές της διάρκειας και της διάλυσης.

Τα υπόλοιπα δεκατέσσερα (14) είδη συνείδησης, δηλαδή:

- ⊙ οι τέσσερις (4) επακόλουθες συνειδήσεις της άυλης σφαίρας και
- ⊙ οι δέκα αισθητηριακές συνειδήσεις, δεν παράγουν υλικά φαινόμενα.

Παρακάτω έχουμε ένα σχεδιάγραμμα που αναφέρεται στη συνείδηση της παρούσας ζωής και πως η συνείδηση αρχίζει να παράγει ύλη. Τα υλικά φαινόμενα αρχίζουν να παρουσιάζονται

για παράδειγμα, όταν προσκρούει ένα ορατό αντικείμενο στο αισθητήριο όργανο του ματιού.

Εκείνη τη στιγμή ο ασυνείδητος νους διακόπτεται, μετά υπάρχει δόνηση και μετά επέρχεται το σταμάτημα του ασυνείδητου νου και επέρχεται ο υποσυνείδητος νους. Τότε εγείρεται η αναφορική συνείδηση για να εντοπίσει από πού ήρθε το αντικείμενο, η αισθητήρια συνείδηση για να συνειδητοποιήσει το αντικείμενο το ίδιο, η προσλαμβάνουσα συνείδηση για να το προσλάβει και να μην το απορρίψει, η ερευνητική, η καθοριστική συνείδηση και μετά επέρχεται ο συνειδητός νους. Η ύλη λοιπόν παράγεται στα κύτταρα του αισθητήριου οργάνου και όχι στο αντικείμενο. Παράγεται επίσης από την οπτική ικανότητα του εγκεφάλου σε κέντρα του, που είναι ευαίσθητα στο ανάλογα ερεθίσματα από το εξωτερικό περιβάλλον, όπως στο φως, στα χρώματα, και μπορούν να τα επεξεργασθούν.

Αυτή η επεξεργασία γίνεται με τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων. Τα κύτταρα ενεργοποιούνται για να κάνουν τη συγκεκριμένη εργασία μέσω της συνείδησης. Εάν δε συνειδητοποιήσουμε το αντικείμενο, λόγω του ότι είμαστε αφηρημένοι για παράδειγμα, τότε αυτά τα κύτταρα δεν ενεργοποιούνται και δεν παράγουν ύλη· δηλαδή χημικές ουσίες ώστε να επεξεργασθούν αυτό το αντικείμενο. Λόγω όμως του ότι συνειδη-

τοποιοῦμε ἓνα αντικείμενο, ανοίγουμε δηλαδή την πόρτα ενός αισθητήριου οργάνου για να προσλάβουμε το αντικείμενο, να το ερευνήσουμε, να το καθορίσουμε, και λοιπά, υπάρχει μια νοητική διεργασία. Αυτή η νοητική διεργασία δημιουργεί κύτταρα για να επεξεργασθούν την πληροφορία, φτιάχνοντας ἔτσι μια αλυσιδωτή αντίδραση, ὅπου τα υλικά φαινόμενα μέσω της συνείδησης μπορούν να παράξουν ὕλη στα αισθητήρια ὄργανα, στον εγκέφαλό μας, ἀκόμα και στο σώμα μας.

Για παράδειγμα, ὅταν το αντικείμενο που ἔχουμε προσλάβει εἶναι πολύ απεχθές, δεν το θέλουμε καθόλου, και εγείρουμε μέσα μας αισθήματα, μπορεί θυμὸς, ἀπέχθειας. Αυτό ἔχει σαν ἀποτέλεσμα να εγερθούν χημικές ουσίες μέσα μας οι οποίες μας ωθούν να αποκρούσουμε το αντικείμενο. Συμβαίνει λοιπὸν μια αλυσιδωτή αντίδραση ὅπου τα νοητικά φαινόμενα μπορούν να ἐπηρεάσουν τη χημεία του σώματός μας και τις δράσεις μας.

Παράδειγμα σε περίπτωση ἀρνητικοῦ συναισθήματος ὅπως ο θυμὸς, το πρόσωπό μας κοκκινίζει, ἐπέρχεται ταχυκαρδία. Ὅλα αυτά τα συναισθήματά μας παράγουν ἄλλες μορφές ὕλης και αυτό συμβαίνει ὄχι μόνο με τα μάτια μας και τα ὀπτικά ἀντικείμενα ἀλλὰ και με τα αυτιά μας και τα ἠχητικά ἀντικείμενα, με τη μύτη μας και τις οσμές, με τη γλῶσσα μας και τις γεύσεις, με το σώμα μας και τα ἀπτά ἀντικείμενα.

Αναλόγως με το εἶν τα αισθητηριακά ἀντικείμενα εἶναι εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα, ἐπηρεάζεται και ο νους μας. Κι αυτό με τη σειρά του ἔχει σωματική ἐπίπτωση. Αυτό εἶναι που ονομάζεται ψυχοσωματικὸς δεσμός.

Ὅλα αυτά ἔχουν ἐπίπτωση στην αισθητηριακή συνείδηση και προκαλοῦν μια αλυσιδωτή αντίδραση σε ὅλους τους ἄλλους τύπους συνείδησης για να μεταφερθεῖ ἡ πληροφορία στα κύτταρά μας και στις χημικές ουσίες του σώματός μας.

Οι δέκα αισθητηριακές συνειδήσεις στεροῦνται της δύναμης να παράγουν ὕλη, διότι τη στιγμή της συνειδητοποίησης εἶναι ἀκόμα πολύ νωρίς για την παραγωγή ὕλης. Οι ἐπόμενες

συνειδήσεις οπωσδήποτε παράγουν ύλη. Επίσης και οι τέσσερις επακόλουθες συνειδήσεις της άυλης σφαίρας, δεν παράγουν ύλη, επειδή εγείρονται μόνο στους άυλους κόσμους.

Υλικά Φαινόμενα των Σωματικών Στάσεων

Η διατήρηση ή η υποστήριξη των σωματικών στάσεων είναι μια λειτουργία των καταστάσεων της συνείδησης.

Όταν καθόμαστε, στεκόμαστε, περπατάμε ή είμαστε ξαπλωμένοι, εγείρονται διάφορα συναισθήματα, διάφορες προθέσεις και λοιπά.

Εάν είμαστε χαρούμενοι το σώμα μας κάθεται πιο εύκολα, ενώ εάν είμαστε λυπημένοι το σώμα μας βαραίνει. Έτσι αυτά τα συναισθήματα μέσα μας και οι διάφορες διαθέσεις μας, επηρεάζουν τις λειτουργίες μας, τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων και την παραγωγή χημικών ουσιών στο σώμα μας.

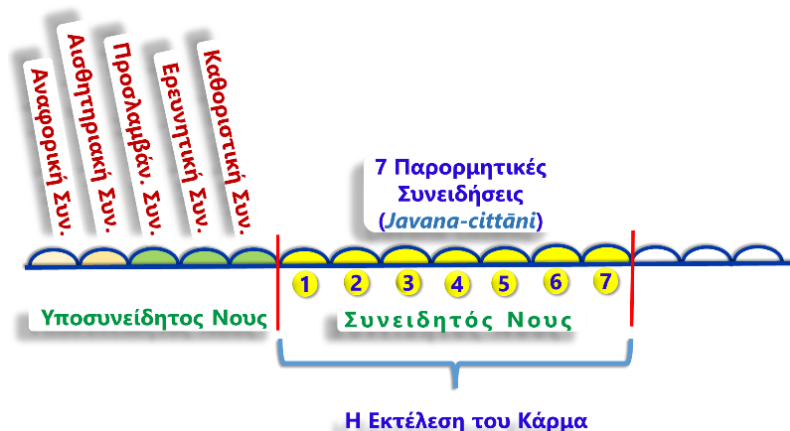
Οι είκοσι έξι (26) **παρορμητικές** (*javana*) συνειδήσεις κατά την απορρόφηση στις **εκστάσεις** εκτελούν αυτή τη λειτουργία ελάχιστα, διατηρώντας και υποστηρίζοντας το σώμα σε καθιστή, όρθια ή ξαπλωμένη στάση.

Οι άλλες τριάντα δύο (32) συνειδήσεις, δηλαδή:

- η καθοριστική (*votthapana*) συνείδηση,
 - οι παρορμητικές (*javana*) συνειδήσεις της ηδονικής σφαίρας, και
 - η συνείδηση της ανώτερης γνώσης (*abhiññā*)
- όχι μόνο υποστηρίζουν τις στάσεις του σώματος, αλλά και ενεργοποιούν επίσης τη σωματική και φωνητική έκφραση.

Δηλαδή, ακόμα κι όταν προσπαθούμε να μιλήσουμε ή να

εκφράσουμε κάτι, είτε με ευχάριστο είτε με δυσάρεστο τρόπο, εκείνη τη στιγμή παράγονται υλικά φαινόμενα.

Έχουμε λοιπόν τις παρορμητικές συνειδήσεις που παράγουν υλικότητα λόγω των νοητικών φαινομένων. Φυσικά σ' αυτές τις παρορμητικές συνειδήσεις που είναι ο συνειδητός νους, γίνεται και η εκτέλεση του κάρμα, διότι με το συνειδητό νου είναι που κάνουμε πράξεις και όχι με τον υποσυνείδητο ή τον ασυνείδητο. Ασφαλώς ο υποσυνείδητος νους μπορεί να μας επηρεάσει για την εκτέλεση του κάρμα, αλλά για να συνειδητοποιήσουμε ότι κάνουμε μια πράξη, πρέπει να το συνειδητοποιήσουμε με τον συνειδητό νου.

Σε αυτή την περίπτωση, το κάρμα μπορεί να παράξει υλικότητα μέσα μας, αλλά και τα συναισθήματα που εγείρονται την παρούσα στιγμή, δηλαδή η συνείδηση της παρούσας στιγμής, μπορούν να παράξουν υλικότητα στο σώμα μας.

Υλικά Φαινόμενα του Χαμόγελου

Ένας συνηθισμένος άνθρωπος μπορεί να χαμογελά ή να γελά με οποιαδήποτε από τις τέσσερις (4)

φαύλες συνειδήσεις ριζωμένες στην απληστία και συνοδευόμενες από το αίσθημα ευαρέσκειας, ή με οποιαδήποτε από τις τέσσερις (4) καλές συνειδήσεις συνοδευόμενες από το αίσθημα ευαρέσκειας.

Όταν για παράδειγμα κάποιος είναι άπληστος και βλέπει ότι μπορεί να αρπάξει κάτι, αυτό του δίνει χαρά και η μορφή του σώματός του αλλάζει. Η συνείδηση που εκείνη τη στιγμή κατέχεται από απληστία, είναι σε θέση να αλλάξει τη φυσιολογία του προσώπου του, και συνοδευόμενη από το αίσθημα ευαρέσκειας, να εγείρει το χαμόγελο.

Αυτό το χαμόγελο μπορεί να εμφανισθεί και με κάποια από τις τέσσερις καλές συνειδήσεις συνοδευόμενες από το αίσθημα ευαρέσκειας. Έτσι δεν μπορούμε να ξέρουμε τον λόγο για τον οποίον χαμογελάει κάποιος. Μερικές φορές είναι δύσκολο να τον μαντέψουμε.

Οι εξασκούμενοι μαθητές χαμογελούν με έξι (6) από τις άνω συνειδήσεις, με εξαίρεση τις δύο φαύλες συνειδήσεις συνοδευόμενες από τη λανθασμένη νόηση.

Οι Άξιοι (Άραχαντ) μπορούν να χαμογελούν με μία από τις πέντε συνειδήσεις:

- τις τέσσερις λειτουργικές συνειδήσεις συνοδευόμενες από το αίσθημα ευαρέσκειας, και
- την άρριζη συνείδηση που παράγει μειδίαμα.

Είχαμε μιλήσει γι' αυτές τις συνειδήσεις, αλλά εδώ τις αναφέρουμε για να δούμε πόσο ρόλο παίζουν στο χαμόγελο του προσώπου και φυσικά σε όλες τις άλλες κινήσεις που κάνουμε με τα χέρια μας, τα πόδια μας, και με όλο το σώμα μας.

Αυτό το μάθημα που κάναμε σχετικά με την παραγωγή ή την προέλευση της ύλης, οργανικής και ανόργανης, ήταν για να καταλάβουμε ότι η ύλη που υπάρχει έξω από εμάς αλλά και μέσα μας, δεν έχει μια μόνον αιτία έγερσης και ύπαρξης, αλλά πολλές.

Ιδιαίτερα για το έμβια όντα όπως είμαστε εμείς, όλες οι τέσσερις αιτίες υπάρχουν και βασιζόμαστε επάνω τους για να υπάρξει το σώμα μας.

Χωρίς αυτές τις τέσσερις αιτίες το σώμα μας δεν μπορεί να υπάρξει. Χωρίς κατάλληλη θερμοκρασία, χωρίς κατάλληλη τροφή, χωρίς ακόμα και κατάλληλο περιβάλλον μέσα στο οποίο να νιώθουμε ψυχολογικά ασφαλείς, το σώμα μας δεν μπορεί να υπάρξει.

Ανθρωποι που έχουν υποστεί πολλά βάσανα και πολλές απογοητεύσεις στη ζωή τους, πέφτουν σε κατάθλιψη, με πολλά ψυχοσωματικά συμπτώματα. Έτσι δεν είναι μόνον τα φάρμακα που θα μας σώσουν αλλά και η ψυχολογική μας κατάσταση, το πώς δηλαδή δρούμε και αντιδρούμε στην καθημερινή μας ζωή, ώστε η ύλη να μπορεί να παραχθεί μέσα μας με κανονικό τρόπο. Διαφορετικά, η ύλη δεν μπορεί να αναπαράχθει μόνη της, αλλά βασίζεται σε αυτές τις τέσσερις αιτίες.

Από αυτή την άποψη μπορούμε να καταλάβουμε ότι η ύλη έχει πολλαπλές μορφές. Παρ' όλα αυτά, εάν εξετάσουμε το θέμα βαθύτερα, θα δούμε πόσο προσκολλημένοι είμαστε στην ύλη, πώς τη χρησιμοποιούμε κάθε μέρα, και πόσο η εξέταση της ύλης με τελειώς αντικειμενικό τρόπο, μπορεί να μας φέρει μια πολύ αντικειμενική γνώση και να την καταλάβουμε πολύ περισσότερο και όχι απλώς να την απολαμβάνουμε.

Στο επόμενο μάθημα θα δούμε την Ομαδοποίηση της Ύλης (*Kalāpa-yojana*). Θα εξετάσουμε την ύλη από άλλες πτυχές και από άλλες γωνίες για να έχουμε μια καλύτερη εικόνα.

Μάθημα 37ο Ομαδοποίηση της Ύλης

Στο προηγούμενο μάθημα είχαμε μιλήσει για την παραγωγή της ύλης.

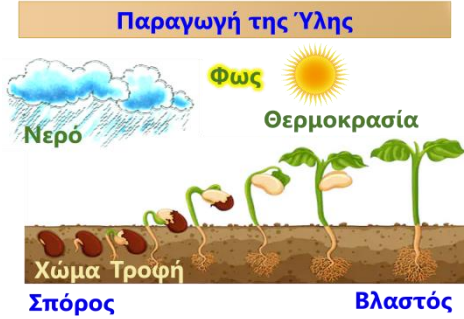
Θα δώσουμε ένα παράδειγμα γι' αυτό. Η παραγωγή ύλης στα φυτά δεν παράγεται από μία αιτία, αλλά από πολλές. Έχουμε τον σπόρο, και το

πρώτο πράγμα που χρειάζεται για να φυτρώσει είναι το χώμα, όπου είναι η θρεπτική ουσία, η τροφή του, με τα ορυκτά και λοιπά. Δεν είναι η μόνη αιτία. Χρειάζονται κι άλλες συνθήκες για την αύξησή του. Υπάρχει το νερό που είναι σαν τροφή και μια άλλη βασική συνθήκη είναι η θερμοκρασία. Σε ακραίες θερμοκρασίες δεν αυξάνεται η ύλη των φυτών. Επίσης με το φως συντελείται η φωτοσύνθεση, Βέβαια υπάρχουν επιπλέον μικρές-μικρές αιτίες για τη βλάστηση ενός φυτού.

Κάτι ανάλογο γίνεται με το σώμα μας, αλλά πολύπλοκότερα. Χρειάζεται το σώμα για την παραγωγή της ύλης, τη θερμοκρασία, τη θρεπτική ουσία, όπως τα φυτά. Αλλά είχαμε αναφέρει ότι και το κάρμα, οι εκούσιες πράξεις που κάνουμε, παράγουν ύλη, ενέργεια όπως και η συνείδηση.

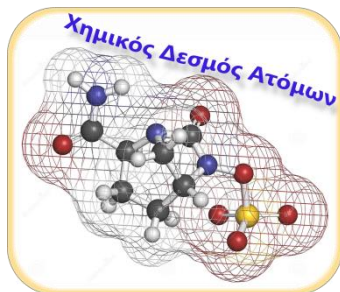
Τις αιτίες της παραγωγής της ύλης τις κατατάσσουμε σε τέσσερις ομάδες:

- Θερμικές Ομάδες
- Διατροφικές Ομάδες
- Καρμικές Ομάδες
- Συνειδησιακές Ομάδες

σα στο άτομο έναν συνδυασμό στοιχείων που αποτελούν μια ομάδα. Υπάρχουν τα ηλεκτρόνια και ο πυρήνας. Αν αναλύσουμε τον πυρήνα, αποτελείται από πρωτόνια και νετρόνια. Και αν δούμε το πρωτόνιο, αποτελείται από κουάρκ.

Ο περιοδικός πίνακας βασίζεται πάνω σε αυτές τις ομάδες, στους συνδυασμούς δηλαδή των πρωτονίων και νετρονίων εντός του ατόμου, που ανάλογα κατατάσσουν τις χημικές ουσίες. Αυτά τα άτομα μπορούν να συνδυαστούν μαζί και η ηλεκτρική δύναμη (λόγω του αρνητικού και του θετικού φορτίου των σωματιδίων) συνδέει άτομα ή ιόντα, επιτρέποντας τον σχηματισμό μορίων και χημικών ουσιών, που περιέχουν δύο ή περισσότερα άτομα. Ή υπάρχει η απόθεση, που είναι αποτρεπτική σε αυτόν τον σχηματισμό ομάδων.

Νοητικά Φαινόμενα

Επίσης, τα **νοητικά φαινόμενα** δεν εμφανίζονται μεμονωμένα, χωριστά από το σύνολο, αλλά σε συνδυασμούς ή ομάδες γνωστές ως «νοητικές ομάδες» (*nāma-kalāpas*).

Ο συνδυασμός νοητικών παραγόντων με τη συνείδηση, είναι που προκαλεί την εμφάνιση ενός συναισθήματος, μιας ιδέας. Παλαιότερα είχαμε μιλήσει για αυτές τις ομάδες των νοητικών παραγόντων, στην Ανάλυση του Νου, όπως την ομάδα της απληστίας, του μίσους, και της αυταπάτης. Τότε βέβαια μιλούσαμε για ρίζες, αλλά μπορούμε να τις κατατάξουμε και σε ομάδες.

Ο **Συνδυασμός** αποτελεί τον πυρήνα μιας σκέψης. Αυτό που λέμε σκέψη, είναι αυτός ο συνδυασμός νοητικών παραγόντων.

Ένας στοιχειώδης νοητικός δεσμός είναι όταν η συνείδηση συνδυάζεται με τη νοητική επαφή, το Αίσθημα, την Αντίληψη, τη Βούληση, την Ενότητα του Νου, τη Νοητική Ζωτικότητα και την Προσοχή.

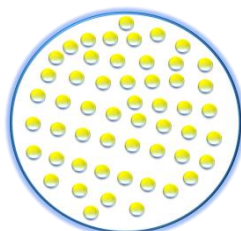
**Στοιχειώδης
Νοητικός
Δεσμός**

**Γνωστική
Μονάδα**

Αυτοί οι νοητικοί παράγοντες είναι καθολικοί παράγοντες όπως είχαμε αναφέρει παλαιότερα, και συνδυάζονται πάντα με τη συνείδηση. Δημιουργούν δηλαδή μια δική τους ομάδα. Αυτή η ομάδα ονομάζεται γνωστική μονάδα και είναι η πρώτη βασική γνωστική ομάδα για να έχουμε την εμπειρία ενός αντικειμένου. Δεν αρκεί απλώς η συνείδηση για να έχουμε την εμπειρία, αλλά όλη η ομάδα του συνδυασμού των νοητικών παραγόντων.

Έτσι, αυτό που αποκαλούμε «**Νου**», δεν είναι ένα μεμονωμένο πράγμα αποτελούμενο από μία μόνο ουσία, αλλά τουναντίον, είναι ένας συνδυασμός της συνείδησης με πολλά τεμάχια που ονομάζονται «νοητικοί παράγοντες».

Είχαμε μιλήσει γι' αυτούς του νοητικούς παράγοντες που είναι γύρω στους 52 και συνδυάζονται με τη συνείδηση για να δώσουν μια εμπειρία μέσα μας. Φυσικά, δε συνδυάζονται όλοι μαζί αλλά κατά ομάδες. Τη μια στιγμή λειτουργεί η μια ομάδα, την άλλη στιγμή λειτουργεί μια άλλη ομάδα, και έτσι έχουμε διάφορες εμπειρίες και διάφορα συναισθήματα.

Είχαμε αναφέρει επίσης το παράδειγμα της συνείδησης που είναι ριζωμένη στο μίσος και τους νοητικούς παράγοντες που συνδυάζονται με αυτή, όπως το αίσημα δυσαρέσκειας, η πρόθεση, το μίσος, η αποστροφή, και λοιπά, που μας κάνουν να δρούμε ανάλογα.

Επειδή σήμερα θα κάνουμε την ομαδοποίηση της ύλης, είναι καλό σαν αντιπαράθεση, να καταλάβουμε και την ομαδοποίηση του νου. Γι' αυτό θα αναφερθούμε στα βασικά αξιώματα των υλικών και νοητικών φαινομένων.

Υπάρχουν αξιώματα που μπορούν να βρεθούν και στον νου και στην ύλη.

Βασικά Αξιώματα Υλικών και Νοητικών Φαινομένων

Τα υλικά φαινόμενα έχουν τέσσερα χαρακτηριστικά:

1. εγείρονται μαζί (με τα 4 πρωταρχικά στοιχεία),
2. παύουν μαζί (με τα 4 πρωταρχικά στοιχεία),
3. διαρκούν μαζί, από την έγερση μέχρι την παύση τους,
4. έχουν μια κοινή βάση, δηλαδή τα συνεγεργμένα πρωταρχικά στοιχεία.

Παλαιότερα είχαμε αναφέρει τα τέσσερα χαρακτηριστικά της συνείδησης και των νοητικών παραγόντων αλλά σήμερα θα δούμε ότι παρόμοια χαρακτηριστικά υπάρχουν και στην ύλη. Τα υλικά φαινόμενα εγείρονται μαζί με τα πρωταρχικά στοιχεία που όπως είπαμε είναι το στερεό, το υγρό, το θερμό και το αέριο στοιχείο. Οποιαδήποτε άλλα υλικά φαινόμενα εγείρονται εκτός των είκοσι τεσσάρων φαινομένων που είχαμε αναφέρει, εγείρονται κατά ομάδες και όχι βέβαια όλα μαζί.

Όταν μια ομάδα έχει εγερθεί μαζί, παύει επίσης μαζί.

Έτσι αυτά δε συμβαίνουν τυχαία αλλά από την ανάλυση καταλαβαίνουμε ότι υπάρχουν νόμοι εντός των οποίων λειτουργούν.

Οι νοητικοί παράγοντες έχουν κι αυτοί τέσσερα χαρακτηριστικά τα οποία θα θυμηθούμε εδώ:

1. εγείρονται μαζί με τη συνείδηση,
2. παύουν μαζί με τη συνείδηση,
3. έχουν το ίδιο αντικείμενο μαζί με τη συνείδηση και διαρκούν μαζί της,
4. έχουν ως βάση το ίδιο αισθητήριο όργανο με τη συνείδηση.

Αδιαχώριστα Υλικά Φαινόμενα

Αυτά είναι έτσι επειδή είναι πάντα συνδεδεμένα μεταξύ τους τα 4 πρωταρχικά στοιχεία, το στερεό, το υγρό, το θερμό και το αέριο στοιχείο με το χρώμα, την οσμή, τη γεύση και τη θρεπτική ουσία, και είναι παρόντα σε όλα τα υλικά αντικείμενα από τα απλούστερα έως τα πιο περίπλοκα.

Μια υλική ομάδα (*kalāra*) που αποτελείται αποκλειστικά από αυτά τα οκτώ στοιχεία είναι γνωστή ως:

- «απλή οκτάδα» (*suddhaṭṭhaka*), ή
- «ομάδα με τη θρεπτική ουσία ως όγδοη» (*ojaṭṭhamaka*).

Μια ομάδα λοιπόν όταν εγείρεται, εγείρεται πάντα μαζί,

διαρκεί πάντα μαζί, παύει πάντα μαζί, και έχει ως βάση της τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία.

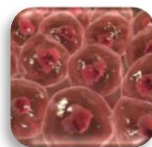
Όταν τα υλικά φαινόμενα συνδυάζονται σε μια **ομάδα**, όλα συμβαίνουν μαζί· από την έγερσή τους έως την παύση τους.

Έχουν ως **κοινή βάση** τα συνεγεργμένα **πρωταρχικά στοιχεία**, τα οποία είναι η εγγύτατη αιτία τόσο των παράγωγων υλικών φαινομένων όσο και μεταξύ τους.

Τα πρωταρχικά στοιχεία, είναι κι αυτά μεταξύ τους συνδεδεμένα και αποτελούν τα ίδια μια ομάδα.

Παράδειγμα, τα κύτταρα κάθε ζωντανού οργανισμού αποτελούνται από **στερεό, υγρό, θερμό** και **αέριο στοιχείο**.

Τα κύτταρα κάθε φυτού αποτελούνται επίσης από **στερεό, υγρό, θερμό** και **αέριο στοιχείο**.

Αυτά τα τέσσερα στοιχεία είναι η βάση, αλλά φυσικά υπάρχει και το χρώμα, υπάρχει η οσμή, υπάρχει η γεύση, υπάρχει και η θρεπτική ουσία, ιδιαίτερα στην οργανική ύλη.

Αλλά και τα ορυκτά που χρησιμοποιούνται από τα φυτά, εμπεριέχουν θρεπτικές ουσίες, έχουν χρώμα, έχουν οσμή, έχουν και γεύση, παράδειγμα, το αλάτι.

Κάτι ανάλογο γίνεται και με τη συνείδηση.

Όπως υπάρχουν αδιαχώριστα φαινόμενα στην ύλη, έτσι υπάρχουν και στον νου.

Αδιαχώριστα Νοητικά Φαινόμενα

Ο συνδυασμός της **Συνείδησης** με τους επτά **καθολικούς νοητικούς παράγοντες** αποτελούν μια «απλή νοητική οκτάδα».

Έχουμε τη συνείδηση και μετά τους επτά καθολικούς παράγοντες που είναι η Νοητική Επαφή, το Αίσθημα, η Αντίληψη, η Πρόθεση, η Ενότητα του νου, η Νοητική Ζωτικότητα και η Προσοχή. Αυτή είναι μια ομάδα η οποία συνδυάζεται πάντα για να μπορέσουμε να συνειδητοποιήσουμε ένα στοιχειώδες φαινόμενο ή αντικείμενο. Φυσικά αργότερα, έρχονται κι άλλοι νοητικοί παράγοντες οι οποίοι μας βοηθούν για να συλλογισθούμε αυτό το αντικείμενο, να έχουμε πάθος και λαχτάρα γι' αυτό, ή απέχθεια. Όμως αυτή η οκτάδα είναι η βασική ομάδα για την πρώτη στοιχειώδη εμπειρία που πρέπει να έχουμε για ένα αντικείμενο.

Οι **καθολικοί** νοητικοί παράγοντες λέγονται έτσι επειδή πάντα συνδέονται με τη **συνείδηση** και είναι πάντα παρόντες με αυτή.

Οι **νοητικοί παράγοντες** δεν μπορούν να εγερθούν χωρίς τη συνείδηση (*citta*), ούτε μπορεί η **συνείδηση** να εγερθεί πλήρως **διαχωρισμένη** από τους νοητικούς παράγοντες (*cetasika*).

Οι **νοητικοί παράγοντες** εγείρονται σε άμεση σύνδεση με τη συνείδηση, και τη βοηθούν στην εκτέλεση πιο συγκεκριμένων λειτουργιών στη συνολική **γνωστική διαδικασία**.

Έτσι αυτή καθ' εαυτή η συνείδηση είναι μια ιδιότητα που μας λέει ότι «κάτι υπάρχει εδώ», μας δίνει μια πληροφορία για να συνειδητοποιήσουμε ότι κάτι υπάρχει εδώ. Διότι αυτή η πληροφορία από μόνη της είναι πολύ αδύναμη για να μας δώσει την όλη εικόνα ενός αντικειμένου. Γι' αυτό πρέπει να υπάρχει το αίσθημα, η αντίληψη, η προσοχή, και άλλοι νοητικοί παράγοντες που θα επεξεργασθούν αυτή την πληροφορία και θα μας δώσουν μια σαφή εικόνα.

Αργότερα έρχονται κι άλλοι νοητικοί παράγοντες για να μας δώσουν μια ακόμα πιο λεπτομερή εικόνα του αντικειμένου που υπάρχει μπροστά μας. Είναι μια ολόκληρη διαδικασία.

Εκτός από αυτή την απλή νοητική οκτάδα της συνείδησης με τους επτά καθολικούς νοητικούς παράγοντες, όλοι οι άλλοι νοητικοί παράγοντες είναι διαχωρίσιμοι, περιστασιακοί, που κάποτε εγείρονται με αυτή την οκτάδα και άλλες φορές δεν εγείρονται.

Έτσι έχουμε την αδιαχώριστη νοητική οκτάδα και τους υπόλοιπους νοητικούς παράγοντες που είναι διαχωρίσιμοι και οι οποίοι μπορούν να δημιουργήσουν περιστασιακά μια άλλη ομάδα βασιζόμενη πάντα πάνω στην αδιαχώριστη οκτάδα.

Μολονότι και οι δύο είναι λειτουργικά αλληλοεξαρτώμενοι, η **συνείδηση** θεωρείται πρωτογενής, επειδή **οι νοητικοί παράγοντες** βοηθούν στη γνωστική λειτουργία ενός αντικειμένου εξαρτώμενοι από τη συνείδηση, που είναι το κύριο γνωστικό στοιχείο.

Υλικές Ομάδες

Στη συνέχεια θα μιλήσουμε για τις υλικές ομάδες.

Είχαμε μιλήσει στα προηγούμενα μαθήματα για τις νοητικές ομάδες και για το πώς συνδέεται μαζί ένα σμήνος νοητικών παραγόντων, ώστε να μας

δώσει μια εμπειρία. Την επόμενη στιγμή βέβαια μπορεί να διαλυθεί και να εμφανισθεί ένα άλλο σμήνος, μια άλλη ομάδα νοητικών παραγόντων. Κάτι ανάλογο γίνεται και με τις υλικές ομάδες για τις οποίες θα μιλήσουμε στη συνέχεια.

Τέσσερις Υλικές Ομάδες που Παράγονται από τη Θερμοκρασία

Η θερμοκρασία δεν παράγει μόνο σε αφηρημένο επίπεδο

ορισμένα υλικά φαινόμενα, αλλά εάν παρατηρήσουμε καλά, θα δούμε ότι υπάρχει μία τάξη στο πώς αυτή η θερμοκρασία παράγει ορισμένες ομάδες.

1η Ομάδα

Η απλή **ΟΚΤΑΔΑ** των αδιαχώριστων υλικών φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

Η ίδια η θερμοκρασία μέσα στα αδιαχώριστα φαινόμενα που είναι η απλή οκτάδα, αυξάνει ή αναπαράγει αυτά τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία.

Για παράδειγμα στον ήλιο που είναι μία μπάλα φωτιάς, η θερμοκρασία αναπαράγει άλλα άτομα υδρογόνου, ηλίου, καθώς και άλλα στοιχεία.

Βλέπουμε ότι η θερμοκρασία έχει τη δύναμη να αναπαράγει αυτή την απλή οκτάδα των υλικών φαινομένων.

2η Ομάδα

Η **ΕΝΝΙΑΔΑ** του ήχου ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τον 1 ήχο.

Η θερμοκρασία μπορεί να παράξει ήχο. Όταν βράζουμε νερό ή όταν μαγειρεύουμε, μπορούμε να ακούσουμε τα υλικά να κοχλάζουν και να παράγουν ήχο.

3η Ομάδα

Η **ΕΝΔΕΚΑΔΑ** των ευμετάβλητων φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,

- ⊙ την 1 ελαφρότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευπλαστότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευελιξία της ύλης.

Η ελαφρότητα, η ευπλαστότητα και η ευελιξία της ύλης ανήκουν στην κατηγορία της μη συμπυκνωμένης ύλης. Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε δώσει παραδείγματα για τα ευμετάβλητα φαινόμενα.

Παραθέτουμε ξανά τον πίνακα για να τα θυμηθούμε:

28 ΕΙΔΗ ΥΛΙΚΩΝ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ	
ΜΗ ΣΥΜΠΥΚΝΩΜΕΝΗ ΥΛΗ (10)	
VIII. Οριοθετικό φαινόμενο:	19. το στοιχείο του χώρου
XI. Επικοινωνιακά Φαινόμενα:	20. σωματική έκφραση 21. φωνητική έκφραση
X. Ευμετάβλητα φαινόμενα:	22. ελαφρότητα της ύλης 23. ευπλαστότητα της ύλης 24. ευελιξία της ύλης
V. Χαρακτηριστικά της ύλης:	25. παραγωγή της ύλης 26. συνέχιση της ύλης 27. αποσύνθεση της ύλης 28. παροδικότητα της ύλης

Ένας τρόπος λοιπόν για να παραχθούν τα ευμετάβλητα φαινόμενα είναι η θερμοκρασία. Ένα σκληρό ή πυκνής μάζας αντικείμενο όπως ο σίδηρος, για παράδειγμα, μπορεί μέσω της θερμοκρασίας να χάσει την πυκνότητά του και να γίνει εύπλαστο και ευλύγιστο.

4η Ομάδα

Η **ΔΩΔΕΚΑΔΑ** του ήχου των ευμετάβλητων φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,

- ⊙ τον 1 ήχο,
- ⊙ την 1 ελαφρότητα,
- ⊙ την 1 ευπλαστικότητα,
- ⊙ την 1 ευελιξία.

Συνοπτικά:

Οι Θερμοκρασιακές ομάδες:
1. Η απλή οκτάδα ,
2. η εννιάδα του ήχου,
3. η ενδεκάδα των ευμετάβλητων φαινομένων,
4. η δωδεκάδα του ήχου των ευμετάβλητων φαινομένων.

Δύο Υλικές Ομάδες που Παράγονται από τη Θρεπτική Ουσία

1η Ομάδα

Η απλή **ΟΚΤΑΔΑ** των αδιαχώριστων υλικών φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

Σε αυτή την περίπτωση η θρεπτική ουσία μπορεί να παράξει μόνον τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα, δηλαδή ανόργανη ύλη.

2η Ομάδα

Η **ΕΝΔΕΚΑΔΑ** των ευμετάβλητων φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,

- ⊙ την 1 ελαφρότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευπλαστότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευελιξία της ύλης.

Σε αυτή την περίπτωση η θρεπτική ουσία μπορεί να δημιουργήσει μια καινούρια ομάδα. Όταν παίρνουμε τροφή για παράδειγμα, λόγω της ενέργειας των θερμίδων από τα συστατικά της, μας προσδίδει ελαφρότητα, ευπλαστότητα και ευελιξία στο σώμα μας, κάνοντάς το να κινείται πιο γρήγορα και πιο εύκολα. Άνθρωποι που δεν έχουν πάρει τροφή επί αρκετές ημέρες, δυσκολεύονται να κινηθούν διότι δεν υπάρχει αυτή η ενέργεια από τη θρεπτική ουσία.

Συνοπτικά:

Οι θρεπτικές ομάδες:
1. Η απλή οκτάδα ,
2. η ενδεκάδα των ευμετάβλητων φαινομένων,

Εννέα Υλικές Ομάδες που Παράγονται από το Κάρμα

Παραγωγικό Κάρμα

Το παραγωγικό (*janaka*) κάρμα είναι η καλή ή η φαύλη πρόθεση των πράξεων που παράγει επακόλουθες νοητικές καταστάσεις. Παράγει επίσης και «υλικότητα που προέρχεται από το *kamma*», τόσο τη στιγμή της σύλληψης στην επαναγέννηση (*paṭisandhi*), όσο και κατά τη διάρκεια της ύπαρξης.

18 Υλικά Παράγωγα του Κάρμα

Δεκαοκτώ είδη υλικών φαινομένων μπορούν να παραχθούν από το κάρμα:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ οι 5 αισθητήριες ικανότητες στα αισθητήρια όργανα,
- ⊙ οι 2 ικανότητες των δύο φύλων,
- ⊙ η (1) υλική ζωτικότητα,
- ⊙ το (1) όργανο της καρδιάς,
- ⊙ ο (1) χώρος.

Αυτά τα 18 είδη δε σημαίνει ότι παράγονται μόνον από το κάρμα, αλλά ότι μπορούν να παραχθούν από το κάρμα.

Οι εννέα υλικές ομάδες που παράγονται από το κάρμα είναι:

1η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ του ματιού ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητήρια ικανότητα του ματιού.

Μέσα στο μάτι μπορούμε να βρούμε αυτά τα 8 υλικά φαινόμενα, ως στερεό, υγρό, θερμό, αέριο στοιχείο, αλλά και χρώμα, οσμή, γεύση και θρεπτική ουσία, όπως επίσης την υλική ζωτικότητα και την αισθητήρια ικανότητα του ματιού. Όλα αυτά παράγονται από το κάρμα, αλλά βασίζονται συγχρόνως και στη θερμοκρασία και στη θρεπτική ουσία. Άρα δεν είναι

μόνο το κάρμα που τα παράγει· απλώς το κάρμα υποβοηθάει για την ανάπτυξη και την εξέλιξή τους.

2η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ του αυτιού ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητήρια ικανότητα του αυτιού.

Σε αυτή την περίπτωση είναι το κάρμα που υποβοηθάει για την ακοή μας, δηλαδή για την αναπαραγωγή της ύλης μέσα στο αυτί μας.

3η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ της μύτης ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητήρια ικανότητα της μύτης.

Η αισθητήρια ικανότητα της μύτης κι αυτή υποβοηθείται από το κάρμα.

4η Ομάδα:

Η ΔΕΚΑΔΑ της γλώσσας ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,

- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητήρια ικανότητα της γλώσσας.

Αυτή, όπως και οι προηγούμενες, είναι διαφορετική αισθητήρια ικανότητα.

5η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ του σώματος ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητήρια ικανότητα του σώματος.

Αυτό αποτελεί μια διαφορετική ομάδα.

Στο σώμα έχουμε μια άλλη ομάδα που υποστηρίζει την αισθητήρια ικανότητα του σώματος, στο μάτι έχουμε μια άλλη ομάδα που υποστηρίζει την οπτική ικανότητα, στο αυτί έχουμε μια άλλη ομάδα που υποστηρίζει την ακουστική ικανότητα και λοιπά.

6η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ της θηλυκότητας ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ τη 1 θηλυκότητα.

Εδώ έχουμε μια διαφορετική ομάδα, που δεν είναι ίδια με την ομάδα της μύτης ή του ματιού, και λοιπά.

7η Ομάδα

Η ΔΕΚΑΔΑ της αρρενωπότητας ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αρρενωπότητα.

8η Ομάδα:

Η ΔΕΚΑΔΑ της καρδιάς ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 καρδιά.

9η Ομάδα:

Η ΕΝΝΙΑΔΑ της ζωτικότητας ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα.

Αυτή είναι η ομάδα της ζωτικότητας που υπάρχει στα κύτταρά μας, η οποία είναι διαφορετική από τη ζωτικότητα που υπάρχει στα κύτταρα των φυτών.

Εδώ έχουμε το κάρμα που υποβοηθάει στη συνέχιση ενός έμβιου όντος, με τα κύτταρά του να υποστηρίζονται από αυτή την καρμική ενέργεια.

Η λαχτάρα, η επιθυμία, το πάθος για επιβίωση, αποτελούν μια ορμή που υποβοηθά την αναπαραγωγή της υλικότητας στα κύτταρά μας και τη ζωτικότητά τους.

Είχαμε αναφέρει και σε άλλες ομιλίες ότι τα αισθητήρια όργανα όπως το μάτι, το αυτί και λοιπά, τα βλέπουμε κυρίως από τη βιολογική τους πλευρά παραλείποντας να δούμε μια άλλη ενέργεια που υπάρχει από πίσω τους έτσι ώστε να είναι σε θέση να υπάρχουν.

Αυτό είναι κάτι που δεν το έχουν τα φυτά ή άλλες ανόργανες ουσίες.

Έτσι τα αισθητήρια όργανα, να μεν υποστηρίζονται από τους βιολογικούς νόμους, αλλά συγχρόνως υποστηρίζονται και από την καρμική ενέργεια.

Οι καρμικές ομάδες:

1. η δεκάδα του ματιού,
2. η δεκάδα του αυτιού,
3. η δεκάδα της μύτης,
4. η δεκάδα γλώσσας,
5. η δεκάδα του σώματος,
6. η δεκάδα της θηλυκότητας,
7. η δεκάδα της αρρενωπότητας,
8. η δεκάδα της καρδιάς,
9. η εννιάδα της ζωτικότητας.

Γι' αυτό ο Βούδας λέει:

«Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Το μάτι είναι το παλιό κάρμα που πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από συνθήκες (*abhisañkhatam*), διαμορφώνεται από τη βούληση, (*abhisañcetayitam*) και μπορεί να βιωθεί (*vedanīyam*).

Το μάτι είναι ένα φαινόμενο που υποστηρίζεται από την καρμική ενέργεια.

Το δε κάρμα, είναι η πρόθεση που έχουμε για να κάνουμε ορισμένες πράξεις. Όταν θέλουμε να πετύχουμε έναν σκοπό, το μάτι για παράδειγμα είναι το μέσον για να τον πετύχουμε.

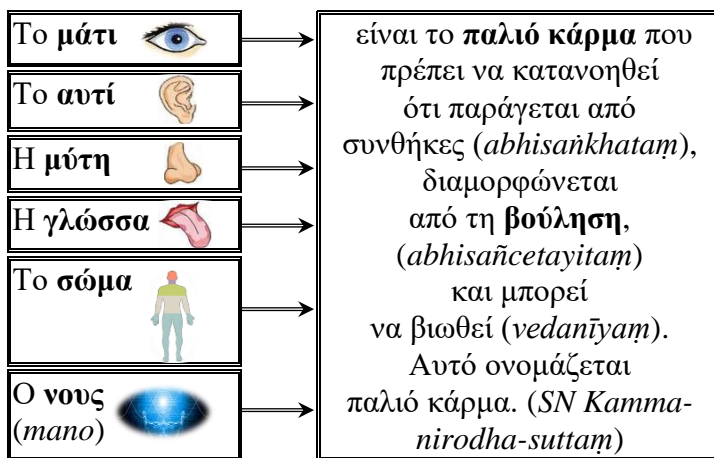
Το κάρμα λοιπόν είναι από πίσω που υποστηρίζει την αναπαραγωγή ύλης μέσα στο μάτι.

Το παλιό κάρμα είναι η αιτία για την εμφάνιση του ματιού.

Αυτή η βούληση για να δούμε, αυτή η λαχτάρα ή το πάθος για να δούμε, είναι που προωθεί όλη τη διαδικασία για την

αναπαραγωγή των κυττάρων μέσα στο μάτι μας.

«Και τι είναι το παλιό κάρμα;

Και τι είναι το νέο κάρμα;

Οποιοδήποτε κάρμα (εκούσια πράξη) κι αν κάνει κάποιος τώρα με το σώμα, με την ομιλία ή με τον νου, αυτό ονομάζεται νέο κάρμα». (*SN Kamma-nirodha-suttam*)

Κάθε στιγμή δημιουργούμε καινούριο κάρμα, όπως τώρα που θέλουμε να δούμε κάτι, να ακούσουμε, να μυρίσουμε, να γευθούμε κάτι. Υπάρχει αυτή η λαχτάρα, αυτό το πάθος που δημιουργεί μια ενέργεια μέσα μας τροφοδοτώντας τα κύτταρά μας για να αναπαραχθούν. Είναι μια ενέργεια που δεν αναπαράγεται τυχαία αλλά οφείλεται σε αιτίες και συνθήκες, παρ' όλο που δεν έχει ερευνηθεί πολύ από την επιστήμη. Μπορεί όμως να βιωθεί και να ερευνηθεί μέσα από συστηματική παρατήρηση, ότι δηλαδή υπάρχει μια ενέργεια μέσα μας που μας ωθεί ώστε να εμφανίζονται αυτά τα φαινόμενα.

Μήπως δε θέλουμε να έχουμε μάτια, αυτιά, μύτη, τα πάντα;

Οπωσδήποτε. Κάθε τι που μας βοηθάει να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες και τις επιθυμίες μας, θέλουμε να το έχουμε. Έτσι δημιουργείται αυτή η καρμική ενέργεια μέσα μας η οποία συμβάλλει στην αναπαραγωγή της ύλης.

Έξι Υλικές Ομάδες που Παράγονται από τη Συνείδηση

1η Ομάδα

Η απλή **ΟΚΤΑΔΑ** των αδιαχώριστων υλικών φαινομένων ως συνδυασμός με:

⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

Η συνείδηση μπορεί να παράξει απλώς την ανόργανη ύλη.

2η Ομάδα:

Η **ΕΝΝΙΑΔΑ** της σωματικής έκφρασης ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τη 1 σωματική έκφραση.

Αυτή η ομάδα συνδέεται για να εκφράσουμε κάτι με το σώμα μας, με το πρόσωπό μας, για να κάνουμε γκριμάτσες χαράς ή λύπης και μπορούν οι άλλοι να καταλάβουν το πώς αισθανόμαστε και τι διαθέσεις έχουμε. Είναι καταστάσεις της συνείδησης που μπορούν να εκφραστούν στο πρόσωπό μας. Όλα αυτά είναι η τροποποίηση της ύλης μέσω της συνείδησης.

3η Ομάδα

Η **ΔΕΚΑΔΑ** της φωνητικής έκφρασης ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τη 1 φωνητική έκφραση,
- ⊙ τον 1 ήχο.

Για να μιλήσουμε και να παράξουμε ήχο, χρειάζεται όλη αυτή η ομάδα.

4η Ομάδα:

Η **ΕΝΔΕΚΑΔΑ** των ευμετάβλητων φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 ελαφρότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευπλαστότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευελιξία της ύλης.

Η συνείδηση μπορεί να παράξει ελαφρότητα της ύλης μέσα μας, ευπλαστότητα και ευελιξία. Όταν για παράδειγμα είμαστε χαρούμενοι, η κατάσταση του σώματός μας αλλάζει, και είμαστε πιο ανάλαφροι. Ενώ όταν είμαστε λυπημένοι το σώμα μας γίνεται πιο βαρύ και δυσκίνητο. Μόλις όμως έχουμε ξανά κάποιο καλό νέο, η συνείδηση ξανακάνει το σώμα ελαφρύ και μπορούμε να το κινήσουμε εκ νέου με μεγάλη ευκολία. Τα συναισθήματα λοιπόν που εγείρονται δια μέσου της συνείδησης, μπορούν να φέρουν ελαφρότητα στο σώμα.

5η Ομάδα:

Η **ΔΩΔΕΚΑΔΑ** της σωματικής έκφρασης ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τη 1 σωματική έκφραση,

- ⊙ την 1 ελαφρότητα,
- ⊙ την 1 ευπλαστικότητα,
- ⊙ την 1 ευελιξία.

Όταν υπάρχει λύπη, μπορούμε να εκφράσουμε μέσω της συνείδησης το αίσθημα αυτό στο πρόσωπό μας κατσουφιάζοντας, αλλά όταν υπάρχει χαρά, εκφράζουμε μέσω της συνείδησης μια ελαφριά έκφραση στο πρόσωπό μας.

6η Ομάδα:

Η ΔΕΚΑΤΡΙΑΔΑ φωνητικής έκφρασης ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 φωνητική έκφραση,
- ⊙ τον 1 ήχο,
- ⊙ την 1 ελαφρότητα,
- ⊙ την 1 ευπλαστικότητα,
- ⊙ την 1 ευελιξία.

Εδώ έχουμε μια διαφορετική ομάδα, μιλάμε με χαρούμενο τρόπο και η φωνητική έκφραση και ο ήχος έχουν ελαφρότητα, ευπλαστικότητα και ευελιξία, και όχι τραχύτητα. Οι φωνητικές χορδές δεν είναι τόσο τεντωμένες και ο ήχος που βγάζουμε είναι ανάλαφρος. Αυτό οφείλεται στη συνείδηση που επιφέρει αυτή την αλλαγή στην υλική υπόσταση του σώματός μας.

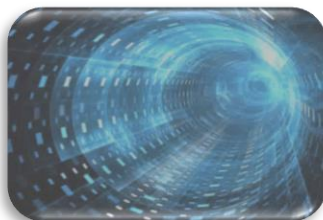
Έτσι έχουμε τις συνειδησιακές ομάδες:

Οι συνειδησιακές ομάδες:
1. Η απλή οκτάδα ,
2. η ενιάδα της σωματικής έκφρασης,
3. η δεκάδα φωνητικής έκφρασης ,
4. η ενδεκάδα των ευμετάβλητων φαινομένων
5. η δωδεκάδα της σωματικής έκφρασης,
6. η δεκατριάδα της φωνητικής έκφρασης.

Το Στοιχείο του Χώρου

Ο χώρος οριοθετεί, και τα χαρακτηριστικά του σημάδια που απλώς υποδεικνύουν δεν αποτελούν συστατικά υλικών ομάδων.

Τον χώρο δεν μπορούμε να τον βάλουμε σαν ξεχωριστή ομάδα, γιατί έχει άλλα χαρακτηριστικά.

Το DNA

Η θρεπτική ύλη παράγει και το DNA. Αυτό είναι πρωτεΐνες, αποτελούμενες από αμινοξέα, που συνδέονται μεταξύ τους για να σχηματίσουν αλυσίδες.

Μιλήσαμε για τη θρεπτική ουσία, όχι όμως για βιολογικούς νόμους. Μπορεί κάποιος να αναρωτηθεί γιατί δεν έχουμε συμπεριλάβει σ' αυτή την ανάλυση το DNA. Το DNA υπόκειται στην κατηγορία της θρεπτικής ουσίας αλλά υποστηρίζεται και από τη θερμοκρασία. Γνωρίζουμε ότι για όσο διάστημα στον πλανήτη δεν υπήρχαν κανονικά επίπεδα θερμοκρασίας, το DNA δεν είχε εμφανισθεί. Όταν όμως η θερμοκρασία εξισορροπήθηκε τότε άρχισε να εμφανίζεται η θρεπτική ουσία σαν πρωτεΐνες στον έλικα του DNA και η ζωή.

Στο επόμενο μάθημα θα εξηγήσουμε την εμφάνιση, την κατάσταση της ύλης σε σφαίρες ύπαρξης.

Μάθημα 38ο Εμφάνιση της Ύλης (*Rūpa-ṛpavattikkama*)

Καλησπέρα και καλώς ορίσατε σε αυτό το μάθημα, στο οποίο θα εξετάσουμε την εμφάνιση της ύλης· πού εμφανίζονται δηλαδή αυτές οι δεκάδες, οι εννιάδες, και λοιπά.

Η ανόργανη ύλη είναι διάχυτη στο σύμπαν και εμφανίζεται κατά το πλείστον από τις «Γέσσερις Υλικές Ομάδες» που παράγονται από τη θερμοκρασία.

Ωστόσο, εδώ θα εξηγήσουμε περισσότερο τον τρόπο με τον οποίο όλες οι υλικές ομάδες του κάρμα, και λοιπά εμφανίζονται σε έμβια όντα:

- ⊙ τη στιγμή της σύλληψης,
- ⊙ κατά τη διάρκεια της ύπαρξης και
- ⊙ σε διάφορους κόσμους.

Όλες αυτές οι υλικές ομάδες εμφανίζονται χωρίς ελλείψεις, σύμφωνα με τις περιστάσεις και τις συνθήκες, κατά τη διάρκεια της ύπαρξης στον **ηδονικό κόσμο**.

Στον **λεπτοφυή υλικό κόσμο** εμφανίζονται με μερικές ελλείψεις, τις οποίες θα αναφέρουμε παρακάτω.

Είχαμε αναφέρει τα 31 επίπεδα ύπαρξης και σε ποιά από αυτά εμφανίζεται η ύλη. Εμφανίζεται στο ηδονικό επίπεδο που περιλαμβάνει τον ανθρώπινο κόσμο, τους ηδονικούς ουράνιους θεϊκούς κόσμους, τους κόσμους του ξεπεσμού, και στο λεπτοφυές υλικό επίπεδο όπου υπάρχουν οι κόσμοι του Βράχμα και των εκστάσεων και στους οποίους μπορεί να γεννηθεί κανείς κατόπιν επίτευξης έκστασης μέσω της αυτοσυγκέντρωσης πάνω σε ένα αντικείμενο.

Κατάταξη της Συνείδησης σε Επίπεδα και Σφαίρες Ύπαρξης

Κατάταξη της Συνείδησης σε Επίπεδα & Σφαίρες Ύπαρξης			
	Οδός & Καρπός της Αξιότητας (<i>arahatta</i>) Οδός & Καρπός της Μη Επιστροφής (<i>anāgāmi</i>) Οδός & Καρπός της Άπαξ Επιστροφής (<i>sakadāgāmi</i>) Οδός & Καρπός της Εισόδου στο Ρεύμα (<i>soṭāpatti</i>)		8 Είδη Υπερκόσμιες Συνείδησης (<i>loluttara</i>)
31 Επίπεδα Ύπαρξης ↓	- Ούτε Αντίληψη ούτε Μη Αντίληψη - Αντίληψη της Μηδαμινότητας - Άπειρη Συνείδηση - Άπειρο Διάστημα	12 Είδη Συνείδησης της Αυλης Σφαίρας (<i>Arūpāvacara-citta</i>)	Καλο- τυχοι Κόσμοι (<i>Sugati</i>)
Λεπτοφυές Υλικό Επίπεδο (<i>Rūpa-bhūmi</i>) 16 Κόσμοι	5 Άγιες Διαμονές για Μη Επιστρέφοντες 1 Κόσμος του Υλικού Σώματος 10 Κόσμοι των Θεϊκών Σώματων 10 Κόσμοι των Αθανάτων 10 Κόσμοι των Αθανάτων Κιβηριών	15 Είδη Συνείδησης της Λεπτοφυούς Υλικής Σφαίρας (<i>Rūpāvacara-citta</i>)	Καλο- τυχοι Κόσμοι (<i>Sugati</i>)
Ηδονικό Επίπεδο (<i>Kāma-bhūmi</i>) 11 Κόσμοι	4 Κόσμοι του Ξεπεσμού Ζωά, Φαντάσματα, Δαίμονες, Κόλαση	54 Είδη Συνείδησης της Ηδονικής Σφαίρας (<i>Kāmañvacara-citta</i>)	Κακό- τυχοι Κόσμοι

Αυτό λοιπόν που ονομάζουμε ύλη, περιορίζεται σε αυτά τα δύο επίπεδα.

Σύμφωνα με τον Βουδισμό υπάρχουν τέσσερα είδη γέννησης των έμβιων όντων, δηλαδή:

- ⊙ Γέννηση από αυγό (*aṇḍaja*),
- ⊙ γέννηση από μήτρα (*jalābujja*),
- ⊙ γέννηση από υγρασία (*samsedaja*)
- ⊙ αυθόρμητη γέννηση (*opāratika*)
(χωρίς τη βοήθεια γονέων).

Εδώ ο Βούδας λέει:

«Υπάρχουν αυτά τα τέσσερα είδη γέννησης:

- ⊙ γέννηση από αυγό,
- ⊙ γέννηση από μήτρα,
- ⊙ γέννηση από υγρασία, και
- ⊙ αυθόρμητη γέννηση.

Ποιά είναι η γέννηση από αυγό;
Υπάρχουν όντα που γεννιούνται με το σπάσιμο του κελύφους ενός αυγού. Αυτή ονομάζεται γέννηση από αυγό.

Ποιά είναι η γέννηση από μήτρα;
Υπάρχουν όντα που γεννιούνται με το σπάσιμο του **αμνιακού σάκου** (μέρος του πλακούντα). Αυτή ονομάζεται γέννηση από μήτρα.

Ποιά είναι η γέννηση από υγρασία;
Υπάρχουν όντα που γεννιούνται σε σάπιο ψάρι, σε σάπιο πτώμα, σε βόθρο, σε υπόνομο, και λοιπά. Αυτή ονομάζεται γέννηση από υγρασία.

Ποιά είναι η αυθόρμητη γέννηση;
Υπάρχουν θεοί, όντα στην κόλαση, ορισμένοι άνθρωποι και μερικά όντα στους κόσμους του ξεπεσμού που γεννιούνται αυθόρμητα. Αυτή ονομάζεται αυθόρμητη γέννηση».

(MN 12, *Mahāsīhanādasuttam*)

Τα όντα που έχουν αυθόρμητη γέννηση είναι γενικά εντελώς αόρατα στο φυσικό ανθρώπινο μάτι.

Θεοί, θεότητες, φαντάσματα, στοιχειά, δαιμόνια, δαίμονες, — δηλαδή καλά ή κακά πνεύματα — ανήκουν συνήθως σε αυτή την τάξη.

Κατά την επαναγέννηση, στα όντα που γεννιούνται σε **υγρασία** και σε εκείνα που γεννιούνται **αυθόρμητα**, εμφανίζονται κατά το πλείστον οι επτά δεκάδες:

⌘ του ματιού,
⌘ του αυτιού,
⌘ της μύτης,
⌘ της γλώσσας,
⌘ του σώματος,
⌘ του φύλου,
⌘ και του οργάνου της καρδιάς.
Δεν υπάρχει δηλαδή έλλειψη ύλης εδώ.

Είχαμε αναφέρει την ομάδα του ματιού.

1η Ομάδα:

Η ΔΕΚΑΔΑ του ματιού ως
συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 υλική ζωτικότητα,
- ⊙ την 1 αισθητηριακή ικανότητα του ματιού.

Κάτι ανάλογο γίνεται και με τα αισθητήρια όργανα.

Επίσης στα όντα που γεννιούνται από υγρασία ή αυθόρμητα, χωρίς τη βοήθεια γονέων, κατ' ελάχιστον, δεν εμφανίζονται μερικές φορές οι δεκάδες:

⌘ του ματιού,
⌘ του αυτιού,
⌘ της μύτης και
⌘ του φύλου.

Με αυτή την αναλυτική ταξινόμηση μπορεί να κατανοηθούν οι ελλείψεις των υλικών ομάδων στα διαφορετικά επίπεδα έμβιας ύπαρξης.

Για τα όντα που γεννιούνται στη **μήτρα** εμφανίζονται κατά τη **σύλληψη** τρεις δεκάδες, δηλαδή οι δεκάδες:

- ⌘ του σώματος,
 - ⌘ του φύλου και
 - ⌘ του οργάνου της καρδιάς.
- Μερικές φορές, ωστόσο,
⌘ η δεκάδα του φύλου δεν εμφανίζεται.

Όταν η δεκάδα του φύλου δεν εμφανίζεται, έχουμε να κάνουμε με ασεξουαλικά όντα, κάτι που συμβαίνει κυρίως με τα ζώα.

Στη συνέχεια, κατά τη διάρκεια της ύπαρξης, εμφανίζονται σταδιακά οι δεκάδες:

- ⌘ του ματιού,
- ⌘ του αυτιού,
- ⌘ της μύτης και
- ⌘ της γλώσσας.

Η Συνέχιση της Εμφάνισης

Έτσι συμβαίνει η συνέχιση της εμφάνισης των υλικών ομάδων που παράγονται με τέσσερις τρόπους — δηλαδή:

- με την παραγωγή της ύλης μέσω του **κάρμα** από τη στιγμή της σύλληψης,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της συνείδησης από τη δεύτερη στιγμή της **συνείδησης** μετά τη σύλληψη,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της **θερμοκρασίας** κατά τη διάρκεια της ύπαρξης,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της **θρεπτικής ουσίας**, Από τη στιγμή της διάχυσης της θρεπτικής ουσίας, ρέει η συνέχιση αδιάκοπα

στον ηδονικό κόσμο ύπαρξης μέχρι το τέλος της ζωής, όπως η φλόγα μιας λάμπας ή το ρεύμα ενός ποταμού.

Ο συνδυασμός δηλαδή του κάρμα, της συνείδησης, της θερμοκρασίας και της θεραπευτικής ουσίας, δίνει την καύσιμη ύλη για να συνεχιστεί η ζωή μέχρι το τέλος.

Η Ώρα του Θανάτου

Αλλά την ώρα του θανάτου, τα υλικά φαινόμενα που παράγονται από το **κάρμα** δεν εμφανίζονται πλέον, αρχίζοντας από τη διάρκεια της δέκατης έβδομης (17) συνείδησης που προηγείται της **συνείδησης του θανάτου** (*cuti-citta*).

Είχαμε αναφερθεί στα προηγούμενα μαθήματα στον υποσυνείδητο και ασυνείδητο νου.

Θα εξηγήσουμε εδώ τις τελευταίες διαδικασίες πριν τον θάνατο και το πώς τα υλικά φαινόμενα παύουν σταδιακά να λειτουργούν.

Στην αρχή του παραπάνω σχεδιαγράμματος και πριν τον υποσυνείδητο νου, υπάρχουν δύο με τρείς στιγμές σκέψης του ασυνείδητου νου (δεν περιλαμβάνονται στο σχεδιάγραμμα).

Κατόπιν επέρχεται στον υποσυνείδητο νου η αναφορική συνείδηση, η αισθητηριακή συνείδηση, η προσλαμβάνουσα, η ερευνητική και η καθοριστική συνείδηση.

Στη συνέχεια επέρχεται ο συνειδητός νους με πέντε στιγμές σκέψης, δηλαδή τις πέντε παρορμητικές συνειδήσεις που είναι ο αγωγός του παρελθόντος κάρμα, δηλαδή η τελευταία στιγμή που συμβαίνει ένα κάρμα από το παρελθόν.

Μετά έχουμε ξανά τον υποσυνείδητο νου με τις δύο καταγραφικές συνειδήσεις, τον ασυνείδητο νου με δύο στιγμές σκέψης, και τον υποσυνείδητο νου με τη συνείδηση του θανάτου. Δηλαδή, 17 στιγμές πριν τη συνείδηση του θανάτου, το κάρμα έχει ήδη σταματήσει να παράγει ύλη.

Μετά τη συνείδηση του θανάτου, παύουν τα υλικά φαινόμενα που παράγονται από τη **συνείδηση** και από τη **θεραπευτική ουσία**. Αποκόπτεται επίσης και η **ζωτική λειτουργία**.

Έπειτα, μια συνέχιση υλικών φαινομένων που παράγονται από τη **θερμοκρασία** παραμένει στο νεκρό σώμα.

Μετά το σώμα παραμένει μια μάζα άψυχων υλικών φαινομένων που παράγονται από τη θερμοκρασία και συνεχίζει έτσι μέχρι να μειωθεί σε σκόνη.

Έτσι στα πεθαμένα όντα, με την επιθυμία για ύπαρξη, εμφανίζονται πάλι υλικά φαινόμενα σε μια μετέπειτα ζωή, ξεκινώντας από την επαναγέννηση, με τον ίδιο τρόπο.

Θα εξετάσουμε τώρα τι γίνεται στους κόσμους της λεπτοφυούς ύλης από τη επίτευξη των εκστάσεων.

Στους κόσμους της λεπτοφυούς ύλης

Στους κόσμους της λεπτοφυούς ύλης δεν εμφανίζονται οι δεκάδες:

- ⌘ της μύτης,
- ⌘ της γλώσσας,
- ⌘ του σώματος,
- ⌘ του φύλου και
- ⌘ οι υλικές ομάδες που παράγονται από τη θρεπτική ουσία.

Με λίγα λόγια, αυτά τα όντα δεν παίρνουν υλική τροφή. Τροφή τους είναι η χαρά, η αγαλλίαση και η ευδαιμονία που λαμβάνουν μέσα από τις εκστάσεις. Γι' αυτό δε χρειάζονται μύτη για να μυρίσουν, ή γλώσσα για να γευθούν, ή σώμα για να την πέψουν. Δεν υπάρχει ούτε σεξουαλικό φύλο, άρα ούτε θρεπτική ουσία για να το παράξει. Διότι και το σεξουαλικό φύλο στηρίζεται πάρα πολύ πάνω στη θρεπτική ουσία.

Δηλαδή τα όντα στους κόσμους της λεπτοφυούς ύλης είναι σεξουαλικά και δεν έχουν καμία από τις δύο δεκάδες του φύλου.

Το σώμα των όντων αυτών είναι φωτοβόλο.

Στα Βουδιστικά κείμενα υπάρχουν αναφορές για το πώς λαμποκοπάει το σώμα αυτών των θεών Βράχμα όταν εμφανίζονται, χωρίς να υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ αρσενικού και θηλυκού.

Επομένως, σε αυτά τα όντα εμφανίζονται κατά τη στιγμή της επαναγέννησης τέσσερις υλικές ομάδες που παράγονται από το **κάρμα**, δηλαδή οι τρεις δεκάδες:

⌘ του ματιού,
⌘ του αυτιού και
⌘ του οργάνου της καρδιάς, και
⌘ η εννιάδα της υλικής ζωτικότητας.

Αυτά τα όντα έχουν αυτή την ικανότητα να ακούσουν ή να δουν κάτι ακόμα κι αν είναι μακριά. Έχουν επίσης το όργανο της καρδιάς στο οποίο αγκυροβολεί ο ασυνείδητος νους τους.

Κατά τη διάρκεια της ύπαρξης, εμφανίζονται επίσης υλικά φαινόμενα που παράγονται από:

τη **συνείδηση** και
τη **θερμοκρασία**.

Εδώ η θρεπτική ουσία που είπαμε ότι είναι ένας τρόπος παραγωγής της ύλης, δεν εμφανίζεται. Αντιθέτως, η παραγωγή της ύλης είναι τόσο λεπτοφυής, που αρκεί το κάρμα, η συνείδηση και η θερμοκρασία για να τη διατηρήσουν.

ΣΥΝΟΨΗ

Έτσι στην περίπτωση της ύπαρξης στον ηδονικό κόσμο και τον κόσμο της λεπτοφυούς ύλης, η εμφάνιση των υλικών φαινομένων θα πρέπει να γίνει κατανοητή ως διπλή:

- μέσω της επαναγέννησης και
- μέσω της πορείας της ύπαρξης.

Στο ηδονικό επίπεδο ύπαρξης εμφανίζονται είκοσι οκτώ (28) υλικά φαινόμενα.

Στο λεπτοφυές υλικό επίπεδο, είκοσι τρία (23), αλλά κανένα στο άυλο επίπεδο. Στο άυλο επίπεδο δεν μπορεί να εμφανισθεί κανένα υλικό φαινόμενο.

Τη στιγμή της σύλληψης στην επαναγέννηση δεν εμφανίζονται:

- ♪ ο ήχος,
- ⚡ η μεταβλητότητα,
- ⚗ η αποσύνθεση και
- ☠ ο θάνατος.

Στην πορεία της ύπαρξης, δεν υπάρχει τίποτα που να μην μπορεί να εμφανιστεί.

Αυτή εδώ είναι η διαδικασία σχετικά με την εμφάνιση των υλικών φαινομένων.

Η ανόργανη ύλη

Η ανόργανη ύλη είναι διάχυτη στο σύμπαν και εμφανίζεται ως επί το πλείστον από τις «Τέσσερις Υλικές Ομάδες» που παράγονται από τη θερμοκρασία.

1η Ομάδα

Η απλή **ΟΚΤΑΔΑ** των αδιαχώριστων υλικών φαινομένων ως συνδυασμός με:

☉ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα.

Αδιαχώριστα Υλικά Φαινόμενα

Αυτά ονομάζονται έτσι επειδή είναι πάντα συνδεδεμένα μεταξύ τους, τα 4 πρωταρχικά στοιχεία, το στερεό, το υγρό, το αέριο, το θερμό στοιχείο με το χρώμα, την οσμή, τη γεύση και τη

θρεπτική ουσία, και είναι παρόντα σε όλα τα υλικά αντικείμενα από τα απλούστερα έως τα πιο περίπλοκα.

Αυτά είναι στοιχεία που μπορούμε να βρούμε στην ανόργανη ύλη που είναι διάχυτη σε όλο το σύμπαν.

2η Ομάδα

Η **ΕΝΝΙΑΔΑ** του ήχου ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τον 1 ήχο.

3η Ομάδα

Η **ΕΝΔΕΚΑΔΑ** των ευμετάβλητων φαινομένων ως συνδυασμός με:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ την 1 ελαφρότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευπλαστότητα της ύλης,
- ⊙ την 1 ευελιξία της ύλης.

Έτσι η ανόργανη ύλη μεταμορφώνεται σε διάφορα σημεία του σύμπαντος μέσω αυτής της τρίτης ομάδας.

4η Ομάδα

Η **ΔΩΔΕΚΑΔΑ** του ήχου των ευμετάβλητων φαινομένων:

- ⊙ τα 8 αδιαχώριστα υλικά φαινόμενα,
- ⊙ τον 1 ήχο,
- ⊙ την 1 ελαφρότητα,
- ⊙ την 1 ευπλαστότητα,
- ⊙ την 1 ευελιξία.

Θα μιλήσουμε τώρα για τη Βουδιστική αντίληψη του υλικού σύμπαντος ή αυτού που ονομάζουμε ανόργανη ύλη.

Η ΒΟΥΔΙΣΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΣΥΜΠΑΝΤΟΣ

Η βουδιστική αντίληψη του σύμπαντος είναι στην ουσία παρόμοια με τη σύγχρονη επιστημονική αντίληψη του σύμπαντος.

Ο Βούδας αναφέρει πολλές φορές για το **Ηλιακό σύστημα** (*cakka-vāḷa*) ή **Κοσμικό σύστημα** (*loka-dhātu*) και επίσης για **Ηλιακά συστήματα** (*cakka-vāḷā*) ή **Κοσμικά συστήματα** (*loka-dhātū*)

Αναφέρει ακόμη και για το **Χίλιαπλάσιο Μικρό Κοσμικό Σύστημα** (*Sahassi-cūḷanikā-loka-dhātu*) με εκατοντάδες και χιλιάδες ηλιακά συστήματα (*sahassadhā loko*).

Αυτή η αναφορά, ότι δηλαδή ένα κοσμικό σύστημα μπορεί να περιέχει εκατοντάδες χιλιάδες ηλιακά συστήματα και όχι μόνον ένα όπως το δικό μας, είναι κάτι που μπορεί να προκαλέσει έκπληξη σε μερικούς ανθρώπους.

Στη σύγχρονη ορολογία ένα «**μικρό κοσμικό σύστημα**» φαίνεται να αναλογεί με έναν γαλαξία.

Εδώ βλέπουμε ότι η γνώση περί γαλαξιών υπήρχε στην εποχή του Βούδα, ή τουλάχιστον όπως ο ίδιος την αναφέρει. Ο ίδιος επίσης αναφέρει ότι λόγω των υπερφυσικών δυνάμεων που είχε αναπτύξει, μπορούσε να ρίξει φως στα πέρατα του σύμπαντος και να δει όλα αυτά τα φαινόμενα και τους διάφορους κόσμους.

Αναφέρει ακόμη και για το **Δι-χιλιαπλάσιο Μεσαίο Κοσμικό Σύστημα** (*dvisahassī-majjhimikā-loka-dhātu*) που είναι χίλιες φορές ένα «**χιλιαπλάσιο μικρό κοσμικό σύστημα**», δηλαδή 1000^2 ή $1000 \times 1000 = 1.000.000$ γαλαξίες. Υπάρχουν

σε μερικά σημεία του σύμπαντος κάποιο κοσμικά συστήματα που σχηματίζουν σμήνη από ένα εκατομμύριο γαλαξίες.

Αναφέρει ακόμη και για το **Τρι-χιλιαπλάσιο Μεγάλο Κοσμικό Σύστημα** (*tisahassī mahāsahassī lokadhātu*) που είναι τρεις χίλιες φορές ένα «**χιλιαπλάσιο μικρό κοσμικό σύστημα**», δηλαδή 1000^3 ή $1000 \times 1000 \times 1000 = 1,000,000,000$ γαλαξίες. Υπάρχουν κοσμικά συστήματα που είναι σαν σμήνος από ένα δισεκατομμύριο γαλαξίες.

Φυσικά, εάν αυτά τα διάβαζε κάποιος πριν από εκατό χρόνια, θα του φαινόταν υπερβολικά και πράγματα της φαντασίας. Σήμερα όμως, με την πρόοδο που έχει κάνει η επιστήμη, έχει επιβεβαιώσει τα σμήνη των γαλαξιών και μπορούμε να δούμε πώς οι γαλαξίες υπάρχουν σε όλο το σύμπαν που έχουν παρατηρήσει οι επιστήμονες.

Το τηλεσκόπιο *Hubble Space Telescope* παρείχε στοιχεία ότι υπάρχουν περίπου 125 δισεκατομμύρια ($1,25 \times 10^{11}$) γαλαξίες στο παρατηρήσιμο σύμπαν.

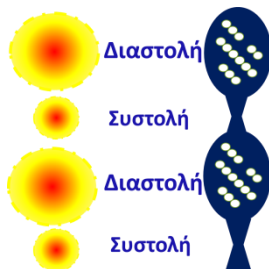
Μέχρι το 1920 περίπου, εμείς γνωρίζαμε μόνον το δικό μας ηλιακό σύστημα, και πιθανόν μόνο τον δικό μας γαλαξία. Δεν είχαμε γνώση ότι υπήρχαν κι άλλοι γαλαξίες στο σύμπαν. Οι έρευνες, οι μελέτες και τα ευρήματα, αποκάλυψαν το αχανές του σύμπαντος, από το οποίο εμείς έχουμε ανακαλύψει ένα μόνον μέρος αυτού. Προς το παρόν έχουμε βρει μόνον 125 δισεκατομμύρια γαλαξίες.

Τώρα αυτά που είχε πει ο Βούδας για το μικρό, το μεσαίο και το μεγάλο κοσμικό σύστημα παραπέμπουν στα διάφορα γαλαξιακά σμήνη που βρίσκονται διάσπαρτα στο σύμπαν. Έτσι, αυτά τα 125 δισεκατομμύρια γαλαξίες μπορεί να μας φαίνονται σαν υπερβολικός αριθμός, όμως είναι αυτός που μπορούμε να καταμετρήσουμε μέχρι σήμερα.

Η βουδιστική αντίληψη του χρόνου στο σύμπαν είναι εξίσου τεράστια. Μιλάει για το αχανές του χρόνου.

Ο Βούδας αναφέρει τους «Κοσμικούς Κύκλους» (*Kappa*), οι οποίοι σχετίζονται με τους κύκλους της **διαστολής** και **συστολής** του σύμπαντος. Το σύμπαν δεν παραμένει στατικό αλλά συστέλλεται και διαστέλλεται επ' άπειρον.

Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στον «Μεγάλο Κοσμικό Κύκλο» (*Mahā Kappa*), ο οποίος αποτελείται από τέσσερις φάσεις μικρών κοσμικών κύκλων (*Kappa*).

Αυτές είναι:

- ☉ Ο κοσμικός κύκλος της διαστολής του σύμπαντος (*vinatṭa-kappa*),
- ☉ Ο κοσμικός κύκλος σε στάση διαστολής του σύμπαντος (*vinatṭa-tṭhāyi-kappa*).
Το σύμπαν εξελίσσεται σε διαστολή και παραμένει για ένα διάστημα σε διαστολή.
- ☉ Ο κοσμικός κύκλος της συστολής του σύμπαντος (*saṃvatṭa-kappa*),
- ☉ Ο κοσμικός κύκλος σε στάση συστολής του σύμπαντος (*saṃvatṭa-tṭhāyi-kappa*).

Μετά τη συστολή το σύμπαν δε διαστέλλεται απότομα ή αμέσως, αλλά παραμένει για ένα διάστημα σε συστολή και μετά σταδιακά διαστέλλεται.

Όταν το σύμπαν βρίσκεται σε κατάσταση διαστολής μεγαλώνει, και αυτός είναι ο κοσμικός κύκλος της διαστολής. Μετά παραμένει για ένα

χρονικό διάστημα σε κατάσταση διαστολής κι αυτός είναι ο κοσμικός κύκλος σε στάση διαστολής. Στη συνέχεια το σύμπαν συστέλλεται και αυτός είναι ο κοσμικός κύκλος της συστολής. Μετά παραμένει για ένα χρονικό διάστημα σε κατάσταση συστολής κι αυτός είναι ο κοσμικός κύκλος σε στάση συστολής.

Θα μιλήσουμε τώρα για το πώς καταστρέφεται το σύμπαν.

Ο Βούδας αναφέρει ότι όταν υπάρχει συστολή, τα ηλιακά συστήματα συγκρούονται μεταξύ τους προκαλώντας μεγάλες εκρήξεις, και ο κόσμος καταστρέφεται από τη φωτιά. Ένας τρόπος που καταστρέφονται τα ηλιακά συστήματα και οι γαλαξίες είναι με τη συμπίεση. Μιλάει ιδιαίτερα για τα άστρα, διότι αυτά είναι που κατέχουν τις μεγαλύτερες ποσότητες «φωτιάς».

Τώρα, ένας κύκλος διαστολής και συστολής ονομάζεται *Mahā Karpa* ή *Karpa* δηλαδή μέγας κοσμικός κύκλος. Ποιά είναι όμως η χρονική διάρκεια ενός μεγάλου κοσμικού κύκλου; Ο Βούδας δίνει ένα εντυπωσιακό παράδειγμα:

Ας υποθέσουμε ότι υπάρχει ένας άνθρωπος που έχει βρει έναν βράχο και κρατάει στα χέρια του ένα μεταξωτό ύφασμα. Κάθε εκατό χρόνια, θα πρέπει να χτυπάει μια φορά με το μεταξωτό ύφασμα τον βράχο μέχρι να τον κάνει σκόνη. Όχι κάθε μέρα αλλά μια φορά ανά εκατό χρόνια. Χτυπώντας έτσι τον βράχο, απειροελάχιστοι κόκκοι πέφτουν κάτω, μετά από εκατό χρόνια ξανά μερικοί κόκκοι πέφτουν κάτω, κι αυτό συνεχίζε-

ται μέχρι να καταστραφεί όλος ο βράχος. Όταν γίνει αυτό, τότε τελειώνει ένα *Mahā Karpa*, ένας μεγάλος κοσμικός κύκλος και στη συνέχεια αρχίζει ένας άλλος.

Ο χρόνος λοιπόν είναι αχανής και είναι σχεδόν αδύνατον να μετρήσουμε με αριθμούς πόσο χρόνο χρειάζεται για να διαλυθεί αυτός ο βράχος μόνο με το χτύπημα ενός μεταξωτού υφάσματος.

Θα εξετάσουμε τώρα τη θεωρία του Στατικού Σύμπαντος.

Η Θεωρία του Στατικού Σύμπαντος

Στις αρχές του 1900, η αποδεκτή άποψη μεταξύ των επιστημόνων ήταν ότι το σύμπαν είναι στατικό και δεν αλλάζει ποτέ. Πίστευαν ότι ήταν πάντα το ίδιο και πάντα έτσι θα είναι.

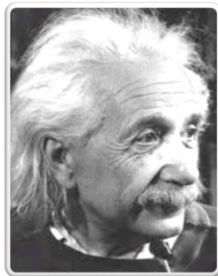

Γι' αυτό μιλούσαν για

- ⊙ το στερέωμα του ουρανού, και
- ⊙ τους απλανείς αστέρες που διατηρούν σταθερή θέση στο στερέωμα σαν ένα κουρδιστό ρολόι, που ένα υπερφυσικό ον πάτησε ένα κουμπί και άρχισε αυτό το ρολόι να δουλεύει ασταμάτητα.

Ο Άλμπερτ Αϊνστάιν ήταν ένας από τους μεγαλύτερους υποστηρικτές αυτής της πεποίθησης.

Όπως και κάθε επιστήμονας της εποχής του, ο Αϊνστάιν θεωρούσε, βάσει των διαθεσίμων πληροφοριών, ότι το σύμπαν ήταν ένας **στατικός** και **αμετάβλητος** τόπος.

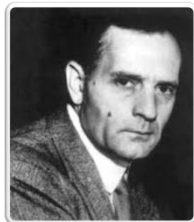
Όταν αργότερα προτάθηκε η ιδέα ενός διαστελλόμενου σύμπαντος, ο Αϊνστάιν μίλησε ανοιχτά λέγοντας: «Αυτή η περίπτωση με ενοχλεί. Το να παραδεχτώ τέτοιες δυνατότητες φαίνεται παράλογο». Αυτό έγινε διότι εκείνον τον καιρό οι εξισώσεις των επιστημόνων βασίζονταν στη θεωρία αυτού του αμετάβλητου σύμπαντος, έχοντάς το σαν δεδομένο.

Όταν όμως το 1917 ο Αϊνστάιν σχεδίαζε τη θεωρία του για τη βαρύτητα και τη γενική σχετικότητα, οι μαθηματικές του εξισώσεις εξακολουθούσαν να διαφωνούν με τη στατικότητα του σύμπαντος. Για να τις προσαρμόσει στα δεδομένα της εποχής του, πρόσθεσε έναν συντελεστή στις εξισώσεις του που τον ονόμασε: «**η κοσμολογική σταθερά**» (*cosmological constant*).

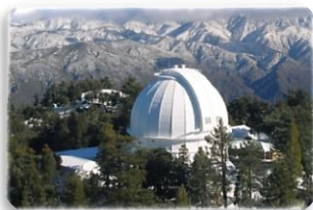
Η κοσμολογική σταθερά ήταν ότι το σύμπαν δουλεύει σαν ένα ρολόι, που είναι ίδια με τη Νευτώνεια θεωρία του σύμπαντος, έτσι ώστε να μπορούν οι επιστήμονες να προβλέψουν την τροχιά ενός σώματος.

Το 1929 όμως, ο αστρονόμος Έντγουιν Χαμπλ (*Edwin Hubble*) στο Παρατηρητήριο *Wilson* στην Καλιφόρνια, διαπίστωσε, από παρατηρήσεις ότι το σύμπαν διαστέλλεται.

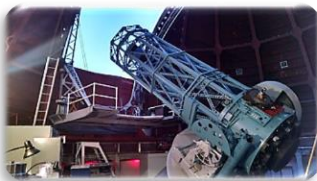

Αυτό το Παρατηρητήριο είναι το μέρος όπου, κυριολεκτικά, ανακαλύφθηκε η φύση του διαστελλόμενου σύμπαντος και η

Θεωρία του Στατικού Σύμπαντος αποκηρύχθηκε.

Ο Έντγουιν Χαμπλ ήταν ένας από τους σημαντικότερους Αμερικανούς αστρονόμους του εικοστού αιώνα, γνωστός κυρίως για την **παρατηρητική επιβεβαίωση** της διαστολής του σύμπαντος και, συνεκδοχικά, της θεωρίας της **Μεγάλης Αρχικής Έκρηξης** (*Big Bang*) του σύμπαντος.

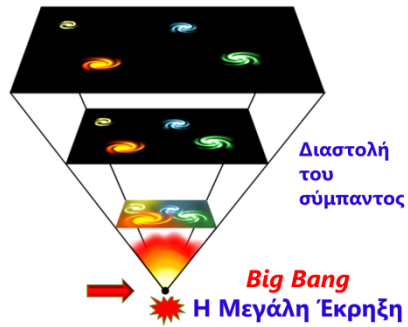
Ο Αϊνστάιν δεν πίστευε σε αυτά που είχαν ανακαλυφθεί, και μάλιστα είχε γράψει πολλά άρθρα που ήταν εναντίον της διαστολής του σύμπαντος. Γι' αυτό ο Χάμπλ, μαζί με μια άλλη επιτροπή επιστημόνων, τον κάλεσαν στο Παρατηρητήριο του *Mount Wilson* στην Καλιφόρνια για να δει ο ίδιος την ανακάλυψη. Έτσι όταν ο Αϊνστάιν διαπίστωσε μέσω παρατήρησης ότι το σύμπαν στην πραγματικότητα διαστέλλεται, λέγεται ότι αναφώνησε: «Τότε μακριά με την **κοσμολογική σταθερά!**» Και είπε ακόμη: «Αυτό ήταν το μεγαλύτερο λάθος της ζωής μου».

Πέταξε έτσι τις εξισώσεις του που τις είχε κάνει επίτηδες ο ίδιος επειδή ήταν χειριστικός και για να επιβάλλει τις ιδέες του. Το ίδιο κάνουν πολλοί επιστήμονες που έχουν παγιωμένες ιδέες και προκαταλήψεις που τις κληρονόμησαν από άλλους επιστήμονες, και είναι δύσκολο να τις αποβάλλουν. Γι' αυτό, για να τις αποδείξουν, βάζουν διάφορες εξισώσεις στα μαθηματικά τους εξαπατώντας και τους εαυτούς τους και τους άλλους. Τουλάχιστον ο Αϊνστάιν ήταν πολύ ανοιχτόμυαλος, γιατί αφού κατάλαβε το λάθος του, επανόρθωσε και άλλαξε τη θεωρία του.

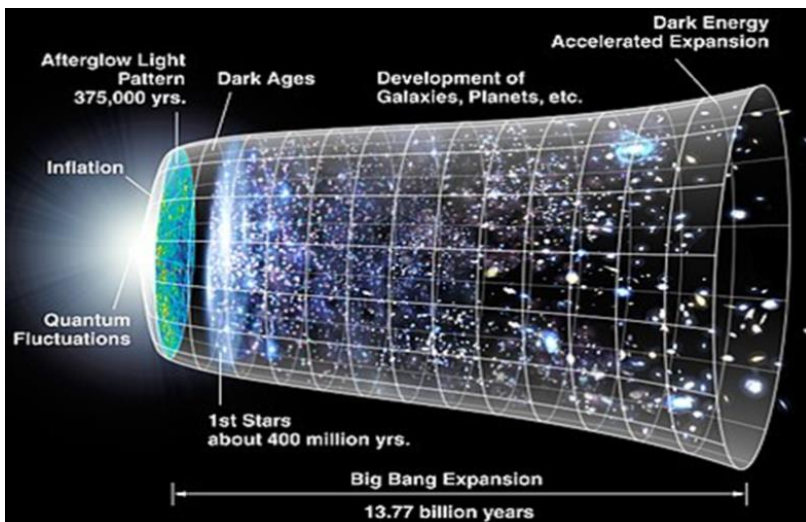
Σήμερα υπάρχουν θεωρίες για το *Big Bang*, τη μεγάλη έκρηξη. Ότι δηλαδή το σύμπαν ήταν ένα σημείο από το οποίο ξεκίνησε η μεγάλη έκρηξη, και στη συνέχεια εξελίχθηκε σταδιακά.

Αυτό λέγεται **διαστολή του σύμπαντος**, κάτι που σήμερα έχει αποδειχθεί παρ' όλο που ακόμα υπάρχουν άνθρωποι που το αμφισβητούν.

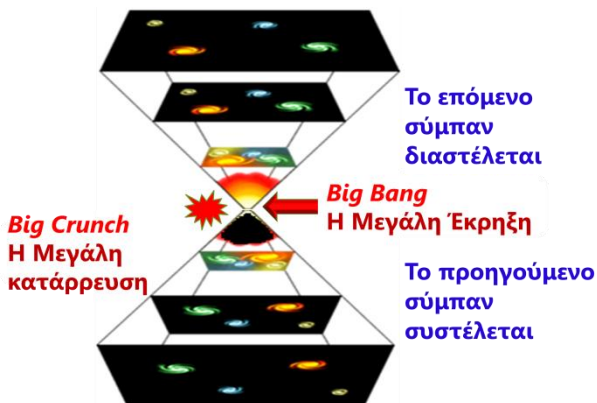

Βλέπουμε παρακάτω το συνηθισμένο διάγραμμα που έχουν φτιάξει οι επιστήμονες, για το πώς μέσω της μεγάλης έκρηξης άρχισαν να εμφανίζονται τα διάφορα ουράνια σώματα, τα ηλιακά συστήματα και οι γαλαξίες που υπάρχουν σήμερα. Αρχικά, το σύμπαν αυτό βρισκόταν σε μεγάλη ανισορροπία.

Σήμερα όμως βλέπουμε ότι υπάρχει μια σχετική ισορροπία: απλά δεν ξέρουμε μέχρι πού θα κυλίσει αυτή η ισορροπία.

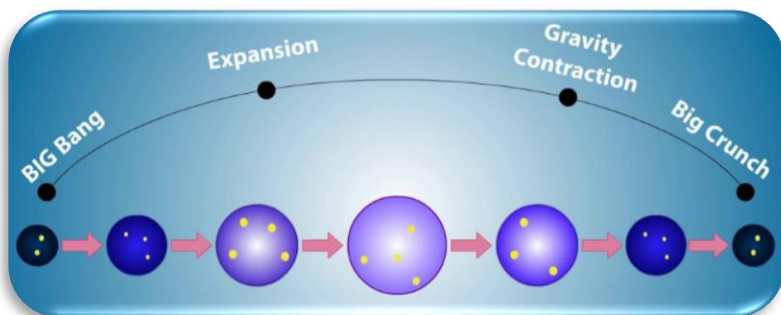

Υπάρχουν επίσης θεωρίες, ότι πριν το *Big Bang* δηλαδή τη μεγάλη έκρηξη, υπήρξε το *big crunch*, δηλαδή η μεγάλη κατάρρευση.

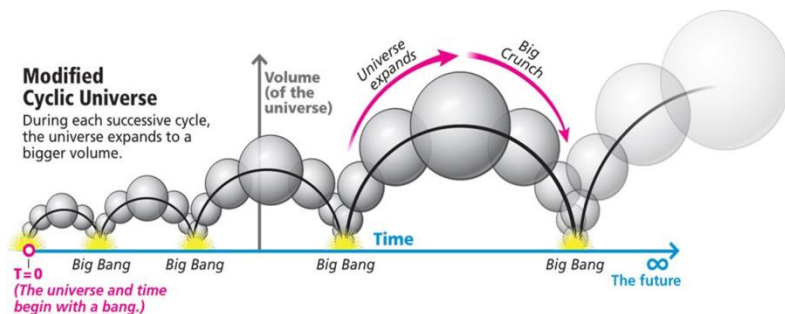

Αυτό σημαίνει ότι το προηγούμενο σύμπαν συστέλλεται μέχρι του σημείου της μεγάλης κατάρρευσης, και μετά ακολουθεί η μεγάλη έκρηξη και εμφανίζεται το καινούργιο σύμπαν, που αρχίζει να διαστέλλεται.

Υπάρχει η θεωρία ότι μετά τη μεγάλη έκρηξη, επέρχεται διαστολή και μετά λόγω της βαρύτητας υπάρχει συστολή και επέρχεται η μεγάλη κατάρρευση, όπως βλέπουμε στην παρακάτω εικόνα.

Σε πολλά σύμπαντα, όχι μόνο το δικό μας, έχουν συμβεί πολλές φορές η μεγάλη έκρηξη και η μεγάλη κατάρρευση και αυτό μπορεί να συνεχισθεί και στο μέλλον, όπως βλέπουμε στον παρακάτω πίνακα.

Το Κυκλικό Μοντέλο Του Σύμπαντος

Μερικοί επιστήμονες επίσης, μιλάνε για το Ταλαντευόμενο σύμπαν και αναρωτιούνται: «Είναι η ιστορία του σύμπαντος απλά ένας επαναλαμβανόμενος κύκλος;»

Ένα κυκλικό (ή ταλαντευόμενο μοντέλο) του σύμπαντος, είναι ένα από τα κοσμολογικά μοντέλα στα οποία το σύμπαν ακολουθεί άπειρους αυτοσυντηρούμενους κύκλους.

Παραδείγματος χάριν, η θεωρία του ταλαντευόμενου σύμπαντος που εξετάστηκε σύντομα από τον Αϊνστάιν το 1930, θεωρεί ένα σύμπαν το οποίο ακολουθεί μια αιώνια σειρά ταλαντώσεων, ξεκινώντας από μια **μεγάλη έκρηξη** (*big bang*) και τελειώνοντας με μια **μεγάλη κατάρρευση** (*big crunch*).

Στο ενδιάμεσο διάστημα, το σύμπαν θα διασταλεί για μια χρονική περίοδο, προτού η έλξη της βαρύτητας της ύλης το αναγκάσει να καταρρεύσει και να υποστεί ένα τίναγμα (*bounce*).

Ως εκ τούτου, η «**Μεγάλη Κατάρρευση**» (*Big Crunch*) γίνεται πραγματικά το «**Μεγάλο Τίναγμα**» (*Big Bounce*), με το σύμπαν να ανακυκλώνεται επ' άπειρον. Αυτή η ιδέα είναι επίσης γνωστή ως το «**ταλαντευόμενο σύμπαν**».

Φυσικά εξετάζονται και πολλές άλλες εκδοχές, αλλά σε γενικές γραμμές η γνώμη πολλών επιστημόνων είναι ότι το *big*

bang δεν είναι η αρχή του σύμπαντος, αλλά απλώς μια επανάληψη που έχει συμβεί πάρα πολλές φορές μετά από μια μεγάλη κατάρρευση.

Τώρα, σχετικά με την εξήγηση, πώς ο Βούδας είχε γνώση γι' αυτά τα πράγματα, δηλαδή και για τη διαστολή και για τη συστολή του σύμπαντος, είχαμε αναφερθεί σε παλαιότερα μαθήματα. Ένας τρόπος ήταν δια μέσου της ανάμνησης των προηγούμενων ζωών που είχε βιώσει, και ένας άλλος τρόπος ήταν μέσω μιας υπερφυσικής δύναμης που είχε αναπτύξει δια μέσου της αυτοσυγκέντρωσης, έτσι ώστε μπορούσε να εκπέμψει φως σε μεγάλες αποστάσεις στα πέρατα του σύμπαντος και να δει τι έγινε στο παρελθόν.

Όπως σας έχω πει δε, αυτή τη γνώση δεν την είχε μόνον ο Βούδας, αλλά και άλλοι ασκητές που υπήρχαν στην Ινδία και οι οποίοι μέσω αυτοσυγκέντρωσης μπορούσαν να δουν τι έχει γίνει στο παρελθόν.

Αυτή τη γνώση μπορεί κάποιος να την αποκτήσει δια μέσου του διαλογισμού, με τον νου να επεκτείνεται σε μεγάλες αποστάσεις του σύμπαντος.

Μαθητές του Βούδα που κατάφεραν να αποκτήσουν αυτή την αυτοσυγκέντρωση, έχουν επιβεβαιώσει αυτά που έχει πει ο Βούδας διότι τα είδαν και οι ίδιοι.

Στον Βουδισμό, αυτή η γνώση δεν είναι απελευθερωτική με την έννοια ότι μπορεί να μείνει κάποιος με αυτή τη γνώση και να μην επιτύχει τίποτε άλλο. Η γνώση αυτή μπορεί να μας δώσει μόνον την εικόνα του πόσο ασταθής είναι αυτός ο κόσμος στον οποίο βρισκόμαστε, ότι δεν υπάρχει τίποτα στατικό και ότι όλα ανά πάσα στιγμή μπορούν να αλλάξουν και να μεταβληθούν. Με αυτή τη γνώση μπορεί να κατανοήσει κανείς περισσότερο την παροδικότητα και την αστάθεια αυτού του κόσμου, κάτι που μπορεί να οδηγήσει στην αποπροσκόλληση και στην αποταύτιση από αυτά τα φαινόμενα του υλικού κόσμου. Στη συνέχεια με τον διαλογισμό, μπορεί κανείς να αποταυτι-

στεί και από τον νοητικό κόσμο ο οποίος βρίσκεται κι αυτός σε μια ασταθή κατάσταση.

Έτσι στον Βουδισμό, αυτή η γνώση δεν αποκτάται λόγω περιέργειας αλλά για να μπορεί κάποιος να καταλάβει με ποιόν τρόπο μπορεί να αποπροσκολληθεί και να αποταυτιστεί από την ύλη.

Στο επόμενο μάθημα, θα μιλήσουμε για τη διαδικασία του θανάτου και της σύλληψης στην επαναγέννηση, διότι τα όντα που έχουν προσκόλληση στην ύλη επαναγεννιούνται, θέλοντας να βιώσουν ξανά την επαφή με την ύλη.

Μάθημα 39ο Η Διαδικασία του Θανάτου και της Σύλληψης στην Επαναγέννηση

Είχαμε πει ότι η ύλη αναλύεται με πέντε τρόπους, τους οποίους τους εξηγήσαμε και αναλύσαμε. Αυτοί είναι:

1. Απαρίθμηση (28)
2. Ταξινόμηση (12)
3. Προέλευση/Παραγωγή (4)
4. Ομαδοποίηση (21)
5. Εμφάνιση (28)

Είχαμε επίσης αναφέρει ότι η εμφάνιση των υλικών ομάδων παράγεται με τέσσερεις τρόπους: από το κάρμα, τη συνείδηση, τη θερμοκρασία και τη θρεπτική ουσία.

Δηλαδή αυτό συμβαίνει:

- με την παραγωγή της ύλης μέσω του **κάρμα** από τη στιγμή της σύλληψης,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της **συνείδησης** από τη δεύτερη στιγμή της συνείδησης μετά τη σύλληψη,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της **θερμοκρασίας** κατά τη διάρκεια της ύπαρξης,
- με την παραγωγή της ύλης μέσω της **θρεπτικής ουσίας** από τη στιγμή της διάχυσης της θρεπτικής ουσίας, ρέει η συνέχιση αδιάκοπα στον ηδονικό κόσμο ύπαρξης μέχρι το τέλος της ζωής.

Όταν βέβαια συγκρίνουμε τον οργανισμό μας με τα φυτά ή τις άλλες ανόργανες ουσίες, εκεί πλέον δεν μπορούμε να μιλά-

με για κάρμα και για συνείδηση, αλλά μόνο για θερμοκρασία και θρεπτική ουσία.

Διότι εμείς τουλάχιστον σαν έμβια όντα, έχουμε κάτι παραπάνω, έχουμε την καρμική ενέργεια και τη συνείδηση που μας ξεχωρίζει από τα φυτά και από οποιαδήποτε άλλη ανόργανη ύλη.

Αυτό συνεχίζεται αδιάκοπα στον ηθονικό κόσμο ύπαρξης μέχρι το τέλος της ζωής, όπως η φλόγα μιας λάμπας ή το ρεύμα ενός ποταμού.

Έτσι, στα πεθαμένα όντα με την **επιθυμία** για ύπαρξη, εμφανίζονται και πάλι υλικά φαινόμενα σε μια μετέπειτα ζωή, ξεκινώντας από την επαναγέννηση με τον ίδιο τρόπο.

Σχετικά με την επιθυμία, ο Βούδας έχει δώσει πολλές εξηγήσεις στις ομιλίες του, όπως ότι η **επιθυμία** είναι που οδηγεί στην επαναγέννηση, συνοδευόμενη από ευχαρίστηση και πάθος, αναζητώντας απόλαυση εδώ κι εκεί· δηλαδή είναι η επιθυμία για ηδονές, η επιθυμία για ύπαρξη και η επιθυμία για μη ύπαρξη.

Η επιθυμία είναι μια ισχυρή νοητική δύναμη που διαπερνά όλες τις δραστηριότητες της ζωής. Είναι η ορμή, η ώθηση, η παρόρμηση, η **κινητήριος δύναμη** για οποιοδήποτε κάρμα (εκούσιες πράξεις). Είναι υπολανθάνουσα σε όλους και είναι η

κύρια αιτία των περισσότερων δεινών της ζωής. Λόγω της επιθυμίας προσκολλάται κανείς στην ύλη, και λόγω αυτής της προσκόλλησης, αυτής της κινητήριας δύναμης, αυτής της ορμής της επιθυμίας η οποία συνεχίζεται και μετά τον θάνατο, τον ξαναγεννιέται σε μια μήτρα ή σε οποιαδήποτε άλλη μορφή ύπαρξης.

Η επιθυμία είναι βασικά ο δημιουργός της έμβιας ζωής, και επομένως όλων των επακόλουθων δεινών της ζωής.

Γι' αυτό λέει ο Βούδας:

«Είναι η επιθυμία που δημιουργεί τον άνθρωπο».

(*Taṇhā janeti purisaṃ*)

(*SN Paṭhamajānasuttam*)

Η επιθυμία υπάρχει σε πολλές μορφές που τις ταξινομούμε σε διάφορες κατηγορίες:

Έχουμε επιθυμία για το μάτι διότι θέλουμε να βλέπουμε, και φυσικά για ορατά αντικείμενα. Έχουμε επιθυμία για το αυτί διότι θέλουμε να ακούμε ήχους και γι' αυτό αποκτήσαμε το αυτί (όντα που δεν το θέλουν ή δεν το χρειάζονται μπορούν να κάνουν και χωρίς αυτί). Έχουμε επιθυμία για τη γλώσσα ώστε να τρώμε και να γευόμαστε, τη μύτη για να απολαμβάνουμε ή να αποστρεφόμεστε τις μυρωδιές, το σώμα για να κινούμαστε και να κάνουμε διάφορες πράξεις και την επιθυμία για τα απτά αντικείμενα. Αυτό απεικονίζεται με το παρακάτω σχεδιάγραμμα.

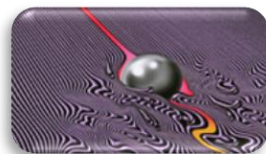

Υπάρχει επιθυμία για την ίδια τη συνείδηση, τον νου, τις ιδέες μας, για την επαφή με ορισμένα αντικείμενα, για το αίσθημα, την αντίληψη, τη βούληση, την επιθυμία, τον λογισμό, τον συλλογισμό.

Σε πολλές Ομιλίες ο Βούδας έχει κάνει διάφορες ταξινομήσεις, αλλά σε μία ειδικά, αναφέρει 108 ρεύματα που έχει η επιθυμία για ταύτιση. Δεν υπάρχει δηλαδή μόνον η επιθυμία για τα φαινόμενα με τα οποία ερχόμαστε σε επαφή αλλά και η ταύτιση μαζί τους.

Εκατόν οκτώ (108) Ρεύματα της Επιθυμίας για Ταύτιση

Έτσι λέει ο Βούδας:

«Θα σας διδάξω για την **επιθυμία** – την παγιδεύτρια, τη ρευστή και κολλώδη, την ευρέως διαδεδομένη – με την οποία αυτός ο κόσμος είναι κολλημένος και τυλιγμένος, και με την οποία έχει γίνει ένα μπερδεμένο κουβάρι, έτσι ώστε ο

κόσμος δεν ξεπερνάει το επίπεδο της δυστυχίας, τον κακό προορισμό και την περιπλάνηση στον επώδυνο κύκλο της ύπαρξης (σανσάρα)».

«Υπάρχουν δεκαοκτώ ρεύματα της επιθυμίας για ταύτιση, που σχετίζονται με το εσωτερικό του ανθρώπου, και δεκαοκτώ που σχετίζονται με το εξωτερικό».

«Και ποιά **ρεύματα** σχετίζονται με το **εσωτερικό**;»

Όταν υπάρχει η ιδέα του «**Είμαι**»,

υπάρχουν και οι ιδέες:

«Είμαι έτσι»,

«Είμαι ακριβώς έτσι»,

«Είμαι αλλιώς»,

«Είμαι διαρκής / αιώνιος»,

«Είμαι εφήμερος»,

«Μπορεί να είμαι»,

«Μπορεί να είμαι έτσι»,

«Μπορεί να είμαι ακριβώς έτσι»,

«Μπορεί να είμαι αλλιώς»,

«Είθε να είμαι»,

«Είθε να είμαι έτσι»,

«Είθε να είμαι ακριβώς έτσι»,

«Είθε να είμαι αλλιώς»,

«Θα είμαι»,

«Θα είμαι έτσι»,

«Θα είμαι ακριβώς έτσι»,

«Θα είμαι αλλιώς».

Αυτά είναι τα δεκαοκτώ ρεύματα της επιθυμίας για ταύτιση που σχετίζονται με το εσωτερικό του ανθρώπου.

Όλες αυτές είναι εναλλαγές, δε σημαίνει ότι συμβαίνουν όλα μαζί. Τη μια στιγμή μπορεί κάποιος να αισθάνεται ότι εί-

να διαρκής και αιώνιος, και την άλλη στιγμή μπορεί να αλλάξει γνώμη και να αισθάνεται εφήμερος. Ανάλογα λοιπόν με τις περιστάσεις και το περιβάλλον του στο οποίο ζει κάποιος, υπάρχει μια ταύτιση ή επιθυμία για ταυτότητα σχετικά με τα αντικείμενα με τα οποία έρχεται σε επαφή.

Αυτές οι σκέψεις μπορεί να μας έρχονται για διαφορετικά αντικείμενα. Για παράδειγμα, μπορεί να συγκρίνουμε τον εαυτόν μας με τους άλλους και να θέλουμε να είμαστε σαν κι αυτούς. Ή να ταυτιζόμαστε με μια εικόνα που έχουμε πλάσει για τον εαυτό μας. Έτσι δεν είναι μόνο η επαφή αλλά και η ταύτιση με αυτά τα αντικείμενα. Και είναι για αυτό το είδος επιθυμίας που μιλάει ο Βούδας σε αυτή την περίπτωση.

Και ποιά είναι τα δεκαοκτώ **ρεύματα** της επιθυμίας για ταύτιση που σχετίζονται με το **εξωτερικό** του ανθρώπου;

Όταν υπάρχει η ιδέα του **Είμαι ή του Υπάρχω εξ' αιτίας εκείνου**, τότε υπάρχουν και οι ιδέες:

«Είμαι έτσι εξαιτίας εκείνου», (Θεού, μοίρας, τύχης, πεπρωμένου, αρχέγονης ουσίας, κοσμικής συνείδησης, σύμπαντος, ...)

«Είμαι ακριβώς έτσι εξαιτίας εκείνου»,

«Είμαι αλλιώς εξαιτίας εκείνου»,

«Είμαι διαρκής / αιώνιος εξαιτίας εκείνου»,

«Είμαι εφήμερος εξαιτίας εκείνου»,

«Μπορεί να είμαι εξαιτίας εκείνου»,

«Μπορεί να είμαι έτσι εξαιτίας εκείνου»,

«Μπορεί να είμαι ακριβώς έτσι εξαιτίας εκείνου»,

«Μπορεί να είμαι αλλιώς εξαιτίας εκείνου»,

«Είθε να είμαι εξαιτίας εκείνου»,

«Είθε να είμαι έτσι εξαιτίας εκείνου»,

«Είθε να είμαι ακριβώς έτσι εξαιτίας εκείνου»,

«Είθε να είμαι αλλιώς εξαιτίας εκείνου»,

«Θα είμαι εξαιτίας εκείνου»,

«Θα είμαι έτσι εξαιτίας εκείνου»,
«Θα είμαι ακριβώς έτσι εξαιτίας εκείνου»,
«Θα είμαι αλλιώς εξαιτίας εκείνου».

Δηλαδή εξαιτίας της τύχης μου ή του πεπρωμένου μου θα είμαι έτσι ή αλλιώς. Προσπαθούμε να ταυτιστούμε με ένα αντικείμενο που είναι έξω από εμάς, είτε αυτό είναι αόριστο είτε συγκεκριμένο. Αυτά είναι τα δεκαοκτώ ρεύματα της επιθυμίας που σχετίζονται με το εξωτερικό του ανθρώπου.

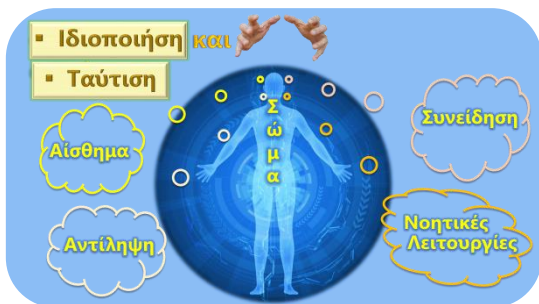
Έτσι, υπάρχουν δεκαοκτώ ρεύματα της επιθυμίας για ταύτιση που σχετίζονται με το εσωτερικό του ανθρώπου και δεκαοκτώ που σχετίζονται με το εξωτερικό. Αυτά ονομάζονται τα τριάντα έξι (36) ρεύματα της επιθυμίας για ταύτιση.

Συνολικά, υπάρχουν τριάντα έξι (36) τέτοια ρεύματα της επιθυμίας σχετικά με το **παρελθόν**, τριάντα έξι (36) σχετικά με το **μέλλον** και τριάντα έξι (36) σχετικά με το **παρόν**. Οπότε, υπάρχουν εκατόν οκτώ (108) ρεύματα της επιθυμίας για ταύτιση. (AN *Tañhāsuttam*).

Αυτή η ορμή λοιπόν δεν είναι μόνο επιθυμία για ένα αντικείμενο αλλά είναι ορμή και για ταύτιση με αυτό. Έχουμε λοιπόν αυτή τη διπλή ορμή που την αναπτύσσουμε κάθε μέρα και που δε σταματάει ούτε ακόμα και μετά τον θάνατο. Ο άνθρωπος προσπαθεί να ταυτιστεί με κάτι, λαχταράει ένα αντικείμενο, και θα δούμε πώς μέσα από αυτή τη διαδικασία επέρχεται η επαναγέννηση.

Εάν το πάρουμε συνολικά, η **επιθυμία** στα πέντε συναθροίσματα συμβαίνει με δύο πρωτεύοντες τρόπους:

την **ιδιοποίηση**
και
την **ταύτιση**.

Να υπενθυμίσουμε ότι τα πέντε συναθροίσματα είναι το σώμα, το αίσθημα, η αντίληψη, η συνείδηση και οι νοητικές λειτουργίες.

Ιδιοποίηση

Κάποιος έχει κτητικές τάσεις με το να τα θεωρεί τα πέντε συναθροίσματα ως κτήμα του. Έτσι είναι επιρρεπής στο να νομίζει ότι τα συναθροίσματα, «είναι δικά μου» (*etam mama*).

Εδώ, η έννοια «**Αυτά είναι δικά μου**» αντιπροσωπεύει την πράξη της ιδιοποίησης, που είναι μία λειτουργία της σφοδρής επιθυμίας (*tanhā*).

Ταύτιση

Ή κάποιος ταυτίζεται με τα πέντε συναθροίσματα παίρνοντας τα ως βάση:

για την υπερηφάνεια και την αλαζονεία του (*māna*), ή για την άποψη (*ditṭhi*) ότι αυτά είναι ο «**πραγματικός μου εαυτός**».

Έτσι είναι επιρρεπής στο να νομίζει και να θεωρεί ότι τα συναθροίσματα,

«**είμαι εγώ**», ή «**είναι ο εαυτός μου**» (*eso 'ham asmi, eso me attā*).

Εδώ, οι έννοιες «**Αυτά είμαι εγώ**» και «**Αυτά είναι ο εαυτός μου**» αντιπροσωπεύουν δύο τύπους ταύτισης:

Η πρώτη έννοια εκφράζει την υπερηφάνεια / αλαζονεία — «**Αυτά είμαι εγώ**», και η δεύτερη εκφράζει την άποψη — «**Αυτά είναι ο εαυτός μου**».

Έτσι όπως ανέφερα, έχουμε αυτή τη διπλή τάση μέσα μας που μας κάνει να προσκολλιόμαστε σε ένα αντικείμενο και παράλληλα να ταυτιζόμαστε μαζί του. Για παράδειγμα, όχι μόνο είμαστε προσκολλημένοι στο σώμα μας αλλά ταυτιζόμαστε και μαζί του. Το ίδιο κάνουμε βέβαια και για τα αισθήματα, τις αντιλήψεις μας, τη συνείδησή μας και τις νοητικές μας λειτουργίες.

Η Επαναγέννηση με την Επιθυμία ως Καύσιμο

Το ίδιο μοτίβο επαναλαμβάνεται και με τα πέντε συναθροίσματα άλλων υλικών φαινομένων άλλων ανθρώπων. Παράδειγμα η ταύτιση με τη μοίρα. Πολλοί άνθρωποι πιστεύουν και λένε: έτσι ήταν η μοίρα μου. Τι προβλέπει η μοίρα για μένα; Προσπαθούν να ταυτισθούν με μια αόριστη δύναμη, με μια ιδέα. Κι αυτή η τάση ταύτισης με οποιοδήποτε αντικείμενο αόριστο ή μη, συνεχίζεται και μετά τον θάνατο, στην επόμενη ζωή.

Γι' αυτό ο Βούδας λέει ότι η επαναγέννηση έχει την επιθυμία ως καύσιμη ύλη. Για να επέλθει επαναγέννηση χρειάζεται κάποιο υλικό για να την υποστηρίξει, κι αυτό το υλικό είναι η επιθυμία.

Ο Βούδας δίνει εδώ μια παρομοίωση:

«Όπως μια φωτιά καίει με καύσιμο, αλλά όχι χωρίς καύσιμο, έτσι δηλώνω την επαναγέννηση για κάποιον με καύσιμο, όχι για εκείνον χωρίς καύσιμο». (SN *Kutūhalasālāsuttam*)

Σε αυτή την περίπτωση η επιθυμία είναι το καύσιμο.

Αυτή η επιθυμία είναι που τροφοδοτεί όλη την ορμή, όλη την κινητήριο δύναμη που προωθεί το έμβιον προς την επόμενη ύπαρξη. Η επιθυμία δε σταματάει, προσπαθεί να γραπωθεί κάπου, να επαναγεννηθεί.

Μια άλλη παρομοίωση που μπορούμε να δώσουμε είναι, όπως μια φωτιά, η οποία με τη βοήθεια του ανέμου, εξαπλώνεται, αρπάζει κάπου ξανά συνεχίζοντας στο επόμενο υλικό.

Η Διαδικασία του Θανάτου και της Σύλληψης στην Επαναγέννηση

Πέρα από την κινητήρια δύναμη που είναι η επιθυμία πρέπει να λάβουμε και άλλα πράγματα υπ' όψιν όπως για παράδειγμα το κάρμα. Διό-

τι εξαιτίας της κινητήριας δύναμης της επιθυμίας, κάνουμε πράξεις, που με τη σειρά τους δημιουργούν ένα άλλο δυναμικό μέσα μας, μια συνήθεια. Αυτή η συνήθεια γίνεται σαν αντανakλαστικό που μας κάνει να επαναλαμβάνουμε κάποιες πράξεις που συνεχίζονται στην επόμενη ζωή.

Η έλευση του θανάτου συμβαίνει με τέσσερις τρόπους, δηλαδή:

1. με τη λήξη της διάρκειας ζωής,
2. με τη λήξη της παραγωγικής καρμικής ισχύος,
3. με την ταυτόχρονη λήξη και των δύο, και
4. με την παρέμβαση ενός καταστρεπτικού κάρμα.

Η ύλη για την οποία μιλήσαμε στα προηγούμενα μαθήματα, καταστρέφεται κι αυτή με τον θάνατο. Η ύλη του σώματός μας έχει μια ορισμένη διάρκεια με την οποία μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει, υποστηριζόμενη από το κάρμα μας, από τη συνείδηση, και φυσικά από την επιθυμία μας.

Ο θάνατος ορίζεται τυπικά ως ο τερματισμός της ζωτικής λειτουργίας (*jīvitindriya*) που περιλαμβάνει-

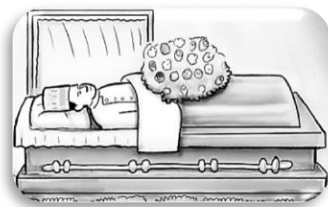

στα όρια μιας μόνο ζωής από τη στιγμή της σύλληψης.

Ο Βούδας δίνει τον ορισμό του θανάτου:

Και τι είναι ο θάνατος;

- ☠ Ο αποθαιμωτισμός των όντων από τις διάφορες τάξεις των όντων,
- ☠ η αποχώρηση,
- ☠ η διακοπή της ζωής,
- ☠ ο αφανισμός,
- ☠ ο πεθαιμωτισμός,
- ☠ η αποβίωση,
- ☠ η διακοπή των συναθροισμάτων του νου και της ύλης,
- ☠ η απόρριψη του σώματος,
- ☠ η αποκοπή των ζωτικών λειτουργιών— αυτός ονομάζεται θάνατος.

Γεννιόμαστε, γερνάμε, πεθαίνουμε λόγω της διακοπής της ζωτικής λειτουργίας.

Η ζωτική λειτουργία αυξάνεται από τη στιγμή της γέννησής μας και αποκορυφώνεται

Γέννηση →

Γήρας → Θάνατος

στο μέσον της ζωής. Στη συνέχεια αρχίζει να φθίνει μέχρι που ο άνθρωπος χάνει όλη τη ζωτικότητά του και πεθαίνει. Εδώ παίζει ρόλο και η ύλη που έχει ένα όριο στο πόσο μπορεί να διαρκέσει, αλλά και η καρμική ενέργεια όπως θα δούμε παρακάτω. Γι' αυτό βλέπουμε ότι άλλοι άνθρωποι είναι μακρόβιοι και άλλοι βραχύβιοι.

Βασικά η ζωή μας είναι ο αγώνας μας να κρατήσουμε ισορροπία στο κύλισμα της ζωής και να αποφύγουμε τον θάνατο.

Αυτοί που μπορούν να κρατηθούν είναι οι επιδέξιοι, που η δύναμη του κάρμα τους βασίζεται σε επιδέξιες πράξεις. Οι επιδέξιες πράξεις έχουν πίσω τους κριτήρια που επίσης θα εξετάσουμε.

1. Θάνατος με τη λήξη της διάρκειας ζωής

Παρόλο που στον ανθρώπινο κόσμο δεν υπάρχει καθορισμένο όριο ζωής (δηλαδή άλλοι μπορεί να πεθάνουν αμέσως μόλις γεννηθούν, άλλοι μετά από ένα έτος, άλλοι μετά από δεκαπέντε ή ακόμα και εκατό έτη, και λοιπά), Ο θάνατος με τη λήξη της διάρκειας ζωής, θα πρέπει να νοείται ως θάνατος σε προχωρημένη ηλικία **λόγω φυσικών αιτιών**. Το ίδιο θα πρέπει να νοείται για τα ζώα και τα άλλα όντα που ζουν στους κόσμους του ξεπεσμού. Κι αυτά δεν έχουν καθορισμένο όριο ζωής και μπορούν ανά πάσα στιγμή να πεθάνουν.

Αυτός ο τρόπος θανάτου συμβαίνει και για τα όντα σε εκείνους τους κόσμους όπου η διάρκεια ζωής περιορίζεται από ένα

καθορισμένο χρονικό διάστημα. Αυτά είναι τα όντα που ζουν στους **καλότυχους κόσμους**, πάνω από τον ανθρώπινο κόσμο.

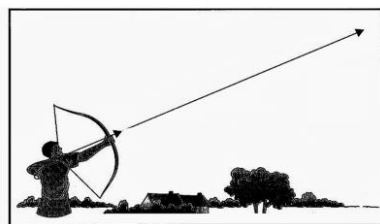
Είχαμε μιλήσει για τους θείκους κόσμους στους οποίους αν γεννηθεί κανείς εκεί επειδή έχει συσσωρεύσει πολύ καλό κάρμα, η ζωή είναι καθορισμένη και δεν μπορεί να πεθάνει κανείς απρόοπτα.

Υπάρχουν τρία βασικά σκαλοπάτια για μακροζωία και τη γέννηση σε καλότυχους κόσμους: Γενναιοδωρία (*Dāna*), Ηθική (*Sīla*), Διαλογισμός (*Bhāvana*). Αυτά φέρνουν μια καρμική ισχύ η οποία μπορεί να είναι ασθενής για μερικούς και για μερικούς σθεναρή.

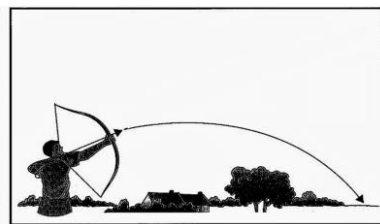

Καρμική ισχύς — ασθενής ή σθεναρή.

Όπως ένας τοξότης βασίζεται στη δύναμή του για να ρίξει το βέλος όσο πιο μακριά γίνεται, έτσι γίνεται και με την καρμική ισχύ του ανθρώπου.

Άνθρωποι με καλή καρμική ισχύ μπορεί να είναι μακρόβιοι, με καλή υγεία και άνεση στη ζωή τους, ενώ άλλοι που δεν έχουν καλή καρμική ισχύ μπορεί να είναι βραχύβιοι, ευάλωτοι στις ασθένειες και η ζωή τους να διαρκέσει μικρό χρονικό διάστημα.

Τα τρία αυτά σκαλοπάτια, της γενναιοδωρίας, της ηθικής ζωής και της εξάσκησης του διαλογισμού, φέρνουν δυνατή καρμική ισχύ και αν οι άνθρωποι τα πρακτικοποιήσουν σε αυτή τη ζωή, μπορούν να βγουν από το σκοτάδι στο φως.

Ένας άνθρωπος με πολύ κακό κάρμα, εάν αρχίσει να πρακτικοποιεί τα τρία σκαλοπάτια της γενναιοδωρίας, της ηθικής, και του διαλογισμού, λέγεται ότι μπορεί να ανέβει από το σκοτάδι στο φως.

Άλλοι πάλι μπορεί να πάνε από το φως στο σκοτάδι. Παρ' όλο που μπορεί να γεννήθηκαν σε μια καλή οικογένεια, με καλές, ηθικές αρχές, με ανέσεις και καλή διαγωγή, μπορεί εξαιτίας φαύλων συναναστροφών και ανήθικων φίλων, να κάνουν ανήθικες πράξεις και να δημιουργήσουν ένα φαύλο κάρμα που θα τους οδηγήσει σε πολύ οδυνηρές καταστάσεις, από το φως στο σκοτάδι.

Άλλοι μπορεί να πηγαίνουν από το σκοτάδι στο σκοτάδι, δηλαδή από κακούς φίλους σε κακούς φίλους, από τη μία ανήθικη πράξη στην άλλη, και μπορεί να γίνουν εγκληματίες.

Τέλος, άλλοι μπορεί να πηγαίνουν από το φως στο φως, δηλαδή από τη μια καλή και ηθική πράξη στην άλλη, συγκεντρώνοντας μια πολύ καλή καρμική ισχύ που θα τους δώσει μακροζωία και γέννηση σε καλότυχους κόσμοις.

2. Θάνατος με τη λήξη της παραγωγικής καρμικής ισχύος

Αυτός είναι ο τρόπος θανάτου που συμβαίνει όταν το

κάρμα που παράγει την επαναγέννηση χάνει την ισχύ του,

- παρόλο που η κανονική διάρκεια ζωής δεν εξαντλείται, και
- παρόλο που υπάρχουν ευνοϊκές συνθήκες για την παράταση της ζωής.

Το παραγωγικό κάρμα δεν μπορεί να συνεχίσει, δηλαδή υπάρχει ένα όριο.

Ο θάνατος εδώ μπορεί να είναι φυσιολογικός από κάποια αρρώστια. Στην προκειμένη περίπτωση, η παραγωγική καρμική ισχύς του ατόμου είναι ασθενής.

Αυτός ο θάνατος συμβαίνει, όταν στη σύλληψη το παραγωγικό κάρμα μπορεί να συνεχιστεί μέχρι ένα όριο, και να επέλθει ο θάνατος.

Όπως στην περίπτωση του τοξότη που μπορεί να ρίξει μέχρι ορισμένα μέτρα το βέλος του και δεν μπορεί παραπάνω, έτσι συμβαίνει και με την καρμική ισχύ ενός ανθρώπου.

Έχουμε παραδείγματα από τα παλιά χρόνια που ο μέσος όρος ζωής των ανθρώπων ήταν τριάντα με σαράντα έτη μόνον. Τώρα ο μέσος όρος ζωής έχει αυξηθεί, φθάνει τα ογδόντα χρόνια και σε μερικές χώρες τα ξεπερνά

3. Θάνατος με την ταυτόχρονη λήξη και των δύο

Όταν τόσο η διάρκεια ζωής όσο και η παραγωγική καρμική ισχύς τελειώνουν ταυτόχρονα, αυτός είναι ο θάνατος από τη λήξη και των δύο. Σε αυτή την περίπτωση και το παραγωγικό κάρμα συνεχίζει και τελειώνει με το τέλος της ζωής, όπως βλέπουμε παρακάτω.

4. Θάνατος με την παρέμβαση ενός καταστρεπτικού κάρμα

Αυτός είναι ένας όρος για τον θάνατο που συμβαίνει όταν ένα ισχυρό **καταστρεπτικό** κάρμα διακόπτει την ισχύ του κάρμα που παράγει την επαναγέννηση, ακόμα και πριν τη λήξη της διάρκειας ζωής.

Είχαμε μιλήσει για το καταστρεπτικό κάρμα, πώς μπορεί να διακόψει τη ζωή. Αυτός λέγεται **πρόωρος** θάνατος.

Στην περίπτωση ενός ατυχήματος

για παράδειγμα, ο θάνατος αυτός κατατάσσεται σε αυτή την κατηγορία. Ατύχημα σημαίνει, ότι υπήρχε ένα κάρμα από πίσω, μια καρμική ισχύ, που επέτρεψε σ' αυτόν τον άνθρωπο να γεννηθεί σε αυτή τη ζωή, αλλά δεν του επέτρεψε να συνεχίσει πάνω από αυτή την ηλικία.

Οι τρεις πρώτοι τρόποι θανάτου είναι γνωστοί ως έγκαιρος θάνατος (*kāla-maraṇa*), ενώ ο τελευταίος ως πρόωρος θάνατος (*akāla-maraṇa*).

Ένα λυχνάρι, για παράδειγμα, μπορεί να σβήσει εξαιτίας:

- της εξάντλησης του φυτιλιού,
- της εξάντλησης του λαδιού,
- της ταυτόχρονης εξάντλησης και των δύο, ή
- κάποιας εξωγενούς αιτίας, όπως ένα φύσημα αέρος.

Έτσι λοιπόν, η έλευση του θανάτου συμβαίνει με τέσσερις τρόπους:

1. με τη λήξη της διάρκειας ζωής,
2. με τη λήξη της παραγωγικής καρμικής ισχύος,
3. με την ταυτόχρονη λήξη και των δύο, και
4. με την παρέμβαση ενός καταστρεπτικού κάρμα.

Δηλαδή, με τη λήξη της διάρκειας της ζωής όπως με την εξάντληση του φυτιλιού, με τη λήξη της παραγωγικής καρμικής ισχύος όπως με την εξάντληση του λαδιού, με την ταυτόχρονη λήξη και των δύο όπως με την ταυτόχρονη εξάντληση και του φυτιλιού και του λαδιού, και με την παρέμβαση ενός καταστρεπτικού κάρμα όπως το φύσημα του αέρα, δηλαδή ο ερχομός μιας φουρτούνας στη ζωή μας που καταστρέφει το καλό κάρμα και τις εμπειρίες που έχουμε σε αυτή τη ζωή.

Υπάρχουν πολλοί τρόποι για να πεθάνει κάποιος. Παρουσιάσαμε τους τέσσερις πιο συγκεκριμένους τύπους θανάτου στους οποίους κατατάσσονται όλοι οι τρόποι θανάτου.

Τα Σημάδια την Ώρα του Θανάτου

Τώρα, στην περίπτωση εκείνων που πρόκειται να πεθάνουν, παρουσιάζονται μερικά συμπτώματα μέσω οποιουδήποτε από τα έξι αισθητήρια όργανα με την ισχύ του κάρμα, και αυτό

ανάλογα με τις περιστάσεις. Δηλαδή, όταν ένα άτομο είναι στα πρόθυρα του θανάτου, στην τελευταία φάση της ενεργού συνείδησης, κάποιο αντικείμενο θα παρουσιασθεί στη γνωστική του διαδικασία, το οποίο καθορίζεται από το προηγούμενο κάρμα και τις παρούσες περιστάσεις.

Αυτό το αντικείμενο μπορεί να είναι ένα από τα τρία είδη:

1. ένα κάρμα, ή
2. ένα σημάδι του κάρμα (*kamma-nimitta*), ή
3. ένα σημάδι του προορισμού (*gati-nimitta*).

Δηλαδή μία πράξη που έχει κάνει ο ίδιος, ή το σύμβολο μιας πράξης, ή ένα σημάδι του προορισμού, που θα επαναγεννηθεί.

Στην πρώτη περίπτωση,

1. μπορεί να είναι ένα **κάρμα**, δηλαδή μια καλή ή κακή πράξη, που εκτελέστηκε νωρίτερα κατά τη διάρκεια αυτής της ζωής και που πρόκειται να παράγει τη σύλληψη στην επαναγέννηση της επόμενης ζωής. Εδώ να θυμηθούμε το παράδειγμα με τις αγελάδες στο μαντρί, όπου η αγελάδα που βρίσκεται πιο κοντά στην πόρτα του μαντριού, θα είναι αυτή που θα βγει πρώτη. Κάτι ανάλογο γίνεται την ώρα που πρόκειται να πεθάνει κάποιος, όπου μια πράξη που έχει κάνει προβάλλεται έντονα είτε σε όνειρο είτε στον συνειδητό νου.

Στη δεύτερη περίπτωση,

2. μπορεί να είναι ένα σημάδι του κάρμα (*kamma-nimitta*), δηλαδή, ένα αντικείμενο, μια εικόνα, μια μορφή, ένας ήχος, και λοιπά

που σχετίζεται με την καλή ή κακή πράξη που πρόκειται να καθορίσει την επαναγέννηση, ή ένα εργαλείο, όπως ένα μαχαίρι, ένα φανάρι, που χρησιμοποιήθηκε για την εκτέλεση της πράξης.

Για παράδειγμα,

- ένας ευσεβής άνθρωπος μπορεί να δει την εικόνα ενός ναού και να αισθανθεί χαρά,
- ένας γιατρός μπορεί να δει την εικόνα των αρρώστων και να χαρεί που τους βοήθησε,
- ένας σφάχτης μπορεί να ακούσει τα βογγητά των σφαγμένων ζώων, ή να δει την εικόνα μιας χασαπομάχαιρας, και να αισθανθεί τρόμο.

Στην τρίτη περίπτωση,

3. μπορεί να είναι ένα σημάδι του προορισμού (*gati-nimitta*), δηλαδή, ένα σύμβολο του κόσμου στον οποίο ο αποθανών πρόκειται να επαναγεννηθεί και να βιωθεί στην αμέσως επόμενη ζωή.

Για παράδειγμα,

• ένα άτομο που κατευθύνεται προς μια ουράνια επαναγέννηση μπορεί να δει ουράνιους κόσμους ή μέγαρα.

Υπάρχουν τέτοιου είδους εμπειρίες από άτομα που πεθαίνουν και βλέπουν πολύ ευχάριστες εικόνες και γεγονότα που πρόκειται να συμβούν στη μελλοντική τους επαναγέννηση.

Ή υπάρχουν ασθενείς που βλέπουν ένα όμορφο ον ή έναν άγγελο να έρχεται να τους μιλάει και να τους λέει ευχάριστα πράγματα. Όλα αυτά είναι γι' αυτούς που έχουν κάνει καλό κάρμα.

- ένα άτομο που κατευθύνεται προς μια επαναγέννηση στον κόσμο των ζώων μπορεί να δει δάση ή χωράφια.
- ένα άτομο που κατευθύνεται προς μια επαναγέννηση στην κόλαση μπορεί να δει καταχθόνιες φωτιές.

Επιθανάτια Οράματα (*deathbed visions*)

Επιθανάτιες Εμπειρίες (*near-death experience*)

Κάποια από τα άτομα που έχουν επιθανάτιες εμπειρίες, τελικά δεν πεθαίνουν αλλά επιστρέφουν και μιλάνε γι' αυτές τις εμπειρίες. Εδώ λοιπόν δε μιλάμε για επαναγέννηση, διότι αυτές οι εμπειρίες μπορεί να είναι και φαντασία. Μας δίνουν όμως μια εικόνα για το πώς πραγματικά μπορούν να συμβούν αυτά τα πράγματα.

Άνθρωποι που έχουν πολύ κακά οράματα, συνήθως τρομάζουν ή ντρέπονται να τα πουν στους άλλους και γι' αυτό δεν ακούμε πολλές ιστορίες γι' αυτά. Ακούμε συνήθως για τα καλά οράματα, για αγγέλους και αγίους και θεούς, ανάλογα με την πολιτιστική κουλτούρα και τη χώρα στην οποία ζουν αυτοί οι άνθρωποι.

Έχουμε λοιπόν πολλά και ποικίλα επιθανάτια οράματα, διαφορετικά από έθνος σε έθνος, από χώρα σε χώρα, και γι' αυτό δεν μπορούμε να βγάλουμε ένα συμπέρασμα. Το μόνο συμπέρασμα που μπορούμε να βγάλουμε είναι ότι παρόμοια γεγονότα μπορούν να συμβαίνουν κι όταν ένας άνθρωπος πραγματικά πεθαίνει.

Ξεκινήσαμε να δούμε στα προηγούμενα μαθήματα για τη συνέχιση της ύλης, την εμφάνιση της ύλης και για τη συνέχισή της σε αυτή τη ζωή. Αλλά λόγω λόγω μιας ορμής που υπάρχει στα έμβια όντα, της επιθυμίας, που είναι η κινητήρια δύναμη, συνεχίζεται η ζωή με την επαναγέννηση και επανεμφανίζεται η ύλη, τα υλικά στοιχεία που είχαμε αναφέρει στα προηγούμενα μαθήματα.

Σήμερα αναφέραμε και για τι συμβαίνει όταν πεθαίνει κάποιος. Πώς λόγω αυτής της κινητήριας δύναμης της επιθυμίας, η όλη συσσώρευση του κάρμα που έχει κάποιος καθορίζει την επόμενη ζωή.

Το επόμενο θέμα που θα εξηγήσουμε είναι για τη γνωστική διαδικασία του θανάτου και της επαναγέννησης, δηλαδή τι ακριβώς συμβαίνει στον νου μας κατά τη στιγμή του θανάτου.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε και για κάτι άλλο που μπορεί να ενδιαφέρει κάποιους. Είναι για την ενδιάμεση κατάσταση μεταξύ θανάτου και επαναγέννησης, που μπορεί να την έχετε ακουστά. Στη γλώσσα Πάλι και στα Σανσκριτικά λέγεται *Antarabhāva* , στα Θιβετιανά *Bardo* και στα Ιαπωνικά *Chūu*. Θα εξετάσουμε, αν υπάρχει η ενδιάμεση κατάσταση ή αν είναι μια μεταγενέστερη εφεύρεση.

Μάθημα 40ο Ο Νους Κατά τη Στιγμή του Θανάτου και της Επαναγέννησης

Σε αυτό το μάθημα θα εξετάσουμε τη Διαδικασία του Θανάτου και της Σύλληψης στην Επαναγέννηση. Δηλαδή, τι γίνεται στον νου κατά τη στιγμή του θανάτου και της επαναγέννησης.

Δε θα δούμε επιφανειακά πώς μεταπηδάει ο νους από τη μία ζωή στην άλλη, αλλά θα εισχωρήσουμε στην εσωτερική του διαδικασία, η οποία διεκδικεί όλη την πορεία για να επαναγεννηθεί κάποιος.

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε μιλήσει σε γενικές γραμμές για το παραγωγικό κάρμα, το πώς

αυτό φέρνει τη σύλληψη, και το πώς αυτό το παραγωγικό κάρμα παράγει τη συνέχιση της ζωής μέχρι τον θάνατο.

Η δυναμικότητα των πράξεων που έχουμε κάνει στις περασμένες ζωές μαζί με την κινητήρια δύναμη της επιθυμίας, παράγουν τη σύλληψη, συνεχίζουν τη διάρκεια της παρούσας ζωής και φτάνουν στον θάνατο.

Είναι πολύ σημαντικό να ξαναθυμηθούμε αυτά που είχαμε πει για το παραγωγικό κάρμα.

Παραγωγικό Κάρμα

Το παραγωγικό (*janaka*) κάρμα είναι το **επακόλουθο** ενός καλού ή φαύλου κάρμα από την προηγούμενη ζωή, το οποίο ο Βούδας το αποκαλεί «**παλιό κάρμα**» (*purāṇa-kamma*).

Μόνο ένα **κάρμα** που έχει επιτύχει την κατάσταση πλήρους δράσης και δυναμικότητας μπορεί να εκτελέσει τη λειτουργία της σύλληψης στην επαναγέννηση.

Άλλα κάρμα, δηλαδή άλλες πράξεις που είναι αδύναμες, διότι δεν τις επαναλαμβάνουμε συχνά, είναι αδύναμες για να δώσουν επαναγέννηση. Πράξεις όμως που τις κάνουμε συχνά και έχουν αποκτήσει μια δυναμικότητα μέσα τους, αυτές είναι που υπερέχουν και καθορίζουν το τι θα επακολουθήσει τελευταία στιγμή πριν πεθάνει κάποιος.

Η κινητήρια δύναμη είναι όπως είπαμε η επιθυμία. Αυτό που κάνουμε σήμερα, αυτό που θα κάνουμε αύριο, αυτό που θα κάνουμε μεθαύριο, εξαρτά-

ται από αυτή την κινητήρια δύναμη, αυτή την ορμή που μας κάνει να ξυπνάμε κάθε πρωί επειδή θέλουμε να φάμε ή να πούμε, ή να κάνουμε κάποια εργασία, ή να εκπληρώσουμε

κάποιες ανάγκες. Και πώς κάνουμε αυτές τις πράξεις; Τις κάνουμε με το σώμα, την ομιλία, και τον νου.

Απ' όλες τις πράξεις που κάνουμε, υπάρχουν κάποιες που τις επαναλαμβάνουμε ξανά και ξανά από συνήθεια. Αυτές προσλαμβάνουν μεγαλύτερη δυναμικότητα από τις άλλες.

Το παραγωγικό **κάρμα** είναι η καλή ή η φαύλη πρόθεση για εκούσιες πράξεις, τις οποίες έχει συσσωρεύσει ένα άτομο και το οποίο κάρμα, παράγει επακόλουθες νοητικές καταστάσεις.

Το παραγωγικό κάρμα παράγει τα αποτελέσματά του με διάφορους τρόπους. Υπάρχουν δύο γενικοί τρόποι με τους οποίους καρποφορεί:

1. Παράγει το είδος της επαναγέννησης, δηλαδή τη βασική συνείδηση της επαναγέννησης, και

2. Παράγει διάφορα αποτελέσματα κατά τη διάρκεια μιας ύπαρξης.

Παράγει επίσης και «ύλη που προέρχεται από το **κάρμα**», τόσο τη στιγμή της σύλληψης στην επαναγέννηση (*raṭisandhi*), όσο και κατά τη διάρκεια της ύπαρξης.

Τη **στιγμή της σύλληψης**, το παραγωγικό **κάρμα** δημιουργεί τη «**συνείδηση της σύλληψης**» στην επαναγέννηση (*raṭisandhi-citta*). Δημιουργεί επίσης και τα είδη των «υλικών συστατικών προερχόμενα από το **κάρμα**», τα οποία αποτελούν το υλικό σώμα του νέου όντος.

Δηλαδή το σχήμα του σώματος, τα μάτια, τα αυτιά, η μορφή γενικά, οφείλονται σε αυτό το παραγωγικό κάρμα χωρίς αυτό να σημαίνει ότι είναι ο μοναδικός παράγοντας για τη διαμόρφωση ενός όντος.

Κατά τη διάρκεια της ύπαρξης παράγει και άλλες επακόλουθες συνειδήσεις.

Παράγει επίσης «τη **συνέχιση** των υλικών συστατικών που προέρχονται από το **κάρμα**», όπως δηλαδή:

- τις αισθητηριακές ικανότητες στα αισθητήρια όργανα,
- τον γενετικό καθορισμό του φύλου,
- και το όργανο της καρδιάς.

Τη στιγμή του θανάτου, ένα συγκεκριμένο υπερισχύον Κάρμα (Πράξη) μπορεί να έρθει στο προσκήνιο του νου, και να κατευθύνει το ρεύμα της συνείδησης στη νέα ύπαρξη, σε μια νέα επαναγέννηση.

Είχαμε αναφέρει το παράδειγμα με τη μάντρα και τις αγελάδες, και ότι το παραγωγικό κάρμα μοιάζει με την αγελάδα που βρίσκεται πιο κοντά στην πόρτα του μαντριού, μπορεί να σπρώξει και τις άλλες αγελάδες για να βγει πρώτη. Κάτι ανάλογο γίνεται και όλες τις πράξεις που έχουμε συσσωρεύσει

σε μια ζωή. Η δυναμικότητα μιας πράξης που είναι πιο ισχυρή και βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου, αυτή είναι που όταν

ανοίξει η πύλη του θανάτου, θα ορμήσει να βγει και να μεταβεί στην επόμενη ζωή.

Αυτό οφείλεται στην επιθυμία και οι επιθυμίες όπως ξέρουμε δεν τελειώνουν ποτέ. Πάντα κάτι θα επιθυμούμε. Είναι μια ορμή που θέλει να συνεχίζει και στην επόμενη ζωή.

Όλα όμως τα καλά και τα φάυλα **κάρμα** χωρίς εξαίρεση, μπορούν να παράξουν αποτελέσματα κατά τη διάρκεια της ύπαρξης.

Για παράδειγμα, μερικές πράξεις που κάνουμε τις θεωρούμε σπουδαίες και κάποιες άλλες ασήμαντες. Αυτές που θεωρούμε ασήμαντες είναι πολλές φορές αυτές που είναι πιο δυναμικές, και οι οποίες μπορούν να έλθουν τελευταία στιγμή στον νου μας και να μας οδηγήσουν σε μια ανάλογη επαναγέννηση, είτε σε ανώτερο είτε σε κατώτερο κόσμο.

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε αναφέρει πολλά παραδείγματα σε σχέση με τα είδη του κάρμα, όπως το βαρυσήμαντο κάρμα ή το καταστρεπτικό κάρμα, και είχαμε αναφέρει 16 είδη κάρμα. Δε χρειάζεται να τα επαναλάβουμε εδώ, απλώς προχωράμε στη γνωστική διαδικασία για να δούμε τι γίνεται μέσα στον νου του ανθρώπου, τον ρόλο των νοητικών παραγόντων και πώς γίνεται η μεταβίβαση της συνείδησης από τη μια ζωή στην άλλη.

Η Γνωστική Διαδικασία

Η γνωστική διαδικασία είναι μια διαδοχική νοητική δραστηριότητα με την οποία ο νους ενσωματώνει ερεθίσματα με μια συγκεκριμένη σειρά —ερεθίσματα που σχηματίζουν μια αλυσοειδή μετεξέλιξη.

Εδώ, η **συνείδηση** με τους **νοητικούς παράγοντες** παίζουν πρωτεύοντα ρόλο.

Υπάρχει μια σειρά και ο νους δεν είναι χαοτικός όπως νομί-

ζουμε. Αυτή τη σειρά μπορεί να την παρατηρήσει κάποιος ακόμα κι αυτή τη στιγμή και να δει ότι ο νους μας έχει έναν μηχανισμό με τον οποίο δουλεύει. Από τη στιγμή που θα τον καταλάβουμε, τότε μπορούμε να καταλάβουμε τις διαδικασίες και τις πορείες που παίρνει αυτός ο νους. Η συνείδηση με τους νοητικούς παράγοντες παίζουν πρωτεύοντα ρόλο γι' αυτόν τον μηχανισμό και για τη διαδικασία της συγκεκριμένης σειράς.

Κατά τη σύλληψη, όπως είχαμε αναφέρει, είναι το παραγωγικό κάρμα που παίζει ρόλο. Αλλά αν το εξετάσουμε από την πλευρά της συνείδησης, δηλαδή, ποιά είναι αυτή η συνείδηση που μεταβιβάζει αυτό το παραγωγικό κάρμα στην παρούσα ζωή, είναι η ερευνητική συνείδηση. Είχαμε μιλήσει γι' αυτή σε προηγούμενα μαθήματα.

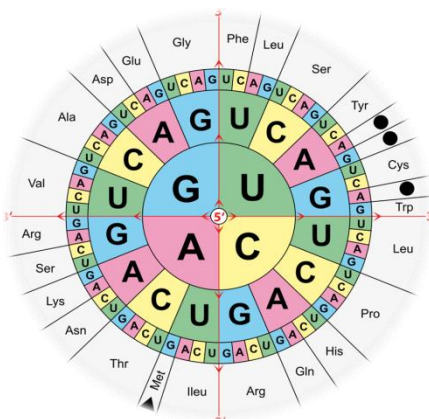
Η ερευνητική συνείδηση ενσωματώνει ερεθίσματα με μια συγκεκριμένη σειρά.

Η ερευνητική συνείδηση (*santīraṇa-citta*) λειτουργεί:

- ↻ ως συνείδηση για τη σύλληψη σε νέα ζωή,
- ↻ ως το ασυνείδητο (*bhavaṅga*),
- ↻ ως συνείδηση αισθητηριακών αντικειμένων στο υποσυνείδητο, και
- ↻ ως συνείδηση θανάτου (*cuti-citta*)

Η Ερευνητική συνείδηση δρα ως «γενετικός κώδικας - μία μοριακή εξήγηση για τις δράσεις των γονιδίων (για παράδειγμα, για τη μετάλλαξη, την εξέλιξη και τη γονιδιακή έκφραση) - τη στιγ-

μή της σύλληψης, που μεταφέρει κωδικές πληροφορίες ενός κάρμα από μια ζωή στην άλλη.

Έχουμε την ερευνητική συνείδηση κατά τη στιγμή της σύλληψης, η οποία εμφανίζεται και στην παρούσα στιγμή και στον ασυνείδητο νου, κάπου-κάπου και στον συνειδητό νου και στη στιγμή του θανάτου.

Έχουμε εδώ τρεις διαφορετικές λειτουργίες της ερευνητικής συνείδησης, η οποία, κατά τη στιγμή της καινούριας σύλληψης, παίρνει πληροφορίες από την ερευνητική συνείδηση του θανάτου και τις μεταφέρει στην επόμενη ζωή.

Είναι κατά κάποιον τρόπο σαν ηλεκτρομαγνητικά κύματα τα οποία μεταφέρονται από μια κατάσταση στην άλλη. Το ένα κύμα δίνει ώθηση στο άλλο δημιουργώντας μια διαδοχική σειρά.

Εάν παρακολουθήσουμε τον νου μας, θα δούμε ότι κι αυτός είναι σαν κύματα επειδή εγείρεται και παρακμάζει. Η έγερση και η παρακμή είναι σαν ένα κύμα, όπου η έγερση είναι σαν την αποκορύφωση ενός κύματος και η παρακμή είναι το σβήσιμό του.

Η συνείδηση μοιάζει με αυτά τα κύματα που είναι είτε της θάλασσας είτε ηλεκτρομαγνητικά. Εάν εξετάσουμε τον μηχανισμό του νου θα δούμε ότι μοιάζει πολύ με άλλους μηχανισμούς όπως με τον ηλεκτρομαγνητισμό, τον ηλεκτρισμό και λοιπά.

Έτσι όταν μιλάμε για την ερευνητική συνείδηση, δεν πρέπει να θεωρούμε ότι μιλάμε για ένα μόνο στοιχείο αλλά για τη γνωστική μονάδα

Όταν μιλάμε για συνείδηση, μιλάμε πάντα για τη συνείδηση που είναι συνδυασμένη με τους νοητικούς παράγοντες όπως με τη νοητική επαφή, το αίσθημα, την αντίληψη την πρόθεση, την ενότητα του νου, τον λογισμό, την επιθυμία και λοιπά. Έτσι, αυτή η ερευνητική συνείδηση την ώρα της σύλληψης και την ώρα του θανάτου, μπορεί να εμπεριέχει το λιγότερο 21 νοητικούς παράγοντες και το μέγιστο 34.

Όταν λέμε ερευνητική συνείδηση ή οποιαδήποτε άλλη συνείδηση, εννοούμε τη γνωστική μονάδα η οποία εμπεριέχει νοητικούς παράγοντες. Διότι η συνείδηση δεν εγείρεται μόνη της αλλά πάντα με τους νοητικούς παράγοντες.

Το κάρμα τώρα στη συγκεκριμένη περίπτωση βρίσκεται στην πρόθεση. Διότι είχαμε αναφέρει ότι η πρόθεση είναι το κάρμα. Ο νοητικός παράγοντας της πρόθεσης είναι που εκτελεί τη δημιουργία του κάρμα.

Θα εξετάσουμε τώρα τη συνείδηση του θανάτου.

Η Συνείδηση του Θανάτου (*cuti-citta*)

Για τη συνείδηση της σύλληψης είχαμε αναφέρει και σε άλλα μαθήματα. Αλλά επειδή αυτό το μάθημα επικεντρώνεται στο τι γίνεται πριν από το θάνατο και πώς επαναγεννιέται κάποιος, θα δώσουμε έμφαση στη συνείδηση του θανάτου.

Για κάποιον που βρίσκεται στα πρόθυρα του θανάτου, η **συνείδηση του θανάτου** (*cuti-citta*), που φέρνει τον τερματισμό της παρούσας ζωής, εγείρεται και παύει ως αποθαμμός, είτε

κατά το τέλος μιας γνωστικής διαδικασίας είτε κατά τη διακοπή του ασυνείδητου.

Η συνείδηση του θανάτου είναι η τελευταία συνείδηση που συμβαίνει σε μια ατομική ζωή. Είναι η συνείδηση που σηματοδοτεί την έξοδο από μια συγκεκριμένη ζωή.

Αυτή η συνείδηση είναι του ίδιου είδους:

- με τη συνείδηση της σύλληψης στην επαναγέννηση (*paṭisandhi*), και
- με τη συνείδηση του ασυνείδητου νου (*bhavaṅga*).

Δηλαδή είναι η **ερευνητική συνείδηση** που όπως προαναφέρθηκε λειτουργεί:

- ↻ ως συνείδηση για τη σύλληψη σε νέα ζωή,
- ↻ ως το ασυνείδητο (*bhavaṅga*),
- ↻ ως συνείδηση αισθητηριακών αντικειμένων στο υποσυνείδητο, και
- ↻ ως συνείδηση θανάτου (*cuti-citta*)

Η Τελευταία Γνωστική Διαδικασία σε μια Ζωή

Η τελευταία γνωστική διαδικασία ξεκινά όταν το ασυνείδητο διακόπτεται, δίνεται για μια στιγμή και στη συνέχεια σταματάει.

Ο ασυνείδητος νους στην παρούσα ζωή, βρίσκεται κατά τη διάρκεια του ύπνου αλλά και κατά τη διάρκεια της εγρήγορσης

στην καθημερινή μας ζωή όταν ο συνειδητός νους κουράζεται και πέφτει στην κατάσταση του ασυνείδητου νου.

Μετά είναι η δόνηση και μετά το σταμάτημα. Στη συνέχεια εγείρεται ο υποσυνείδητος νους και η αναφορική συνείδηση, η αισθητηριακή συνείδηση, η προσλαμβάνουσα συνείδηση, η ερευνητική συνείδηση, και η καθοριστική συνείδηση μέσα στον υποσυνείδητο νου. Μετά επέρχεται ο συνειδητός νους που ονομάζεται *javana*. *Javana* είναι οι παρορμητικές συνειδήσεις.

Η διαδικασία μέσω του οργάνου του νου γίνεται ως εξής:

Εδώ κάποιος δεν έχει ερεθίσματα από το εξωτερικό περιβάλλον, αλλά ενώ κλείσει με κλειστά μάτια σκέφτεται κάτι με τον νου του.

Σε αυτή την περίπτωση, υπάρχει το συνεχές του ασυνείδητου νου, το οποίο διακόπτεται από αυτή τη σκέψη, στη συνέχεια επέρχεται η δόνηση και τέλος το σταμάτημα.

Μετά επέρχεται η αναφορική συνείδηση- που ονομάζεται και καθοριστική συνείδηση στη διαδικασία μέσω του οργάνου του νου- στον υποσυνείδητο νου, και μετά ο συνειδητός νους.

Μέσα σε αυτή την τερματική διαδικασία, η φάση της *javana*, λόγω της ατονίας της, παρορμεί μόνον για **πέντε** συνειδησιακές στιγμές παρά για τις συνηθισμένες **επτά**.

Είχαμε αναφέρει ότι στην καθημερινή ζωή μπορεί να συμβούν μέχρι επτά συνειδησιακές στιγμές στην *javana*.

Στερείται μιας ιδιόμορφης παραγωγικής καρμικής ισχύος, αλλά δρα μάλλον ως **αγωγός** για το παρελθόν κάρμα που τώρα έχει αναλάβει τη γενετική λειτουργία της επαναγέννησης.

Έχουμε εδώ τον υποσυνείδητο νου στον οποίον εμφανίζονται η αναφορική, η αισθητηριακή, η προσλαμβάνουσα, η ερευνητική και η καθοριστική συνείδηση. Στη συνέχεια έρχονται οι 5 παρορμητικές συνειδήσεις εντός του συνειδητού νου, και μετά ακολουθούν άλλες συνειδήσεις. Αυτές οι 5 παρορμητικές συνειδήσεις είναι τελείως αδύναμες και παθητικές και δρουν ως αγωγός του παρελθόντος κάρμα, μεταφέροντας τις πληροφορίες του παρελθόντος κάρμα πριν τον θάνατο.

Το αντικείμενο της τελευταίας *javana* μπορεί να είναι ένα από τα τρία είδη:

1. ένα κάρμα, ή
2. ένα σημάδι του κάρμα (*kamma-nimitta*), και
3. ένα σημάδι του προορισμού (*gati-nimitta*).

Μετά το στάδιο της *javana*, δύο καταγραφικές συνειδήσεις (*tadārammana*) δύνανται να ακολουθήσουν ή και όχι.

Σε μερικές περιπτώσεις το ασυνείδητο (*bhavaṅga*) μπορεί να επακολουθήσει την τελευταία διαδικασία των συνειδήσεων.

Μετά τις 5 παρορμητικές συνειδήσεις στον συνειδητό νου, ακολουθούν 2 καταγραφικές συνειδήσεις στον υποσυνείδητο νου.

Ονομάζονται καταγραφικές διότι τυπώνουν στον νου αυτό που έχουν καταγράψει οι παρορμητικές συνειδήσεις, δηλαδή την εμπειρία.

Στη συνέχεια μπορεί να επέλθει ο ασυνείδητος νους, μπορεί και όχι.

Στη συνέχεια, η συνείδηση του θανάτου (*cuti-citta*), ως η τελευταία συνείδηση, εγείρεται εκτελώντας τη λειτουργία του αποθαμού από την παρούσα ζωή.

Εδώ έχουμε τη συνείδηση του θανάτου στον υποσυνείδητο νου. Σε αυτό το στάδιο ο άνθρωπος δεν έχει συνείδηση για το τι γίνεται στον νου του, είναι σαν κοιμισμένος.

Ενώ κατά την ώρα της *javana*, δηλαδή των παρορμητικών συνειδήσεων, έχει συνείδηση του αντικειμένου που εμφανίζεται στον νου του.

Με την παύση της συνείδησης του θανάτου, η ζωτική λειτουργία αποκόπτεται.

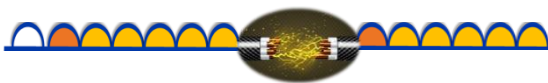
Μετά το σώμα παραμένει μια μάζα άψυχων υλικών φαινομένων που παράγονται από τη θερμοκρασία και συνεχίζει έτσι μέχρι να μειωθεί σε σκόνη.

Θα εξετάσουμε τώρα τη γνωστική διαδικασία της σύλληψης στην επαναγέννηση.

Η Γνωστική Διαδικασία της Σύλληψης στην Επαναγέννηση

Αυτή είναι η
συνέχιση της συ-
νείδησης.

Μοιάζει με το ηλεκτρικό ρεύμα που βρίσκει άλλον αγωγό για να συνεχίσει και ονομάζεται συνείδηση της σύλληψης.

Η Συνείδηση της Σύλληψης (*paṭisandhi-citta*)

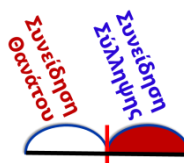

Paṭi-sandhi σημαίνει επαν-ένωση, επανα-σύνδεση, συν-ένωση στη νέα ύπαρξη.

Εμείς το έχουμε μεταφράσει σαν **Σύλληψη**, που σημαίνει συνένωση της συνείδησης του θανάτου με τη συνείδηση της επαναγέννησης.

Μετά τη στιγμή της παύσης της **συνείδησης του θανάτου** (*cuti*), εγείρεται σε μια νέα ζωή η **συνείδηση της σύλληψης** (*paṭisandhi-citta*) που συλλαμβάνει το αντικείμενο που αποκτήθηκε έτσι στην τελική διαδικασία της *javana* στην προηγούμενη ζωή.

Αυτό το αντικείμενο μπορεί να είναι ένα από τα τρία είδη:

1. ένα κάρμα, ή
2. ένα σημάδι του κάρμα (*kamma-nimitta*), ή
3. ένα σημάδι του προορισμού (*gati-nimitta*).

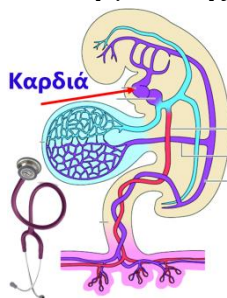
Δεν είναι δηλαδή διαφορετικό από αυτό της προηγούμενης ζωής.

Η πληροφορία που είχαν οι 5 παρορμητικές συνειδήσεις στην παρελθούσα ζωή, μεταφέρθηκε στην παρούσα.

Έτσι στην παρελθούσα ζωή, έχουμε τις 5 παρορμητικές συνειδήσεις, μετά τις 2 καταγραφικές συνειδήσεις, μετά τον ασυνείδητο νου, μετά έχουμε τη συνείδηση του θανάτου στον υποσυνείδητο νου, και αμέσως μετά επέρχεται η συνείδηση της σύλληψης που συμβαίνει κι αυτή στον υποσυνείδητο νου. Ακολουθεί ο ασυνείδητος νους στην παρούσα ζωή.

Η **συνείδηση της σύλληψης** είναι σημαντική και πρέπει να την εξετάσουμε περαιτέρω. Υποστηρίζεται από το **όργανο της καρδιάς** στις σφαίρες που περιέχουν την ύλη, αλλά είναι χωρίς το όργανο της καρδιάς στην άυλη σφαίρα. Είχαμε μιλήσει για το όργανο της καρδιάς στα μαθήματα για την ανάλυση της ύλης, πώς δηλαδή η συνείδηση επανεμφανίζεται σε ένα όργανο το οποίο έχει ηλεκτρισμό αλλά έχει και χτύπο, έχει ρυθμό. Από όλο το σώμα του εμβρύου, η καρδιά είναι το πιο δυναμικό όργανο διότι υπάρχει παλμός.

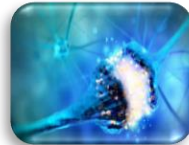
Η εμβρυϊκή καρδιά αρχίζει να χτυπάει περίπου σε **22 ημέρες** μετά τη σύλληψη, περίπου την τρίτη εβδομάδα. Αυτό μπορεί να το διαπιστώσει κάποιος με στηθοσκόπιο. Σήμερα εξετάζεται με τους υπερήχους.

Παρόλο που το έμβryo αναπτύσσει περιοχές που θα γίνουν συγκεκριμένα τμήματα του εγκεφάλου, η πρώτη ηλεκτρική δραστηριότητα του εγκεφάλου αρχίζει να εμφανίζεται μετά από **40-43 ημέρες**. Ο εγκέφαλος λοιπόν εμφανίζεται μετά από την καρδιά.

Μόλις την πέμπτη εβδομάδα (35 ημέρες) μετά τη σύλληψη, αρχίζουν να σχηματίζονται οι πρώτες συνάψεις στον νωτιαίο μυελό του εμβρύου. Ο εγκέφαλος δεν είναι ακόμα ενεργός. Την έκτη εβδομάδα (42 ημέρες), αυτές οι πρώιμες νευρικές συνδέσεις, επιτρέπουν τις πρώτες εμβρυϊκές κινήσεις που οι ερευνητές μπορούν να ανιχνεύσουν μέσω απεικόνισης υπερήχων.

Αυτή η εικόνα είναι παράσταση μιας συνάψεως και δείχνει δύο κύτταρα νευρώνων που στέλνουν ηλεκτρικά σήματα.

Το Ηλεκτρομαγνητικό Πεδίο της Καρδιάς

Η καρδιά είναι η πιο ισχυρή γεννήτρια ηλεκτρομαγνητικής ενέργειας στο ανθρώπινο σώμα.

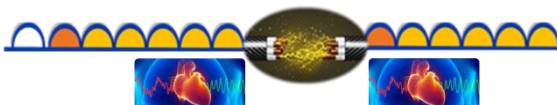
Παράγει το μεγαλύτερο ρυθμικό ηλεκτρομαγνητικό πεδίο από οποιοδήποτε από τα άλλα όργανα του σώματος.

Το ηλεκτρικό πεδίο της καρδιάς, είναι περίπου **60 φορές** μεγαλύτερο σε τιμή ρεύματος από την ηλεκτρική δραστηριότητα που παράγεται από τον εγκέφαλο.

Η Συνέχιση της Συνείδησης

Η συνέχιση της συνείδησης είναι κάτι ανάλογο με τον ηλεκτρομαγνητισμό. Τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα από

την καρδιά του ατόμου (ή η συνείδησή του) ταξιδεύουν και βρίσκουν μια άλλη καρδιά για να συνεχίσουν, στην οποία καρδιά υπάρχουν επίσης ηλεκτρομαγνητικά κύματα.

Στον Βουδισμό, η σύλληψη ενός ατόμου λαμβάνει χώρα στην καρδιά του νέου εμβρύου.

Η καρδιά παίζει επίσης ρόλο για τον ασυνείδητο νου. Όταν για παράδειγμα κοιμόμαστε, ο ασυνείδητος νους συνδέεται με τον χτύπο της καρδιάς σαν αντικείμενο για να συνεχίσει να υπάρχει. Δηλαδή, αυτό το ερέθισμα που υπάρχει στην καρδιά με τον χτύπο και τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, κάνει τον ασυνείδητο νου να συνεχίζει την ύπαρξή του. Ο ασυνείδητος νους διακόπτεται μόνον όταν υπάρχουν εξωτερικά (ή νοητικά) ερεθίσματα και εμφανίζεται ο συνειδητός νους.

Για εκείνους που έχουν συλληφθεί έτσι στην επαναγέννηση, από τη στιγμή αμέσως μετά την **παύση της συνείδησης της σύλληψης**, ο ασυνείδητος νους, που λαμβάνει το ίδιο αντικείμενο, ρέει αδιάκοπα όπως το ρεύμα ενός ποταμού μέχρι την έγερση της συνείδησης του θανάτου.

Το αντικείμενο είναι το κάρμα, η κάποιο σημάδι του κάρμα, ή κάποιο σημάδι του προορισμού.

Ιδιαίτερα με τον διορατικό διαλογισμό, κάποιος μπορεί να διεισδύσει μέχρι τον ασυνείδητο νου και να δει ποιά είναι αυτό το σημάδι του κάρμα που σαν ένα νήμα, τον τράβηξε, τον έδεσε στην παρούσα ζωή του.

Έτσι μέχρι την έγερση της συνείδησης του θανάτου, μπορεί να συνεχίζεται αυτός ο ασυνείδητος νους.

Αυτό συμβαίνει για όσο διάστημα δεν υπάρχει κάποιο περιστατικό της γνωστικής διαδικασίας του συνειδητού νου, οπότε ο ασυνείδητος νους διακόπτεται περιστασιακά. Δηλαδή, η διακοπή του ασυνείδητου νου επέρχεται όταν υπάρχει ερέθισμα από τα αισθητήρια όργανα, όταν βλέπουμε κάτι ή μυρίζουμε κάτι ή ακούμε κάτι ή γευόμαστε κάτι ή αγγίζουμε κάτι,

τα οποία διακόπτουν τον ασυνείδητο νου και φέρνουν στην επιφάνεια τον συνειδητό νου.

Τότε νέες πληροφορίες εισέρχονται μέσα μας, τις οποίες επεξεργαζόμαστε ακόμα και κατά τη διάρκεια του ύπνου μέσω των ονείρων και του υποσυνείδητου νου. Έτσι ο ασυνείδητος νους διακόπτεται μόνο περιστασιακά είτε από τον συνειδητό είτε από τον υποσυνείδητο νου.

Αρχικά, η συνείδηση της σύλληψης ακολουθείται από **δεκαέξι στιγμές** του ασυνείδητου νου, ο οποίος έχει το ίδιο αντικείμενο με τη συνείδηση της σύλληψης.

Εδώ βλέπουμε πρώτα τη συνείδηση του θανάτου στην παρελθούσα ζωή. Μετά έρχεται το παραγωγικό κάρμα της σύλληψης στον

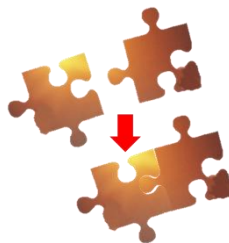

υποσυνείδητο νου, και μετά έρχεται ο ασυνείδητος νους που συνεχίζει για 16 στιγμές και είναι ο πρώτος ασυνείδητος νους στην παρούσα ζωή. Το αντικείμενό του είναι ένα κάρμα, ή ένα σημάδι του κάρμα, η ένα σημάδι του προορισμού.

Μετά εγείρεται μια αναφορική συνείδηση στο όργανο του νου, ακολουθούμενη από μια γνωστική διαδικασία με επτά **7 παρορμητικές συνειδήσεις** (*javana-cittāni*), στις οποίες αναπτύσσεται μια προσκόλληση στη νέα ύπαρξη.

Εδώ γίνεται η πρώτη προσκόλληση με αυτές τις παρορμητικές συνειδήσεις οι οποίες συμβαίνουν στον συνειδητό νου.

Αυτή η γνωστική διαδικασία ονομάζεται *bhava-nikanti-javana*, δηλαδή «**παρόρμηση με προσκόλληση στην ύπαρξη**».

Είναι μια μορφή αυτού που ονομάζει ο Βούδας *bhava-taṇhā*, «η επιθυμία για ύπαρξη».

Έχουμε την παρελθούσα ζωή, μετά κατά την παρούσα ζωή, έχουμε τη συνείδηση της σύλληψης στον υποσυνείδητο νου, και μετά έχουμε τον ασυνείδητο νου που διαρκεί μέχρι

16 στιγμές. Επειδή όμως υπάρχουν οι παρορμητικές συνειδήσεις, μπορεί στη δέκατη τέταρτη στιγμή να υπάρχει διακοπή, δόνηση, και σταμάτημα. Στη συνέχεια υπάρχει διαδικασία μέσω του οργάνου του νου. Δηλαδή, τα αισθητήρια όργανα δεν έχουν ακόμα αναπτυχθεί στο έμβρυο. Σε αυτή την περίπτωση μιλάμε για το τι συμβαίνει στο έμβρυο, στο νεογέννητο ον.

Στη συνέχεια έχουμε την αναφορική συνείδηση, μετά τον συνειδητό νου στον οποίο εμφανίζονται οι επτά παρορμητικές συνειδήσεις και όχι πέντε σε αυτή την περίπτωση, και τέλος έχουμε τον ασυνείδητο νου.

Αυτή η γνωστική διαδικασία, η πρώτη στη νέα ζωή, λαμβάνει ως αντικείμενο τη συνείδηση της σύλληψης.

Όταν τελειώσει αυτή η διαδικασία, ξανά εγείρεται ο ασυνείδητος νους και παρακμάζει, και συνεχίζει έτσι ωσότου δεν υπάρχει παρέμβαση μιας γνωστικής διαδικασίας του συνειδητού νου.

Με αυτό τον τρόπο ρέει το ρεύμα της συνείδησης από τη σύλληψη μέχρι τον θάνατο και από τον θάνατο στη νέα γέννηση «περιστροφόμενη σαν τον τροχό ενός κάρου».

Συμπέρασμα

Όπως στην παρούσα ζωή, έτσι και πάλι στην επόμενη εγείρεται:

- ☞ η συνείδηση της επαναγέννησης,
- ☞ ο ασυνείδητος νους,
- ☞ οι γνωστικές διαδικασίες, και
- ☞ η συνείδηση του θανάτου.

Και ξανά, με τη συνείδηση της επαναγέννησης, με τον ασυνείδητο και τον συνειδητό νου κυλάει το ρεύμα της συνείδησης.

Έχουμε σκέψεις μέσα μας, έχουμε αισθήματα, έχουμε αντιλήψεις, έχουμε

αναμνήσεις, και έτσι ξεκινάει η νέα ζωή με καινούριες πληροφορίες που μας δίνουν τα αισθητήρια όργανα για το περιβάλλον μας. Φυσικά συσσωρεύουμε καινούριες πράξεις οι οποίες μπορούν να επηρεάσουν και την επόμενη ζωή.

Αυτό είναι το ρεύμα της συνείδησης το οποίο κυλάει, κυλάει, ξανά και ξανά από ζωή σε ζωή.

Η αλληγορική έκφραση «**το ρεύμα της συνείδησης**» που παρομοιάζεται με το ρεύμα ενός ποταμού το οποίο ρέει αδιάκοπα (*abbocchinna*) απαντάται όχι μόνο στην *Abhidhamma* αλλά και στη *Sutta*.

Η έκφραση που χρησιμοποιείται στη *Sutta* είναι *viññāṇa-sota* (ρεύμα της συνείδησης), η οποία αντιστοιχεί με την έκφραση στην *Abhidhamma*, *citta-santati* (η αδιάσπαστη συνέ-

χιση, η εξακολούθηση, η ροή της συνείδησης). Στη *Sutta* απαντάται και η έκφραση *sañkhāra-santati* (η αδιάσπαστη συνέχεια, η ροή των νοητικών λειτουργιών).

Όσο για τη έκφραση *viññāṇa-sota* (το ρεύμα της συνείδησης), αυτή χρησιμοποιείται για να περιγράψει το **αδιάκοπο** (*abbocchinna*) ρεύμα της συνείδησης μεταξύ δύο ζώων.

Αυτά είναι τα συμφραζόμενα όπου αναφέρεται:

«Αυτός γνωρίζει το ρεύμα της συνείδησης ενός ατόμου που είναι αμφοτέρα αδιάκοπο (*ubhayato abbocchinna*) και εγκαταστημένο τόσο σε αυτόν τον κόσμο όσο και στον επόμενο».

Παρόλο που υπάρχει ο θάνατος και η επαναγέννηση, δεν υπάρχει κάποια ενδιάμεση κατάσταση, εφ' όσον αυτό το ρεύμα της συνείδησης ενός ατόμου από τον ένα κόσμο στον άλλον είναι αδιάκοπο.

Παραθέτουμε το ίδιο απόσπασμα στη γλώσσα Πάλι:

“*Purisassa ca viññāṇasotaṃ pajānāti, ubhayato abbocchinnaṃ idha loke patiṭṭhitañca paraloke patiṭṭhitañca.*” (DN 28, *Sampasādanīyasuttam*)

Ποιός όμως είναι αυτός που γνωρίζει;

Σύμφωνα με αυτή τη *Sutta*, είναι ένας διαλογιζόμενος ασκητής που έχει κατορθώσει την «επίτευξη της ενόρασης» (*dassana-samāpatti*) μέσω της ζέσης, της προσπάθειας, της άσκησης, της επιμέλειας και της σωστής προσοχής, και έχει φτάσει σε υψηλό επίπεδο αυτοσυγκέντρωσης (*ceto-samādhi*).

Αυτός ο διαλογιζόμενος ασκητής μπορεί να είναι ένας Βούδας, ένα μαθητής του Βούδα ή κάποιος άλλος ασκητής που έχει φτάσει σε τέτοιο υψηλό επίπεδο αυτοσυγκέντρωσης που να μπορεί να διεισδύσει και να διαβάσει τον νου των άλλων.

Αυτή είναι ένα είδος υπέρμετρης γνώσης (*abhiññā*), που ονομάζεται «γνώση της διείσδυσης στον νου των άλλων» (*ceto-pariya-ñāṇa*) που δεν την κατέχουν συνηθισμένοι άνθρωποι. Μάλιστα, ένας τέτοιος διαλογιζόμενος ασκητής μπορεί να γνωρίζει και τα περαιτέρω:

«Αυτός γνωρίζει το ρεύμα της συνείδησης ενός ατόμου που είναι αμφοτέρα αδιάκοπο (*ubhayato abhocchinna*) αλλά μη εγκαταστημένο τόσο σε αυτόν τον κόσμο όσο και στον επόμενο».

“*Purisassa ca viññāṇasotaṃ pajānāti, ubhayato abhocchinnaṃ idha loke appatīṭhitaṇca paraloke appatīṭhitaṇca.*” (DN 28, *Sampasādanīyasuttaṃ*)

Το άτομο που αναφέρεται εδώ είναι ένας Άραχαντ (*Arahant*), δηλαδή ο Άγιος που έχει αποκόψει την επαναγέννηση και έτσι η συνείδησή του δεν είναι καθορισμένη ή εγκατεστημένη με επιθυμία σε αυτόν τον κόσμο και στον επόμενο.

Επομένως, ο όρος «**αμφοτέρα αδιάκοπο**» (*ubhayato abhocchinna*) που αναφέρεται εδώ αφορά έναν ζωντανό Άραχαντ του οποίου η συνείδηση είναι αμφοτέρα αδιάκοπη από τη **γέννηση** μέχρι τον **θάνατό** του στην παρούσα ζωή, χωρίς όμως την εγκατάσταση της επιθυμίας σε αυτή ή στην επόμενη ζωή.

Παρόλο που ένας Άραχαντ ζει, εν τούτοις δεν έχει καμιά επιθυμία είτε γι' αυτή τη ζωή είτε για την επόμενη.

Ο διαλογιζόμενος ασκητής που το γνωρίζει αυτό, δεν μπορεί παρά να είναι ένας Βούδας που ο ίδιος είναι Άραχαντ (διότι κάθε Βούδας είναι Άραχαντ), ή ένας μαθητής του Βούδα που έχει γίνει Άραχαντ.

Επειδή μόνον ένας Άραχαντ μπορεί να γνωρίζει τη συνείδηση ενός άλλου Άραχαντ.

Συνεπώς, το ρεύμα της συνείδησης ενός Άραχαντ αποκόπτεται την ώρα του αποθαιμίου του και δε συνεχίζει στην επόμενη ζωή λόγω της εξάλειψης της επιθυμίας.

Οι Άραχαντ, που έχουν πειθαρχήσει τον εαυτό τους επί μακρόν,

- καταλαβαίνουν την παροδικότητα της ύπαρξης,
- συνειδητοποιούν την άφθαρτη και αθάνατη κατάσταση του Νιμπάνα,
- αποκόπτουν εντελώς τα δεσμά της προσκόλλησης, και
- επιτυγχάνουν την υπέρτατη Ειρήνη, το Νιμπάνα.

Τουναντίον, το ρεύμα της συνείδησης ενός μη Άραχαντ συνεχίζει αδιάκοπο από ζωή σε ζωή λόγω της μη εξάλειψης της επιθυμίας.

Έτσι λέει ο Βούδας στις Ομιλίες του:

«Είναι η **επιθυμία** που οδηγεί στην επαναγέννηση, συνοδευόμενη από ευχαρίστηση και πάθος, αναζητώντας

- η επιθυμία για ηδονές,
- η επιθυμία για ύπαρξη,
- η επιθυμία για μη ύπαρξη.

(DN 22, *Mahāsatiṭṭhānasuttam*)

λαυση εδώ και ε

Στις Ομιλίες του ο Βούδας χρησιμοποιεί και τη λέξη **bhava-sota** που σημαίνει «το ρεύμα της ύπαρξης». Να διευκρινίσουμε εδώ, ότι ο όρος *viññāṇa-sota* σημαίνει το ρεύμα μεταξύ δύο

ζωών, ενώ ο όρος *bhava-sota* σημαίνει το ρεύμα μεταξύ πολλών ζωών.

Έτσι λέει ο Βούδας:

«Αυτή η Διδασκαλία (*Dhamma*) δεν είναι ευκολονόητη από αυτούς που πάσχουν από το **πάθος για ύπαρξη** (*bhava-rāga*), που κυλούν στο **ρεύμα της ύπαρξης** (*bhava-sota*), βυθισμένοι στον κόσμο του Θανάτου».

(*SN Paṭhama-rūpārāma-suttaṃ*)

Λέει ότι είναι βυθισμένοι στον κόσμο του θανάτου, διότι από τη στιγμή που γεννιέται κάποιος πρέπει οπωσδήποτε να πεθάνει. Είναι καταδικασμένος να πεθάνει.

Και ο Βούδας είναι αυτός που «έχει περάσει πέρα από το ρεύμα της ύπαρξης (*bhavasotaṃ tiṇṇo*)». (Αρ *Mahākappinattheraapadānaṃ*)

Σύμφωνα με τα επεξηγηματικά σχόλια, ***bhava-sota*** σημαίνει ***vatta-sota*** (το ρεύμα στον κύκλο της ύπαρξης).

Είχαμε συναντήσει τη λέξη *bhavaṅga* στον ασυνείδητο νου. Επομένως, *bhavaṅga* σημαίνει «ένα μεμονωμένο μέρος του ρεύματος της ύπαρξης».

ḅga σημαίνει μέρος ή τμήμα, και *bhava* σημαίνει ύπαρξη· δηλαδή ένα μέρος της ύπαρξης ή του ρεύματος της ύπαρξης.

Έτσι ***bhavaṅga*** είναι η λειτουργία της συνείδησης με την οποία η συνέχιση του ατόμου διατηρείται κατά τη διάρκεια οποιασδήποτε ενδιάμεσης ύπαρξης, από τη σύλληψη μέχρι τον θάνατο.

Από τη σύλληψη μέχρι τον θάνατο, αυτό λέγεται *bhavaṅga* δηλαδή ένα μέρος της ύπαρξης. Αυτό δε σημαίνει ότι κάποιος

είναι αποκομμένος, αλλά ότι είναι μια συνέχιση από την προηγούμενη ζωή του στην επόμενη. Δεν είναι δηλαδή μια ενδιάμεση κατάσταση. Έχει τη λειτουργία της διατήρησης της συνέχειας της **ατομικής ύπαρξης** από τη σύλληψη μέχρι τον θάνατο.

Σε επεξηγηματικά σχόλια της *Abhidhamma* χρησιμοποιείται και ο όρος **bhavaṅga-sota** (το ρεύμα της *bhavaṅga*).

Άλλοι όροι που χρησιμοποιούνται και μπορούμε να τους βρούμε στη *Sutta-Pitaka*, είναι:

Samsāra-sota: Το ρεύμα της επώδυνης περιπλάνησης στον κύκλο της ύπαρξης. Τα ρεύματα αυτά οι Άραχαντς τα έχουν αποκόψει τελείως από τη ρίζα τους· τα έχουν σταματήσει τελείως (*Sañchindi mūlato*).

Taṇhā-sota: Το ρεύμα της επιθυμίας. Οι Άραχαντς το έχουν παρεμποδίσει, σταματήσει εντελώς (*Nivārayi mūlato*)

Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι είτε πούμε τροχός είτε πούμε ρεύμα, όλες είναι εκφράσεις που δείχνουν μια συνέχιση της ύπαρξης από τη μια ζωή στην άλλη χωρίς να υπάρχει κάτι ενδιάμεσα.

Ενδιάμεση Κατάσταση Μεταξύ Θανάτου και Επαναγέννησης

Η έννοια της ενδιάμεσης κατάστασης μεταξύ θανάτου και επαναγέννησης που υπάρχει σε μερικές βουδιστικές σχολές είναι αμφισβητήσιμη.

Στη γλώσσα Πάλι αναφέρεται ως:

Antarabhāva (*Pāli*, *Sanskrit*),

στα Θιβετιανά **Bardo** (*Tibetan*), ή

στα Ιαπωνικά **Chūu**.

Αυτές είναι έννοιες της λαϊκής θρησκείας.

Ο Βούδας *Gautama*, ο ιδρυτής του Βουδισμού, δεν έχει αναφέρει ποτέ στις Ομιλίες του για κάποια ενδιάμεση κατάσταση. Αυτές είναι έννοιες που τις έχουν δώσει μεταγενέστερες σχολές Βουδισμού.

Παρόλο που υπάρχουν αυτές οι έννοιες, πρέπει να διαπιστώσουμε κάτι και να το τυπώσουμε στον νου μας. Είναι αυτό που μας λέει το Λεξικό των Παγκόσμιων Θρησκειών:

The Concise Oxford Dictionary of World Religions
*The concept of **antarabhāva**, an intervening state between death and rebirth, was brought into Buddhism from the Vedic-Upanishadic philosophical tradition which later developed into Hinduism. (The Concise Oxford Dictionary of World Religions) Buddhism = Mahāyana Buddhism*

«Η έννοια του *antarabhāva*, μιας ενδιάμεσης κατάστασης μεταξύ θανάτου και επαναγέννησης, εισήχθη στον (Μαχαγιάνα) Βουδισμό από τη Βεδική-Ουπανισαδιακή (Vedic- Upanishadic) φιλοσοφική παράδοση που αργότερα εξελίχθηκε στον Ινδουισμό».

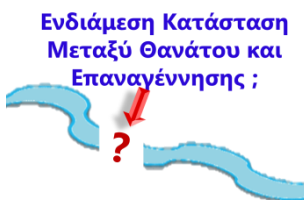
Αυτό είναι γεγονός, και μπορούμε να καταλάβουμε ότι αυτή η έννοια είναι ξένη στον Βουδισμό, και δεν είναι κάτι που έχει αναφέρει ο ιστορικός Βούδας.

Η έννοια αυτή έχει προέλθει από τον Ινδουισμό και για τους ινδουιστές η κατάσταση του *antarabhāva* είναι όταν κάποιος πεθαμένος παραμένει σε αυτή για περίπου 47 ημέρες. Όλο αυτό το διάστημα οι συγγενείς του αποθανόντος πρέπει να προσφέρουν ανά επτά ημέρες μνημόσυνα για να ευλογήσουν την ψυχή του, και όσα περισσότερα μνημόσυνα δίνουν, τόσο περισσότερο επωφελείται η ψυχή του πεθαμένου από τις ευλογίες, τα δώρα και τις προσευχές. Πιστεύουν ότι το πνεύμα του πεθαμένου κάθεται σ' αυτή την ενδιάμεση κατάσταση και απολαμβάνει τις προσφορές.

Στην Ινδία πολλοί ναοί έχουν πλουτίσει κυριολεκτικά από τις προσφορές των πιστών, διότι τους δίνουν την υπόσχεση ότι ο συγγενής τους περιμένει στην ενδιάμεση κατάσταση, και ότι αυτοί πρέπει να δώσουν ό, τι μπορούν. Τρέχει λοιπόν ο κόσμος στους ναούς για να δώσει προσφορές στη μνήμη του πεθαμένου. Ποιός δεν έχει προσκόλληση σε έναν πεθαμένο συγγενή;

Αυτή η παράδοση έχει εισαχθεί και σε κάποιες βουδιστικές σχολές και ξέρουμε ότι πολλά μοναστήρια έχουν υποστηριχθεί από τον κόσμο που τρέχει σε αυτά για να κάνει προσφορές και μνημόσυνα. Οι ιερείς δε, είναι οι μεσολαβητές που μεταφέρουν τις προσευχές και τις καλές ευχές στους πεθαμένους.

Σύμφωνα με τις παραπάνω εξηγήσεις για το αδιάκοπο ρεύμα της συνείδησης, το ότι το ρεύμα της συνείδησης ενός μη Άραχαντ συνεχίζει αδιάκοπο (*abbocchinna*) από ζωή σε ζωή καθιστά τη θεωρία της ενδιάμεσης κατάστασης μεταξύ θανάτου και επαναγέννησης αβάσιμη.

Εάν η θεωρία της ενδιάμεσης κατάστασης ισχύει, τότε ανάμεσα στη συνείδηση του θανάτου και στη συνείδηση της σύλληψης στην παρούσα

ζωή, θα έπρεπε να υπάρχει κάποια διακοπή. Αυτή είναι μία έννοια που πολλοί προσπαθούν να την εισαγάγουν στον Βουδισμό. Διότι δεν έχουμε ούτε επίσημες ούτε ανεπίσημες αναφορές στις Ομιλίες που να μας δείχνουν ότι τέτοια κατάσταση υπάρχει.

Σύμφωνα με τον Βουδισμό υπάρχουν τέσσερα είδη γέννησης των έμβιων όντων, δηλαδή:

- ⊙ Γέννηση από αυγό (*aṅḍaja*),
- ⊙ γέννηση από μήτρα (*jalābujja*),
- ⊙ γέννηση από υγρασία (*samsedaja*)
- ⊙ αυθόρμητη γέννηση (*orāpatika*).
(χωρίς τη βοήθεια γονέων).

Υπάρχουν θεοί, όντα στη κόλαση, ορισμένοι άνθρωποι και μερικά όντα στους κόσμους του ξεπεσμού που γεννιούνται αυθόρμητα (χωρίς τη βοήθεια γονέων).

Εδώ, στην αυθόρμητη γέννηση, πρέπει να δώσουμε λίγο περισσότερη προσοχή, για να καταλάβουμε τι σημαίνει αυτή η ενδιάμεση κατάσταση για την οποία μιλούν μερικοί.

Είχαμε δει την κατάταξη των συνειδήσεων σε επίπεδα.

Κατάταξη της Συνειδήσης σε Επίπεδα			
31 ΕΠΙΠΕΔΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ, PLANES OF EXISTENCE			
Άυλο Επίπεδο Immaterial plane 4	—Ούτε Αντίληψη ούτε Μη Αντίληψη —Μηδαμνότητα —Άπειρη Συνειδήση —Άπειρο Διάστημα	Neither Perception nor Non-Perception Nothingness Infinite Consciousness Infinite Space	 Καλότυχοι Κόσμοι (Sugati)
Λεπτοφυές Υλικό Επίπεδο Fine-material-plane 16	5 Αγές Διαμονές για Μη Επιστρέφοντες	Pure Abodes for Non-Returners	
	1 Κόσμος του Σώματος μόνο (χωρίς νου)	Realm of body only (no mind)	
	10 Κόσμοι των Θεών Βράχμα	Brahma realms	
Ήδονικό Επίπεδο Sensuous plane 11	6 Ήδονικοί Ουράνιοι Θεϊκοί Κόσμοι	Sensuous heavens (<i>sagga</i>)	
	1 Ανθρώπινος Κόσμος	Human realm (<i>manussaloka</i>)	
	4 Κόσμοι του Ξεπεσμού Φαντάσματα, ζώα, δαίμονες, κόλαση	States of loss (<i>arāya</i>) Demons, Ghosts, Animals, Hell	Κακότυχοι Κόσμοι (Duggati)

Αυτοί που γεννιούνται αυθόρμητα μπορεί να είναι ή στον κόσμο των φαντασμάτων ή στους ουράνιους θεϊκούς κόσμους.

Οι περιγραφές που έχω διαβάσει τουλάχιστον εγώ, για το τι συμβαίνει σε αυτή την ενδιάμεση κατάσταση, μοιάζουν πάρα πολύ με τις περιγραφές που έχουμε και στον Βουδισμό Θερα-

βάντα για τα φαντάσματα, όπου γεννιέται κάποιος σε έναν τρομαχτικό κόσμο. Όλες αυτές οι περιγραφές μοιάζουν με τον κόσμο των φαντασμάτων.

Εάν υπάρχουν όμορφες περιγραφές, αυτές φυσικά ανταποκρίνονται στους κόσμους των θεών. Κι εάν αυτοί οι κόσμοι των θεών και των φαντασμάτων ανταποκρίνονται στην ενδιάμεση κατάσταση, τότε και ο ανθρώπινος κόσμος θα πρέπει να θεωρηθεί ως μια ενδιάμεση κατάσταση, διότι σ' αυτόν τον κόσμο που γεννηθήκαμε δεν υπάρχει προκαθορισμένος χρόνος για να ζήσουμε. Είμαστε σαν επισκέπτες εδώ. Ανά πάσα στιγμή μπορεί να πεθάνουμε. Δεν έχουμε ένα πιστοποιητικό στο χέρι που μας λέει ότι θα πεθάνουμε την τάδε ημερομηνία και την τάδε ώρα. Κάθε στιγμή κάποιος μπορεί να πεθάνει, και άρα είμαστε μόνιμα σε μια «ενδιάμεση» ασταθή κατάσταση. Μπορεί να φύγουμε από αυτή τη ζωή και να επαναγεννηθούμε κάπου αλλού. Έτσι θεωρητικά, κάθε ένας από αυτούς τους κόσμους μπορεί να είναι μια «ενδιάμεση» κατάσταση.

Οι Ινδοί και οι Θιβητιανοί έχουν μεγαλοποιήσει αυτόν τον όρο σε τέτοιο βαθμό, ώστε να φαίνεται αμφισβητήσιμος. Αυτή η αμφισβήτηση ξεκίνησε τον 3ο αιώνα π.Χ. Υπήρχαν μερικοί Άραχαντς στον Βουδισμό Θεραβάντα, οι οποίοι απέρριψαν μια τέτοια κατάσταση. Έτσι στην παράδοση του Βουδισμού Θεραβάντα δεν υπάρχει αυτή η κατάσταση.

Υπάρχει μόνον η αποκοπή του ρεύματος στην περίπτωση ενός Άραχαντ που δε γεννιέται ξανά. Όλοι οι υπόλοιποι που δεν έχουν απαλλαγεί από την επιθυμία και το πάθος τους για ύπαρξη, θα συνεχίσουν να επαναγεννιούνται. Άνθρωποι ή φαντάσματα δεν έχουν προκαθορισμένο χρόνο ζωής.

Από τον Βουδισμό Θεραβάντα αλλά και από τον *Ian Stevenson* και άλλους συναδέλφους του, έχουν γίνει έρευνες για αναφορές από διάφορα άτομα που θυμόντουσαν τις προηγούμενες ζωές τους, τα οποία αναφέρουν ότι πριν γεννηθούν σαν άνθρωποι είχαν γεννηθεί σαν φαντάσματα που αναζητούσαν την ευκαιρία να ξαναγεννηθούν σαν άνθρωποι. Ο καθένας

από αυτούς αναφέρει διαφορετική ιστορία και χρόνο παραμονής σε αυτή την «ενδιάμεση» κατάσταση σαν φάντασμα. Άλλοι έζησαν μόνον τρεις ημέρες σαν φάντασμα και άλλοι πενήντα ή και παραπάνω χρόνια μέχρι να ξαναγεννηθούν στον ανθρώπινο κόσμο, αναζητώντας μία μήτρα για να γεννηθούν.

Καθορισμένος χρόνος ζωής υπάρχει μόνον στους θεϊκούς κόσμους, και τα όντα που γεννιούνται εκεί λόγω του καλού κάρμα που συσώρευσαν από καλές πράξεις και πράξεις φιλανθρωπίας, δε ζουν εκεί μόνο σαράντα επτά ημέρες αλλά ολόκληρες χιλιετίες.

Η έννοια λοιπόν της ενδιάμεσης κατάστασης όπως εξηγείται και από τον Ινδουισμό και από τον Βουδισμό Μαχαγιάνα, θεωρείται από τον Βουδισμό Θεραβάντα ως λαϊκή θρησκεία που μπορεί μεν να εξυπηρετεί έναν σκοπό αλλά δεν ανταποκρίνεται σε αυτά που έχει διδάξει είτε ο ιστορικός Βούδας είτε οι μαθητές του.

Στο επόμενο μάθημα θα εξηγήσουμε την Εξαρτώμενη Γέννηση, που είναι μία πολύ βασική θεωρία του Βούδα, πώς η ύλη και ο νους δε συμβαίνουν τυχαία.

Μάθημα 41ο
Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 1ο
Η Επαναγέννηση με την Επιθυμία ως Καύσιμο

Είχαμε μιλήσει για την επιθυμία ως καύσιμο και αναφέραμε ότι ο Βούδας είπε σχετικά με αυτό:

«Όπως μια φωτιά καίει με καύσιμο, αλλά όχι χωρίς καύσιμο, έτσι δηλώνω την επαναγέννηση για κάποιον με καύσιμο, όχι για εκείνον χωρίς καύσιμο».

(SN *Kutūhalasālāsuttam*)

Σε αυτή την περίπτωση η επιθυμία είναι το καύσιμο.

Η **επιθυμία** είναι η πιο κοντινή και η πιο **δυναμική** αιτία για την επαναγέννηση.

Σε άλλες Ομιλίες του ο Βούδας αναφέρει και τη μακρινή αιτία, η οποία είναι η «**ά-γνοια**».

Έτσι, για να δημιουργηθεί η επιθυμία μέσα μας, χρειάζεται μια αλυσιδωτή αντίδραση. Για να πάρει η επιθυμία τη δυναμικότητά της χρειάζονται κάποιοι παράγοντες τους οποίους θα εξετάσουμε.

Σήμερα θα εμβαθύνουμε στην επιθυμία που είναι η πιο κοντινή αιτία για την επαναγέννηση και θα δούμε ότι δεν παρουσιάζεται από μόνη της αναίτια αλλά ότι υπάρχουν αιτίες που την υποστηρίζουν.

Για να δημιουργηθεί η επιθυμία μέσα μας υπάρχει μια αλυσιδωτή αντίδραση. Για να αποκτήσει αυτή τη δυναμικότητά της η επιθυμία υπάρχουν κάποιοι παράγοντες τους οποίους πρέπει να εξετάσουμε.

Αυτό συμβαίνει ιδιαίτερα με τη Διδαχή της
Εξαρτώμενης ή Συνθηκοκρατημένης Γέννησης.
(*Paṭicca-samuppāda*)

Εξαρτώμενη ή συνθηκοκρατημένη γέννηση σημαίνει ότι τα πράγματα που συμβαίνουν μέσα μας αλλά και έξω από εμάς, εξαρτώνται από ορισμένες αιτίες και συνθήκες και δε συμβαίνουν έτσι τυχαία.

Η γέννηση κάθε φαινομένου στον κόσμο είναι εξαρτώμενη από κάτι προηγούμενο, και αυτό με τη σειρά του από κάποιο άλλο προηγούμενο φαινόμενο. Κανένα φαινόμενο δεν είναι αυθύπαρκτο.

Αυτή η γέννηση συμβαίνει σε κύκλους και ονομάζεται «τροχός της ύπαρξης» (*Bhava-cakka*).

Ο τροχός της ύπαρξης ισχύει για τα έμβια όντα και όχι για την ανόργανη ύλη. Ξεκινάει με βασική αιτία την άγνοια. Η άγνοια είναι ένας παράγοντας που προκαλεί στα όντα να έχουν μια ορμή για ύπαρξη. Γι' αυτό κάνουμε δραστηριότητες, μετά αποκτούμε τη συνείδηση της επαναγέννησης, αυτό προκαλεί

την παραγωγή του νου και της οργανικής ύλης στο σώμα μας. Υπάρχουν τα έξι αισθητήρια όργανα για να ερχόμαστε σε επαφή με οποιαδήποτε άλλα φαινόμενα που βρίσκονται στο περιβάλλον, μετά υπάρχουν τα αισθήματά μας, δυσάρεστα, ευχάριστα, ουδέτερα, φυσικά ακολουθεί η επιθυμία για αυτά τα αντικείμενα που αντιμετωπίζουμε στη ζωή μας, και επέρχεται η προσκόλληση σε αυτά. Η προσκόλληση προκαλεί το γίνεσθαι των πράξεων, μετά επέρχεται η επαναγέννηση του

όντος μέσω της δυναμικότητας αυτών των πράξεων, και τέλος φυσικά τα γηρατεία και ο θάνατος. Και αυτός ο κύκλος συνεχίζεται.

Η άγνοια και οι δραστηριότητες είναι οι μακρινές παρελθούσες αιτίες, οι παράγοντες, συνείδηση, νους και ύλη, τα έξη αισθητήρια όργανα, η επαφή και το αίσθημα είναι τα παρόντα αποτελέσματα. Οι παρούσες αιτίες για να ξεκινήσει πάλι η δυναμικότητα αυτού του κύκλου είναι η επιθυμία, η προσκόλληση και το γίνεσθαι, ενώ η γέννηση, το γήρας και ο θάνατος είναι τα μελλοντικά αποτελέσματα.

Κατ' αυτόν τον τρόπο λέει ο Βούδας:

« Έτσι προκαλείται η έγερση ολόκληρου του συνόλου του υπαρξιακού πόνου και της ταλαιπωρίας».

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε αναφερθεί στην επιθυμία ότι είναι μια δυναμική κινητήριος δύναμη μέσα μας που συντελεί όχι μόνον στην επαναγέννηση αλλά και στις καθημερινές μας δραστηριότητες.

Έτσι, πριν αναλύσουμε τον τροχό της ύπαρξης, είναι καλύτερα να εξηγήσουμε μερικά πράγματα πρόσθετα για την επιθυμία.

Στα επόμενα μαθήματα θα αναλύσουμε όλον τον τροχό και πώς η επιθυμία εξαρτάται από άλλους παράγοντες, από άλλες αιτίες και συνθήκες.

Η επιθυμία είναι η δυναμική ενέργεια μέσα μας. Είχαμε αναφέρει ότι η επιθυμία εγείρεται και στρέφεται προς ορισμένα αντικείμενα.

Είναι η επιθυμία για το μάτι, τα ορατά αντικείμενα, το αυτί, τους ήχους, τη γλώσσα, τις γεύσεις, τη μύτη, τις μυρωδιές, το σώμα, τα απτά αντικείμενα, τη συνείδηση, τον νου, τις ιδέες, την επαφή, το αίσθημα και την αντίληψη, την επιθυμία και τη βούληση, τον λογισμό και τον συλλογισμό.

Μπορεί να πάρει πολλές διαστάσεις και πολλές μορφές, και είναι πάντα απασχολημένη όλη την ώρα με κάποιο αντικείμενο.

Στην πολύ πρώτη Ομιλία που είχε δώσει ο Βούδας αμέσως μετά τη Φώτισή του, είχε πει ότι η **αιτία της γέννησής** μας και συνεπώς το βίωμα της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου, είναι η **επιθυμία**.

Δηλαδή μιλάει για την πιο δυναμική ενέργεια μέσα μας. Έτσι, ρωτάει ο Βούδας:

«Και ποιά είναι η αλήθεια της προέλευσης της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου;»

Και δίνει την απάντηση:
«Είναι η **επιθυμία** (*taṇhā*) που οδηγεί στην επαναγέννηση, συνοδευόμενη από την **απόλαυση** (*nandī*) και το **πάθος** (*rāga*), αναζητώντας απόλαυση (*abhinandinī*) εδώ και εκεί.

Δηλαδή:

- η επιθυμία για ηδονές,
- η επιθυμία για ύπαρξη, και
- η επιθυμία για μη ύπαρξη».

Αυτό το είχε επαναλάβει και σε πολλές άλλες μετέπειτα ομιλίες του για την **επιθυμία**.

Αυτό που βλέπουμε εδώ είναι ότι η επιθυμία συνοδεύεται από την **απόλαυση** (*nandī*) και το **πάθος** (*rāga*).

Από αυτό το σημείο είναι που θα πάρουμε μερικά στοιχεία για το σημερινό μάθημα, διότι είναι σημαντικό να καταλάβουμε ποιά είναι αυτή η απόλαυση και ποιά είναι αυτό το πάθος που συνοδεύουν την επιθυμία που όπως είπαμε δεν είναι ποτέ μόνη της.

Σε μία άλλη Ομιλία του όμως που έχει τον τίτλο «**Περί της Εξήγησης της Υπαρξιακής μας Ρίζας**» (*Mūla-pariyāya Sutta*), ο Βούδας δίνει περισσότερο έμφαση στην **απόλαυση** (*nandī*), λέγοντας:

«**Η απόλαυση** είναι η ρίζα της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου». (*nandī dukkhassa mūlam*)

Εδώ βλέπουμε ότι η απόλαυση συγκρίνεται με τον πόνο, κάτι που οι περισσότεροι άνθρωποι το βρίσκουν παράδοξο. Όμως αυτό είναι κάτι που μπορούμε να το παρατηρήσουμε μόνοι μας εάν κάνουμε μια συστηματική, μεθοδική παρατήρηση.

Η ΡΙΖΑ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΜΑΣ

Θα μιλήσουμε για τη ρίζα της ύπαρξής μας και της ταλαι-

πωρίας που είναι η απόλαυση.

Γενικά, η **απόλαυση** είναι μια μορφή πρώιμης επιθυμίας, γι' αυτό και ο Βούδας την αποκαλεί εδώ «ρίζα».

Είναι δηλαδή η ρίζα της γέννησης, της επαναγέννησης, της ύπαρξης, και της ταλαιπωρίας.

Πολλοί άνθρωποι είναι ριζωμένοι στην **απόλαυση** ή την **ευχαρίστηση**, και δεν μπορούν να διανοηθούν μια ζωή χωρίς απόλαυση – είτε υλική είτε πνευματική απόλαυση / ευχαρίστηση.

Δηλαδή, για τους περισσότερους ανθρώπους τουλάχιστον, η ζωή δεν έχει κανένα νόημα εάν δεν υπάρχει απόλαυση ή ευχαρίστηση.

Στη φροϋδική ψυχανάλυση, η αρχή της **ευχαρίστησης, ηδονής ή απόλαυσης** (*the pleasure principle*), είναι η ενστικτώδης αναζήτηση της ευχαρίστησης και η αποφυγή του πόνου για την ικανοποίηση βιολογικών και ψυχολογικών αναγκών ή επιθυμιών.

Μερικές φορές μάλιστα, όταν υπάρχει πόνος, η μόνη διέξοδος είναι η εύρεση μιας απόλαυσης για να ξεχαστεί ο πόνος.

Κάτι ανάλογο με την αρχή της ευχαρίστησης είχε αναφέρει και ο Βούδας.

Αυτό που αναφέρει ο Φρόντ εδώ, είναι ακριβώς αυτή η συσχέτιση μεταξύ απόλαυσης και πόνου. Ο Φρόντ εξακολουθούσε να θεωρεί ότι «αυτό που αποφασίζει τον σκοπό της ζωής είναι απλώς το πρόγραμμα της **αρχής της ευχαρίστησης**» (*the Pleasure Principle, Lustprinzip*).

Δηλαδή για τους περισσότερους ανθρώπους, ποιό είναι το νόημα της ζωής, ποιός είναι ο σκοπός της ζωής; Η απόλαυση, είτε αυτή είναι υλική ή βιολογική ή πνευματική ή διανοητική.

Ενώ περιστασιακά ο Φρόντ έγραψε για τη σχεδόν παντοδυναμία της αρχής της **ευχαρίστησης** στη νοητική ζωή, αλλού αναφέρθηκε πιο προσεκτικά στην ισχυρή (αλλά όχι πάντα εκπληρωμένη) τάση του νου προς την αρχή της **ευχαρίστησης ή ηδονής**.

Παρόλο δηλαδή που ο άνθρωπος ζητάει την ευχαρίστηση, δεν τη βρίσκει πάντα.

Στην Ομιλία «Περί της Υπαρξιακής μας Ρίζας», ο Βούδας εξηγεί επιπλέον με βαθυστόχαστο τρόπο, ότι η **ευχαρίστηση ή απόλαυση** δεν προκύπτει τυχαία, αλλά προέρχεται από αιτίες.

Οι αιτίες αυτές είναι:

- Οι παραμορφωμένες αντιλήψεις ή ψευδαισθήσεις, και
 - οι φαντασίες ή φαντασιώσεις,
- στον νου των συνηθισμένων ανθρώπων (*puthujjana*).

Εξηγεί επίσης, πώς άριστοι μαθητές που έχουν διαλογιστεί και έχουν επιτύχει την ανώτερη γνώση, μπορούν να ξεπεράσουν τις ψευδαισθήσεις και τις φαντασιώσεις, και ούτως να περάσουν **πέρα από την απόλαυση ή ευχαρίστηση** που προκαλεί την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον πόνο.

Στο βιβλίο του «Πέρα από την Αρχή της Ευχαρίστησης» (*Beyond the Pleasure Principle*), ο Φρόντ θεώρησε τη δυνατότητα «της λειτουργίας των τάσεων πέρα από την αρχή της ευχαρίστησης, δηλαδή τάσεων πιο πρωτόγονων από αυτή και ανεξάρτητων από αυτή».

Και ο Φρόντ δηλαδή, σκέφτηκε τη δυνατότητα εάν μπορεί ο άνθρωπος να ξεπεράσει αυτή την αρχή της ευχαρίστησης, εφ' όσον δεν μπορεί να του φέρει εκπλήρωση όσο κι αν προσπαθεί. Πρωτοποριακή η ιδέα αυτή για την εποχή του, μια και οι περισσότεροι άνθρωποι έδιναν βάση στην εκπλήρωση της ευχαρίστησης παρά στο ξεπέρασμα της ευχαρίστησης.

Πρέπει να ξέρουμε ότι:

- οι παραμορφωμένες αντιλήψεις,
 - οι ψευδαισθήσεις,
 - οι φαντασίες,
 - οι φαντασιώσεις και
 - οι φαντασιοκοπίες
- είναι πολύ συνηθισμένες στον ανθρώπινο νου.

Ακόμη και σύγχρονοι ψυχολόγοι που έχουν ερευνήσει τον ανθρώπινο νου σε κάποιον βαθμό, διαπίστωσαν ότι οι άνθρωποι έχουν τις περισσότερες φορές φαντασίες, φαντασιώσεις και φαντασιοκοπίες στον συνειδητό τους νου, πόσο μάλλον στο υποσυνείδητό τους.

Από μικρά παιδιά έχουμε ήδη ανατραφεί με παραμύθια, με κόμικς, με καρτούνς και έχουμε συνηθίσει να απολαμβάνουμε τη φαντασία.

Βλέποντας τον παιδικό νου, διαπιστώνουμε ότι ακόμα και μέχρι την εφηβική ηλικία είναι πλημμυρισμένος με φαντασίες. Ένα παιδί προσπαθεί να συνειδητοποιήσει αυτόν τον κόσμο δίνοντας διάφορες ερμηνείες για να καλύψει την άγνοιά του και προσπαθώντας να τον φανταστεί.

Επιπλέον, έρχονται οι ενήλικες και το τροφοδοτούν με παραμύθια και διάφορες ιστορίες που έχουν σκαρφιστεί οι ίδιοι, κάνοντας το παιδί να απολαμβάνει αυτές τις φαντασίες.

Ως ενήλικες συνεχίζουμε να απολαμβάνουμε τη φαντασία με ταινίες και με μυθιστορήματα που έχουν τη μεγαλύτερη ζήτηση σε βιβλιοπωλεία και δανειστικές βιβλιοθήκες.

Εάν πάει κανείς σε βιβλιοθήκες και ζητήσει να δει ποιά είδη βιβλίων διαβάζουν οι περισσότεροι άνθρωποι, θα διαπιστώσει ότι είναι τα μυθιστορήματα.

Παρ' ότι είναι όλα πλαστά, οι άνθρωποι τα απολαμβάνουν περισσότερο από το να διαβάσουν κάποιο επιστημονικό βιβλίο που θα τους κάνει να σκεφτούν βαθύτερα.

Οι πρωτόγονοι άνθρωποι, για παράδειγμα, χρησιμοποιούσαν τη φαντασία τους για να εξηγήσουν τον κόσμο γύρω τους. Έτσι δημιουργήθηκαν μυθολογίες.

Αν δούμε σε κάθε αρχέγονο λαό, υπάρχει μια μυθολογία, για το πώς εμφανίστηκαν επάνω στη γη, προσπαθώντας να εξηγήσουν αυτόν τον κόσμο και την ύπαρξή τους μέσα σ' αυτόν.

Πολλές θρησκείες βασίζονται στη φαντασία και τη μυθολογία για να εξηγήσουν τον εαυτό τους και το σύμπαν.

Έτσι, αυτή η Ομιλία «Περί της Υπαρξιακής μας Ρίζας», δείχνει ότι οι αυτό συμβαίνει επειδή οι συνηθισμένοι άνθρωποι δεν κατανοούν πλήρως τα αισθητηριακά αντικείμενα που συναντούν γύρω τους και τις εμπειρίες που βιώνουν. Δεν αναλύουν τον εαυτό τους για να καταλάβουν τι γίνεται μέσα τους, αλλά ούτε αναλύουν τα αντικείμενα με τα οποία έρχονται σε επαφή.

Ο Βούδας, όπως είναι γνωστό, είναι ένας αναλυτής (*vibhajja-vādī*), ή πιο συγκεκριμένα ένας αναλυτής του νου.

Επομένως, θα δούμε ότι οι εξηγήσεις του στρέφονται προς μια τέτοιου είδους ανάλυση του νου, έτσι ώστε να ανακαλυφθούν οι **ρίζες της ίδιας μας της ύπαρξης**, και να δούμε τον κίνδυνο αλλά και τη διαφυγή από την ταλαιπωρία και τον πόνο που φέρνουν όχι μόνον οι ψευδαισθήσεις, οι φαντασιώσεις και οι φαντασίες, αλλά και οι απολαύσεις.

Η Ομιλία του αυτή αναφέρει τα πιο βασικά νοητικά φαινόμενα του συνηθισμένου νου, δηλαδή:

- την αντίληψη *saññā*
- τη φαντασία *maññanā*
- την απόλαυση *nandī*

Αυτά τα έχουμε κάθε μέρα κι έτσι δεν πάμε μακριά για να αναλύσουμε αυτόν τον νου μας.

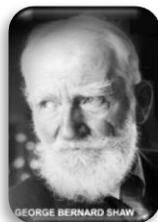
Γύρω από τον νου περιστρέφονται πάντα η απόλαυση, η αντίληψη και η φαντασία.

Έτσι όπως λένε οι ψυχολόγοι υπάρχει πάντα η φαντασία, η αντίληψη και η απόλαυση

Αυτή η Ομιλία δείχνει πώς οι απλοί / συνηθισμένοι άνθρωποι (*ruthujjana*) που δεν έχουν εκπαίδευση στη νοημοσύνη, δεν μπορούν πλήρως να κατανοήσουν τον κόσμο που βιώνουν έξω από τον εαυτό τους, καθώς και τον κόσμο που βιώνουν μέσα τους. Έτσι δημιουργούν έναν φανταστικό, πλαστό και μυθώδη κόσμο.

Όπως είπε ο George Bernard Shaw, «Η φαντασία είναι η αρχή της δημιουργίας. Φαντάζεστε ό, τι επιθυμείτε, θέλετε ό, τι φαντάζεστε, και τελικά, δημιουργείτε αυτό που θέλετε».

Τα ρήματα που χρησιμοποιεί ο Βούδας σ' αυτή την Ομιλία είναι ότι κάποιος:

- αντιλαμβάνεται (*sañjānati*)
- φαντάζεται (*maññati*)
- απολαμβάνει (*abhinandati*)

Κάποιος πρώτα αντιλαμβάνεται, μετά φαντάζεται για το αντικείμενο, και τέλος απολαμβάνει αυτή τη δημιουργία μέσω της φαντασίας του.

Εδώ το ρήμα *maññati* ή το ουσιαστικό *maññanā* σχηματίζονται από τη ρίζα *mana* (νους) + *ya* + *ti*, που σημαίνει: νομίζω, φαντάζομαι, φαντασιοκοπώ, φαντασιοποιώ, φαντασιώνω, θεωρώ, υποθέτω.

Θα τα μεταφράσουμε εδώ ως «φαντάζομαι», «φαντασιοκοπώ» ή «φαντασία» και «φαντασίωση», και θα δούμε ότι έχει μεγάλη σημασία να καταλάβουμε αυτή την Ομιλία, επειδή οι φαντασίες είναι πολύ συχνές στον συνηθισμένο ανθρώπινο νου.

Το ρήμα «απολαμβάνει» (*abhinandati*) και το ουσιαστικό «απόλαυση» (*nandī*) είναι συνώνυμα της επιθυμίας, της λαχτάρας και του πάθους (*tañhā*), δηλαδή της αιτίας της ταλαιπωρίας και του πόνου στη ζωή.

Αυτός είναι ο λόγος που ο Βούδας λέει σ' αυτή την Ομιλία:

«Η **απόλαυση** είναι η ρίζα της ταλαιπωρίας και του πόνου». (*nandī dukkhassa mūlam*)

Και λέει επίσης σε μια άλλη Ομιλία του:

«Εκείνος που απολαμβάνει το μάτι, το αυτί, τη μύτη, τη γλώσσα, το σώμα και τον νου, απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο. Και εκείνος που απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο, δεν απελευθερώνεται από την ταλαιπωρία και τον πόνο». (SN *Ābhinandasutta*)

Και ξανά:

«Εκείνος που απολαμβάνει τα ορατά, τους ήχους, τις μυρωδιές, τις γεύσεις, τα απτά και τις ιδέες απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο. Και εκείνος που απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο, δεν απελευθερώνεται από την ταλαιπωρία και τον πόνο». (SN *Ābhinandasutta*)

Διότι αυτά που απολαμβάνουμε με το μάτι μας, το αυτί μας, τη μύτη μας, και λοιπά είναι όλα φθαρτά, ασταθή και παροδικά φαινόμενα, τα οποία μεταβάλλονται και γι' αυτό μας ταλαιπωρούν. Αυτό που κάνουμε όταν απολαμβάνουμε αυτά τα αντικείμενα, είναι να απολαμβάνουμε την ταλαιπωρία και τον πόνο που εμπεριέχουν αυτά τα αντικείμενα. Αυτός δε, που απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο είναι ένας μαζοχιστής. Μπορεί να μην το καταλαβαίνουμε, αλλά υπάρχει πιο παράδοξο από το να απολαμβάνουμε τον πόνο; Θα το εξηγήσουμε αργότερα.

Από τα αντικείμενα της απόλαυσης έρχεται ο πόνος. Διότι όλα αυτά τα αντικείμενα έχουν τη φύση της παρακμής και της φθοράς, δεν παραμένουν για πάντα, και ως τέτοια δεν μπορούν να μας δώσουν την πληρότητα που επιθυμούμε. Και τότε μας φέρνουν αισθήματα απώλειας, απογοήτευσης και δυσανασχέτησης.

Σε αντιδιαστολή με τον συνηθισμένο νου των κοινών ανθρώπων, η Ομιλία «Περί της Υπαρξιακής μας Ρίζας», αναφέρει επίσης τα πιο βασικά νοητικά φαινόμενα του ανεπτυγμένου νου των άριστων ατόμων, δηλαδή

- ⤵ την ανώτερη γνώση (*abhiññā*)
- ⤵ τη μη φαντασία (*amaññanā*)
- ⤵ τη μη απόλαυση (*anandī*)

Ο ανεπτυγμένος άνθρωπος δε χρειάζεται φαντασία για να ερμηνεύσει τα φαινόμενα γύρω του και φυσικά δε χρειάζεται και την απόλαυση διότι κατα-

νοεί την αληθινή παροδική φύση αυτών των φαινομένων.

Αυτά τα βασικά νοητικά φαινόμενα του ανεπτυγμένου νου, συντελούν στην απελευθέρωση από την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον πόνο.

Αυτός είναι ο λόγος που ο Βούδας λέει:

«Εκείνος που δεν απολαμβάνει το μάτι, το αυτί, τη μύτη, τη γλώσσα, το σώμα και τον νου, δεν απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο.

Και εκείνος που δεν απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο, απελευθερώνεται από την ταλαιπωρία και τον πόνο».

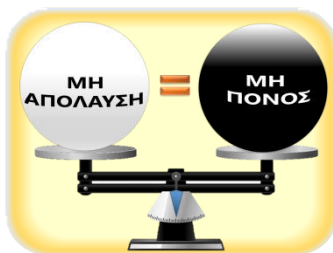
(SN *Ābhinandasutta*)

Και ξανά:

«Εκείνος που δεν απολαμβάνει τα ορατά, τους ήχους, τις μυρωδιές, τις γεύσεις, τα απτά και τις ιδέες δεν απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο.

Και εκείνος που δεν απολαμβάνει την ταλαιπωρία και τον πόνο, απελευθερώνεται από την ταλαιπωρία και τον πόνο».

(SN *Ābhinandasutta*)

Θα εξετάσουμε τώρα τα αντικείμενα της αντίληψης, της φαντασίας, και της απόλαυσης.

Τα Αντικείμενα της Αντίληψης, Φαντασίας και Απόλαυσης

Σύμφωνα με την Ομιλία «Περί της Υπαρξιακής μας Ρίζας», η **αντίληψη**, η **φαντασία** και η **απόλαυση** δε συμβαίνουν τυχαία, αλλά έχουν συγκεκριμένα αντικείμενα μέσω των οποίων εγείρονται.

Αν τα εξετάσουμε, αυτά είναι: στερεά, υγρά, θερμά, αέρια, ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά, νοερά φαινόμενα, που ερχόμαστε σε επαφή, όντα, θεοί, Δημιουργοί Θεοί, η ενότητα του νου, η πολυμορφία του νου, η ολότητα του, και το Νιμπάνα.

Αντικείμενα Αντίληψης, Φαντασίας και Απόλαυσης

Ο Βούδας έχει εξηγήσει 26 είδη αντικειμένων, αλλά θα αναφέρω εδώ 17 από αυτά, τα οποία αρκούν για να καταλάβουμε, πώς αυτά τα αντικείμενα παίζουν μεγάλο ρόλο και για τη φαντασία μας και για την αντίληψή μας και για την απόλαυσή μας.

Αντικείμενα Αντίληψης, Φαντασίας και Απόλαυσης:

- στερεά στοιχεία -Γη
- υγρά στοιχεία -Νερό
- θερμά στοιχεία -Φωτιά
- αέρια στοιχεία -Αέρας

Ο άνθρωπος έρχεται σε επαφή με όλα αυτά και στην προσπάθειά του να τα ερμηνεύσει έχει δημιουργήσει διάφορες θεωρίες.

Προσπαθώντας να τους δώσει ένα νόημα, απολαμβάνει και την ερμηνεία. Δημιουργεί μια ιστορία, έναν μύθο, και απολαμβάνει αυτόν τον μύθο μεταδίδοντάς τον από γενιά σε γενιά.

Έχουμε τα Τέσσερα Υλικά Στοιχεία στην Ατμόσφαιρα, το αέριο, στερεό, υγρό και θερμό στοιχείο, που τα βλέπει ο άνθρωπος, προσπαθεί να τα ερμηνεύσει, και επιπλέον τα απολαμβάνει.

Έχουμε τα Τέσσερα Υλικά Στοιχεία στο Σώμα μας, το στερεό, το υγρό, το αέριο και θερμό στοιχείο, στα οποία ο άνθρωπος προσπαθεί να δώσει ένα νόημα, να τα εξηγήσει πώς είναι στο σώμα μας και απολαμβάνει την ερμηνεία που δίνει.

Έτσι σε αυτά τα στοιχεία, έχουμε την αντίληψη, έχουμε τη φαντασία, έχουμε και την απόλαυση.

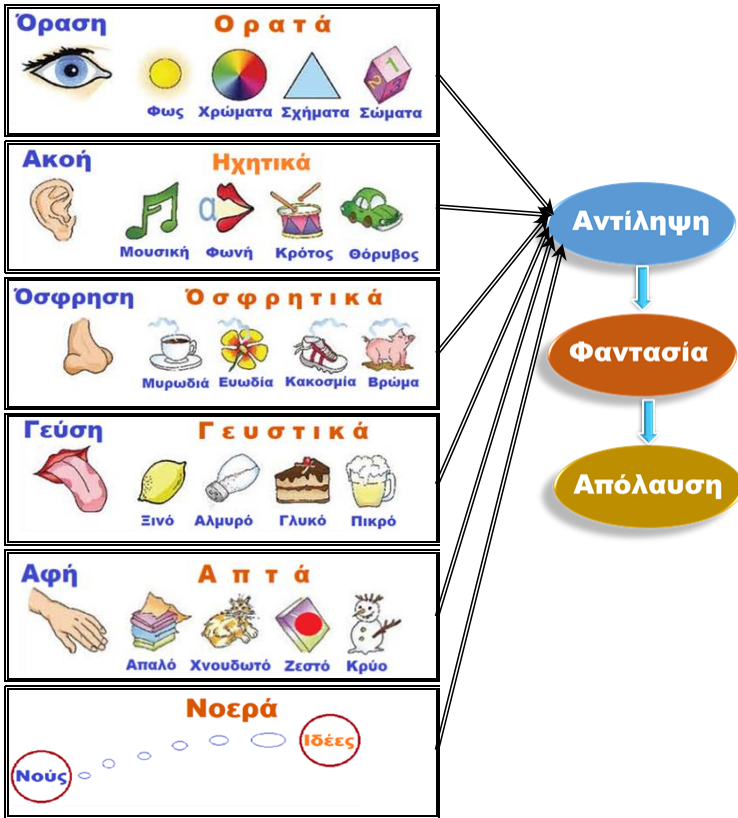

Στη συνέχεια έχουμε τα:

- Ορατά φαινόμενα,
- Ηχητικά φαινόμενα,
- Οσφρητικά φαινόμενα,
- Γευστικά φαινόμενα,
- Απτά φαινόμενα,
- Νοερά φαινόμενα,

που και σε αυτά ο άνθρωπος θέλει να δώσει κάποιο νόημα κάθε στιγμή που έρχεται σε επαφή, και δημιουργεί ερμηνείες, τις οποίες απολαμβάνει.

Ο απλός άνθρωπος εξηγεί αυτά τα φαινόμενα με τη φαντασία του και τα απολαμβάνει, νομίζοντας ότι είναι σταθερά και ότι θα του δώσουν την ευτυχία που αναζητά, χωρίς να κατανοεί ότι είναι ασταθή και μεταβλητά.

Για το φως, τα χρώματα, τα σχήματα και τα αντικείμενα υπάρχει αντίληψη, φαντασία, απόλαυση.

Το ίδιο συμβαίνει και με την ακοή, τα ηχητικά φαινόμενα, τη μουσική, τη φωνή, τον κρότο και τον θόρυβο.

Και μετά έχουμε τα οσφρητικά αντικείμενα, μυρωδιές, ευωδία, κακοσμία, βρώμα, για τα οποία υπάρχει αντίληψη, φαντασία, απόλαυση. Θα αναρωτηθείτε βέβαια πώς είναι δυνατόν να υπάρχει απόλαυση στη βρώμα. Και όμως, υπάρχουν ζώα που ευχαριστούνται στη βρωμιά και την κακοσμία, όπως για παράδειγμα τα γουρουνάκια. Και αρκετοί άνθρωποι απολαμβάνουν το τσιγάρο, ενώ για κάποιους είναι ανυπόφορο να το μυρίζουν. Όταν μιλάμε για απόλαυση, δεν πρέπει να το

παίρνουμε προσωπικά γιατί είναι διαφορετικά από άνθρωπο σε άνθρωπο.

Στη γεύση πάλι, έχουμε το ξινό, το αλμυρό, το γλυκό και το πικρό, στα οποία υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση.

Το ίδιο και με τα απτά αντικείμενα, με ό τι είναι απαλό, χνουδωτό, ζεστό, κρύο, υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση. Και με τον νου και τις ιδέες, έχουμε αντίληψη, φαντασία και απόλαυση.

Τα ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά και απτά φαινόμενα είναι όλα **υλικά φαινόμενα**.

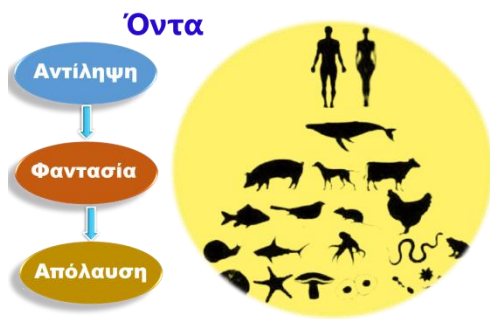
- ορατά
 - ηχητικά
 - οσφρητικά
 - γευστικά
 - απτά
- } υλικά φαινόμενα

Φυσικά έχουμε και τα νοερά φαινόμενα με τα οποία η φαντασία μας λειτουργεί αδιάκοπα.

Αλλα αντικείμενα αντίληψης, φαντασίας και απόλαυσης, είναι τα **όντα**.

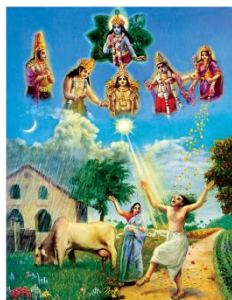
Έχουμε αντίληψη, φαντασία και απόλαυση για τα όντα, την προέλευσή τους, τα σχήματά τους, προσπαθούμε να δώσουμε ερμηνεία για το πώς προήλθαν αυτά τα όντα, ποιά είναι η

σχέση μας μαζί τους. Κάποιες φορές απολαμβάνουμε τα όντα και άλλες φορές θέλουμε να τα καταστρέψουμε, εάν δε μας φέρνουν απόλαυση.

Μετά έχουμε αντίληψη, φαντασία και απόλαυση για **θεούς** και **θεότητες**.

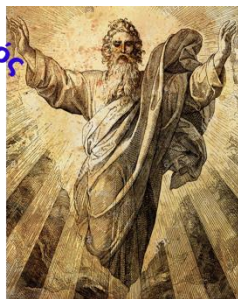
Για παράδειγμα, για τους Ινδούς είναι οι θεοί που τους στέλνουν από τον ουρανό χρήματα, φως, ευημερία, βροχές, και λουπά. Οι Ινδοί έχουν θεοποιήσει πολλά φυσικά φαινόμενα, όπως τον αέρα και απολαμβάνουν πραγματικά τις μυθολογίες που έχουν κατασκευάσει και την ερμηνεία που δίνουν γι' αυτόν τον κόσμο. Γι' αυτό, δεν υπάρχει όριο στη φαντασία του ανθρώπου.

Στη συνέχεια, υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση για έναν **δημιουργό Θεό**.

Ο άνθρωπος δημιούργησε με τη φαντασία του στον ουρανό έναν υπέρτατο θεό, προστάτη και σωτήρα ο οποίος δημιούργησε τον κόσμο.

Αυτό φέρνει στον άνθρωπο μια παρηγοριά και μια απόλαυση.

Φυσικά αυτός ο δημιουργός θεός, διαφέρει από κουλτούρα σε κουλτούρα και από εποχή σε εποχή.

Στην Ινδία έχουμε τον τρικέφαλο θεό (θεϊκή τριάδα).

Στην αρχαία Αίγυπτο είχαμε τον Ατούμ, τον Ρα.

Εμείς θεωρούμε βέβαια, ότι αυτές οι αρχαίες θρησκείες είναι μυθολασίες και φαντασία.

Για τους ανθρώπους όμως εκείνης της εποχής ήταν κάτι αληθινό και είχαν ακράδαντη πίστη σε αυτές. Γι' αυτό άλλωστε έχτιζαν και κολοσσιαίους ναούς σ' αυτούς τους θεούς. Απολάμβαναν την ύπαρξη του θεού δημιουργού ο οποίος μπορούσε να τους προστατέψει εν ώρα ανάγκης και κινδύνου, και έκαναν μεγάλες θυσίες και προσφορές σε αυτόν.

Εάν κάποιος τους έλεγε ότι αυτά δεν ανταποκρίνονταν στην πραγματικότητα και ήταν σκέτη φαντασία, τον κατηγορούσαν ως βλάσφημο.

Ακόμα και στη σημερινή εποχή, εάν πεις στους Ινδούς ότι αυτά που πιστεύουν είναι φαντασία, προσβάλλονται.

Πόσες και πόσες θρησκείες δεν ισχυρίζονται ότι ο δικός τους Θεός είναι ο δημιουργός του σύμπαντος και όλων των όντων;

Σύμφωνα με ιστοριογραφικά κείμενα υπάρχουν περίπου 120 δημιουργοί θεοί, που οι άνθρωποι διαφόρων κουλτούρων, ισχυρίζονται ότι ο δικός τους Θεός είναι ο δημιουργός του σύμπαντος. Και όχι μόνον, αλλά υπήρξαν και πόλεμοι για θρησκευτική επικράτηση, πόλεμοι που υπάρχουν και σήμερα σε κάποιες περιοχές του κόσμου.

Προπαντός Μύθοι Δημιουργίας βρίσκονται σε κάθε ανθρώπινη κουλτούρα.

Έτσι, ανάλογα με το πώς αντιλαμβάνονται οι άνθρωποι το περιβάλλον στο οποίο ζουν, το ερμηνεύουν, το φαντάζονται, και φυσικά το απολαμβάνουν.

Ένα άλλο αντικείμενο αντίληψης, φαντασίας και απόλαυσης, είναι η **ενότητα του νου** στον διαλογισμό.

Κάποιος στον διαλογισμό με την αυτοσυγκέντρωση του νου και την εννοποίησή του, αρχίζει να διερωτάται και να φαντάζεται πράγματα, και να τα χαρακτηρίζει ως μυστικιστικές εμπειρίες.

Αυτό σημαίνει, ότι κάποιος που κάνει διαλογισμό, δεν ξεφεύγει απαραίτητα από το να γίνει θύμα των φαντασιώσεών του και να απολαμβάνει τα συναισθήματα που επιφέρει αυτή η ενότητα του νου.

Μετά έχουμε την **πολυμορφία του νου** στον μη διαλογισμό.

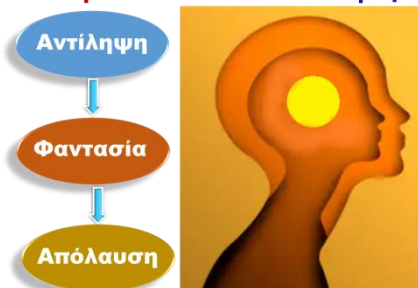
Οι συνηθισμένοι άνθρωποι που δεν έχουν την ενότητα του νου, έχουν πολυμορφία του νου και εκεί υπάρχει φαντασία και απόλαυση.

Παράδειγμα, οι ζωγράφοι, οι καλλιτέχνες, έχουν στον νου τους ρεύμα από φαντασίες που τις χρησιμοποιούν για να δημιουργήσουν έργα-ψευδαισθήσεις, όχι μόνο για τον εαυτό τους αλλά και για τους άλλους.

Παράδειγμα, ένας συνθέτης πρέπει να φανταστεί τις κατάλληλες νότες για να διεγείρει τα συναισθήματα των ανθρώπων.

Στην καθημερινή ζωή, παιδιά και ενήλικες που δεν έχουν ενότητα του νου, αλλά πολυμορφία και μεταβολές του νου,

Η ενότητα του νου στον διαλογισμό

Η πολυμορφία του νου στον μη διαλογισμό

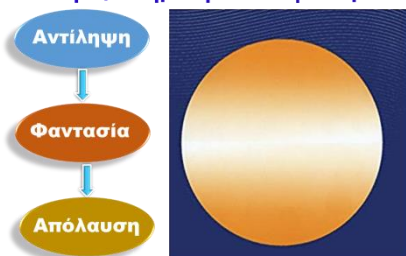

απολαμβάνουν τη φαντασία με τα συναισθήματα που τους προκαλούν τα διάφορα θεάματα.

Άλλο αντικείμενο αντίληψης, φαντασίας, και απόλαυσης, είναι η **ολότητα** ή η **πληρότητα των φαινομένων**.

Όταν ο διαλογιζόμενος αισθάνεται εσωτερική πληρότητα, φαντάζεται ότι αυτή είναι η ψυχή του, αυτός είναι ο εαυτός του και το απολαμβάνει.

Η ολότητα/ πληρότητα των φαινομένων

Τέλος έχουμε το **Νιμπάνα** ή **Νιρβάνα**, που και γι' αυτό υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση.

Άνθρωποι που δεν έχουν βιώσει το Νιμπάνα, φαντάζονται και απολαμβάνουν την ιδέα του Νιμπάνα.

Το Νιμπάνα / Nibbāna

Για παράδειγμα, οι Ινδοί θεωρούν την πρώτη έκσταση της λεπτοφουδούς σφαίρας ως Νιμπάνα.

Ο Βούδας στην Ομιλία του – Το Δίχτυ Των Θεωριών - εξηγεί ότι μερικοί ασκητές θεωρούν Νιμπάνα την 1η ή τη 2η ή την 3η ή την 4η έκσταση.

Μερικοί θεωρούν τις ηδονές για Νιμπάνα.

Η λέξη Νιμπάνα ακόμα και σήμερα είναι παρεξηγημένη, διότι μερικοί φαντάζονται πώς είναι το Νιμπάνα χωρίς να έχουν την πραγματική εμπειρία.

Αυτά είναι σε γενικές γραμμές τα αντικείμενα τα οποία αναφέρονται σε αυτή την Ομιλία του Βούδα, και είναι απλώς μια εισαγωγή που έκανα σήμερα.

Έτσι, στην Ομιλία Περί της Ρίζας της Ύπαρξής μας (*Mūla-pariyāya Sutta*), ο Βούδας δίνει πολλές εξηγήσεις και παραδείγματα για να καταλάβουμε πώς λειτουργεί ο νους μας, πώς ταυτίζεται με αυτά τα φαινόμενα, και πώς ερμηνεύει το περιβάλλον και τις εμπειρίες που έχουμε μέσα σε αυτό, αλλά και το πώς μπορεί ένα άριστος μαθητής να ξεπεράσει αυτές τις φαντασίες και να υπερβεί την ταλαιπωρία που δημιουργούν αυτές οι φαντασίες.

Σήμερα ήταν απλώς μια εισαγωγή στην Ομιλία αυτή. Στο επόμενο μάθημα θα αναφερθούμε στο κύριο μέρος της Ομιλίας. Θα ακούσουμε μερικά παράδοξα, που θα μας φανούν έτσι στην αρχή, αλλά αν τα εξετάσουμε επανειλημμένα, μπορούμε να δούμε ότι αυτά συμβαίνουν μέσα μας κάθε μέρα.

Μάθημα 42ο

Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 2ο Αντικείμενα αντίληψης, φαντασίας και απόλαυσης

Την προηγούμενη φορά είχαμε κάνει μια εισαγωγή για τη ρίζα της ύπαρξής μας από την ομιλία περί της ρίζας της ύπαρξής μας, που είχε δώσει ο Βούδας.

Σε πολλές Ομιλίες του είχε αναφέρει, ότι η **αιτία της γέννησής** μας και συνεπώς το βίωμα της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου, είναι η **επιθυμία** (*taṇhā*) που συνοδεύεται από την **απόλαυση** (*nandī*) και το **πάθος** (*rāga*) αναζητώντας απόλαυση (*abhinandinī*) εδώ και εκεί.

Αυτό που βλέπουμε εδώ είναι ότι η επιθυμία δεν είναι μόνη της αλλά συνοδεύεται από την **απόλαυση** (*nandī*) και το **πάθος** (*rāga*).

Αυτό έχει μεγάλη σημασία, διότι είναι ανώφελο να λέει κάποιος ότι επιθυμεί κάτι εάν δεν προσδοκά κάποια απόλαυση από το αντικείμενο το οποίο επιθυμεί. Το κίνητρο δηλαδή για να επιθυμεί κάποιος κάτι, είναι η απόλαυση.

Σε μία άλλη Ομιλία του όμως που έχει τον τίτλο «**Περί της Εξήγησης της Ύπαρξιακής μας Ρίζας**» (*Mūla-pariyāya Sutta*), ο Βούδας δίνει περισσότερο έμφαση στην απόλαυση (*nandī*), λέγοντας:

«Η απόλαυση είναι η ρίζα της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου» (*nandī dukkhassa mūlaṃ*).

Το ταξίδι στην ύπαρξή μας γίνεται χάριν της απόλαυσης. Η απόλαυση είναι μια λέξη που τη λατρεύουμε.

Η απόλαυση είναι το καρώτο που κυνηγάει να αρπάξει ο καθένας σε αυτή τη ζωή, μόνο που πίσω από αυτό το καρώτο υπάρχει ταλαιπωρία και πόνος. Διότι για να απολαύσει κάτι κάποιος πρέπει να κοπιάσει.

Κι όταν λέμε ταλαιπωρία και πόνο, δεν εννοούμε κάτι αφηρημένο, αλλά την ασθένεια, το γήρας, τον θάνατο, τη λύπη, τον θρήνο, το άλγος, την οδύνη, το άγχος και ούτω καθεξής.

Στην Ομιλία «Περί της Υπαρξιακής μας Ρίζας», ο Βούδας εξηγεί επιπλέον με βαθυστόχαστο τρόπο ότι η **απόλαυση** ή **ευχαρίστηση** δεν προκύπτει τυχαία, αλλά προέρχεται από αιτίες.

Οι αιτίες αυτές είναι:

- Οι παραμορφωμένες αντιλήψεις ή ψευδαισθήσεις, και
- οι φαντασίες ή φαντασιώσεις, μέσα στον νου των συνηθισμένων ανθρώπων (*puthujjana*) (πούτουτζάνα).

Τα Αντικείμενα της Αντίληψης, Φαντασίας και Απόλαυσης

Τα αντικείμενα της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης δε συμβαίνουν τυχαία, αλλά έχουν συγκεκριμένα αντικείμενα μέσω των οποίων εγείρονται, τα οποία εάν κατα-

λάβουμε ποιά είναι, δε θα φαίνονται αφηρημένα και τότε θα είμαστε πιο συγκεκριμένοι γι' αυτό που μελετάμε.

Στο προηγούμενο μάθημα τα είχαμε αναφέρει αλλά τα παρουσιάζουμε ξανά για να τα θυμηθούμε.

Αυτά είναι, στερεά, υγρά, θερμά, αέρια, ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά υλικά φαινόμενα, που ερχόμαστε σε επαφή.

Αλλά υπάρχουν νοερά φαινόμενα, όντα, θεοί, Δημιουργοί Θεοί, η ενότητα του νου, η πολυμορφία του νου, η ολότητα του και το Νιμπάνα, που είναι έννοιες νοητικών φαινομένων.

Έχουμε λοιπόν τα υλικά και τα νοητικά φαινόμενα που περιλαμβάνονται σε αυτή την Ομιλία που δίνει ο Βούδας, και πάνω σε αυτά, περιστρέφεται η αντίληψή μας, η φαντασία μας και φυσικά η απόλαυσή μας.

Εξηγεί επίσης ο Βούδας, πώς άριστοι μαθητές που έχουν διαλογιστεί και έχουν επιτύχει την αναλυτική και ανώτερη γνώση, μπορούν να ξεπεράσουν τις ψευδαισθήσεις και τις φαντασιώσεις, και ούτως να περάσουν **πέρα από την απόλαυση ή ευχαρίστηση** που προκαλεί την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον πόνο.

Τώρα το πώς μπορεί να ζει κανείς χωρίς απόλαυση ή ευχαρίστηση, οφείλεται απλώς στη γνώση του αντικειμένου, κάτι που θα το εξηγήσουμε αργότερα στη γνωστική διαδικασία.

Θα ασχοληθούμε όμως πρωτίστως με το πώς συμβαίνει αυτό στη γνωστική διαδικασία της καθημερινής ζωής για τους συνηθισμένους ανθρώπους.

Η ΟΜΙΛΙΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΡΙΖΑΣ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΜΑΣ

Θα δούμε τώρα πώς ο Βούδας ανοίγει αυτή την Ομιλία και πώς την εξηγεί. Λέει στην αρχή:

«Θα σας δώσω μία ομιλία για τη ρίζα όλων των νοητικών φαινομένων (*sabba-dhamma-mūla-pariyāga*).

Ακούστε και προσέξτε καλά, θα μιλήσω».

Εδώ, «η ρίζα όλων των νοητικών φαινομένων» δεν αναφέρεται στη ρίζα (*mūla*) των υλικών φαινομένων, γιατί αυτά δεν είναι το ενδιαφέρον αυτής της Ομιλίας, αλλά μόνο ως διεγερτικά αντικείμενα.

Αναφέρεται στα ψυχολογικά, πνευματικά και νοητικά φαινόμενα από τα οποία επηρεάζονται οι άνθρωποι, οι οποίοι, αφού αντιληφθούν τα υλικά ή τα νοητικά φαινόμενα, στη συνέχεια τα ερμηνεύουν με τη φαντασία τους, και συνεπώς τα απολαμβάνουν και ταλαιπωρούνται.

Δεν αναφέρεται δηλαδή για το πώς τα υλικά φαινόμενα έχουν αρχή, πώς αρχίζουν, και ποιά είναι τα πρώτα υλικά φαινόμενα που εμφανίστηκαν στο σύμπαν και λοιπά, διότι αυτό είναι άλλο θέμα.

Το θέμα στο οποίο ο Βούδας θέλει να δώσει έμφαση είναι το ψυχολογικό, το πώς δηλαδή εμείς δρούμε και αντιδρούμε προς αυτά τα υλικά φαινόμενα ή αντικείμενα.

Αναφέρεται στα ψυχολογικά, πνευματικά, και νοητικά φαινόμενα από τα οποία επηρεάζονται οι άνθρωποι, οι οποίοι, αφού αντιληφθούν τα υλικά ή τα νοητικά φαινόμενα, στη συνέχεια τα ερμηνεύουν με τη φαντασία τους, και συνεπώς τα απολαμβάνουν και ταλαιπωρούνται.

Πρώτα εξηγεί την επιρροή των υλικών φαινομένων ως αντικείμενα, αρχίζοντας από το στερεό στοιχείο / Γη / Γαία, έτσι όπως το βλέπουν οι αδίδακτοι, συνηθισμένοι άνθρωποι.

Το Στερεό Στοιχείο / Γη / Γαία

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται το στερεό ως στερεό.

[2] Έχοντας αντιληφθεί το στερεό ως στερεό,
φαντάζεται [τον εαυτό του ως] στερεό,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στο στερεό,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από το στερεό,

[5] φαντάζεται ότι το στερεό είναι «δικό μου»,

[6] απολαμβάνει το στερεό.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει το στερεό».

Βλέπουμε ότι εδώ υπάρχει η λέξη «εαυτός». Δηλαδή, αυτό που κάνει ένας συνηθισμένος άνθρωπος είναι ότι ταυτίζεται με το στερεό στοιχείο και εκεί αρχίζει και η φαντασία «ποιά είναι η θέση μου προς το στερεό στοιχείο», δίνοντας διάφορες ερμηνείες.

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι το «στερεό», δηλαδή, στερεά σώματα, στοιχεία, αντικείμενα ή πράγματα.

Θα δώσουμε παραδείγματα για τα προϊόντα της φαντασίας μας.

Αυτό το στερεό στοιχείο μπορεί να είναι το «**Εξωτερικό στερεό**» ή «Εξωτερική γη», δηλαδή οποιοδήποτε στερεό, συμπαγές, σταθερό αντικείμενο, όπως το χώμα, τα δέντρα, οι βράχοι ή τα βουνά.

Ή μπορεί να είναι «**Εσωτερικό στερεό**», όπως τα μαλλιά, τα νύχια, το δέρμα, η σάρκα ή τα κόκκαλα και λοιπά του ανθρώπινου σώματος.

Το Υγρό Στοιχείο / Το Νερό / Το Ύδωρ

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται το υγρό ως υγρό.

[2] Έχοντας αντιληφθεί το υγρό ως υγρό ,
φαντάζεται [τον εαυτό του ως] υγρό,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις το υγρό ,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από υγρό,

[5] φαντάζεται ότι το υγρό είναι «δικό μου»,

[6] απολαμβάνει το υγρό.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει το υγρό».

Αυτό σημαίνει ότι ανάλογα με την κουλτούρα του ή τη φυλή του, ο άνθρωπος διαμορφώνει αντιλήψεις για το υγρό στοιχείο, του δίνει διάφορες ερμηνείες, που τις απολαμβάνει.

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι το «**υγρό**», δηλαδή το υγρό στοιχείο, το νερό, ή όποιο σώμα έχει ρευστή φύση.

Αυτό μπορεί να είναι το «**Εξωτερικό υγρό**», δηλαδή οποιοδήποτε υγρό στοιχείο ή ποσότητα νερού που σχηματίζει θάλασσες, ποτάμια, λίμνες και τα λοιπά.

Ή μπορεί να είναι το «**Εσωτερικό υγρό**» στο ανθρώπινο σώμα. Τα ανθρώπινα όντα αποτελούνται ως επί το πλείστον από το υγρό στοιχείο.

Το Θερμό Στοιχείο / Η Θερμότητα / Φωτιά / Το Πυρ

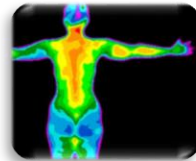
«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,
[1] αντιλαμβάνεται τη θερμότητα ως θερμότητα.
[2] Έχοντας αντιληφθεί τη θερμότητα ως θερμότητα,
φαντάζεται [τον εαυτό του ως] θερμότητα,
[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στη θερμότητα,
[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τη θερμότητα,
[5] φαντάζεται τη θερμότητα ως «δικιά μου»,
[6] απολαμβάνει τη θερμότητα.
Ποιά είναι η αιτία;
Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει τη θερμότητα».

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι η «**φωτιά**», δηλαδή το θερμό στοιχείο που έχει το χαρακτηριστικό της θερμότητας ή του ψύχους.

Αυτή μπορεί να είναι «**Εξωτερική θερμότητα**», όπως η ηλιακή ακτινοβολία και η φωτιά. Για τον ήλιο και τη φωτιά έχουν δημιουργηθεί πολλοί μύθοι.

Ή μπορεί να είναι «**Εσωτερική θερμότητα**» στο ανθρώπινο σώμα.

Το Αέριο Στοιχείο / Ο Αέρας

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,
[1] αντιλαμβάνεται τον αέρα ως αέρα.
[2] Έχοντας αντιληφθεί τον αέρα ως αέρα,
φαντάζεται [τον εαυτό του ως] αέρα,
[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στον αέρα,
[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τον αέρα,
[5] φαντάζεται ότι ο αέρας είναι «δικός μου»,

[6] απολαμβάνει τον αέρα.

Ποιά είναι η αιτία;

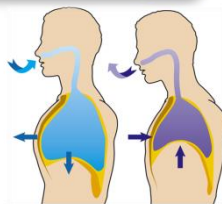
Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει τον αέρα».

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι ο «**αέρας**», δηλαδή το αέριο στοιχείο που έχει το χαρακτηριστικό της κίνησης.

Αυτός μπορεί να είναι ο «**Εξωτερικός αέρας**».

Ή μπορεί να είναι ο «**Εσωτερικός αέρας**» στο ανθρώπινο σώμα.

Βλέπουμε εδώ την προσπάθεια που κάνει ο άνθρωπος για να αποκτήσει μια ταυτότητα και να συνταυτισθεί με τα στοιχεία με τα οποία έρχεται σε επαφή. Ο τρόπος δε, με τον οποίον προσπαθεί να τα ερμηνεύσει από τα αρχαία χρόνια, ήταν η φαντασία.

ποιός Είμαι; Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΑΥΤΟΥ

Ασχολούμενος με την αναζήτηση της «αληθινής φύσης» του, ο άνθρωπος αναρωτιόταν από την αρχαιότητα για τον εαυτό του, για το «**Ποιος είμαι εγώ;**», για την ταυτότητά του, τη θέση και την ύπαρξή του στο σύμπαν.

Είναι γεγονός, ότι οι άνθρωποι χρησιμοποιούσαν και ακόμα χρησιμοποιούν τη φαντασία τους για

να εξηγήσουν φυσικά φαινόμενα όπως τη γη, το νερό, τη φωτιά και τον αέρα, και τη σχέση του **εαυτού** τους με αυτά.

Ένας συνηθισμένος άνθρωπος μπορεί να αντιληφθεί αυτά τα υλικά σώματα ως τέτοια, αλλά στη συνέχεια, λόγω έλλειψης αναλυτικής και ανώτερης γνώσης, χρησιμοποιεί τη φαντασία του για να τα ερμηνεύσει.

Τα απολαμβάνει δε, αναλόγως με τον τρόπο που τα φαντάζεται.

Έτσι έχουμε:

- [1] αντιλαμβάνεται τα υλικά σώματα.
- [2] φαντάζεται τον εαυτό του ως αυτά,
- [3] φαντάζεται τον εαυτό του μέσα σ' αυτά,
- [4] φαντάζεται τον εαυτό του χωριστά από αυτά,
- [5] φαντάζεται ότι αυτά είναι «δικά μου»,
- [6] τα απολαμβάνει.

Τί απολαμβάνει;

Απολαμβάνει την ερμηνεία που δίνει ο ίδιος.

Εδώ βλέπουμε ότι κάποιος:

- αντιλαμβάνεται (*sañjānati*)
- φαντάζεται (*maññati*)
- απολαμβάνει (*abhinandati*)

Έτσι κάποιος αντιλαμβάνεται τα υλικά φαινόμενα, φαντάζεται σύμφωνα με την ερμηνεία που τους δίνει, και τέλος απολαμβάνει την ερμηνεία που έχει δώσει.

Ποιά είναι η αιτία;

Δεν έχει την **αναλυτική** και **ανώτερη** γνώση (*abhiññā*) για να τα κατανοήσει πλήρως.

Μυθοποίηση Φυσικών Φαινομένων

Προκειμένου να περιγράψει και να εξηγήσει τον εαυτό του, τα φυσικά φαινόμενα γύρω του, τα στοιχεία της φύσης και τα ουράνια σώματα από πάνω του, ο άνθρωπος χρησιμοποίησε τη **φαντασία** του, και άρχισε από τα αρχαία χρόνια να ταυτίζεται με αυτά, να τα προσωποποιεί, μυθοποιεί και θεοποιεί.

Αυτά τα φυσικά φαινόμενα είναι τα υλικά σώματα, όπως

η γη (το στερεό),
το νερό (υγρό),
η φωτιά (θερμό) και
ο αέρας.

Πέτρες, πετρώματα, βουνά, ποτάμια, θάλασσες, λίμνες, φωτιές, ηφαίστεια και ο αέρας προσωποποιήθηκαν, θεοποιήθηκαν και αγιοποιήθηκαν.

Οι αντιλήψεις των ανθρώπων εξελίχθηκαν σε μυθολογίες, φιλοσοφίες και θρησκείες, χρησιμοποιώντας επί το πλείστον τη **φαντασία** ως μέσον έρευνας.

Άλλωστε η φαντασία τους ήταν το μόνο εργαλείο που είχαν εκείνη την εποχή, το οποίο βέβαια εξακολουθούν και το χρησιμοποιούν ακόμα και σήμερα.

Μυθοποίηση του Στερεού /της Γης

Γνωρίζουμε από τον πρωτοπόρο μελετητή και

ιστορικό θρησκείας, *George Foot Moore*, ότι η **λατρεία** των «**ιερών, και άγιων λίθων**» είναι μία από τις παλαιότερες μορφές θρησκείας για την οποία έχουμε αποδεικτικά στοιχεία.

Οι αρχαιολόγοι έχουν βρει πέτρες που οι άνθρωποι τις είχαν διαμορφώσει για να τις χρησιμοποιούν σαν φυλακτά.

Ζωολόγοι έχουν παρακολουθήσει παρόμοια συμπεριφορά σε χιμπατζήδες που κουβαλούν πέτρες μαζί τους, όχι για να χτυπήσουν κάποιον αλλά σαν φυλακτά. Κρατούν την πέτρα στη χούφτα τους, κοιμούνται με αυτή, γιατί πιστεύουν στην προστασία της από κινδύνους.

Μετεωρίτες, έγιναν επίσης αντικείμενα λατρείας.

Η λατρεία πετρών ή μετεωριτών, συνεχίζεται και σήμερα.

Η Κάαμπα είναι σήμερα ο ιερότερος χώρος για το Ισλάμ, επειδή φυλάσσει τον **Μαύρο Λίθο**, ο οποίος

θεωρείται γενικά ότι είναι υπόλειμμα μετεωρίτη.

Ο Μωάμεθ δίδαξε πως, ο **Μαύρος Λίθος** έχει τη δυνατότητα να συγχωράει όλες τις αμαρτίες του πιστού που τον αγγίζει.

Επίσης οι Μωαμεθανοί πιστεύουν ότι διαθέτει γερό μνημονικό και πως τη Μέρα της Αποκάλυψης, ο Αλλάχ θα ζωντανέψει τον **Μαύρο Λίθο**, δίνοντας του μάτια και γλώσσα για να μαρτυρήσει υπέρ όσων άγγιξαν τον **Λίθο**.

Η γη, γίνεται η **Μητέρα Γη**, η **Μεγάλη Μητέρα**, η **Μητέρα Θεά**.

Ήταν η μεγάλη μητέρα όλων: η αρχέγονη Μητέρα Θεά· η Δημιουργός και γεννήτρια της Γης, όλου του Σύμπαντος, των θεών, των Τιτάνων και των Γιγάντων.

Ο σύζυγός της ήταν ο Ουρανός (Ο Πατήρ, ο εν τοις ουρανοίς) και ο Πόντος (πατέρα της θάλασσας ή του νερού).

Η Γη και ο Ουρανός γίνονται το πρώτο Κοσμικό Ζευγάρι της Δημιουργίας και γίνονται επίσης οι γονείς των αρχέγονων θεών, θεοτήτων, Τιτάνων και Κυκλώπων.

Κοιτάξτε αυτή την εικόνα και φανταστείτε τη γη σαν μια θεά, και τον ουρανό σαν έναν θεό. Εδώ χρειάζεται ένα άλμα της φαντασίας για να συλλάβει κάποιος τέτοιες ιδέες, προσπαθώντας να ερμηνεύσει τον κόσμο γύρω του. Αυτή η τάση για μυθοπλασίες υπάρχει μέχρι τις μέρες μας, όπου οι άνθρωποι αρέσκονται να βλέπουν ταινίες με φανταστικά σενάρια, παρόλο που ξέρουν ότι δεν είναι αλήθεια.

Προσωποποίηση και Θεοποίηση Βουνών

Το εικονιζόμενο βουνό θεωρείται θεότητα ξαπλωμένη που συνοδεύεται από σχε-

τικό μύθο και είναι τόπος θυσιών και λατρείας.

Το βουνό αυτό βρίσκεται στην Αυστραλία και οι ντόπιοι το θεωρούν ιερό, όπως εμείς θεωρούμε ιερό τον Όλυμπο.

Σχετικά με τη λατρεία των λίθων, πρέπει να θυμηθούμε ότι η πέτρα ήταν κάτι που οι άνθρωποι στην παλαιολιθική εποχή τη χρησιμοποιούσαν για να αμύνονται, να σκοτώνουν, για να συλλέγουν τροφή, ακόμα και σαν εργαλείο, να μορφοποιήσουν πράγματα. Έτσι λόγω αυτής της μεγάλης χρησιμότητας, θεώρησαν ότι η πέτρα είναι κάτι πολύ δυνατό και τη θεοποίησαν. Αυτός είναι και ο λόγος που οι αρχαιολόγοι βρίσκουν σε τάφους πέτρινα φυλαχτά και πέτρινα αγαλματίδια θεοτήτων.

Μυθοποίηση, Προσωποποίηση και Θεοποίηση του Υγρού / Νερού

- Θεότητες του νερού
- Θεότητες της βροχής
- Θεότητες της θάλασσας
- Θεότητες των ποταμών

Ο **Πόντος** στην αρχαία εποχή ήταν Μέλος των Πρωταρχικών Θεών και των Θαλάσσιων Θεών, πολύ φημισμένος.

Καταργήθηκε από τον Ποσειδώνα.

Ο **Ποσειδώνας**, ήταν ο υπέρτατος θεός των υδάτων, (λιμνών, ποταμών, πηγών) και κατ' επέκταση της θάλασσας (εξ' ου και Πελαγαίος καλούμενος).

Παράδειγμα Αλληγορικής Μυθοπλασίας

Θα δώσουμε τώρα ένα παράδειγμα αλληγορικής μυθοπλα-

σίας, τότε που οι άνθρωποι άρχισαν να συναντούν αυτά τα φαινόμενα όπως το υγρό στοιχείο, και άρχισαν να δίνουν ορισμένες ερμηνείες.

Το ότι δίνω παραδείγματα μόνον από την Ελλάδα δε σημαίνει ότι τα ίδια δε συνέβαιναν και σε άλλες χώρες.

Ιδιαίτερα στην Ινδία επικρατεί χάος με τη θεοποίηση των υδάτων των ποταμών και των θαλασσών και των άλλων στοιχείων, όπως του αέρα, που στην αρχαιότητα τον είχαν για θεό. Δεν υπήρχε κάτι στη φύση που να μην ήταν ιερό, δηλαδή θεοποιημένο γι' αυτούς.

Μετά την κατάκλυση του αιγαιακού χώρου που συνέβη από το λιώσιμο των πάγων και τη διάνοιξη του Βοσπόρου και των Δαρδανελίων, κάτι σπουδαίο έγινε.

Οι αρχέγονοι κάτοικοι του χώρου εγκαταλείποντας τις σωτήριες βουνοκορφές και σπηλιές όπου είχαν καταφύγει, λόγω των παγετώνων, άρχισαν όπως ήταν επόμενο να παρακολουθούν με ιδιαίτερη προσοχή τη φύση γενικά, αλλά και τις δυνάμεις των στοιχείων αυτής με ό, τι φαινόμενα τις συνόδευαν, αποδίδοντάς τους ιερότητα και αναγνωρίζοντας αυτές ως αθάνατες θεότητες.

Έτσι με την εξαιρετική φανταστική και μυθοπλαστική ικανότητα των εγκατεστημένων προελληνικών φυλών, δια του γνωστού αλληγορικού ανθρωπομορφισμού, δεν άργησαν να αναπτυχθούν εκπληκτικές μυθικές μορφές, ιδιαίτερα επί των υδάτων, της δυναμικής τους, της θέας αυτών, αλλά και των διαφόρων συγκινήσεων που προκαλούσαν.

Ως αποτέλεσμα, δημιουργήθηκε σταδιακά ένα μεγάλο πλήθος εξαιρετων μυθοπλαστικών πλοκών, τονίζοντας έτσι την επί τούτου φαντασία του ελληνικού πνεύματος για το υγρό στοιχείο.

Κυρίαρχη θεότητα των υδάτων και ιδιαίτερα της θάλασσας αναγνωρίστηκε και καθιερώθηκε ο **Ποσειδώνας**, γενάρχης πολλών δευτερευόντων θεοτήτων, αλλά και εκπληκτικών θαλάσσιων τεράτων, που ετυμολογούνται μάλιστα από τις διάφορες όψεις και δράσεις του υγρού στοιχείου.

Τα κύματα θεωρούνταν τα άλογα του Ποσειδώνα που κάλπαζαν στη θάλασσα.

Για να σκεφτεί κάποιος ότι τα κύματα είναι σαν άλογα που καλπάζουν, πρέπει να έχει φαντασία.

Δεν αρκεί δηλαδή μόνον η αντίληψη του κύματος αλλά είναι απαραίτητη και η φαντασία που πάει το φαινόμενο ένα βήμα πιο μπροστά προσπαθώντας να δώσει μια απεικόνιση, μια προσωποποίηση, μια οντότητα που υπάρχει πίσω από αυτό το κύμα.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ο Ποσειδώνας που βρίσκεται πίσω από τα άλογα-κύματα. Βλέπουμε εδώ τον ανθρωπομορφισμό των φυσικών φαινομένων. Όπως οι άνθρωποι καθοδηγούν τα άλογα, έτσι κι εδώ κάνει ο Ποσειδώνας.

Μυθοποίηση, Προσωποποίηση και Θεοποίηση της Θερμότητας / της Φωτιάς

- Θεότητες της φωτιάς

- Θεότητες του κεραυνού και της αστραπής
- Ηλιακές θεότητες
- Θεότητες της μεταλλουργίας
- Θεότητες των ηφαιστειών και των σεισμών

Θα παραμείνουμε στην ελληνική μυθολογία διότι είναι κάτι γνωστό σε εμάς και μπορούμε να έχουμε καλύτερη κατανόηση. Αυτό δε σημαίνει ότι σε άλλες κουλτούρες δεν υπάρχουν ανάλογοι θεοί της φωτιάς, του κεραυνού, και λοιπά. Σε οποιαδήποτε φυλή που έχει αναπτυχθεί σε κάποιο ορισμένο μέρος του πλανήτη, υπάρχουν τέτοιοι μύθοι.

Έχουμε τους Αμποριτζίνες στην Αυστραλία, είχαμε και τους Μάγια και τους Αζτέκους, που προσωποποίησαν τα φυσικά φαινόμενα και τα αποκάλεσαν θεότητες.

Στην ελληνική μυθολογία, ο **Ήφαιστος** μαζί με την **Εστία** αποτελούσαν τις κύριες θεότητες του πυρός ή της φωτιάς.

Ο **Ήφαιστος** αποτέλεσε την ανθρωπόμορφη ακμάζουσα θεότητα της φυσικής δύναμης του πυρός σε όλες τις μορφές του και χρήσεις του, από κεραυνό και αστραπή στον ουρανό μέχρι ηφαιστειο στη γη, αλλά και ως **εσωτερική ανθρώπινη φλόγα** έμπνευσης και δημιουργίας.

Και αυτοί που ήθελαν να έχουν εμπνεύσεις και να είναι δημιουργικοί, μπορούσαν να επικαλεσθούν τον Ήφαιστο για να πάνε όλα καλά. Τέτοια ήταν η νοοτροπία των αρχαίων Ελλήνων.

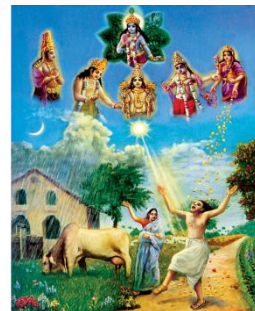
Μετά πάμε στην Ινδία όπου έχουμε τη λατρεία του *Agni* (Άγκνι), του θεού της φωτιάς.

Για να μη ζορίσετε τη φαντασία σας, σας παρουσιάζω παρακάτω τον Ινδό θεό του πυρός, όπως τον φαντάστηκαν οι Ινδοί ζωγράφοι.

Είναι καθισμένος πάνω σε ένα κριάρι, και πηγαίνει από σπίτι σε σπίτι μοιράζοντας τη φωτιά στους ανθρώπους για να μαγειρεύουν, αλλά και για να καταστρέφουν δάση. Διότι οι Ινδοί κυριάρχησαν πάνω σε αυτή τη χώρα που ήταν γεμάτη δάση και ζούγκλες, με τη φωτιά. Έκαιγαν τεράστιες εκτάσεις δασών για να μετατρέψουν τη γη σε αγρούς για τις καλλιέργειές τους και για τη βοσκή των ζώων τους. Έτσι ο θεός *Agni* ήταν ο πρωτοπόρος, και όπου πήγαιναν οι Ινδοί έπρεπε να τον λατρέψουν πρώτα: όχι μόνον για να μαγειρέψουν το φαγητό τους αλλά και για να κυριαρχήσουν στη γη και να επεκταθούν.

Οι Ινδοί προσεύχονται στον *Agni* για αφθονία παιδιών, βοδιών, πλούτου, βροχής, μακροζωίας και για μεταθανάτιο ζωή σε ουράνιο κόσμο των προγόνων.

Εάν διαβάσουμε τη Ριγκβέντα, το πρώτο ιερό βιβλίο των Ινδών, θα δούμε πολύ περισσότερες αναφορές στον θεό *Agni* απ' ό,τι σε άλλους θεούς. Θυσίες δε, ακόμα και σήμερα συνεχίζονται από την αρχαία εποχή. Οι Ινδοί θυσιάζουν στον *Agni* και εύχονται να

έχουνε πλούτο, αγελάδες, παιδιά, βροχή για καλή καρποφορία των καλλιεργειών τους και όλες τις ευλογίες των θεών.

Ο *Agni* δεν είναι μόνος του αλλά έχει και σύζυγο, γι' αυτό θεωρείται οικογενειακός θεός.

Η φωτιά ήταν για τους ανθρώπους πολύ σημαντική, για την προστασία από τα άγρια ζώα, για το ψήσιμο του κνηγιού και τη μαγειρική, για τη μεταλλουργία και την κατασκευή εργαλείων, και λοιπά, και γι' αυτό οι άνθρωποι τη θεοποίησαν.

Μυθοποίηση, Προσωποποίηση και Θεοποίηση του Αέρα

➤ Θεότητες του ανέμου

Στην ελληνική μυθολογία ο **Αίολος**, οι **Αύρες**, και ο **Ζέφυρος**, αποτελούσαν την ιδεατή ανθρωπόμορφη αντίληψη του ανέμου.

Ο Αίολος ήταν διορισμένος από τον Δία, ως ταμίας των ανέμων.

Κρατούσε τους ανέμους μέσα στον ασκό του και τους άφηνε μετά από εντολή του Διός.

Εφεύρε τα πανιά που κινούν τα πλοία και δίδαξε τη χρήση τους στους υπηκόους του.

Ζούσε σε νησί μαζί με τη γυναίκα του Αμφιθέα.

Είχε έξη γιους και έξη κόρες που προσωποποιούσαν τους ανέμους. Οι γιοί τους δυνατούς ανέμους, και οι θυγατέρες τους ήπιους (τις **αύρες**).

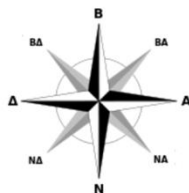

Ο **Ζέφυρος** (ο φτερωτός θεός) στην ελληνική μυθολογία ήταν προσωποποίηση του δυτικού ανέμου. Είναι άνεμος απαλός, δίνει δροσιά στα Ηλύσια Πεδία (όπου διέμεναν μετά θάνατον οι ψυχές των ηρώων) και βοηθάει στη βλάστηση. Αδέρφια του ήταν ο θεός Βορέας, ο θεός Νότος, ο θεός Εύρος και η θεά Αστραία.

Οι άνεμοι της Μεσογείου

Βασικά, οι άνεμοι της Μεσογείου θεοποιήθηκαν. Οι άνθρωποι δηλαδή θεοποίησαν τελείως το αέριο στοιχείο.

Έχουμε και τον θεό *Vayu* στην Ινδική μυθολογία που ιπεύει μια γαζέλα, ζώο που τρέχει με μεγάλη ταχύτητα.

Ο δυνατός αέρας δημιουργείται από το θεό που τρέχει γρήγορα ιπεύοντας την αντιλόπη του.

Αυτά ήταν μερικά παραδείγματα για τα τέσσερα υλικά στοιχεία. Εάν κάποιος κάνει μια μελέτη ή μια σύγκριση ανάμεσα στις κουλτούρες, τις μυθολογίες, τις θρησκείες, ακόμα και τις φιλοσοφίες που αναπτύχθηκαν σε διάφορα μέρη του κόσμου, θα δει ότι αυτές βρΐθουν από τέτοιες φανταστικές ερμηνείες.

Η άγνοια της φύσης των υλικών φαινομένων, - του στερεού, υγρού, θερμού και αέριου στοιχείου - οδήγησε τους ανθρώπους από την αρχαιότητα να τα προσωποποιήσουν και να εφεύρουν με τη φαντασία τους υπερδύναμες οντότητες ή θεούς, οι οποίοι κυβερνούν κάθε πτυχή της ανθρώπινης ζωής, δηλαδή κάθε πτυχή του εαυτού τους. Συσχετίζονται με αυτά

τα στοιχεία, συσχετίζονται με αυτές τις θεότητες ή τις υπερδύναμες οντότητες που αυτοί οι ίδιοι δημιουργούν, και περιμένουν μια ανταπόκριση από αυτές τις οντότητες. Για να πάρουν ανταπόκριση, πρέπει να τις λατρεύουν και να κάνουν θυσίες. Η θυσία ήταν κεντρικό μέρος κάθε λατρείας. Από την αρχαία εποχή, θυσία σημαίνει χύσιμο αίματος είτε ζώου είτε ακόμα και ανθρώπου.

Όταν σύμφωνα με τη φαντασία τους, οι θεοί ήταν ευχαριστημένοι, η ανθρωπότητα βίωνε καλό καιρό, ειρήνη και απαλλαγή από φυσικές καταστροφές και ασθένειες. Όταν ήταν δυσαρεστημένοι, ακολουθούσε ξηρασία, πόλεμος, λοιμός, επιδημίες και πανδημίες.

Ακόμα και σήμερα, είναι πολύ εύκολο για κάποιους να θεωρήσουν τις πανδημίες ως θέλημα θεού. Μερικοί το λένε ξεκάθαρα ότι ο Θεός δυσαρεστήθηκε και θέλει να μας τιμωρήσει για τις αμαρτίες μας και γι' αυτό έφερε την πανδημία του κορωνοϊού.

Κάτι ανάλογο έλεγαν και οι αρχαίοι Αιγύπτιοι, και οι αρχαίοι Έλληνες για τους θεούς τους.

Αυτά είναι αρχέτυπα που συνεχίζονται ακόμα και σήμερα.

Επειδή η σύνδεση μεταξύ **αιτίας** και **αποτελέσματος** στη φύση ήταν αόρατη στα μάτια τους, αυτοί οι θεοί φαίνονταν ακατάληπτοι και αινιγματικοί, και οι άνθρωποι ήταν στο έλεός τους.

Υπήρχαν βέβαια κάποιοι που άρχισαν να ερευνούν αυτά τα στοιχεία με διαφορετικό τρόπο. Εδώ θα τους αναφέρουμε.

Τα προαναφερμένα υλικά στοιχεία είχαν απασχολήσει και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους, όπως τον Θαλή, τον Αναξίμανδρο, τον Αναξίμανη, τον Ηράκλειτο, τον Εμπεδοκλή.

Τα ονόμαζαν:

«γη,
ύδωρ,
πυρ και
αήρ»,

και ο καθένας έδιδε έμφαση περισσότερο στο ένα παρά στα άλλα, θεωρώντας το ως το πρωταίτιο όλων. Αυτά είχαν απασχολήσει επίσης και τους μετασωκρατικούς φιλοσόφους. Κάποιες από τις θεωρίες που ανέπτυξαν, έγιναν μετέπειτα η αιτία για την ανάπτυξη της σημερινής επιστήμης της Φυσικής, της Χημείας, και κατά κάποιον τρόπο της Βιολογίας.

Οι θεωρίες τους μπορεί να μην ήταν όλες σωστές, αλλά τουλάχιστον έκαναν το πρώτο βήμα για να δώσουν μια μη φανταστική αλλά φυσική εξήγηση του κόσμου.

Αυτή η θεώρηση του κόσμου από καθαρά φυσική άποψη ονομάζεται «φυσική φιλοσοφία» και ξεκινάει από μία αμφισβήτηση για την ύπαρξη μεταφυσικών όντων, όπως θεών, δαιμόνων, πνευμάτων, που θεωρούνταν η αιτία για τα πάντα.

Έτσι άρχισε ένα μεγάλο ερωτηματικό:

- Τον κεραυνό, την αστραπή και τη βροχή τη δημιουργεί ο Δίας;
 - Τη θαλασσοταραχή την προκαλεί ο Ποσειδώνας;
 - Οι σεισμοί και οι εκρήξεις στα ηφαίστεια είναι από τον Ήφαιστο;
- Όλοι οι πολιτισμοί εκείνης της εποχής—

- ο ελληνικός,
- ο αιγυπτιακός,

ΔΙΑΣ

ΠΟΣΕΙΔΩΝΑΣ

ΗΦΑΙΣΤΟΣ

- ο μεσοποταμιακός,
- ο περσικός,
- ο πολιτισμός του Ινδού ποταμού και λοιπά —

με τα σπουδαία τους επιτεύγματα, απέδιδαν στους θεούς όλα αυτά που δεν μπορούσε ο άνθρωπος να εξηγήσει.

Όπου δεν υπήρχε μία εξήγηση, ήταν «θεϊκή επέμβαση».

Όταν ο άνθρωπος δεν μπορούσε να εξηγήσει κάτι, το κάλυπτε με τη λέξη «Θεός». Θεός σήμαινε το μυστήριο. Αυτό βέβαια γινόταν διότι από τη μία πλευρά οι άνθρωποι δεν ήθελαν να παραδεχθούν την άγνοιά τους, και από την άλλη να δείξουν την εξυπνάδα τους και ότι κάτι ξέρουν.

Και σήμερα ακόμα, εάν ακούσετε κάποιον να λέει «Θεός», σημαίνει ότι βρίσκεται κάτω από το δέος, δεν ξέρει πώς να εξηγήσει ένα φαινόμενο και χρησιμοποιεί τη λέξη κλειδί: «Θεός».

Λάτρευαν του θεούς – ανθρωπόμορφους ή ζωόμορφους – και δεν αμφισβητούσαν την ύπαρξη των μεταφυσικών αυτών όντων.

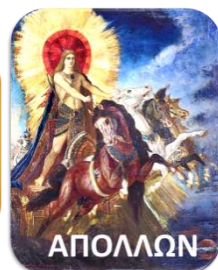
Μάλιστα, εάν κάποιος αμφισβητούσε την ύπαρξή τους, θα έπεφτε σε μεγάλα προβλήματα, όπως συνέβη με πάρα πολλούς επιστήμονες.

Για τους φυσικούς φιλοσόφους δεν αρκούσε να δεχτούν ότι ο Δίας έστελνε την αστραπή, ή ότι ο Ποσειδώνας κούναγε την τρίαινα στη θάλασσα, αλλά ξεκίνησε μία, θα τη λέγαμε σήμερα, ορθολογική εξήγηση του κόσμου.

Προβληματίστηκαν:

Μάλλον πρέπει ο ήλιος να έχει αυτό το μέγεθος και την ενέργεια φωτός και δεν είναι ο Απόλλωνας που τον φέρνει επάνω σε άρμα με άλογα.

Κάτι άλλο πρέπει να συμβαί-

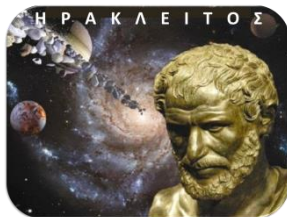
νει.

Προσπάθησαν να βρουν κάποιες λογικές ερμηνείες. Άρα η θεώρηση του κόσμου που γεννιέται ως φυσική φιλοσοφία που είναι η μητέρα της φυσικής επιστήμης, στηρίζεται πάνω στην αμφισβήτηση των θεών ή υπερφυσικών όντων.

Είναι ένα τεράστιο βήμα αυτό. Μπορεί να μας φαίνεται σήμερα, μετά από τόσα χρόνια, ως κάτι απλό, ωστόσο είναι γιγάντιο άλμα να πιάσεις ένα-ένα τα στοιχεία που ο πρωτόγονος άνθρωπος και οι πρωτόγονοι πολιτισμοί για χιλιάδες χρόνια απέδιδαν στους θεούς, και να πεις ότι δεν υπάρχουν θεοί πίσω από τα φυσικά φαινόμενα, και ότι πρέπει να ερμηνεύσουμε λογικά τον κόσμο.

Μετά από μελέτες στη φύση, έβγαλαν συμπεράσματα που δεν ήθελαν να τα αποδώσουν στους θεούς, αποβάλλοντας τις προκαταλήψεις και τις δεισιδαιμονίες.

Αξιοσημείωτη είναι εδώ η ρήση του Ηράκλειτου: «Αυτόν τον κόσμο δεν τον έπλασε κανένας θεός ή άνθρωπος, παρά υπήρχε πάντα, υπάρχει και θα υπάρχει: μια αιώνια ζωντανή φωτιά (πυρ), που ανάβει με μέτρο και σβήνει με μέτρο».

Με μέτρο εννοεί ότι υπάρχει ισορροπία στο σύμπαν. Βέβαια αυτή η ισορροπία είναι προσωρινή και όχι αιώνια.

Ο Βούδας επίσης είχε απορρίψει τις μεταφυσικές και μυστικιστικές ερμηνείες για τον κόσμο και τον άνθρωπο, τον οποίο θεωρούσε να αποτελείται από το υλικό και το νοητικό στοιχείο. Όλα τα υλικά και νοητικά φαινόμενα τα αναλύει σε στοιχεία (*dhātu*), τα οποία υπόκεινται στους φυσικούς νόμους της αιτιοκρατίας, της συνθηκοκρατίας και της παροδικότητας: οι οποίοι νόμοι επίσης ονομάζονται στοιχεία, όπως δηλαδή «το συνθηκοκρατημένο στοιχείο» (*saṅkhata-dhātu*).

Στο επόμενο μάθημα θα αναλύσουμε τι είναι φαντασία. Θα εξετάσουμε δηλαδή την ψυχολογία του ανθρώπου, πώς εμφανίζεται η φαντασία μέσα μας, όχι όπως για τα μεταφυσικά θέματα αλλά στην καθημερινότητά μας. Η φαντασία αρχίζει από την παιδική μας ηλικία, που τροφοδοτείται με αυτή. Μάλιστα υπάρχει ανταγωνισμός, ποιος μπορεί να πει την πιο έξυπνη ιστορία με φαντασία.

Η ανθρώπινη φαντασία είναι ένα πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Σε αυτά τα μαθήματα θα δώσουμε μια εξήγηση για να έχουμε επίγνωση, πώς εμφανίζεται αυτή η φαντασία μέσα μας, και ποιες είναι οι αντιλήψεις που την προκαλούν, Θα κάνουμε μια ανάλυση και θα δούμε τα τρία είδη φαντασίας που υπάρχουν:

- **Φαντασία** λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας (*tanhā-maññanā*)
- **Φαντασία** λόγω αλαζονείας (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία** λόγω λανθασμένης νόησης (*ditṭhi-maññanā*)

Μάθημα 43ο Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 3ο Φαντασία

Στο προηγούμενο μάθημα είχαμε αναφέρει για την αντίληψη, τη φαντασία και την απόλαυση.

Είδαμε πώς αυτά συνδυάζονται μαζί και είχαμε αναφέρει μερικά παραδείγματα.

Αναφέραμε και για την ανώτερη γνώση που μπορεί κάποιος να αποκτήσει και να αποβάλλει τη φαντασία από μέσα του και να αποβάλλει και την απόλαυση για πράγματα, τα οποία θα καταλάβουμε σήμερα ποιά είναι αυτά τα πράγματα που ο άνθρωπος απολαμβάνει, που είναι ασταθή και παροδικά.

Τι Είναι Φαντασία;

Σήμερα θα συνεχίσουμε να εξετάσουμε τη φαντασία, τι είναι φαντασία.

Φαντασία είναι η ικανότητα του νου να αναπαριστά γνωστές εικόνες από το παρελθόν, ή να σχηματίζει με πρωτότυπους συνδυασμούς και συνθέσεις καινούριες εικόνες και αισθήσεις, που δε γίνονται αντιληπτές μέσω των αισθήσεων όπως από την όραση, την ακοή, την όσφρηση, τη γεύση, και την αφή.

Δηλαδή ο νους επεξεργάζεται τις πληροφορίες που δεχόμαστε από το εξωτερικό περιβάλλον και προσπαθεί να δώσει ένα νόημα σ' αυτές.

Οι φανταστικές εικόνες φαίνονται με το «μάτι του νου».

Από εξωτερικά αντικείμενα δημιουργούνται αντιλήψεις και συνθέτουμε νέες εικόνες μέσα μας. Έτσι η αντίληψη είναι κατά κάποιον τρόπο η πύλη για να αντιληφθούμε ένα αντικείμενο, που μετά αρχίζουμε να το επεξεργαζόμαστε με τη φαντασία μας, για δώσουμε μια ερμηνεία.

Έτσι η φαντασία:

- αναπαριστά,
- ανακαλεί,
- σχηματίζει και
- συνδυάζει ελεύθερα

εικόνες και παραστάσεις, χρησιμοποιώντας αλλά και ξεπερνώντας τα δεδομένα της εμπειρίας, και τους κανόνες της νόησης και της λογικής.

Αφ' ετέρου, η **Φαντασίωση** είναι μία φανταστική παράσταση που σχετίζεται με συνειδητές ή ασυνείδητες επιθυμίες.

Ψυχολογική Προβολή

Αυτές οι επιθυμίες της φαντασίωσης είναι ένα είδος ψυχολογικής προβολής, όπου κάποιος προβάλλει νοητικά τις εσωτερικές του αρέσκειες ή δυσαρέσκειες.

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε δώσει παραδείγματα για το πώς ο άνθρωπος προσωποποιεί ή θεοποιεί ορισμένα αντικείμενα, ακόμα και άψυχα αντικείμενα όπως βουνά, δέντρα, πέτρες και λοιπά.

Έτσι, για παράδειγμα, οι Αιθίοπες φαντάζονταν ότι οι θεοί τους ήταν αναπόφευκτα μαύροι, με μαύρα μαλλιά και πλατιές μύτες. Εδώ έχουμε τον Αφρικανό θεό που είναι ο πατέρας και ο πρωταρχικός δημιουργός όλης της ζωής, σύμφωνα με τους Αιθίοπες.

Οι Ευρωπαίοι, όμως, φαντάζονταν ότι οι θεοί τους ήταν λευκοί, ξανθοί και με ίσια μύτη.

Κάθε πολιτισμός αναπαριστάνει τον θεό του με τα χαρακτηριστικά της φυλής του. Κάθε ανθρώπινη φυλή και κουλτούρα έχει παραμύθια, μύθους, μυθολογίες, σύμβολα, και δεισιδαιμονίες για ήρωες, θεούς, θεές, και λοιπά.

Καθημερινές Φαντασίες

Στην καθημερινή ζωή, οι άνθρωποι συχνά βρίσκουν τις σκέψεις τους να ακολουθούν μία σειρά φαντασιών και φαντασιώσεων σχετικά με τα πράγματα που επιθυμούν να κάνουν ή που επιθυμούσαν να έχουν κάνει.

Η φαντασία μπορεί επίσης να εκφραστεί μέσα από φανταστικά αφηγήματα, από φανταστικές ή ανακριβείς απόψεις για κάποιον ή κάτι, και λοιπά.

Στην εποχή μας έχουμε μυριάδες από **μυθιστορήματα** (ιστορίες για φανταστικούς χαρακτήρες, γεγονότα και περιπέτειες), ακόμη και **επιστημονικής φαντασίας**, και φυσικά μυριάδες από μυθιστοριογράφους και αναγνώστες που απολαμβάνουν να φαντασιοκοπούν.

Έχουμε επίσης και μυριάδες από ταινίες κινηματογράφου και τηλεόρασης, κόμικς, κινούμενα σχέδια, και λοιπά, βασιζόμενα στη φαντασία που πολλοί άνθρωποι έχουν πάθος να παρακολουθούν, να φαντασιοκοπούν και να απολαμβάνουν.

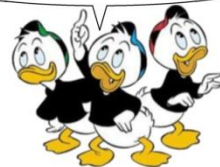
- Το ραδιόφωνο,
 - η τηλεόραση,
 - ο κινηματογράφος,
 - τα βιντεοπαιχνίδια,
 - τα περιοδικά, και λοιπά
- επιτρέπουν τη μετάδοση φαντασίας και μύθων σε μεγάλο κοινό.

Στα παιδιά από νεαρή ηλικία τους λέμε παραμύθια, και αυτά απολαμβάνουν να διαβάζουν και να παρακολουθούν κόμικς, και λοιπά και να ζουν στη φαντασία.

Παιδιά ζούμε στη Φαντασία

Το να ζουν στη φαντασία είναι ένα πράγμα που όλα τα παιδιά το έχουν μάθει από μικρά.

Οι άνθρωποι έχουν γενικά έναν εθισμό μυθοπλασίας, δηλαδή έχουν μια **μυθομανία**.

Συλλογική Φαντασία

Είναι ολοφάνερο ότι η φαντασία, η φαντασίωση, ο μύθος και η μυθοπλασία, συνεχίζονται από τη νεαρή μας ηλικία ως μια διαδεδομένη και ουσιαστική συνιστώσα της συλλογικής φαντασίας.

Οι άνθρωποι αναζητούν με επιμονή μία εναλλακτική πραγματικότητα για να ζουν μέσα της· κι αυτή είναι η φαντασία.

Υπάρχουν τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας**, πόθου ή λαχτάρας (*tañhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*ditṭhi-maññanā*)

Αυτές οι φαντασίες υπάρχουν μέσα μας καθημερινά. Θα δούμε πώς μπορούμε να τις εντοπίσουμε, για να έχουμε μια διαυγή εικόνα του τι συμβαίνει μέσα μας και πώς μπορούμε να τις ξεπεράσουμε.

Εδώ, η επιθυμία, η αλαζονεία και η λανθασμένη νόηση είναι νοητικοί παράγοντες ριζωμένοι στην απληστία (*lobha-*

η επιθυμία

η αλαζονεία

η λανθασμένη νόηση

Αυταπάτη
- Άγνοια -

mūlika) και συσχετισμένοι με την απόλαυση. Αυτούς τους νοητικούς παράγοντες τους είχαμε δει σε προηγούμενα μαθήματα. Αυτοί συμβαίνουν υπό την επίδραση της αυταπάτης (*moha*), ή της άγνοιας (*avijjā*).

Είχαμε μιλήσει για τους 14 φάυλους νοητικούς παράγοντες, που διακρίνονται στους καθολικούς και στους περιστασια-

κούς. Η φαντασία εμφανίζεται στην ομάδα της απληστίας, στους περιστασιακούς φαύλους νοητικούς παράγοντες.

Η αυταπάτη είναι ένας καθολικός νοητικός παράγοντας στους φαύλους. Όπου υπάρχει απληστία υπάρχει πάντα αυταπάτη.

Όπου υπάρχει λανθασμένη νόηση, αλαζονεία υπάρχει πάντα αυταπάτη.

Αυταπάτη ή **άγνοια** σημαίνει εδώ τη μη γνώση και τη μη κατανόηση της αληθινής φύσης των νοητικών και υλικών φαινομένων ότι αυτά είναι:

- ασταθή και παροδικά,
- ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- επομένως όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

Αυτός είναι ο λόγος που ο Βούδας ρωτάει:

«Γιατί ο αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος φαντάζεται και μετά απολαμβάνει αυτά τα φαινόμενα;»

Και δίνει την απάντηση:

«Επειδή δεν τα έχει κατανοήσει πλήρως».

Έτσι η μη κατανόηση, η μη γνώση της αληθινής φύσης των φαινομένων είναι η *άγνοια* (*avijjā*).

Αφ' ετέρου ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής (*sekha*) που έχει μειώσει την άγνοια, και ένας Άξιος (*Arahant*) μαθη-

τής καθώς και ο Βούδας που τελείως εξάλειψε την άγνοια, λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα και πλήρως (*abhijānāti*) την αληθινή φύση των φαινομένων ότι αυτά είναι:

- ασταθή και παροδικά,
- ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

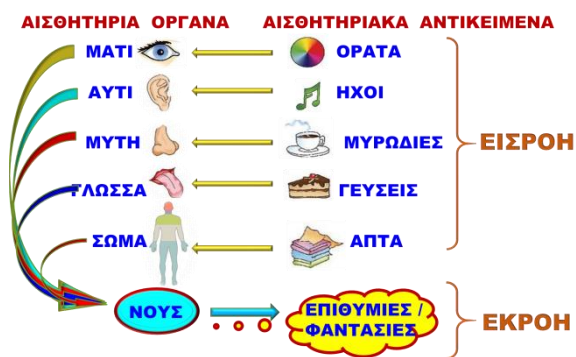
Επομένως, η φαντασία που συμβαίνει λόγω της αντίληψης, είναι μια μορφή άγνοιας ή αυταπάτης και ψευδαίσθησης — δηλαδή η μη κατανόηση ενός φαινομένου.

Αυτή η άγνοια προκαλεί επιθυμία, πόθο, λαχτάρα, αλαζονεία, λανθασμένη νόηση και φαντασία. Πώς συμβαίνει αυτό; Συμβαίνει με τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε και βιώνουμε τον κόσμο με τα αισθητηριακά αντικείμενα γύρω μας.

Αυτό το κάνουμε με τα έξι αισθητήρια όργανα ως εξής:

Δίνουμε εδώ μια γενική εικόνα για το πώς τα αισθητηριακά αλλά και τα νοητικά αντικείμενα παίζουν ρόλο, για έρθουν επιθυμίες και φαντασίες μέσα μας.

Υπάρχει πρόσκρουση ενός ερεθίσματος αισθητηριακού αντικειμένου στο μάτι και αυτό έχει αντίκτυπο στον νου μας που το επεξεργάζεται,

και εγείρει επιθυμίες και φαντασίες. Αν είναι ευχάριστο το αντικείμενο εγείρονται επιθυμίες και φαντασίες. Βλέπουμε ότι αυτές δεν έρχονται τυχαία αλλά οφείλονται στην εισροή των ερεθισμάτων από τα αισθητηριακά αντικείμενα μέσα μας. Ο

νους τα αποδέχεται και τα επεξεργάζεται και εγείρονται μέσα μας επιθυμίες και έχουμε μια εκροή επιθυμιών. Έτσι καθημερινά έχουμε αυτή την εισροή και εκροή, εισροή και εκροή με επιθυμίες, φαντασίες και λοιπά.

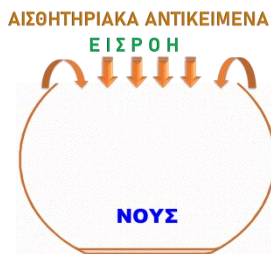
Το ίδιο γίνεται και με το αυτί που εισρέουν ηχητικά ερεθίσματα μέσα στον νου μας και έχουμε μια εκροή επιθυμιών που εγείρονται μέσα μας.

Ανάλογα, συμβαίνει και με τα άλλα αισθητήρια όργανα, τη μύτη με τις μυρωδιές, τη γλώσσα με τις γευστικές εμπειρίες που σχηματίζονται στον νου, το σώμα με τα ερεθίσματα από απτά αντικείμενα που ο νους μας επεξεργάζεται και έχουμε εκροή επιθυμιών και φαντασιών.

Με λίγα λόγια, υπάρχει το υλικό και υπάρχει και το προϊόν. Ο νους μας χρειάζεται συστατικά για να παράξει αυτές τις επιθυμίες και τις φαντασίες.

Ο νους αντιλαμβάνεται όλα αυτά τα αντικείμενα, αρχίζει να τα σκέφτεται, και δημιουργεί ιδέες, εντυπώσεις, αντιλήψεις, αισθήματα, επιθυμίες, απόψεις, φαντασίες και λοιπά γι' αυτά.

Μπορούμε να περιγράψουμε τον νου σαν ένα δοχείο που όλα αυτά τα αντικείμενα **εισρέουν** μέσα του κι ο νους όλη την ώρα είναι απασχολημένος μ' αυτά.

Έχουμε εισροή πληροφοριών από τα ερεθίσματα αυτών των αντικειμένων και αφού πραγματοποιηθεί μια «**νοητική ζύμωση**», επέρχεται μια εκροή από επιθυμίες, φαντασίες, και λοιπά.

Νοητική ζύμωση είναι η επεξεργασία που κάνει ο νους για να βάλει σε

μία τάξη τα αντικείμενα αυτά.

Εάν πάμε βαθύτερα και διερευνήσουμε πώς βιώνουμε τα αισθητηριακά αντικείμενα, τότε μπορούμε να δούμε ότι αυτό γίνεται μέσω μιας γνωστικής διαδικασίας.

Θα δώσουμε εδώ ένα παράδειγμα της γνωστικής διαδικασίας που συμβαίνει μέσω του **ματιού**, όπως περιγράφεται σε μερικές άλλες Ομιλίες του Βούδα.

Εδώ έχουμε ένα οπτικό ερέθισμα, που μπορεί να είναι ένα λουλούδι ή ένα οποιοδήποτε άλλο οπτικό αντικείμενο, ελκυστικό ή μη. Έχουμε επίσης την οπτική συνείδηση χωρίς την οποία δεν μπορούμε να καταλάβουμε ότι υπάρχει το λουλούδι.

Μετά επέρχεται η νοητική επαφή, και αμέσως μετά ένα αίσθημα. Εάν το λουλούδι είναι όμορφο εγείρεται μέσα μας ένα ευχάριστο αίσθημα, ενώ εάν είναι μαραμένο τότε εγείρεται ένα δυσάρεστο αίσθημα. Η αντίληψη που επέρχεται αμέσως μετά, καταγράφει αυτό το αίσθημα, αλλά και το χρώμα, το σχήμα και λοιπά του λουλουδιού. Μας δίνει την πρώτη εντύπωση αποτυπώνοντάς το, αλλά μας βοηθάει να το αναγνωρίσουμε και στο μέλλον.

Μετά επέρχεται ο λογισμός που σκέφτεται για το λουλούδι, μετά η επιθυμία που το επιθυμεί εάν είναι όμορφο ή το απωθεί εάν είναι άσχημο, μετά έρχεται η προσκόλληση που θέλει να το κατέχει εάν είναι όμορφο, ή να το πετάξει εάν είναι άσχημο.

Τέλος έρχεται η εκδήλωση των πράξεων· εάν το λουλούδι είναι ελκυστικό πηγαίνουμε κοντά για να το απολαύσουμε, εάν είναι άσχημο πηγαίνουμε κοντά για να το πετάξουμε.

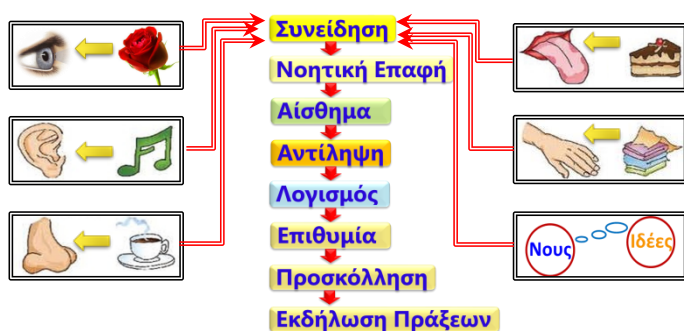
Δηλαδή μια πράξη δεν αρχίζει τυχαία. Υπάρχει μια γνωστική διαδικασία πριν την πράξη. Σε αυτή τη νοητική διαδικασία,

η **αντίληψη** παίζει μεγάλο ρόλο για το πώς αντιλαμβανόμαστε τα αισθητηριακά αντικείμενα.

Κάτι ανάλογο γίνεται και με τις άλλες αισθήσεις.

Με το αυτί έχουμε την ακουστική γνωστική διαδικασία, με τη μύτη την οσφρητική γνωστική διαδικασία, με τη γλώσσα τη γευστική νοητική διαδικασία, με το σώμα τη σωματική γνωστική διαδικασία και με τον νου φυσικά έχουμε τη νοητική γνωστική διαδικασία, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Ένας συνηθισμένος, ανεκπαιδευτος νους έχει ως επί το πλείστον μία παραμορφωμένη αντίληψη ή μία **ψευδαισθήση της αντίληψης** (*saññā-vipallāsa*) λόγω της άγνοιας ή μη ανώτερης γνώσης.

Ψευδαισθήσεις (*Vipallāsa*)

Υπάρχουν οπτικές, ακουστικές, οσφρητικές, γευστικές, απτές και νοητικές ψευδαισθήσεις, που είναι συνηθισμένες και αναφέρονται σε βιβλία ψυχολογίας και η αντίληψη παίζει μεγάλο ρόλο σε αυτές.

Ωστόσο, στη βουδιστική ψυχολογία και φιλοσοφία, η πιο σοβαρή **ψευδαίσθηση της αντίληψης**, σημαίνει ότι αντιλαμβάνεται κανείς:

1. Κάτι που είναι ασταθές, παροδικό, προσωρινό (*anicca*) ως μόνιμο, σταθερό, αμετάβλητο, άφθαρτο (*nicca*).

Πως είναι δυνατόν; Θα δώσουμε συγκεκριμένα παραδείγματα αργότερα και θα καταλάβουμε.

Αντιλαμβάνεται κανείς:

2. Κάτι που είναι ταλαιπωρία, πόνος, δυστυχία (*dukkha*) ως ευτυχία, ως ευχάριστο (*sukha*).

Αντιλαμβάνεται κανείς:

3. Κάτι που δεν είναι ένας εαυτός, ή μια ψυχή (*anattā*) ως έναν εαυτό, ή μια ψυχή (*attā*).

Αντιλαμβάνεται κανείς:

4. Κάτι που είναι αηδιαστικό (*asubha*) ως ωραίο και όμορφο (*subha*).

Στην οπτική ψευδαίσθηση υπάρχει μια διαφορά. Έχουμε ακούσει για οπτικές ψευδαισθήσεις όπως για παράδειγμα όταν είμαστε στην έρημο, λόγω ζέστης βλέπουμε από μακριά τον αντικατοπτρισμό νερού ή μιας όασης, και όταν πάμε κοντά δε βρίσκουμε τίποτα παρά μόνον άμμο. Όμως εδώ πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι όταν στον Βουδισμό αναφερόμαστε στην ψευδαίσθηση, δε μιλάμε για συνηθισμένες ψευδαισθήσεις αλλά για κάτι πολύ πιο σοβαρό.

Να αντιλαμβανόμαστε δηλαδή κάτι που είναι ασταθές, παροδικό, και προσωρινό, ως μόνιμο, σταθερό, αμετάβλητο και άφθαρτο. Κάτι που είναι ταλαιπωρία, πόνος και δυστυχία, ως ευτυχία και ευχάριστο. Κάτι που δεν είναι ένας εαυτός ή μια ψυχή, ως έναν εαυτό ή μια ψυχή. Ή κάτι που είναι αηδιαστικό, ως ωραίο και όμορφο. Είναι δυνατόν; Θα δώσουμε αργότερα μερικά παραδείγματα και θα καταλάβουμε ότι αυτά συμβαίνουν κάθε μέρα.

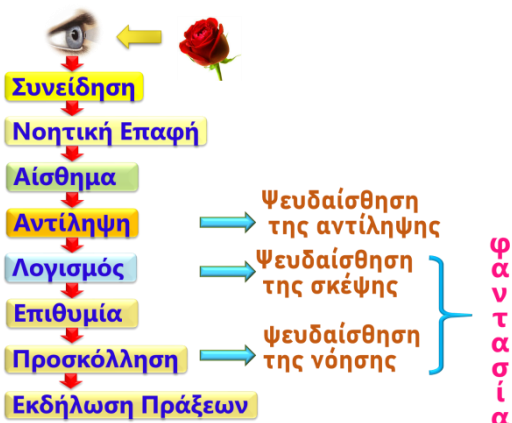
Τώρα, η **ψευδαίσθηση της αντίληψης** δημιουργεί με τη σειρά της την **ψευδαίσθηση της σκέψης** (*citta-vipallāsa*), και η **ψευδαίσθηση της σκέψης** δημιουργεί την **ψευδαίσθηση της νόησης** (*dittḥi-vipallāsa*),

τις απόψεις που διαμορφώνουμε. Παγιώνεται η αντίληψη μέσα μας και σχηματίζεται η γνώμη και η άποψή μας και έχουμε μια αποκρυσταλλωμένη ιδέα γι' αυτό που έχουμε πάρει από την **ψευδαίσθηση της αντίληψης**. Αυτός είναι ο τρόπος της εμφάνισης της **φαντασίας**.

Δηλαδή, η **ψευδαίσθηση της αντίληψης** είναι το πρώτο βήμα.

Στη συνέχεια όμως αρχίζουμε να επεξεργαζόμαστε το αντικείμενο με τον λογισμό και έχουμε την **ψευδαίσθηση της σκέψης**. Μετά, η **ψευδαίσθηση της**

σκέψης δημιουργεί την **ψευδαίσθηση της νόησης**, την **προσκόλληση** σε αυτή την **ψευδαίσθηση**. Και έτσι επέρχεται η **φαντασία** μέσα μας,

Δηλαδή, η **φαντασία** δεν έχει επέλθει ακόμα στο στάδιο της **αντίληψης**. Επέρχεται στο στάδιο της **σκέψης** και της **νόησης**, όπου σιγά σιγά αποκρυσταλλώνεται και αρχίζει ο νους μας να έχει **φαντασίες**.

Εξετάσαμε την **ψευδαίσθηση της αντίληψης** σύμφωνα με τη βουδιστική ψυχολογία και φιλοσοφία, και τώρα θα εξετάσουμε την **ψευδαίσθηση της σκέψης**.

Η Ψευδαίσθηση της Σκέψης

Η ψευδαίσθηση της σκέψης σημαίνει ότι σκέφτεται κανείς:

1. Κάτι που είναι ασταθές, παροδικό, προσωρινό (*anicca*) ως μόνιμο, σταθερό, αμετάβλητο, άφθαρτο (*nicca*).

Σκέφτεται κανείς:

2. Κάτι που είναι ταλαιπωρία, πόνος, δυστυχία (*dukkha*) ως ευτυχία, ως ευχάριστο (*sukha*).

Σκέφτεται κανείς:

3. Κάτι που δεν είναι ένας εαυτός, ή μια ψυχή (*anattā*) ως έναν εαυτό, ή μια ψυχή (*attā*).

Σκέφτεται κανείς:

4. Κάτι που είναι αηδιαστικό (*asubha*) ως ωραίο και όμορφο (*subha*).

Αυτό δηλαδή που μας έχει δώσει η αντίληψη σαν πρώτη εντύπωση, η σκέψη το παίρνει και το σκέφτεται ξανά και ξανά. Η αντίληψη μας δίνει την πρώτη εντύπωση, και μετά εάν πάροουμε αυτή την εντύπωση αρχίζουμε να σκεφτόμαστε σύμφωνα με το πώς το αντιληφθήκαμε.

Η ψευδαίσθηση της σκέψης αρχίζει τώρα να δημιουργεί την ψευδαίσθηση της νόησης. Διότι αυτό που σκεφτήκαμε ξανά και ξανά, αποκρυσταλλώνεται μέσα μας και δημιουργεί την ψευδαίσθηση της νόησης.

Η Ψευδαίσθηση της Νόησης

Η ψευδαίσθηση της νόησης σημαίνει να θεωρεί κανείς:

1. **με επιθυμία και κτητικότητα** - «Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είναι δικό μου» (*eso mama*).

Να θεωρεί κανείς:

2. **με αλαζονεία** - «Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είμαι εγώ» (*eso'ham'asmi*).

Να θεωρεί κανείς:

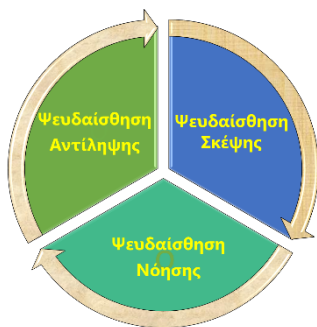
3. με ταύτιση – «Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είναι ο εαυτός μου / η ψυχή μου» (*eso me attā*).

Δηλαδή, αυτό που μας έδωσε η αντίληψη ως μόνιμο, σταθερό και ευχάριστο, έρχεται η νόηση και το θεωρεί ως «δικό μου». Ή αυτό το μόνιμο, σταθερό και ευχάριστο πράγμα που εγώ αντιλήφθηκα με την αντίληψη, το σκέφτηκα με τη σκέψη μου, «είμαι εγώ», είναι «ο εαυτός μου», «η ψυχή μου».

Έτσι, η ψευδαίσθηση της αντίληψης δημιουργεί την ψευδαίσθηση της σκέψης, και η ψευδαίσθηση της σκέψης δημιουργεί την ψευδαίσθηση της νόησης.

Αρχίζοντας με την αντίληψη, η κανονική σειρά μπορεί να απεικονισθεί με έναν κύκλο ως εξής:

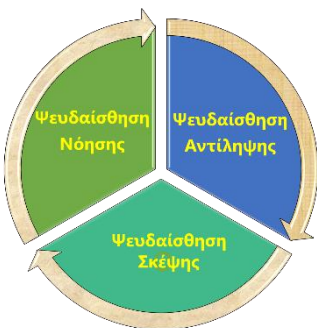
Έχουμε την ψευδαίσθηση της αντίληψης, η οποία δημιουργεί την ψευδαίσθηση της σκέψης, η οποία δημιουργεί την ψευδαίσθηση της νόησης. Και αυτό μπορεί να συνεχιστεί. Αλλά μπορεί να συμβεί επίσης και με την αντίστροφη σειρά, δηλαδή:

Η ψευδαίσθηση της νόησης μπορεί να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της αντίληψης, και η ψευδαίσθηση της αντίληψης την ψευδαίσθηση της σκέψης.

Αρχίζοντας με τη νόηση, η αντίστροφη σειρά μπορεί να απεικονισθεί με έναν κύκλο ως εξής:

Έχουμε την ψευδαίσθηση της νόησης που παγιώνεται μέσα μας, τότε αντιλαμβανόμαστε τα πράγματα με αυτή την ψευδαίσθηση και έχουμε την ψευδαίσθηση της αντίληψης, κι αυτό δημιουργεί την ψευδαίσθηση της σκέψης. Και φυσικά αυτός ο κύκλος μπορεί να συνεχιστεί.

Εάν η ψευδαίσθηση της νόησης έχει παγιωθεί μέσα μας «φοράμε τα χρωματιστά γυαλιά» και δεν μπορούμε να δούμε κάτι άλλο. Εάν οι άλλοι άνθρωποι μας πουν κάτι διαφορετικό, είναι αδύνατον να αλλάξουμε τις ιδέες μας, διότι έχουν παγιωθεί μέσα μας. Και αυτό γίνεται συνήθεια με συνέπεια η αντίληψή μας να μη μπορεί να αλλάξει εύκολα, επειδή η ψευδαίσθηση της νόησης επηρεάζει και την αντίληψή μας.

Έτσι λοιπόν, αρχίζει από την αντίληψη, και παγιώνεται στη νόηση που μας «βάζει χρωματιστά γυαλιά» και δεν μπορούμε να αλλάξουμε τις ιδέες μας. Επομένως, τα τρία είδη ψευδαίσθησης εναλλάσσονται κυκλικά στην περίπτωση των απλών ανθρώπων.

Αυτές οι ψευδαισθήσεις δε συμβαίνουν τυχαία. Ο λόγος είναι η πλανημένη αντίληψη εξ' αιτίας τριών πραγμάτων:

- της φαινομενικής συμπαγότητας (*ghana*),
- της συνεχούς ροής (*santati*) των φαινομένων και
- της ασύνετης προσοχής.

Τα αντικείμενα με τα οποία ερχόμαστε σε επαφή έχουν μια συμπαγότητα, έχουν μια πυκνότητα που δε μας επιτρέπουν να διαπεράσουμε τη φύση τους. Μας δίνουν επίσης την εντύπωση ότι έχουν μια συνεχή ροή και δεν μπορούμε να δούμε την παροδικότητά τους. Και τέλος δε δίνουμε συνετή προσοχή σε αυτά τα αντικείμενα.

Η εγγύτατη αιτία γι' αυτές τις ψευδαισθήσεις είναι ασύνετη προσοχή (*ayoniso manasikāra*). Η μακρινή αιτία είναι η άγνοια ή η αυταπάτη (*moha*) –δηλαδή η μη γνώση, η μη κατανόηση της πραγματικής φύσης των φαινομένων.

Εδώ είναι σημαντικό να μιλήσουμε για την πλανημένη αντίληψη που συμβαίνει εξ' αιτίας της συμπαγότητας και της συνεχούς ροής των φαινομένων.

Η Πλανημένη Αντίληψη εξ' Αιτίας της Συμπαγότητας και της Συνεχούς ροής των Φαινομένων

Εξ' αιτίας της συμπαγότητας ή πυκνότητας (*ghana*) (γκάνα) και της συνεχούς ροής των φαινομένων, δεν τα κατανοούμε τα φαινόμενα στην αληθινή τους διάσταση. Αυτό είναι φυσικό, δεν είναι λάθος ή σφάλμα του ανθρώπου.

Συμβαίνει διότι με τις αισθήσεις είναι δύσκολο να διασπείσει κάποιος και να αναλύσει τα συμπαγή φαινόμενα, ώστε να διαπεράσει, να διεισδύσει και να κατανοήσει για παράδειγμα την παροδική τους φύση.

Εξαπατούν και παραπλανούν τον νου με την πυκνότητά τους, τα γοητευτικά χρώματα, σχήματα και λοιπά. Εκτός κι αν έχουμε τη μέθοδο της συστηματικής παρατήρησης και ανάλυσης.

Ένα παράδειγμα παραπλανημένης αντίληψης εξ' αιτίας της φαινομενικής συμπαγιότητας και της συνεχούς ροής των φαινομένων, μπορεί να δοθεί εδώ με το **ανθρώπινο σώμα**. Δε θα πάμε μακριά σε κάποιο άλλο μέρος, αλλά στο ίδιο μας το σώμα που το κουβαλάμε κάθε μέρα, και θα εξετάσουμε αυτές τις ψευδαισθήσεις σχετικά με το σώμα.

Το ανθρώπινο σώμα μπορεί να φαίνεται εξωτερικά ως:

● συμπαγές	<i>ghana</i>
● στερεό όπως η γη	<i>pathavi</i>
● μόνιμο	<i>nicca</i>
● συνεχές	<i>santati</i>
● ευχάριστο	<i>sukha</i>
● ο εαυτός μας	<i>attā</i>
● ωραίο και όμορφο	<i>subha</i>

Στην πραγματικότητα, όμως, δεν είναι έτσι. Εάν το δούμε μικροσκοπικά, μπορούμε να δούμε ότι αποτελείται αποκλει-

στικά από κύτταρα, τα οποία αριθμούνται σε περίπου **37,2 τρισεκατομμύρια**.

Αυτό δηλαδή που ονομάζουμε σώμα, στην πραγματικότητα είναι κύτταρα και όχι κάτι συμπαγές. Παρόλο που εμείς νομίζουμε ότι κι αυτά τα κύτταρα είναι συνεχή, συμπαγή και μόνιμα, και δεν αλλάζουν ποτέ, και όμως, κάθε μία ώρα, ένα δισεκατομμύριο κύτταρα πεθαίνουν στο σώμα μας και κάθε μία ώρα ο ίδιος αριθμός γεννιέται.

Κάθε δευτερόλεπτο παράγονται και καταστρέφονται 15 εκατομμύρια κύτταρα αίματος (αιμοσφαίρια).

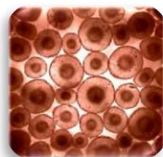
Σε μία ημέρα κάποιος χάνει 10 δισεκατομμύρια δερματικά κύτταρα. Δηλαδή, σχεδόν 2 κιλά σε έναν χρόνο. Και κάθε 27 ημέρες αλλάζει το εξωτερικό του δέρμα και παράγει νέα κύτταρα.

Συνεπώς, το σώμα μας δεν είναι πάντα το ίδιο όπως νομίζουμε. Μεταβάλλεται και αλλάζει από στιγμή σε στιγμή. Τα κύτταρα παράγονται, μεγαλώνουν και αποσυντίθενται από στιγμή σε στιγμή. Γεννιούνται συνεχώς και πεθαίνουν γρήγορα, σαν μία **μάζα αφρού**.

Αυτός είναι ο λόγος που ο Βούδας δίνει την παρομοίωση του αφρού για το σώμα, λέγοντας:

«Κάποιος πρέπει να συνειδητοποιήσει ότι αυτό το σώμα είναι σαν αφρός (*rheṇa*), και να αντιληφθεί τη φύση του που μοιάζει με οφθαλμαπάτη». (Dh 46)

Δηλαδή εάν δούμε από μακριά μια μάζα αφρού, εξωτερικά φαίνεται να είναι συμπαγής, πυκνή σε δομή και στερεή, ευχά-

ριστη, ωραία και όμορφη. Εάν όμως την εξετάσουμε από κοντά και προσεκτικά, είναι στην πραγματικότητα κούφια και άδεια εσωτερικά. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με το σώμα μας.

Γι' αυτό επίσης ο Βούδας λέει:

«Όταν κάποιος τη διερευνήσει προσεκτικά, μια μάζα αφρού εμφανίζεται να είναι κούφια (*rittaka*), άδεια (*tucchaka*) και χωρίς μόνιμη ουσία (*asāra*). Γιατί, ποιά **μόνιμη ουσία** θα μπορούσε να υπάρχει σε μια μάζα αφρού;

Έτσι επίσης, όταν κάποιος διερευνήσει προσεκτικά το σώμα, αυτό εμφανίζεται να είναι κούφιο, άδειο και χωρίς μόνιμη ουσία. Γιατί, ποιά **μόνιμη ουσία** θα μπορούσε να υπάρχει στο σώμα;»

(SN *Pheṇīpama Sutta*)

Πρέπει ακόμα να γνωρίζουμε ότι και τα οστά μας, τα οποία εξωτερικά φαίνονται να είναι τόσο σταθερά, συμπαγή και ισχυρά, αποτελούνται από σπογγώδη οστέινο ιστό, που είναι ένα πορώδες δίκτυο ανοικτών κυψελών αποτελούμενο από διάφορα είδη κυττάρων.

Επομένως, για να δει κάποιος την πραγματική φύση του σώματος, για να τη γνωρίσει πλήρως (*abhijānāti*), και για να αποκτήσει μια ανώτερη γνώση (*abhiññā*) πρέπει να διερευνήσει το σώμα προσεκτικά και να το δει όπως πραγματικά είναι, μέσω της συνετής προσοχής, της παρατήρησης, του διαλογισμού και μέσω της δύναμης της αυτοσυγκέντρωσης.

Αν διερευνηθεί στο πιο μικροσκοπικό επίπεδο, το σώμα μας αποτελείται από υποατομικά σωματίδια. Όσο το αναλύουμε, δεν μπορούμε να βρούμε μια μόνιμη ουσία, κάτι συνεχές, μια πυκνότητα ή κάτι συμπαγές μέσα μας. Το μόνο που

μπορούμε να βρούμε είναι η μεταβλητότητα του.

Όπως το σώμα μας έτσι και το περιβάλλον μας αποτελείται από υποατομικά σωματίδια. Και τα υλικά αντικείμενα του περιβάλλοντός μας δεν είναι κάτι στερεό, συμπαγές και συνεχές. Και αυτά μεταβάλλονται ανά πάσα στιγμή.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ ΚΑΙ Η ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Μια άλλη ψευδαίσθηση είναι της ομορφιάς, να δει κάποιος σε κάτι το αηδιαστικό, το όμορφο.

Επίσης, πρέπει να γνωρίζουμε ότι πάνω από το μισό του σώματός μας δεν είναι ανθρώπινο. Τα ανθρώπινα κύτταρα αποτελούν μόνο το 43% του συνολικού αριθμού των κυττάρων του σώματος. Τι είναι το υπόλοιπο;

Το υπόλοιπο 57% είναι μικροσκοπικοί άποικοι, όπως βακτηρίδια, ιοί, μύκητες και παράσιτα κυρίως στο πεπτικό σύστημα.

57% Μικροοργανισμοί.

Εξ' άλλου, ανεξάρτητα από το πόσο καλά πλενόμαστε, σχεδόν κάθε γωνιά του σώματός μας καλύπτεται από μικροσκοπικά πλάσματα. Και όσο και να το βρίσκουμε παράξενο, το 57% των μικροβίων στο σώμα μας είναι απαραίτητο για την ύπαρξή μας.

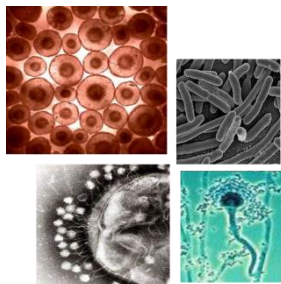
Η **ανισορροπία** των μικροβίων, όπως η υπερβολική ποσότητα ή η ανεπάρκειά τους, μπορεί να επιφέρει ανισορροπία στην υγεία μας αλλά και να οδηγήσει στην απώλεια της ζωής μας· στον θάνατο.

Εκτός αυτού, αποικίες βακτηριδίων μπορούν να αλλάξουν την υγεία μας αλλά και τη διάθεσή μας, δηλαδή τη λειτουργία του νου μας. Η κατάθλιψη και το άγχος για παράδειγμα συνδέονται μερικές φορές με αυτά τα μικροσκοπικά πλάσματα.

Τελικά, αυτό που μας κάνει ανθρώπους είναι ο συνδυασμός του DNA μας, μαζί με το DNA των μικροβίων στο σώμα μας.

Δηλαδή, είναι ο συνδυασμός των κυττάρων μας που γεννιούνται συνεχώς και πεθαίνουν, καθώς και των κυττάρων των μικροβίων μας που επίσης συνεχώς γεννιούνται και πεθαίνουν.

Πρέπει να αναφέρουμε ότι αυτά τα βακτηρίδια και αυτά τα παράσιτα που υπάρχουν μέσα μας όπως και πάρα πολλά σκουλήκια, χρησιμοποιούν το σώμα μας σαν την τουαλέτα τους ρίχνοντας σε αυτό τα απορρίμματα τους. Αλλά και τα πτώματά τους επίσης απορρίπτονται μέσα στο σώμα μας, και έρχονται άλλα βακτηρίδια και τα τρώνε. Υπάρχει δηλαδή η ανακύκλωση όλων αυτών των απορριμμάτων ή όλης αυτής της βρωμιάς που κάνει το σώμα μας ακάθαρτο και αηδιαστικό.

Επομένως, για να δει κάποιος την πραγματική φύση του σώματος, για να τη γνωρίσει πλήρως (*abhiñāṇāti*), για να αποκτήσει μία ανώτερη γνώση (*abhiññā*) πρέπει να διερευνήσει το σώμα προσεκτικά και να το δει όπως πραγματικά είναι μέσω του διαλογισμού, μέσω της δύναμης της αυτοσυγκέντρωσης.

Πρέπει λοιπόν να το διερευνήσουμε με έναν άμεσα εμπειρικό τρόπο που είναι δια μέσου της συστηματικής και μεθοδικής παρατήρησης του διαλογισμού.

Μπορούμε να δώσουμε πολλά παραδείγματα για την παροδική φύση του σώματος. Μπορούμε να δώσουμε παραδείγματα για την αηδιαστική φύση του σώματος. Μπορούμε να δώσουμε άλλα παραδείγματα για τη μη ιδιοκτησία του σώματος, όπως δηλαδή ότι το DNA δεν είναι δικό μας αλλά το έχουμε

πάρει από το DNA των γονιών μας, κι αυτοί το έχουν πάρει από τους δικούς τους γονείς και πάει επ' άπειρον.

Παρόλα αυτά έχουμε την εντύπωση ότι το σώμα μας είναι δικό μας, ότι είναι ο εαυτός μας, ότι είναι το «εγώ» μας, έχουμε την αντίληψη της μονιμότητας.

Παρόλο που αυτό το σώμα μας δίνει τόση ταλαιπωρία, τόσες ασθένειες, παρόλο που πρέπει να το φροντίζουμε καθημερινά και να το ταΐζουμε συνεχώς, εμείς βρίσκουμε ευχαρίστηση σ' αυτό.

Έτσι, εδώ σας ανέφερα πώς μπορεί να επεκτείνει κάποιος τη γνώση του σε πιο ευρύ επίπεδο σχετικά με τη φύση του σώματος.

Κάποιος θα μπορέσει έτσι να δει, αν το αναλύσει, ότι στην πραγματικότητα το σώμα:

- ☸ δεν είναι συμπαγές (*ghana*), αλλά στερείται συμπαγιάτητας
- ☸ δεν είναι στερεό, αλλά στερείται στερεότητας
- ☸ δεν είναι μόνιμο (*nicca*), αλλά παροδικό (*anicca*)
- ☸ δεν είναι συνεχές (*santata*), αλλά ασυνεχές (*asantata*)
- ☸ δεν είναι ευχάριστο (*sukha*), αλλά δυσάρεστο (*dukkha*)
- ☸ δεν είναι ένας εαυτός (*attā*), αλλά μη εαυτός *anattā*
- ☸ δεν είναι ωραίο (*subha*), αλλά αηδιαστικό (*asubha*).

Σε αντίθεση όμως, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

- [1] αντιλαμβάνεται το σώμα ως κάτι στερεό και συμπαγές.
- [2] Έχοντας αντιληφθεί το σώμα ως κάτι στερεό και συμπαγές, φαντάζεται τον εαυτό του ως κάτι στερεό και συμπαγές.
- [3] φαντάζεται τον εαυτό του μέσα στο στερεό και στο συμπαγές.

[4] Ἡ φαντάζεται τον εαυτό του χωριστά από το στερεό και το συμπαγές.

[5] Ἡ φαντάζεται ότι το στερεό και το συμπαγές είναι «δικό μου».

[6] Και απολαμβάνει το στερεό και το συμπαγές.

Ποιά είναι η αιτία;

Δεν έχει πλήρως κατανοήσει το στερεό και το συμπαγές.

Ἡ φαντάζεται τον εαυτό του,

«Εγώ είμαι το στερεό σώμα»,

«το στερεό σώμα είναι δικό μου».

Έτσι φαντάζεται την εσωτερική στερεότητα με τη:

- **Φαντασία** λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας (*tanhā-maññanā*)
- **Φαντασία** λόγω αλαζονείας (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία** λόγω λανθασμένης νόησης (*ditṭhi-maññanā*)

Έχουμε φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας για το συμπαγές, φαντασία λόγω αλαζονείας και υπεροψίας για το «εγώ», φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης όταν παγιώνεται μέσα μας αυτή η ιδέα.

Από εδώ καταλαβαίνουμε τι εννοούσε ο Βούδας όταν έδινε αυτή την Ομιλία:

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την αληθινή φύση των στερεών και της φαντασίας που προξενείται εξ αιτίας τους, ότι δηλαδή αυτά είναι:

➤ ασταθή και παροδικά, προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,

- ως εκ τούτου είναι τάλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα τα στερεά ως στερεά [ότι είναι ασταθή, και λοιπά].

[2] Έχοντας τα γνωρίσει άμεσα, δε φαντάζεται σχετικά με τα στερεά,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις στα στερεά,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τα στερεά,

[5] δε φαντάζεται ότι τα στερεά είναι «δικά μου».

Ποιά είναι η αιτία; Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει τα στερεά».

Είχαμε μιλήσει στα προηγούμενα μαθήματα για τα αντικείμενα της αντίληψης, φαντασίας και απόλαυσης, για τα στερεά, υγρά, θερμά και αέρια.

Σήμερα, μόλις που αναφέραμε τα ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά και νοερά αντικείμενα.

Στο επόμενο μάθημα θα τα αναφέρουμε πολύ αναλυτικά και θα δούμε ότι και σε αυτά υπάρχουν πολλές ψευδαι-

σθήσεις, και πώς εμείς ταυτιζόμαστε με αυτά τα αντικείμενα. Θα δώσουμε παραδείγματα της καθημερινής ζωής, για να καταλάβουμε τον ρόλο που παίζει η φαντασία μας και για την απόλαυση που απολαμβάνουμε από αυτά τα αντικείμενα επειδή δεν τα κατανοούμε πλήρως.

Και στη συνέχεια θα μιλήσουμε και για τις ψευδαισθήσεις ή φαντασίες για τα όντα, για τους θεούς και το δημιουργό θεό, για την ενότητα, την πολυμορφία, την ολότητα του νου και το Νιμπάνα.

Μάθημα 44ο
Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 4ο
Όντα, θεοί, θεότητες

Στα προηγούμενα μαθήματα είχαμε μιλήσει για την αντίληψη, τη φαντασία και την απόλαυση που επέρχεται λόγω της φαντασίας.

Και πώς κάποιος μπορεί να ξεπεράσει τις φαντασίες με την ανώτερη γνώση, με τη μη φαντασία και τη μη απόλαυση.

Υπενθυμίζουμε εδώ, ότι η **απόλαυση** είναι μία μορφή πρώιμης επιθυμίας, γι' αυτό ο Βούδας την αποκαλεί «ρίζα».

Είναι δηλαδή η ρίζα:

της γέννησης,
της επαναγέννησης,
της ύπαρξης και
της ταλαιπωρίας.

Πολλοί άνθρωποι είναι ριζωμένοι στην **απόλαυση** ή στην **ευχαρίστηση**, και δεν μπορούν να διανοηθούν μια ζωή χωρίς απόλαυση – είτε υλική, είτε πνευματική απόλαυση / ευχαρίστηση. Είχαμε αναφέρει ότι η **ευχαρίστηση** ή **απόλαυση** δεν προκύπτει τυχαία, αλλά προέρχεται από αιτίες. Οι αιτίες αυτές είναι:

- Οι παραμορφωμένες αντιλήψεις ή ψευδαισθήσεις, και
- οι φαντασίες ή φαντασιώσεις, στο νου των συνηθισμένων ανθρώπων (*puthujjana*).

Αφ' ετέρου, οι άριστοι μαθητές που έχουν διαλογοσθεί και έχουν επιτύχει την ανώτερη γνώση, μπορούν να ξεπεράσουν τις ψευδαισθήσεις και τις φαντασιώσεις και ούτως να περάσουν **πέρα από την απόλαυση ή ευχαρίστηση** που προκαλεί την υπαρξιακή ταλαιπωρία και τον πόνο.

Τα Αντικείμενα της Αντίληψης, Φαντασίας και Απόλαυσης

Είχαμε αναφέρει επίσης ότι η **αντίληψη**, η **φαντασία** και η **απόλαυση** δε συμβαίνουν τυχαία, αλλά έχουν συγκεκριμένα αντικείμενα μέσω των οποίων εγείρονται.

Αυτά είναι: τα στερεά, υγρά, θερμά, αέρια, ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά, νοερά φαινόμενα, όντα, θεοί, Δημιουργοί Θεοί, η ενότητα του νου,

η πολυμορφία του νου, η ολότητα του και το Νιμπάνα, που είναι έννοιες νοητικών φαινομένων. Σήμερα θα αρχίσουμε με τα όντα ως αντικείμενο της αντίληψης, φαντασίας και απόλαυσης, τα οποία συναντάμε καθημερινά.

Τα Όντα

Υπάρχουν πολλά όντα πάνω στον πλανήτη γη, καθώς και φυλές και εθνότητες ανθρώπων.

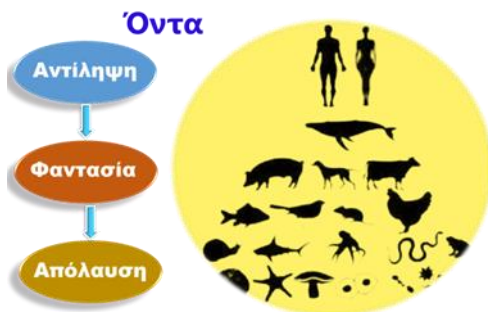

Πολλά ζώα μάλιστα υπάρχουν πάνω στη γη και μερικά είδη έχουν εκατομμύρια χρόνια ζωής περισσότερα από τον άνθρωπο.

Για τα όντα υπάρχει μια αντίληψη έτσι όπως τα αντιλαμβανόμαστε κάθε μέρα.

Υπάρχει φαντασία λόγω της ελλιπούς αντίληψης με αποτέλεσμα να φανταζόμαστε διάφορα και να κάνουμε εικασίες σχετικά με αυτά τα όντα.

Και τέλος απολαμβάνουμε την εικόνα που έχουμε πλάσει γι' αυτά.

Η ΟΜΙΛΙΑ

«Περί της Ρίζας της Ύπαρξής μας»

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται τα όντα ως όντα.

[2] Έχοντας αντιληφθεί τα όντα ως όντα, φαντάζεται σχετικά με τα όντα,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στα όντα,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τα όντα,

[5] φαντάζεται ότι τα όντα είναι «δικά μου»,

[6] απολαμβάνει τα όντα.

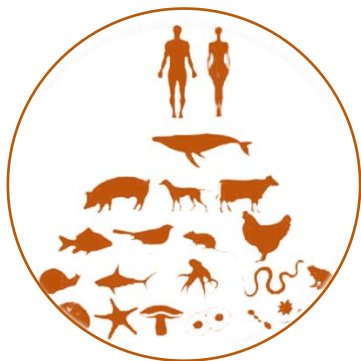
Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει τα όντα».

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι τα «όντα», δηλαδή ζωντανά πλάσματα που

έχουν ή μπορούν να αναπτύξουν την ικανότητα να ενεργούν ή να λειτουργούν.

Δεν είναι δηλαδή άψυχα πράγματα όπως πέτρες και μέταλλα, αλλά όντα που έχουν τη δυνατότητα να κινούνται, να μπορούν να κάνουν πράξεις, να σκέφτονται, να παίρνουν αποφάσεις, να προσαρμόζονται στο περιβάλλον που ζουν, να επιβιώνουν.

Ένας συνηθισμένος άνθρωπος αντιλαμβάνεται τα όντα με το να τα βλέπει, να τα ακούει και λοιπά.

Στη συνέχεια, λόγω της **ψευδαίσθησης της αντίληψης**, έχει την εντύπωση ότι τα όντα είναι:

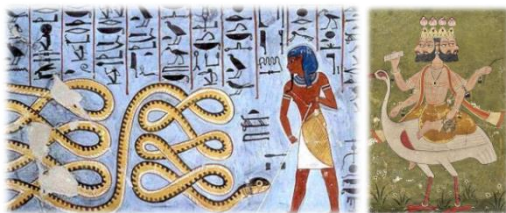
μόνιμα,

ή είναι ευτυχισμένα και ευχάριστα,

ή είναι όμορφα και λοιπά και προσκολλάται σ' αυτά.

Μετά προσπαθεί να δώσει νόημα στην ύπαρξη των όντων με το να χρησιμοποιεί τη **φαντασία** του για το πώς εμφανίστηκαν τα όντα εδώ, ποιος τα δημιούργησε, και λοιπά.

Έτσι από αρχαιοτάτων χρόνων προέκυψαν, μύθοι, παραμύθια, θρησκείες ή φιλοσοφίες για να εξηγήσουν την προέλευση των όντων.

[3] Φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στα όντα και ταυτίζεται με ομάδες όντων ή με εθνότητες διαμορφώνοντας ιδέες υπεροχής ή κατωτερότητας έναντι άλλων εθνών.

Ανάλογα πιστεύουν και τα άλλα έθνη έναντι των άλλων εθνών.

Ή [4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τα όντα, επιθυμώντας να είναι ξεχωριστός και να υπερέχει. Όπως το λάδι στο νερό, έτσι φαντάζεται να είναι διακριτός. Αν όμως οι συνθήκες αλλάξουν, μπορεί να βρεθεί χαμηλά και να ταλαιπωρείται.

Η επιθυμεί να βρίσκεται και να υπάρχει σε μια ορισμένη τάξη όντων, φανταζόμενος ότι εκείνα τα όντα θα πρέπει να είναι πιο μόνιμα, πιο ευτυχισμένα, πιο όμορφα, και λοιπά.

Εδώ εγείρεται η ζήλεια για κάποια άλλη ομάδα ανθρώπων που έχουν περισσότερα από εμάς, πιστεύοντας ότι αυτά τα αποκτήματα είναι μόνιμα και σταθερά και μπορούν να μας κάνουν ευτυχισμένους.

Αυτή είναι φαντασία λόγω της επιθυμίας και του πόθου.

Και όταν κάποιος κατατάσσει τον εαυτόν του ως ανώτερο, ίσο ή κατώτερο από τα άλλα όντα, αυτή είναι η φαντασία λόγω της αλαζονείας.

Και όταν σκέφτεται: «Τα όντα και η ψυχή τους είναι μόνιμα, σταθερά, αιώνια, δεν υπόκεινται σε αλλαγή», αυτή είναι η φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης.

Με αυτόν τον τρόπο φαντάζεται με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*taṅhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*diṭṭhi-maññanā*)

Αφ' ετέρου ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής (*sekha*) που έχει μειώσει την άγνοια, και ένας Άξιος (*Arahant*) μαθητής, καθώς και ο Βούδας που τελείως εξάλειψε την άγνοια, λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνω-

ρίζει άμεσα και πλήρως (*abhijānāti*) την αληθινή φύση των όντων και της φαντασίας που προξενείται εξαιτίας τους, ότι δηλαδή αυτά είναι:

- ασταθή και παροδικά, προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- ως εκ τούτου είναι τλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μια ψυχή.

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα τα όντα ως όντα [ότι είναι ασταθή, και λοιπά].

[2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει τα όντα ως όντα, δε φαντάζεται σχετικά με τα όντα,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] μέσα στα όντα,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τα όντα,

[5] δε φαντάζεται ότι τα όντα είναι «δικά μου»,

[6] δεν απολαμβάνει τα όντα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει τα όντα».

Έτσι, η αντίληψη που αναπτύσσει ένας άριστος μαθητής, είναι να καταλάβει ότι τα φαινόμενα που βλέπουμε γύρω μας δεν είναι κάτι σταθερό. Από τη στιγμή που εμφανίζεται η αντίληψη του σταθερού, υπάρχει η απόλαυση πάνω σ' αυτό.

Εάν όμως αντιληφθεί κάποιος ότι αυτά τα φαινόμενα που υπάρχουν γύρω μας και γενικά τα όντα που υπάρχουν γύρω μας, είτε είναι συγγενείς μας, είτε είναι φίλοι μας, είτε ομάδες άλλων ανθρώπων, είτε η δικιά μας ομάδα, είναι απλώς παροδικά φαινόμενα, είναι μια παροδική κατάσταση, τότε δεν αναπτύσσει αυτή την κτητικότητα ή την εγωκεντρικότητα απέναντί τους. Ούτε εγείρεται μέσα του αίσθημα απόλαυσης, διότι γνωρίζει ότι την επόμενη στιγμή μπορεί όλα αυτά τα όντα να εξαφανισθούν.

Θεοί, Θεότητες

Το άλλο αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι οι θεοί και οι θεότητες.

Είναι κάτι που έχει απασχολήσει τις ιστορίες των ανθρώπων από την αρχαιότητα.

Οι άνθρωποι έχουν αντιλήψεις για τους θεούς και τις θεότητες και φυσικά έχουν και πολλή φαντασία γι' αυτούς, δημιουργική θα λέγαμε φαντασία την οποία απολαμβάνουν.

Οι έννοιες των θεών ή θεοτήτων ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ των πολιτισμών.

Μια θεότητα συνήθως εννοείται ως ένα υπερφυσικό ον ή θεϊκή έννοια.

Από την αρχαιότητα οι άνθρωποι σε πολλές χώρες πιστεύουν σε ουράνιους θεούς και θεότητες που τους κοιτάζουν από επάνω και τους προστατεύουν, τους δίνουν τις χαρές της ζωής, το φως, τον ήλιο, τη βροχή και λοιπά και τους ρίχνουν καμιά φορά λεφτά και δώρα, όπως ο Άγιος Βασίλης.

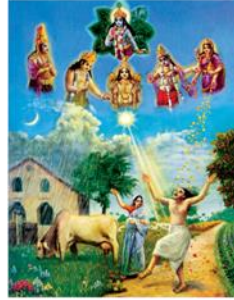
Υπάρχει η αντίληψη, η φαντασία και η απόλαυση για τους θεούς σε παγκόσμια κλίμακα, και οι άνθρωποι έχουν δημιουργήσει πολλές ιστορίες και χαρακτήρες για τους θεούς.

Θεοί,
θεότητες

Αντίληψη

Φαντασία

Απόλαυση

Η ΟΜΙΛΙΑ Οι θεοί και θεότητες

Έτσι στην Ομιλία του για τους θεούς και τις θεότητες, ο Βούδας λέει:

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται τους θεούς ως θεούς.

[2] Έχοντας αντιληφθεί τους θεούς ως θεούς,
φαντάζεται σχετικά με τους θεούς,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις τους θεούς,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τους θεούς,

[5] φαντάζεται ότι οι θεοί είναι «δικοί μου»,

[6] απολαμβάνει τους θεούς.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει τους θεούς».

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι «θεοί και θεότητες», που συνήθως αποτελούν προσωποποιήσεις φυσικών όντων και φαινομένων, ή αφηρημένων ιδεών και συναισθημάτων.

Πάρα πολλοί λαοί λάτρευαν και εξακολουθούν να λατρεύουν θεούς και θεότητες.

Γενικά, αυτοί μπορούν να καταταχθούν σε δύο κατηγορίες:

1. Προσωποποιήσεις Φυσικών Όντων και Φαινομένων
2. Προσωποποιήσεις Αφηρημένων Ιδεών και Συναισθημάτων

1. Προσωποποιήσεις Φυσικών Όντων και Φαινομένων

Έχουμε τους ανθρωπόμορφους θεούς οι οποίοι παίρνουν

τη μορφή τους από την ανάλογη φυλή ή τον πολιτισμό των ανθρώπων που τους δίνουν τη μορφή που έχουν οι ίδιοι. Είναι δηλαδή η αντανάκλαση της ανθρώπινης μορφής.

Θεοί ως άνθρωποι

Ήρωες επίσης που είναι διάσημοι στην ανθρώπινη ιστορία, έχουν θεοποιηθεί.

Θεοί ως ήρωες

Και μετά είναι οι θεοί με μορφή ζώων, που ήταν πολύ συνηθισμένοι στην αρχαία Αίγυπτο αλλά ακόμα και σήμερα στην Ινδία. Υπάρχουν επίσης τα τοτέμ, που είναι θεοποιημένα ζώα που τα προσκυνάνε διάφορες φυλές.

Θεοί ως ζώα

Υπάρχουν επίσης:

θεοί της φύσης,
θεοί του νερού,
θεοί της βροχής,
θεοί του ανέμου,
θεοί της φωτιάς,
θεοί του κεραυνού,
θεοί του ήλιου,
θεοί της σελήνης.

Πολλά ποτάμια στην Ινδία έχουν θεοποιηθεί, όπως ο Γάγγης, που σε περίπτωση πλημμύρας, θυσιάζουν σ' αυτόν για να ηρεμήσει. Θυσιάζουν μερικές φορές και ζώα όπως άλογα και ελέφαντες, μια και ο Γάγγης δεν είναι απλός ποταμός αλλά θεότητα.

Στην αρχαία Ελλάδα οι ναύτες πριν το ταξίδι τους επικαλούνταν την προστασία του θεού Ποσειδώνα, πνίγοντας μερικές φορές άλογα ως θυσία.

Για τους Ινδούς ο αέρας είναι επίσης θεός. Θεωρούν τον ισχυρό άνεμο ως θυμωμένο θεό, που για να τον καλμάρουν, θυσιάζουν στον ναό.

Υπάρχουν επίσης:

θεοί της οικίας και της εστίας, θεοί της γονιμότητας,

θεοί της δημιουργίας, θεοί της καταστροφής,

θεοί του θανάτου, θεοί του Κάτω Κόσμου, και χθόνιοι θεοί.

2. Προσωποποιήσεις Αφηρημένων Ιδεών και Συναισθημάτων

Στη δεύτερη κατηγορία έχουμε:

Ιδέες ή Έννοιες

Θεοί της γνώσης

Θεοί της σοφίας

Θεοί της δικαιοσύνης

Θεοί της τύχης

Θεοί της υγείας

Συναισθήματα

Θεοί της αγάπης

Θεοί του έρωτα

Θεοί της λαγνείας

Θεοί της ειρήνης

Θεοί της εκδίκησης

Θεοί του πολέμου

Επαγγέλματα

Θεοί του εμπορίου

Θεοί της γεωργίας

Θεοί της μεταλλουργίας

Θεοί του κρηγιού

Θεοί της χειροτεχνίας

Θεοί αγγελιοφόροι

Θεοί μάντεις

Θεοί της μουσικής

Θεοί βοσκoi

Θεοί οινοχόοι

Θεοί της Νίκης

Παράδειγμα οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου.

Οι αντιλήψεις των ανθρώπων για αυτούς τους θεούς
διέφεραν από περιοχή σε περιοχή.

Έτσι έχουμε διαφορετικές περιγραφές και παραδόσεις
για τον Δία, τον Απόλλωνα, την Αθηνά και λοιπά.

Η Αθηνά επί
 παραδείγματι,
 ήταν η θεά της
 σοφίας που αντι-
 προσωπεύει μια
 ιδέα, μια έννοια.
 Η Αφροδίτη ήταν
 η θεά της αγάπης που αντιπροσωπεύει ένα συναίσθημα. Γενικά έχουμε αντιπροσώπους είτε επαγγελμάτων, είτε ιδεών και συναισθημάτων.

Όλα αυτά, όπως η γνώση ή η επιτυχία στα επαγγέλματα, δεν έρχονται από μόνα τους, αλλά σύμφωνα με αυτή την αντίληψη, έρχονται από διάφορους θεούς, και για να πάρουμε γνώση ή σοφία πρέπει να δώσουμε κάτι, πρέπει να θυσιάσουμε κάτι ή να παρακαλέσουμε, και τότε ο ανάλογος θεός θα μας δώσει αυτό που ζητάμε.

Στην αρχαία Ελλάδα είχαμε τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου. Τώρα τους θεωρούμε μυθολογία, αλλά εκείνη την εποχή εάν έλεγες ότι είναι μύθος και όχι αλήθεια, διέπραττες βλασφημία και ιεροσυλία.

Μετά έχουμε στην Ινδία του Ινδούς θεούς που είναι πάρα πολλοί.

Στην Ινδία έχουν πολυθεϊσμό. Έτσι υπάρχουν χιλιάδες θεοί που λατρεύονται. Από περιοχή σε περιοχή, από χωριό σε χωριό, μπορεί να βρει κανείς διαφορετικούς θεούς. Μάλιστα έχουμε διαφορετικές και αντιφατικές περιγραφές, παραλλαγές και εκδοχές για τους ίδιους θεούς.

Υπάρχουν για παράδειγμα 300 παραλλαγές για τον θεό *Rāma* στο έπος *Rāmāyana*. Αυτό οφείλεται στο ότι η ιστορία πάει από στόμα σε στόμα και δημιουργούνται έτσι πολλές παραλλαγές. Η φαντασία δε, βοηθάει στο να έχουμε όλες αυτές τις παραλλαγές.

Υπάρχουν φυσικά και οι Κινέζοι θεοί. Και οι Κινέζοι έχουν δημιουργήσει πολλούς θεούς. Παραδείγματος χάρι:

θεούς του πολέμου, της ιατρικής, της παντρείας, της γεωργίας, της φωτιάς, και λοιπά.

Μάλιστα ο αυτοκράτορας των Κινέζων θεωρούνταν θεός.

Βέβαια αυτό ίσχυε και για τους Αιγύπτιους φαραά που θεωρούσαν τον εαυτό τους θεό.

Το ίδιο ίσχυε και για τον Μέγα Αλέξανδρο που θεωρούσε τον εαυτόν του ως γιό του Διός.

Για τους Αιγύπτιους θεούς με την παράξενη εμφάνιση για μας, είχαν κτισθεί κολοσσιαίοι ναοί, που σήμερα έχουν μεγάλη

τουριστική επισκεψιμότητα.

Για τους Αιγύπτιους δεν ήταν όντα με το μάτι που τους βλέπουμε εμείς σήμερα, αλλά πραγματικά όντα τα οποία βοηθούσαν τους ανθρώπους εάν αυτοί προσευχόντουσαν, και έκαναν θυσίες και τελετές προς αυτούς. Και αν κάποιος έλεγε στους Αιγύπτιους εκείνης της εποχής ότι αυτά είναι μυθοπλασίες, θα διέπραττε ιεροσυλία.

Αυτό φυσικά ισχύει και για τους σημερινούς Έλληνες. Εάν κάποιος πει ότι η θρησκεία στην οποία πιστεύουν είναι μυθοπλασία, θα είναι προσβολή. Κάτι ανάλογο ίσχυε και για τους αρχαίους Αιγύπτιους και τους αρχαίους Έλληνες.

Και οι Έλληνες έχτιζαν τεράστιους ναούς διότι θεωρούσαν τους θεούς τους πραγματικούς. Εμείς σήμερα τους θεωρούμε μυθολογία, αλλά για εκείνους ήταν μια πραγματικότητα.

Και οι Έλληνες έχτιζαν τεράστιους ναούς διότι θεωρούσαν τους θεούς τους πραγματικούς. Εμείς σήμερα τους θεωρούμε μυθολογία, αλλά για εκείνους ήταν μια πραγματικότητα.

Πολλοί Φαραώ λατρεύονταν ως υιοί του θεού. Έτσι, ο όρος «υιός του θεού» δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο στην αρχαία Αίγυπτο.

Στη Βεδική θρησκεία οι θεοί λέγονται Ντέβας και αυτοί ήταν στην Ινδία οι θεοί αρχαιότερης εποχής.

Φυσικά σήμερα δεν υπάρχουν πια αλλά αντικαταστάθηκαν από άλλους θεούς.

Αυτό δε συνέβη μόνον στην Ινδία αλλά και σε άλλες χώρες. Έτσι η εξαφάνιση των αρχαίων θεών (τους θεωρούμε μυθολογία σήμερα), που αντικαταστάθηκαν με άλλους θεούς, είναι

ένα θέμα που πρέπει να το καταλάβουμε, ότι δηλαδή υπάρχει αντικατάσταση των θεών.

Αντικατάσταση των Θεών

Εμείς νομίζουμε ότι αυτή η τάση των ανθρώπων να προσωποποιούν και να θεοποιούν φυσικά φαινόμενα, ιδέες, έννοιες και συναισθήματα, έχει εξαλειφθεί.

Παρόλο που ζούμε στη μοντέρνα εποχή, δεν έχει εξαλειφθεί, συνεχίζει να υπάρχει, και η παράδοση αυτή συνεχίζεται. Οι αρχαίες θεότητες έχουν αντικατασταθεί με άλλους θεούς, με άλλες οντότητες που λατρεύονται σήμερα.

Όπως καθετί, έτσι και η πίστη σε μια δεδομένη θεότητα εξελίσσεται και εκφυλίζεται. Επομένως έχουμε θεότητες που εμφανίζονται και εξαφανίζονται, και πάνω στα ερείπια θρησκειών ιδρύονται άλλες.

Σε πολυθεϊστικές θρησκείες όπως στην Ινδία, αντικατέστησαν τους Βεδικούς θεούς με τον Ράμα, τον Σίβα, τον Βισνού, τον θεό ελέφαντα Γκανές, και άλλους, σε παρόμοιο πλαίσιο με τους παλιούς.

Δηλαδή οι ιδιότητες που είχαν οι παλαιοί θεοί, όχι μόνον μεταβιβάστηκαν στους καινούριους θεούς αλλά προσετέθησαν και άλλες ιδιότητες που δεν είχαν οι παλαιοί θεοί.

Σε μερικές μονοθεϊστικές θρησκείες πολλοί από τους θεούς των πολυθεϊστικών θρησκειών αντικαταστάθηκαν με **αγγέλους, προφήτες και αγίους**, ή με **δαίμονες, διαβόλους και σατανάδες**.

Και όλα αυτά τα όντα όπως οι άγγελοι και λοιπά, είναι επίσης προσωποποιήσεις φυσικών όντων και φαινομένων ή προσωποποιήσεις αφηρημένων ιδεών και συναισθημάτων.

Ένα παράδειγμα στον χώρο της Ελλάδας είναι η αντικατάσταση του **Ποσειδώνα** με τον *Άγιο Φωκά* και μετά με τον **Άγιο Νικόλαο**.

Κατά την αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων, ο Ποσειδώνας ήταν ο υπέρτατος θεός και ο άρχοντας της θάλασσας, ο προστάτης των ναυτικών και των ψαράδων, και ο σωτήρας πλοίων.

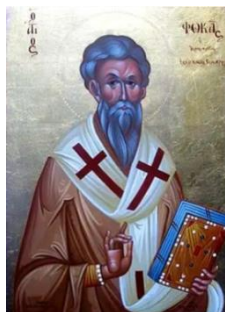
Οι ναυτικοί προσεύχονταν στον Ποσειδώνα για ένα ασφαλές ταξίδι.

Βωμοί και ναοί του Ποσειδώνα υπήρχαν σε πολλές πόλεις και νησιά της αρχαίας Ελλάδος.

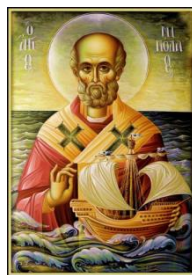
Εδώ βλέπουμε τις κολώνες από έναν τεράστιο ναό. Εκείνη την εποχή ήταν στολισμένοι με χρυσό και με ασήμι. Ο κόσμος λάτρευε με τον ίδιο τρόπο που λατρεύει και πηγαίνει σήμερα στις εκκλησίες.

Αφ' ετέρου, κατά την αντίληψη των νέων Ελλήνων, ο Άγιος προστάτης των ναυτικών, με την έλευση του Χριστιανισμού κατά τους μέσους χρόνους, ήταν ο **Άγιος Φωκάς** ο ιερομάρτυρας. Τόποι λατρείας του εν λόγω Αγίου βρίσκονται κοντά στην θάλασσα, συνήθως εις «επικινδύνους άκρας», κόλπους και ορμίσκους, με ευρύτατη αποδοχή στην περιοχή της ανατολικής Μεσογείου και του Ευξείνου Πόντου.

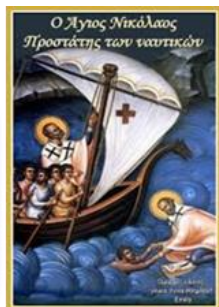

Αργότερα αντικαταστάθηκε με τον **Άγιο Νικόλαο** ως τον Προστάτη ναυτικών και ψαράδων και σωτήρα πλοίων.

Ως προστάτης των ναυτικών ο Άγιος Νικόλαος αναφέρεται και σε πολλά νησιώτικα τραγούδια.

Είναι μάλιστα και ο Προστάτης του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού και του Λιμενικού Σώματος.

Σημειωτέα είναι εδώ η σύνθεση με την **τρίαινα του Ποσειδώνα** μαζί με τον **χριστιανικό σταυρό** και την **άγκυρα** που **απαρτίζουν** τον θυρεό του Πολεμικού Ναυτικού.

Για τον λόγο αυτό, όλα τα πλοία του πολεμικού ναυτικού, καθώς και όλα τα εμπορικά, φέρουν την εικόνα του Αγίου Νικολάου.

Παρεκκλήσια που φέρονται επί πλοίων είναι αφιερωμένα στον Άγιο Νικόλαο.

Το παράξενο είναι **Ο Έλληνας και ο Αμερικανός Άγιος Βασίλης** ότι ο Άγιος Νικόλαος έγινε και Άγιος Βασίλης. Ο δε, Αμερικανός Άγιος Βασίλης συνδέεται παραδοσιακά με την Coca Cola, εξ' ου και το έντονο κόκκινο χρώμα.

Πρέπει να διευκρινισθεί ότι ο Άγιος Νικόλαος είναι αυτός που φέρνει τα δώρα των Χριστουγέννων στους καθολικούς, ενώ στην Ελλάδα για να συνδυαστεί με τον άγιο Βασίλειο και το έθιμο της βασιλόπιτας, μετονομάσθηκε η μορφή του παππούλη με τα άσπρα γένια και την κατακόκκινη στολή σε Άγιο Βασίλη.

Σε άλλους Άγιους τους έχει αποδοθεί ο τίτλος «**Προστάτης**» για πολλές άλλες υποθετικές ικανότητές τους. Ένα παράδειγμα είναι ο Άγιος Γεώργιος.

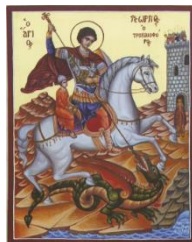
Ο **Άγιος Γεώργιος** είναι, κατά την αντίληψη των νέων Ελλήνων, κυρίως ο Προστάτης της γεωργίας και των γεωργών, αντικαθιστώντας έτσι τη **Δήμητρα**, την αρχαία θεά και προστάτιδα της γεωργίας και των γεωργών.

Του έχει όμως αποδοθεί ο τίτλος «Προστάτης» και για

τα πρόβατα,	το ιππικό,	τους σταυροφόρους,
τους ποιμένες ,	τους ιππότες,	τους στρατιώτες,
τα άλογα,	τον ιπποτισμό,	τους προσκόπους.
τους ιππείς,	τους τοξότες,	

Έχει κατά κάποιο τρόπο αντικαταστήσει τον θεό Άρη.

Στην Πορτογαλία δε, είναι «Προστάτης» για το πορτογαλικό ναυτικό, και τον πορτογαλικό στρατό.

Μάλιστα είναι ο προστάτης άγιος της Ρωσίας. Σήμερα, στη Μόσχα υπάρχει ένας μεγάλος αριθμός αγαλμάτων του Αγίου Γεωργίου.

Στην αρχαία Ελλάδα η θεά Αθηνά ήταν θεά της γνώσης και της σοφίας, πώς δηλαδή, να κατατροπώσει τον εχθρό με πονηριά, να καταστρώσει στρατηγικό σχέδιο για να τον εξοντώσει. Γι' αυτό βλέπουμε την Αθηνά με κοντάρι και ασπίδα, σαν θεά του πολέμου.

Στις ημέρες μας έχει αντικατασταθεί με τον Αρχάγγελο Μιχαήλ, τον Μέγα Αρχιστράτηγο ή με την Παναγία, την Υπέρμαχη Αρχιστράτηγο της Ελλάδας και του Αιγαίου.

Εδώ βλέπουμε ότι η Παναγία σε αυτή τη φωτογραφία έχει πίσω της τον Παρθενώνα. Ο λόγος είναι ότι η Αθηνά ήταν παρθένα και η Παναγία ήταν επίσης παρθένα, και έτσι συνδυάστηκαν και τα δύο στοιχεία μαζί. Η Παναγία έχει αντικαταστήσει την Αθηνά ως θεά του πολέμου και ως βοηθός των Ελλήνων στις μάχες.

Κάθε λαός αντιλαμβάνεται διαφορετικά τη θεϊκή προστασία και βοήθεια.

Οι Ινδοί έχουν άλλους προστάτες θεούς για τη θάλασσα, για τη γεωργία, για τον στρατό, και λοιπά, οι οποίοι είναι οπλισμένοι με όπλα, και που οι πιστοί έχουν κατασκευάσει τεράστιους ναούς γι' αυτούς διότι πίστευαν και πιστεύουν ότι θα έχουν βοήθεια και προστασία από αυτούς.

Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να δούμε ότι η ανασφάλεια, η αβεβαιότητα και η έλλειψη σιγουριάς, που ο άνθρωπος βιώνει στην ασταθή επίγεια ζωή του, τον κάνει να απολαμβάνει την ιδέα ότι κάποιο υπερφυσικό, ανώτερο, αόρατο, αθέατο, μυστήριο, και μυστηριώδες ον, θεός ή άγιος, με θαυματουργή και ανεξήγητη δύναμη, θα μπορέσει να τον προστατεύσει και να τον σώσει.

Η αναζήτηση της θείας βοήθειας αποτελεί μονόδρομο για πολλούς ανθρώπους. Είναι ένα μεγάλο στήριγμα στη σκέψη ότι μια δύναμη μας παρακολουθεί, μας προσέχει, μας προστατεύει και θα μας δώσει ένα χέρι βοήθειας για να βγούμε από μια δυσκολία.

Αλλά ακόμα κι αν βγούμε από μια δύσκολη κατάσταση, συνεχίζουμε να θέλουμε να έχουμε τέτοιο στήριγμα και τέτοια προστασία για την περίπτωση που θα ξαναβρεθούμε σε παρόμοια κατάσταση.

Γι' αυτό οι άνθρωποι χιτίζουν ναούς, για να καλέσουν αυτή τη δήθεν δύναμη να παραμείνει κοντά τους και να μην απομακρυνθεί.

Και αυτό το αίσθημα της προστασίας από μια μυστηριώδη δύναμη γίνεται το **θρησκευτικό αίσθημα**.

Έτσι, σύμφωνα με μερικούς ψυχολόγους, **θρησκεία** είναι «**η παιδική επιθυμία να παραμείνει κανείς προσκολλημένος σε προστατευτικές μορφές**».

Όπως ένα νήπιο που χρειάζεται πάντα την προστασία των γονέων του και την απολαμβάνει, έτσι κι ένας άνθρωπος που χρειάζεται βοήθεια αλλά δεν τη βρίσκει από τους συνανθρώπους του, αρχίζει να προβάλλει μέσα του την επιθυμία για κάποια αόρατη δύναμη που θα τον βοηθήσει. Αυτή η δύναμη μπορεί να είναι η τύχη, μπορεί να είναι ένα φυλαχτό, μπορεί να είναι μια οντότητα, μπορεί να είναι μία έννοια την οποία

προσωποποιεί και που τον κάνει να αισθάνεται παρηγοριά. Απολαμβάνει δε αυτή την παρηγοριά με τη φαντασία του. Αυτό ονομάζεται ψυχολογική προβολή.

Ψυχολογική Προβολή

Αυτή η επιθυμία είναι ένα είδος ψυχολογικής προβολής, όπου κάποιος προβάλλει νοητικά τις εσωτερικές του αρέσκειες ή δυσαρέσκειες.

Είναι η ανάγκη πίστης σε κάποια «αόρατη» δύναμη που κινεί τα νήματα από ψηλά και παρέχει προστασία.

Εδώ το αντικείμενο της **αντίληψης**, της **φαντασίας** και της **απόλαυσης**, είναι «θεοί και θεότητες», δηλαδή υπερφυσικά, ανώτερα, αόρατα, αθέατα, μυστήρια και μυστηριώδη όντα.

Τα φαντάζεται κάποιος με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*taṅhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*diṭṭhi-maññanā*)

Λόγω της αλαζονείας και της εγωκεντρικότητάς του, φαντάζεται ότι ένας θεός από ψηλά τον προσέχει, τον προστατεύει, και εισακούει τα προσωπικά του αιτήματα.

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την αληθινή φύση

των θεών και της φαντασίας που προξενείται εξαιτίας τους, δηλαδή ότι αυτοί είναι:

- ασταθείς και παροδικοί, προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

Η ΟΜΙΛΙΑ

Οι θεοί

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα τους θεούς ως θεούς [ότι είναι ασταθείς, και λοιπά].

[2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει τους θεούς ως θεούς, δε φαντάζεται σχετικά με τους θεούς,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις τους θεούς,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τους θεούς,

[5] δε φαντάζεται ότι οι θεοί είναι «δικοί μου»,

[6] δεν απολαμβάνει τους θεούς.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει τους θεούς».

Σε προηγούμενα μαθήματα είχαμε δείξει την κατάταξη της συνείδησης σε επίπεδα και σφαίρες, και είχαμε αναφερθεί στους θεϊκούς κόσμους.

Παρόλο που ο Βουδισμός αναφέρει την περίπτωση των θεών, να κάνει δηλαδή κάποιος καλό κάρμα και να γεννηθεί σαν καλό πνεύμα σε κάποιον θεϊκό κόσμο, δε μυθοποιεί αυτά τα όντα.

Απλώς τα εξηγεί ως καρμικά αποτελέσματα των πράξεων που έχουν κάνει κάποια άτομα για να γεννηθούν σ' αυτούς τους κόσμους, όπως τους βλέπουμε στον παρακάτω πίνακα.

Κατάταξη της Συνείδησης σε Επίπεδα & Σφαίρες Ύπαρξης		
	Οδός & Καρπός της Αξιότητας (arahatta) Οδός & Καρπός της Μη Επιστροφής (anāgāmi) Οδός & Καρπός της Άπαξ Επιστροφής (sakadāgāmi) Οδός & Καρπός της Εισόδου στο Ρεύμα (sotāpatti)	8 Είδη Υπερκόσμιας Συνείδησης (loluttara)
↓ Άυλο Επίπεδο (Arūra-bhūmi) 4 Κόσμοι	- Ούτε Αντίληψη ούτε Μη Αντίληψη - Αντίληψη της Μηδαμνότητας - Απειρη Συνείδηση - Άπειρο Διάστημα	12 Είδη Συνείδησης της Άυλης Σφαίρας (Arūranacara-citta) Καλο-τυχοι Κόσμοι (Sugati)
Λεπτοφυές Υλικό Επίπεδο (Rūpa-bhūmi) 16 Κόσμοι	5 Αγνές Διαμονές για Μη Επιστρέφοντες 1 Κόσμος του Υλικού Σώματος μόνο 10 Κόσμοι των Θεών Βράχμα	15 Είδη Συνείδησης της Λεπτοφυούς Υλικής Σφαίρας (Rūpānacara-citta)
Ηδονικό Επίπεδο (Kāma-bhūmi) 11 Κόσμοι	6 Ηδονικοί Ουράνιοι Θεϊκοί Κόσμοι 1 Ανθρώπινος Κόσμος 4 Κόσμοι του Ξεπεσμού Ζώα, Φαντάσματα, Δαίμονες, Κόλαση	54 Είδη Συνείδησης της Ηδονικής Σφαίρας (Kāmanācara-citta) Κακό-τυχοι Κόσμοι

Έτσι λοιπόν αυτοί οι θεοί σε αυτούς τους ηδονικούς ουράνιους θεϊκούς κόσμους, έχουν κάνει κάποιο καλό κάρμα, έχουν γεννηθεί εκεί μέσω της ενέργειας αυτού του κάρμα, και παραμένουν εκεί για ένα ορισμένο χρονικό διάστημα. Όταν η επίδραση του καλού τους κάρμα τελειώσει, τότε ξαναπέφτουν σε κατώτερους κόσμους. Άρα δε μιλάμε για μια μόνιμη κατάσταση.

Επίσης αυτοί οι θεοί, σύμφωνα πάντα με τα Βουδιστικά κείμενα, δεν επεμβαίνουν σε άλλους κόσμους αλλά απλώς απολαμβάνουν τα αποτελέσματα του καλού κάρμα που έχουν κάνει. Δηλαδή, είναι σαν κάποιον που έχει κοπιάσει στη ζωή του, έχει συσσωρεύσει πλούτο, και σκέφτεται ότι τώρα ήρθε η ώρα να απολαύσει τη ζωή του. Πηγαίνει λοιπόν για διακοπές σε ένα ωραίο νησί, μένει σε ένα ξενοδοχείο επτά αστέρων, και απολαμβάνει για όσο διάστημα έχει χρήματα να πληρώνει. Μόλις όμως τα χρήματα τελειώσουν είναι υποχρεωμένος να γυρίσει πίσω στο φτωχικό του.

Κάτι ανάλογο γίνεται με τους ανθρώπους που έχουν κάνει καλό κάρμα. Γεννιούνται σε κάποιον από αυτούς τους θεϊκούς κόσμους και απολαμβάνουν αυτά τα αποτελέσματα χωρίς να ενδιαφέρονται για το τι συμβαίνει στους άλλους κόσμους. Δεν

έχουν τη δύναμη να κάνουν κάτι για τον ανθρώπινο κόσμο. Απλώς απολαμβάνουν αυτή την ευδαιμονική κατάσταση, και όταν το κάρμα τους τελειώσει πέφτουν πάλι πίσω στον ανθρώπινο κόσμο ή, εάν έχουν αποθηκευμένο φαύλο κάρμα, ακόμα και σε κάποιον από τους κόσμους του ξεπεσμού.

Στους κόσμους του λεπτοφυούς υλικού επιπέδου, όπως των θεών Βράχμα, γεννιέται κανείς με ιδιαίτερα καλό κάρμα, το καλό κάρμα του διαλογισμού μέσω των εκστάσεων. Αυτοί οι θεοί δεν έχουν επίγνωση του τι γίνεται γύρω τους, πόσο μάλλον για τον ανθρώπινο κόσμο. Είναι τελείως απορροφημένοι μέσα στην έκσταση.

Το ίδιο και παραπάνω συμβαίνει με τους θεούς του άυλου επιπέδου. Εκεί δεν έχουν συνείδηση του τι υπάρχει εξωτερικά αλλά μόνο το τι υπάρχει στον εσωτερικό τους κόσμο.

Τώρα, έχουμε αναφορές από κάποια βουδιστικά κείμενα, ότι κάποιοι από τους θεούς των ηδονικών ουράνιων κόσμων, υπάρχει μια πολύ μικρή πιθανότητα να επέμβουν στον ανθρώπινο κόσμο και να βοηθήσουν κάποιον που έχει κάνει πολύ καλές πράξεις και βρίσκεται σε μια δύσκολη κατάσταση. Αυτό εξαρτάται και από τις διαθέσεις τους, μια και αυτοί οι θεοί είναι πολύ απασχολημένοι με τις δικές τους υποθέσεις και τα δικά τους προβλήματα. Επειδή λοιπόν οι θεοί αυτοί μπορούν καμιά φορά να επέμβουν, οι άνθρωποι τους έχουν προσδώσει υπερφυσικές δυνάμεις προσμένοντας από αυτούς βοήθεια. Και όχι μόνο αυτό, αλλά έχουν εφεύρει με τη φαντασία τους και άλλους θεούς που είναι ανύπαρκτοι.

Για παράδειγμα, στα κόμικς έχουμε τον Ντόναλντ Ντακ, δηλαδή την πάπια Ντόναλντ, και έχουμε πλάσει διάφορες ιστορίες γι' αυτή. Παίρνουμε την έννοια της πάπιας, την προσωποποιούμε, και την κάνουμε να συμπεριφέρεται σαν άνθρωπος. Έτσι ο Ντόναλντ Ντακ, συμπεριφέρεται σαν άνθρωπος, σκέφτεται και κάνει λογαριασμούς θέλοντας να πλουτίσει, και ζει διάφορες περιπέτειες σαν άνθρωπος. Έχει δηλαδή μυθοποιηθεί η πάπια. Αυτό δε σημαίνει ότι η πάπια δεν υπάρ-

χει. Υπάρχει η πάπια, αλλά το θέμα είναι πώς την εκλαμβάνουν οι άνθρωποι που τη μυθοποιούν και την προσωποποιούν. Εκεί είναι το πρόβλημα.

Κάτι ανάλογο γίνεται και με αυτούς τους θεούς. Όχι επειδή δεν υπάρχουν. Υπάρχουν, αλλά οι άνθρωποι παίρνουν αυτή την έννοια του θεού και αρχίζουν να πλάθουν ιστορίες γι' αυτούς τους θεούς. Απολαμβάνουν αυτές τις ιστορίες και βρίσκουν παρηγοριά στην ιδέα ότι αυτοί οι θεοί θα έλθουν να τους βοηθήσουν σε ώρα ανάγκης.

Θα δώσουμε τώρα ένα παράδειγμα για το τι πρέπει να κάνει κάποιος εάν θέλει να γεννηθεί σε αυτούς τους ουράνιους ηδονικούς κόσμους. Ποιό είναι δηλαδή το είδος του κάρμα, που πρέπει να συσσωρεύσει, για να γεννηθεί εκεί.

Και θα αναφερθούμε στον Σάκκα, τον βασιλιά των θεών των ηδονικών ουράνιων κόσμων. Όταν ο Σάκκα, ο βασιλιάς των θεών, ήταν άνθρωπος, ενστερνίστηκε και ανέλαβε επτά όρκους, με την ανάληψη των οποίων πέτυχε την ιδιότητα του Σάκκα, επαναγεννήθηκε δηλαδή σαν Σάκκα.

Αυτοί οι επτά όρκοι ήταν:

- (1) «Όσο ζω, θα υποστηρίζω τους γονείς μου».
- (2) «Όσο ζω, θα σέβομαι τους πρεσβύτερους της οικογένειας».
- (3) «Όσο ζω, θα μιλάω ευγενικά».
- (4) «Όσο ζω, δε θα μιλάω διχαστικά».
- (5) «Όσο ζω, ας παραμένω με ένα νου χωρίς τον λεκέ της τσιγκουνιάς, να είμαι γενναιόδωρος, ανοιχτοχέρης, που ευχαριστείται στη δωρεά, αφοσιωμένος στη φιλανθρωπία, ευχαριστούμενος να προσφέρω και να συμμερίζομαι».
- (6) «Όσο ζω, θα λέω την αλήθεια».
- (7) «Όσο ζω, να είμαι απαλλαγμένος από τον θυμό, και αν προκύψει θυμός να μπορώ να τον εξαλείψω γρήγορα».

(S I, *Vatapada-suttam*)

Θα κάνουμε εδώ μια ανάλυση του πρώτου όρκου που είναι πολύ σπουδαίος:

«Όσο ζω, θα υποστηρίξω τους γονείς μου».

Αυτό μπορεί να ξαφνιάζει κάποιους. Το να υποστηρίζει δηλαδή κανείς τους γονείς του είναι καλό κάρμα; Ναι, είναι ένα πολύ δυνατό κάρμα. Κοιτάξτε, μπορούμε να θεωρήσουμε τους γονείς μας ως πραγματικούς θεούς πάνω στη γη.

Αυτοί μας έφεραν στον κόσμο, από αυτούς γεννηθήκαμε, αυτοί μας προστάτεψαν μόλις βγήκαμε από τη μήτρα και όταν αρχίσαμε να περπατάμε, αυτοί μας έμαθαν να τρώμε, να ντυνόμαστε, να συμπεριφερόμαστε, να προστατευόμαστε από κινδύνους. Αυτοί είναι οι πραγματικοί προστάτες. Ακόμα και σε μεγάλη ηλικία, σε κάποια δυσκολία, ή αρρώστια, ή άλλα προβλήματα, αυτοί θα τρέξουν να τα λύσουν.

Γι' αυτό στον Βουδισμό, οι γονείς θεωρούνται οι πραγματικοί θεοί που πρέπει να λατρεύει κάποιος. Οι άλλοι θεοί που φανταζόμαστε ότι υπάρχουν κάπου στον ουρανό, που δεν έχουμε απόδειξη ότι υπάρχουν, δεν έχουμε επίσης απόδειξη ότι έχουν έλθει και μας έχουν βοηθήσει. Όταν ήμασταν άρρωστοι και χρειαζόμασταν χρήματα για να αγοράσουμε τα φάρμακα, ήρθε κανένας θεός και μας τα έδωσε; Ή όταν ήμασταν στο νοσοκομείο έτρεξε κανένας θεός να μιλάει με τους γιατρούς και να μας βοηθάει; Όχι βέβαια. Οι γονείς ήταν αυτοί που έτρεχαν, οι γονείς ήταν αυτοί που έφερναν το φαγητό, οι γονείς ήταν που έτρεχαν να μας περιποιηθούν. Υπάρχουν γονείς που ακόμα κι όταν τα παιδιά τους είναι πλέον μεγάλα, τα υποστηρίζουν και τα βοηθάνε. Αυτοί είναι οι άγγελοι, αυτοί είναι οι άγιοι, αυτοί είναι οι θεοί που πρέπει να λατρεύει κάποιος, εάν θέλει να λατρεύει κάτι.

Ο Σάκκα, ο βασιλιάς των θεών το ήξερε αυτό το πράγμα. Αυτό είναι πολύ δυνατό κάρμα. Και υπάρχει εκατό τοις εκατό απόδειξη για τη βοήθεια που μας δίνουν οι γονείς μας. Μπορεί

και οι φίλοι και οι συγγενείς να έχουν βοηθήσει, όμως αυτοί είναι περιφερειακοί. Η κεντρική προστασία έρχεται από τους γονείς. Εάν δεν υπολογίσουμε τους γονείς μας, ποιούς θα υπολογίσουμε; Ουράνιους θεούς που δεν είδαμε ποτέ; Οι άνθρωποι τρέχουν σε ναούς, σε εκκλησίες, σε άγιους τόπους για να προσκυνήσουν τον ένα ή τον άλλο θεό. Έχουν πάρει κάποια βοήθεια από εκεί; Μόνο με τη φαντασία τους. Ενώ από τους γονείς τους έχουν πάρει βοήθεια εκατό τοις εκατό.

Ο Σάκκα τήρησε και τους επτά όρκους. Έτσι έχουμε εδώ ένα πολύ ευγενικό ον. Και σύμφωνα με τα Βουδιστικά κείμενα, οι θεοί που ζουν σε τέτοιους κόσμους έχουν ανάλογες ευγενικές ιδιότητες. Δεν είναι αρματωμένοι με όπλα, με θυμό, με ζήλεια, και οποιεσδήποτε άλλες φαύλες ιδιότητες και πάθη που έχουν οι άλλοι άνθρωποι.

Εν τέλει, στον Βουδισμό δεν υπάρχει αυτή η μυθολογία για τους θεούς. Απλώς είναι όντα που έχουν κάνει καλό κάρμα και επαναγεννιούνται στα «πολυτελή ξενοδοχεία» αυτών των ουράνιων κόσμων, παραμένοντας εκεί μέχρι να τελειώσει το κάρμα τους και να επιστρέψουν πίσω στο «φτωχικό» τους.

Αυτές οι κοσμικές συνειδήσεις υπόκεινται στον επώδυνο κύκλο της Σανσάρα.

Κατάταξη της Συνειδήσης σε Επίπεδα & Σφαίρες Ύπαρξης

	Οδός & Καρπός της Αζιότητας (arahatta) Οδός & Καρπός της Μη Επιστροφής (anāgāmi) Οδός & Καρπός της Άπαξ Επιστροφής (sakadāgāmi) Οδός & Καρπός της Εισόδου στο Ρεύμα (sotāpatti)	8 Είδη Υπερκόσμιας Συνειδήσης (loluttara)
31 Επίπεδα Ύπαρξης	- Ούτε Αντίληψη - Αντίληψη της - Απειρο Διάσ	12 Είδη Συνειδήσης Καλο- τυχοι Κόσμοι (Suddhāvastu)
Άυλο Επίπεδο (Arhanta) (Arahant) (Arahant) Δέκα Επίπεδα (Dekha) (Dekha) (Dekha) Οδός (Dhamma) (Dhamma) (Dhamma) Ηθικό Επίπεδο (Dhamma) (Dhamma) (Dhamma)	«Η συνεχής περιπλάνηση» στον επώδυνο κύκλο του θανάτου και της επαναγέννησης μέσα στον πάντα ανήσυχο και κυματώδη ωκεανό της ζωής.	Κακό- τυχοι Κόσμοι (Duggahavastu)
Κοσμική Συνειδήσις	Sanjsara	Κακό- τυχοι Κόσμοι

Ο Βούδας δίδαξε πολλά παραδείγματα για τις καλές πράξεις που μπορεί να κάνει κάποιος εάν θέλει να επαναγεννηθεί σε κάποιον από αυτούς τους κόσμους. Όμως κι αυτοί οι κόσμοι είναι ασταθείς, δεν είναι μια κατάσταση στην οποία μπορεί κανείς να ζήσει αιώνια.

Έτσι αυτό που διδάσκει ο Βουδισμός, είναι να έχει κανείς πραγματική γνώση για τη σamsāra, γι' αυτόν τον κύκλο των κοσμικών συνειδήσεων.

Είναι, «η συνεχής περιπλάνηση» στον επώδυνο κύκλο του θανάτου και της επαναγέννησης μέσα στον πάντα ανήσυχο και κυματώδη ωκεανό της ζωής.

Γι' αυτό, όταν κάποιος καταλάβει την ασταθή φύση όλων αυτών των φαινομένων, ή των όντων, ή των θεών, δεν προσκολλάται σε τέτοιες φαντασίες και δεν απολαμβάνει πράγματα τα οποία έχει δημιουργήσει η φαντασία των ανθρώπων.

Ο Βουδισμός δεν απορρίπτει ότι υπάρχουν όντα που έχουν κάνει καλό κάρμα και έχουν γεννηθεί σαν καλά πνεύματα σε τέτοιους ευδαιμονικούς κόσμους που λέγονται θεϊκοί κόσμοι, αλλά τους βλέπει με τελείως διαφορετικό μάτι.

Ο ίδιος ο Βούδας έχει γεννηθεί σε αυτούς τους κόσμους και τους έχει περιγράψει με λεπτομέρεια, πώς αυτοί οι θεοί ζούνε απλώς απολαμβάνοντας τη ζωή εκεί και δεν επεμβαίνουν στον ανθρώπινο κόσμο. Έχει μάλιστα αναφέρει ότι αν μερικοί θεοί ξεφύγουν από την ευγενή κατάσταση και πέσουν σε οργή ή θυμό, τότε δεν μπορούν να παραμείνουν σ' αυτούς τους κόσμους και μπορεί να πεθάνουν. Αυτοί οι θεοί έχουν κατευνάσει τα πάθη τους και ζουν μια ήρεμη ζωή.

Οι άνθρωποι από την πλευρά τους με τη φαντασία τους προσπαθούν να δημιουργήσουν άλλα σενάρια για τους θεούς, τα οποία εάν τα δούμε από περιοχή σε περιοχή, και από έθνος σε έθνος, είναι τελείως παράλογα.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για τον Δημιουργό Θεό, και θα δούμε μερικά παράλογα πράγματα. Πώς η έννοια ενός Δημιουργού Θεού, έχει πραγματικά ταλαιπωρήσει τους αν-

θρώπους, έχει καταστρέψει ζωές, και γνωρίζουμε τους θρησκευτικούς πολέμους για το μονοπώλιο της θρησκείας. Ιδιαίτερα μονοθεϊστικές θρησκείες έχουν φανατισμό σχετικά με την ιδέα του Δημιουργού Θεού.

Θα μιλήσουμε για το ρόλο της ιδέας του Δημιουργού Θεού στην αναδιοργάνωση της ανθρώπινης κοινωνίας. Θα δούμε ότι και αυτή είναι μια ιδέα, λόγω της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης των δημιουργημάτων της φαντασίας που απορρέει από λανθασμένη αντίληψη. Και έχουμε πάνω από 250 Δημιουργούς Θεούς παγκόσμια.

Μάθημα 45ο
Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 5ο
Δημιουργός Θεός

Στο προηγούμενο μάθημα είχαμε εξηγήσει για την αντίληψη, τη φαντασία και την απόλαυση, το πώς παίζουν ρόλο στην καθημερινή μας ζωή και από ποια αντικείμενα προκαλούνται.

Είχαμε μιλήσει για την ανώτερη γνώση που μπορεί να αποκτήσει κάποιος και να αποβάλλει τη φαντασία και την απόλαυση.

Είχαμε αναφέρει ότι η **αντίληψη**, η **φαντασία** και η **απόλαυση**, δε συμβαίνουν τυχαία αλλά έχουν συγκεκριμένα αντικείμενα μέσω των οποίων εγείρονται.

Αυτά είναι: Τα στερεά, υγρά, θερμά, αέρια, ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά, νοερά φαινόμενα, όντα, θεοί, Δημιουργοί Θεοί, η ενότητα του νου, η πολυμορφία του νου, η ολότητα του και το Νιμπάνα, που είναι έννοιες νοητικών φαινομένων.

Είχαμε αναλύσει γι' αυτά τα αντικείμενα μέχρι και του θεού, που οι άνθρωποι απολαμβάνουν την ιδέα ότι κάποιοι θεοί μπορεί να τους προστατέψουν.

Δημιουργός Θεός

Με τη σειρά που έχουμε βάλει αυτά τα αντικείμενα θα δούμε ότι σύμφωνα με την εξέλιξη του ανθρώπου, πρώτα εμφανίστηκαν οι πολυθεϊστικές θρησκείες, γι' αυτό μιλήσαμε για τους θεούς και κατόπιν οι μονοθεϊστικές. Γι' αυτό σήμερα θα μιλήσουμε για τον Δημιουργό Θεό που προφανώς είναι το κέντρο των μονοθεϊστικών θρησκειών, αλλά απαντάται συγχρόνως και στις πολυθεϊστικές θρησκείες σαν επίκεντρο όλης της πλάσης.

Σήμερα θα ασχοληθούμε με την αντίληψη του Δημιουργού Θεού, δηλαδή, για το πώς μπορεί να υπάρχει ένα τέτοιο ον, με τη φαντασία των ανθρώπων γι' αυτό και πώς οι άνθρωποι απολαμβάνουν τη φαντασία που πλάθει ένα τέτοιο ον.

Ασχολούμενος με την αναζήτηση της δημιουργίας του σύμπαντος και του εαυτού του, ο άνθρωπος αναρωτιόταν από την αρχαιότητα για το ποιος είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία τόσων παράξενων πραγμάτων γύρω του, όπως ο **ουρανός** με τα άπειρα αστέρια του, η **Γη** με τα άπειρα φυτά και ζώα, και γενικά το **σύμπαν** με το αχανές βάθος του.

Υπάρχει αυτό το χάσμα της γνώσης με τα ανεξήγητα πράγματα γύρω μας, και ο άνθρωπος είναι περίεργος να μάθει, να δώσει μια εξήγηση, μια ερμηνεία.

Φυσικά υπήρξε και η αναζήτηση ποιος δημιούργησε τους ανθρώπους, δηλαδή: «Από πού έρχομαι εγώ;», «Πώς εμφανίσθηκα πάνω σ' αυτή τη γη;». Αυτά είναι ερωτήματα που έχουν απασχολήσει τον άνθρωπο από την αρχαία εποχή.

Αντιλαμβανόμενος όλα αυτά, και προκειμένου να τα εξηγήσει, ο άνθρωπος χρησιμοποίησε τη **φαντασία** του ως μέσον έρευνας και άρχισε από τα αρχαία χρόνια να πλάθει «**μύθους δημιουργίας**», οι οποίοι είναι άφθονοι στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Θα δούμε πώς η φαντασία ήταν το μέσον που χρησιμοποιούσαν εκείνη την εποχή, διότι δεν υπήρχε τρόπος να κάνουν μια επιστημονική, συστηματική και μεθοδική παρατήρηση αυτών των φαινομένων για να τα εξηγήσουν. Γνωρίζουμε ότι η επιστήμη εμφανίσθηκε τα τελευταία χρόνια μέσα από πολλές δυσκολίες και χρειάστηκαν χρόνια και χρόνια για να δοθούν εξηγήσεις. Έτσι, προεπιστημονικά, οι άνθρωποι εξηγούσαν τα φαινόμενα με τη φαντασία τους.

Ένας μύθος δημιουργίας ή κοσμογονικός μύθος είναι μια συμβολική αφήγηση για το πώς άρχισε ο κόσμος και πώς οι άνθρωποι άρχισαν να τον κατοικούν για πρώτη φορά.

Τα μέλη των πολιτισμών που πιστεύουν σε τέτοιους μύθους, συχνά αποδίδουν διάφορους βαθμούς αλήθειας σε αυτούς, θεωρώντας ότι μεταφέρουν βαθιές αλήθειες –μεταφορικά, συμ-

βολικά, ιστορικά ή κυριολεκτικά.

Μύθοι Δημιουργίας βρίσκονται σε κάθε ανθρώπινη κουλτούρα.

Οι Αιγύπτιοι είχαν πολλούς μύθους δημιουργίας. Εμείς παραθέτουμε εδώ έναν από αυτούς. Ο κόσμος ξεκινούσε από τα χαοτικά νερά του Νουν. Μετά πρωτοεμφανίστηκε ο Ατούμ ή Ατούμ που ήταν

άφυλος θεός ή θεά και δημιούργησε τον εαυτό του από τις ίδιες του τις σκέψεις και τη θέλησή του, δηλαδή ήταν αυτόβουλος. Από τα σκοτεινά νερά του Νουν αναδύθηκε ένας λόφος, πάνω στον οποίο στάθηκε ο Ατούμ και δημιούργησε τον Σου, τον θεό του αέρα, και την Τεφνούτ τη θεά της υγρασίας. Ο Σου και η Τεφνούτ, δημιούργησαν τον Γκεμπ, θεό της γης, και τη Νουτ, θεά του ουρανού. Από αυτούς δημιουργήθηκε η θεά Μάατ που είναι η σελήνη και ο Ρα, ο θεός του ήλιου. Έχουμε λοιπόν εδώ μια κοσμογονία και μια θεογονία, από την οποία εξελίχθηκαν και άλλοι θεοί.

Το ίδιο συνέβη και με άλλους λαούς.

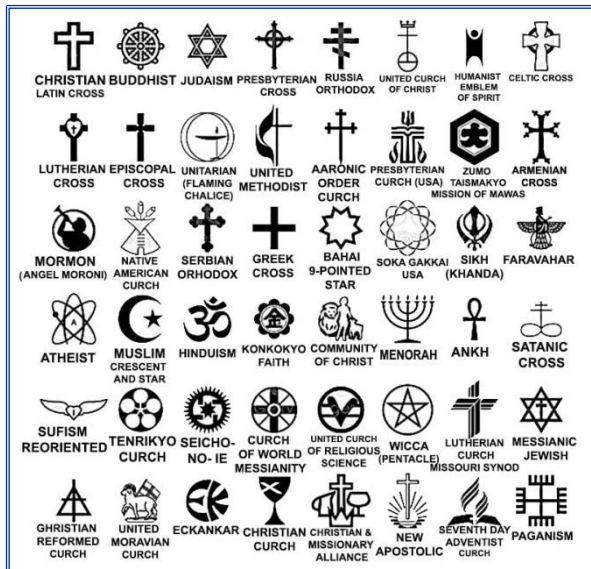
Στο μύθο Δημιουργίας των Μάγια, υπάρχει το αρχέτυπο του φιδιού, και φυσικά εξηγεί πώς εμφανίστηκαν οι διάφορες φυλές των ανθρώπων, τα είδη των ζώων και των φυτών.

Πολλοί από του μύθους εξελίχθηκαν σταδιακά σε θρησκείες και φιλοσοφίες, αναπτυγμένες ως θεωρίες που αποτελούν όλες τους λεπτοφυείς

νοητικές προβολές, περιβεβλημένες με μια περίπλοκη μεταφυσική, θεολογική και φιλοσοφική φρασεολογία.

Σήμερα, εάν διαβάσει κάποιος είτε Ινδική φιλοσοφία και θεολογία, είτε φιλοσοφίες και θεολογίες άλλων λαών, θα διαπιστώσει ότι οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει πολύπλοκες ιδέες και φρασεολογίες σχετικά

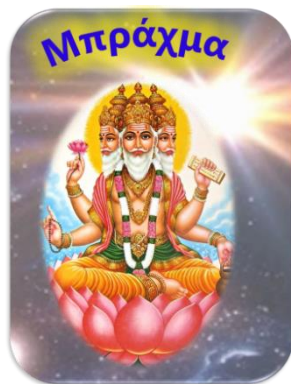

με την έννοια του θεού δημιουργού.

Οι πιο δημοφιλείς μύθοι είναι αυτοί που παρουσιάζουν έναν Δημιουργό Θεό όλης της πλάσης, όλου του σύμπαντος.

Στη βεδική θρησκεία, ο Μπράχμα συνδέεται συχνά με τη Δημιουργία.

«Είναι ο Παντοδύναμος,
ο Αήττητος,
ο Παντεπόπτης,
ο Παντοκράτωρ,
ο Κύριος όλων,
ο Πλάστης,
ο Δημιουργός,
ο Ύψιστος,
ο Εντολοδότης
ο Διορίζων τη θέση του καθενός, και
ο Πατέρας όλων όσων έχουν
υπάρξει και θα υπάρξουν.

Τα όντα δημιουργήθηκαν από αυτόν».

Αυτός καθορίζει εάν κάποιος γεννηθεί στη μία ή στην άλλη κοινωνική τάξη, και αν ένα ζώο πρέπει να γεννηθεί σαν ελέφαντας ή σαν γαϊδούρι.

Αυτοί είναι τυπικοί χαρακτηρισμοί για πολλούς δημιουργούς θεούς.

Η μία κουλτούρα δανείζεται από την άλλη χαρακτηριστικά για τον θεό της.

Ωστόσο υποβιβάστηκε σε δευτερεύοντα δημιουργό κατά την Πουρανική περίοδο (από το 200 π.Χ.).

Σήμερα, τη θέση του την έχει πάρει ο Βισνού.

Βλέπουμε εδώ μία αντικατάσταση των θεών δημιουργών, όπως είχαμε δει να γίνεται με τους θεούς και τις θεότητες, όπου μεταγενέστεροι θεοί παίρνουν τη θέση των παλαιών.

Αυτό δε συμβαίνει μόνο στην Ινδία αλλά και σε άλλες χώρες του κόσμου, αλλά εδώ δίνουμε απλώς ένα παράδειγμα.

Ο Βίσνου έγινε ο κύριος δημιουργός. Σύμφωνα με την πεποίθηση των Βάισναβα, ο Βίσνου δημιουργεί το βασικό παγκόσμιο κέλυφος και παρέχει όλες τις πρώτες ύλες και επίσης τοποθετεί τις έμβιες οντότητες μέσα στον υλικό κόσμο, εκπληρώνοντας τη δική τους ανεξάρτητη βούληση.

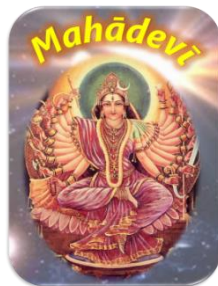
Στον Σαϊβισμό όμως, ο Σίβα θεωρείται ως ο δημιουργός.

Στον Σακτισμό, η Μεγάλη Θεά (Mahādevī) δημιουργεί την Άγια Τριάδα: τον Μπράχμα, τον Βίσνου και τον Σίβα.

Είναι η αρχέγονη Θεά

ή Θεϊκή Μητέρα –
Η Υπέρτατη Ενέργεια που κατέχει
όλα τα πλούτη,
όλη τη δύναμη,
όλη τη φήμη,
όλη την ομορφιά,
όλη τη γνώση,
όλη την απάρνηση
και είναι η Μεγάλη Δημιουργός του σύμπαντος.

Αντικατάσταση των Θεών Δημιουργών

Με την εξέλιξη υπάρχει μια αντικατάσταση των δημιουργών θεών και αυτό συμβαίνει σε οποιαδήποτε κουλτούρα, όπως συνέβη στην αρχαία Αιγυπτιακή θρησκεία και στην αρχαία Ελληνική.

Από την παλαιολιθική εποχή έως σήμερα, οι άνθρωποι έχουν επινοήσει, σχεδιάσει, δημιουργήσει και τροποποιήσει πολλούς θεούς δημιουργούς, και επομένως πολλές θρησκείες.

Σύμφωνα με ιστοριογραφικά κείμενα, εντός διαφορετικών πολιτιστικών συστημάτων, υπάρχουν περίπου **120 Δημιουργοί Θεοί** και οι άνθρωποι που ανήκουν σ' αυτά, ισχυρίζονται ότι ο δικός τους Θεός είναι ο δημιουργός του σύμπαντος.

Στον παρακάτω πίνακα βλέπουμε κάποιους δημιουργούς θεούς με κάποια στοιχεία τους (καταγωγή, όπως Αιγύπτιος και τα λοιπά, καταγραφή θρησκείας, όπως κείμενα ή λαϊκή παράδοση, τόπος λατρείας, εποχή) από όλον τον κόσμο από αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι και τον 18^ο αιώνα, οι οποίοι αντικαταστάθηκαν σήμερα από Δημιουργούς Θεούς μεγάλων σύγχρονων θρησκειών.

<p>1. NUMAKULLA</p> <p>Αβοριγίνας, Λαϊκή Παράδο- ση, Αυστραλία, Λίθινη Εποχή</p>	<p>2. RA</p> <p>Αιγύπτιος, Κείμενα Πυραμίδος, Αίγυπτος, 2400 π.Χ</p>	<p>3. PRAJAPATI</p> <p>Βεδικός, Rig Veda, Ινδία, 2η χιλιετία π.Χ.</p>	<p>4. AHURA MAZDA</p> <p>Περσικός, Κείμενα των Avesta, Ιράν, 13ος αιώνας π.Χ</p>
<p>5. EL</p> <p>Χανααίωv, Κείμενα Ουγαρίτικα, Συρία, 13ος αιώνας π.Χ.</p>	<p>6. CHIMINIGAGUA</p> <p>των Muisca, Λαϊκή Παράδοση, Κολομβία, 1η χιλιετία π.Χ</p>	<p>7. ULGEN</p> <p>Τούρκικος, Μογγολικός Μύθος, Κεντρική Ασία, 6ος αιώνας</p>	<p>8. BEGOCHIDY</p> <p>των Ναβάχο, Λαϊκή Παράδοση, ΝΔ Αμερική, 15ος αιώνας</p>
<p>9. ADROA</p> <p>των Λουγκμπάρα, Λαϊκή Παράδοση, Κεντρ. Αφρική, 15ος αιώνας</p>	<p>10. VIRACOCOA</p> <p>Περουβιανός, Αφήγημα των Ίνκας, Περου, 16ος αιώνας</p>	<p>11. OMETEOTL</p> <p>των Αζτέκων, Φλωρεντινός κώδικας, Μεξικό, 16ος αιώνας</p>	<p>12. BEMBA</p> <p>των Μπαμπάρα, Λαϊκή Παράδοση, Σενεγάλη, 18ος αιώνας</p>

Πολλές θεϊστικές θρησκείες είναι ανταγωνιστικές. Είναι τόσο ισχυρές οι πεποιθήσεις τους, που έχουμε θρησκευτικούς πολέμους για το ποιός είναι ο αληθινός Θεός Δημιουργός.

Όπως κάθε πράγμα, έτσι και οι Θεοί Δημιουργοί μαζί με τις θρησκείες τους εξελίσσονται και εκφυλίζονται. Επομένως έχουμε θρησκείες που εμφανίζονται και εξαφανίζονται, και που ιδρύονται άλλες πάνω στα ερείπιά τους.

Επειδή οι περισσότερες θρησκείες είναι θεοκεντρικές, ο Θεός Δημιουργός θεωρείται το κέντρο του σύμπαντος και όλες οι κοινωνικές, πολιτιστικές, επιστημονικές ή εξουσιαστικές πτυχές, υπόκεινται σε αυτό το γεγονός. Έχουμε κράτη τα ο-

ποία δεν έχουν δημοκρατία αλλά θεοκρατία. Κάθε στοιχείο που μπορεί να αντικρούσει αυτή την ιδέα, θεωρείται αιρετικό και είναι πιθανό να απαγορευτεί ή να καταστραφεί.

Ανθρωπομορφισμός των Θεών Δημιουργών

Ας δούμε τώρα πώς σκέφτονται οι άνθρωποι γι' αυτόν τον Θεό, πώς τον φαντάζονται και τι μορφή πιστεύουν ότι έχει.

Έτσι θα μιλήσουμε για τον ανθρωπομορφισμό των Θεών Δημιουργών.

Οι περισσότεροι από τους θεούς που θα εξετάσουμε έχουν ανθρώπινη μορφή, κάτι που αναφέρεται ξεκάθαρα μέσα στα ιερά κείμενά τους.

Παρόλο που μερικές θρησκείες αποδίδουν στον Θεό Δημιουργό τους ζώομορφα χαρακτηριστικά, πολλές άλλες του αποδίδουν ανθρώπινα χαρακτηριστικά και ιδιότητες και τον παριστάνουν

με μορφή, αισθήματα, σκέψεις και ιδιότητες του ανθρώπου.

Έτσι σε όλη την οικουμένη, από άκρη σε άκρη, ο ανθρωπομορφισμός των θεών είναι διαδεδομένος, όπως στην Ινδία, στην Κίνα, στην Κεντρική Αμερική με τους Μάγια, Αζτέκους, Ίνκα και ιδιαίτερα στη Μέση Ανατολή, εκεί που

έζησαν οι Βαβυλώνιοι, οι Ασσύριοι, και ακόμη ο Ελληνικός πολιτισμός και εκεί που γράφτηκε η Βίβλος. Επειδή εμείς είμαστε κοντά σε αυτές τις περιοχές της Μέσης Ανατολής, θα δώσουμε μερικά παραδείγματα για το πώς αυτός ο ανθρωπομορφισμός υπήρξε πολύ έντονος σ' αυτές τις περιοχές. Φυσικά κάτι ανάλογο έγινε και σε άλλα μέρη του κόσμου.

Ο Θεός της Βίβλου είναι το αιώνιο, υπέρτατο ον, που δημιούργησε και συντηρεί τα πάντα.

Εξωτερική Εμφάνιση

Πώς μοιάζει ο Θεός της Βίβλου; Η Βίβλος λέει ότι ο Θεός έπλασε τον άνθρωπο κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσίν του (Γένεση 1:26), επομένως από αυτό μπορούμε να υποθέσουμε ότι ο Θεός μοιάζει με άνθρωπο.

Η Βίβλος μας λέει ότι ο Θεός έχει χέρια (Εξ 15:12), βραχίονες (Δτ 11:2), δάχτυλα (Ψλ 8:4) και πρόσωπο (Δτ 5:7).

Δεν του αρέσει να βλέπουν οι άνθρωποι το πρόσωπό του, αλλά δεν τον πειράζει αν βλέπουν την πλάτη του. (Εξ 33:23).

Ωστόσο, αν και ο Θεός φαίνεται να έχει ανθρώπινο σώμα, μοιάζει ταυτόχρονα να μην είναι πολύ διαφορετικός από τους δαίμονες και τους άγριους φρουρούς που βλέπει κανείς συχνά στους ινδικούς και κινεζικούς ναούς.

Για παράδειγμα, έχει φλόγες να βγαίνουν από το σώμα του.

«Φωτιά προπορεύεται μπροστά του, και καταφλέγει από παντού τους εχθρούς του.» (Ψλ 97:3, Ψλ 18:9, Ψλ 17:9-10).

Βγαίνει καπνός από τα ρουθούνια του και μια καταλυτική φωτιά από το στόμα του, ανάμικτη με κάρβουνα αναμμένα (Ψλ 18:9, Ψλ 17:9-10).

Αν κοιτάξουμε τους θεούς στους ινδουιστι-

κούς και ταοϊστικούς ναούς που έχουν πολλά όπλα και άγρια πρόσωπα, μας φαίνονται ότι είναι διάβολοι παρά θεοί — αλλά όπως καθιστά σαφές η Βίβλος, και αυτός ο Θεός μοιάζει πολύ στην εμφάνιση με εκείνους τους θεούς.

Δηλαδή, όπως οι θεοί των Ινδουιστών και των Ταοϊστών φέρουν διάφορα όπλα, έτσι παρουσιάζεται κι αυτός ο Θεός.

«Ο Θεός βρόντηξε από τον ουρανό, αντήχησε η φωνή του Υψίστου. Εξαπέστειλε **βέλη** και τους διεσκόρπισε (τους εχθρούς του)· και αύξησε αστραπάς και τους συνετάραξε»
(Ψλ 17:14-15).

«Εκείνη την ημέρα ο Θεός θα τιμωρήσει με το **σπαθί** του, το άγριο, μεγάλο και ισχυρό **σπαθί** του» (Ησ 27:1).

Διανοητική Διάθεση

Όλα τα αρνητικά συναισθήματα που οι περισσότεροι καλλιεργημένοι άνθρωποι βρίσκουν απαράδεκτα βρίσκονται στον Θεό της Βίβλου.

Ας εξετάσουμε πώς περιγράφει η Βίβλος τον νου του Θεού.

Το συναίσθημα που συνδέεται με τον Θεό περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο είναι η ζήλια. Παραδέχεται μάλιστα ότι ζηλεύει.

«Διότι ο Κύριος είναι φωτιά που καταβροχθίζει,
Θεός ζηλιάρης» (Δτ 4:24).

«ὅτι Κύριος ὁ Θεός σου πῦρ καταναλίσκον ἐστί, Θεός
ζηλωτής» (Δτ 4:24).

Τίποτα δεν κάνει τον Θεό πιο ζηλιάρη από τους ανθρώπους που λατρεύουν άλλους θεούς, και μας λέει ότι πρέπει να σκοτώσουμε ακόμη και τα δικά μας παιδιά αν το κάνουν αυτό.

«Αν ο αδερφός σου, ή ο γιος σου, η κόρη σου,

η σύζυγός σου ή ο φίλος σου, σε δελεάσει κρυφά, λέγοντας:
«Ας υπηρετήσουμε άλλους θεούς»
που δε γνώρισες εσύ ούτε οι πατέρες σου, ...
δε θα υποκύψεις σε αυτόν ούτε θα τον ακούσεις, ούτε θα
τον λυπηθεί το μάτι σου, ... αλλά θα τον σκοτώσεις.
Το χέρι σου θα είναι το πρώτο εναντίον του που θα τον
σκοτώσει και μετά οι άλλοι μπορούν να τον χτυπήσουν»
(Δτ 13:7).

Η Βίβλος μας λέει ότι ο Θεός συχνά χάνει την ψυχραιμία
του.

«Βλέπετε, έρχεται η ημέρα του Κυρίου— μια σκληρή μέρα,
με οργή και άγριο θυμό, για να ερημώσει τη γη και να
καταστρέψει τους αμαρτωλούς μέσα της» (Ησ 13:9).

«Ο Κύριος θα κάνει τους ανθρώπους
να ακούσουν τη μεγαλειώδη φωνή του
και θα τους κάνει να δουν το χέρι του
να κατεβαίνει με οργή
και με φωτιά που καταβροχθίζει». (Ησ 30:30).

«Διότι Κύριος ο Θεός σου είναι Θεός ζηλότυπος δια σε.
Μήπως οργισθεί εναντίον σου και σε εξολοθρεύσει από το
πρόσωπο της γης». (Δτ 6:15).

Περιγράφεται περαιτέρω ότι μισεί πολλά άλλα πράγματα
καθώς και ανθρώπους
(βλέπε Δτ. 16:22, Μαλ 2:16, Λευ 26:30).

Ο Θεός τρέφει ένα ιδιαίτερα βαθύ μίσος για τις άλλες θρη-
σκευές, γεγονός που πιθανώς εξηγεί γιατί οι πιστοί του ήταν
και είναι μισαλλόδοξοι. Συχνά περιγράφεται ότι αισθάνεται
ιδιαίτερο μίσος για εκείνους που δεν τον λατρεύουν.

«Η ψυχή μου μισεί τα πανηγύρια της Νέας Σελήνης και τις καθορισμένες γιορτές σας» (Ησ 1:14).

Η Στάση στον Πόλεμο

Η Βίβλος μας λέει ότι υπάρχει καιρός για μίσος και καιρός για πόλεμο (Εξ 3:8) και είναι ευρέως αναγνωρισμένο σήμερα ότι αυτά τα δύο μεγάλα κακά εξαρτώνται το ένα από το άλλο.

Όπως είδαμε, ο Θεός είναι αρκετά ικανός για μίσος και, όπως είναι αναμενόμενο, εμπλέκεται συχνά σε πόλεμο.

«Ο Κύριος είναι δυνατός πολεμιστής» (Εξ 15:3).

«Ο Κύριος προχωρά σαν δυνατός άνδρας, όπως ένας πολεμιστής εγείρει την οργή του, κραυγάζει, φωνάζει δυνατά, δείχνει ισχυρός ενάντια στον εχθρό» (Ησ 42:13).

«Όταν ακονίσω το αστραφτερό **σπαθί** και το χέρι μου το πιάσει για να κρίνει, θα εκδικηθώ τους αντιπάλους μου και θα ανταποδώσω αυτούς που με μισούν. Θα μεθύσω τα βέλη μου με **αίμα** ενώ το **σπαθί** μου θα καταβροχθίζει τη σάρκα τους: το αίμα των σκοτωμένων και των αιχμαλώτων, τα κεφάλια των αρχηγών του εχθρού» (Δτ 32:41-42).

Για αιώνες οι πιστοί εμπνέονται από αυτές τις περικοπές της Βίβλου, οι οποίες εξυμνούν τον πόλεμο, και τους ενθαρρύνουν ακόμα και να χρησιμοποιούν βία για να διαδώσουν τη θρησκεία τους. Η Βίβλος περιέχει δεκάδες παραδείγματα του

Θεού που βοηθά τους πιστούς του να καταλάβουν πόλεις, να σφάξουν αμάχους και να νικήσουν στρατούς (για παράδειγμα Αρ 21:1-3, Αρ 31:1-12, Δτ 2:32-34, Δτ 3:3- 7, Ιησ. 11:6-11, και λοιπά).

Σχετικά με τους αιχμαλώτους στον πόλεμο ο Θεός λέει:

«Και θα καταστρέψεις όλους τους λαούς που σου παραδίδει ο Κύριος ο Θεός σου, δε θα τους λυπηθεί το μάτι σου» (Δτ 7:16).

«Όταν ο Κύριος ο Θεός σου τους παραδώσει σε σένα και τους νικήσεις, πρέπει να τους καταστρέψεις τελείως και να μην τους δείξεις έλεος (Δτ 7:2).

Μπορεί μερικοί να σοκάρονται όταν διαβάζουν αυτές τις περικοπές. Οι περικοπές αυτές δεν είναι φανταστικές, αλληγορικές έννοιες αλλά αναφέρονται σε πραγματικές σφαγές, όπου οι Εβραίοι εμπνεόμενοι από έναν τέτοιο Θεό, πολεμούσαν με τους εχθρικούς γειτονικούς λαούς στην προσπάθειά τους να φτάσουν στη Γη της Επαγγελίας και με την ελπίδα ότι ένας τέτοιος Θεός θα είναι πλάι τους για να τους βοηθήσει. Η Βίβλος είναι σαν ένα έπος.

Όλα αυτά, αντικατοπτρίζουν την ψυχολογία του ανθρώπου σε μια δεδομένη γεωγραφική και ιστορική διάσταση, ιδιαίτερα εχθρικής φύσης.

Εάν κάνουμε μια συγκριτική μελέτη σε θρησκευείες, θα δούμε ότι οι άνθρωποι που ζουν σε ειρηνικές περιοχές στις οποίες δεν υπάρχει εχθρότητα, παρουσιάζουν τους θεούς τους με διαφορετικό τρόπο, παραδείγματος χάρη, χα-

ρούμενους, γεμάτους αγάπη, στολισμένους με λουλούδια και λουριά, ενώ οι άνθρωποι που ζουν σε εχθρικά περιβάλλοντα και εποχές, παρουσιάζουν τους θεούς τους ως πολεμιστές, οπλισμένους με άρματα, τόξα και βέλη, ακόντια και σπαθιά.

Εδώ βλέπουμε ότι αυτά αντικατοπτρίζουν την ψυχολογία του ανθρώπου, η οποία εκφράζεται κατ' αυτόν τον τρόπο. Οι θρησκείες αυτές είναι ο καθρέφτης μέσω των οποίων μπορεί κανείς να καταλάβει την ψυχολογία των ανθρώπων λόγω γεωγραφικής και ιστορικής διάστασης.

Τώρα, παρόμοια ή χειρότερα αποσπάσματα μπορούν να βρεθούν και στην περιγραφή άλλων Θεών Δημιουργών.

Για παράδειγμα, οι Ινδοί Δημιουργοί Θεοί παριστάνονται ως μεγάλοι πολεμιστές που έχουν συμμετάσχει σε μάχες και πολέμους.

Μάλιστα, ο Μπράχμα δημιούργησε υπερφυσικά όπλα, το ανώτερο *brahmastra* και το *Brahmashirsha astra*.

Το δεύτερο μπορεί να καταστρέψει όλο το σύμπαν, ικανό να εξολοθρεύσει τη δημιουργία και να εξοντώσει όλα τα όντα και τα φυτά. Και τα δύο είναι τα πιο καταστροφικά, ισχυρά και ακαταμάχητα όπλα που αναφέρονται στον Ινδουισμό.

Το *Brahmastra* μπορεί να καταστρέψει έναν ισχυρό εχθρικό στρατό εάν αυτός δεν έχει ένα εναλλακτικό αντίοπλο.

Υπάρχουν πολλές περιπτώσεις στις σανσκριτικές θεολογικές γραφές όπου χρησιμοποιείται το *Brahmastra* ή απειλείται η χρήση του. Παράδειγμα, ο ίδιος ο Βίσνου ως ενσάρκωση *Rāma*, στο έπος *Rāmāyana*, χρησιμοποίησε το *Brahmastra* αρκετές φορές.

Οι Υπερήρωες

Αυτή είναι μια ιστορική περίοδος που βλέπουμε ότι και στην Ινδία όταν υπήρξε

μεγάλη εχθρότητα μεταξύ φυλών, οι θεοί τους αλλάζουν και παίρνουν άγρια μορφή. Το Ραμαγιάνα είναι ένα έπος πολέμου μεταξύ διαφορετικών θεών και δαιμόνων. Η Μαχαμπαράτα είναι επίσης ένα πολεμικό έπος μεταξύ οικογενειών. Σε γενικές γραμμές, οι θεοί των Ινδών εξελίχθηκαν σε υπέρ ήρωες όπως ο Σούπερμαν και ο Υδατάνθρωπος, που πολεμούν δίπλα στους ανθρώπους.

Οι άνθρωποι θεωρούν τέτοιους Θεούς Δημιουργούς σαν υπερήρωες, που είναι σταθεροί, μόνιμοι, βρίσκονται πάντα στο πλάι τους και έρχονται να τους βοηθήσουν και να τους προστατέψουν. Όταν έρχονται σε σύγκρουση με άλλες φυλές, είναι ο Θεός Δημιουργός που θα τους προστατέψει, θα έρθει να τους σώσει, και θα ριχθεί κι αυτός σαν πολεμιστής στη μάχη εναντίον του εχθρού.

Κάθε λαός αντιλαμβάνεται διαφορετικά τη θεϊκή προστασία και βοήθεια. Φαντάζονται ότι οι Θεοί Δημιουργοί είναι οπλισμένοι με όπλα, και γι' αυτό έχουν κατασκευάσει τεράστιους ναούς γι' αυτούς διότι πίστευαν και πιστεύουν ότι θα έχουν βοήθεια και προστασία από αυτούς.

Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να δούμε ότι

η ανασφάλεια,

η αβεβαιότητα και

η έλλειψη σιγουριάς,

που ο άνθρωπος βιώνει στην ασταθή επίγεια ζωή του, τον κάνει να απολαμβάνει την ιδέα ότι κάποιο υπερφυσικό, ανώτερο, αόρατο, αθέατο, μυστήριο, και μυστηριώδες ον, θεός ή άγιος, με θαυματουργή και ανεξήγητη δύναμη, θα μπορέσει να τον προστατεύσει και να τον σώσει.

Η αναζήτηση της θείας βοήθειας αποτελεί μονόδρομο για πολλούς ανθρώπους. Είναι ένα μεγάλο στήριγμα στη σκέψη ότι μια δύναμη μας

παρακολουθεί, μας προσέχει, μας προστατεύει, και θα μας δώσει ένα χέρι βοήθειας για να βγούμε από μια δυσκολία.

Αλλά ακόμα κι αν βγούμε από μια δύσκολη κατάσταση, συνεχίζουμε να θέλουμε να έχουμε τέτοιο στήριγμα και τέτοια προστασία για την περίπτωση που θα ξαναβρεθούμε σε παρόμοια κατάσταση.

Γι' αυτό οι άνθρωποι χτίζουν ναούς· για να καλέσουν αυτή τη δήθεν δύναμη να παραμείνει κοντά τους και να μην απομακρυνθεί.

Και αυτό το αίσθημα της προστασίας από μια μυστηριώδη δύναμη γίνεται το **θρησκευτικό αίσθημα**.

Έτσι, σύμφωνα με μερικούς ψυχολόγους, **θρησκεία** είναι:

«η παιδική επιθυμία να παραμείνει κανείς προσκολλημένος σε προστατευτικές μορφές».

Ψυχολογική Προβολή

Αυτή η επιθυμία είναι ένα είδος ψυχολογικής προβολής, όπου κάποιος προβάλλει νοητικά τις εσωτερικές του αρέσκειες ή δυσαρέσκειες.

Είναι η ανάγκη πίστης σε κάποια «αόρατη» δύναμη η οποία κινεί τα νήματα από ψηλά και παρέχει προστασία.

Θα δούμε τώρα την Ομιλία που έχει δώσει ο Βούδας για τον Δημιουργό Θεό, μια και όλο το σημερινό μάθημα βασίζεται πάνω σ' αυτή την Ομιλία, στην οποία εξηγεί το πώς αυτές οι αντιλήψεις δημιουργούν φαντασίες και αυτές οι φαντασίες δημιουργούν τις απολαύσεις.

Η ΟΜΙΛΙΑ

Ο Δημιουργός Θεός

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται τον Δημιουργό Θεό ως Δημιουργό Θεό.

[2] Έχοντας αντιληφθεί τον Δημιουργό Θεό ως Δημιουργό Θεό, φαντάζεται σχετικά με τον Δημιουργό Θεό,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις τον Δημιουργό Θεό,

(ως ομοούσιος ή ως ένα με αυτόν, ως μη δυαδικός),

Αυτό ισχύει για θρησκείες που θεωρούν ότι ο άνθρωπος είναι ένα κομμάτι του Θεού που έχει αποκοπεί, και που πρέπει να ενωθεί ξανά μαζί του.

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τον Δημιουργό Θεό, (ως μη ομοούσιος, ως δυαδικός)

[5] φαντάζεται ότι ο Δημιουργός Θεός είναι «δικός μου»,

Αυτό ισχύει για θρησκείες που φαντάζονται ότι ο Θεός είναι κάτι ανώτερο, ο άνθρωπος κάτι κατώτερο, και ότι ο άνθρωπος μπορεί να πλησιάσει τον Θεό αλλά δεν μπορεί να γίνει ομοούσιος. Επίσης θεωρεί τον Δημιουργό Θεό ως «δικός μου» αποστασιοποιώντας τον εαυτό του από τους άλλους ανθρώπους.

[6] απολαμβάνει τον Δημιουργό Θεό.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει τον Δημιουργό Θεό».

Εδώ το αντικείμενο της **αντίληψης**, της **φαντασίας** και της **απόλαυσης**, είναι ένας «Δημιουργός Θεός», δηλαδή ένα υπερφυσικό ον που οι άνθρωποι πιστεύουν ότι δημιούργησε και κυβερνά τον κόσμο με υπερφυσικές πράξεις θεϊκής δημιουργίας, και ο οποίος αποτελεί αντικείμενο λατρείας.

Ένας συνηθισμένος άνθρωπος τον φαντάζεται με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*tanhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*ditṭhi-maññanā*)

Φαντασία λόγω επιθυμίας για έναν υπερήρωα, έναν προστάτη που θα τον προστατέψει, φαντασία λόγω αλαζονείας ότι «εγώ είμαι που αξίζω τέτοια προστασία», και φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης. Λόγω της αλαζονείας και της εγωκεντρικότητάς του, φαντάζεται ότι ένας Θεός από ψηλά τον προσέχει, τον προστατεύει, και εισακούει τα προσωπικά του αιτήματα.

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την αληθινή φύση του Δημιουργού Θεού και της φαντασίας που προξενείται εξαιτίας του, δηλαδή ότι αυτός ως κατασκευάσμα είναι:

- ασταθής και παροδικός, προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μια ψυχή.

Εάν κάποιος καταλάβει την ασταθή φύση και του νου και του σώματος, δηλαδή και των νοητικών και των υλικών φαινομένων, τότε δεν μπορεί να δει μέσα σ' αυτόν τον κόσμο ένα μόνιμο πλάσμα που έχει τέτοιες υπερφυσικές ικανότητες ώστε να πλάσει τον κόσμο και συγχρόνως να παραμείνει σταθερό και μόνιμο.

Έτσι, η διόραση μέσα στην παροδικότητα όλων των νοητικών και υλικών φαινομένων, είναι η ανώτερη γνώση που αποκτά ένας εκπαιδευμένος μαθητής.

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα τη φαντασία σχετικά με τον Δημιουργό Θεό ως Δημιουργό Θεό ,

[2] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις τον Δημιουργό Θεό,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από τον

Δημιουργό Θεό,

[5] δε φαντάζεται ότι ο Δημιουργός Θεός είναι «δικός μου»,

[6] δεν απολαμβάνει τον Δημιουργό Θεό.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει τη φύση του Δημιουργού Θεού».

Έτσι, αυτή η αντίληψη για κάτι μόνιμο στον κόσμο το οποίο θα είναι πάντα προσβάσιμο σε μας και στο οποίο μπορούμε να καταφύγουμε και να λάβουμε την προστασία και την παρηγοριά που αναζητάμε, είναι μια αντίληψη που ένας άριστος μαθητής με ανώτερη γνώση την έχει αποβάλλει διότι έχει καταλάβει ότι είναι απλώς μια αυταπάτη που τη δημιουργεί ο ίδιος ο νους μας.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για την ενότητα του νου στον διαλογισμό, και πώς δημιουργήθηκαν μονιστικές φιλοσοφίες για το εν, και για την αντίληψη αυτού του Δημιουργού Θεού ως αφηρημένης έννοιας, όπως η μονιστική φιλοσοφία της *Advaita Vedanta*, της μη δυαδικότητας. Αυτή η μη δυαδικότητα, το εν, η αφηρημένη έννοια τάο, κυβερνά τον κόσμο, δεν είναι ανθρωπόμορφη, αλλά φιλοσοφικά μεταφυσική έννοια. Ο άνθρωπος εξερεύνησε και σε αυτές τις περιοχές και θα δούμε ότι και εκεί υπάρχει φαντασία και απόλαυση.

Θα εξετάσουμε επίσης την πολυμορφία του νου, πολλαπλότητα ή πλουραλισμό.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ
ΒΙΒΛΙΩΝ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Αρ	Αριθμοί
Γεν	Γένεση
Δτ	Δευτερονόμιο
Εξ	Έξοδος
Ησ	Ησαΐας
Ιησ	Ιησούς του Ναυή
Μαλ	Μαλαχίας
Ψλ	Ψαλμοί

Μάθημα 46ο
Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 6ο
Ενότητα, Πολυμορφία

Ενότητα (ekatta)

Υπάρχει κι εδώ η αντίληψη, η φαντασία και η απόλαυση.

Βλέπουμε πώς οι άνθρωποι έχουν δημιουργήσει αυτή την έννοια της ενότητας. Αντιλαμβάνονται δηλαδή μια έννοια, μετά αρχίζουν να εικάζουν και

να υποθέτουν πώς είναι: αυτή είναι η φαντασία τους. Μετά φυσικά, όταν δημιουργούν ένα κατασκεύασμα, του πώς αυτή η ενότητα πρέπει να είναι, απολαμβάνουν το κατασκεύασμά τους.

Η λέξη *ekatta*, προέρχεται από δύο λέξεις: *eka-tta*. *Eka* που σημαίνει ένα και *tta* που σημαίνει κατάσταση, -ότητα, ιδιότητα. Δηλαδή, σημαίνει ενότητα. Υπάρχει και ο ε-

νισμός από ένα + ισμός. Από το να λέμε ενότητα που είναι μια κάπως πιο αφηρημένη έννοια, λέμε μονισμός, που είναι ένα θρησκευτικό και φιλοσοφικό κίνημα. Ο μονισμός ή ενισμός, είναι η θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μόνο μία αρχή ή ύλη στη βαθύτερη ουσία των όντων. Οι υποστηρίζοντες την ύλη είναι οι υλιστές, οι υποστηρίζοντες κάποια αρχή είναι οι ιδεαλιστές. Ανάγει την ποικιλία του κόσμου σε μία **ενότητα**.

Αντιτίθεται απόλυτα στον **δυϊσμό** ή τη **διαρχία** και στις θεωρίες περί πολλών ουσιών, πλουραλισμού, πολλαπλότητας και πολυμορφίας. Υποστηρίζει δηλαδή τη μοναδικότητα της πραγματικότητας και την ύπαρξη μιας μόνο ουσίας στο σύμπαν.

eka-tta
↓
ένα + ότητα = ενότητα
ένα + ισμός = ενισμός
μόνο + ισμός = μονισμός

Οι δύο σημαντικότερες κατηγορίες του μονισμού, είναι:

ο υλισμός και
ο ιδεαλισμός.

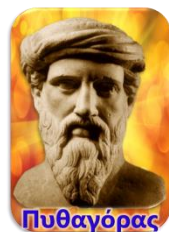
Για τον πρώτο, η μοναδική ουσία του σύμπαντος είναι η ύλη, ενώ για τον δεύτερο, το πνεύμα.

Υλισμός

Εδώ μπορούμε να διακρίνουμε τον υλιστικό μονισμό.

Παραδείγματος χάρη, υλιστές μονιστές ήταν οι Ίωνες φιλόσοφοι, οι οποίοι έκαναν αναγωγή όλων των πραγμάτων σε μια πρώτη ύλη:

ο Θαλής ο Μιλήσιος
στο νερό,
ο Αναξίμενης
ο Μιλήσιος στον αέρα,
ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος στη φωτιά
και οι Πυθαγόρειοι θεωρούσαν το πυρ ως αρχή της γένεσης του Σύμπαντος:
«Άρξασθαι δε την γένεσιν του κόσμου από πυρός....».

Ιδεαλισμός

Ο ιδεαλισμός και παλαιότερα η «ιδεοκρατία», είναι φιλοσοφική θεωρία που στο βασικό πρόβλημα της φιλοσοφίας, δηλαδή τη σχέση μεταξύ

➤ ανθρώπου και εξωτερικού κόσμου, ή
➤ συνείδησης και ύλης,
παίρνει θέση υπέρ της πρωταρχικότητας του πνεύματος ή της συνείδησης.

Οι ιδεαλιστές φιλόσοφοι υποστήριζαν ότι μόνο η συνείδησή μας έχει πραγματική υπόσταση και ότι ο υλικός κόσμος είναι μόνο προϊόν:

- ⊙ των αισθήσεων,
- ⊙ των παραστάσεων και
- ⊙ των αντιλήψεών μας.

Ο ιδεαλισμός είναι στενά συνδεδεμένος με τη θρησκεία, ιδιαίτερα με τον **Μονοθεϊσμό**, αφού είτε άμεσα είτε έμμεσα όλες οι ιδεαλιστικές φιλοσοφίες καταλήγουν στην ύπαρξη κάποιας ανώτερης δύναμης ανεξάρτητης από τον άνθρωπο.

Στην ελληνική φιλοσοφία παραδείγματος χάρι, έχουμε την ιδέα του «Μονισμού» ή του «Μονοούσιου» συσχετισμένης με την έννοια του «Έν». Το «Ένα» θεωρούνταν η πρώτη αρχή της πραγματικότητας, μια εντελώς απλή, άφατη, άγνωστη υπόσταση, που είναι ταυτόχρονα η δημιουργική πηγή του σύμπαντος και το τελεολογικό τέλος όλων των υπαρχόντων πραγμάτων. Από το Ένα προήλθε το υπόλοιπο σύμπαν ως μια ακολουθία κατώτερων όντων.

Υπήρξε και η έννοια της «ένωσης» σχετικά με τη μυστικιστική «ενότητα» ή «συνένωση». Στον Πλατωνισμό και ειδικά στον Νεοπλατωνισμό, ο σκοπός της ένωσης είναι η συνένωση με το Ένα (Τό Έν), την Πηγή ή τη Μονάδα. Είναι η διαδικασία της ενοποίησης του «Όντος» με το «Ένα», που ονομάζεται ένωση, η αποκορύφωση της οποίας είναι η θεοποίηση ή η θέωση.

Οι Πυθαγόρειοι και αργότερα άλλοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν την κυκλική κουκκίδα για να αναπαρα-

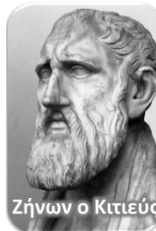

στήσουν το πρώτο μεταφυσικό ον, τη Μονάδα, το Ένα ή το Απόλυτο.

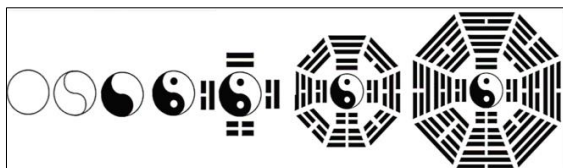
Υπάρχει και το «**Κινούν Ακίνητο**» του Αριστοτέλη, δηλαδή η ύπαρξη μιας οντότητας που προκαλεί κίνηση χωρίς η ίδια να κινείται, μια οντότητα που βρίσκεται έξω από τον κύκλο των μεταβολών.

Οι στωικοί δίδαξαν ότι υπάρχει μόνο μία ουσία, το «Μονοούσιο», που προσδιορίζεται ως Θεός.

Στον μύθο της ταοϊστικής δημιουργίας, για παράδειγμα, ο «Δρόμος (Τάο) γέννησε την ενότητα· η ενότητα γέννησε τη δυαδικότητα· η δυαδικότητα γέννησε την τριάδα· η τριάδα γέννησε τα μυριάδες πλάσματα.

Έτσι, αυτή την ιδεολογία του Ενός από το οποίο εκπορεύονται τα πάντα, μπορεί να τη βρει κανείς και σε άλλα φιλοσοφικά συστήματα.

Στον Ινδουισμό, η Αντβάϊτα Βεδάντα είναι ίσως η πιο γνωστή από όλες τις σχολές της βεδαντικής φιλοσοφίας, η οποία είναι **μονιστική**. Διδάσκει τη ριζική μη-δυαδική θεώρηση, τη μία και αδιαίρετη Έσχατη Πραγματικότητα ότι δεν υπάρχει τελικά καμιά διάκριση ανάμεσα:

- ⊙ στο Απόλυτο (Βράχμαν—Ανώτατη Ψυχή, Εαυτός **Παραμάτμαν**) και
- ⊙ στη σχετική πραγματικότητα (ή ατομική ψυχή, εαυτός, **άτμαν**).

Ο όρος Αντβάϊτα μεταφράζεται μερικές φορές και ως «μη δυαδικότητα» «μη δυϊσμός» ή «μη δυϊστική φιλοσοφία», που βασικά είναι ένα είδος **μονισμού** ή **ενισμού**. Δηλαδή, για τη Βεδάντα (*Vedanta*), μη-δυαδικότητα (*advaita*) σημαίνει την απουσία μιας υπέρτατης διάκρισης μεταξύ:

- του Άτμαν (*Ātman*), του εσώτατου εαυτού, και
- του Βράχμαν (*Brahman*), της θεϊκής πραγματικότητας, του Συμπαντικού Εαυτού που θεωρείται η θεμελιώδης βάση ή το υπόβαθρο του κόσμου.

Μία παρομοίωση αυτού του υπόβαθρου είναι ο ωκεανός, ο οποίος παραμένει ο ίδιος κάτω από το μεταβαλλόμενο πλήθος των κυμάτων του. Ο Νους, η Συνείδηση, η Ύλη είναι ασταθής, στο βάθος όμως υπάρχει κάτι μόνιμο, το Ένα, το Απόλυτο, το Βράχμαν.

Αυτή η παρομοίωση που δίνουν οι Ινδοί, δεν ευσταθεί πλέον, διότι γνωρίζουμε πια ότι ο ωκεανός δεν είναι στα βάθη του τόσο στατικός όπως νομίζαμε κάποτε. Υπάρχουν μεγάλα ψάρια, ρεύματα που δεν είναι στατικά καθόλου, αλλά επικίνδυνα.

Όμως, αυτή είναι η θεώρησή τους για τον κόσμο, ότι κάπου υπάρχει ένα στατικό ον, μια ουσία από την οποία πηγάζουν τα πάντα.

Από την άποψη της ύψιστης συνειδητοποίησης της, υπάρχει μόνο μια υπέρτατη πραγματικότητα — η οποία είναι ταυτόχρονα το Άτμαν και το Βράχμαν.

Είναι η ταύτιση του **μικρού εαυτού** (άτμαν) με τον **μεγάλο Εαυτό** (Παραμάτμαν) ότι:

«Εγώ είμαι ο Βράχμαν» (*Aham Brahmasmi*)

«Εγώ είμαι Εκείνος» (*So 'ham*)

«Είσαι Εκείνος» (*Tat tvam asi*)

Εμείς τα όντα, σαν μικρά άτμαν, είμαστε στην πραγματικότητα το μεγάλο Παραμάτμαν. Είμαστε ένα αλλά είμαστε και αποχωρισμένοι από το μέγα Βράχμαν. Έτσι γυρίζουμε γύρω-γύρω προσπαθώντας να ενοποιηθούμε μαζί του. Ο τελικός σκοπός του Ινδουϊσμού είναι να ενωθεί ο μικρός εαυτός με τον μεγάλο εαυτό και να γίνουν ένα.

Όταν ο μαθητής ρωτάει τον δάσκαλο: «Ποιός είμαι;» ο δάσκαλος του απαντάει: «Είσαι Εκείνος» (*Tat tvam asi*). Αυτές τις εκφράσεις τις χρησιμοποιούν σαν μάντρα. Είναι η προσπάθεια να γίνει ταύτιση με αυτή την αφηρημένη έννοια του Βράχμαν, και λέμε αφηρημένη διότι το Βράχμαν δεν μπορεί να το δει κανείς, είναι απλώς μια αυθυποβολή.

Ο στόχος αυτής της πνευματικής αναζήτησης είναι η γνώση ότι ο αληθινός εαυτός κάποιου, το **Άτμαν**, είναι η διαχρονική πραγματικότητα, η οποία είναι:

- ⊙ Ύπαρξη (*Σατ, Sat*),
- ⊙ Επίγνωση (*Τσιτ, Cit*),
- ⊙ Ευδαιμονία (*Άναντα, Ānanda*).

Στον μόνιμο Ανώτατο Εαυτό, υπάρχουν αυτά τα τρία:

η ύπαρξη,
η επίγνωση και
η ευδαιμονία.

Από την προοπτική της διδασκαλίας του Βούδα, κάθε αναζήτηση για την ανακάλυψη της εαυτότητας, είτε ως ενός μόνιμου ατομικού εαυτού, είτε ως ενός απόλυτου συμπαντικού εαυτού, θα πρέπει να απορριφθεί ως μια αυταπάτη, ως ένα μεταφυσικό σφάλμα που προξενείται από την αποτυχία να κατανοηθεί σωστά η φύση της συγκεκριμένης εμπειρίας.

Το ατομικό ον είναι απλώς μια **σύνθετη ενότητα** των πέντε συναθροισμάτων του νου και της ύλης, τα οποία φέρουν όλα τη σφραγίδα των τριών χαρακτηριστικών της ύπαρξης:

της παροδικότητας,
της ταλαιπωρίας και του
μη-εαυτού.

Ακόμα κι αυτό που λέγεται ευδαιμονία είναι κάτι παροδικό. Κι αυτό που λέγεται επίγνωση είναι κάτι παροδικό.

Κάθε ισχυρισμός εαυτότητας σε σχέση με αυτή τη συγκρότηση παροδικών, συνθηκοκρατημένων φαινομένων είναι μια περίπτωση της «ιδέας μιας προσωπικότητας», της «ταύτισης με έναν εαυτό» (*sakkāyadiṭṭhi*), του πιο βασικού δεσμού που δένει τα όντα στον κύκλο των επαναγεννήσεων (*σανσάρα-samsāra*).

Η επίτευξη της απελευθέρωσης δεν πραγματοποιείται με τη συνειδητοποίηση ενός αληθινού εαυτού ή απόλυτου «Εγώ»/«Εαυτού», αλλά μέσω της αποπροσκόλλησης ακόμα και της λεπτότερης αίσθησης της **εαυτότητας** σε σχέση με τα πέντε συναθροίσματα, δηλαδή της κατάργησης όλων:

των κατασκευασμάτων του «εγώ» (*ahaṃ-kāra*),
των κατασκευασμάτων του «δικό μου» (*mamaṃ-kāra*),
και των υποκείμενων τάσεων για αλαζονεία (*māna*)».

Έτσι, με το να ταυτίζεται κάποιος με μια οντότητα που τη θεωρεί τόσο μεγάλη και θέλει να συνδεθεί μαζί της, έχει να

κάνει με μία τάση αλαζονείας. Είναι προσκόλληση σε μια αφηρημένη ιδέα με την οποία ο άνθρωπος προσπαθούσε πάντα να έχει επαφή με κάτι υπερφυσικό, απερίγραπτο και ανώτερο, όπως το Βράχμαν, που δεν μπορεί να προσδιορισθεί.

Η μη δυαδικότητα ή ο μονισμός, διαπέρασε και τις σχολές της Μαχαγιάνα. Αυτές, παρά τις μεγάλες διαφορές τους, συγκλίνουν στην υποστήριξη μιας θέσης που, από την άποψη του Πρωτοβουδισμού, αγγίζει τα όρια του εξωφρενικού.

Κι αυτό είναι ο ισχυρισμός ότι δεν υπάρχει υπέρτατη διαφορά μεταξύ:

- της Σανσάρα και του Νιρβάνα (*Νιμπάνα*),
- της νοητικής μίανσης (*kilesa*) και της αγνότητας (*visuddhi*),
- της άγνοιας (*avijja*) και της φώτισης (*bodhi*).

Η εγκυρότητα των συμβατικών δυαδικοτήτων (*dvaitatā*) απορρίπτεται επειδή η υπέρτατη φύση (*svabhāva*) όλων των φαινομένων είναι η κενότητα (*sunyatā*), δηλαδή η έλλειψη κάθε ουσιαστικής ή εγγενούς πραγματικότητας και φύσης (= *niḥsvabhāva*) και, επομένως, όλα τα ποικίλομορφα, προφανώς αντίθετα φαινόμενα, τελικά συμπίπτουν στη κενότητα τους:

«Όλα τα ντχάρμα (φαινόμενα) έχουν μία φύση, η οποία είναι η μη-φύση (*niḥsvabhāva*)».

Αυτό συνορεύει με τον μηδενισμό.

Οι διακρίσεις μεταξύ:

καλού και κακού,
αρετής και μη αρετής,
χάνουν την υπέρτατη ισχύ τους.

Αυτό συνορεύει με τον ακραίο μηδενισμό.

Αυτές οι ιδεαλιστικές φιλοσοφίες μας στρέφουν προς ένα απόλυτο που εμπερικλείει τα πάντα, στο οποίο οι εντάσεις της καθημερινής ύπαρξης διαλύονται σε μια μεταφυσική ενότητα (*ekattā*) ή σε μια ανεξιχνίαστη κενότητα (*suññatā*).

Ο Μονισμός στον Διαλογισμό

Η ενότητα του νου μέσω του διαλογισμού και της αυτοσυγκέντρωσης επί:

ενός σημείου,
αντικειμένου ή
μιας έννοιας,
μπορεί να επιφέρει ιδεαλιστικές μονιστικές θεωρίες.

Κάποιος στον διαλογισμό με την αυτοσυγκέντρωση του νου και την ενοποίησή του, μπορεί να αρχίσει να διερωτάται και να φαντάζεται πράγματα, και να τα χαρακτηρίζει ως μυστικιστικές εμπειρίες.

Αυτή η ενότητα παρέχει έναν τρόπο με τον οποίο η συνείδηση ρυθμίζεται σε πιο ήσυχα και γαλήνια επίπεδα σκέψης, μέχρι που τελικά υπερβαίνει τη σκέψη και φτάνει σε μια κατάσταση όπου πλέον παραμένουν μόνο συναισθήματα ευδαιμονίας.

Έτσι η δυαδικότητα μεταξύ σκέψης και συναισθήματος χάνεται, και παραμένει μια αίσθηση **μονισμού, ενισμού και ενότητας** του νου που σχετίζεται με την ευδαιμονία. Είναι αυτά τα ευχάριστα συναισθήματα που δημιουργούν τη φευγαλέα και φαντασιώδη αίσθηση της ενότητας που την απολαμβάνει κάποιος.

Είναι αυτά τα ευχάριστα αισθήματα που δημιουργούν την αίσθηση ενός αδιαίρετου, αδιάσπαστου, ενιαίου συνόλου, ότι δηλαδή ο νους έχει ενοποιηθεί.

Η αιτία είναι η πλανερή αντίληψη εξ' αιτίας της **συμπαγότητας** και της **συνέχισης** των ευχάριστων συναισθημάτων επί παρατεταμένο χρονικό διάστημα.

Κατά την ώρα του διαλογισμού, ο νους του διαλογιστή λόγω του ότι έχει ενοποιηθεί, αρχίζει σιγά-σιγά και παράγει συναισθήματα τα οποία είναι ευχάριστα, έχουν δηλαδή αυτή την ευδαιμο-

νική φύση η οποία μπορεί να είναι παρατεταμένη. Όσο παρατεταμένη είναι, τόσο περισσότερο ο διαλογιστής αρχίζει να ταυτίζεται μαζί της, και επειδή έχει πλέον διαχωριστεί από τις σκέψεις παραμένει σε κατάσταση ευδαιμονίας. Και επειδή αυτή η ευδαιμονία μπορεί να συνεχισθεί επί μακρό χρονικό διάστημα λόγω της βαθιάς αυτοσυγκέντρωσης, υπάρχει μια συμπαγότητα, μια συνέχιση, την οποία εάν δεν την αναλύσει κάποιος κατά τον διαλογισμό δεν μπορεί να καταλάβει ότι κι αυτή εγείρεται, διαρκεί και παρακαμάζει.

Βλέπουμε εδώ στο διάγραμμα, ότι τα εγκεφαλικά κύματα Γάμμα είναι πιο πυκνά από τα κύματα Βήτα, Άλφα, Θήτα και Δέλτα. Κατά τον διαλογισμό, αυτά που

εγείρονται μέσα μας είναι τα κύματα Γάμμα· και όταν αυτά έρχονται με τόσο μεγάλη πυκνότητα, είναι δύσκολο να διακρίνει κάποιος κάτι ξεχωριστό όπως είναι η έγερση και η παρακμή. Έτσι αυτό που κάνει ο διαλογιστής είναι να απολαμβάνει αυτό το συναίσθημα της ευδαιμονίας το οποίο εμφανίζεται στον νου του, να ταυτίζεται μαζί του, και να κατασκευάζει θεωρίες.

Ένας συνηθισμένος άνθρωπος θεωρεί το ευχάριστο αίσθημα σαν τον εαυτόν του, σαν την ψυχή του.

Ή θεωρεί την αντίληψη του ευχάριστου ως τον εαυτόν του, ως την ψυχή του.

Ή θεωρεί τη συνείδηση του ευχάριστου ως τον εαυτόν του, ως την ψυχή του. Ταυτίζεται δηλαδή με την ενότητα του νου.

Ο Βούδας έχει μιλήσει για την αντίληψη, έχει μιλήσει για τη φαντασία και φυσικά για την απόλαυση, που παίζουν μεγάλο ρόλο για να ταυτισθεί κάποιος με αυτές τις εμπειρίες αλλά και με τις θεωρίες που έχει κατασκευάσει.

Η ΟΜΙΛΙΑ - Η Ενότητα

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται την ενότητα ως ενότητα.

[2] Έχοντας αντιληφθεί την ενότητα ως ενότητα, φαντάζεται σχετικά με την ενότητα,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την ενότητα,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την ενότητα,

[5] φαντάζεται ότι η ενότητα είναι «δική μου»,

[6] απολαμβάνει την ενότητα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει την ενότητα».

Παραδείγματος χάρη στη Βεντάντα υπάρχει το Βράχμαν και: «εγώ σαν Άτμαν πρέπει να ενωθώ μαζί του». Πρέπει να αναφέρω εδώ ότι η Βεντάντα είναι ένα φιλοσοφικό σύστημα, και η Αντβάϊντα Βεντάντα δηλαδή η φιλοσοφία της μη δυαδικότητας, είναι μόνο μία από τις πολλές σχολές που υπάρχουν στη Βεντάντα, όπως παράδειγμα ,η σχολή της δυαδικότητας και ανάμικτες σχολές.

Οι σχολές αυτές έχουν έρθει σε ρήξη μεταξύ τους σχετικά με τις εξηγήσεις που δίνονται για το Βράχμαν και το Άτμαν.

Εδώ το αντικείμενο της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης είναι η «Ενότητα», δηλαδή η αίσθηση του:

μονισμού,
ενισμού,
ενιαίου,
αδιάσπαστου,
αδιαίρετου,
μη δυαδικού, και τα λοιπά.

Τη φαντάζεται με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*taṇhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*diṭṭhi-maññanā*)

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευμένος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την Ενότητα και τη φαντασία που προξενείται εξαιτίας της, δηλαδή ότι αυτή είναι:

- ασταθής και παροδική· προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής, φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

Η ΟΜΙΛΙΑ - Η Ενότητα

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα την ενότητα [ότι είναι ασταθής, και λοιπά].

- [2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει την ενότητα ως ενότητα,
 δε φαντάζεται σχετικά με την ενότητα,
 [3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την ενότητα,
 [4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την
 ενότητα,
 [5] δε φαντάζεται ότι η ενότητα είναι «δικιά μου»,
 [6] δεν απολαμβάνει την ενότητα.
 Ποιά είναι η αιτία;
 Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει την ενότητα».

Με τον διορατικό διαλογισμό, δια μέσω μεθοδικής και συστηματικής παρατήρησης αυτών των ιδεών ή συναισθημάτων που εγείρονται στον νου μας, μπορούμε να παρατηρήσουμε την αστάθεια και την παροδικότητα αυτών των φαινομένων και δεν προσκολλιόμαστε στις έννοιες της ενότητας.

Η Πολλαπλότητα, Ο Πλουραλισμός, Η Πολυμορφία

Και εδώ υπάρχει η αντίληψη, η φαντασία και η απόλαυση.

Στη μεταφυσική, ο πλουραλισμός είναι η διδαχή ότι – σε αντίθεση με τους ισχυρισμούς του μονισμού και του δυϊσμού –

υπάρχουν στην πραγματικότητα πολλές διαφορετικές ουσίες στη φύση που αποτελούν την πραγματικότητα. Δηλαδή:

Αυτό που ισχυρίζεται ο μονισμός είναι ότι η πραγματικότητα αποτελείται από ένα πράγμα, μία ουσία ή μία φύση. Όλα τα υπόλοιπα είναι απλώς περιφερειακά.

Ενώ στον πλουραλισμό, η πραγματικότητα αποτελείται από πολλά πράγματα. Η πραγματικότητα εδώ, είναι ένα σύνθετο φαινόμενο και όχι απλό ή το ένα.

ΠΛΟΥΡΑΛΙΣΜΟΣ

Η πραγματικότητα αποτελείται από πολλά πράγματα

Το πρόβλημα του ενός και των πολλών, είναι «το πιο κεντρικό από όλα τα φιλοσοφικά προβλήματα» στο ότι η απάντηση που δίνεται σ' αυτό, επηρεάζει πάρα πολύ την προσέγγιση σε άλλα προβλήματα και στις απαντήσεις που έχουν δοθεί σ' αυτά.

Όλη η φιλοσοφία, η θρησκεία καθώς και η επιστήμη, μπορούν να θεωρηθούν ως η αναζήτηση για **ενότητα** στην προσπάθεια να κατανοήσουν την πολυμορφία, ποικιλομορφία και πολλαπλότητα των πραγμάτων, βάσει γενικών αρχών ή νόμων.

Όμως, ορισμένοι στοχαστές προσελκύστηκαν τόσο πολύ στην ενότητα, που έχουν αρνηθεί την πολλαπλότητα των πραγμάτων και ισχυρίζονται κάποια μορφή ουσιαστικού μονισμού.

Για παράδειγμα, ο υλισμός, με την έννοια ότι όλα όσα υπάρχουν είναι υλικά, είναι μια μορφή μονισμού επειδή επιμένει ότι όλα τα υπάρχοντα πράγματα είναι ενός και μοναδικού είδους, του υλικού είδους.

Σε αντίθεση με τέτοιες μονιστικές θεωρίες είναι εκείνοι οι στοχαστές για τους οποίους η πολλαπλότητα και η ποικιλομορφία των πραγμάτων, παρά η ενότητά τους, είναι το πιο εντυπωσιακό και σημαντικό γεγονός.

Πλουραλιστής θεωρείται ο Εμπεδοκλής, ο οποίος διακρίνει τέσσερεις βασικές ουσίες «ριζώματα» από τις οποίες αποτελούνται τα όντα: το χώμα, το νερό, τον αέρα και τη φωτιά.

Η ιστορία της προσωκρατικής φιλοσοφίας, όπως τη διασώζουν οι πηγές, είναι μια διαλεκτική, φιλοσοφική διαμάχη μεταξύ των θεωρητικών της ενότητας και των θεωρη-

τικών της πολλαπλότητας του σύμπαντος, δηλαδή μεταξύ των μονιστών και των πλουραλιστών.

Με την ευρύτερη έννοια, ο θρησκευτικός πλουραλισμός στις κοινωνίες, χαρακτηρίζεται από θρησκευτική διαφορετικότητα που είναι συνυφασμένη με διαμάχη και βία. Έτσι ξέρουμε ότι ο μονοθεϊσμός και ο πολυθεϊσμός έχουν έρθει πολλές φορές σε ρήξη. Κάτι βέβαια που μπορούμε να το δούμε και σε φιλοσοφικά συστήματα. Στη Βεντάντα για παράδειγμα, υπάρχει διαλεκτική τέχνη για το πώς θα παρουσιάσουν με επιχειρήματα τις θέσεις τους

Στη θρησκεία, ο πλουραλισμός ή η πολλαπλότητα εκδηλώνεται ως πολυθεϊσμός, που είναι η λατρεία ή η πίστη σε πολλές θεότητες.

Αυτές συνήθως συγκροτούνται σε ένα πάνθεο από θεούς και θεές, μαζί με τις δικές τους θρησκείες και τελετές.

Ο πολυθεϊσμός είναι ένας τύπος θεισμού. Εντός του θεισμού, έρχεται σε αντίθεση με τον μονοθεϊσμό δηλαδή την πίστη σε έναν μοναδικό Θεό, ο οποίος είναι στις περισσότερες περιπτώσεις υπερβατικός. Δε ζει δηλαδή μαζί με τους ανθρώπους αλλά σε έναν ουράνιο κόσμο όπου οι άνθρωποι δεν μπορούν να τον δουν.

Στις θρησκείες που δέχονται τον πολυθεϊσμό, οι διαφορετικοί θεοί και θεές μπορεί να είναι αναπαραστάσεις δυνάμεων της φύσης ή προγονικών αρχών.

Μπορεί να θεωρούνται είτε αυτόνομοι είτε ως πτυχές ή απορροές ενός θεού δημιουργού, ή μιας υπερβατικής απόλυτης

αρχής (στις μονιστικές θεολογίες), η οποία (αρχή) εκδηλώνεται ως ενυπάρχουσα στη φύση (στις πανθεϊστικές θεολογίες).

Σχετικά με την πολλαπλότητα και ο Βούδας έχει πει κάτι ανάλογο.

Η ΟΜΙΛΙΑ - Η Πολλαπλότητα

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται την πολλαπλότητα ως πολλαπλότητα.

[2] Έχοντας αντιληφθεί την πολλαπλότητα ως πολλαπλότητα, φαντάζεται σχετικά με την πολλαπλότητα,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την πολλαπλότητα,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την πολλαπλότητα,

[5] φαντάζεται ότι η πολλαπλότητα είναι «δική μου»,

[6] απολαμβάνει την πολλαπλότητα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει την πολλαπλότητα».

Για παράδειγμα, βλέπουμε τόσα αντικείμενα γύρω μας, έχουμε τον ουρανό με τα αστέρια, έχουμε τη φύση με τόσα δέντρα, με τόσα βουνά, με τόσα ύδατα και λοιπά. Έτσι αρχίζει κανείς να φαντάζεται ότι όλα αυτά δεν έχουν δημιουργηθεί από έναν Θεό αλλά από διάφορους θεούς, όπου ο καθένας τους έχει συντελέσει για την ύπαρξη αυτών των φαινομένων. Άλλοι φτιάχνουν τα άστρα, άλλοι φτιάχνουν τα δέντρα, άλλοι δημιουργούν τα ζώα, άλλοι δημιουργούν τους ανθρώπους· έχουμε δηλαδή πολλούς θεούς που δημιουργούν τα διάφορα πράγματα.

Ή φαντάζεται κάποιος ότι αυτός ο κόσμος δεν είναι δυνατόν να δημιουργήθηκε από μία μόνο υλική ουσία, αλλά πρέπει να υπάρχουν πολλές υλικές ουσίες που συνδέθηκαν μαζί για να δημιουργήσουν αυτόν τον κόσμο. Έτσι αρχίζει να φαντάζεται ποιές είναι αυτές οι ουσίες και πώς δημιουργήθηκαν, και να κατασκευάζει θεωρίες.

Εδώ το αντικείμενο της **αντίληψης**, της **φαντασίας** και της **απόλαυσης** είναι η «Πολλαπλότητα», δηλαδή η αίσθηση του πολλαπλού, του πολύμορφου, ή του διαιρεμένου.

Φαντάζεται την πολλαπλότητα με τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*tanhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*ditṭhi-maññanā*)

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την Πολλαπλότητα και τη φαντασία που προξενείται εξ' αιτίας της, δηλαδή ότι αυτή είναι:

- ασταθής και παροδική· προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

Η ΟΜΙΛΙΑ - Η Πολλαπλότητα

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα την πολλαπλότητα [ότι είναι ασταθής, και λοιπά].

[2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει την πολλαπλότητα ως πολλαπλότητα, δε φαντάζεται σχετικά την πολλαπλότητα,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την πολλαπλότητα,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την πολλαπλότητα,

[5] δε φαντάζεται ότι η πολλαπλότητα είναι «δικιά μου»,

[6] δεν απολαμβάνει την πολλαπλότητα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει την πολλαπλότητα».

Έτσι, σχετικά με όλα αυτά που έχουμε αναφέρει, όλα τα αντικείμενα, στερεά, υγρά, θερμά και αέρια, μέχρι την ενότητα / μονισμό και την πολλαπλότητα / πλουραλισμό, η θέση ενός εκπαιδευόμενου μαθητή είναι ότι, όπως λέει ο Βούδας, μέσω του διορατικού διαλογισμού, δεν παίρνει μέρος υπέρ της μίας ή της άλλης φιλοσοφίας, ή υπέρ της μίας ή της άλλης θρησκείας, διότι βλέπει ότι όλα αυτά είναι δημιουργήματα του νου· ενός νου που έχει ο ίδιος παροδική φύση. Και ότι εάν αναλύσουμε όλα αυτά τα εξωτερικά αντικείμενα, ή τις ιδέες, ή τις έννοιες, θα δούμε ότι έχουν κι αυτά παροδική φύση.

Γι' αυτό η στάση ενός τέτοιου μαθητή, είναι η καθαρή, ανώτερη γνώση, δε χρειάζεται να χρησιμοποιήσει τη φαντασία του για να εξηγήσει αυτά τα φαινόμενα.

Στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για την ολότητα / πληρότητα των φαινομένων και για το Νιμπάνα/Νιρβάνα.

Υπάρχουν φιλοσοφικά συστήματα ή ακόμη και θρησκείες, που έχουν βασιστεί

πάνω στην έννοια της ολότητας. Κι εδώ υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση. Θα εξηγήσουμε τι σημαίνει ολότητα και μη ολότητα και πώς αυτά συνδέονται και τι σημαίνει το Νιμπάνα/Νιρβάνα και για τις παρανοήσεις σχετικά με αυτό.

Μάθημα 47ο
Η Ρίζα της Ύπαρξής μας, Μέρος 7ο
Ολότητα, Νιμπάνα

Η Ολότητα / Πληρότητα των Φαινομένων

Και για την ολότητα, υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση.

Στην περίπτωση της ολότητας, όλα τα φαινόμενα της προσωπικής ταυτότητας συλλέγονται μαζί και εμφανίζονται ως καθολικά και γενικοποιημένα. Κάποιος δηλαδή, γενικεύει όλα τα πράγματα. Επειδή για παράδειγμα κάποιος χωρικός έκανε

κάτι, τότε όλοι οι χωρικοί είναι έτσι! Κάτι ανάλογο γίνεται και σε φιλοσοφικά και θρησκευτικά θέματα.

Για παράδειγμα, την ιδέα

«Όλα είναι ο εαυτός μου», ή

«Όλα είναι δικά μου»,

την απολαμβάνει κάποιος με επιθυμία και αλαζονεία.

Αυτή η ιδέα της ολότητας μπορεί να αποτελέσει επίσης τη βάση για φιλοσοφίες και θρησκείες του:

μονοθεϊστικού,

πανθεϊστικού,

παμψυχιστικού ή

αθεϊστικού τύπου, ανάλογα με τη σχέση που τίθεται μεταξύ του εαυτού και του όλου.

Για παράδειγμα την ιδέα,

«Όλα είναι δημιουργημένα από τον Θεό», (μονοθεϊσμός)

«Όλα είναι Θεός», ή
«Όλα είναι τα ίδια με τον Θεό», (πανθεισμός), και
«Όλα είναι χωρίς Θεό», (αθεισμός)
την απολαμβάνει κάποιος με την ανάλογη πεποίθηση.

Εδώ βλέπουμε αντίθετες ιδέες και αντιπαραθέσεις, και προσπαθούμε να καταλάβουμε ότι ο νους μπορεί να παράγει πολλές ιδέες, πολλές πεποιθήσεις, οι οποίες φυσικά βασίζονται σε φαντασίες όπως θα εξετάσουμε παρακάτω.

Αυτή η ολότητα μπορεί να απεικονισθεί σε αντιπαραθεση με τη «μη ολότητα».

Εδώ έχουμε και τη μη ολότητα, την οποία θα εξετάσουμε για να καταλάβουμε με καλύτερο τρόπο το πώς αυτές οι φιλοσοφίες και τα φιλοσοφικά δόγματα μπορούν να εμφανισθούν σε δύο στρατόπεδα: της ολότητας και της μη ολότητας.

ΟΛΟΤΗΤΑ

Στη θεωρία της ολότητας ανήκει ο μονοθεϊσμός που είναι η σχέση του Θεού με το σύμπαν.

Ο Πανθεισμός επίσης που αναφέρεται στη σχέση του Θεού με το σύμπαν.

Ο Παμψυχισμός σχετίζεται με το τι είναι το όλο και τι είναι ψυχή.

Και ο Αθεισμός που δηλώνει ότι όλα είναι σύμπαν.

Θα εξετάσουμε λεπτομερώς αυτές τις θεωρίες της ολότητας.

ΜΗ ΟΛΟΤΗΤΑ

Υπάρχει και η μη ολότητα. Ο Πανενθεϊσμός και ο Ντεϊσμός ανήκουν στις έννοιες της μη ολότητας.

ΟΛΟΤΗΤΑ

Θα ξεκινήσουμε με τον μονοθεϊσμό που η θέση του οποίου είναι ότι

«Όλα είναι δημιουργημένα από τον Θεό»

Κεντρική ιδέα του μονοθεϊσμού είναι ότι υπάρχει μία θεϊκή οντότητα, ο Θεός, από την οποία προκύπτουν **όλα**.

Η οντότητα αυτή υποτίθεται ότι είναι παντοδύναμη, καθώς αυτή δημιούργησε το σύμπαν και υπάρχει ως **ολότητα** παντού και παντοτινά.

Στη συνέχεια έχουμε τον πανθεϊσμό.

«Όλα είναι Θεός», ή

«Όλα είναι τα ίδια με τον Θεό».

Ο πανθεϊσμός είναι θρησκευτική και φιλοσοφική θεωρία κατά την οποία ο Θεός ταυτίζεται απόλυτα με το σύμπαν. Το σύμπαν γίνεται ταυτόσημο, «ένα και το αυτό» με τον Θεό, ο οποίος είναι παντού και τα διαπερνάει **όλα**, χωρίς κανένα από τα δύο μέρη να υπερβαίνει το άλλο. Το σύμπαν έχει συνείδηση, είναι Θεός. Ο πανθεϊσμός είναι επίσης η λατρεία **όλων** αδιακρίτως των θεών **όλων** των θρησκειών.

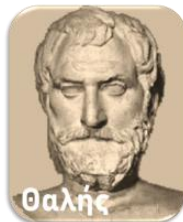
Ο ινδουισμός και ο βραχμανισμός, παραδείγματος χάρη, εκτός από την περίφημη τριάδα θεοτήτων — τον Βράχμα, Βίσνου και Σίβα — αποδέχεται την ύπαρξη 330.000.000 θεών!

Ωστόσο, πιστεύει ότι η θεότητα, η θεία ουσία, βρίσκεται σ' **όλα** τα πράγματα.

Εδώ ο πανθεισμός μοιάζει με τον πολυθεισμό (την πίστη σε πολλούς θεούς) αλλά τον υπερβαίνει, διδάσκοντας πως **όλα** είναι θεός. Δηλαδή το δέντρο είναι θεός, ο ουρανός είναι θεός, ο ήλιος είναι θεός, εγώ είμαι θεός, εσύ είσαι θεός και τα λοιπά.

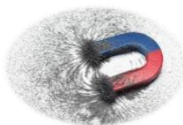
Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχε ένα τέτοιο ρεύμα σκέψης.

Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, ο Θαλής, ο πρώτος Έλληνας φιλόσοφος, διατύπωσε μια θεωρία που υποστήριζε ότι **«όλα είναι γεμάτα θεούς»**.

Ο Θαλής πίστευε ότι οι μαγνήτες το έδειχναν αυτό.

Ο μαγνήτης είναι ένα δυναμικό σώμα, το οποίο τουλάχιστον εκείνη την εποχή, δεν μπορούσε να εξηγηθεί με τους φυσικούς νόμους. Άρα εθεωρείτο ότι υπάρχει μέσα του κάποια θεική δύναμη η οποία ελκύει γύρω του άλλα αντικείμενα. Μια δύναμη την οποία δεν μπορούσαν να την εξηγήσουν και έτσι την απέδιδαν σε θεική δύναμη.

Μετά θα εξετάσουμε τον Παμψυχισμό.

Ο παμψυχισμός είναι η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία **όλες** οι μορφές ύλης φέρουν και ψυχική φύση ανάλογη με αυτή του ανθρώπινου πνεύματος, και δεν είναι μόνο ζώσες, όπως ισχυρίζεται ο υλοζωισμός.

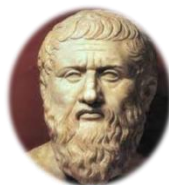

Ο Πλάτων υποστηρίζει τον παμψυχισμό στον «Σοφιστή» του, στον οποίο γράφει ότι **όλα** τα πράγματα συμμετέχουν στη μορφή του Όντος και ότι πρέπει να έχουν μια ψυχική όψη του νου και της ψυχής.

Στον Φίληβο και Τίμαιο, ο Πλάτωνας υποστηρίζει την ιδέα μιας παγκόσμιας ψυχής ή *anima mundi*.

Σύμφωνα με τον Πλάτωνα:

«Αυτός ο κόσμος είναι πράγματι ένα ζωντανό
ον προικισμένο με ψυχή και νοημοσύνη ...
μια ενιαία ορατή ζωντανή οντότητα που
περιέχει **όλες** τις άλλες ζωντανές οντότητες,
οι οποίες από τη φύση τους είναι **όλες** συγγενείς».

Πλάτων

Ο στωικισμός, αφ' ετέρου, ανέπτυξε μια κοσμολογία που υποστήριζε ότι ο φυσικός κόσμος είναι εμποτισμένος με τη θεϊκή φλογερή ουσία, το «**πνεύμα**», που κατευθύνεται από την παγκόσμια νοημοσύνη, τον «**λόγο**».

Εδώ βλέπουμε ότι αυτή η ιδέα του παμψυχισμού δεν υπήρχε σε μία μόνο περιοχή της αρχαίας φιλοσοφίας αλλά σε πολλές. Υπάρχει ακόμα και σήμερα, μοντέρνοι επιστήμονες ισχυρίζονται ότι όλα είναι διαποτισμένα με μια κοσμική συνείδηση. Μερικοί λένε ότι ακόμα και ο ήλιος πρέπει να έχει ένα είδος νοημοσύνης· διαφορετικά πώς είναι δυνατόν να κάνει όλες αυτές τις εκρήξεις και να δημιουργεί όλη αυτή την ενέργεια μέσα του. Έτσι ο ανιμισμός και ο υλοζωισμός είναι μια άλλη πτυχή του παμψυχισμού.

Ανιμισμός, Υλοζωισμός

Ο **ανιμισμός** υποστηρίζει ότι **όλα** τα πράγματα έχουν ψυχή και ο **υλοζωισμός** υποστηρίζει ότι **όλα** τα πράγματα είναι ζωντανά. Και οι δύο θα μπορούσαν εύλογα να ερμηνευθούν ως παμψυχισμός.

Σε μερικές σχολές του Βουδισμού Μαχαγιάνα υπάρχει κάτι παρόμοιο με τον παμψυχισμό. Σύμφωνα με τον ισχυρισμό τους, **όλα** τα συναισθανόμενα έμβια όντα έχουν τη «φύση του Βούδα» (*Buddha-dhātu*).

Σε άλλες σχολές αυτός ο ισχυρισμός έχει επεκταθεί και σε **όλα** τα αναίσητα πράγματα, δηλαδή ακόμη και οι βράχοι, τα βουνά και τα φυτά, έχουν τη «φύση του Βούδα» (*Buddha-dhātu*).

Όπως αναφέρεται:

«Κάθε χόρτο, δέντρο, βότσαλο και μόριο σκόνης είναι τέλεια προικισμένο με τη «φύση του Βούδα».

Ο ασκούμενος της τέλειας διδασκαλίας γνωρίζει από την αρχή μέχρι το τέλος ότι η τελική αρχή είναι **μη δυαδική** και ότι δεν υπάρχουν αντικείμενα εκτός από τον νου. Ποιός είναι τότε συναισθανόμενος και ποιος αναίσθητος ... δεν υπάρχουν διακρίσεις.

Αυτή η θεωρία βασίζεται στην αρχή της μη δυαδικότητας και σύμφωνα με αυτή δεν πρέπει να κάνουμε διακρίσεις ανάμεσα στα συναισθανόμενα και μη όντα, διότι η θεωρία της μη δυαδικότητας δε μας το επιτρέπει αυτό. Εάν δηλαδή θεωρήσουμε ότι η βουδική φύση υπάρχει μόνο στα έμβια όντα, τότε κάνουμε διακρίσεις προς τα μη έμβια όντα, και η διάκριση αυτή δεν πρέπει να γίνει σύμφωνα με τη θεωρία της μη δυαδικότητας. Αντιθέτως πρέπει να πούμε ότι και τα χόρτα, τα δέντρα και οι πέτρες έχουν τη βουδική φύση.

«Στην περίπτωση του χόρτου, των δέντρων και του χώματος ... είτε απλώς σηκώσουν τα πόδια τους αργά είτε διασχίσουν δυναμικά το μακρύ μονοπάτι, όλα θα φτάσουν στο Νιρβάνα». (Zhanran 湛然,)

Μετά θα εξετάσουμε στον αθεϊσμό.

Ο αθεϊσμός δηλώνει την απόρριψη της πίστης στην ύπαρξη **όλων** των θεοτήτων.

Όλα είναι απλώς το σύμπαν δίχως κάποια θεότητα ή δημιουργό Θεό.

Αλλα παραδείγματα της ολότητας είναι:

«Όλα είναι εξ' αιτίας του κάρμα» - **καρμική ολότητα**

«Όλα είναι από μία μόνο αιτία» - **μονοαιτιακή ολότητα**

«Όλα είναι χωρίς αιτία» - **αναιτιακή ολότητα**

«Όλα υπάρχουν» - **οντολογική ολότητα**

«Όλα δεν υπάρχουν» - **μη οντολογική ολότητα**

την οποία άποψη απολαμβάνει κάποιος.

Η άποψη ότι όλα είναι εξ' αιτίας του κάρμα, υποστηρίζεται από τους Ζαϊνιστές της Ινδίας· κάτι που ο Βούδας το έχει αναιρέσει.

Μετά θα εξετάσουμε τη μη ολότητα για να καταλάβουμε την αντιπαράθεση.

ΜΗ ΟΛΟΤΗΤΑ

Σ' αυτή την περίπτωση υπάρχει ο Πανενθεϊσμός και ο Ντεϊσμός.

Σε αντίθεση με τον πανθεϊσμό, που υποστηρίζει ότι το θείο και το σύμπαν είναι ταυτόσημα και πανομοιότυπα, ο πανενθεϊσμός διατηρεί μια οντολογική διάκριση μεταξύ του θείου και του μη θείου και τη σημασία και των δύο.

Ενώ ο πανθεϊσμός ισχυρίζεται ότι «όλα είναι Θεός», ο πανενθεϊσμός ισχυρίζεται ότι ο Θεός είναι μεγαλύτερος από το σύμπαν.

Ο Θεός είναι **πᾶν καὶ ἓν** (όλα και ένα, από αυτές τις δύο λέξεις βγαίνει ο παν-εν-θεισμός) και περισσότερο από το σύνολο της ύπαρξης.

Δηλαδή, το σύμπαν περιλαμβάνεται στον Θεό, χωρίς ωστόσο ο Θεός να ταυτίζεται με το σύμπαν, αφού αυτός εκτείνεται πέραν αυτού. Είναι σαν δύο διαφορετικές ολότητες.

Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του νεοπλατωνισμού, μπορούν να θεωρηθούν πανενθεϊστικές.

Δηλαδή, το σύμπαν περιλαμβάνεται στον Θεό, χωρίς ωστόσο ο Θεός να ταυτίζεται με το σύμπαν, αφού αυτός εκτείνεται πέραν αυτού. Οι θρησκευτικές πεποιθήσεις του νεοπλατωνισμού μπορούν να θεωρηθούν πανενθεϊστικές.

Ο Πλωτίνος δίδασκε ότι υπήρχε ένας άρρητος υπερβατικός Θεός (ο Ένας, το Εν), από τον οποίο οι μετέπειτα πραγματικότητες ήταν εκπορεύσεις. Από «Το Ένα» εκπορεύεται ο Θεϊός Νους και η Κοσμική Ψυχή.

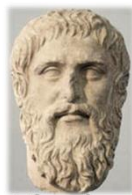
Μεγάλο μέρος της ινδουιστικής φιλοσοφίας, χαρακτηρίζεται έντονα από πανενθεϊσμό και πανθεισμό. Είναι μια ανάμικτη θεωρία της ολότητας.

Η πιο επιδραστική και κυρίαρχη σχολή της ινδικής φιλοσοφίας, η Αντβάιτα Βεδάντα, επιμένει ότι

«το Μπράχμαν (η απόλυτη πραγματικότητα) είναι χωρίς μέρη ή ιδιότητες ... είναι απaráμιλλο».

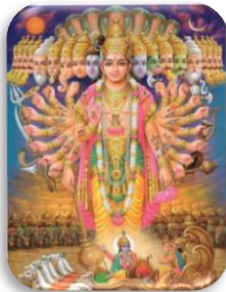
Έτσι η σχέση μεταξύ του Μπράχμαν και της δημιουργίας του σύμπαντος, θεωρείται συχνά μη ταυτόσημη και επομένως πανενθεϊστική.

Ο πανενθεϊσμός εκφράζεται επίσης στην Μπαγκαβάντ Γκίτα. Στον στίχο ΙΧ.4, ο Κρίσνα δηλώνει:

Πλωτίνος

«Από Εμένα όλο αυτό το σύμπαν είναι διαποτισμένο μέσω της αφανέρωτης μορφής Μου. Όλα τα όντα διαμένουν σε Εμένα, αλλά εγώ δε διαμένω σε αυτά».

Ο Κρίσνα είναι μια ολότητα, διαμένουν όλα τα όντα μέσα σε αυτή την ολότητα, αλλά αυτή η ολότητα δε διαμένει μέσα σε όλα τα όντα. Είναι μια ιδέα που πολλοί έχουν δυσκολία να την κατανοήσουν, όχι όμως αυτοί που έχουν τέτοιες πεποιθήσεις.

Στον Βουδισμό Μαχαγιάνα, οι πανενθεϊστικοί όροι που χρησιμοποιούνται στη θέση του «Θεού» είναι *Dharmakāya*, *Adi-Buddha* (αρχέγονος Βούδας) και *Tathāgata*.

Ο αρχέγονος Βούδας διαμένει μέσα σε όλα τα όντα, αλλά όλα τα όντα δε διαμένουν μέσα στον αρχέγονο Βούδα. Τους όρους *Dharmakāya* και *Tathāgata* τους χρησιμοποίησε ο ιστορικός Βούδας αλλά όχι με αυτές τις έννοιες.

Αυτές οι έννοιες είναι παραποιημένες και έχουν περάσει στο επίπεδο του πανενθεϊσμού.

Μετά, ο Ντεϊσμός είναι κι αυτός ένας φιλοσοφικός και θρησκευτικός όρος.

Ο Ντεϊσμός είναι η κλασική άποψη ότι το σύμπαν δημιουργήθηκε από έναν Θεό, ο οποίος στη συνέχεια δεν παρεμβαίνει περαιτέρω στις υποθέσεις του.

Έτσι ο Θεός, αφού δημιούργησε το σύμπαν και τον άνθρωπο, δεν επενέβη ξανά στις διαδικασίες της φύσης ούτε στο ανθρώπινο γίγνεσθαι.

Δηλαδή αυτός ο Θεός κάθεται και δεν επεμβαίνει στην ανθρωπότητα. Αυτός είναι ένας τρόπος για να εξηγήσουν κάποιιοι τα κακά που συμβαίνουν στον κόσμο. Ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο, αλλά αν οι άνθρωποι δεν ξέρουν να συμπεριφερθούν σωστά αυτοί είναι που θα πάθουν κακό.

Ντεϊσμός

Θεός

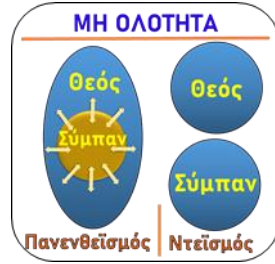
Σύμπαν

ΜΗ ΟΛΟΤΗΤΑ

Εδώ «μη ολότητα» δεν αναφέρεται στην άρνηση της ολότητας, αλλά σε ξεχωριστές ολότητες. Έτσι, αυτές θεωρούνται καθαυτές ως **ολότητες**.

Εδώ στον Ντεϊσμό έχουμε τον Θεό σαν ξεχωριστή ολότητα, το Σύμπαν σαν ολότητα, και στον Πανενθεϊσμό τον Θεό σαν ολότητα και το Σύμπαν σαν μια διαφορετική ολότητα που όμως διαποτιζείται από την ολότητα του Θεού.

Στον Ντεϊσμό η ολότητα του Θεού είναι ξεχωριστή από την ολότητα του Σύμπαντος.

Η ΟΜΙΛΙΑ Η Ολότητα

- «Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,
[1] αντιλαμβάνεται την ολότητα ως ολότητα.
[2] Έχοντας αντιληφθεί την ολότητα ως ολότητα,
φαντάζεται σχετικά με την ολότητα,
[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την ολότητα,
[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την ολότητα,
[5] φαντάζεται ότι η ολότητα είναι «δική μου»,
[6] απολαμβάνει την ολότητα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει την ολότητα».

Εδώ το αντικείμενο:

της **αντίληψης**,

της **φαντασίας** και της

απόλαυσης

είναι η «Ολότητα», δηλαδή η αίσθηση του αδιάσπαστου,

του αδιαίρετου, ή
του μη αποσπασματικού.

Φαντάζεται την ολότητα με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*tanhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*ditthi-maññanā*)

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) την Ολότητα και τη φαντασία που προξενείται εξαιτίας της, δηλαδή ότι αυτή είναι:

- ασταθής και παροδική· προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα την ολότητα [ότι είναι ασταθής, και λοιπά].

[2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει την ολότητα ως ολότητα, δε φαντάζεται σχετικά με την ολότητα,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις την ολότητα,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από την ολότητα,

[5] δε φαντάζεται ότι η ολότητα είναι δικιά μου»,

[6] δεν απολαμβάνει την ολότητα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει την ολότητα».

Το Νιμπάνα / *Nibbāna* ή *Nirvāna*

Το άλλο αντικείμενο που είπαμε ότι θα αναφέρουμε, είναι το Νιμπάνα. Σχετικά με αυτό το αντικείμενο υπάρχει αντίληψη, φαντασία και απόλαυση.

Νιμπάνα ή Νιρβάνα είναι η υπέρτατη μακαριότητα και ευδαιμονία κατά τον Βουδισμό, ως αποτέλεσμα αυτοσυγκέντρωσης και διορατικής γνώσης.

Είναι μια ιδεώδης κατάσταση ισορροπίας, που υπερβαίνει τον επώδυνο κύκλο της επαναγέννησης, σηματοδοτώντας την σωτηριολογική απελευθέρωση από τη σανσάρα, τον κύκλο της γέννησης και του θανάτου.

Αποτελεί τον υψηλότερο και απώτερο στόχο όλων των βουδιστικών προσδοκιών, δηλαδή την ολοκληρωτική εξαφάνιση:

του πάθους,
του μίσους και της
αυταπάτης,
και κατά συνέπεια την τελική και υπέρτατη απελευθέρωση
από κάθε μελλοντική γέννηση που φέρνει
το γήρας,
την ασθένεια,
τον θάνατο,
και όλα τα δεινά, τη δυστυχία, την ταλαιπωρία και τον πόνο
σε όλες τις μορφές της ύπαρξης –
της ανθρώπινης,
της μη ανθρώπινης και
της θεϊκής.

Έτσι λέγεται στις Ομιλίες του Βούδα:

«Η εξάλειψη του πάθους (*rāga*-),
η εξάλειψη του μίσους (*dosa*-),
η εξάλειψη της αυταπάτης (*moha-khaya*):
αυτό ονομάζεται Νιμπάνα».

(*SN Nibbāna-pañhā-suttaṃ, It Nibbāna-dhātu-suttaṃ*)

Ετυμολογικά, η λέξη Νιμπάνα (*Nibbāna*) προέρχεται από το ρήμα *nibbāti* που κυριολεκτικά σημαίνει «κατασβήνω».

Σηματοδοτεί την κατάσβεση των «φωτιών» του πάθους (*rāgaggi*), του μίσους (*dosaggi*), και της αυταπάτης (*mohaggi*).

Όταν οι φωτιές αυτές κατασβησθούν χωρίς πλέον καύσιμα, επιτυγχάνει κανείς το Νιμπάνα που είναι η ευδαιμονική απελευθέρωση από τον υπαρξιακό πόνο και την ταλαιπωρία στον κύκλο της επαναγέννησης. (*It Aggissuttaṃ*)

Είχαμε αναφέρει ότι η επίτευξη του Νιμπάνα γίνεται διαμέσω του διορατικού διαλογισμού. Οποιοσδήποτε άλλες υποθέσεις πέραν του διορατικού διαλογισμού για το τι σημαίνει Νιμπάνα, θεωρούνται άσχετες με το αντικείμενο. Ο ίδιος ο Βούδας πέτυχε το Νιμπάνα μέσω του διορατικού διαλογισμού.

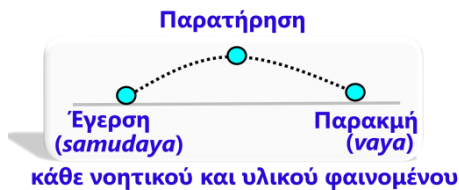
Η Θεμελιώδης Αρχή του Διορατικού Διαλογισμού

Είχαμε αναφέρει ότι η Θεμελιώδης Αρχή του Διορατικού Δια-

λογισμού είναι η παρατήρηση κάθε νοητικού και υλικού φαινομένου. Αυτή η παρατήρηση δεν υπάρχει σε άλλα συστήματα σκέψης ή φιλοσοφίας. Είναι μια βασική αρχή που πρέπει να τη συνειδητοποιήσει κάποιος πλήρως, εάν θέλει να επιτύχει το Νιμπάνα.

- Παρατήρηση της
 - Έγερσης (*samudaya*) και
 - Παρακμής (*vaṇa*)
- κάθε νοητικού και υλικού φαινομένου

Η παρατήρηση μέσω του διορατικού διαλογισμού είναι ουσιαστικά η διαδικασία του να παρατηρεί κάποιος την **έγερση**

(**samudaya**) και την **παρακμή** (**vaya**) κάθε παρατηρούμενου φαινομένου, ώστε να εμβαθύνει στην κατανόηση της παροδικής, προσωρινής, σύντομης, πρόσκαιρης, στιγμιαίας, φευγαλέας, περαστικής και ασταθούς φύσης των νοητικών και υλικών φαινομένων.

Αυτό οδηγεί στη διορατικότητα των τριών κεντρικών χαρακτηριστικών της ύπαρξης:

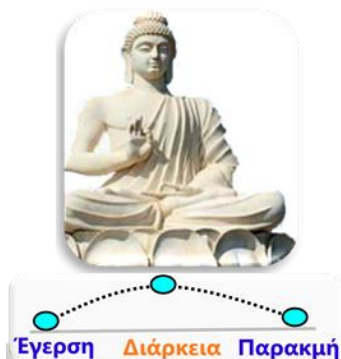
- την αστάθεια / παροδικότητα (*anicca*),
- την ταλαιπωρία / τον πόνο (*dukkha*) και
- τον μη εαυτό (*anatta*).

Όταν κάποιος ασκεί τον διορατικό διαλογισμό, καταλαβαίνει αυτά τα τρία χαρακτηριστικά, τα οποία είναι τα χαρακτηριστικά των συνθηκοκρατημένων φαινομένων.

Τα Τρία Χαρακτηριστικά των Συνθηκοκρατημένων Φαινομένων *Saṅkhata-lakkhaṇa*

Όπως λέει ο Βούδας:

- (1) «**Η έγερση** (*uppādo*) μπορεί να ειδωθεί,
 - (2) η **παρακμή** (*vaya*) μπορεί να ειδωθεί, και
 - (3) η **μεταβολή** (*aññathatta*) κατά τη διάρκεια (*thita*) μπορεί να ειδωθεί».
- (AN *Saṅkhatalakkhaṇa-suttaṃ*)

Έτσι, οποιοδήποτε συνθηκοκρατημένο φαινόμενο, είτε του νου, είτε της ύλης, είτε στο σύμπαν, έχει τη φύση της έγερσης, της διάρκειας και της παρακμής.

Η Φύση του Συνθηκοκρατημένου *Saṅkhata*

- Αποτελείται από συνθήκες
- Εξαρτάται από συνθήκες
- Παράγεται από έναν συνδυασμό αιτιών και συνθηκών.

Το Μη Συνθηκοκρατημένο Φαινόμενο *Asaṅkhata* Δηλαδή το Νιμπάνα (*Nibbāna*)

Μετά έχουμε το μη συνθηκοκρατημένο φαινόμενο, δηλαδή το Νιμπάνα. Διότι εάν κάποιος δε συνειδητοποιήσει το συνθηκοκρατημένο φαινόμενο, δεν μπορεί να συνειδητοποιήσει ούτε το μη συνθηκοκρατημένο δηλαδή το Νιμπάνα. Γι' αυτό είναι τόσο σημαντικός ο διορατικός διαλογισμός, ώστε να καταλάβει κάποιος την έγερση και την παρακμή όλων των φαινομένων.

Τα Τρία Χαρακτηριστικά του Μη Συνθηκοκρατημένου Φαινομένου *Asaṅkhata-lakkhaṇa* Δηλαδή τα χαρακτηριστικά του Νιμπάνα.

«Υπάρχουν αυτά τα τρία χαρακτηριστικά που καθορίζουν το μη συνθηκοκρατημένο φαινόμενο:

- (1) «**Η έγερση** (*uppādo*) δεν μπορεί να ειπωθεί,
- (2) η **παρακμή** (*vaya*) δεν μπορεί να ειπωθεί,
- (3) η **μεταβολή** (*aññathatta*) κατά τη διάρκεια (***thita***) δεν μπορεί να ειπωθεί». (AN *Saṅkhatalakkhaṇa-suttaṃ*)

Εδώ έχουμε την παύση της
έγερσης, διάρκειας και πα-
ρακμής.

Παύση
Έγερση Διάρκεια Παρακμή

Η Φύση του Μη Συνθηκοκρατημένου *Asañkhata*

- Δεν αποτελείται από συνθήκες
- Δεν εξαρτάται από συνθήκες
- Δεν παράγεται από έναν συνδυασμό αιτιών και συνθηκών.

Είναι η κατάπαυση όλων των διαδικασιών και δραστηριοτήτων που ο Βούδας περιγράφει ως:

«Αυτό είναι γαλήνιο, αυτό είναι εξαισιο:
ο πλήρης κατευνασμός όλων των δραστηριοτήτων
(*sañkhāra*),
η εγκατάλειψη όλων των προσκολλήσεων (*upadhi*),
η εξάλειψη της επιθυμίας, το μη πάθος, η παύση (*nirodha*),
το Νιμπάνα». (AN *Ānandasutta*)

Ως μη συνθηκοκρατημένο φαινόμενο, το Νιμπάνα, μπορεί να συνειδητοποιηθεί με τη συνείδηση ή με τον νου, ο οποίος, με την εξάσκηση του διορατικού διαλογισμού, εγκαταλείπει το συνθηκοκρατημένο στοιχείο και παίρνει ως αντικείμενό του το μη συνθηκοκρατημένο στοιχείο του Νιμπάνα.

Κάποιος που ασκείται σωστά, μπορεί να δει το Νιμπάνα με έναν νου εξαγνισμένο, εξευγενισμένο, ισορροπημένο και ανεμπόδιστο από το πάθος, το μίσος και την αυταπάτη.

Γι' αυτό ο Βούδας μετά τη Φώτισή του δήλωσε:

«Ο νους έχει επιτύχει το μη συνθηκοκρατημένο.
Επιτεύχθηκε η εξάλειψη του πάθους». (Dh 154)

«Όταν η συνείδηση δεν είναι εγκατεστημένη στα πέντε

συναθροίσματα του νου και της ύλης, τότε δεν αναπαράγεται και είναι τότε που απελευθερώνεται. Με την απελευθέρωση γίνεται ευσταθής. Με την ευστάθεια είναι εν ειρήνη. Όντας εν ειρήνη, δεν ταράζεται. Και όντας ατάραχη, φθάνει στο Νιμπάνα».

(SN *Uparayasuttam*)

Επειδή όμως το Νιμπάνα περιγράφεται ως η υπέρτατη ευδαιμονία, συνηθισμένοι άνθρωποι που δε βίωσαν αυτή την κατάσταση, προσπάθησαν από παλιά να τη φανταστούν.

Έτσι, σε μια περιεκτική Ομιλία του, την *Brahmajāla Sutta*, ο Βούδας εκθέτει πέντε παραπονημένες έννοιες του Νιμπάνα που υπήρχαν στην εποχή του και που συμπεριλάμβαναν την έννοια του εαυτού ή της ψυχής (*ātman*).

Αυτές, που προφανώς επικρατούν και στην εποχή μας, είναι:

(1) Όταν ο εαυτός (*ātman*) εφοδιάζεται με τις ηδονικές ευχαριστήσιες (*kāma*) και τις απολαμβάνει με τα σωματικά αισθητήρια όργανα, τότε επιτυγχάνει το υπέρτατο Νιμπάνα. Αυτή είναι μια εκδοχή συνηθισμένων ανθρώπων για το τι σημαίνει Νιμπάνα.

Αυτή είναι η ηδονιστική αντίληψη του Νιμπάνα και υπήρχαν μάλιστα ασκητές και δάσκαλοι που κήρυτταν ότι αυτό το σώμα είναι το Νιμπάνα, γιατί όταν οι ίδιοι ήταν υγιείς στο σώμα, τότε, μη έχοντας κάποια ενόχληση, αισθάνονταν ευτυχισμένοι (*sukhī*), θεωρώντας έτσι το Νιμπάνα ως το ηδονικό ή σωματικό αίσθημα ευτυχίας

Οι άλλες τέσσερις, (2), (3), (4) και (5), παραπονημένες έννοιες του Νιμπάνα είναι όταν κάποιοι το ταύτιζαν με τις διαλογιστικές εκστάσεις, δηλαδή: όταν ο εαυτός (*ātman*) επιτύχει την 1η, 2η, 3η, ή 4η έκσταση (*jhāna*), τότε επιτυγχάνει το υπέρτατο Νιμπάνα.

Αυτή είναι η διαλογιστικά ευχάριστη αντίληψη του Νιμπάνα, λόγω του ότι οι εκστάσεις παράγουν έντονα αισθήματα αγαλλίασης, ευδαιμονίας και αταραξίας.

Εάν όμως η ιδέα του εαυτού βρίσκεται υπολανθάνουσα στον νου του διαλογιστή, είναι πιθανό να θεωρήσει αυτά τα αισθήματα ως εκδήλωση ή ως προβολή:

του «Αληθινού Εαυτού» του,
του «Ανώτερου Εαυτού» ή
του «Θεϊκού Εαυτού»,
που έχει εμφανιστεί, όταν τα σύννεφα της διαλεκτικής του σκέψης έχουν φύγει μέσω της πρακτικής της αυτοσυγκέντρωσης.

Είναι σε αυτή την περίπτωση που είναι δυνατόν να εγερθεί στον διαλογιστή η ταύτιση του εαυτού του με την προβολή ενός «Θεϊκού Εαυτού». Αυτή η ταύτιση αντιπροσωπεύεται από τις μη-δυαδικές πνευματικές παραδόσεις, όπως την Αντβάϊτα Βεδάντα (*Advaita Vedanta*).

Αυτή υποστηρίζει ότι σκοπός της πνευματικής αναζήτησης είναι να γνωρίσει κανείς ότι ο αληθινός εαυτός του, το άτμαν, είναι

«Υπαρξη» (*Σατ, Sat*),
«Επίγνωση» (*Τσιτ, Cit*),
«Ευδαιμονία» (*Άναντα, Ānanda*).

Από την προοπτική του Βουδισμού, κάθε αναζήτηση για την ανακάλυψη της εαυτότητας, είτε ως ενός μόνιμου ατομικού εαυτού, είτε ως ενός απόλυτου συμπαντικού εαυτού, είναι μια αυταπάτη και πλάνη που προξενείται από τη λανθασμένη κατανόηση της πραγματικής φύσης της συγκεκριμένης εμπειρίας, ιδιαίτερα των αισθημάτων ευδαιμονίας.

Ο Βούδας εξήγησε την πλάνη των αισθημάτων και το πώς «τα αισθήματα δημιουργούν το πάθος· το πάθος δημιουργεί την προσκόλληση· η προσκόλληση δημιουργεί την ύπαρξη· η ύπαρξη δημιουργεί τη γέννηση· η γέννηση δημιουργεί το γήρας, τον θάνατο, τη λύπη, τον θρήνο, την οδύνη και το άγχος».

Εξήγησε επίσης πώς ο ίδιος «έχει κατανοήσει όπως πραγματικά συμβαίνει

η έγερση (*samudaya*) και
η παρακμή (*atthaṅgama*) των αισθημάτων,
η απόλαυση,
ο κίνδυνος και
η διαφυγή από αυτά,
και το πώς έχει απελευθερωθεί μέσω της μη προσκόλλησης
(*anupādā-vimutto*)».

Εδώ πρέπει να σημειώσουμε κάτι για αυτά τα αισθήματα. Αυτή η τέλεια παύση των αισθημάτων ονομάζεται *vedayita-nirodha* και στον Βουδισμό λέγεται *avedayita-sukha* δηλαδή ευδαιμονία του μη αισθήματος.

vedayita-nirodha

παύση του αισθήματος, του αισθητού.

avedayita-sukha

ευδαιμονία του μη αισθήματος η οποία είναι γαληνότερη και πιο υπέροχη από την ευδαιμονία του αισθήματος ή του αισθητού, (*vedayita-sukhato*).

Γι' αυτό, εάν κάποιος δε δει την τέλεια παύση των αισθημάτων αλλά τα απολαμβάνει, σημαίνει ότι ακόμα βρίσκεται στο εγκόσμιο επίπεδο των αισθημάτων. Δεν έχει δει δηλαδή την έγερση και την παρακμή των αισθημάτων διότι υπάρχει ακόμα προσκόλληση και ταύτιση με αυτά.

Πρέπει να αναφερθεί επίσης ότι τα πιο αρχαία κείμενα του Ινδουισμού, όπως οι Βέδες και οι πρώτες Ουπανισάδες, δεν αναφέρουν τη λέξη Νιρβάνα.

Αυτή η λέξη βρίσκεται σε μεταγενέστερα κείμενα όπως το Μπαγκαβάτ Γκίτα (*Bhāgavad Gītā*) και η Ουπανισάδα του Νιρβάνα (*Nirvāna Upanishad*), που πιθανότατα συντάχθηκαν στην εποχή μετά τον Βούδα.

Σύμφωνα με τον *Zaehner*, τον *Johnson* και άλλους μελετητές, το Νιρβάνα στο Μπαγκαβάτ Γκίτα είναι ένας βουδιστικός όρος που υιοθετήθηκε από τους Ινδουιστές.

Έτσι, η έννοια του Νιρβάνα περιγράφεται παραποιημένα στην ινδουιστική λογοτεχνία ως

η ένωση ή ταύτιση του εαυτού ή

της ατομικής ψυχής (*ātman*)

με το Βράχμαν, την Ανώτατη ή Συμπαντική Ψυχή
(*Paramātmān*).

Η παραποίηση του Νιρβάνα συνέβη και σε μερικές σχολές της Μαχαγιάνα, οι οποίες ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει υπέρτατη διαφορά μεταξύ της;

○ Σανσάρα και του Νιρβάνα.

Έτσι είναι πολλοί αυτοί που απολαμβάνοντας την ερμηνεία που έδωσαν για το Νιρβάνα, ή επιθυμώντας και λαχταρώντας γι' αυτό, το φαντάζονταν με επιθυμία και λαχτάρα.

Υπερηφανευόμενοι για την επίτευξη ότι «Εγώ, ο εαυτός μου πέτυχε το Νιμπάνα», φαντάζονταν το Νιμπάνα με αλαζονεία.

Θεωρώντας αυτό το φανταστικό Νιμπάνα ως μόνιμο και λοιπά, το φαντάζονταν με λανθασμένη νόηση.

Η ΟΜΙΛΙΑ Το Νιμπάνα

«Εδώ, ένας αδίδακτος, συνηθισμένος άνθρωπος,

[1] αντιλαμβάνεται το Νιμπάνα ως Νιμπάνα.

[2] Έχοντας αντιληφθεί το Νιμπάνα ως Νιμπάνα,
φαντάζεται σχετικά με το Νιμπάνα,

[3] φαντάζεται [τον εαυτό του] εις το Νιμπάνα,

[4] φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από το Νιμπάνα,

[5] φαντάζεται ότι το Νιμπάνα είναι «δικό μου»,

[6] απολαμβάνει το Νιμπάνα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι δεν έχει πλήρως κατανοήσει το Νιμπάνα».

Υπάρχει δηλαδή η ταύτιση, και από αυτό μπορούμε να καταλάβουμε ότι κάποιος δεν έχει αντιληφθεί τη φύση του Νιμπάνα.

Εδώ το αντικείμενο

της **αντίληψης**,

της **φαντασίας** και

της **απόλαυσης**

είναι «το Νιμπάνα», δηλαδή η αίσθηση μιας ευδαιμονίας — ηδονικής ή πνευματικής — στο εγκόσμιο επίπεδο εμπειρίας, συνοδευόμενη με την ιδέα του «εγώ», «δικό μου», «ο εαυτός μου».

Το φαντάζεται με τα τρία είδη φαντασίας:

- **Φαντασία λόγω επιθυμίας, πόθου ή λαχτάρας** (*tañhā-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω αλαζονείας** (*māna-maññanā*)
- **Φαντασία λόγω λανθασμένης νόησης** (*ditṭhi-maññanā*)

Αφ' ετέρου, ένας εκπαιδευόμενος άριστος μαθητής που εξάλειψε την άγνοια λέγεται ότι δεν αντιλαμβάνεται (*sanjānāti*) απλώς, αλλά γνωρίζει άμεσα (*abhijānāti*) το Νιμπάνα και τη φαντασία που προξενείται εξαιτίας του, δηλαδή ότι αυτή η φαντασία είναι:

- ασταθής και παροδική· προσωρινής, πρόσκαιρης, φευγαλέας, περαστικής φύσης,
- και ως εκ τούτου είναι ταλαιπωρία, και
- όχι ένας εαυτός ή μία ψυχή.

«Εδώ, ένας άριστος μαθητής,

[1] γνωρίζει άμεσα το Νιμπάνα

[2] Έχοντας άμεσα γνωρίσει το Νιμπάνα ως Νιμπάνα, δε φαντάζεται σχετικά με το Νιμπάνα,

[3] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] εις το Νιμπάνα,

[4] δε φαντάζεται [τον εαυτό του] χωριστά από το Νιμπάνα,

[5] δε φαντάζεται ότι το Νιμπάνα είναι «δικό μου»,

[6] δεν απολαμβάνει το Νιμπάνα.

Ποιά είναι η αιτία;

Λέω ότι έχει πλήρως κατανοήσει το Νιμπάνα».

Κάποιος σχετικά με τα αντικείμενα της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης, έχει κατανοήσει ότι, «Η απόλαυση είναι η ρίζα του υπαρξιακού πόνου (*nandī dukkhassa mūlam*), και ότι με την ύπαρξη (*bhava*) ως προϋπόθεση υπάρχει η γέννηση, και συνεπώς υπάρχει και το γήρας και ο θάνατος.

Μέσω της πλήρους εξάλειψης, παύσης και εγκατάλειψης της επιθυμίας (*tanhā*) για παροδικά αντικείμενα έχει αφυπνιστεί κάποιος στην υπέρτατη και πλήρη φώτιση, το Νιμπάνα.

Μέχρι εδώ καλύψαμε τα αντικείμενα της αντίληψης, της φαντασίας και της απόλαυσης, από τα στερεά αντικείμενα μέχρι το Νιμπάνα.

Είχαμε αναφέρει ότι αυτή η φαντασία εμφανίζεται λόγω της αντίληψης. Είχαμε μιλήσει για την ψευδαίσθηση της αντίληψης σχετικά με αυτά τα αντικείμενα.

Ένας συνηθισμένος, ανεκπαιδευτος νους έχει ως επί το πλείστον μία παραμορφωμένη αντίληψη ή **μία ψευδαίσθηση της αντίληψης** (*saññā-vipallāsa*) λόγω της άγνοιας ή μη ανώτερης γνώσης.

Ψευδαισθήσεις (*Vipallāsa*)

Στον Βουδισμό, αυτό που ονομάζουμε φαντασία δεν είναι κάτι απλό αλλά έχει βαθύτερη έννοια. Λόγω των ψευδαισθήσεων που μπορεί να είναι οπτικές, ακουστικές, οσφρητικές, γευστικές, απτές και νοητικές, μπορεί να έχει κάποιος τις ανάλογες φαντασίες.

Ψευδαισθήσεις (*Vipallāsa*)

Οπτικές
Ακουστικές
Οσφρητικές
Γευστικές
Απτές
Νοητικές

Αντίληψη

Ωστόσο, στη βουδιστική ψυχολογία και φιλοσοφία, η πιο σοβαρή **ψευδαίσθηση της αντίληψης** σημαίνει ότι αντιλαμβάνεται κανείς:

1. Κάτι που είναι ασταθές, παροδικό, προσωρινό (*anicca*) ως μόνιμο, σταθερό, αμετάβλητο, άφθαρτο (*nicca*)
2. Κάτι που είναι ταλαιπωρία, πόνος, δυστυχία (*dukkha*) ως ευτυχία, ως ευχάριστο (*sukha*)

3. Κάτι που δεν είναι ένας εαυτός, ή μια ψυχή (*anattā*)
ως έναν εαυτό, ή μια ψυχή (*attā*)
4. Κάτι που είναι αποκρουστικό (*asubha*)
ως ωραίο και όμορφο (*subha*).

Όταν έχει κάποιος αυτή την ψευδαίσθηση της αντίληψης σχετικά με αυτά τα αντικείμενα, από εκεί ξεκινάει η φαντασία.

Τώρα, η **ψευδαίσθηση της αντίληψης** δημιουργεί με τη σειρά της την **ψευδαίσθηση της σκέψης** (*citta-vipallāsa*), και η ψευδαίσθηση της σκέψης δημιουργεί την **ψευδαίσθηση της νόησης** (*diṭṭhi-vipallāsa*). Αυτός είναι ο τρόπος της εμφάνισης της φαντασίας.

Η ψευδαίσθηση της σκέψης σημαίνει, ότι σκέφτεται κανείς:

1. Κάτι που είναι ασταθές, παροδικό, προσωρινό (*anicca*)
ως μόνιμο, σταθερό, αμετάβλητο, άφθαρτο (*nicca*).
2. Κάτι που είναι ταλαιπωρία, πόνος, δυστυχία (*dukkha*)
ως ευτυχία, ως ευχάριστο (*sukha*).
3. Κάτι που δεν είναι ένας εαυτός, ή μια ψυχή (*anattā*)
ως έναν εαυτό ή μια ψυχή (*attā*).
4. Κάτι που είναι αποκρουστικό (*asubha*)
ως ωραίο και όμορφο (*subha*).

Η Ψευδαίσθηση της Νόησης

Η ψευδαίσθηση της νόησης σημαίνει, να θεωρεί κανείς:

1. με επιθυμία και κτητικότητα - «**Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είναι δικό μου**» (*eso mama*).
2. με αλαζονεία - «**Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είμαι εγώ**» (*eso'ham'asmi*).

3. με ταύτιση – «**Αυτό το μόνιμο, σταθερό, ευχάριστο πράγμα είναι ο εαυτός μου / η ψυχή μου**» (*eso me attā*).

Έτσι, η ψευδαίσθηση της αντίληψης δημιουργεί την ψευδαίσθηση της σκέψης και η ψευδαίσθηση της σκέψης δημιουργεί την ψευδαίσθηση της νόησης.

Αλλά μπορεί να συμβεί επίσης και με την αντίστροφη σειρά, δηλαδή: η ψευδαίσθηση της νόησης μπορεί να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της αντίληψης, και η ψευδαίσθηση της αντίληψης να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της σκέψης.

Αν η ψευδαίσθηση της νόησης έχει παγιωθεί μέσα μας, τότε «βάζουμε τα χρωματιστά γυαλιά» και δεν μπορούμε να δούμε κάτι άλλο. Εάν οι άλλοι άνθρωποι μας πουν κάτι διαφορετικό, δεν αλλάζουμε γνώμη. Αυτό γίνεται συνήθεια με συνέπεια η αντίληψή μας να μη μπορεί να αλλάξει εύκολα, επειδή η ψευδαίσθηση της νόησης επηρεάζει και την αντίληψή μας.

Επομένως, τα τρία είδη ψευδαίσθησης εναλλάσσονται κυκλικά στην περίπτωση των απλών ανθρώπων. Έτσι, όταν μιλάμε για φαντασία φανταζόμαστε πράγματα που είναι παροδικά ως μόνιμα, πράγματα που είναι επώδυνα ως ευτυχία, πράγματα που δεν είναι εαυτός ως ψυχή, και πράγματα που είναι αποκρουστικά ως όμορφα.

Αυτό μπορεί να ισχύει και για το Νιμπάνα, όταν δηλαδή κάποιος δεν εξασκεί τον διορατικό διαλογισμό και δεν είναι σε θέση να αναλύσει τα πράγματα με μεθοδική, συστηματική παρατήρηση.

Είχαμε αναφέρει το πώς η επιθυμία, η αλαζονεία και η λανθασμένη νόηση, μπορούν να παράγουν ψευδαισθήσεις, αλλά και πώς η απόλαυση που είναι η ρίζα της ύπαρξης βασίζεται πάνω στην επιθυμία.

Είχαμε μιλήσει και για την επιθυμία, ότι δηλαδή είναι μια ορμή η οποία προωθεί κάποιον από τη μία ύπαρξη στην άλλη,

από τη μία ζωή στην άλλη. Η επιθυμία είναι εξαρτώμενη από άλλους παράγοντες και είναι συνθηκοκρατημένη.

Έτσι στο επόμενο μάθημα θα μιλήσουμε για την εξαρτώμενη ή συνθηκοκρατημένη γέννηση των πραγμάτων, δηλαδή για τον τροχό της ύπαρξης.

Πίσω από την έγερση της επιθυμίας βρίσκονται πολλές αιτίες και συνθήκες και μία από αυτές είναι η άγνοια. Ακολουθούν οι δραστηριότητες, η συνείδηση, ο νους και η ύλη, τα έξι αισθητήρια όργανα, η επαφή, το αίσθημα, και τέλος προβάλλει η επιθυμία. Για να εγερθεί η επιθυμία, υπάρχει μια αλυσιδωτή αντίδραση που θα την εξηγήσουμε στα επόμενα μαθήματα. Μετά την επιθυμία υπάρχει η προσκόλληση, το γίνεσθαι, η γέννηση, το γήρας και ο θάνατος.

Υπάρχει κι ο αντίστροφος τροχός. Αποβάλλοντας κανείς την άγνοια μπορεί να σταματήσει τον τροχό της ύπαρξης, τον τροχό του πόνου και της ταλαιπωρίας, εάν βέβαια καταλάβει το πόσο επώδυνος είναι.

Πέμπτη, 24 Μαρτίου 2022

Μάθημα 48ο

Η Εξαρτώμενη Γένεση, Μέρος 1ο

ΡΑΤΙΣΣΑ ΣΑΜΥΡΡΑΔΑ

**Ο ΝΟΜΟΣ ΤΗΣ
ΕΞΑΡΤΩΜΕΝΗΣ ΓΕΝΕΣΗΣ**

**Η ΣΥΝΘΗΚΟΚΡΑΤΙΑ
ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΗΣ ΜΑΣ**

Η Εξαρτώμενη Γένεση

Η Εξαρτώμενη Γένεση είναι θεμελιώδης Διδασκαλία του Βουδισμού που αναφέρεται συνολικά στις πρώτιστες αιτίες, παράγοντες και συνθήκες που συντελούν στην ύπαρξή μας και στον υπαρξιακό μας πόνο. Περιγράφει την αιτιατή δομή του κύκλου (*vaṭṭa*) ή του τροχού της ύπαρξης (*bhava-cakka*), αποκαλύπτοντας τις συνθήκες (*prasaṅga*) που συντηρούν τον τροχό της γέννησης και του θανάτου των όντων και τα κάνουν να περιπλανιούνται από τη μια ύπαρξη στην άλλη. Ωστόσο, ο στόχος της Εξαρτώμενης Γένεσης είναι να καταδείξει πώς η

πλήρης παύση των ίδιων των αιτιών και συνθηκών οδηγεί στην πλήρη κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου.

Γενικά εκφράζει τη βουδιστική διδασχία της εξέλιξης, τα αντίστοιχα στάδια της οποίας εξαρτώνται από προηγούμενη αιτία και αποτελούν τα ίδια την αιτία του αποτελέσματος που προκύπτει, καθώς εξελίσσονται την επόμενη υπαρξιακή κατάσταση του εξελισσόμενου (θα λέγαμε) «ατόμου» ή «όντος», με λίγα λόγια τον «φορέα της εξέλιξης». Ονομάζεται επίσης:

- διδασχία της αιτιότητας (*nidāna*),
- διδασχία της σχετικότητας των συνθηκών (*paccay'ākāra*),
- αρχή της αιτιατής σχέσης των φαινομένων (*dhamma-tthitatā*),
- φυσική τάξη των πραγμάτων (*dhamma-niyamatā*), ή
- συγκεκριμένη συνθηκοκρατία (*idappaccayatā*), και αναφέρεται ως
- Ευγενής Μέθοδος ή Σύστημα (*Ariya-ñāya*) για τη βαθιά κατανόηση και την κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου και της δυστυχίας.

Από ψυχολογική άποψη, η Εξαρτώμενη Γένεση είναι η βουδιστική θεωρία της ψυχολογικής σχετικότητας. Είναι η *Εξαρτώμενη από Συνθήκες Γένεση* κι έτσι ονομάζεται *Συνθηκοκρατημένη* ή *Συνθηκοεξαρτώμενη Γένεση*, επειδή αναφέρεται σε συγκεκριμένες συνθήκες (*idappaccaya*) για τις διεργασίες των ψυχολογικών αλλά και υλικών φαινομένων που επηρεάζουν τον ψυχολογικό μας κόσμο.

Για τη διδασχία της Εξαρτώμενης Γένεσης ο Βούδας τονίζει ιδιαίτερα ότι λόγω της μη κατανόησης και διείσδυσης αυτής της διδασχίας, τα όντα έχουν γίνει «σαν μπερδεμένο κουβάρι, σαν πλεγμένα βούρλα και καλάμια, με αποτέλεσμα να μην ξεπερνούν το επίπεδο της δυστυχίας, του κακού προορισμού, του κόσμου του ξεπεσμού και της περιπλάνησης στον επώδυνο κύκλο της ύπαρξης (*σανσάρα*)».¹

¹ D II, *Mahānidāna-sutta*, σ. 55.

Συνεπώς, ο Βούδας εξηγεί την Εξαρτώμενη Γένεση για να δείξει πώς προκαλείται η έγερση του υπαρξιακού μας πόνου και πώς η κατάπαυσή του.

«Έτσι προκαλείται η έγερση (*samudaya*)... κι έτσι η κατάπαυση (*nirodha*) ολόκληρου του συνόλου του υπαρξιακού πόνου και της ταλαιπωρίας», δηλώνει.²

Με το «έτσι», όπως θα δούμε παρακάτω, δεν αποκαλύπτει μόνο ένα μέρος του υπαρξιακού πόνου, αλλά τη διαδικασία των αιτιών και συνθηκών στο σύνολό της. Ο άνθρωπος περιφέρεται καθημερινά στον κύκλο αιτιών και συνθηκών της Εξαρτώμενης Γένεσης σε μια συνεχόμενη αιτιατή περιστροφή. «Αιτιατή» επειδή, αν παρατηρήσουμε προσεκτικά, θα διαπιστώσουμε ότι τα φαινόμενα γύρω και μέσα μας δεν συμβαίνουν τυχαία και χαοτικά, αλλά διαδραματίζονται με μια σειρά. Αυτή η σειρά είναι ένας νόμος που πραγματικά διέπει τους ψυχολογικούς μας παράγοντες στην καθημερινή ζωή. Αυτός είναι ο νόμος της αιτιοκρατίας και της συνθηκοκρατίας της ύπαρξής μας, ότι δηλαδή κι εμείς ως όντα εξαρτιόμαστε από ορισμένες αιτίες και συνθήκες, οι οποίες είναι αναπόσπαστα μέρη της υπόστασής μας.

Γενικά, όλα τα φαινόμενα παράγονται από έναν συνδυασμό αιτιών και συνθηκών. Δεν είναι απόλυτα, αυθύπαρκτα, αυτόνομα, αμετάβλητα, ανεξάρτητα από άλλα πράγματα. Αποτελούνται, συγκροτούνται, διαμορφώνονται, σχηματίζονται, πλάθονται και δημιουργούνται από συνθήκες. Εξαρτώνται και αλληλεξαρτώνται από συνθήκες. Γι' αυτό λέγονται αιτιοκρατούμενα και συνθηκοκρατημένα. Και όλες οι αιτίες και οι συνθήκες συνεχώς εγείρονται και παύουν σύμφωνα με άλλες συνθήκες και αιτίες.

Παρόλο που η Εξαρτώμενη Γένεση αναφέρεται στις υλικές συνθήκες, επισημαίνει περισσότερο τις νοητικές συνθήκες που

² Μ III, *Bahudhātuka-sutta*, σ. 63.

δρουν ως αλυσιδωτή αντίδραση για τη γένεση άλλων συνθηκών, οι οποίες δημιουργούν τον υπαρξιακό πόνο.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας δεν υπάρχουν στιγμές ευτυχίας, αλλά απλώς ότι αυτές οι στιγμές είναι παροδικές και φευγαλέες και υποκύπτουν στο σύνολο του υπαρξιακού πόνου. Έτσι έχουμε έναν μηχανισμό ο οποίος αρχίζει από την άγνοια, η οποία, όπως θα διαπιστώσουμε, δεν είναι αυτόνομη αλλά εξαρτώμενη, και μπορεί να παράξει άλλους νοητικούς παράγοντες, όπως την επιθυμία, και τέλος τον υπαρξιακό πόνο. Ο πόνος τελικά προκύπτει λόγω της άγνοιας ή της έλλειψης ορθής γνώσης σχετικά με τη φύση της ύπαρξης και παύει μέσα από τη σοφία, την άμεση ορθή γνώση και την κατανόηση της φύσης της ύπαρξης.

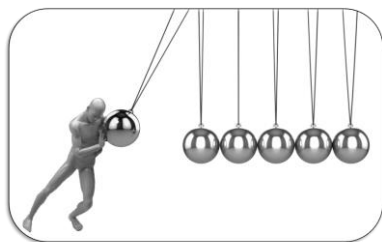

Η Εξαρτώμενη Γένεση αποκαλύπτει βασικά δύο νόμους, τον νόμο της αιτίας και του αποτελέσματος (*hetu-phala*) και τον νόμο της αιτίας και της συνθήκης (*hetu-raccaya*), που διέπουν όλα τα φαινόμενα της ύπαρξής μας, τόσο τα νοητικά όσο και τα υλικά. Υποδεικνύει πώς οι παρελθούσες αιτίες παράγουν αποτελέσματα στο παρόν, τα οποία στη συνέχεια γίνονται αιτίες στο παρόν για μελλοντικά αποτελέσματα. Αυτός ο κύκλος συνεχίζεται όσο επικρατούν οι συνθήκες. Είναι ο κύκλος της αιτίας και του αποτελέσματος ή ο κύκλος της αιτιοκρατίας και συνθηκοκρατίας.

Συνεπώς, όταν έχουμε ένα αποτέλεσμα στο παρόν, αυτό σημαίνει ότι υπήρξε ως αιτία στο παρελθόν, ενώ το αποτέλεσμα στο παρόν γίνεται αιτία για ένα αποτέλεσμα στο μέλλον. Αυτή η συνεχής αλληλουχία της αιτίας-αποτελέσματος και αντίστροφα δημιουργεί έναν συνεχή κύκλο όχι μόνο για τα νοητικά αλλά και για τα υλικά φαινόμενα της ύπαρξής μας.

Η Εξαρτώμενη Γένεση είναι επίσης η διδαχή του νόμου της δράσης και αντίδρασης των πράξεών μας (*karma*). Μαζί με τη διδαχή του μη εαυτού (*anat-tā*), αποτελεί την απαραίτητη προϋπόθεση για την πραγματική συνειδητοποίηση της Διδασκαλίας του Βούδα. Παρουσιάζει τη συνεχή και ακατάπαυστη ροή πολλαπλών νοητικών και υλικών φαινομένων που συμβατικά ονομάζονται «ον», «εγώ», «εαυτός», «άνθρωπος», «ζώο», «φυτό», «μέταλλο» κ.λπ., τα οποία συνεχώς αλλά-

Δράση → Αντίδραση

Συνεχής ροή νοητικών & υλικών φαινομένων

ζουν μορφές και διαστάσεις. Αυτή η ροή δεν συμβαίνει τυχαία, υπάρχει μια εξάρτηση, όπου μια αιτία φέρνει ένα αποτέλεσμα και το αποτέλεσμα μια άλλη αιτία, και όπου οι αιτίες δεν είναι αυτόνομες, αλλά εξαρτώνται από πολλαπλές συνθήκες.

Συνεπώς, η Εξαρτώμενη Γένεση χρησιμοποιεί τη συνθετική μέθοδο, δείχνοντας ότι όλα τα νοητικά και υλικά φαινόμενα σχετίζονται και συνδυάζονται μεταξύ τους με τον έναν ή τον άλλον τρόπο. Είναι αλληλένδετα και συνδεδεμένα μεταξύ τους έτσι ώστε να αποτελούν ένα ενιαίο, λειτουργικό σύνολο. Μερικοί μπορεί να νομίζουν ότι αυτό είναι κάτι καλό και θετικό, διότι δεν γνωρίζουν με τι είναι συνδεδεμένα. Σε τελική ανάλυση, είναι συνδεδεμένα με τα τρία χαρακτηριστικά της ύπαρξης, δηλαδή με α) την παροδικότητα, β) τον υπαρξιακό πόνο και γ) τον μη εαυτό ή την απροσωπία των φαινομένων.

Επιπλέον, επισημαίνεται ότι ο νόμος της Εξαρτώμενης Γένεσης δεν ήταν δημιουργήμα του Βούδα. Ο Βούδας απλώς τον ανακάλυψε και μετά τον δίδαξε στον κόσμο, λέγοντας:

«Είτε εμφανιστούν οι Βούδες είτε όχι, αυτό το κοσμικό στοιχείο (*dhātu*) εξακολουθεί να υπάρχει, δηλαδή η αρχή

της αιτιατής σχέσης των φαινομένων (*dhamma-tt̥hitatā*), η φυσική τάξη των πραγμάτων (*dhamma-niyamatā*) και η συγκεκριμένη συνθηκοκρατία (*idappaccayatā*). Ένας Βούδας το συνειδητοποιεί, το εξηγεί και το διδάσκει στους άλλους».³

Ο νόμος της Εξαρτώμενης Γένεσης είναι σαν τον νόμο της βαρύτητας, που ναι μεν ανακαλύφθηκε αλλά δεν δημιουργήθηκε από τον Ισαάκ Νεύτωνα. Υπήρχε στον κόσμο αλλά κανείς δεν τον γνώριζε. Δηλαδή οι άνθρωποι δεν ήταν σε θέση να καταλάβουν πώς αυτός ο νόμος παίζει ρόλο για τόσα φυσικά φαινόμενα. Ο Νεύτωνας τον ανακάλυψε και ονομάζεται νόμος του Νεύτωνα, που σημαίνει ο νόμος που ανακαλύφθηκε αλλά δεν δημιουργήθηκε από τον Νεύτωνα. Παρόμοια, ο νόμος της Εξαρτώμενης ή Συνθηκοκρατημένης Γένεσης υπήρχε με τα έμβια όντα από τότε που αυτά ήρθαν σε ύπαρξη. Αλλά κανείς δεν τον γνώριζε μέχρι που ο Βούδας τον ανακάλυψε και τον αποκάλυψε. Γιατί όμως τον αποκάλυψε;

Πρέπει να γνωρίζουμε ότι όπως ο μεγάλος ωκεανός έχει μόνο μία γεύση, αυτή του αλατιού, έτσι και η Διδασκαλία του Βούδα δεν έχει παρά μόνο μία γεύση, αυτήν της απελευθέρωσης (*vimutti-rasa*).⁴ Δηλαδή, τη γεύση της απελευθέρωσης από όλο τον υπαρξιακό πόνο, τη δυστυχία, την οδύνη, την ταλαιπωρία.

«Τόσο παλιότερα όσο και τώρα, αυτό που διδάσκω είναι

- ο υπαρξιακός πόνος (*dukkha*) και
- η κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου (*dukkha-nirodha*)», λέει ο Βούδας.⁵

³ S II, *Paccaya-sutta*, σ. 25.

⁴ A IV, *Pahārāda-sutta*, σ. 202.

⁵ M I, *Alagaddūpama-sutta*, σ. 140.

Και αυτός είναι ο σκοπός της Εξαρτώμενης Γένεσης:

- Να αποκαλύψει τις συνθήκες από όπου γεννιέται ο υπαρξιακός πόνος.
- Να δείξει την κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου μέσω της κατάπαυσης των συγκεκριμένων συνθηκών που τον προκαλούν.
- Να εξηγήσει πώς η υπαρξιακή μας ταλαιπωρία προκαλείται και εξαρτάται από ψυχολογικούς παράγοντες, οι οποίοι δρουν ως συνθήκες.
- Να δείξει πώς με την κατάπαυση αυτών των ψυχολογικών παραγόντων επέρχεται η κατάπαυση της υπαρξιακής ταλαιπωρίας.

Συνεπώς, η ανάλυση της Εξαρτώμενης Γένεσης δεν είναι αποτέλεσμα θεωρητικής περιέργειας, αλλά έχει ως πρωταρχικό πρακτικό στόχο την επίτευξη της απελευθέρωσης από τον υπαρξιακό πόνο που εντοπίζεται στις μολυσμένες προδιαθέσεις μας, οι οποίες έχουν τις ρίζες τους στην απληστία, το μίσος και την αυταπάτη.

Το νόημα του όρου Paṭicca-samuppāda

Ο όρος *Paṭicca-samuppāda* είναι μια σύνθετη λέξη από το *paṭicca* (εξαρτώμενο από, εξαιτίας) και το *samuppāda* (έγερση, γένεση, προέλευση).

Γένεση σημαίνει:

- δημιουργία και πρώτη εμφάνιση ενός νέου φαινομένου, μιας ιδέας, π.χ. η γένεση της τραγωδίας.
- δημιουργία ή προέλευση των όντων, π.χ. η γένεση των γαλαξιών / του σύμπαντος / της ζωής.
- θεωρία για την προέλευση της ζωής σε αντιδιαστολή με τη θεωρία της αυτόματης γένεσης.

Σε αυτή την περίπτωση, για ευνόητους λόγους, έχει μεταφραστεί ο όρος *σαμουππάντα* με τη λέξη *γένεση*. Αυτή η λέξη χρησιμοποιείται επίσης από άλλους λόγιους και είναι κατανοητή από τους περισσότερους ανθρώπους. Υπάρχουν και άλλοι όροι, όπως «έγερση», «προέλευση», «εξαρτώμενη προέλευση»: ωστόσο, ο όρος *σαμουππάντα* (*samuprāda* = *saḥ* + *uprāda*) έχει βαθύτερη έννοια από τους προηγούμενους. Συγκεκριμένα, η πρόθεση *saḥ* σημαίνει «μαζί», όπως το ελληνικό «συν», και *uprāda* σημαίνει «έγερση». Δηλαδή «συν + έγερση» = συνέγερση.

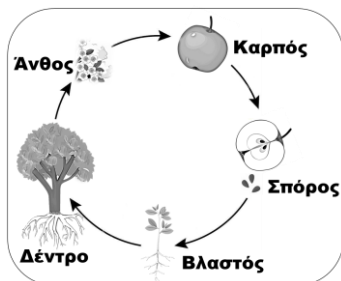
Σε αυτό το πλαίσιο, η «συνέγερση» (*samuprāda*) έχει την έννοια του συνδυασμού, της συμμετοχής πολλών στοιχείων που εγείρονται μαζί. Βασικά, η *Paṭicca-samuprāda* ορίζεται ως η *Εξαρτώμενη Συνέγερση* των αποτελεσμάτων, τα οποία εξαρτώνται από έναν συνδυασμό συνθηκών.

Μ' άλλα λόγια, όταν ένα φαινόμενο εγείρεται, δεν εγείρεται μεμονωμένο, αλλά σε συνδυασμό με τη συμμετοχή πολλών άλλων στοιχείων. Γι' αυτό ο όρος *σαμουππάντα* ορίζεται ως *Εξαρτώμενη Συνέγερση*.

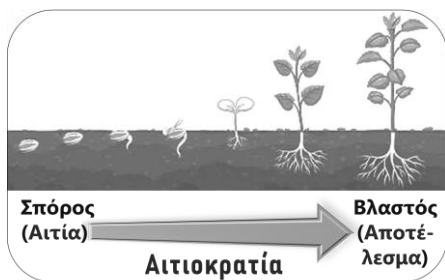
Τούτο σημαίνει ότι καμία μεμονωμένη αιτία δεν μπορεί να προκαλέσει ένα αποτέλεσμα, ούτε εγείρεται ένα μόνο αποτέλεσμα από μια δεδομένη αιτία. Αντίθετα, υπάρχει πάντα ένα σύνολο συνθηκών που προκαλούν ένα σύνολο αποτελεσμάτων. Συνεπώς, όταν στην *Paṭicca-samuprāda* ένας παράγοντας δηλώνεται ως συνθήκη (προϋπόθεση) για τον άλλο, π.χ. το αίσθημα ως συνθήκη για την επιθυμία, αυτό λέγεται για να ξεχωρίσουμε την κύρια ή σημαντική συνθήκη, π.χ. το αίσθημα, μεταξύ ενός συνόλου συνθηκών και να τη συσχετίσουμε με το πιο σημαντικό αποτέλεσμα, π.χ. την επιθυμία, μεταξύ ενός συνόλου αποτελεσμάτων. Θα δούμε ότι καθένας παράγοντας στην *Εξαρτώμενη Γένεση* χρειάζεται τη βοήθεια άλλων νοητικών παραγόντων για να εγερθεί. Γι' αυτό λέγεται *συνέγερση*, διότι υποστηρίζεται από άλλους νοητικούς παράγοντες. Για να το κατανοήσουμε αυτό και να μη μιλάμε αφηρημένα, θα δώ-

σουμε εδώ ένα παράδειγμα με μια πολύ φυσιολογική διαδικασία στον κύκλο ζωής μιας μηλιάς.

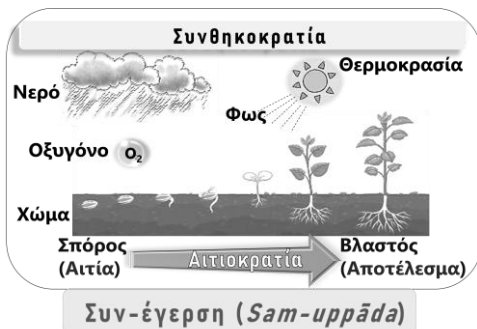
Εάν φυτέψουμε έναν σπόρο μηλιάς, απαιτούνται πολλές συνθήκες για να βλαστήσει, να γίνει δέντρο, να ανθίσει και να καρποφορήσει. Η εμφάνιση του βλαστού δεν γίνεται έτσι τυχαία αλλά χρειάζεται μια διαδικασία συνθηκών για να επέλθει. Για να γίνει δέντρο, χρειάζονται άλλες συνθήκες, για να επέλθει ανθοφορία χρειάζονται άλλες συνθήκες και για να δώσει μήλα χρειάζονται πάλι άλλες συνθήκες. Ο καρπός μετά δίνει ξανά σπόρο, ο οποίος θα γίνει βλαστός, δέντρο, άνθος, καρπός, και όλος αυτός ο κύκλος επαναλαμβάνεται ξανά και ξανά.

Ο σπόρος είναι η αιτία, αλλά χωρίς τις κατάλληλες συνθήκες για ανάπτυξη θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο και δεν θα μπορέσει να αναπτυχθεί. Έτσι, ο σπόρος χρειάζεται ορισμένες συνθήκες για να δημιουργηθεί ο βλαστός και να προκύψει το αποτέλεσμα.

Έχουμε λοιπόν το φαινόμενο της αιτιοκρατίας, όπου μια αιτία προκαλεί ένα αποτέλεσμα. Αυτό δεν συμβαίνει τυχαία, αλλά απαιτούνται ορισμένες συνθήκες που θα υποστηρίξουν τη διαδικασία της αιτιοκρατίας, και σε αυτή την περι-

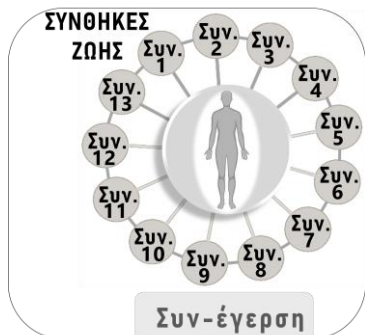
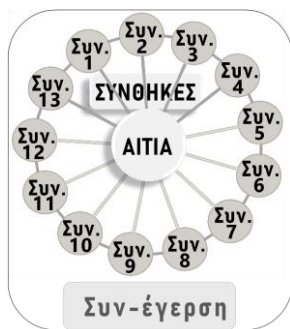
πτωση μια συνθήκη είναι το χρώμα. Το χρώμα πρέπει να είναι γόνιμο, δηλαδή να περιέχει ορυκτά, μέταλλα, άλατα, φώσφορο κ.λπ., ακόμα και βακτηρίδια, που θα υποστηρίξουν τη βλάστηση του σπόρου. Επιπλέον, απαιτείται νερό, οξυγόνο, θερμοκρασία και φως. Όλες αυτές οι συνθήκες που βρίσκονται γύρω από τον σπόρο ονομάζονται συνθηκοκρατία.

Υπάρχει λοιπόν ένας συνδυασμός αιτιοκρατίας και συνθηκοκρατίας, διότι, χωρίς τη συνθηκοκρατία, η αιτία είναι ένα «μηδέν» που δεν μπορεί να οδηγήσει σε κάποιο αποτέλεσμα. Αυτό ονομάζεται «συνέγερση» (σαμουπάντα), δηλαδή παραγωγή αποτελέσματος από τη συνδρομή πολλαπλών συνθηκών.

Αυτά τα φαινόμενα αλληλεξαρτώνται, αλληλοσυνδέονται και *συνεγείρονται*. Κανένα πράγμα δεν μπορεί να εγερθεί από μόνο του, αυτόνομα. Έτσι, παρόλο που τη μεταφράζουμε ως *Εξαρτώμενη Γένεση*, στην πραγματικότητα είναι *Εξαρτώμενη Συνέγερση* ορισμένων συνθηκών μαζί, που δίνουν ένα συγκεκριμένο αποτέλεσμα.

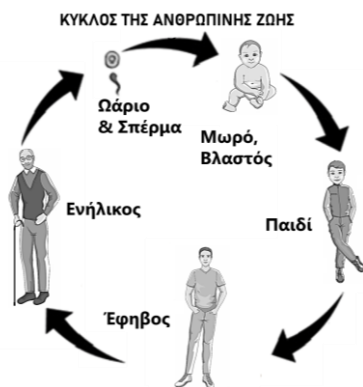
Έχουμε δηλαδή την αιτία αλλά και πολλές συνθήκες που πρέπει να την υποστηρίξουν προκειμένου να αποφέρουν αποτέλεσμα. Αυτό λέγεται *συνέγερση* αιτιών και συνθηκών, ώστε να έχουμε ένα αποτέλεσμα.

Υπάρχουν φυσικά και οι συνθήκες ζωής. Για να υποστηριχθεί η ζωή μας, πρέπει να υπάρχουν πολλές συνθήκες ώστε να επιτευχθεί η συνέχισή της. Η ζωή μας είναι *συνέγερση* πολλών αιτιών και συνθηκών που συνδυάζονται σε ένα σύνολο προκειμένου να δώσουν ένα αποτέλεσμα.

Έτσι, εάν πάμε στον κύκλο ζωής της μηλιάς, βλέπουμε ότι μόνο όταν εκπληρωθούν διάφορες συνθήκες μπορεί να υπάρξει καρποφορία μήλων. Το αν θα προκύψει ή γεννηθεί κάτι είναι αποτέλεσμα πολλών συν-εγερμένων συνθηκών. Αυτή είναι η Εξαρτώμενη Γένεση ή *Συνέγερση* των αιτιών και συνθηκών όσον αφορά τον υλικό κόσμο των φυτών.

Κάτι ανάλογο συμβαίνει και στον κύκλο της ανθρώπινης ζωής. Έχουμε το ωάριο και το σπερματοζωάριο από τα οποία προέρχεται το έμβρυο. Και μέσα στη μήτρα, που είναι το γόνιμο έδαφος, πρέπει να υπάρχουν οι κατάλληλες συνθήκες για να υποστηριχθεί η ανάπτυξη του εμβρύου. Στη συνέχεια, πρέπει να υπάρχουν οι συνθήκες ώστε το έμβρυο να γίνει μωρό, ο «βλαστός», και εν συνεχεία παιδί. Διότι γνωρίζουμε

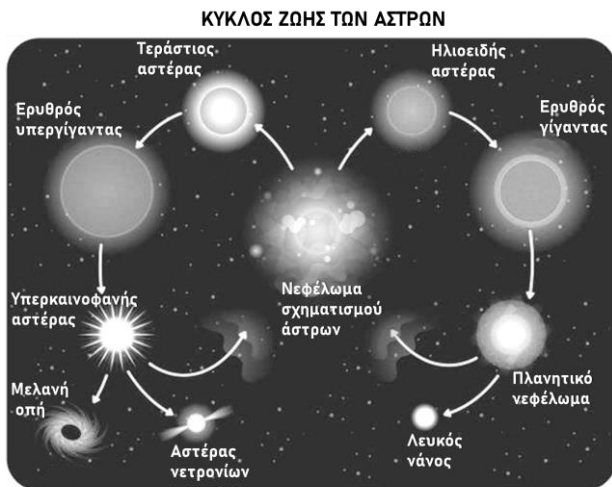

ότι, χωρίς την υποστήριξη των γονέων ή άλλων κηδεμόνων, το μωρό δεν μπορεί να επιβιώσει ώστε να μεγαλώσει και να γίνει παιδί. Για να μεγαλώσει και να γίνει έφηβος, χρειάζονται άλλες συνθήκες και μεγάλη υποστήριξη, και για να γίνει ενήλικος χρειάζονται ξανά άλλες συνθήκες και υποστήριξη, και ο κύκλος συνεχίζεται.

Η Εξαρτώμενη Γένεση ή *Συνέγερση* υπάρχει και στο σώμα μας, στον σχηματισμό κυττάρων και πολλών άλλων υλικών στοιχείων. Όλα τα κύτταρα που υπάρχουν στο σώμα μας πρέπει να συνεργάζονται και να *συνεγείρονται* με άλλα κύτταρα και συνθήκες για να υποστηρίξουν την ύπαρξή του. Υπάρχει λοιπόν αυτή η *συνέγερση*, αυτός ο συνδυασμός πολλών στοιχείων για να επιτευχθεί ένα αποτέλεσμα.

Η Εξαρτώμενη Γένεση υπάρχει επίσης και στον σχηματισμό των άστρων, των γαλαξιών και γενικά του σύμπαντος. Εδώ έχουμε νεφελώματα που λειτουργούν ως βρεφοκομεία για

τον σχηματισμό νέων άστρον. Παράγουν αστέρες, όπως είναι ο δικός μας ήλιος, οι οποίοι μετά από δισεκατομμύρια έτη γίνονται ερυθροί γίγαντες, εκρήγνυνται,

και μετά δημιουργούνται λευκοί νάνοι ή ξανά πλανητικά νεφελώματα που γίνονται γόνιμο έδαφος για τον σχηματισμό άστρον. Ένα νεφέλωμα μπορεί να παράξει επίσης τεράστιους αστέρες που γίνονται ερυθροί υπεργίγαντες και στη συνέχεια υπερκαινοφανείς αστέρες που εκρήγνυνται και καταλήγουν πάλι σε νεφελώματα σχηματισμού άστρον, ή μπορεί ένα μέρος από αυτά να γίνει μελανή οπή ή αστέρας νετρονίων. Αυτό λέγεται *συν-έγερση*, διότι όλα αυτά είναι ένας συνδυασμός πολλών παραγόντων ώστε να επέλθει αυτός ο κύκλος της ζωής των άστρον.

Η Εξαρτώμενη Γένεση ή *Συνέγερση* υπάρχει και στον νοητικό κόσμο, στον σχηματισμό σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων. Και είναι εδώ στον νοητικό ή ψυχολογικό κόσμο, όπου ο Βούδας αποκαλύπτει κυρίως την Εξαρτώμενη Γένεση, επειδή εδώ εγείρεται ο υπαρξιακός πόνος. Άψυχα πράγματα όπως πέτρες, βέργες, τούβλα, ή άστρα, δεν έχουν συνείδηση για να καταλάβουν τη λύπη, τον πόνο ή οποιοδήποτε άλλο ψυχολογικό φαινόμενο.

Αλλά οι άνθρωποι και όλα τα έμβια όντα γενικότερα διαθέτουν συνείδηση, συναισθήματα, σκέψεις. Έχουν αυτόν τον νοητικό κόσμο. Εδώ μπορεί κάποιος να δει ότι η Εξαρτώμενη Γένεση έχει μεγάλη επίδραση επάνω μας και εδώ είναι που εστιάζει περισσότερο ο Βούδας στις εξηγήσεις του.

Αιτιοκρατία και ντετερμινισμός

Είναι σημαντικό να διευκρινίσουμε εδώ την έννοια της αιτιοκρατίας που συνήθως σχετίζεται με την επιστημονική και φιλοσοφική σκέψη του *ντετερμινισμού*. Η αιτιοκρατία σημαίνει ύπαρξη αιτιότητας, δηλαδή σχέση ανάμεσα στην αιτία και στο αποτέλεσμα της, και πολλοί την ταυτίζουν με τον *ντετερμινισμό*. Ως θεωρητικό σύστημα, ο *ντετερμινισμός* πρεσβεύει πως όλα τα φαινόμενα και συμβάντα είναι εκ των προτέρων απόλυτα καθορισμένα εξαιτίας κάποιων νόμων ή δυνάμεων που τα υποχρεώνουν να παραμένουν ως έχουν. Ο Βουδισμός αποδέχεται την αιτιοκρατία αλλά διδάσκει τη συνθηκοκρατία και την παροδικότητα των φαινομένων, την οποία είναι σπουδαίο να κατανοήσουμε ώστε να μην υποπέσουμε στον *ντετερμινισμό* πιστεύοντας ότι όλα είναι προκαθορισμένα, δεδομένου ότι, εάν μεταβληθεί ή παραλειφθεί έστω και μία συνθήκη, όλη η αιτιοκρατία αλλάζει ή εξαφανίζεται.

Οι αρχικές συνθήκες τη στιγμή ενός αιτίου είναι τόσο πολλές, που καθιστούν δύσκολη την πρόβλεψη του αποτελέσματος εάν δεν εκπληρωθούν. Μια μικρή αλλαγή σε αυτές τις συνθήκες μπορεί να οδηγήσει σε τελειώς διαφορετικό αποτέλεσμα. Συνεπώς, αν και τα πράγματα έχουν σχέση αιτίου και αποτελέσματος και είναι αιτιοκρατικά, ένα φαινόμενο είναι εξαρτώμενο και ευμετάβλητο από τις αρχικές του συνθήκες, καθιστώντας πολλές φορές τον *ντετερμινισμό* λανθασμένο. Η μη ικανότητά μας να προβλέψουμε τι θα συμβεί οφείλεται στην έλλειψη των ακριβών γνώσεων περί της Εξαρτώμενης Γένεσης των αρχικών συνθηκών και αιτιών.

Η διατύπωση της Εξαρτώμενης Γένεσης

Η θεμελιώδης αρχή της Εξαρτώμενης Γένεσης εκφράζεται συχνά με μια σύντομη διατύπωση τεσσάρων γραμμών ως εξής:

(1) Όταν υπάρχει αυτό (A),
υφίσταται κι εκείνο (B)
(*imasmiḥ sati, idaṃ hoti*).

(2) Με την έγερση αυτού (A),
εγείρεται κι εκείνο (B)
(*imassuppādā, idaṃ uprajjati*).

Αντίστροφη σειρά

(3) Όταν δεν υπάρχει αυτό (A),
δεν υφίσταται ούτε εκείνο (B)
(*imasmiḥ asati, idaṃ na hoti*).

(4) Με την παύση αυτού (A),
παύει κι εκείνο (B)
(*imassa nirodhā, idaṃ nirujjhati*).⁶

Εδώ αναφέρεται η αιτιώδης και συνθηκοκρατημένη σχέση δύο στοιχείων, όπου το ένα προκύπτει ως επακόλουθο του άλλου και παύει όταν εκείνο παύσει.

Με βάση αυτή τη θεμελιώδη αρχή της συνθηκοκρατίας, της σχετικότητας και της αλληλεξάρτησης μεταξύ των στοιχείων A και B, ολόκληρη η ύπαρξη και η συνέχιση του υπαρξιακού πόνου, καθώς και η παύση του, εξηγούνται με τη «λεπτομερή διατύπωση» της Εξαρτώμενης Γένεσης. Αυτή αποτελείται από δώδεκα παράγοντες ή αιτιότητες (*nidāna*) που σχετίζονται μεταξύ τους με έντεκα συνδετικούς κρίκους. Για παράδειγμα, οι παράγοντες «άγνοια» και «βουλητικές δραστηριότητες» απο-

⁶ M III, *Bahudhātuka-sutta*, σ. 63· S II, *Dasabala-sutta*, σ. 27, κ.ε.

τελούν τον πρώτο συνδετικό κρίκο, ενώ οι παράγοντες «βουλητικές δραστηριότητες» και «συνείδηση» αποτελούν τον δεύτερο συνδετικό κρίκο και ούτω καθεξής. Συγκεκριμένα, η λεπτομερής διατύπωση εκφράζεται ως εξής:

1. Με την άγνοια ως συνθήκη, δημιουργούνται οι βουλητικές ή καρμικές δραστηριότητες (*avijjāpaccayā saṅkhārā*).
2. Με τις βουλητικές δραστηριότητες ως συνθήκη, δημιουργείται η συνείδηση [της επαναγέννησης] (*saṅkhārapaccayā viññāṇaṃ*).
3. Με τη συνείδηση [της επαναγέννησης] ως συνθήκη, δημιουργούνται τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*viññāṇa-paccayā nāmarūpaṃ*).
4. Με τα νοητικά και υλικά φαινόμενα ως συνθήκη, δημιουργούνται τα έξι αισθητήρια όργανα (δηλαδή τα πέντε υλικά αισθητήρια όργανα και το αισθητήριο όργανο του νου) (*nāmarūpapaccayā saḷāyatanaṃ*).
5. Με τα έξι αισθητήρια όργανα ως συνθήκη, δημιουργείται η (αισθητήρια και νοητική) επαφή (*saḷāyatana-paccayā phasso*).
6. Με την (αισθητήρια και νοητική) επαφή ως συνθήκη, δημιουργείται το αίσθημα (*phassapaccayā vedanā*).
7. Με το αίσθημα ως συνθήκη, δημιουργείται η επιθυμία (*vedanāpaccayā taṇhā*).
8. Με την επιθυμία ως συνθήκη, δημιουργείται η προσκόλληση (*taṇhāpaccayā upādānaṃ*).
9. Με την προσκόλληση ως συνθήκη, δημιουργείται το γίγνεσθαι των πράξεων (*upādānapaccayā bhavo*).
10. Με το γίγνεσθαι των πράξεων ως συνθήκη, δημιουργείται η γέννηση (*bhavaraccayā jāti*).
11. Με τη γέννηση ως συνθήκη, δημιουργείται (12) το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη,

Η Εξαρτώμενη Γένεση και τα πέντε συναθροίσματα

Η Εξαρτώμενη Γένεση συνδέεται στενά με τη διδασχή των πέντε συναθροισμάτων του νου και της ύλης που υπόκεινται στην προσκόλληση (*pañcupādānakkhandha*) και τα οποία αποτελούν συνοπτικά το σύνολο του υπαρξιακού πόνου. Όπως αναφέρεται σε διάφορες Ομιλίες του Βούδα, τα πέντε συναθροίσματα είναι εξαρτώμενα γεννημένα (*pañcicasamuppannā*),⁷ δηλαδή εξαρτώνται μεταξύ τους ως συνθήκες.

Η Εξαρτώμενη Γένεση περιγράφει βασικά τον συνδυασμό των πέντε συναθροισμάτων που συνοψίζουν όλα τα υλικά και νοητικά φαινόμενα της ύπαρξης και τα οποία εμφανίζονται στον ανίδεο και αδαή ως το εγώ ή η προσωπικότητά του. Όπως είχαμε αναφέρει, τα πέντε συναθροίσματα είναι το υλικό σώμα, το αίσθημα, η αντίληψη, οι νοητικές λειτουργίες και η συνείδηση.

Γενικά, οι παράγοντες της Εξαρτώμενης Γένεσης περιλαμβάνονται στα πέντε συναθροίσματα ως εξής:

- Στο συνάθροισμα των νοητικών λειτουργιών περιλαμβάνονται η άγνοια (*avijjā*), οι βουλητικές δραστηριότητες (*sañkhārā*), τα νοητικά φαινόμενα (*nāma*), η επαφή (*phassa*), η επιθυμία (*tanhā*), η προσκόλληση (*upādāna*) και το γίγνεσθαι των πράξεων (*bhava*).
- Στο συνάθροισμα της συνείδησης περιλαμβάνεται η συνείδηση (*viññāṇa*).

Τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης

Νοητ. Λειτουργίες

Συνείδηση

⁷ «Pañcica-samuppannā pañcupādānakkhandhā». Π.χ. M I, *Mahāhatthipadōpama-sutta*· S III, *Ānanda-sutta*, σ. 24.

- Στο συνάθροισμα του αισθήματος περιλαμβάνεται το αίσθημα (*vedanā*), το οποίο υπάγεται στα νοητικά φαινόμενα (*nāma*).
- Στο συνάθροισμα της αντίληψης περιλαμβάνεται η αντίληψη, η οποία υπάγεται στα νοητικά φαινόμενα (*nāma*).
- Στο συνάθροισμα του υλικού σώματος περιλαμβάνονται τα υλικά φαινόμενα ή η ύλη (*rūpa*), τα οποία μπορεί να είναι εντός ή εκτός του σώματός μας.

Αίσθη-
μα

Αντί-
ληψη

Υλικό
Σώμα

1. Η άγνοια

Η Εξαρτώμενη Γένεση αρχίζει με την άγνοια ως εξής:

1. Με την άγνοια ως συνθήκη, δημιουργούνται οι βουλητικές δραστηριότητες (*avijjāpaccayā saṅkhārā*).

Στο πλαίσιο αυτό, θα αναλύσουμε πρώτα τη γλωσσική και εννοιολογική σημασία της άγνοιας και κατόπιν θα εξετάσουμε πώς η άγνοια γίνεται η συνθήκη για τις βουλητικές δραστηριότητες.

Γλωσσική και εννοιολογική ανάλυση

Η λέξη *avijjā* (αβίτζα) ή στα σανσκριτικά *avidyā* (αβίντια) είναι μια σύνθετη λέξη που αποτελείται από το στερητικό *a* και το ουσιαστικό *vijjā* ή *vidya*, το οποίο σημαίνει «γνώση». Έτσι, *avijjā* σημαίνει «όχι *vijjā*» = «α-γνώσια» ή «άγνοια». Η λέξη προέρχεται από τη ρίζα *vida* ή *vid*, η οποία σημαίνει «βλέπω, γνωρίζω».

Το *vida* είναι συγγενές με το αρχαίο ελληνικό ρήμα *οἶδα* (γνωρίζω), όπως στη φράση «ἔν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα» (ένα

πράγμα γνωρίζω, ότι δεν γνωρίζω τίποτα). Λέγεται ότι αυτή η φράση προέρχεται από τον Σωκράτη, όπου το ελληνικό «έν» είναι αντίστοιχο του σανσκριτικού «ek». Ιδιαίτερα στα αρχαία ελληνικά έχουμε πολλές λέξεις που είναι εύκολο να τις αναγνωρίσουμε ως συγγενείς των σανσκριτικών λέξεων αλλά και των λέξεων Πάλι, της γλώσσας που μιλούσε ο Βούδας.

Το *vida* είναι επίσης συγγενές και με τα ομόρριζα ρήματα *εἰδῶ*, *εἰδέω*, *ἰδέω*, που επίσης σημαίνουν «γνωρίζω, βλέπω, παρατηρώ». Όλα ανάγονται στην ετεροιωμένη βαθμίδα *woid-* της ινδοευρωπαϊκής ρίζας *weid-* με σημασία «βλέπω» (εἶδον < ἐ-Ἔιδ-ον, αορ. β' του ὄρῳ).

Επομένως, *anijjā* ή *avidya* σημαίνει «δεν βλέπω, δεν γνωρίζω». Είναι συνώνυμη με τη λέξη *aññāṇa* (αγνωσία, έλλειψη γνώσης).

Η *anijjā* (άγνοια) καλύπτει τα πνευματικά μάτια του ανθρώπου, εμποδίζοντάς τον να δει την πραγματική φύση των φαινομένων και διεγείροντας το πάθος, την επιθυμία και τη λαχτάρα του γι' αυτά. Στη βουδιστική ψυχολογία, η *anijjā* είναι ο νοητικός παράγοντας της αυταπάτης (*moha*), της κύριας ρίζας κάθε φαυλότητας και ταλαιπωρίας στον κόσμο. Είναι καθολική και συνακόλουθη με όλους τους φαύλους νοητικούς παράγοντες (*akusala-cetasika*). Ως παρεμφερής όρος της άγνοιας, η αυταπάτη σχετίζεται στενά με την αμφιβολία (*vicikiccha*) και την ανησυχία (*uddhacca*). Ο άνθρωπος που έχει αμφιβολία έχει έλλειψη γνώσης· είναι σαν να βρίσκεται σε ένα σταυροδρόμι και δεν γνωρίζει ποια κατεύθυνση να πάρει. Η έλλειψη γνώσης σημαίνει αμφιβολία, σκεπτικισμό, υποθέσεις, εικασίες και φαντασίες. Όταν πάλι ο νους έχει ανησυχία, είναι θολωμένος και δεν έχει διαύγεια, σαφήνεια ή καθαρή γνώση. Και εδώ είναι που εμφανίζεται η άγνοια, η οποία έχει τα εξής γνωρίσματα:

1. Το χαρακτηριστικό της άγνοιας ή της αυταπάτης είναι η νοητική τυφλότητα ή η αγνωσία (*aññāṇa*).
2. Η λειτουργία της είναι η μη διείδυση στην πραγματική φύση ενός αντικειμένου ή η απόκρυψη της πραγματικής του φύσης.
3. Η εκδήλωσή της είναι το νοητικό σκοτάδι ή η απουσία της σωστής πρακτικής/μεθόδου.
4. Η εγγύτατη αιτία της είναι η ασύνετη προσοχή (*ayoniso manasikāra*).⁸

Η άγνοια είναι εκείνη που παραπλανά τα όντα, κάνοντας τη ζωή να τους φαίνεται μόνιμη (*nicca*), ευτυχισμένη (*sukha*), ουσιαστική με ένα «εγώ», «εαυτό» ή «ψυχή» (*atta*), ελκυστική (*subha*), και τα εμποδίζει να δουν ότι στην πραγματικότητα όλα είναι παροδικά (*anicca*), υποκείμενα στην ταλαιπωρία (*dukkha*), κενά από «εγώ», «εαυτό», «ψυχή», από «δικό μου» (*anatta*), και μη ελκυστικά (*asubha*).

Έτσι, όλα τα όντα, αλλά και οι άνθρωποι από την αρχαιότητα, διανύουν τη ζωή τους μέσα σε αυτή την άγνοια, μη μπορώντας να δουν πώς να βγουν από αυτή την τυφλότητα που τους οδηγεί στο πάθος και οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα εμποτισμένη με ταλαιπωρία.

Η άγνοια σχετικά με υπαρξιακά θέματα

Η άγνοια στον Βουδισμό δεν αναφέρεται σε συνήθη και αόριστα θέματα όπως, για παράδειγμα, στη γεωγραφική άγνοια για το πόσα βουνά, λίμνες και ποτάμια υπάρχουν στην τάδε χώρα. Αναφέρεται συγκεκριμένα στην υπαρξιακή άγνοια σχετικά με έντεκα υπαρξιακά θέματα:

- Τις Τέσσερις Ευγενείς Αλήθειες (4)
- Το προγεννητικό παρελθόν (1)

⁸ DhsA, *Dhammuddesavāraṅgā*, σ. 248· Vism, *Sanhāraṅgā*.

- Το μεταθανάτιο μέλλον (1)
- Το παρελθόν και το μέλλον μαζί (1)
- Την Εξαρτώμενη Γένεση (1)
- Τα τρία παγκόσμια χαρακτηριστικά της ύπαρξης (3)

Για τις Τέσσερις Ευγενείς Αλήθειες έχουν ήδη δοθεί εξηγήσεις στο Κεφ. II. Για τα τρία παγκόσμια χαρακτηριστικά της ύπαρξης, που είναι η παροδικότητα των φαινομένων, η υπαρξιακή ταλαιπωρία και η απουσία ενός εαυτού ή μιας ψυχής, θα δοθεί εκτενής εξήγηση στο Κεφ. VII. Τα θέματα για το προγεννητικό παρελθόν—δηλαδή αν υπήρχαμε πριν από τη γέννησή μας—, για το μεταθανάτιο μέλλον—δηλαδή αν θα υπάρχουμε μετά τον θάνατό μας—και για το παρελθόν και το μέλλον μαζί—δηλαδή το παρόν—απαιτούν εδώ μερικές εξηγήσεις. Αυτά έχουν απασχολήσει τον άνθρωπο από τους αρχαίους χρόνους. Συνεπώς, ασχολούμενος με την αναζήτηση της «αληθινής φύσης» του, την αναζήτηση για την «ταυτότητά» του, ο άνθρωπος αναρωτιόταν «Ποιος είμαι;» και για τη θέση και την ύπαρξή του στο σύμπαν. Προκειμένου να περιγράψει και να εξηγήσει τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του, δημιούργησε θεωρίες, μυθολογίες, φιλοσοφίες και θρησκείες, χρησιμοποιώντας κυρίως τη φαντασία του ως μέσο έρευνας. Έτσι, η άγνοια για τέτοια θέματα εκτείνεται στο παρελθόν, στο μέλλον και στο παρόν πάνω στα εξής ερωτήματα:

Το Προγεννητικό Παρελθόν

Ήμουν/υπήρχα εγώ στο παρελθόν; Δεν ήμουν/υπήρχα εγώ στο παρελθόν; Τι ήμουν εγώ στο παρελθόν; Πώς ήμουν εγώ στο παρελθόν;

Το Μεταθανάτιο Μέλλον

Θα είμαι/υπάρχω εγώ στο μέλλον; Δεν θα είμαι/υπάρχω εγώ στο μέλλον; Τι θα είμαι εγώ στο μέλλον; Πώς θα είμαι εγώ στο μέλλον;

Από πού ήρθα και πού θα πάω εγώ; Είμαι εγώ; Δεν είμαι εγώ; Τι είμαι εγώ; Ποιος είμαι εγώ; Πώς είμαι εγώ;

Εάν εξετάσουμε την ύπαρξή μας, θα δούμε ότι πολλά πράγματα δεν τα γνωρίζουμε· έχουμε αυτό το παγόβουνο της άγνοιας του οποίου βλέπουμε μόνο την κορυφή, και από αυτή την κορυφή πάλι δεν γνωρίζουμε τα πάντα! Αυτό συμβαίνει διότι οι άνθρωποι ασχολούνται με την επιβίωσή τους και δεν έχουν τον χρόνο να μελετήσουν την ύπαρξή τους.

Η άγνοια, καθώς και κάθε παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση, εξαρτάται από τους συνδυασμούς και άλλων παραγόντων για την ύπαρξή της. Επιπλέον, παρόλο που η άγνοια παρουσιάζεται ως ο πρώτος παράγοντας, δεν σημαίνει ότι δεν επηρεάζει τους υπόλοιπους. Τουναντίον, επιδρά σε όλους τους παράγοντες της Εξαρτώμενης Γένεσης.

Η άγνοια δεν είναι η «αναίτιος πρωταρχική αιτία» της ύπαρξης

Καθώς η άγνοια είναι η βάση όλων των ζωογονητικών βουλητικών δραστηριοτήτων, όλου του υπαρξιακού πόνου και της ταλαιπωρίας, συνιστά τον πρωταρχικό παράγοντα στην Εξαρτώμενη Γένεση. Μεταφορικά, μπορεί να θεωρηθεί η «πρωταρχική αιτία» όταν αναφέρεται ως αφετηρία στην Εξαρτώμενη Γένεση και στον επώδυνο κύκλο της επαναγέννησης (*σανσάρα*). Ωστόσο, δεν πρέπει να θεωρείται γι' αυτόν τον λόγο «αναίτιος πρωταρχική αιτία». Δεν είναι άνευ αιτίας ή άνευ συνθήκης (*ahetu-apaccaya*), διότι οι αιτίες και οι συνθήκες της καθορίζονται σε Ομιλία ως εξής: «Με την έγερση των νοητικών διαφθορών (*āsava*) εγείρεται η άγνοια».⁹

⁹ Μ I, *Sammādiṭṭhi-sutta*, σ. 54: «*āsava-samudayā, avijjā-samudayo*».

Η άγνοια λοιπόν εξαρτάται από τις νοητικές διαφθορές (άσαβα - *āsava*), τις οποίες θα αναλύσουμε παρακάτω, και δεν λειτουργεί αυτόνομα. Επιπλέον, στην ίδια Ομιλία αναφέρεται ότι «με την παύση των νοητικών διαφθορών παύει και η άγνοια». ¹⁰ Σύμφωνα με τη σύντομη διατύπωση της Εξαρτώμενης Γένεσης αυτό σημαίνει ότι:

Με την έγερση των άσαβα (A) εγείρεται κι η άγνοια (B).

Με την παύση των άσαβα (A) παύει κι η άγνοια (B).

Συνεπώς, υφίσταται αλληλεξάρτηση των άσαβα και της άγνοιας.

Τα άσαβα – οι νοητικές διαφθορές

Στη βουδιστική ψυχολογία τα άσαβα υπάρχουν στο πιο βαθύ και θεμελιώδες επίπεδο του νου. Είναι οι βασικές νοητικές μολύνσεις που διατηρούν τη δέσμευση στον κύκλο της γέννησης και του θανάτου. Ο ρόλος τους είναι να διατηρούν τη *σανσάρα* (την περιπλάνηση στον επώδυνο κύκλο της επαναγέννησης). Ο Βούδας περιγράφει τα άσαβα ως νοητικές καταστάσεις που μιλούν (*saṅkilesikā*), προκαλούν την επαναγέννηση (*ponobbhavikā*), φέρνουν βάσανα (*sadarā*), ωριμάζουν σε ταλαιπωρία (*dukkhaviṅkā*), και οδηγούν σε μελλοντική γέννηση, γήρανση και θάνατο (*āyatīṅ jāṭijarāmaṇiyā*). ¹¹ Η πιο συνηθισμένη νοητική μόλυνση που προκαλούν είναι η αυταπάτη (*moha*). Γι' αυτό λέει ο Βούδας τα εξής:

¹⁰ Ο.π.: «*āsava-nirodhā, avijjā-nirodho*».

¹¹ Μ I, 36. *Mahāsaccaka-sutta*, σ. 249.

«Αυτόν αποκαλώ αυταπατώμενο (*sammūlha*), που δεν έχει εγκαταλείψει τα *άσαβα*, και αυτόν αποκαλώ μη αυταπατώμενο, που έχει εγκαταλείψει τα *άσαβα*».¹²

Εδώ έχουμε την αυταπάτη η οποία, όπως προαναφέραμε, είναι παρεμφερής όρος της άγνοιας.

Τα *άσαβα* είναι ριζωμένα σε όλα τα έμβια όντα και μπορούν να εμφανιστούν στην επιφάνεια του νου οποιαδήποτε στιγμή και σε οποιοδήποτε μέρος της ύπαρξης. Βρίσκονται υπολανθάνοντα από αόριστο χρόνο και θεωρούνται ισχυρά μεθυστικά ή ναρκωτικές ουσίες που μωραίνουν τα όντα και προκαλούν τλαιπωρία, οδύνες και βάσανα. Είναι νοητικές τάσεις που «μεθούν» τον νου (τον ζαλίζουν, τον θολώνουν, τον συγχέουν) και παράγουν ψευδή συναισθήματα ευχαρίστησης, ώστε να μην μπορεί ο νους να ανέλθει σε υψηλότερα επίπεδα κατανόησης και σοφίας. Υπάρχουν τα εξής τέσσερα *άσαβα*:

1. το *άσαβα* της αισθησιακής ηδονής ή της προσκόλλησης σε ηδονικές απολαύσεις (*kāmāsava*),
2. το *άσαβα* της προσκόλλησης στην ύπαρξη (*bhavāsava*),
3. το *άσαβα* των υποθετικών απόψεων (*ditthāsava*), και
4. το *άσαβα* της άγνοιας (*avijjāsava*).¹³

Οι Βούδες και οι Άξιοι μαθητές (*Arahant*) είναι απελευθερωμένοι από τα *άσαβα* επειδή τα έχουν εξαλείψει και έτσι ονομάζονται *khīṇāsava*.¹⁴ Συνεπώς, συχνά βρίσκουμε στις Ομιλίες του Βούδα την εξάλειψη των *άσαβα* να αναφέρεται ως ένα από τα κυριότερα καθήκοντα ενός μαθητή. Η γνώση αυτής της εξάλειψης ονομάζεται «γνώση της εξάλειψης των *άσαβα*»

¹² Ο.π.

¹³ D II, *Mahāparinibbāna-sutta*, σ. 80· Ps *Ānantarikasamādhīṇāṇaniddeso*.

¹⁴ Π.χ. S I, *Jatā-sutta*, σ. 13· D III, *Dasuttara-sutta*, σ. 238: «*khīṇāsavo āsavāṇaṇ khayāṇ patijjānāti – ‘khīṇā me āsavā’ ti*».

(*āsavakhaya-ñāṇa*).¹⁵ Αυτή η γνώση είναι μία από τις έξι ανώτερες γνώσεις (*abhiñña*, βλ. Γλωσσάρι) και είναι η μόνη που επιφέρει την πλήρη εξάλειψη και την ελευθερία από όλες τις νοητικές μολύνσεις, και επομένως την πλήρη Φώτιση.

Τα Άσαβα δεν είναι η «Αναίτια Πρωταρχική Αιτία» της Ύπαρξης

Και ξανά, τα *άσαβα* (οι νοητικές διαφθορές) δεν πρέπει να θεωρούνται η «αναίτια πρωταρχική αιτία» της ύπαρξης. Δεν είναι άνευ αιτίας ή άνευ συνθήκης (*ahetu-apaccaya*), διότι η αιτία και η συνθήκη τους καθορίζονται σε μια Ομιλία ως εξής: «Με την έγερση της άγνοιας εγείρονται τα *άσαβα*».¹⁶ Τα *άσαβα* λοιπόν εξαρτώνται από την άγνοια και δεν λειτουργούν αυτόνομα. Καθορίζεται επίσης στην ίδια Ομιλία ότι «Με την παύση της άγνοιας παύουν και τα *άσαβα*».¹⁷ Σύμφωνα με τη σύντομη διατύπωση της Εξαρτώμενης Γένεσης, αυτό σημαίνει ότι:

Με την έγερση της άγνοιας (A) εγείρονται και τα *άσαβα* (B).

Με την παύση της άγνοιας (A) παύουν και τα *άσαβα* (B).

Επομένως, θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι, ενώ τα *άσαβα* είναι η συνθήκη για την άγνοια, η άγνοια με τη σειρά της είναι η συνθήκη για τα *άσαβα*. Και πάλι, ενώ η άγνοια είναι η συνθήκη για τα *άσαβα*, τα *άσαβα*—που περιλαμβάνουν το *άσαβα* της άγνοιας—είναι με τη σειρά τους η συνθήκη για την άγνοια. Οπότε, η άγνοια σε οποιαδήποτε ύ-

¹⁵ D I, *Sāmaññaphala-sutta*, σ. 83.

¹⁶ M I, *Sammādiṭṭhi-sutta*, σ. 55: «*avijjā-samudayā āsava-samudayo*».

¹⁷ Ο.π.: «*avijjā-nirodhā, āsava-nirodho*».

παρξη εξαρτάται από την άγνοια της προηγούμενης ύπαρξης. Αυτή η αλληλοδιαδοχή συνεχίζεται με τα νοητικά φαινόμενα να συμβαίνουν κυκλικά και όχι γραμμικά. Αυτό σημαίνει ότι κανένα πρώτο σημείο της άγνοιας δεν μπορεί να ανακαλυφθεί, και ως εκ τούτου η περιπλάνηση στον επώδυνο κύκλο της ύπαρξης (*σανσάρα*) είναι χωρίς ευδιάκριτη αρχή. «Ένα πρώτο σημείο της άγνοιας δεν μπορεί να διακριθεί, ότι δηλαδή από εδώ και πριν δεν υπήρχε η άγνοια, αλλά εμφανίστηκε μετέπειτα. Παρ' όλα αυτά, μπορεί να βρεθεί η συγκεκριμένη συνθήκη της (*idappaccaya*)», όπως είπε ο Βούδας.¹⁸

Εδώ βλέπουμε ότι ο Βουδισμός δεν είναι αγνωστικιστικός, διότι μπορεί να μην αναφέρει μια πρώτη αρχή—θα ήταν μάταιος κόπος να προσπαθεί κανείς να βρει ένα μεμονωμένο σημείο εκκίνησης μέσα σ' αυτόν τον αέναο κύκλο της ύπαρξης των έμβιων όντων—αλλά αναφέρει τη συγκεκριμένη συνθήκη, δηλαδή πώς εγείρεται η άγνοια τώρα. Αυτόν τον μηχανισμό για το πώς συνθηκοεξαρτώνται όλα τα φαινόμενα και πώς συνδυάστηκαν στο μακρινό παρελθόν, μπορούμε να τον ανακαλύψουμε και να τον κατανοήσουμε στην παρούσα στιγμή. Διότι ο ίδιος μηχανισμός λειτουργεί και τώρα.

Ο διορατικός διαλογισμός, τον οποίο θα αναφέρουμε στο Κεφ. X, συμβάλλει στην κατανόηση αυτού του μηχανισμού μέσω της συστηματικής παρατήρησης, εξέτασης, ανάλυσης και μελέτης του υλικού σώματος, των αισθημάτων, των σκέψεων, και των νοητικών αντικειμένων, με σκοπό την αυτογνωσία. Αυτός ο διαλογισμός μάς βοηθά να κατανοήσουμε πώς αυτά τα νοητικά και υλικά φαινόμενα συνδυάζονται στην παρούσα στιγμή, ρίχνοντας φως στον τρόπο με τον οποίο λειτουργούν όπως και στο παρελθόν. Έτσι, δεν χρειάζεται κάποιος να πάει πολύ βαθιά πίσω στο παρελθόν για να δει τον μηχανισμό που υπάρχει αυτή τη στιγμή μπροστά του.

¹⁸ A V, *Avijjā-sutta*, σ. 112.

Ο Βούδας λοιπόν επικεντρώνει την προσοχή του στις συγκεκριμένες συνθήκες της παρούσας στιγμής, για το πώς δημιουργούνται αυτά τα φαινόμενα, ώστε να κατανοήσουμε επαγωγικά ότι κάπως έτσι άρχισαν στο παρελθόν.

Από την άλλη πλευρά, εάν κατανοήσουμε τον μηχανισμό και αφαιρέσουμε ορισμένες αιτίες και συνθήκες, μπορούμε να τον απενεργοποιήσουμε. Γνωρίζοντας ότι αυτός ο μηχανισμός επιφέρει όλο τον υπαρξιακό πόνο και γνωρίζοντας τις αιτίες και τις συνθήκες που τον προκαλούν, μπορούμε να τις εξαλείψουμε και να τον θέσουμε εκτός λειτουργίας.

Σε αυτήν την περίπτωση, μπορεί κάποιος να απαλλαγεί από την άγνοια σχετικά με αυτόν τον μηχανισμό, διακρίνοντας τις συγκεκριμένες συνθήκες που τον θέτουν σε λειτουργία.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι ο Βούδας έκανε την ίδια δήλωση σχετικά με το πρώτο σημείο της άγνοιας που δεν μπορεί να διακριθεί ακόμη και στην περίπτωση της επιθυμίας για ύπαρξη (*bhava-taṇhā*), λέγοντας τα εξής:

«Ένα πρώτο σημείο της επιθυμίας για ύπαρξη δεν μπορεί να διακριθεί, δηλαδή ότι από εδώ και πριν δεν υπήρχε η επιθυμία για ύπαρξη, αλλά εμφανίστηκε μετέπειτα. Παρ' όλα αυτά, μπορεί να βρεθεί η συγκεκριμένη συνθήκη της (*idappaccaya*). Και ποια είναι αυτή; Είναι η άγνοια».¹⁹

Αυτή η επιθυμία και η άγνοια ονομάζονται εξέχουσες αιτίες των εκούσιων πράξεων (*kamma*) ή των βουλητικών δραστηριοτήτων (*saṅkhāra*) που οδηγούν σε δυστυχείς ή ευτυχείς προορισμούς. Καθώς η άγνοια εξακολουθεί να υπάρχει, ακόμη και με έναν πολύ λεπτό τρόπο, μέχρι την επίτευξη της Αξιότητας (*Arahatta*), θεωρείται το τελευταίο από τα δέκα νοητικά δεσμά (*saṃyojana*) που δεσμεύουν τα όντα στον κύκλο της επαναγέννησης.

¹⁹ A V, *Taṇhā-sutta*, σ. 116.

Δεδομένου ότι οι δύο πρώτες φαύλες ρίζες των πράξεων, η απληστία (*lobha*) και το μίσος (*dosa*), είναι αυτές οι ίδιες ριζωμένες στην άγνοια, όλες οι φαύλες νοητικές καταστάσεις είναι συνεπώς αδιαχώριστα συνδεδεμένες με αυτήν. Επομένως, η εξάλειψη της άγνοιας μέσω της άμεσης διόρασης (*vipassanā*) των τριών χαρακτηριστικών της ύπαρξης (*tilakkhaṇa*) θέτει τέλος στις φαύλες νοητικές καταστάσεις και στον επώδυνο κύκλο της *σασάρα*.

Η απαρχή του σύμπαντος

Η επικρατούσα επιστημονική θεωρία για την αρχή του σύμπαντος είναι η Μεγάλη Έκρηξη (*Big Bang*). Ωστόσο, μια πιο συγκεκριμένη θεωρία που ονομάζεται το «Μεγάλο Τίναγμα» (*Big Bounce*)²⁰ προτείνει ότι το σύμπαν θα μπορούσε να καταρρεύσει σε μια κατάσταση από όπου άρχισε και στη συνέχεια να πυροδοτήσει μια Μεγάλη Έκρηξη. Έτσι, το σύμπαν θα μπορούσε να διαρκέσει για πάντα, περνώντας μέσα από φάσεις διαστολής με Μεγάλη Έκρηξη και συστολής με Μεγάλη Κατάρρευση (*Big Crunch*).

Μερικοί επιστήμονες αναφέρονται επίσης στο ταλαντευόμενο ή κυκλικό μοντέλο του σύμπαντος (*cyclic or oscillating model*)²¹ και αναρωτιούνται: «Είναι η ιστορία του σύμπαντος απλώς ένας επαναλαμβανόμενος κύκλος;» Αυτό είναι ένα από τα κοσμολογικά μοντέλα στα οποία το σύμπαν ακολουθεί άπειρους αυτοσυντηρούμενους κύκλους. Για παράδειγμα, η θεωρία του ταλαντευόμενου σύμπαντος που εξετάστηκε περιληπτικά από τον Αϊνστάιν το 1930, θεωρεί ότι το σύμπαν υπόκειται σε μια σειρά ταλαντώσεων, ξεκινώντας από μια Μεγάλη Έκρηξη και καταλήγοντας με μια Μεγάλη Κατάρρευση.

Φυσικά, εξετάζονται και πολλές άλλες εκδοχές, αλλά η άποψη αρκετών επιστημόνων είναι ότι η Μεγάλη Έκρηξη δεν

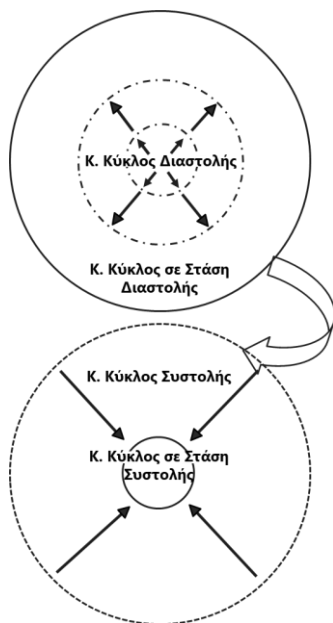
²⁰ <https://shorturl.at/qrRWX>.

²¹ <https://shorturl.at/sEO07>.

είναι η απαρχή του σύμπαντος, αλλά απλώς μια επανάληψη που έχει συμβεί πάρα πολλές φορές μετά από μια Μεγάλη Κατάρρευση. Επιπλέον, η ανακάλυψη της σκοτεινής ενέργειας παρέχει νέα ελπίδα για μια κυκλική κοσμολογία.

Η εξήγηση που δίνει ο Βούδας για το σύμπαν συμφωνεί σε μεγάλο βαθμό με το κυκλικό ή ταλαντευόμενο μοντέλο επειδή αναφέρεται σε «Κοσμικούς Κύκλους» (*Kappa*), οι οποίοι σχετίζονται με τους κύκλους της διαστολής και της συστολής του σύμπαντος. Πιο συγκεκριμένα, αναφέρεται στον «Μεγάλο Κοσμικό Κύκλο» (*Mahā Kappa*) με αδιανόητα μεγάλο χρονικό διάστημα, ο οποίος αποτελείται από τέσσερις φάσεις μικρότερων κοσμικών κύκλων (*Kappa*) ως εξής:

- Ο κοσμικός κύκλος της διαστολής του σύμπαντος (*vinatṭa-kappa*) και
- ο κοσμικός κύκλος σε στάση διαστολής του σύμπαντος (*vinatṭa-tṭhāyi-kappa*).
- Ο κοσμικός κύκλος της συστολής του σύμπαντος (*saṇvatṭa-kappa*) και
- ο κοσμικός κύκλος σε στάση συστολής του σύμπαντος (*saṇvatṭa-tṭhāyi-kappa*).²²

Δηλαδή όταν ένας Μεγάλος Κοσμικός Κύκλος εξελίσσεται, αρχικά διαστέλλεται και κατόπιν παραμένει σε κατάσταση διαστολής. Στη συνέχεια, συστέλλεται και κατόπιν παραμένει σε κατάσταση συστολής.

²² A II, *Kappa-sutta*, σ. 142.

Αμέτρητοι κοσμικοί κύκλοι έχουν επαναληφθεί στο παρελθόν, για τους οποίους ο Βούδας λέει τα εξής: «Πάμπολλοι κοσμικοί κύκλοι παρήλθαν και πέρασαν. Δεν είναι εύκολο να μετρηθούν ότι είναι τόσες εκατοντάδες, τόσες χιλιάδες, τόσες εκατοντάδες χιλιάδες».²³

Η καταστροφή ή η «Μεγάλη Κατάρρευση» ενός Μεγάλου Κοσμικού Κύκλου του σύμπαντος συμβαίνει κατά τη συστολή, όταν κυρίως τα ηλιακά συστήματα συγκρούονται μεταξύ τους προκαλώντας μεγάλες εκρήξεις, και το σύμπαν καταστρέφεται από το πυρ ή την υψηλή θερμοκρασία.²⁴

Κατά τη διαστολή δημιουργούνται εκ νέου ηλιακά κ.λπ. συστήματα. Έτσι, ο Βούδας αναφέρει για τον αχανή χώρο στο σύμπαν με μυριάδες ηλιακά συστήματα (*sakka-vāḷā*) ή κοσμικά συστήματα (*loka-dhātū*). Τα κοσμικά συστήματα διακρίνονται ως εξής:

α) Το χιλιαπλάσιο μικρό κοσμικό σύστημα (*sahassī-cūḷanikā-loka-dhātu*) με εκατοντάδες και χιλιάδες ηλιακά συστήματα (*sahassadhā loko*), που στη σύγχρονη ορολογία φαίνεται να αναλογεί με έναν γαλαξία.

β) Το διχιλιαπλάσιο μεσαίο κοσμικό σύστημα (*dvisahassī-majjhīmikā-loka-dhātu*), που είναι χίλιες φορές ένα «χιλιαπλάσιο μικρό κοσμικό σύστημα», δηλαδή 1000^2 ή $1000 \times 1000 = 1.000.000$ γαλαξίες σε σμήνος.

γ) Το τριχιλιαπλάσιο μεγάλο κοσμικό σύστημα (*tisahassī mahāsahassī lokadhātu*), που είναι τρεις χίλιες φορές ένα «χιλιαπλάσιο μικρό κοσμικό σύστημα», δηλαδή 1000^3 ή $1000 \times 1000 \times 1000 = 1.000.000.000$ γαλαξίες σε υπερσμήνος.²⁵

²³ S II, *Sāvaka-sutta*, σ. 182.

²⁴ Πρβλ. A IV, *Satta-sūriya-sutta*, σ. 100.

²⁵ A I, *Cūḷanikā-sutta*, σ. 226.

Υπάρχουν πάμπολλα τέτοια κοσμικά συστήματα διάσπαρτα στις απέραντες εκτάσεις του σύμπαντος. Παρότι αυτές οι αναφορές φαίνονται υπερβολικές και απίθανες, η σύγχρονη επιστήμη έχει επιβεβαιώσει την ύπαρξη σμηγνών και συμπλεγμάτων μυριάδων γαλαξιών. Το διαστημικό τηλεσκόπιο Hubble Space, για παράδειγμα, έχει παράσχει στοιχεία για την ύπαρξη περίπου 125 δισεκατομμυρίων γαλαξιών στο σύμπαν που είμαστε σε θέση να παρατηρήσουμε. Μέχρι τον 17ο αιώνα η δυτική επιστήμη γνώριζε μόνο το δικό μας ηλιακό σύστημα και πολύ λίγα για τον δικό μας γαλαξία. Δεν υπήρχε γνώση για την ύπαρξη άλλων γαλαξιών στο σύμπαν, παρά μόνο από το 1925. Περαιτέρω έρευνες αποκάλυψαν τη διαστολή και το αχανές του σύμπαντος, μόνο μέρος του οποίου έχει ανακαλυφθεί μέχρι σήμερα, ενώ αναμένεται να ανακαλυφθούν πολύ περισσότερα.

Ο Βούδας, σε ομοιότητα με ορισμένες σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες, αναφερόταν σε ένα εκτεταμένο σύμπαν χωρίς συγκεκριμένη αρχή, το οποίο αυτοδημιουργείται, εξελίσσεται και αυτοκαταστρέφεται διαρκώς σε χώρο και χρόνο. Η έννοια ενός τέτοιου σύμπαντος, όπου οι μορφές της ύλης αλλάζουν αδιάκοπα βάσει φυσικών νόμων διατήρησης και μετασχηματισμού, είναι μια ιδέα που βρίσκει αντιστοιχίες τόσο σε ορισμένες επιστημονικές θεωρίες όσο και στον Βουδισμό.

Όσο για τον χρόνο, ποια είναι η χρονική διάρκεια ενός Μεγάλου Κοσμικού Κύκλου; Ο Βούδας δίνει ένα εντυπωσιακό παράδειγμα: «Ας υποθέσουμε ότι υπήρχε ένας τεράστιος συμπαγής βράχος χωρίς τρύπες ή ρωγμές, και στο τέλος κάθε εκατό χρόνων ένας άνθρωπος το χτυπούσε μία φορά με ένα κομμάτι λεπτού βαμβακερού υφάσματος.²⁶ Ο τεράστιος βράχος, με αυτή την προσπάθεια, θα φθειρόταν και θα εξαφανιζό-

²⁶ *Kāsika vattha* (κυριολ. το ύφασμα από το *Kāsi*, το σημερινό Βαρανάσι) συχνά θεωρείται από μερικούς ότι είναι από μετάξι. Ωστόσο, το επεξηγηματικό σχόλιο διευκρινίζει ότι αποτελείται από ένα εξαιρετικά λεπτό ύφασμα, το οποίο φτιάχνεται από νήμα κλωσμένο με τρεις ίνες βαμβακιού.

ταν γρηγορότερα απ' ότι ο κοσμικός κύκλος. Τόσο πολύ χρόνο διαρκεί ένας κοσμικός κύκλος». ²⁷

Ο χρόνος λοιπόν είναι αχανής και είναι σχεδόν αδύνατο να μετρηθεί πόσος χρόνος χρειάζεται για να διαλυθεί ο βράχος μόνο από το χτύπημα ενός υφάσματος, καθώς απειροελάχιστοι κόκκοι αφαιρούνται από αυτόν μία φορά σε εκατό χρόνια.

Επομένως, η απαρχή του σύμπαντος ή του κόσμου είναι αδιανόητη αν λάβουμε υπόψη ότι και οι κοσμικοί κύκλοι που έχουν παρέλθει στο άπειρο βάθος του παρελθόντος είναι αμέτρητοι. Το ίδιο ισχύει και για την απαρχή των έμβιων όντων που περιπλανιούνται στον επώδυνο κύκλο της ύπαρξης (*σανσάρα*). Σύμφωνα με τον Βούδα:

«Αυτή η *σανσάρα* είναι χωρίς ορατή άκρη, και η πρώτη αρχή των όντων που περιπλανιούνται και περιφέρονται εμποδισμένα από την άγνοια (*avijjā*) και δεσμευμένα από τα δεσμά της επιθυμίας (*taṇhā*) δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή». ²⁸

Δεν μπορούμε να γνωρίζουμε ακριβώς την πρώτη αρχή της ζωής στο βαθύ παρελθόν. Παρόλο που οι παλαιοντολόγοι έχουν εντοπίσει την εμφάνιση της ζωής πάνω στον πλανήτη Γη πριν από περίπου 3,8 δισεκατομμύρια χρόνια, η ζωή δεν ξεκίνησε απαραίτητως τη στιγμή εκείνη. Σύμφωνα με τον Βουδισμό, η ζωή υπήρχε και υπάρχει σε άλλους πλανήτες, ²⁹ καθώς και σε αμέτρητους Μεγάλους Κοσμικούς Κύκλους. Όσον αφορά έναν μόνο Μεγάλο Κοσμικό Κύκλο, ο Βούδας λέει τα εξής:

«Ένα άτομο που περιπλανιέται και περιφέρεται σε έναν μόνο Μεγάλο Κοσμικό Κύκλο μέσα σε αυτή τη μακρά πορεία της *σανσάρα* θα άφηνε πίσω του έναν σωρό οστών τόσο μεγάλο όσο ένα βουνό, αν κάποιος συνέλεγε αυτά τα οστά,

²⁷ S II, *Pabbatasutta*, σ. 181.

²⁸ S II, *Puggala-sutta*, σ. 185.

²⁹ A V, *Paṭhamakosala-sutta*, σ. 59.

και ό,τι συνέλεγε δεν θα εξαφανίζονταν. Για ποιον λόγο; Επειδή αυτή η *σανσάρα* είναι χωρίς ορατή άκρη...».

Αν εξετάσουμε τη ζωή μας στον πλανήτη Γη, ζούμε κυρίως πάνω σε οστά ζώων και ανθρώπων που έχουν αφήσει τους σκελετούς τους στο έδαφος για δισεκατομμύρια χρόνια. Φυσικά, πολλά από αυτά έχουν γίνει χώμα και αφανίστηκαν, ενώ άλλα έχουν γίνει απολιθώματα. Επειδή όμως είναι αμέτρητα όντα που έχουν αποθάνει, δεν υπάρχει κανένα μέρος στη γη όπου πατάμε χωρίς κάποιο ον να έχει αφήσει τον σκελετό του σε έναν σωρό άλλων οστών, συμπεριλαμβανομένων των σκελετών σε νεκροταφεία. Γι' αυτό λέει ο Βούδας:

«Για πολύ καιρό έχετε βιώσει ταλαιπωρία, βάσανα και δυστυχία, και έχετε γεμίσει τα νεκροταφεία. Είναι πλέον αρκετό για να νιώσετε αποστροφή προς όλες τις δραστηριότητες, αρκετό για να γίνετε αποπαθιασμένοι και αρκετό για να απελευθερωθείτε από αυτές χωρίς προσκόλληση».³⁰

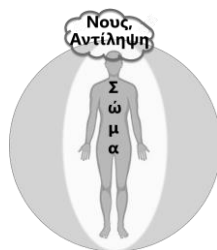
Ο κόσμος της εμπειρίας

Σχετικά με την απαρχή του σύμπαντος ή του κόσμου, πρέπει να επισημανθεί ότι ο κόσμος για τον οποίο ο Βούδας νοιάζεται δεν είναι ο αχανής μακρόκοσμος με τους κοσμικούς του κύκλους, αλλά κυρίως «ο κόσμος της εμπειρίας» ή «ο κόσμος των βουλητικών δραστηριοτήτων» μέσω των οποίων αποκτάται η εμπειρία. Ακόμη και ο εξωτερικός κόσμος των αισθητηριακών αντικειμένων έχει ενδιαφέρον μόνο στον βαθμό που χρησιμεύει ως απαραίτητη εξωτερική συνθήκη για εμπειρία.

Πού όμως βρίσκεται αυτός «ο κόσμος της εμπειρίας», πού η απαρχή του, πού το τέλος του; Η απάντηση του Βούδα είναι η εξής:

³⁰ S II, *Tiṇakaṭṭha-sutta*, σ. 177.

«Σ' αυτό το σώμα μήκους μιας οργιάς, με τον νου και την αντίληψή του, δηλώνω τον κόσμο, την προέλευση (απαρχή) του κόσμου, την κατάπαυση (τέλος) του κόσμου και την πρακτική που οδηγεί στην κατάπαυση του κόσμου».³¹

Αυτή η περιεκτική ρήση μπορεί να είναι η πιο βαθυστόχαστη δήλωση στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης. Συγκεκριμένα, ο μικρόκοσμος της εμπειρίας με το σώμα κ.λπ. είναι τα έξι αισθητήρια όργανα μέσω των οποίων αποκτά κάποιος αντίληψη, νόηση ή συνείδηση του κόσμου.³² Έτσι, όταν ο Βούδας αναφέρεται στην απαρχή του κόσμου (*lokassa samudaya*), εξηγεί την Εξαρτώμενη Γένεση, πώς εξαιτίας των αισθητήριων οργάνων του ματιού, του αυτιού κ.λπ. και των αντίστοιχων αισθητηριακών αντικειμένων διεγείρεται η αισθητήρια και η νοητική συνείδηση και επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη, δημιουργείται το αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη, δημιουργείται η επιθυμία. Με την επιθυμία ως συνθήκη, δημιουργείται η προσκόλληση. Με την προσκόλληση ως συνθήκη, δημιουργείται το γίνεσθαι των πράξεων. Με το γίνεσθαι των πράξεων ως συνθήκη, δημιουργείται η γέννηση. Με τη γέννηση ως συνθήκη, δημιουργείται το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη και το άγχος. Αυτή είναι η «απαρχή» του κόσμου.³³

Τώρα ο κόσμος των έξι αισθητήριων οργάνων είναι συνθηκοκρατημένος, έχοντας προκύψει από μια αλυσίδα συνθηκών που είναι ριζωμένες στην άγνοια και την επιθυμία. Με την αφαίρεση όμως της άγνοιας και της επιθυμίας, η εκ νέου έγερση των έξι αισθητήριων οργάνων μπορεί να αποφευχθεί, και ως εκ τούτου η εκδήλωση του κόσμου τελειώνει.

³¹ S I, *Rohitassa-sutta*, σ. 62.

³² S II, *Lokantagamana-sutta*, σ. 95.

³³ S II, *Loka-sutta*, σ. 73.

Ουσιαστικά όμως η απαρχή του κόσμου (*lokassa samudaya*) είναι η απαρχή του υπαρξιακού πόνου (*dukkhassa samudaya*), ενώ το τέλος του κόσμου (*lokassa atthaṅgama*) είναι το τέλος του υπαρξιακού πόνου (*dukkhassa atthaṅgama*).³⁴ Γι' αυτό λέει ο Βούδας ότι «χωρίς να φτάσει κανείς στο τέλος του κόσμου, δεν υπάρχει το τέλος του υπαρξιακού πόνου».³⁵

Όσον αφορά το τέλος του κόσμου ή του σύμπαντος όπου κάποιος δεν γεννιέται, δεν γερνά, δεν πεθαίνει και δεν επαναγεννιέται, τούτο δεν μπορεί να το γνωρίσει, να το δει ή να το επιτύχει κάποιος με ταξίδια στον χωροχρόνο του διαστήματος.³⁶ Ωστόσο, μπορεί να το επιτύχει με την καλλιέργεια της Ευγενούς Οκταμελούς Οδού. Η άρτια ανάπτυξη της Οδού προκαλεί την εξάλειψη της άγνοιας και της επιθυμίας, και με την απομάκρυνσή τους αφαιρείται η σχετική συνθηκοκρατία για την εκ νέου έγερση των αισθητήριων οργάνων και ως εκ τούτου για την επανεμφάνιση ενός «κόσμου της εμπειρίας του πόνου».

Τώρα θα εξετάσουμε πώς η άγνοια γίνεται η συνθήκη για τις βουλητικές δραστηριότητες.

2. Οι βουλητικές δραστηριότητες

Ο δεύτερος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι οι βουλητικές δραστηριότητες, για τις οποίες ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με την άγνοια ως συνθήκη δημιουργούνται οι βουλητικές δραστηριότητες (*saṅkhārā*)».

³⁴ S II, *Dukkha-sutta*, σ. 71 και *Loka-sutta*, σ. 73.

³⁵ S IV, *Lokantagamana-sutta*, σ. 93.

³⁶ S I, *Rohitassa-sutta*, σ. 62.

Οι βουλητικές δραστηριότητες είναι βασικά *καρμικές* πράξεις που κάνει ένα έμβιο ον μέσα στον χωροχρόνο. Όταν το νοητικό συνεχές του είναι εμποτισμένο με άγνοια, τότε η βουλητική του δραστηριότητα δημιουργεί *κάρμα* (εκούσιες πράξεις), με την ισχύ του οποίου παράγονται αποτελέσματα στο μέλλον. Ως εκ τούτου, η άγνοια ονομάζεται η κύρια συνθήκη για τις *καρμικές* δραστηριότητες.

Για να κατανοήσουμε την κυριολεκτική σημασία του όρου *σανκχάρα* (*saṅkhārā*), πρέπει πρώτα να κάνουμε μια γλωσσική και εννοιολογική ανάλυση και στη συνέχεια θα εξηγήσουμε πώς τα *σανκχάρα* συμβαίνουν στην καθημερινή μας ζωή και πώς συνδέονται με την άγνοια.

Γλωσσική και εννοιολογική ανάλυση

Η λέξη *saṅkhāra* (σανσκ. *saṅskāra*, *σανσκάρα*) σχηματίζεται από το πρόθεμα *saṅ* (συν, με, μαζί) και τη ρηματική ρίζα *kara* ή *kar*, όπου το *kara* αντικαθίσταται από το *khāra*,³⁷ που σημαίνει «κάνω», «πράττω», «δημιουργώ», «ενεργώ», «δρω», «λειτουργώ», «σχηματίζω», «κατασκευάζω», «παρασκευάζω» κ.λπ. Λέξεις από τη ρίζα *kara* (κάνω) εμφανίζονται σε μεγάλη συχνότητα στη γλώσσα Πάλι, όπως επίσης και το ρήμα «κάνω» στη νεοελληνική γλώσσα, που είναι ίσως το πιο εύχρηστο και εμφανίζεται σε πληθώρα φράσεων με ποικιλία χρήσεων και σημασιών.

Γενικά *saṅ+khāra* σημαίνει «σύνολο ενεργειών», «δραστηριότητες», «δράση», «ενέργεια», «λειτουργία», «διεργασία»,

³⁷ Αυτή η αντικατάσταση είναι συνήθης μετά τα προθέματα *saṅ*, *upa*, *parā*, *pari* και τη λέξη *pura*, όπου η ρίζα *kara* ή *kar* παίρνει τη μορφή *khar* ή *khār*. Π.χ. *parikkhāro* (το αναγκαίο) από το *pari+kara*· *purakkharoti* (βάζει μπροστά) από το *pura+kara*. Βλ. Duroiselle, Charles (1997): *A Practical Grammar of the Pāli Language*, § 520.

«διαδικασία» (σειρά ενεργειών). Τα *σανκχάρα* είναι λοιπόν μια δυναμική διαδικασία δραστηριότητας και όχι κάτι παθητικό. Είναι ένας συχνός και σημαντικός όρος στη βουδιστική ψυχολογία και φιλοσοφία, με πολλές έννοιες και διαφορετικές αποχρώσεις νοήματος ανάλογα με τα συμφραζόμενα. Στα συμφραζόμενα της Εξαρτώμενης Γένεσης σχετίζεται με δυο βασικές έννοιες.

A. Σχετίζεται με τις «εκούσιες πράξεις» (*kamma* ή *karma*), δηλώνοντας την πρόθεση ή βούληση (*sañcetanā*) που εκδηλώνεται ως σωματική (*kāya-*), λεκτική (*vacī-*) ή νοητική πρόθεση (*mano-sañcetanā*), και η οποία προκαλεί τη σωματική (*kāya-*), λεκτική (*vacī-*) ή νοητική «δραστηριότητα» (*mano-sañkhāra*).³⁸ Η πρόθεση ή βούληση (*sañcetanā*, *cetanā*) συνδέεται στενά με το *kamma* (επίσης από τη ρίζα *kara*). Όπως εξηγεί ο Βούδας: «Τη βούληση (*cetanā*) είναι που αποκαλώ *kamma*».³⁹ Έτσι, *sañkhāra* σημαίνει εδώ την «εκ προθέσεως / εκούσια / βουλευτική δραστηριότητα», όπου «δραστηριότητα» είναι το σύνολο ενεργειών που αφορούν μια αλληλουχία συγκεκριμένων πράξεων.

B. Σχετίζεται με τον 2ο παράγοντα της «Εξαρτώμενης Γένεσης» και ως *σανκχάρα* έχει την ενεργή διάσταση, δηλώνοντας το *kamma*, δηλαδή την καλή ή φαύλη πρόθεση (*cetanā*) της σωματικής (*kāya-*), λεκτικής (*vacī-*) ή νοητικής «δραστηριότητας» (*citta-* ή *mano-sañkhāra*).⁴⁰ Σε αυτό το πλαίσιο, το *sañkhāra* έχει την έννοια «καρμικές δραστηριότητες», οι οποίες είναι συνθηκοκρατημένες από τον 1ο παράγοντα, την άγνοια (*avijjā*).

Στο ίδιο πλαίσιο, ως *σανκχάρα* ορίζονται και α) οι «αξιέπαινες ή καλές δραστηριότητες/ενέργειες» (*puññā-*), β) οι «α-

³⁸ S II, *Bhūmija-sutta*, σ. 39.

³⁹ A III, *Nibbedhika-sutta*, σ. 414.

⁴⁰ S II, *Vibhaṅga-sutta*, σ. 3.

ξιοκατάκριτες ή φαύλες δραστηριότητες» (*apuññā-*), και γ) οι «αδιατάρακτες δραστηριότητες» (*āneñja-abhisañkhārā*).⁴¹ Αυτή η τριπλή διαίρεση καλύπτει τις «καρμικές δραστηριότητες» των όντων σε όλες τις σφαίρες της ύπαρξης. Η πρώτη επεκτείνεται στην ηδονική και λεπτοφυή υλική σφαίρα, η δεύτερη στην ηδονική σφαίρα και η τρίτη μόνο στην άυλη σφαίρα.

Οι άνθρωποι εκτελούν δραστηριότητες, κι εδώ μπορούμε τουλάχιστον να τις διακρίνουμε από ηθικής πλευράς. Ορισμένες είναι αξιέπαινες, άλλες είναι αξιοκατάκριτες, κι άλλες είναι αδιατάρακτες, δηλαδή παθητικές δραστηριότητες στην έκσταση της άυλης σφαίρας, οι οποίες επιτυγχάνονται μόνο μέσω υψηλού βαθμού αυτοσυγκέντρωσης, κάτι που είναι σπάνιο μεταξύ των ανθρώπων.

Ο όρος *σανκχάρα* σχετίζεται επίσης με τα «πέντε συναθροίσματα» της ύπαρξης (*pañca-khandha*), όπου το *sañkhāra-khandha* (συνάθροισμα των νοητικών λειτουργιών) αποτελεί το τέταρτο συνάθροισμα και περιλαμβάνει όλες τις «νοητικές δραστηριότητες ή λειτουργίες» (*citta-sañkhāra*). Εδώ, πάλι, η πρόθεση ή βούληση (*cetanā*) αποτελεί τον πιο σημαντικό νοητικό παράγοντα.⁴² Στο Αμπιντχάμμα (*Abhidhamma*) και στα επεξηγηματικά σχόλια, το *sañkhāra-khandha* κατατάσσεται μαζί με τη βούληση ως γενική κατηγορία που περιλαμβάνει 50 νοητικούς παράγοντες (*cetasika*), όπως η μνήμη, ο λογισμός, ο συλλογισμός, η απληστία, το μίσος, η ζήλια, η αμφιβολία, η συμπόνια, η σοφία κ.λπ., οι οποίοι αναφέρονται συχνά στις Σούττες. Από αυτούς, οι 11 είναι *καρμικά* ουδέτεροι, οι 25 *καρμικά* καλοί (*kusala*) και οι 14 *καρμικά* φαύλοι (*akusala*).⁴³

Η βούληση

Από ηθική άποψη, οι *σανκχάρα* (δραστηριότητες) δηλώνουν την καλή ή φαύλη βούληση/πρόθεση (*cetanā*), η οποία είναι ο

⁴¹ S II, *Parivīmaṇsana-sutta*, σ. 81.

⁴² S III, *Uṇḍānaparipavatta-sutta*, σ. 60.

⁴³ Για άλλες έννοιες του όρου *σανκχάρα*, βλ. το λήμμα *sañkhāra* στο Γλωσσάρι αυτού του βιβλίου, όπου δίδονται οι έννοιες Δ, Ε, ΣΤ.

υπεύθυνος παράγοντας για την ηθική πράξη ή συμπεριφορά ενός ατόμου.

Η *cetanā* (από την ίδια ρίζα με τη *citta*, σκέψη) είναι ο νοητικός παράγοντας που ασχολείται με την πραγματοποίηση και επίτευξη ενός σκοπού που επιλέχθηκε και αποφασίστηκε εσκεμμένα και συνειδητά. Δηλαδή αναφέρεται στη θεληματική, εκούσια, βουλητική όψη της γνωστικής λειτουργίας και αποτελεί το κίνητρο πίσω από τις πράξεις (*kamma*). Ως βούληση, η *cetanā* έχει τα εξής γνωρίσματα:

1. Χαρακτηριστικό της είναι η κατάσταση της θέλησης.
2. Η λειτουργία της είναι να συσσωρεύει δραστηριότητες ή πράξεις (*kamma*).
3. Η εκδήλωσή της είναι ο συντονισμός των άλλων νοητικών παραγόντων για την επίτευξη της πράξης.
4. Η εγγύτατη αιτία της είναι οι σχετιζόμενοι νοητικοί παράγοντες.⁴⁴

Όπως κάποιος που απαγγέλλει το δικό του μάθημα και παρακινεί επίσης άλλους να απαγγείλουν τα δικά τους μαθήματα, κατά τον ίδιο τρόπο η βούληση, όταν παρακινείται από την άγνοια, και αρχίζει να λειτουργεί πάνω στο αισθητήριο αντικείμενό της, παρακινεί με τη σειρά της τους σχετιζόμενους νοητικούς παράγοντες να εκτελέσουν τις δικές τους λειτουργίες, όπως λογισμό, συλλογισμό, αποφασιστικότητα, αρέσκεια, επιθυμία για το αντικείμενο κ.λπ. Έτσι έχουμε πολλούς νοητικούς παράγοντες που παρακινούνται από τη βούληση, η οποία στη συνέχεια παρακινείται από την άγνοια, διότι κάποιος δεν γνωρίζει τις συνέπειες και τον πόνο που θα υποστεί.

Τοιουτοτρόπως, η βούληση είναι ο σημαντικότερος νοητικός παράγοντας για τη δημιουργία εκούσιων πράξεων και δραστηριοτήτων (*κάρμα*), λόγω του ότι η ίδια η βούληση είναι

⁴⁴ DhsA, *Phassapañcamakarāṣivāṇṇanā*, σ. 110· Vism, *Saṅkhāraḅbhan-dhakathā*.

αυτή που καθορίζει την ηθική ποιότητα μιας πράξης. Συνεπώς, όλες οι βουλευτικές πράξεις, δραστηριότητες, ενέργειες και συμπεριφορές αποτελούν το *κάρμα*.

Ο νόμος του *κάρμα* (*kamma-niyāma*), τον οποίο θα αναλύσουμε εκτενέστερα στο Κεφ. VIII, είναι αυτοσυντηρούμενος στη λειτουργία του, καθιστώντας βέβαιο ότι οι βουλευτικές πράξεις ή δραστηριότητες παράγουν τα αποτελέσματά τους ανάλογα με την ηθική τους ποιότητα, όπως και οι σπόροι παράγουν καρπούς ανάλογα με το είδος τους.

Για παράδειγμα, ο σπόρος του δηλητηριώδους φυτού στρύχνου δεν μπορεί να παράγει ως καρπό πορτοκάλια, αλλά μόνο στρύχνο. Ο σπόρος ενός ζαχαροκάλαμου παράγει γλυκιά γεύση, όχι πικρή. Παρόμοια, έχουμε τη φαύλη βούληση, που είναι ο σπόρος, τη φαύλη πράξη, που είναι ο βλαστός, και το φαύλο αποτέλεσμα, που είναι ο καρπός. Και ο φαύλος κύκλος συνεχίζεται βασιζόμενος στην άγνοια, δηλαδή στην έλλειψη γνώσης για τις συνέπειες και τα αποτελέσματα της μιζέριας, της δυστυχίας και της ταλαιπωρίας που πρόκειται να υποστεί κάποιος.

Αφετέρου, έχουμε την καλή βούληση, που είναι ο σπόρος, την καλή πράξη, που είναι ο βλαστός, και το καλό αποτέλεσμα, που είναι ο καρπός. Και ο ενάρετος κύκλος συνεχίζεται βασιζόμενος στην άγνοια, δηλαδή στην έλλειψη γνώσης για την ταλαιπωρία και τη μιζέρια που μπορεί να προκύψουν από τις καλές πράξεις. Αυτό οφείλεται στην αστάθεια που υπάρχει στον κόσμο. Τα αποτελέσματα ή επακόλουθα (*vipāka*) των καλών πράξεων δεν είναι αιώνια, λόγω της παροδικής τους φύσης.

Τα άμεσα αποτελέσματα του *κάρμα* είναι οι επακόλουθες καταστάσεις (*vipāka*) ευτυχίας ή δυστυχίας που βιώνει ο άνθρωπος μέσω της συνείδησης και των νοητικών παραγόντων. Αυτές εμφανίζονται όταν το *κάρμα* βρίσκει τις κατάλληλες συνθήκες να καρποφορήσει. Γι' αυτό, μόλις κάνει κάποιος μια πράξη, δεν σημαίνει πάντα ότι τα αποτελέσματά της θα εμφα-

νιστούν αμέσως, όπως ακριβώς ένας σπόρος μόλις φυτευτεί δεν βλασταίνει αμέσως. Χρειάζεται κάποιος χρόνος μέχρι να παρουσιαστούν οι κατάλληλες συνθήκες για την καρποφορία της.

Εξαίρεση στον νόμο του *κάρμα* αποτελούν οι Βούδες και οι Άραχαντ (Άξιοι), οι οποίοι έχουν εξαλείψει το παλιό τους *κάρμα* (*purāṇa-kamma*) με το να «στεγνώσουν» την «υγρασία της επιθυμίας» (*tañhā-sneha*) η οποία τροφοδοτεί τον σπόρο της *καρμικά* ενεργής συνείδησης που διεγείρεται μαζί με το *κάρμα*, προκειμένου να δώσει μελλοντικά αποτελέσματα (*vi-rāka*).⁴⁵

Δεν παράγουν και δεν συσσωρεύουν νέο *κάρμα* (*nava-kamma*),⁴⁶ επειδή έχουν εξαλείψει την άγνοια (αυταπάτη) και την επιθυμία ή το πάθος, που είναι οι ρίζες του *κάρμα*. Οι δραστηριότητές τους είναι απλώς λειτουργικές, όπως ένα δέντρο που παράγει μόνο άνθη αλλά όχι καρπό για να ριζώσει ξανά στο μέλλον.

Ωστόσο, ακόμα και οι Βούδες και οι Άραχαντ είναι βέβαιο ότι θα βιώσουν τα επακόλουθα ή τα αποτελέσματα του παρελθόντος των *κάρμα* ενόσω παραμένει η νοητική και σωματική τους συνέχιση, δηλαδή μέχρι να αποβιώσουν. Παρ' όλα αυτά, επειδή έχουν εγκαταλείψει την προσκόλληση, τα επακόλουθα του *κάρμα* δεν επηρεάζουν τον νου τους ως ευχάριστα ή δυσάρεστα. Έχουν ξεπεράσει τον κύκλο του *κάρμα* και τον μελλοντικό υπαρξιακό πόνο στους κόσμους της επαναγέννησης.

Το ζήτημα της ελεύθερης βούλησης

Υπάρχει η ελεύθερη βούληση στον νου των κοινών ανθρώπων; Το ζήτημα της ελεύθερης βούλησης καταλαμβάνει σημαντική θέση στη Δυτική σκέψη και φιλοσοφία. Αλλά, σύμφωνα

⁴⁵ Για την «υγρασία της επιθυμίας» (*tañhā-sneha*) σε σχέση με το *κάρμα* βλ. A I, *Paṭhamabhava-sutta*, σ. 223.

⁴⁶ Sn, *Ratana-sutta*, σ. 41: «*Khīṇaṇ purāṇaṇ nava natthi sambhavaṇ*».

με την Εξαρτώμενη Γένεση, το ζήτημα αυτό δεν ανακλύπτει και δεν μπορεί να ανακλύψει στη βουδιστική φιλοσοφία. Αν ολόκληρη η ύπαρξη είναι σχετική, συνθηκοκρατημένη και αλληλεξαρτώμενη, πώς μπορεί μόνο η βούληση να είναι ελεύθερη; Η βούληση, που περιλαμβάνεται στο τέταρτο συνάθροισμα (*saṅkhārakkhandha*), είναι, όπως και κάθε άλλη σκέψη, συνθηκοκρατημένη και σχετική (*paṭicca-samuppanna*). Η λεγόμενη «ελευθερία» αυτή καθαυτή δεν είναι απόλυτα ελεύθερη. Και αυτή επίσης είναι συνθηκοκρατημένη, εξαρτώμενη και σχετική. Μια τέτοια συνθηκοκρατημένη και σχετική «ελεύθερη βούληση» δεν απορρίπτεται. Διότι τίποτα, υλικό ή νοητικό, δεν μπορεί να είναι απολύτως ελεύθερο σε αυτόν τον κόσμο, καθώς τα πάντα είναι συνθηκοκρατημένα και σχετικά. Αν η Ελεύθερη Βούληση προϋποθέτει μια βούληση ανεξάρτητη από συνθήκες, ανεξάρτητη από αιτία και αποτέλεσμα, τότε κάτι τέτοιο δεν υπάρχει. Διότι, πώς μπορεί μια βούληση ή οτιδήποτε άλλο, εν πάση περιπτώσει, να εγείρεται χωρίς συνθήκες, πέρα από αιτία και αποτέλεσμα, όταν ολόκληρη η ζωή, ολόκληρη η ύπαρξη είναι συνθηκοκρατημένη και σχετική και εμπίπτει στον νόμο της αιτίας και του αποτελέσματος; Όχι μόνο η λεγόμενη ελεύθερη βούληση δεν είναι ελεύθερη, αλλά ακόμα και η ίδια η ιδέα της ελεύθερης βούλησης δεν είναι ελεύθερη και ανεξάρτητη από συνθήκες.⁴⁷

Εάν εξετάσουμε πιο αναλυτικά, θα καταλάβουμε πώς τα φαινόμενα γύρω μας επηρεάζουν τη βούλησή μας. Παρόλο που πιστεύουμε ότι παίρνουμε τις αποφάσεις μας, συχνά παίρνουμε αποφάσεις εξαναγκασμένοι από ανάγκες ή ερεθίσματα που προέρχονται από το εξωτερικό ή το εσωτερικό μας περιβάλλον, και αυτό επηρεάζει τη διαμόρφωση της βούλησής μας και τη διαφοροποίηση των αποφάσεων και της συμπεριφοράς μας.

⁴⁷ Rahula, Walpola (1974): *What the Buddha Taught*, Grove Press, New York, σ. 54.

Άγνοια και βουλητικές δραστηριότητες

Παραπάνω αναφέρθηκε ότι η άγνοια είναι η συνθήκη για τις βουλητικές δραστηριότητες (*sañkhārā*). Πώς συμβαίνει αυτό; Συμβαίνει εξαιτίας της άγνοιας για τις Τέσσερις Ευγενείς Αλήθειες και για τα τρία χαρακτηριστικά της ύπαρξης κ.λπ.

Όταν κάποιος δεν γνωρίζει την Ευγενή Αλήθεια του υπαρξιακού πόνου, αναζητά ευχαρίστηση στον κύκλο της υπαρξιακής περιπλάνησης και αντιλαμβάνεται λανθασμένα τον πόνο και την ταλαιπωρία ως κάτι ευχάριστο. Γι' αυτό κάποτε κάνει καλές δραστηριότητες, τις περισσότερες φορές φάυλες δραστηριότητες και πολύ σπάνια αδιατάρακτες δραστηριότητες μέσω των εκστάσεων. Ανάλογες δραστηριότητες κάνει όταν:

- Δεν γνωρίζει την Ευγενή Αλήθεια της προέλευσης του υπαρξιακού πόνου, δηλαδή την επιθυμία που συνοδεύεται από απόλαυση και πάθος, και αντιλαμβάνεται λανθασμένα την επιθυμία ως την προέλευση της ευτυχίας.
- Δεν γνωρίζει την Ευγενή Αλήθεια της παύσης του υπαρξιακού πόνου, δηλαδή το πλήρες μη πάθος και την κατάπαυση αυτής της ίδιας της επιθυμίας, και αντιλαμβάνεται λανθασμένα την παύση του υπαρξιακού πόνου να βρίσκεται σε κάποιον μελλοντικό προορισμό, όπως στην απόκτηση ηδονικών αγαθών, στην επαναγέννηση σε κάποιον παράδεισο ή στον εκμηδενισμό κατά τον θάνατο. Έτσι, κάνει διάφορες δραστηριότητες για αυτόν τον σκοπό.
- Δεν γνωρίζει την Ευγενή Αλήθεια της οδού που οδηγεί στην παύση του υπαρξιακού πόνου, δηλαδή την ορθή κατανόηση, τον ορθό λογισμό κ.λπ., και αντιλαμβάνεται λανθασμένα την οδό ως τη λατρεία ενός Θεού ή θεών, τη θυσία ζώων ή ανθρώπων, την εκτέλεση ιεροτελεστιών και τελετουργιών κ.λπ.
- Δεν γνωρίζει την αστάθεια και την παροδικότητα των νοητικών και υλικών φαινομένων, και τα αντιλαμβάνεται

λανθασμένα ως μόνιμα, σταθερά, αμετάβλητα, άφθαρτα. Έτσι, κάνει καλές κ.λπ. δραστηριότητες για να σταθεροποιήσει και να μονιμοποιήσει τα πράγματα. Δηλαδή, και καλές πράξεις να κάνει, τις κάνει από άγνοια διότι νομίζει ότι θα επιτύχει κάτι μόνιμο.

- Δεν γνωρίζει την ταλαιπωρία, τον πόνο και τη δυστυχία στα νοητικά και υλικά φαινόμενα, και τα αντιλαμβάνεται λανθασμένα ως ευτυχία και ευχάριστα. Έτσι, κάνει διάφορες δραστηριότητες για να τα ευχαριστηθεί.
- Δεν γνωρίζει την απροσωπία των νοητικών και υλικών φαινομένων, και τα αντιλαμβάνεται λανθασμένα ως «εαυτό», «εγώ» ή «ψυχή». Έτσι, κάνει διάφορες δραστηριότητες για να ταυτιστεί με αυτά και να προωθήσει την αντίληψη περί εαυτού ή ψυχής.
- Δεν γνωρίζει τη μη ελκυστικότητα των νοητικών και υλικών φαινομένων, και τα αντιλαμβάνεται λανθασμένα ως ελκυστικά. Έτσι, κάνει διάφορες δραστηριότητες ελκυστικού από αυτά.

Η δυναμικότητα αυτών των δραστηριοτήτων δεν σταματά σε αυτή τη ζωή, αλλά αποκτά μια ορμή η οποία οδηγεί στη συνείδηση της επαναγέννησης και συνεχίζεται στην επόμενη ζωή. Γι' αυτό, θα εξετάσουμε τώρα πώς οι βουλητικές δραστηριότητες γίνονται η συνθήκη για τη συνείδηση της επαναγέννησης.

3. Η συνείδηση [της επαναγέννησης]

Ο τρίτος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι η συνείδηση [της επαναγέννησης], για την οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με τις βουλητικές δραστηριότητες ως συνθήκη, δημιουργείται η συνείδηση [της επαναγέννησης] (*viññāṇa*)».

Στην προκειμένη περίπτωση, όταν η συσσώρευση βουλητικών ή καρμικών δραστηριοτήτων έχει επιτύχει την κατάσταση της πλήρους δράσης και δυναμικότητας, μπορεί να εκτελέσει τη λειτουργία της σύλληψης στην επαναγέννηση και να παράγει τη συνείδηση στη νέα ζωή. Αυτό είναι που ο Βούδας αποκαλεί «παλιό κάρμα» (*purāṇa-kamma*),⁴⁸ τα επακόλουθα του οποίου πρόκειται να βιώσει κανείς στην επόμενη επαναγέννηση (*uparajje*) ή σε κάποια μεταγενέστερη (*apare pariyāye*).⁴⁹

Επομένως, είναι σαφές ότι η επαναγέννηση δημιουργείται από το καλό και το φαύλο κάρμα ή τις δραστηριότητες του ατόμου και δεν είναι έργο ενός Ανώτατου Όντος, ενός Δημιουργού Θεού, ούτε οφείλεται σε απλή τύχη και σύμπτωση.

Το «παλιό κάρμα» ονομάζεται στα επεξηγηματικά σχόλια «παραγωγικό κάρμα» (*janaka-kamma*),⁵⁰ το οποίο βασικά είναι η καλή ή φαύλη βούληση για δράση που έχει συσσωρεύσει ένα άτομο και παράγει τα εξής επακόλουθα (*virāka*):

1. Το είδος της επαναγέννησης, δηλαδή τη βασική συνείδηση της επαναγέννησης κατά τη σύλληψη (*paṭisandhiviññāṇa*).
2. Τα είδη των «υλικών συστατικών που προέρχονται από το κάρμα» (*kammaja-rūpa*), τα οποία αποτελούν το υλικό σώμα του νέου όντος, τόσο τη στιγμή της σύλληψης στην επαναγέννηση όσο και κατά τη διάρκεια της νέας ύπαρξης.
3. Τη συνέχιση των υλικών συστατικών που προέρχονται από το κάρμα, όπως:
 - οι αισθητήριες ικανότητες στα αισθητήρια όργανα,
 - ο γενετικός καθορισμός του φύλου, και
 - το όργανο της καρδιάς.

⁴⁸ S IV, *Kammanirodha-sutta*, σ. 132.

⁴⁹ A III, *Nibbedhikasutta*, σ. 415.

⁵⁰ MA V, *Cūḷakammavibhaṅga-sutta*, σ. 511.

4. Άλλες επακόλουθες συνειδήσεις κατά τη διάρκεια της νέας ύπαρξης, όπως οι έξι αισθητηριακές συνειδήσεις: οφθαλμική, ωτική, ρινική, γλωσσική, σωματική και νοητική συνείδηση.

Συνεπώς, η συνείδηση της επαναγέννησης είναι η *καρμικά* επακόλουθη συνείδηση (*virāka-viññāṇa*) που εγείρεται κατά την επαναγέννηση, συνδέοντας τη νέα ύπαρξη με την άμεσα προηγούμενη, και μέσω αυτής το παρελθόν ενός «όντος» που επαναγεννιέται. Ο Βούδας την παρομοιάζει με έναν «σπόρο» που αναπαράγει μια νέα ύπαρξη σε συνδυασμό με το *κάρμα*, την άγνοια και την επιθυμία, λέγοντας τα εξής:

«Για τα όντα που είναι παρεμποδισμένα από την άγνοια και δεσμευμένα από την επιθυμία,

- το *κάρμα* είναι ο αγρός,
- η συνείδηση είναι ο σπόρος, και
- η επιθυμία είναι η υγρασία,

ώστε να εγκατασταθεί η συνείδησή τους στη σφαίρα μιας ύπαρξης. Με αυτόν τον τρόπο υπάρχει η αναπαραγωγή της επαναγέννησης στο μέλλον και η συνεχής ύπαρξή τους».⁵¹

Σε μια άλλη Ομιλία του, ο Βούδας αναφέρει τη συνείδηση της επαναγέννησης και ως «εξελισσόμενη συνείδηση» (*sayvattanikaṃ viññāṇaṃ*).⁵² Αυτό σημαίνει ότι αυτή η συνείδηση δεν παραμένει αμετάβλητη συνεχώς στην ίδια κατάσταση. Είναι συνθηκοκρατημένη και επομένως παροδική. Εγείρεται και παρακμάζει όπως ένα κύμα, δημιουργώντας ώθηση για *Διαρκής ροή συνειδήσεων* νέα κύματα συνειδήσεων. Έτσι, είναι ο συνθηκο-δημιουργός για άλλες συνειδήσεις, οι οποίες συνεχίζουν ως διαρκή ροή

⁵¹ A I, *Paṭhamabhava-sutta*, σ. 223.

⁵² M II, *Aneñjasappāya-sutta*, σ. 262.

έγερσης και παρακμής. Γι' αυτό γίνεται λόγος για «το ρεύμα της συνείδησης» (*viññāṇa-sota*).⁵³

Επομένως, οι παρακάτω λανθασμένες ιδέες για τη συνείδηση της επαναγέννησης, που επικρατούν από την αρχαιότητα έως σήμερα, έχουν απορριφθεί από τον Βούδα:

- αυτή η συνείδηση, που μεταβαίνει και μεταναστεύει από ζωή σε ζωή, παραμένει πάντα ίδια και αμετάλλακτη, ή
- αποτελεί έναν «εαυτό», μια «ψυχή» ή μια «εγώ-οντότητα», η οποία βιώνει τα αποτελέσματα (*vipāka*) των καλών και κακών πράξεων εδώ κι εκεί.

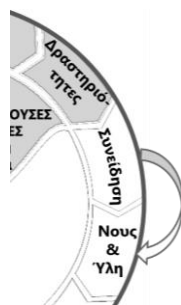
Ο Βούδας εξηγεί περαιτέρω ότι η συνείδηση δημιουργείται από συνθήκες (*paccaya*) και ότι χωρίς συνθήκες δεν υπάρχει διέγερση της συνείδησης.⁵⁴ Όλες οι δηλώσεις του περί της συνθηκοκρατημένης φύσης της ισχύουν για ολόκληρο το φάσμα της συνείδησης, είτε είναι «στο παρελθόν, στο μέλλον ή στο παρόν, χονδροειδής ή λεπτεπίλεπτη, εσωτερική ή εξωτερική, κατώτερη ή ανώτερη, μακριά ή κοντά».⁵⁵ Αυτό υποδεικνύει την εξαρτώμενη φύση της συνείδησης και όχι την αυτόνομη.

Τώρα θα εξετάσουμε πώς η συνείδηση της επαναγέννησης γίνεται η συνθήκη για τα νοητικά και υλικά φαινόμενα.

4. Νοητικά και υλικά φαινόμενα

Ο τέταρτος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι τα νοητικά και υλικά φαινόμενα, για τα οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με τη συνείδηση [της επαναγέννησης] ως συνθήκη, δημιουργούνται τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*)».

⁵³ D III, *Sampasādanīya-sutta*, σ. 105.

⁵⁴ «*Aññatra paccayaṃ natthi viññāṇassa sambhavo*». M I, *Mahātaṇhāsaṅkhaya-sutta*, σ. 258.

⁵⁵ Π.χ. S II, *Susima-sutta*, σ. 125.

Ο όρος «νοητικά φαινόμενα» ή «νους» (*nāma*) υποδηλώνει τους νοητικούς παράγοντες (*cetasika*) που σχετίζονται με την *καρμικά* επακόλουθη συνείδηση, ενώ ο όρος «υλικά φαινόμενα» (*rūpa*) υποδηλώνει την ύλη που παράγεται από αυτή τη συνείδηση. Ωστόσο, πρέπει να εξετάσουμε πρώτα τη γλωσσική και εννοιολογική σημασία του όρου *nāma* (*νάμα*), διότι αν δεν κατανοήσουμε τι ακριβώς σημαίνει, είναι εύκολο να καταλήξουμε σε λανθασμένα συμπεράσματα.

Γλωσσική και εννοιολογική ανάλυση

Η λέξη *nāma* προέρχεται από το ρήμα *namati*, που σημαίνει «κλίνω», «γέρνω προς», «ρέπω». Η συνήθης ευρεία σημασία του είναι «όνομα», όπως στη φράση «*Kiṃ nāmo asi*» (Τι όνομα έχεις;), αλλά ως ψυχολογικός όρος έχει την έννοια της «κλίση/ροπής των νοητικών παραγόντων προς τη συνείδηση». Σε αυτή την περίπτωση, *nāma* σημαίνει ότι, εάν εγερθεί η συνείδηση, οι νοητικοί παράγοντες ρέπουν ή κλίνουν προς αυτήν ακολουθώντας τη.

Όσον αφορά τη σύσταση του *nāma*, ο συνήθης ορισμός που ο Βούδας δίνει είναι ότι περιλαμβάνει πέντε προεξάρχοντες νοητικούς παράγοντες, δηλαδή το αίσθημα (*vedanā*), την αντίληψη (*saññā*), τη βούληση/πρόθεση (*cetanā*), τη νοητική επαφή (*phassa*), και την προσοχή (*manasikāra*). Αυτά ονομάζονται *nāma*.⁵⁶

Αυτοί είναι οι θεμελιώδεις νοητικοί παράγοντες για την κατανόηση και την εμπειρία ενός αντικειμένου. Εν απουσία τους, η συνείδηση μόνη της δεν μπορεί να έχει επαρκές γνωστικό, συναισθηματικό και αντιληπτικό βίωμα του αντικειμένου.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι και άλλοι νοητικοί παράγοντες, όπως η μνήμη, ο λογισμός, ο συλλογισμός, η επιθυμία, το μίσος κ.λπ., οι οποίοι αναφέρονται συχνά στις Σούττες, δεν

⁵⁶ S II, *Vibhaṅga-sutta*, σ. 3.

παίζουν ρόλο στο βίωμα του αντικειμένου. Και αυτοί κατατάσσονται ως *nāma*. Επομένως, ο όρος *nāma* χρησιμοποιείται και ως συλλογική ονομασία για τα τρία άυλα συναθροίσματα (*arūpino khandha*),⁵⁷ δηλαδή:

- το συνάθροισμα του αισθήματος (*vedanā khandha*),
- το συνάθροισμα της αντίληψης (*saññā khandha*), και
- το συνάθροισμα των νοητικών λειτουργιών (*saṅkhāra khandha*).

Στο τρίτο συνάθροισμα περιλαμβάνονται η βούληση/πρόθεση, η νοητική επαφή και η προσοχή, αλλά και πολλοί άλλοι νοητικοί παράγοντες, όπως η μνήμη, ο λογισμός, ο συλλογισμός, κ.λπ.

Παρά τις διαφορές τους, όλοι οι νοητικοί παράγοντες ως *nāma* έχουν τα εξής τέσσερα κοινά χαρακτηριστικά:

1. εγείρονται μαζί με τη συνείδηση (*ekuppāda*),
2. παύουν μαζί με τη συνείδηση (*ekanirodha*),
3. έχουν το ίδιο αισθητήριο όργανο με τη συνείδηση (*ekavatthuka*), και
4. έχουν το ίδιο αντικείμενο με τη συνείδηση (*ekārammaṇa*).⁵⁸

Συνεπώς, η συνείδηση και οι νοητικοί παράγοντες είναι πάντα αλληλένδετοι και αλληλεξαρτώμενοι. Η συνείδηση δεν μπορεί να διεγερθεί και να λειτουργήσει ανεξάρτητα από τους νοητικούς παράγοντες, ούτε οι νοητικοί παράγοντες διεγείρονται και λειτουργούν χωρίς τη συνείδηση. Διεγείρονται ταυτόχρονα (*sahajāta*) και δεν έχουν ανεξάρτητη ύπαρξη. Ωστόσο,

⁵⁷ Nd¹ Π, *Attadaṇḍa-sutta-niddesa*, σ. 435. Σε αυτή την περίπτωση, το άυλο συνάθροισμα της συνείδησης (*viññāṇa khandha*) υπάγεται επίσης στην κατηγορία του *nāma* προκειμένου να καταδειχθεί η αντίθεσή του με το υλικό συνάθροισμα (*rūpa khandha*).

⁵⁸ Π.χ. Nd¹ Π, *Tuvaṅṅaka-sutta-niddesa*, σ. 346.

στην περίπτωση της Εξαρτώμενης Γένεσης η συνείδηση αποτελεί συνθήκη για το *nāma* εξαιτίας της υποστηρικτικής της λειτουργίας.

Γενικά το *nāma* μπορεί να μεταφραστεί και ως «νοητικότητα», δηλαδή το σύνολο των στοιχείων (γνώσεων, αντιλήψεων, εμπειριών, αισθημάτων κ.λπ.) που συγκροτούν το νοητικό επίπεδο κάποιου. Υπό ευρεία έννοια, μπορεί να μεταφραστεί και ως «νους».

Τα υλικά φαινόμενα

Τα υλικά φαινόμενα ή η ύλη (*rūpa*) είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία (στερεά, υγρά, θερμά και αέρια) και τα παράγωγά τους,⁵⁹ τα οποία σε αυτή την αρχική περίοδο είναι το χρώμα, ο ήχος, η μυρωδιά, η γεύση και η θρεπτική ουσία.

Στην πεντασύστατη ύπαρξη (*pañca-vokāra-bhava*)—δηλαδή σε εκείνους τους κόσμους όπου απαντούν όλα τα πέντε συναθροίσματα—η συνείδηση της επαναγέννησης γίνεται, κατά τη στιγμή της σύλληψης και μετέπειτα, η συνθήκη για την παραγωγή των νοητικών (*nāma*) και των υλικών φαινομένων (*rūpa*) μιας οντότητας. Μαζί της εγείρονται ταυτόχρονα τα άλλα τρία άυλα συναθροίσματα—του αισθήματος, της αντίληψης και των νοητικών λειτουργιών—παράλληλα με ένα ιδιαίτερο συνονθύλευμα υλικών φαινομένων, που αποτελεί το συνάθροισμα της ύλης (*rūpa-khandha*). Αυτή η διαδικασία ξεκινά από το αρχικό στάδιο της εμβρυϊκής περιόδου.

Ωστόσο, στην τετρασύστατη ύπαρξη (*catu-vokāra-bhava*), δηλαδή στους κόσμους της άυλης σφαίρας, η συνείδηση της επαναγέννησης γίνεται η συνθήκη μόνο για την παραγωγή των νοητικών φαινομένων (*nāma*). Έτσι, εκείνοι οι διαλογιστές που έχουν επιτύχει τις εκστάσεις της άυλης σφαίρας, όταν επαναγεννιούνται, η συνείδησή τους δεν παράγει ύλη, λόγω του

⁵⁹ S II, *Vibhaṅga-sutta*, σ. 3.

ότι έχουν ξεπεράσει την προσκόλλησή τους σε αυτή. Αυτό σημαίνει ότι δεν έχουν αισθητήρια όργανα παρά μόνο το νοητό στοιχείο, το οποίο μπορεί να διατηρηθεί λόγω της υψηλής αυτοσυγκέντρωσης που είχαν αναπτύξει.

Γενικά, επειδή η συνείδηση έχει υποστηρικτική λειτουργία προς τα συνυπάρχοντα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*), λέγεται ότι γίνεται η συνθήκη για τη δημιουργία τους.

Τώρα θα εξετάσουμε πώς τα νοητικά και υλικά φαινόμενα γίνονται η συνθήκη για τα έξι αισθητήρια όργανα.

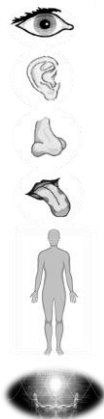
5. Τα έξι αισθητήρια όργανα

Ο πέμπτος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι τα έξι αισθητήρια όργανα, για τα οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με τα νοητικά και υλικά φαινόμενα ως συνθήκη, δημιουργούνται τα έξι αισθητήρια όργανα (*saḷāyatana*)».

Τα έξι αισθητήρια όργανα είναι το μάτι, το αυτί, η μύτη, η γλώσσα, το σώμα και ο νους (*manāyatana*). Ο νους θεωρείται επίσης όργανο που, υπό συγκεκριμένες αιτίες και συνθήκες, εκτελεί γνωστικές, συναισθηματικές κ.λπ. λειτουργίες. Επομένως, το «όργανο του νου» (*manāyatana*) είναι ένας συλλογικός όρος για τις πολλές και διάφορες κατηγορίες συνείδησης, δηλαδή για τα πέντε είδη της αισθητηριακής συνείδησης και για τα πολλά είδη της νοητικής συνείδησης (*manoviññāṇa*) μαζί με τους νοητικούς παράγοντες.

Ως εκ τούτου, τα πρώτα πέντε όργανα είναι τα υλικά φαινόμενα, και ειδικότερα η αισθητηριακή τους ευαισθησία, η οποία ονομάζεται ευαίσθητη ύλη (*pasāda-rūpa* ή *dhātu*) του ματιού, του αυτιού, της μύτης, της γλώσσας και του σώματος. Αντίθετα, το όργανο του νου αναφέρεται στα είδη της επακό-

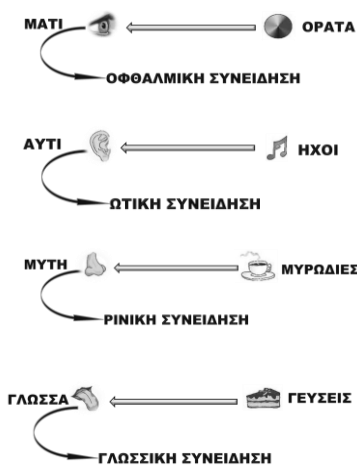
λουθης αισθητηριακής συνείδησης, όπως η οφθαλμική, η ωτική, η ρινική, η γλωσσική και η σωματική συνείδηση, και στα είδη της επακόλουθης νοητικής συνείδησης.

Στις Ομιλίες του Βούδα, η αισθητηριακή συνείδηση καθορίζεται κυρίως από το αισθητήριο όργανο μέσω του οποίου διεγείρεται. Γι' αυτό αποκαλείται «οφθαλμική συνείδηση» (*cakkhu-viññāṇa* = συνείδηση στο μάτι / στον οφθαλμό), «γλωσσική συνείδηση» (*jivhā-viññāṇa* = συνείδηση στη γλώσσα) κ.λπ. Σε τέτοιες περιπτώσεις η έμφαση δεν δίνεται στην αίσθηση, όπως όραση = οπτική συνείδηση, ακοή = ακουστική συνείδηση, γεύση = γευστική συνείδηση, αλλά στο αισθητήριο όργανο, καθώς αυτό αποτελεί τη «βάση» προκειμένου να διεγερθεί η συνείδηση.

Επίσης, για τη διέγερσή της η συνείδηση εξαρτάται όχι μόνο από το αισθητήριο όργανο αλλά και από το αισθητηριακό αντικείμενο, δηλαδή το ερέθισμα, όπως περιγράφεται σε Ομιλίες του Βούδα ως εξής:

- «Εξαρτώμενη από το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, διεγείρεται η οφθαλμική συνείδηση.
- Εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, διεγείρεται η ωτική συνείδηση.
- Εξαρτώμενη από τη μύτη και τις μυρωδιές, διεγείρεται η ρινική συνείδηση.
- Εξαρτώμενη από τη γλώσσα και τις γεύσεις, διεγείρεται η γλωσσική συνείδηση.

- Εξαρτώμενη από το σώμα και τα απτά αντικείμενα, διεγείρεται η σωματική συνείδηση.

- Εξαρτώμενη από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, διεγείρεται η νοητική συνείδηση».⁶⁰

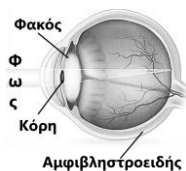

Κάθε αισθητήριο όργανο λειτουργεί ως θύρα (*dvāra*) μέσω της οποίας η συνείδηση και οι νοητικοί παράγοντες που εγείρονται σε μια νοητική διαδικασία αποκτούν πρόσβαση στο αντικείμενό τους, και μέσω της οποίας το αντικείμενο γίνεται προσβάσιμο στις συνειδήσεις και στους νοητικούς παράγοντες.

Η ευαίσθητη ύλη των οργάνων

Αυτό που ονομάζεται συμβατικά «μάτι» ή «οφθαλμός» είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διάφορων υλικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων υπάρχει η ευαίσθητη ύλη στο μάτι ή απλώς «ευαισθησία στο μάτι» (*cakkhu-dhātu/-pasāda*), στην κόρη και στον αμφιβληστροειδή χιτώνα που καταγράφει το φως και το χρώμα και λειτουργεί ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο μάτι.

Η ευαισθησία στο μάτι είναι η «θύρα» για τη συνείδηση που ανήκει στη νοητική διαδικασία του οργάνου του ματιού, επιτρέποντάς της να συνειδητοποιήσει ορατές μορφές μέσω του ματιού. Χωρίς αυτή την ευαισθησία και χωρίς το ορατό αντικείμενο που λειτουργεί ως ερέθισμα πάνω της, η οφθαλμι-

⁶⁰ Μ III, *Chachakka-sutta*, σ. 281.

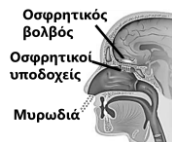
κή συνείδηση δεν διεγείρεται. Επομένως, η συνείδηση εξαρτάται από αυτές τις δύο υλικές συνθήκες (ευαίσθητη ύλη και υλικό αντικείμενο) για να παραχθεί και είναι έτσι συνθηκοεξαρτώμενη. Όταν παραχθεί, η λειτουργία της είναι απλώς να βλέπει και να συνειδητοποιεί άμεσα και αμέσως το ορατό αντικείμενο.

Επίσης, αυτό που ονομάζεται συμβατικά «αυτί», «μύτη», «γλώσσα» και «σώμα» είναι ουσιαστικά μια σύνθεση και ένωση διάφορων υλικών στοιχείων, μεταξύ των οποίων υπάρχει η ευαισθησία για καθένα όργανο ξεχωριστά.

Για το αυτί είναι η ευαίσθητη ύλη στην τυμπανική μεμβράνη και στον κοχλία που καταγράφει τους ήχους και λειτουργεί ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο αυτί.

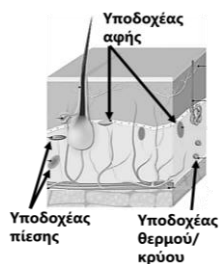
Για τη μύτη είναι η ευαίσθητη ύλη στους οσφρητικούς υποδοχείς και στον οσφρητικό βολβό που καταγράφει τις μυρωδιές και λειτουργεί ως φυσική βάση για τη συνείδηση στη μύτη.

Για τη γλώσσα είναι η ευαίσθητη ύλη στους γευστικούς κάλυκες που καταγράφει τις γεύσεις και λειτουργεί ως φυσική βάση για τη συνείδηση στη γλώσσα.⁶¹

Για το σώμα είναι η ευαίσθητη ύλη στους υποδοχείς αφής και άλλους αισθητήρες που καταγράφει τα απτά αντικείμενα και λειτουργεί ως φυσική βάση για τη συνείδηση στο σώμα. Αυτή η ευαίσθητη ουσία είναι διάσπαρτη σε όλο το σώμα, συμπεριλαμβανομένων των εσωτερικών του μερών, όπως το στομάχι, η καρδιά κ.λπ.

⁶¹ Οι εικόνες με έναν αστερίσκο είναι ευγενής παραχώρηση από το wiki-how.com.

Επομένως, χωρίς την ευαίσθητη ύλη (*pasāda-rūpa*) και χωρίς το αισθητηριακό αντικείμενο που δρα πάνω τους ως ερέθισμα, η οφθαλμική, ωτική, ρινική, οσφρητική, γευστική και σωματική συνείδηση δεν διεγείρεται. Έτσι, κάθε αισθητηριακή συνείδηση εξαρτάται από αυτές τις δύο υλικές συνθήκες για να παραχθεί, και είναι έτσι συνθηκοεξαρτώμενη.

Βασικά, οι ευαίσθητες ύλες λειτουργούν σαν «αισθητήρες» μιας συσκευής που προσλαμβάνουν ορισμένα φυσικά ερεθίσματα (φως, ήχο, μυρωδιά, γεύση, αφή, κίνηση κ.λπ.) και ανάλογα με τον τύπο τους αντιδρούν και τα μετατρέπουν σε κατάλληλα μηνύματα. Χωρίς αυτούς τους «αισθητήρες», ένας οργανισμός δεν μπορεί να έρθει σε επαφή επικοινωνίας και συνειδητοποίησης με το περιβάλλον του. Έτσι, έχουμε τον «οπτικό αισθητήρα», τον «ακουστικό αισθητήρα», τον «οσφρητικό αισθητήρα» και ούτω καθεξής.

Τα αισθητηριακά αντικείμενα

Τα αισθητηριακά αντικείμενα λειτουργούν ως ερεθίσματα που επηρεάζουν τα αισθητήρια όργανά μας και προκαλούν ευχάριστα ή δυσάρεστα αισθήματα. Η επίδρασή τους είναι σημαντική και επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο αισθανόμαστε. Γενικά, τα αισθητηριακά αντικείμενα έχουν τα εξής γνωρίσματα:

- 1) Έχουν το χαρακτηριστικό της πρόσκρουσης στα αισθητήρια όργανα.
- 2) Η λειτουργία τους είναι να αποτελούν τα αντικείμενα της αισθητηριακής συνείδησης στο μάτι κ.λπ.
- 3) Η εκδήλωσή τους είναι στο πεδίο της αντίστοιχης αισθητηριακής συνείδησης.
- 4) Η εγγύτατη αιτία τους είναι τα τέσσερα πρωταρχικά στοιχεία (στερεά, υγρά, θερμά και αέρια).⁶²

⁶² DhsA, *Upādābhājanīyakathā*, σ. 318 κ.εξ.

Η συνείδηση

Η συνείδηση διεγείρεται ανάλογα με τις συνθήκες και τις περιστάσεις και εκτελεί διάφορες λειτουργίες. Έχει το χαρακτηριστικό της «συνειδητοποίησης», οπότε ορίζεται από τον Βούδα ως εξής: «Συνειδητοποιεί (*viñānāti*), γι' αυτό ονομάζεται *viññāṇa* (συνείδηση)».

Ετυμολογικά, η λέξη *viññāṇa* είναι σύνθετη, από το πρόθημα *vi* (διά, επί, συν) και το ουσιαστικό *ñāṇa* (γνώση). Προέρχεται από την ινδοευρωπαϊκή ρίζα *gnō* (γνωρίζω – θέμα *γνω*). Παρόμοια, η λέξη *συνείδηση* είναι επίσης σύνθετη, από το πρόθημα *συν-* και το ουσιαστικό *είδηση*, το οποίο προέρχεται από το ρήμα *οἶδα*, που σημαίνει *γνωρίζω*.

Τι είναι όμως αυτό που η συνείδηση γνωρίζει ή συνειδητοποιεί; Είναι τα υλικά και νοητικά αντικείμενα. Μερικά παραδείγματα που δίνει ο Βούδας είναι τα εξής:

«Συνειδητοποιεί το ξινό, το πικρό, το καυτερό, το γλυκό, το τσουχτερό, το μη τσουχτερό, το αλμυρό, το άγευστο.

Συνειδητοποιεί (το αίσθημα): “αυτό είναι ευχάριστο”, “αυτό είναι δυσάρεστο”, “αυτό είναι ούτε δυσάρεστο ούτε ευχάριστο”». ⁶³

Το χαρακτηριστικό της συνείδησης ως «συνειδητοποίηση» απαντά σε έμβια όντα, όχι όμως σε μη έμβια υλικά που αποτελούνται από ανόργανη ύλη. Αν, λόγου χάρη, κάποιος χτυπήσει το χέρι του σε ένα μέταλλο, αυτό δεν θα πονέσει ούτε θα διαμαρτυρηθεί. Το χέρι, όμως, που αποτελείται από οργανική ύλη με κύτταρα και ευαίσθητες ουσίες, γίνεται η φυσική βάση για τη διέγερση της συνείδησης του πόνου, δηλαδή της συνειδητοποίησης του δυσάρεστου αισθήματος.

⁶³ S III, *Khajjanīya-sutta*, σ. 87· M I, *Mahāvedalla-sutta*, σ. 292.

Γενικά, κάθε συνείδηση έχει τα εξής γνωρίσματα:

- 1) Έχει το χαρακτηριστικό της επίγνωσης ή συνειδητοποίησης (*vijñāna*) των νοητικών και υλικών αντικειμένων.
- 2) Έχει τη λειτουργία να είναι ο πρόδρομος (*pubbaṅgama*) των νοητικών παραγόντων (*cetasika*), διότι ηγείται και συνοδεύεται πάντα από αυτούς.
- 3) Έχει την εκδήλωση της σύνθεσης και της συνένωσης μιας συνέχειας νοητικών διαδικασιών.
- 4) Η εγγύτατη αιτία της είναι τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*), επειδή η συνείδηση δεν μπορεί να διεγερθεί μόνη της, εν απουσία αυτών.⁶⁴

Η συνείδηση μπορεί επίσης να καθοριστεί με τρεις τρόπους: ως δράστης, ως μέσον και ως δραστηριότητα.

- Ως δράστης, η συνείδηση είναι αυτή που συνειδητοποιεί ένα αντικείμενο.
- Ως μέσον, η συνείδηση είναι αυτή μέσω της οποίας οι συνακόλουθοι νοητικοί παράγοντες συνειδητοποιούν το αντικείμενο.
- Ως δραστηριότητα, η συνείδηση δεν είναι τίποτε άλλο από τη διαδικασία της συνειδητοποίησης του αντικειμένου.

Ο τρίτος ορισμός, από την άποψη της απλής δραστηριότητας, θεωρείται ο πιο επαρκής από τους τρεις. Δηλαδή, η συνείδηση είναι θεμελιωδώς μια δραστηριότητα ή διαδικασία της συνειδητοποίησης ή επίγνωσης ενός αντικειμένου. Δεν είναι ένας δράστης ή ένα μέσο που έχει πραγματική ύπαρξη από μόνη της, πέρα από τη δραστηριότητα της συνειδητοποίησης.

Οι ορισμοί από την άποψη του δράστη και του μέσου παρουσιάζονται για να αντικρούσουν τη λανθασμένη άποψη ε-

⁶⁴ DhsA, *Phassapañcamakarāsiṅgaṇā*, σ. 112.

κείνων που θεωρούν ότι ένας μόνιμος εαυτός ή εγώ είναι ο δράστης και το μέσο της συνειδητοποίησης. Μέσω αυτών των ορισμών, επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει ένας εαυτός που εκτελεί τη δράση της συνειδητοποίησης, αλλά είναι απλώς η συνείδηση. Η συνείδηση δεν είναι τίποτε άλλο από τη δράση της συνειδητοποίησης, μια δράση που είναι αναγκαστικά παροδική και χαρακτηρίζεται από την έγερση και την παρακμή. Συνεπώς, αυτό που συνήθως θεωρούμε εμπειρία είναι στην πραγματικότητα μια σειρά από στιγμιαίες δράσεις συνείδησης που συμβαίνουν σε ταχεία διαδοχή.⁶⁵

Ο Βούδας δήλωσε επίσης ότι η συνείδηση εξαρτάται από τα νοητικά και υλικά φαινόμενα για τη διέγερση και την εξέλιξή της, και ότι δεν μπορεί να υπάρξει ανεξάρτητη από αυτά. Όπως λέει:

«Η συνείδηση μπορεί να υπάρξει έχοντας τα υλικά φαινόμενα ως μέσο, ως αντικείμενο και ως στήριγμά της, και επιδιώκοντας την απόλαυση (*nandi*) μπορεί να αναπτυχθεί, να αυξηθεί και να εξελιχθεί.

Μπορεί επίσης να υπάρξει έχοντας το αίσθημα, την αντίληψη και τις νοητικές λειτουργίες ως μέσο, ως αντικείμενο και ως στήριγμά της, και επιδιώκοντας την απόλαυση μπορεί να αναπτυχθεί, να αυξηθεί και να εξελιχθεί.

Αν κάποιος έλεγε: “Θα δείξω τον ερχομό, τον πηγαισμό, την εξαφάνιση, την εμφάνιση, την ανάπτυξη, την αύξηση ή την εξέλιξη της συνείδησης χωρίς τα υλικά φαινόμενα, το αίσθημα, την αντίληψη και τις νοητικές λειτουργίες”, αυτός θα μιλούσε για κάτι που δεν υφίσταται.⁶⁶

Εξάλλου, η συνείδηση δεν είναι κάτι απόλυτο, αυτόνομο και αυτοτελές, αλλά ορίζεται ανάλογα με τη συγκεκριμένη

⁶⁵ Abhidhammatthavibhāvinīṭikā, *Paramatthadhammavaṇṇanā*- Bodhi Bhikkhu (1993, 1999): *A Comprehensive Manual of Abhidhamma*, σ. 27.

⁶⁶ S III, *Upaya-sutta*, σ. 53.

συνθήκη εξαιτίας της οποίας διεγείρεται. Για να το κατανοήσουμε αυτό, ο Βούδας χρησιμοποιεί την παρομοίωση της φωτιάς.

«Μια φωτιά ορίζεται από τη συγκεκριμένη συνθήκη, από την οποία εξαρτάται για να καίει. Όταν καίει εξαρτώμενη από ξύλα, ορίζεται ως *ξύλοφωτιά*. Όταν καίει εξαρτώμενη από βέργες, ορίζεται ως *βεργοφωτιά*. Όταν καίει εξαρτώμενη από χόρτα, ορίζεται ως *χορτοφωτιά*. Όταν καίει εξαρτώμενη από κοπριά, ορίζεται ως *κοπροφωτιά*. Όταν καίει εξαρτώμενη από άχυρο, ορίζεται ως *αχυροφωτιά*. Όταν καίει εξαρτώμενη από σκουπίδια, ορίζεται ως *σκουπιδοφωτιά*.

Έτσι επίσης η συνείδηση ορίζεται από τη συγκεκριμένη συνθήκη από την οποία εξαρτάται για να διεγερθεί. Όταν η συνείδηση διεγείρεται εξαρτώμενη από το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, ορίζεται ως *οφθαλμική συνείδηση*. Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, ορίζεται ως *ωτική συνείδηση*... Όταν διεγείρεται εξαρτώμενη από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, ορίζεται ως *νοητική συνείδηση*.⁶⁷

Αυτό σημαίνει ότι η συνείδηση δεν είναι ένα αυτόγονο και σταθερό φαινόμενο που αποθηκεύεται κάπου και εμφανίζεται αυθόρμητα. Αντίθετα, είναι αποτέλεσμα μιας αντίδρασης που ονομάζεται «πρόσκρουση» ανάμεσα στο αισθητηριακό αντικείμενο και το αισθητήριο όργανο. Όσο υπάρχουν αυτές οι δύο βασικές συνθήκες (αντικείμενο και αισθητήριο όργανο), η συνείδηση διεγείρεται, διατηρείται και συνεχίζεται. Όταν αυτές παύσουν, η συνείδηση εξαφανίζεται. Επομένως, η συνεί-

⁶⁷ M I, *Mahātaṇhāsāṅkhaya-sutta*, σ. 259.

δηση αποτελεί ένα επιφαινόμενο (δευτερεύον φαινόμενο) που προκαλείται από την ταυτόχρονη ύπαρξη συγκεκριμένων συνθηκών και παίρνει το όνομά της από το αισθητήριο όργανο.

Είναι όπως με μια φωτιά που δεν είναι αυτόγωνα, μόνιμη και κάπου αποθηκευμένη έτσι ώστε να εμφανίζεται αυθόρμητα, αλλά το αποτέλεσμα μιας χημικής αντίδρασης που ονομάζεται καύση. Για να συμβεί καύση και να σχηματιστούν φλόγες, πρέπει να υπάρχουν τρεις βασικές συνθήκες: καύσιμο (π.χ. ξύλο), οξυγόνο και θερμική ενέργεια. Όσο υπάρχουν αυτές οι συνθήκες, η φωτιά διεγείρεται, διατηρείται και συνεχίζεται. Όταν αυτές παύσουν, η φωτιά εξαφανίζεται. Επομένως, η φωτιά είναι ένα επιφαινόμενο (δευτερεύον φαινόμενο) που προκαλείται από την ταυτόχρονη ύπαρξη συγκεκριμένων συνθηκών και παίρνει το όνομά της από το καύσιμο υλικό.

Η παρομοίωση της φωτιάς που ο Βούδας περιγράφει αποσκοπεί επίσης να δείξει ότι δεν υπάρχει μετανάστευση της ίδιας συνείδησης από το ένα αισθητήριο όργανο στο άλλο. Μια φωτιά καίει εξαιτίας του ξύλου μόνο όσο υπάρχει τροφοδότηση· αλλά σβήνει επιτόπου όταν αυτή η τροφοδότηση δεν υπάρχει πλέον, διότι τότε η συνθήκη έχει αλλάξει. Ωστόσο, η φωτιά δεν μεταναστεύει παραπέρα στις βέργες κ.λπ. για να γίνει βεργοφωτιά και ούτω καθεξής, διότι έχει σβήσει. Παρόμοια, και η οφθαλμική συνείδηση δεν μεταναστεύει παραπέρα στο αυτί κ.λπ. για να γίνει ωτική συνείδηση και ούτω καθεξής.

Αλληλεξάρτηση νοητικών και υλικών φαινομένων

Από τις παραπάνω εξηγήσεις διαπιστώνουμε πώς τα νοητικά και υλικά φαινόμενα, ή αλλιώς «ο νους και η ύλη», αλληλοστηρίζονται και αλληλεξαρτώνται, προκειμένου να δημιουργούν μια εμπειρία, όπως δύο δεμάτια καλαμιών σε θέση λάμδα (Λ) στηρίζουν το ένα το άλλο.

Η συνείδηση είναι μέρος του νου, αλλά έχει την τάση να λαμβάνει ως αντικείμενα τα νοητικά φαινόμενα όπως αισθήματα, σκέψεις, ιδέες, καθώς και τα υλικά φαινόμενα, δηλαδή την ύλη. Η οφθαλμική συνείδηση, για παράδειγμα, προκαλεί την προβολή σκέψεων, ιδεών και συναισθημάτων μέσα μας. Ωστόσο, και οι ιδέες και οι σκέψεις πυροδοτούν την εγέρση νέας συνείδησης μέσα μας. Έτσι, υπάρχει αυτός ο κύκλος που συνεχίζεται κάθε στιγμή μέσα μας.

Η συνείδηση εξαρτάται από τα νοητικά φαινόμενα και τα νοητικά φαινόμενα εξαρτώνται από τη συνείδηση. Εξαρτάται επίσης από τα υλικά φαινόμενα και τα υλικά φαινόμενα εξαρτώνται απ' αυτήν. Όλα είναι σχετικά και εξαρτώμενα και δεν υπάρχει «το πράγμα από μόνο του» ή «το πράγμα καθαυτό» που ταυτίζεται με κάτι αυτόνομο ή Απόλυτο, όπου σε αυτό «όλα είναι ένα».

Εάν δεν υπήρχαν ο νους και η ύλη, ή αλλιώς τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*), δεν θα μπορούσε να προκύψει κανένα αισθητήριο όργανο (*āyatana*). Συνεπώς, εξαιτίας των υλικών φαινομένων (*rūpa*), παράγονται τα υλικά όργανα των ματιών, αυτιών κ.λπ., και εξαιτίας των νοητικών φαινομένων (*nāma*) παράγεται το όργανο του νου (*manāyatana*). Έτσι, τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*) και τα έξι αισθητήρια όργανα (*saḷāyatana*) είναι αναπόφευκτα αλληλένδετα και αλληλεξαρτώμενα.

Αυτή η αλληλεξάρτηση ξεκινά από το αρχικό στάδιο της εμβρυϊκής περιόδου. Δηλαδή, εξαιτίας της συνείδησης της επαναγέννησης επέρχονται τα νοητικά και υλικά φαινόμενα, και εξαιτίας αυτών η ύλη διαχωρίζεται ή διασπάται, παράγοντας άλλες μορφές ύλης, όπως το σώμα, το μάτι, το αυτί, η μύτη και η γλώσσα. Στο όργανο του σώματος υπάγονται η καρδιά και το φύλο.

Είχαμε αναφέρει πώς η συνείδηση της επαναγέννησης με το «παραγωγικό *κάρμα*» (*janaka-kamma*) παίζει ρόλο στη συνέχιση των συστατικών που προέρχονται από το *κάρμα*, όπως:

- οι αισθητήριες ικανότητες στα αισθητήρια όργανα,
- ο γενετικός καθορισμός του φύλου και
- το όργανο της καρδιάς.

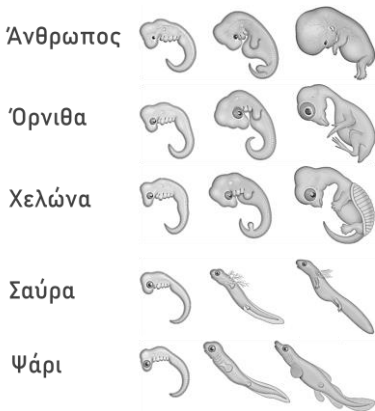
Αυτός ο ρόλος της συνείδησης αρχίζει ως εξής: Κατά την εμβρυϊκή ανάπτυξη, όταν στη μήτρα μιας μητέρας ενώνονται το ωάριο με το σπερματοζώαριο, εκείνη τη στιγμή σχηματίζεται το φύλο και στη δεύτερη ή τρίτη εβδομάδα σχηματίζεται το όργανο της καρδιάς. Αυτή η ανάπτυξη του εμβρύου δημιουργεί ένα μαγνητικό πεδίο για τη συνείδηση ενός ατόμου που έχει πεθάνει στην προηγούμενη ύπαρξή του και έχει μια κλίση για ένα ιδιαίτερο φύλο, είτε αρσενικό είτε θηλυκό, έτσι ώστε να προσελκυσθεί προς την κατεύθυνση της μητέρας. Αν, λόγου χάρη, η κλίση του είναι για το αρσενικό φύλο και το έμβρυο έχει αυτό το φύλο, η συνείδησή του εγκαθίσταται στην καρδιά αυτού του εμβρύου, φέρνοντας μαζί της τη συνολική συσσώρευση των καρμικών τάσεων και των χαρακτηριστικών της προσωπικότητάς του. Αυτή η συνείδηση παίζει ρόλο για τη συνέχιση και ανάπτυξη των υλικών συστατικών του εμβρύου. Σταδιακά ολοκληρώνεται το σώμα και τελικά εξέρχεται από τη μήτρα. Αν όμως η κλίση του είναι για το θηλυκό φύλο, τότε η συνείδησή του αναζητά μια άλλη μήτρα με θηλυκό έμβρυο για να εγκατασταθεί.

Όπως στον άνθρωπο, έτσι συμβαίνει και σε πολλά άλλα όντα κατά την εμβρυϊκή ανάπτυξη, διότι και αυτά δεν εμφανί-

ζονται απότομα, αλλά εξελίσσονται μέχρι να ολοκληρωθεί το σώμα τους.

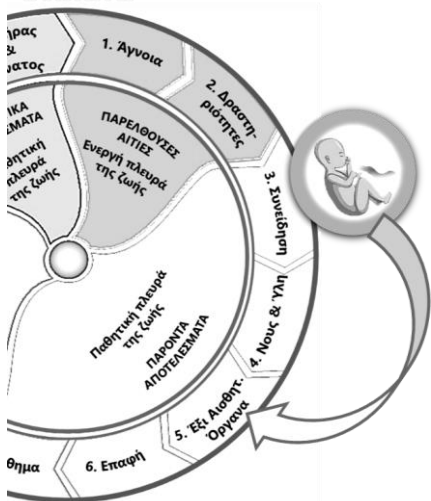
Παραθέτουμε εδώ έναν πίνακα για να το καταλάβουμε αυτό. Βλέπουμε ότι στα αρχικά στάδια της εμβρυϊκής ανάπτυξης δεν υπάρχουν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στον άνθρωπο και σε διάφορα άλλα όντα. Ωστόσο, με την πάροδο του χρόνου, τα μικρά έμβρυα εξελίσσονται σε μια πολύπλοκη μηχανή έξι αισθήσεων. Τα έξι αισθητήρια όργανα είναι αυτά που δίνουν τη δυνατότητα στα έμβια όντα να αντιλαμβάνονται και να επικοινωνούν με το περιβάλλον τους, αλλά κυρίως να αποσπούν και να απολαμβάνουν οτιδήποτε επιθυμούν, όπως τροφή κ.λπ. ή άλλου είδους ευχαριστίσεις που ικανοποιούν τα ένστικτά τους.

Όση δε γνώση έχει το πουλί, το ψάρι ή η σαύρα για την αιτία της ύπαρξής τους, για τον λόγο που γεννιούνται και βασανίζονται μέσα και έξω από τη μήτρα, την ίδια γνώση έχει και ο άνθρωπος!

Οι περισσότεροι άνθρωποι που γεννιούνται σε αυτόν τον πλανήτη έχουν παντελή άγνοια για τον λόγο της ύπαρξής τους, το γιατί γεννιούνται και το νόημα της ζωής τους. Αποκτούν τα αισθητήρια όργανα και τα χρησιμοποιούν καθημερινά, παθιασμένοι όπως όλα τα άλλα έμβια όντα. Όμως, λόγω της

Άγνοια

άγνοιάς τους, όχι μόνο ταλαιπωρούνται αλλά και δεν μπορούν να προβλέψουν τις συνέπειες των πράξεών τους. Βρίσκονται σε ένα δράμα, μια τραγωδία, καθώς μπορούν ανά πάσα στιγμή να βιώσουν δυσμενείς περιστάσεις που τους φέρνουν δυστυχία, πόνο, ταλαιπωρία και μιζέρια, με ελάχιστες στιγμές ευτυχίας. Και μοχθούν χρησιμοποιώντας αυτά τα αισθητήρια όργανα, όπως μοχθεί κάθε άλλο ζώο σε αυτόν τον πλανήτη.

Γι' αυτόν τον λόγο ο Βούδας θεώρησε την άγνοια αρχική αιτία του υπαρξιακού πόνου μέσα στη *σανσάρα*, λέγοντας τα εξής: «Αυτή η *σανσάρα* είναι χωρίς ορατή άκρη, και η πρώτη αρχή των όντων που περιπλανιούνται και περιφέρονται εμποδισμένα από την άγνοια (*avijjā*) και δεσμευμένα από την επιθυμία (*taṇhā*) δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή».⁶⁸

Η άγνοια γίνεται η αιτία των βουλητικών δραστηριοτήτων και οι δραστηριότητες αυτές οδηγούν στην επιθυμία των έμβιων όντων να αποκτήσουν αισθητήρια όργανα προκειμένου να έρθουν σε επαφή με τον κόσμο γύρω τους. Οι δραστηριότητες, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, δεν παίζουν ρόλο μόνο για τη συνείδηση της επαναγέννησης, αλλά επηρεάζουν και τη διαμόρφωση των αισθητήριων οργάνων. Αυτές αποτελούν το παλιό *κάρμα*. Γι' αυτό λέει ο Βούδας ότι τα έξι αισθητήρια όργανα δεν εμφανίζονται τυχαία, αλλά οφείλονται στο παλιό *κάρμα*. Και τι είναι το παλιό *κάρμα*; Η απάντηση που δίνει είναι η εξής:

«Το μάτι είναι το παλιό *κάρμα* που πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από συνθήκες (*abhisañkhatā*), διαμορφώνεται από τη βούληση (*abhisañcetaṅgā*) και μπορεί να βιωθεί (*vedanīgā*).

»Το αυτί είναι το παλιό *κάρμα*... η μύτη... η γλώσσα... το σώμα... ο νους (*mano*) είναι το παλιό *κάρμα*, που πρέπει να κατανοηθεί ότι παράγεται από συνθήκες (*abhisañkhatā*), διαμορφώνεται από τη βούληση (*abhisañcetaṅgā*) και

⁶⁸ S II, *Puggala-sutta*, σ. 185.

μπορεί να βιωθεί (*vedanīyaṃ*). Αυτό ονομάζεται παλιό *κάρμα*». ⁶⁹

Έτσι, το παλιό *κάρμα* ή οι καρμικές δραστηριότητες αποτελούν βασική συνθήκη για την απόκτηση των αισθητήριων οργάνων. Όταν εγείρονται τα υλικά φαινόμενα (*rūpa*) που παράγονται από το *κάρμα*, γίνονται η συνθήκη για την έγερση των πέντε πρώτων αισθητήριων οργάνων, ενώ όταν εγείρονται τα σχετιζόμενα νοητικά φαινόμενα (*nāma*) ως νοητικοί παράγοντες (*cetasika*), γίνονται η συνθήκη για την έγερση της επακόλουθης συνείδησης, που εδώ ονομάζεται όργανο του νου (*manāyatana*).

Με άλλα λόγια, η επακόλουθη συνείδηση γίνεται η συνθήκη για τα νοητικά φαινόμενα (*nāma*) και τα νοητικά φαινόμενα γίνονται η συνθήκη για την επακόλουθη συνείδηση. Υπάρχει δηλαδή αλληλεξάρτηση μέσω της σχέσης αμοιβαιότητας (*aññamañña-paccaya*). Αυτό συμβαίνει επειδή η συνείδηση εμφανίζεται με δύο τρόπους:

α) Εξαρτάται από τα υλικά αισθητήρια όργανα προκειμένου να διεγερθεί. Για παράδειγμα, η οφθαλμική συνείδηση εξαρτάται από το μάτι. Εδώ, η συνείδηση προκύπτει απλώς ως επιφανόμενο της ύλης, οπότε η διατύπωση θα ήταν η εξής: «Με τα υλικά φαινόμενα ως συνθήκη, δημιουργείται η συνείδηση (*rūpa-paccayā vinnāṇaṃ*)».

β) Η συνείδηση διεγείρεται πάντα μαζί με τους νοητικούς παράγοντες (*cetasika*), με τους οποίους αλληλοεξαρτάται και αλληλοϋποστηρίζεται. Εδώ, η συνείδηση προκύπτει απλώς ως επιφανόμενο των νοητικών φαινομένων, οπότε η διατύπωση θα ήταν η εξής: «Με τα νοητικά φαινόμενα ως συνθήκη, δημιουργείται η συνείδηση (*nāma-paccayā vinnāṇaṃ*)».

⁶⁹ S IV, *Kammanirodha-sutta*, σ. 132.

Συνεπώς, όσον αφορά την αμοιβαιότητα, η διατύπωση μπορεί να δηλωθεί κατά δύο τρόπους ως εξής:

α) Με τη συνείδηση ως συνθήκη, δημιουργούνται τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*vinnāṇa-raccayā nāma-rūpa*).

β) Με τα νοητικά και υλικά φαινόμενα ως συνθήκη, δημιουργείται η συνείδηση (*nāma-rūpa-raccayā vinnāṇa*).⁷⁰

Τα Τρία Επίπεδα Υπαρξης

Στο ηδονικό επίπεδο ύπαρξης, τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*) γίνονται η συνθήκη για την έγερση των έξι αισθητήριων οργάνων.

Στο επίπεδο της λεπτοφυούς ύλης, εγείρονται μόνο τρία αισθητήρια όργανα, του ματιού, του αυτιού και του νου.

Στο άυλο επίπεδο ύπαρξης, ο νους γίνεται η συνθήκη μόνο για την έγερση του οργάνου του νου, του μοναδικού αισθητήριου οργάνου σε αυτό το επίπεδο, καθώς τα πέντε υλικά αισθητήρια όργανα είναι αναγκαστικά απόντα.

Πρέπει να επισημανθεί ότι όλα τα επίπεδα ύπαρξης είναι παροδικές καταστάσεις υλικών και/ή νοητικών φαινομένων.

Τώρα θα εξετάσουμε πώς τα αισθητήρια όργανα γίνονται η συνθήκη για την επαφή με το περιβάλλον όπου επαναγεννιέται κάποιος.

6. Η Αισθητηριακή και Νοητική Επαφή

Ο έκτος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι η αισθητηριακή και νοητική επαφή, για την οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

⁷⁰ Η διατύπωση αυτών των δύο τρόπων απαντά στη D II, *Mahāpadāna-sutta*, σ. 36 και *Mahānidāna-sutta*, σ. 62.

«Με τα έξι αισθητήρια όργανα ως συνθήκη, δημιουργείται η (αισθητηριακή και νοητική) επαφή (*phassa*)».

Επειδή έχουμε αισθητήρια όργανα, μπορούμε να έχουμε επαφή με το περιβάλλον. Η επαφή εδώ υποδηλώνει τη «συνάντηση» (*saṅgati*) της συνείδησης και των νοητικών παραγόντων με ένα αισθητηριακό αντικείμενο σε κάποιο από τα έξι αισθητήρια όργανα, όπως περιγράφεται στις Ομιλίες του Βούδα ως εξής:

- «Εξαρτώμενη από το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, διεγείρεται η οφθαλμική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (οφθαλμική) επαφή.

- Εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, διεγείρεται η ωτική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ωτική) επαφή.

- Εξαρτώμενη από τη μύτη και τις μυρωδιές, διεγείρεται η ρινική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ρινική) επαφή.

- Εξαρτώμενη από τη γλώσσα και τις γεύσεις, διεγείρεται η γλωσσική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (γλωσσική) επαφή.

- Εξαρτώμενη από το σώμα και τα απτά αντικείμενα, διεγείρεται η σωματική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (σωματική) επαφή.

• Εξαρτώμενη από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, διεγείρεται η νοητική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (νοητική) επαφή».⁷¹

Συνεπώς, ο άνθρωπος απαρτίζεται από έξι βάσεις επαφής: την οφθαλμική, ωτική, ρινική, γλωσσική, σωματική και νοητική επαφή.⁷²

Στην περίπτωση του ματιού, υπάρχει μια αλυσιδωτή αντίδραση που ξεκινάει από το ορατό αντικείμενο, το οποίο πρέπει να έχει την κατάλληλη ένταση φωτός, χρώματος και μορφής έτσι ώστε να είναι σε θέση να δώσει ένα ερέθισμα για τη διεγερση της συνείδησης. Η οφθαλμική επαφή είναι το επακόλουθο αυτής της αλυσιδωτής αντίδρασης. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τα άλλα αισθητήρια όργανα.

Καθώς η επαφή συμβαίνει μόνο όταν υπάρχουν τα αισθητήρια όργανα, λέγεται ότι η επαφή είναι συνθηκοεξαρτώμενη από αυτά. Δεν είναι αυτογενής ή αυτόνομη, αλλά εξαρτάται από τις ευαισθησίες που υπάρχουν στα αισθητήρια όργανα, οι οποίες πάλι εξαρτώνται για την ενεργοποίησή τους από τα ερεθίσματα που λαμβάνουν από το περιβάλλον.

Τα έξι αισθητήρια όργανα είναι οι εσωτερικές βάσεις (*aj-jhattika-āyatana*), και τα αντίστοιχα αισθητηριακά αντικείμενα, όπως οι ορατές μορφές, είναι οι έξι εξωτερικές βάσεις (*bā-hira-āyatana*). Αυτές οι εξωτερικές βάσεις λειτουργούν ως τροφή των εσωτερικών βάσεων και είναι αλληλένδετες. Παρότι υπάρχει αυτή η λειτουργική σχέση μεταξύ τους, η συνειδητοποίησή τους επέρχεται με τη συνείδηση (*viññāṇa*). Ως εκ τούτου, λέγεται ότι «Όταν η συνείδηση διεγείρεται σε εξάρτηση από το μάτι και τις ορατές μορφές, χαρακτηρίζεται ως οφ-

⁷¹ M III, *Chachakka-sutta*, σ. 281.

⁷² M III, *Dhātuvibhaṅga-sutta*, σ. 239: «*Cha-phassāyatano ayaṇ puriso: cakkhu-, sota-, ghāṇa-, jivhā-, kāya- ... mano-samphassāyatanaṃ*».

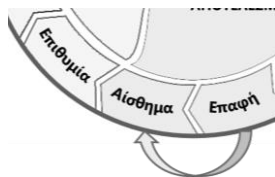
θαλμική συνείδηση... Όταν διεγείρεται σε εξάρτηση από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, χαρακτηρίζεται ως νοητική συνείδηση».⁷³

Αφετέρου, η επαφή διεγείρεται πάντα ως συνακόλουθο της συνείδησης. Δεν είναι μια απλή υλική επίδραση του αντικειμένου στο σώμα, αλλά ένας νοητικός παράγοντας (*cetasika*) με τον οποίο η συνείδηση «αγγίζει» το αντικείμενο που εμφανίστηκε, εκκινώντας έτσι μια ολόκληρη γνωστική διαδικασία. Η λειτουργία της είναι να προσκρούει τη συνείδηση στα αισθητηριακά αντικείμενα. Και όπως θα δούμε, αυτή η πρόσκρουση γίνεται η συνθήκη για την έγερση αισθημάτων.

7. Το αίσθημα

Ο έβδομος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι το αίσθημα, για το οποίο ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με την (αισθητηριακή και νοητική) επαφή ως συνθήκη, δημιουργείται το αίσθημα (*vedanā*)».

Τα αισθήματα που βιώνουμε δεν εγείρονται τυχαία, αλλά κατόπιν μιας αλληλουχίας αιτιών και συνθηκών. Κάθε φορά που συμβαίνει μια επαφή, το αίσθημα εγείρεται ταυτόχρονα και είναι συνθηκοεξαρτώμενο από την ίδια την επαφή.

Η επαφή, όπως αναφέραμε, είναι η συνάντηση ή η πρόσκρουση της συνείδησης με το αντικείμενο, και αυτή η συνάντηση συνοδεύεται απαραίτητα από έναν ιδιαίτερο αισθηματικό τόνο, δηλαδή το αίσθημα που γεννιέται από την επαφή (*samphassajā vedanā*). Κατά συνέπεια, υπάρχουν έξι κατηγορίες αισθημάτων: αίσθημα που γεννιέται από την οφθαλμική,

⁷³ M I, *Mahātanhāsāṅkhaya-sutta*, σ. 259.

ωτική, ρινική, γλωσσική, σωματική και νοητική επαφή.⁷⁴ Καθημερινά βιώνουμε αυτούς τους τύπους αισθημάτων, με τη συνείδησή μας να κάνει διακυμάνσεις μεταξύ αυτών.

Όσον αφορά την αισθηματική του ποιότητα, το αίσθημα είναι τριών ειδών: ευχάριστο, δυσάρεστο ή ουδέτερο.⁷⁵ Είναι αυτό που μας δίνει τη «γεύση» της εμπειρίας (θετικής, αρνητικής ή ουδέτερης) με τα αντικείμενα. Έχουμε έτσι διαφορετικές αποχρώσεις αισθημάτων, με τον νου μας να περιφέρεται ανάμεσά τους και να βιώνει τη μεταβολή τους ως εξής:

- Το ευχάριστο αίσθημα είναι ευχάριστο όσο διαρκεί και δυσάρεστο όταν μεταβάλλεται.
- Το δυσάρεστο αίσθημα είναι δυσάρεστο όσο διαρκεί και ευχάριστο όταν μεταβάλλεται.
- Το ουδέτερο αίσθημα είναι ευχάριστο όσο υπάρχει η επίγνωση γι' αυτό και δυσάρεστο όταν δεν υπάρχει η επίγνωση γι' αυτό.⁷⁶

Το ουδέτερο αίσθημα μπορεί να μας φανεί βαρετό, και γι' αυτό, αναζητώντας την έξαψη, κυνηγάμε το ευχάριστο και αποφεύγουμε το δυσάρεστο. Από τη στιγμή της γέννησής του, κάθε ον αγωνιά και παλεύει ανάμεσα στο ευχάριστο και στο δυσάρεστο, και σπάνια βρίσκει γαλήνη.

Γενικά, το αίσθημα είναι ένας νοητικός παράγοντας που βιώνει ένα αισθητηριακό αντικείμενο και αποκτά μια ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία: είναι ο αισθηματικός τρόπος με τον οποίο βιώνεται ένα αντικείμενο ή μια κατάσταση, αλλιώς είναι ο τρόπος με τον οποίο μας δίνεται η γεύση μιας εμπειρίας.

⁷⁴ D II, *Mahānidāna-sutta*, σ. 58.

⁷⁵ S II, *Samādhī-sutta*, σ. 204.

⁷⁶ M I, *Cūḷavedalla-sutta*, σ. 302.

Η λέξη *vedanā* (αίσθημα) στα Πάλι δεν αναφέρεται στο συναίσθημα, το οποίο υποδηλώνει ένα πολύπλοκο φαινόμενο που περιλαμβάνει ποικιλία συνακόλουθων νοητικών παραγόντων που σχετίζονται με τη σκέψη, όπως η λαχτάρα, το μίσος, η ζήλια, η ντροπή, ο φόβος κ.λπ. Απλώς, η λέξη αναφέρεται στη σκέτη ή αμιγώς αισθηματική ποιότητα μιας εμπειρίας, η οποία, εξαρτώμενη από το αντικείμενο της επαφής, μπορεί να είναι ευχάριστη, δυσάρεστη ή ουδέτερη. Όπως λέει ο Βούδας:

«Αισθάνεται, γι' αυτό ονομάζεται “αίσθημα” (*vedanā*). Τι αισθάνεται; Αυτό είναι ευχάριστο, αυτό είναι δυσάρεστο, αυτό είναι ούτε-δυσάρεστο-ούτε-ευχάριστο».⁷⁷

Βάσει των παραπάνω δεδομένων, το αίσθημα έχει τα εξής γνωρίσματα:

1. Το χαρακτηριστικό του είναι να βιώνει το αντικείμενο.
2. Η λειτουργία του είναι να ενισχύει τους σχετιζόμενους νοητικούς παράγοντες όταν είναι ευχάριστο, να τους αποδυναμώνει όταν είναι δυσάρεστο και ούτε να τους ενισχύει ούτε να τους αποδυναμώνει όταν είναι ουδέτερο.
3. Η εκδήλωσή του είναι ως απόλαυση όταν είναι ευχάριστο, ως πόνος όταν είναι δυσάρεστο και ως ηρεμία όταν είναι ουδέτερο.

Γι' αυτό, ο Βούδας έχει πει: «Το ευχάριστο αίσθημα που διεγείρεται εξαιτίας ενός αντικειμένου είναι η απόλαυση. Ο κίνδυνος και ο πόνος είναι ότι αυτό το αίσθημα είναι παροδικό και υπόκειται σε αλλαγές».⁷⁸

4. Η εγγύτατη αιτία του αισθήματος είναι η νοητική επαφή.⁷⁹

⁷⁷ S III, *Khajjanīya-sutta*, σ. 86.

⁷⁸ S III, *Assāda-sutta*, σ. 27.

⁷⁹ Vism, *Vedanākkhandhakathā & Paṭiccasamuppādakathā*: VbhA, *Paṭiccasamuppādavibhaṅgo*, σ. 136.

Παρόλο που η νοητική επαφή είναι η εγγύτατη αιτία του αισθήματος, αυτό δεν σημαίνει ότι απουσιάζει η άγνοια η οποία μας εμποδίζει να δούμε τις συνέπειες του ευχάριστου ή του δυσάρεστου αισθήματος, αλλά αυτή είναι η πιο μακρινή αιτία.

Στη βουδιστική ψυχολογία, το αίσθημα αναφέρεται ως ο «βασιλιάς» όλων των νοητικών παραγόντων. Οι άλλοι νοητικοί παράγοντες, όπως η αντίληψη, η βούληση, η επιθυμία κ.λπ., συγκρίνονται με έναν μάγιστρα που προετοιμάζει ένα πιάτο για έναν βασιλιά και δοκιμάζει το φαγητό μόνο κατά την προετοιμασία του. Ενώ το αίσθημα συγκρίνεται με τον ίδιο τον βασιλιά που απολαμβάνει το γεύμα όσο χρόνο τού αρέσει. Έτσι, οι άλλοι νοητικοί παράγοντες βιώνουν το αντικείμενο μόνο ως επακόλουθο, ενώ το αίσθημα το βιώνει άμεσα και πλήρως.

Τα συναισθήματα

Εξαιτίας των αισθημάτων γεννιούνται μέσα μας πολλά συναισθήματα. Αν έχουμε ευχάριστο αίσθημα για ένα άτομο ή αντικείμενο, τότε

μπορούν να εγερθούν μέσα μας ευχάριστα

συναισθήματα για αυτό, όπως χαρά, ευτυχία, ενθουσιασμός, λαχτάρα, πόθος κ.λπ.

Αν όμως έχουμε δυσάρεστο αίσθημα, τότε μπορούν να εγερθούν δυσάρεστα

συναισθήματα, όπως μίσος, έχθρα, θυμός,

οργή, τσαντίλα, εκνευρισμός, αποστροφή, αντιπάθεια, απέχθεια, αηδία, φόβος, λύπη, ζήλια, άχτι, χαιρεκακία, σαδισμός, επιθετικότητα.

Βλέπουμε λοιπόν πόσο μεγάλο ρόλο παίζει το αίσθημα στα συναισθήματά μας. Αυτό συμβαίνει εξ αρχής από την πρώτη

εντύπωση που σχηματίζουμε για ένα άτομο ή αντικείμενο με το οποίο ερχόμαστε σε επαφή.

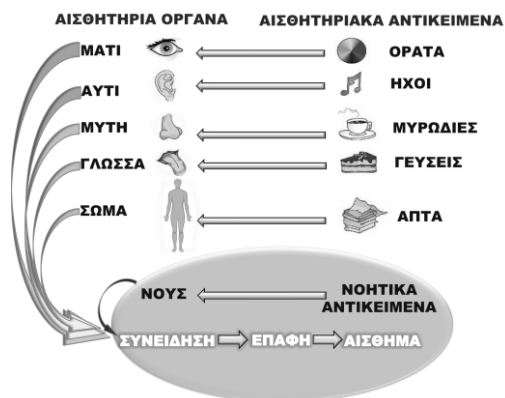
Συνεπώς, τα αισθήματα και τα συναισθήματά μας επηρεάζονται και εξαρτώνται από την επαφή μας με ορατά, ηχητικά, οσφρητικά, γευστικά, απτά και νοητικά αντικείμενα.

Τα ορατά αντικείμενα, όπως το φως, οι μορφές, τα σχήματα και τα χρώματα, διεγείρουν ευχάριστα ή δυσάρεστα αισθήματα και συναισθήματα. Το ίδιο ισχύει και για τα ηχητικά αντικείμενα, όπως η μουσική, η φωνή, ο κρότος και ο θόρυβος· για τα οσφρητικά αντικείμενα, όπως η μυρωδιά, η ευωδία, η κακοσμία και η βρομιά· για τα γευστικά αντικείμενα, όπως τα ξινά, τα αλμυρά, τα γλυκά και τα πικρά· και για τα απτά αντικείμενα, όπως τα απαλά, τα χνουδωτά, τα ζεστά, τα κρύα.

Όλα αυτά τα αντικείμενα είναι υλικά φαινόμενα, και πρέπει να συνειδητοποιήσουμε ότι η ύλη επηρεάζει τα αισθήματά μας. Γι' αυτόν τον λόγο υπάρχει αλληλεπίδραση μεταξύ ύλης και νου, των νοητικών δηλαδή φαινομένων, όπως τα αισθήματα κ.λπ., που συμβαίνουν μέσα μας.

Τα νοητικά αντικείμενα, όπως ιδέες, σκέψεις κ.λπ., μπορούν επίσης να διεγείρουν ευχάριστα ή δυσάρεστα αισθήματα.

Επομένως, έχουμε τα αισθητηριακά αντικείμενα που προσκρούουν στο ανάλογο αισθητήριο όργανο, όπως το μάτι, το αυτί κ.λπ., το οποίο είναι υλικό στοιχείο και αποτελείται από ευαίσθητα κύτταρα. Στη συνέχεια, διεγείρεται η συνείδηση, πυροδοτώντας την επαφή με το αντικείμενο, και η επαφή πυροδοτεί τα αισθήματά μας.

Αυτή η διαδικασία περιγράφεται σε Ομιλίες του Βούδα ως εξής:

- «Εξαρτώμενη από το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, διεγείρεται η οφθαλμική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (οφθαλμική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (οφθαλμικό) αίσθημα.

- Εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, διεγείρεται η ωτική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ωτική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (ωτικό) αίσθημα.

- Εξαρτώμενη από τη μύτη και τις μυρωδιές, διεγείρεται η ρινική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ρινική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (ρινικό) αίσθημα.

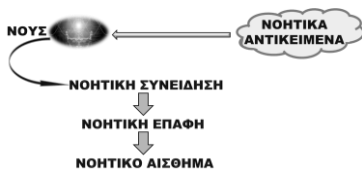
- Εξαρτώμενη από τη γλώσσα και τις γεύσεις, διεγείρεται η γλωσσική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (γλωσσική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (γλωσσικό) αίσθημα.

- Εξαρτώμενη από το σώμα και τα απτά αντικείμενα, διεγείρεται η σωματική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (σωματική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (σωματικό) αίσθημα.

- Εξαρτώμενη από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, διεγείρεται η νοητική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (νοητική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (νοητικό) αίσθημα». ⁸⁰

Συνεπώς, διαπιστώνουμε πόσο πολλά αισθήματα διεγείρονται ανά πάσα στιγμή εξαιτίας των αισθητήριων οργάνων και των αισθητήριων αντικειμένων με τα οποία ερχόμαστε σε επαφή. Για να το περιγράψει αυτό ο Βούδας λέει τα εξής:

«Όπως πολλοί διαφορετικοί άνεμοι φυσούν πέρα δώθε στον ουρανό—ανατολικοί άνεμοι και δυτικοί, βόρειοι άνεμοι και νότιοι, άνεμοι με σκόνη και άνευ σκόνης, μερικές φορές κρύοι άνεμοι, μερικές φορές ζεστοί, άνεμοι δυνατοί και άνεμοι ήπιοι—έτσι και σε αυτό το σώμα εδώ εγείρονται διάφορα αισθήματα, τα ευχάριστα και τα δυσάρεστα, και τα ούτε-δυσάρεστα-ούτε-ευχάριστα». ⁸¹

Καθημερινά λοιπόν, έχουμε μέσα μας αυτόν τον ανεμοστρόβιλο των αισθημάτων τα οποία ανά πάσα στιγμή μπορούν να αλλάξουν από ευχάριστα σε δυσάρεστα ή ουδέτερα. Στο Κεφ. III αναφέραμε πώς ο Βούδας παρουσιάζει 108 είδη αισθημάτων που μπορεί κάποιος να βιώσει.

Τα αισθήματα με τη σειρά τους γίνονται η συνθήκη για τη διέγερση της επιθυμίας, η οποία αποτελεί την ενεργή πλευρά της ζωής. Οι επιθυμίες και τα πάθη που έχουμε μέσα μας δεν εμφανίζονται από το πουθενά, αλλά έχουν μια αιτία στα αισθήματα, και από αυτή την αιτία εξαρτάται αν θα επιθυμήσουμε να αποκτήσουμε ευχάριστα πράγματα ή να απαλλαγού-

⁸⁰ M III, *Chachakka-sutta*, σ. 281.

⁸¹ S IV, *Pathamaākāsa-sutta*, σ. 218.

με από τα δυσάρεστα. Συνεπώς, θα εξετάσουμε τώρα πώς το αίσθημα γίνεται η συνθήκη για την επιθυμία.

8. Η επιθυμία

Ο όγδοος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι η επιθυμία, για την οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με το αίσθημα ως συνθήκη, δημιουργείται η επιθυμία (*taṇhā*).

Η επιθυμία είναι ένας δυναμικός νοητικός παράγοντας ο οποίος μπορεί να προκαλέσει τόσο προσκόλληση όσο και το γίνεσθαι των πράξεών μας. Αν και η επιθυμία διακρίνεται ως προς το αντικείμενο του πόθου της, στην πραγματικότητα εξαρτάται από το αίσθημα που προκύπτει από την επαφή με αυτό το αντικείμενο. Ανάλογα με το αν το αίσθημα είναι ευχάριστο, δυσάρεστο ή ουδέτερο, η επιθυμία λειτουργεί ως «επιθυμία έλξης», «επιθυμία απώθησης» ή «επιθυμία γαλήνης».

Η επιθυμία έλξης

Αν κάποιος βιώσει ένα ευχάριστο αίσθημα εξαιτίας της επαφής με ένα αντικείμενο, δημιουργείται μέσα του μια ευχάριστη συναισθηματική διέγερση με αποτέλεσμα να απολαμβάνει το αντικείμενο και να το επιθυμεί μόνο στον βαθμό που προκαλεί αυτό το ευχάριστο αίσθημα. Αυτό δημιουργεί την επιθυμία για απόλαυση. Είναι απόλυτα λογικό να θέλουμε να απολαύσουμε κάτι ευχάριστο και ελκυστικό. Έτσι, όταν βιώνουμε κάτι ευχάριστο, μπορεί εύκολα να μας έλξει την προσοχή και να μας κάνει να το επιθυμούμε. Με άλλα λόγια, το ευ-

χάριστο αίσθημα δημιουργεί το ευχάριστο συναίσθημα της έλξης. Αυτή η συναισθηματική έλξη είναι ένας αυτόματος μηχανισμός που μας προσελκύει στο αντικείμενο. Είναι η ορμή της επιθυμίας για απόλαυση.

Τοιουτοτρόπως, η επιθυμία μπορεί να θεωρηθεί συναίσθημα έλξης όταν δημιουργείται από το ευχάριστο αίσθημα και λειτουργεί ως «επιθυμία έλξης». Παρόμοια συναισθήματα που σχετίζονται με την επιθυμία έλξης είναι η λαχτάρα, ο πόθος, το πάθος, ο καημός, η λαγνεία, ο ηδονισμός, η λαιμαργία, η ελπίδα, η αγάπη, η στοργή, η χαρά, ο ενθουσιασμός, η ζέση κ.λπ.

Η επιθυμία απώθησης

Αφετέρου, αν κάποιος βιώσει ένα δυσάρεστο ή οδυνηρό αίσθημα εξαιτίας της επαφής με ένα αντικείμενο, δημιουργείται μέσα του μια δυσάρεστη συναισθηματική διέγερση με αποτέλεσμα να αποστρέφεται το αντικείμενο και να επιθυμεί να απαλλαγεί από αυτό, λαχταρώντας συνάμα να αντικατασταθεί αυτό το αίσθημα με ένα ευχάριστο. Αυτό δημιουργεί την επιθυμία για απώθηση. Είναι απόλυτα λογικό να θέλουμε να απωθήσουμε και να απομακρύνουμε κάτι που είναι δυσάρεστο. Με άλλα λόγια, το δυσάρεστο αίσθημα δημιουργεί

το δυσάρεστο συναίσθημα της απώθησης. Αυτή η συναισθηματική απώθηση είναι ένας αυτόματος μηχανισμός που μας κάνει να αντιδράσουμε απωθητικά προς το αντικείμενο. Είναι η ορμή της επιθυμίας για απώθηση.

Τοιουτοτρόπως, η επιθυμία μπορεί να θεωρηθεί συναίσθημα απώθησης όταν δημιουργείται από το δυσάρεστο αίσθημα και λειτουργεί τότε ως «επιθυμία απώθησης». Παρόμοια συναισθήματα που σχετίζονται με την επιθυμία απώθησης είναι η

αποστροφή, η αντιπάθεια, η απέχθεια, η αηδία, ο φόβος, η λύπη, η ζήλια, ο φθόνος, το άχτι, η αγανάκτηση, η χαιρεκακία, ο σαδισμός, η επιθετικότητα, το μίσος, η έχθρα, ο θυμός, η οργή, η τσαντίλα, ο εκνευρισμός, η εκδικητικότητα κ.λπ.

Η επιθυμία γαλήνης

Αν κάποιος βιώσει ένα ουδέτερο αίσθημα εξαιτίας της επαφής με ένα αντικείμενο, δημιουργείται μέσα του μια ουδέτερη και γαλήνια συναισθηματική διέγερση που χαρακτηρίζεται από την απουσία έντασης ή αναστάτωσης. Αυτό δημιουργεί την επιθυμία για γαλήνη. Με άλλα λόγια, το ουδέτερο αίσθημα δημιουργεί το ουδέτερο συναίσθημα της γαλήνης. Αυτή η συναισθηματική γαλήνη προκαλεί την ορμή της επιθυμίας για γαλήνη.

Τοιουτοτρόπως, η επιθυμία μπορεί να θεωρηθεί συναίσθημα γαλήνης όταν δημιουργείται από το ουδέτερο αίσθημα και λειτουργεί τότε ως «επιθυμία γαλήνης». Παρόμοια συναισθήματα που σχετίζονται με την επιθυμία γαλήνης είναι η ηρεμία, η ησυχία, η αταραξία κ.λπ.

Συνεπώς, τα τρία είδη αισθημάτων—ευχάριστο, δυσάρεστο και ουδέτερο—καθορίζουν τη διέγερση διάφορων ειδών επιθυμίας.

Αντιθέσεις

Πρέπει να επισημανθεί ότι, παρόλο που η «επιθυμία έλξης» και η «επιθυμία απώθησης» αντιτίθενται μεταξύ τους, στην ουσία είναι οι δύο όψεις του ίδιου νομίσματος, δηλαδή της επιθυμίας. Η μια όψη ελκύεται από ευχάριστα, απολαυστικά αντικείμενα και τα αποδέχεται, ενώ η άλλη απωθείται από τα δυσάρεστα και αποκρουστικά ή από εκείνα τα ευχάριστα που δεν μπορεί να αποκτήσει, με αποτέλεσμα να αντιδρά και να

θέλει να τα αρνηθεί ή να τα καταστρέψει. Η άρνηση είναι εξίσου μια δραστηριότητα της επιθυμίας, όπως και η αποδοχή.

Το αίσθημα λοιπόν είναι το παθητικό μέρος της ζωής μας και η επιθυμία το ενεργό. Το αίσθημα εκφράζεται μέσω της επιθυμίας, η οποία «βρίσκει» τα αντικείμενα και τα φέρνει στο αίσθημα, το οποίο σαν βασιλιάς τα βιώνει. Την κινητήρια δύναμη της επιθυμίας μπορούμε να τη νιώσουμε κάθε μέρα σαν ένα είδος ηλεκτρικού ρεύματος που διαπερνάει το σώμα και τον νου μας, ωθώντας μας να εκτελέσουμε διάφορες δραστηριότητες. Η διαδικασία για τη διέγερση της επιθυμίας περιγράφεται σε Ομιλίες του Βούδα ως εξής:

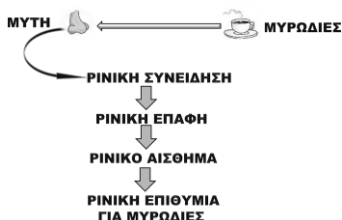
- «Εξαρτώμενη από το μάτι και τα ορατά αντικείμενα, διεγείρεται η οφθαλμική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (οφθαλμική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (οφθαλμικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (οφθαλμική) επιθυμία για ορατά αντικείμενα.

- Εξαρτώμενη από το αυτί και τους ήχους, διεγείρεται η ωτική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ωτική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (ωτικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (ωτική) επιθυμία για ήχους.

- Εξαρτώμενη από τη μύτη και τις μυρωδιές, διεγείρεται η ρινική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (ρινική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το

(ρινικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (ρινική) επιθυμία για μυρωδιές.

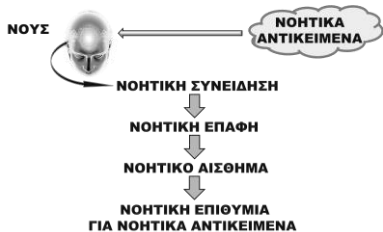
- Εξαρτώμενη από τη γλώσσα και τις γεύσεις, διεγείρεται η γλωσσική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (γλωσσική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (γλωσσικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (γλωσσική) επιθυμία για γεύσεις.

- Εξαρτώμενη από το σώμα και τα απτά αντικείμενα, διεγείρεται η σωματική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (σωματική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (σωματικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (σωματική) επιθυμία για απτά αντικείμενα.

- Εξαρτώμενη από τον νου και τα νοητικά αντικείμενα, διεγείρεται η νοητική συνείδηση. Η συνάντηση των τριών είναι η (νοητική) επαφή. Με την επαφή ως συνθήκη διεγείρεται το (νοητικό) αίσθημα. Με το αίσθημα ως συνθήκη διεγείρεται η (νοητική) επιθυμία για νοητικά αντικείμενα».

Συνεπώς, ανάλογα με τα αισθητήρια όργανα και τα αισθητηριακά αντικείμενα διεγείρονται τα ακόλουθα έξι είδη επιθυμίας: επιθυμία για ορατά αντικείμενα, για ήχους, για μυρωδιές, για γεύσεις, για απτά και νοητικά αντικείμενα.⁸²

⁸² Μ III, *Chachakka-sutta*, σ. 281· D II, *Mahānidāna-sutta*, σ. 57.

Τις άλλες πολλές μορφές που παίρνει η επιθυμία τις αναφέραμε λεπτομερώς στο Κεφ. ΙΙ, όπου αναλύθηκε η επιθυμία διεξοδικά. Τώρα θα εξετάσουμε πώς η επιθυμία με τη σειρά της γίνεται η συνθήκη για τη διέγερση της προσκόλλησης, δηλαδή το έντονο πάθος προς το αντικείμενο της επιθυμίας, που καθιστά δύσκολο κάποιος να το αποχωριστεί.

9. Η προσκόλληση

Ο ένατος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι η προσκόλληση, για την οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με την επιθυμία ως συνθήκη, δημιουργείται η προσκόλληση (*upādāna*)».

Εάν δεν υπάρχει επιθυμία, τότε κάποιος δεν έχει ενδιαφέρον και δεν νοιάζεται για ένα άτομο, μια κατάσταση ή ένα αντικείμενο που έχει μπροστά του. Όταν όμως υπάρχει επιθυμία, τότε υπάρχει ενδιαφέρον, και όσο μεγαλύτερο είναι το ενδιαφέρον τόσο πιο έντονα δένεται κάποιος συναισθηματικά με το άτομο ή το αντικείμενο. Έτσι, η επιθυμία δημιουργεί τον συναισθηματικό ή ακόμη και τον διανοητικό δεσμό που ονομάζεται «προσκόλληση».

Προσκόλληση λοιπόν σημαίνει έντονη επιθυμία και υπερβολική εξάρτηση και αφοσίωση σε ένα άτομο ή ένα αντικείμενο, όπως είναι το χρήμα, τα σπίτια και οι ανέσεις, ή σε μια ιδέα και ιδεολογία την οποία ενστερνίζεται κάποιος και τη θεωρεί μέρος του εαυτού του.

Ανάλογα με τα αντικείμενα και τις περιστάσεις, η προσκόλληση μπορεί να πάρει πολλές μορφές, μεταξύ των οποίων διακρίνονται τα εξής τέσσερα είδη:

1. Προσκόλληση στις ηδονικές ευχαριστήσεις (*kāma*).
2. Προσκόλληση σε απόψεις, νοήσεις, ιδέες, ιδεολογίες, θεωρίες (*diṭṭhi*).
3. Προσκόλληση σε ηθικούς κανόνες, τελετές και αυστηρότητες, με την πεποίθηση ότι μόνο έτσι επέρχεται ο εξογνισμός και η λύτρωση (*sīlabbata-parāmasa*).
4. Προσκόλληση στην ιδέα ενός εαυτού ή μιας ψυχής (*atta-diṭṭhi*).

Η προσκόλληση στις ηδονικές ευχαριστήσεις είναι η έντονη επιθυμία που αποτελεί έναν αυξημένο βαθμό του νοητικού παράγοντα της απληστίας (*lobha*). Τα άλλα τρία είδη προσκόλλησης είναι διάφοροι βαθμοί του νοητικού παράγοντα της απόψεως (*diṭṭhi*).

Καθένα από αυτά τα είδη προσκόλλησης εξαρτάται ως συνθήκη από την επιθυμία. Στην πρώτη περίπτωση των ηδονικών ευχαριστήσεων, η αδύναμη ή η αρχική επιθυμία για ένα αισθησιακό αντικείμενο ονομάζεται απλώς «επιθυμία», ενώ η έντονη επιθυμία ή απληστία ονομάζεται «προσκόλληση».

Στις άλλες τρεις περιπτώσεις προσκόλλησης, η επιθυμία που γίνεται η συνθήκη για την άποψη (*diṭṭhi*) ονομάζεται απλώς «επιθυμία», ενώ η άποψη που γίνεται αποδεκτή και έμμονη υπό την επίδραση αυτής της επιθυμίας ονομάζεται «προσκόλληση».

Έχουμε δηλαδή εδώ διαφορετικούς βαθμούς έντασης της επιθυμίας στους οποίους εμφανίζεται η προσκόλληση. Το αντικείμενο μπορεί να είναι ένα αισθησιακό αντικείμενο ενώ, σε άλλες περιπτώσεις, μπορεί να είναι απόψεις, ιδέες, δοξασίες ή κοσμοθεωρίες.

Στις Ομιλίες του Βούδα η προσκόλληση σε απόψεις (*diṭṭhi*) περιλαμβάνει φιλοσοφίες, θρησκευτικές αντιλήψεις, ιδεολογίες, κοσμοθεασίες, κοσμοθεωρίες κ.λπ. για τα εξής δύο κεντρικά υπαρξιακά ζητήματα:

- τον κόσμο ή το σύμπαν (*loka*), και
- τη θέση του εαυτού ή της ψυχής (*atta*) μέσα στο σύμπαν.

Αυτές οι απόψεις προέρχονται είτε από λογικούς, θεολογικούς, φιλοσοφικούς και μεταφυσικούς συλλογισμούς, είτε από διαλογιστικές εμπειρίες. Γενικά, υπάρχουν 62 τέτοιες απόψεις που μπορούν να διαιρεθούν σε 18 θεωρίες για το παρελθόν και 44 θεωρίες για το μέλλον.⁸³

18 θεωρίες για το παρελθόν

Αυτές αναφέρονται στο παρελθόν για το πώς προέκυψε η ψυχή και το σύμπαν, και μπορούν να ταξινομηθούν σε πέντε ομάδες:

- I. Τέσσερις θεωρίες της αιωνιότητας (*sassata-dit̥ṭhi*) που ισχυρίζονται ότι η ψυχή και το σύμπαν είναι αιώνια.
- II. Τέσσερις θεωρίες της μερικής αιωνιότητας (*ekacca-sassata-dit̥ṭhi*) που ισχυρίζονται ότι ένας Θεός είναι ο πατέρας και δημιουργός όλων των όντων. Μονάχα αυτός ως πνεύμα ή ψυχή και ο κόσμος (το βασίλειό) του είναι αιώνια, ενώ τα άλλα όντα και οι άλλοι κόσμοι που αποχωρίστηκαν από αυτόν είναι μεταβλητοί. Μόνο η επανένωση με αυτόν αποφέρει την αιωνιότητα και την αθανασία.⁸⁴
- III. Τέσσερις θεωρίες που ισχυρίζονται ότι η ψυχή και το σύμπαν είναι είτε πεπερασμένα (*antavā*), είτε άπειρα (*anantavā*), είτε ούτε πεπερασμένα ούτε άπειρα.
- VI. Τέσσερις θεωρίες σχετικά με το πώς μπορεί κάποιος να χρησιμοποιήσει αόριστες και διφορούμενες απαντήσεις γύ-

⁸³ D I, *Brahmajāla-sutta*, σ. 12 κ.ε.

⁸⁴ Η πίστη σε έναν δημιουργό Θεό εντοπίζεται από την αρχαιότητα σε διάφορες παραδόσεις, μεταξύ άλλων σε μερικές πρώιμες θρησκείες στην Ινδία, την Περσία και την Ελλάδα, όπως στον Ορφισμό.

ρω από ερωτήματα για την ψυχή και το σύμπαν ή γύρω από ηθικά ερωτήματα για το τι είναι καλό και τι κακό.

- V. Δύο θεωρίες που ισχυρίζονται ότι δεν υπάρχει αιτία για την προέλευση της ψυχής και του σύμπαντος και ότι όλα συμβαίνουν τυχαία. Αυτό ονομάζεται θεωρία της μη αιτιότητας (*ahetuka-dit̥ṭhi*).

44 θεωρίες για το μέλλον και το παρόν

Υπάρχουν 44 θεωρίες που αναφέρονται στο τι συμβαίνει στην ψυχή μετά τον θάνατο ή στην παρούσα ζωή, και μπορούν επίσης να ταξινομηθούν σε πέντε ομάδες:

- I. Δεκαέξι θεωρίες ισχυρίζονται ότι η ψυχή επιβιώνει μετά τον θάνατο και έχει συνείδηση.
- II. Οκτώ θεωρίες ισχυρίζονται ότι η ψυχή επιβιώνει μετά τον θάνατο αλλά δεν έχει συνείδηση.
- III. Οκτώ θεωρίες ισχυρίζονται ότι η ψυχή επιβιώνει μετά τον θάνατο αλλά ούτε έχει ούτε δεν έχει συνείδηση.
- IV. Επτά θεωρίες ισχυρίζονται ότι η ψυχή δεν επιβιώνει μετά τον θάνατο κι εκμηδενίζεται (*uccheda-dit̥ṭhi*).
- V. Πέντε θεωρίες ισχυρίζονται ότι η ψυχή συνειδητοποιεί το *Νιμπάνα* σε αυτήν ακριβώς τη ζωή μέσω της τέρψης των ηδονικών ευχαριστήσεων ή της επίτευξης της 1ης, 2ης, 3ης ή 4ης έκστασης (*jhāna*).

Αιωνιοκρατία έναντι Εκμηδενισμού

Τώρα, όλες αυτές οι θεωρίες αποδέχονται την ύπαρξη της ψυχής, αλλά διαχωρίζονται ως προς την εξής αντινομία:

- τη θεωρία της αιωνιότητας της ψυχής (*sassata-dit̥ṭhi*), και
- τη θεωρία της εκμηδένισης της ψυχής μετά τον θάνατο (*uccheda-dit̥ṭhi*).

Η θεωρία της αιωνιότητας είναι η πίστη στην ύπαρξη μιας διαρκούς και αμετάβλητης εγώ-οντότητας, ενός εαυτού, μιας ψυχής ή προσωπικότητας, που υπάρχει ανεξάρτητα από εκείνες τις υλικές και νοητικές διεργασίες που αποτελούν τη ζωή και συνεχίζει ακόμα και μετά τον θάνατο ίδια και απαράλλακτη. Κάποιος μπορεί να έχει την ακόλουθη άποψη:

«Το σύμπαν είναι η ψυχή και αυτό θα γίνω μετά τον θάνατο, μόνιμος, παντοτινός, αιώνιος, αμετάβλητος και θα υπάρχω ως τέτοιος στην αιωνιότητα».⁸⁵

Αυτή η άποψη μοιάζει με τη φιλοσοφία του Ινδουισμού στις Ουπανισάδες, η οποία υποστηρίζει την ταύτιση της ατομικής, μικρής ψυχής / του εαυτού (*ātman*) με το συμπαντικό πνεύμα (*Brahman*), το οποίο είναι η Ανώτατη Ψυχή / ο Ανώτατος Εαυτός (*Paramātman*). Έτσι, στην ερώτηση του μαθητή «Ποιος είμαι;», ο δάσκαλος του λέει να επαναλαμβάνει αυτές τις φράσεις: «Εγώ είμαι ο Βράχμαν» (*Ahaṃ Brahmaṣmi*), «Εγώ είμαι Εκείνος» (*So' haṃ*) ή «Εσύ (ως μικρή ψυχή) είσαι Εκείνο» (*Tat tvaṃ asi*).

Αυτά είναι *μάντρα* που θεωρούνται η ουσία των Βεδών. Λειτουργούν ως αυθυποβολή κατά την οποία ένα άτομο υποβάλλει στον εαυτό του την ιδέα της ένωσης της μικρής ψυχής του (*άτμαν*) με την Ανώτατη Ψυχή (*Βράχμαν*).

Σύμφωνα με την ινδουιστική αντίληψη, οι μικρές ψυχές (*άτμαν*) απλώς ταλαιπωρούνται σε αυτόν τον κόσμο της πολλαπλότητας και της αστάθειας, ενώ, εάν καταφέρουν να ενωθούν με το *Βράχμαν*, που είναι αιώνιο και άφθαρτο κι από το οποίο πηγάζει όλη η ζωή, τότε είναι δυνατόν και αυτές να γίνουν αιώνιες.

Αυτή είναι μια αιωνιοκρατική άποψη που προκύπτει με βάση την πιο στοιχειώδη «ιδέα της ταύτισης με έναν εαυτό, μια

⁸⁵ M I, *Alagaddūpama-sutta*, σ. 135.

ψυχή ή ένα πνεύμα» (*sakkāya-ditthi*). Αυτή η άποψη γίνεται το αντικείμενο της επιθυμίας, της λαχτάρας, της αλαζονείας, της ματαιοδοξίας και της λανθασμένης νόησης σχετικά με την ιδέα του «εαυτού» και μεγαλοποιείται σε μια «Ανώτατη Ψυχή».

Αφετέρου, η θεωρία της εκμηδένισης είναι η πίστη στην ύπαρξη μιας εγώ-οντότητας, ψυχής ή προσωπικότητας, λίγο ή πολύ ταυτόσημης με εκείνες τις υλικές και νοητικές διεργασίες που αποτελούν τη ζωή και οι οποίες κατά τη διάλυση του σώματος με τον θάνατο θα εκμηδενιστούν και θα αφανιστούν. Αυτή είναι μια υλιστική κοσμοθεωρία.

Προσκόλληση στην ιδέα ενός εαυτού ή μιας ψυχής

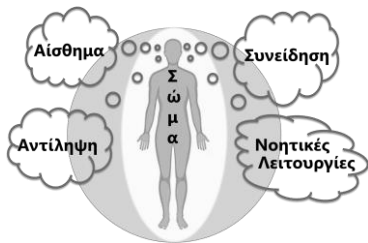
Στις Ομιλίες του ο Βούδας περιγράφει περίπου 68 θεωρίες περί ψυχής, οι οποίες κυκλοφορούσαν την εποχή του στην Ινδία και τις απέρριψε λόγω του ότι οι εκπρόσωποί τους δεν είχαν καν κατανοήσει τη συνθηκοκρατημένη, εξαρτώμενη και παροδική φύση των φαινομένων.⁸⁶ Παρόλο που αυτές οι θεωρίες υπήρχαν στην Ινδία και πιθανότατα υπάρχουν ακόμη και σήμερα, μερικές από αυτές απαντούν και στον ελληνικό χώρο από την αρχαιότητα. Έτσι, υπήρχαν προσωκρατικές θεωρίες περί ψυχής (όπως ορφικές, πυθαγόρειες), πλατωνικές (στον Φαίδωνα και μετά στην Πολιτεία), αριστοτελικές, ελληνιστικές (του Επίκουρου και των Στωικών) και αργότερα του Πλωτίνου, των Πλατωνιστών και των Εκκλησιαστικών Πατέρων, οι οποίες προέρχονται, σε μεγάλο βαθμό, από τις παλαιότερες θεωρίες περί ψυχής.

Αναζητώντας μια αίσθηση ασφάλειας και σταθερότητας, οι άνθρωποι προσπαθούσαν ανέκαθεν να βρουν κάποιου είδους ταυτότητα σε έναν μόνιμο εαυτό ή ψυχή. Ριζωμένοι όπως είναι

⁸⁶ Π.χ. D I, *Brahmajāla-sutta*, σ. 12 κ.ε.· M I, *Sabbāsava-sutta*, σ. 8· M III, *Mahāruṇṇama-sutta*, σ. 15.

σε συνεχόμενες ασταθείς και μεταβλητές σωματικές και νοητικές διαδικασίες που δεν είναι απόλυτες, προσπαθούσαν και προσπαθούν να προσδιορίσουν μια σταθερή ταυτότητα και να προσκολληθούν σε κάποιου είδους φαινομενικό ή εικονικό απόλυτο, το οποίο ονομάζουν «ψυχή».

Θα εξετάσουμε πιο συγκεκριμένα τα αντικείμενα πάνω στα οποία βασίζονται αυτές οι θεωρίες περί ψυχής. Τα αντικείμενα είναι, εν συντομία, τα πέντε συναθροίσματα της ύπαρξης, δηλαδή: το υλικό σώμα, το αίσθημα, η αντίληψη, οι νοητικές λειτουργίες και η συνείδηση.

Κάποιος εκλαμβάνει κάποιο από τα πέντε συναθροίσματα ως αντικείμενο, προσκολλάται σε αυτό και το αποκαλεί ψυχή. Υπάρχουν οι εξής 20 τρόποι με τους οποίους μπορεί να συμβεί αυτό:

Το υλικό σώμα

Κάποιος θεωρεί:

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα της ταύτισης της ψυχής με το σώμα. Δηλαδή, η ψυχή θεωρείται ότι είναι ταυτόσημη με το σώμα και δεν υπάρχει καμία διαφορά μεταξύ τους.⁸⁷

⁸⁷ Πρβλ. «*Taṇ jīvaṇ, taṇ saṛīraṇ*» (αυτό που είναι η ψυχή είναι και το σώμα). S II, *Avijjāpaccaya-sutta*, σ. 61.

Συνεπώς, όταν κάποιος βλέπει τον εαυτό του σε έναν καθρέφτη, θεωρεί το σώμα του ως την ψυχή του: «Ό,τι είναι το σώμα μου, αυτό είναι και η ψυχή μου. Ό,τι είναι η ψυχή μου, αυτό είναι και το σώμα μου». Είναι ακριβώς σαν να βλέπει κανείς μια φλόγα και το χρώμα της ως ίδια και ταυτόσημα: «Ό,τι είναι η φλόγα, αυτό είναι και το χρώμα της. Ό,τι είναι το χρώμα της, αυτό είναι και η φλόγα».

Αυτή είναι η υλιστική άποψη που θεωρεί το υλικό σώμα ως ψυχή, λόγω της ζωτικής ενέργειας (*jīva*) του σώματος, η οποία θεωρείται πως είναι η ψυχή. Έτσι, όταν το σώμα πεθαίνει και σταματά να υπάρχει, παύει να υπάρχει και η ψυχή, θεωρώντας ότι το σώμα και η ψυχή εκμηδενίζονται μαζί. Επομένως, αυτή η άποψη υπάγεται στη θεωρία του εκμηδενισμού (*ucchedadīṭhi*), γιατί θεωρεί ότι «το ον εκμηδενίζεται».

Στη δεύτερη περίπτωση υπάρχει η αντίθετη ιδέα, ότι η ψυχή έχει σώμα, αλλά είναι διαφορετική από αυτό.⁸⁸ Συνεπώς, η ψυχή δεν είναι ταυτόσημη με το σώμα, αλλά αυτοτελής και ανεξάρτητη, και μπορεί να απορρίψει το σώμα ανά πάσα στιγμή. Μόνο το σώμα εκμηδενίζεται με τον θάνατο, ενώ η ψυχή παραμένει αναλλοίωτη.

Στην τρίτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι το σώμα εμπεριέχεται στην ψυχή. Δηλαδή η ψυχή τυλίγει σαν αύρα το υλικό σώμα, το περικλείει σε αυτήν και έχει κυριότητα επί αυτού. Συνεπώς, η ψυχή κατέχει το σώμα και όχι το σώμα την ψυχή. Με τον θάνατο, η ψυχή παραμένει αναλλοίωτη.

Στην τέταρτη περίπτωση υπάρχει η αντίθετη ιδέα ότι η ψυχή εμπεριέχεται στο σώμα. Δηλαδή το σώμα τυλίγει την ψυχή και την περικλείει. Συνεπώς, η ψυχή ως ξεχωριστή οντότητα συμπεριλαμβάνεται στο σώμα και όχι το σώμα στην ψυχή. Όπου πηγαίνει το σώμα πηγαίνει και η ψυχή. Με τον θάνατο, μόνο το σώμα εκμηδενίζεται, ενώ η ψυχή απελευθερώνεται σαν ένα πουλί από το κλουβί.

⁸⁸ Πρβλ. «*Aññāṇ jīvaṇ, aññāṇ sarīraṇ*» (άλλο πράγμα είναι η ψυχή και άλλο το σώμα). Ο.π.

Γενικά, η δεύτερη, τρίτη και τέταρτη περίπτωση υπάγονται στη θεωρία της αιωνιότητας της ψυχής (*sassata-dit̃hi*).

Το αίσθημα

Κάποιος θεωρεί:

1. Το αίσθημα ως ψυχή

2. Την ψυχή να έχει αίσθημα

3. Το αίσθημα στην ψυχή

4. Την ψυχή στο αίσθημα

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι η ψυχή είναι ταυτόσημη με το αίσθημα. Οι άλλες περιπτώσεις είναι παρόμοιες με το σώμα, το οποίο εδώ αντικαθίσταται από το αίσθημα.

Η αντίληψη

Κάποιος θεωρεί:

1. Την αντίληψη ως ψυχή

2. Την ψυχή να έχει αντίληψη

3. Την αντίληψη στην ψυχή

4. Την ψυχή στην αντίληψη

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι η ψυχή είναι ταυτόσημη με την αντίληψη. Οι άλλες περιπτώσεις είναι παρόμοιες με το σώμα, το οποίο εδώ αντικαθίσταται από την αντίληψη.

Οι νοητικές λειτουργίες

Κάποιος θεωρεί:

1. Τις νοητικές λειτ. ως ψυχή
2. Την ψυχή να έχει νοητικές λειτ.
3. Τις νοητικές λειτ. στην ψυχή
4. Την ψυχή στις νοητ. λειτ.

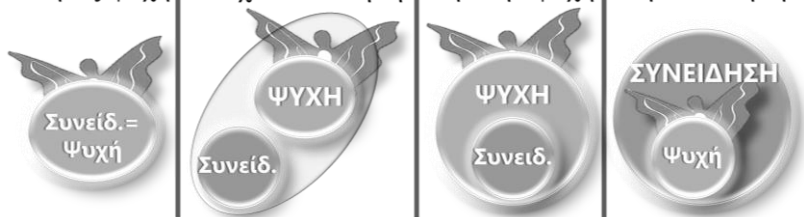

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι η ψυχή είναι ταυτόσημη με τις νοητικές λειτουργίες. Οι άλλες περιπτώσεις είναι παρόμοιες με το σώμα, το οποίο εδώ αντικαθίσταται από τις νοητικές λειτουργίες.

Η συνείδηση

Κάποιος θεωρεί:

1. Τη συνείδηση ως ψυχή
2. Την ψυχή να έχει συνείδηση
3. Τη συνείδηση στην ψυχή
4. Την ψυχή στη συνείδηση

Στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι η ψυχή είναι ταυτόσημη με τη συνείδηση. Οι άλλες περιπτώσεις είναι παρόμοιες με το σώμα, το οποίο εδώ αντικαθίσταται από τη συνείδηση.

Αυτοί είναι οι 20 τρόποι σχετικά με την «ιδέα της ταύτισης με έναν εαυτό, ψυχή ή πνεύμα» (*sakkāya-dit̥ṭhi*) στα πέντε συ-

ναθροίσματα της ύπαρξης, τα οποία εδώ ονομάζονται *sakkāya*.⁸⁹

Σύνοψη

Συνοψίζοντας όλες τις περιπτώσεις, μπορούμε να διακρίνουμε ότι στην πρώτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα ότι η ψυχή είναι ταυτόσημη είτε με το σώμα, το αίσθημα, την αντίληψη, τις νοητικές λειτουργίες ή με τη συνείδηση. Αυτή η ιδέα ανήκει στη θεωρία της μη ύπαρξης της ψυχής μετά τον θάνατο (*vibhava-dit̥ṭhi*) ή στη θεωρία της εκμηδένισης της ψυχής (*uccheda-dit̥ṭhi*). Αυτό σημαίνει ότι κάποιος που ταυτίζει την ψυχή με το σώμα θεωρεί ότι, όταν το σώμα πεθάνει, θα εκμηδενισθεί και η ψυχή. Το ίδιο ισχύει και με το αίσθημα. Ταυτίζοντας την ψυχή με το αίσθημα, θεωρεί ότι ενώ το άτομο ζει και αισθάνεται, η ψυχή είναι ζωντανή και μπορεί να αισθανθεί ευχάριστα ή δυσάρεστα, ενώ όταν το άτομο πεθάνει, παύει να αισθάνεται, οπότε και η ψυχή εκμηδενίζεται. Κάτι ανάλογο συμβαίνει με την αντίληψη, τις νοητικές λειτουργίες και τη συνείδηση. Αυτή είναι εκμηδενιστική θεωρία και αποτελεί την αλήθεια γι' αυτούς που την επαγγέλλονται. Προσκολλώνται σε αυτήν σταθερά και τη διακηρύσσουν.

Στη δεύτερη, τρίτη και τέταρτη περίπτωση υπάρχει η ιδέα της αυτοτέλειας, της κυριότητας και της συμπερίληψης της ψυχής ως ξεχωριστής οντότητας. Αυτή η ιδέα ανήκει στη θεωρία της αιωνιότητας της ψυχής (*sassata-dit̥ṭhi*) ή της ύπαρξης της ψυχής μετά τον θάνατο (*bhava-dit̥ṭhi*). Αυτό σημαίνει ότι εφόσον η ψυχή είναι αυτοτελής κ.λπ., δεν καταστρέφεται με τον θάνατο, αλλά αποχωρίζεται μεταθανάτια από το σώμα και μπορεί να μεταβεί σε άλλο σώμα. Είναι αιώνια και συνεχίζει μέσα στην αιωνιότητα ίδια και απαράλλακτη χωρίς να μεταβάλλεται. Είναι μόνιμη, παντοτινή, συνεχώς υπάρχουσα σε

⁸⁹ M I, *Cūḷavedalla-sutta*, σ. 298.

όλους τους χρόνους, παρελθόν-παρόν-μέλλον. Αυτή είναι η αιωνιοκρατική θεωρία και αποτελεί την αλήθεια γι' αυτούς που την επαγγέλλονται. Προσκολλώνται σε αυτήν σταθερά και τη διακηρύσσουν.

Και στις τρεις περιπτώσεις η ψυχή θεωρείται άυλη ουσία (*arūpa*) ξεχωριστή από την υλική ουσία (*rūpa*), διότι μπορεί να επιβιώσει μετά τον θάνατο. Αντιθέτως, στην πρώτη περίπτωση της ταύτισης με το σώμα κ.λπ., η ψυχή θεωρείται υλική ουσία (*rūpa*) που δεν επιβιώνει με τον θάνατο του υλικού σώματος. Ο παρακάτω πίνακας συνοψίζει και τις τέσσερις περιπτώσεις.

1. Ταύτιση της ψυχής με το σώμα κ.λπ.	2. Αυτοτέλεια της ψυχής	3. Κυριότητα της ψυχής	4. Συμπερίληψη της ψυχής
<i>θεωρία της μη ύπαρξης ή της εκμηδένισης της ψυχής</i>	<i>θεωρία της ύπαρξης ή της αιωνιότητας της ψυχής</i>		
Η ψυχή ως υλική ουσία	Η ψυχή ως άυλη ουσία		

Επισημαίνεται ότι η προσκόλληση στη θεωρία της μη ύπαρξης (*vibhava-dit̥ṭhi*) προκύπτει από την επιθυμία για μη ύπαρξη (*vibhava-taṅhā*), ενώ η προσκόλληση στη θεωρία της ύπαρξης (*bhava-dit̥ṭhi*) προκύπτει από την επιθυμία για ύπαρξη (*bhava-taṅhā*).

Η προσκόλληση με την επιθυμία ως συνθήκη μπορεί να εμφανισθεί με πολλές μορφές. Γενικά, ωθούμενος από την επιθυμία, ο νους μπορεί να αδράξει οποιοδήποτε υλικό ή νοητικό φαινόμενο και να προσκολληθεί. Μπορεί να είναι εθνικιστικές ιδέες ή πατριωτικές, θρησκευτικές, φιλοσοφικές, πολιτικές, οικονομικές και ηθικές ιδέες για τις οποίες οι άνθρωποι μπορούν να θυσιάσουν ακόμα και τη ζωή τους ή τις ζωές άλλων.

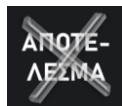
Όσον αφορά τις ηθικές ιδέες, θα δώσουμε εδώ ένα παράδειγμα για «τρεις κακοήθεις φιλοσοφίες με σιγουρότατη κακή επαναγέννηση» (*niyata-micchā-diṭṭhi*) για όποιον εμμένει και προσκολλάται σε αυτές. Είναι ηθικά μηδενιστικές φιλοσοφίες και σχετίζονται με τη θεωρία της μη ύπαρξης ή της εκμηδένισης. Αυτές είναι οι εξής:

1. Η φιλοσοφία της μη αιτιότητας (*ahetuka-diṭṭhi*) ισχυρίζεται ότι δεν υπάρχει αιτία ή συνθήκη για τη μόλυνση και τον εξαγνισμό, τη δυστυχία ή την ευτυχία των όντων. Όλα συμβαίνουν τυχαία ή από τη μοίρα.

Αυτή είναι η μοιρολατρική ή φαταλιστική φιλοσοφία που υποστηρίζει ότι όλα είναι λεπτομερώς προκαθορισμένα από την τύχη ή τη μοίρα. Παρουσιάζει το ηθικό μέρος των καλών ή των κακών πράξεων ως μέρος του προκαθορισμού των γεγονότων. Επομένως, αυτή η φιλοσοφία προωθεί μια απάθεια ως αντίδραση στην πορεία των γεγονότων. Αυτή η ηθική απάθεια, δηλαδή η πλήρης απουσία ηθικών φραγμών και η έλλειψη κάθε ηθικού ενδιαφέροντος, κάνει κάποιον επιρρεπή στη διάπραξη φαύλων πράξεων, οι οποίες προκαλούν αναπόφευκτα κακή επαναγέννηση.

2. Η φιλοσοφία της αναποτελεσματικότητας των πράξεων (*akiriya-diṭṭhi*) ισχυρίζεται ότι οι πράξεις δεν συντελούν στην παραγωγή αποτελεσμάτων (*vipāka*). Ως εκ τούτου, ακυρώνει τις ηθικές διαφοροποιήσεις σε καλά ή άσχημα ηθικά αποτελέσματα.

Συνεπώς, αυτή είναι η φιλοσοφική σκέψη της ολοκληρωτικής άρνησης κάθε δυναμικότητας των καλών και των κακών πράξεων (*κάρμα*), και επομένως του αποτελέσματος (*vipāka*) του *κάρμα*, δηλαδή της προσωπικής ευθύνης και της ανταμοιβής ή της τιμωρίας για τις πράξεις. Είναι μια αρνητική σκέψη

που ενθαρρύνει το άτομο να μην αναλαμβάνει προσωπική ευθύνη για τις πράξεις του και να μην ανησυχεί για την ηθική του συμπεριφορά. Υποστηρίζει, για παράδειγμα, ότι «σ' αυτόν που σκοτώνει, κλέβει, ληστεύει κ.λπ., τίποτα κακό δεν θα συμβεί. Για τη γενναιοδωρία, την αυτοσυγκράτηση, την αλήθεια και άλλες αρετές, δεν προκύπτει καμία ανταμοιβή».

3. Η φιλοσοφία του μηδενισμού ή νιχλισμού (*natthika-ditṭhi*) αρνείται την επιβίωση ενός ατόμου σε οποιαδήποτε μορφή μετά τον θάνατο, αναιρώντας έτσι την ηθική αξία των πράξεων.

Αυτή είναι η φιλοσοφική κατεύθυνση του ηθικού μηδενισμού, ο οποίος απορρίπτει τις ηθικές αξίες του καλού και του κακού και ισοδυναμεί με τον αμοραλισμό. Είναι η άρνηση και της αιτίας (*hetu*) αλλά και του αποτελέσματος (*vipāka*) των καλών και των κακών πράξεων (*κάρμα*). Υποστηρίζει ότι κάθε πίστη στην καλή πράξη και στην ανταμοιβή της είναι απλή ψευδαίσθηση, ότι ο άνθρωπος μετά τον θάνατο διαλύεται στα στοιχεία της φύσης και ότι δεν θα υπάρξει άλλη ζωή.⁹⁰

Και οι τρεις προαναφερθείσες ηθικά μηδενιστικές φιλοσοφίες συμπεριλαμβάνουν τη φιλοσοφική θεωρία του υλισμού. Ο υλισμός αφορά τη σχέση μεταξύ του ανθρώπου και του εξωτερικού κόσμου, ή του νου και της ύλης, και υποστηρίζει την πρωταρχικότητα της ύλης, υποβαθμίζοντας μάλιστα και την ηθική αξία των πράξεων.

Θα εξετάσουμε τώρα πώς η προσκόλληση σε ηδονικές ευχαριστήσιες, σε απόψεις, θεωρίες κ.λπ. που αναφέρθηκαν προηγουμένως, γίνεται η συνθήκη για το γίγνεσθαι των πράξεων.

⁹⁰ Για αυτές τις τρεις ηθικά μηδενιστικές φιλοσοφίες, βλ. D I, *Sāmañña-phala-sutta*, σ. 51.

10. Το γίνεσθαι των πράξεων

Ο δέκατος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι το γίνεσθαι των πράξεων, για το οποίο ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με την προσκόλληση ως συνθήκη, δημιουργείται το γίνεσθαι των πράξεων (*bhava*)».

Οι πράξεις είναι βασικά η πραγματοποίηση των επιθυμιών ή της προσκόλλησης που έχει κάποιος. Έτσι, όταν κάποιος έχει έντονη επιθυμία ή προσκόλληση σε κάτι, δραστηριοποιείται και κάνει πράξεις μέσα στον χρόνο και τον χώρο, προκειμένου να εκφράσει ή να αποκτήσει αυτό που επιθυμεί.

Στην εξήγηση για τις βουλητικές δραστηριότητες (*saṅkhāra*) είχε αναφερθεί ότι η βούληση (*cetanā*) είναι ο υπεύθυνος παράγοντας για τις πράξεις (*κάρμα*) ενός ατόμου. Επίσης, επισημάνθηκε ότι, με την άγνοια ως συνθήκη, δημιουργούνται οι βουλητικές δραστηριότητες, που σημαίνει ότι η άγνοια επηρεάζει τη βούληση και τις πράξεις. Ωστόσο, εδώ προστίθεται και ο παράγοντας της προσκόλλησης (*upadāna*), ο οποίος, επηρεασμένος από την άγνοια (*avijjā*) και την επιθυμία (*tanhā*), παροτρύνει τη βούληση για δράση και πράξη. Επομένως, το γίνεσθαι των πράξεων (*bhava*) δημιουργείται ουσιαστικά από τρεις ενεργούς παράγοντες: την άγνοια, την επιθυμία και την προσκόλληση.

Δύο είδη του γίνεσθαι των πράξεων

Παρότι αναφέρεται εδώ το γίνεσθαι των πράξεων (*bhava*) ως μία λέξη, στην πραγματικότητα έχει διπλή έννοια, κι έτσι υπάρχουν τα εξής δύο είδη:

1. το καρμικό ή ενεργό γίνεσθαι των πράξεων (*kamma-bhava*), και
2. το γεννητικό γίνεσθαι των πράξεων (*uparatti-bhava*), το οποίο είναι το παθητικό επακόλουθο του *κάρμα*.⁹¹

Δηλαδή, όταν υπάρχει δράση, υπάρχει επακόλουθο του γίνεσθαι. Εδώ, το καρμικό γίνεσθαι των πράξεων ορίζεται ως α) οι «αξιέπαινες ή καλές δραστηριότητες» (*puññā-*), β) οι «αξιοκατάκριτες ή φαύλες δραστηριότητες» (*apuññā-*), και γ) οι «αδιατάρακτες δραστηριότητες» (*āneñja-abhisāṅkhārā*).

Το γεννητικό γίνεσθαι ορίζεται ως το επακόλουθο του *κάρμα* που οδηγεί σε νέα γέννηση και ύπαρξη, σε νέο γίνεσθαι στην ηδονική σφαίρα ύπαρξης, στη λεπτοφυή υλική σφαίρα ή στην άυλη σφαίρα.⁹²

Η προσκόλληση είναι η συνθήκη για το καρμικό γίνεσθαι των πράξεων επειδή, υπό την επιρροή της προσκόλλησης, κάποιος:

- εμπλέκεται σε δράση • αφοσιώνεται σε ενέργειες • αναλαμβάνει δράσεις • συμμετέχει σε δράσεις • επιδίδεται σε πράξεις και ασχολείται με πράξεις οι οποίες συσσωρεύονται ως *κάρμα*.

Έτσι, λίγο λίγο, από πράξεις εδώ κι εκεί, συσσωρεύει κάποιος αυτό το *κάρμα*, το γίνεσθαι των πράξεων, για το οποίο ο Βούδας λέει τα εξής:

⁹¹ Vbh, *Paṭiccasamuppādavibhaṅgo*, σ. 136.

⁹² S II, *Parivīmaṅsana-sutta*, σ. 81· Vbh, *Paṭiccasamuppādavibhaṅgo*, σ. 136.

«Με την πτώση νεροσταγόνων γεμίζει το σταμνί με νερό. Παρόμοια, ο σοφός γεμίζει τον εαυτό του με καλές πράξεις ή ο ανόητος με φαύλες πράξεις, συσσωρεύοντάς τες λίγο λίγο».⁹³

Η προσκόλληση είναι επίσης η συνθήκη για το επακόλουθο του *κάρμα* ως γεννητικό γίνεσθαι (*urapatti-bhava*), επειδή αυτή η ίδια η προσκόλληση οδηγεί κάποιον πίσω στον κύκλο της επαναγέννησης, σε μια κατάσταση που καθορίζεται από το *κάρμα* που ο ίδιος έχει συσσωρεύσει.

Η προσκόλληση και το γίνεσθαι των πράξεων

Θα δώσουμε εδώ δύο παραδείγματα για το πώς η προσκόλληση στις ηδονικές ευχαριστήσεις και στις απόψεις που προαναφέραμε δημιουργούν τα δύο είδη του γίνεσθαι των πράξεων.

1. *Η προσκόλληση στις ηδονικές ευχαριστήσεις*: Έχοντας αυτή την προσκόλληση, κάποιος θα προσπαθήσει να αποκτήσει το αντικείμενο της ευχαρίστησής του με κάθε δυνατό τρόπο, δραστηριοποιώντας έτσι τον εαυτό του. Μπορεί να το αποκτήσει με καλό ή φαύλο τρόπο, συσσωρεύοντας *κάρμα* με το σώμα, την ομιλία ή τον νου, το οποίο ονομάζεται *kamma-bhava* (το γίνεσθαι των πράξεων). Ως αποτέλεσμα αυτού του *kamma-bhava*, θα προκύψει το *urapatti-bhava* (γεννητικό γίνεσθαι των πράξεων), που αποτελείται από επακόλουθα νοητικά και υλικά συναθροίσματα.

Επομένως, εξαρτώμενο από την προσκόλληση στις ηδονικές ευχαριστήσεις, δημιουργείται το *kamma-bhava* στην τρέχουσα ζωή και το επακόλουθο *urapatti-bhava* στην επόμενη ζωή.

⁹³ DhP, στίχοι 121-2.

2. Η προσκόλληση σε απόψεις: Ο νόμος του κάρμα λέει ότι οι καλές πράξεις (*kusala kamma*) φέρνουν καλά αποτελέσματα και οι φαύλες πράξεις (*akusala kamma*) φαύλα αποτελέσματα. Αν κάποιος έχει λανθασμένη άποψη για τον νόμο του κάρμα, τότε δεν αποσκοπεί να κάνει καλές πράξεις ενσυνείδητα και παραμελεί να απέχει από φαύλες πράξεις. Αυτό που θα επιδιώκει είναι οι εγωιστικές του επιθυμίες και απολαύσεις, κάποτε με δίκαιο και κάποτε με άδικο τρόπο. Εάν κάνει κάτι φαύλο, αυτό είναι το *kamma-bhava* το οποίο έχει ως συνθήκη την προσκόλληση στη λανθασμένη άποψη (*micchā-ditthi-urādāna*) για το κάρμα και τα καρμικά αποτελέσματα. Ως επακόλουθο, θα επαναγεννηθεί σε θλιβερούς κόσμους. Αυτή η γέννηση είναι το *urapatti-bhava*, που έχει ως συνθήκη την προσκόλληση στη λανθασμένη άποψη.

Η επανάληψη του κάρμα στην Εξαρτώμενη Γένεση

Αυτό που μπορεί να διαπιστωθεί είναι ότι το κάρμα επαναλαμβάνεται με δύο διαφορετικά ονόματα στην Εξαρτώμενη Γένεση.

Στον δεύτερο παράγοντα, το κάρμα ονομάζεται «βουλητικές δραστηριότητες» (*sañkhāra*), ενώ στον δέκατο παράγοντα, ονομάζεται «γίνεσθαι των πράξεων» (*bhava*). Γιατί συμβαίνει αυτό;

Ο λόγος είναι ότι, στον δεύτερο παράγοντα, το κάρμα ως *sañkhāra* ανήκει σε προηγούμενες ζωές ως συνθήκη ώστε η επακόλουθη συνείδηση της επαναγέννησης να εγερθεί στην παρούσα ζωή. Εδώ στον δέκατο παράγοντα, το κάρμα ως *bhava* ανήκει στην παρούσα ζωή, κι είναι αυτό που ο Βούδας αποκαλεί νέο κάρμα (*nava-kamma*). Συγκεκριμένα:

«Και τι είναι το νέο *κάρμα*; Οποιοδήποτε *κάρμα* κάνει κάποιος τώρα με το σώμα, την ομιλία ή τον νου, αυτό ονομάζεται νέο *κάρμα*».⁹⁴

Τούτο γίνεται η συνθήκη για την επαναγέννηση σε μέλλουσα ζωή.

Οι δύο συνθήκες του *κάρμα*

Αυτό που επίσης μπορεί να διαπιστωθεί είναι ότι το *κάρμα* έχει δύο συνθήκες για τη δημιουργία του. Δηλαδή, σύμφωνα με τον δεύτερο παράγοντα, οι καρμικές δραστηριότητες δημιουργούνται με την άγνοια ως συνθήκη (*avijjā-paccayā saṅkhārā*). Απεναντίας, σύμφωνα με τον δέκατο παράγοντα, το γίνεσθαι των καρμικών πράξεων δημιουργείται με την προσκόλληση ως συνθήκη (*upādāna-paccayā bhavo*).

Παρ' όλα αυτά, δεν υπάρχει αντίφαση εδώ επειδή, όπως προαναφέραμε, η άγνοια είναι καθολική και συνακόλουθη με όλους τους φαύλους νοητικούς παράγοντες (*akusala-cetasika*). Επομένως, όταν η προσκόλληση (*upādāna*) λέγεται ότι είναι συνθήκη του γίνεσθαι των καρμικών πράξεων, υπονοείται ότι και η άγνοια είναι επίσης συνθήκη του.

Θα εξετάσουμε τώρα πώς το γίνεσθαι των πράξεων προκαλεί τη γέννηση, και αυτή με τη σειρά της το γήρας και τον θάνατο.

11. Η γέννηση

Ο ενδέκατος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση είναι η γέννηση για την οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

⁹⁴ S IV, *Kammanirodha-sutta*, σ. 132.

«Με το γίνεσθαι των πράξεων ως συνθήκη, δημιουργείται η γέννηση (*jāti*)».

Όταν η συσσώρευση του καρμικού γίνεσθαι των πράξεων έχει επιτύχει την κατάσταση της πλήρους δράσης και δυναμικότητας, μπορεί να εκτελέσει τη λειτουργία της σύλληψης στην επαναγέννηση. Επομένως, γέννηση (*jāti*) σημαίνει εδώ επαναγέννηση. Εννοιολογικά, είναι ίδια με το γεννητικό γίνεσθαι των πράξεων (*upapatti-bhava*), το οποίο είναι το επακόλουθο του *κάρμα*. Γενικά, η γέννηση ορίζεται από τον Βούδα ως εξής:

- η γέννα των όντων σε διάφορες τάξεις των όντων,
- η σύλληψή τους (σε μια μήτρα),
- η αναπαραγωγή τους,
- η εμφάνιση των συναθροισμάτων του νου και της ύλης (*khandha*),
- η απόκτηση των αισθητήριων οργάνων τους (*āyatana*).⁹⁵

Παρόλο που λέμε «η γέννηση ενός όντος», αυτό που βασικά γεννιέται είναι τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης (*pañca-khandha*). Αυτά συλλογικά ονομάζονται «γέννηση» και αυτό που εμφανίζεται είναι το νοητικό και υλικό στοιχείο. Το νοητικό στοιχείο έρχεται από την προηγούμενη ζωή και περιλαμβάνει τη δυναμικότητα του *κάρμα* ώστε να παράγει την επαναγέννηση, ενώ το υλικό στοιχείο είναι το νέο υλικό σώμα.

Τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης

Πιο συγκεκριμένα, σε σχέση με την εμφάνιση των πέντε συναθροισμάτων του νου και της ύλης, «γέννηση» σημαίνει η εμφάνιση:

⁹⁵ D II, *Mahāsatiipaṭṭhāna-sutta*, σ. 305.

- της επακόλουθης καρμικής συνείδησης (*viññāṇa*),
- των συνακόλουθων νοητικών παραγόντων (*cetasika*), και
- της ύλης (*rūpa*) που παράγεται από το *κάρμα* σε κάποια σφαίρα ύπαρξης.

Η γέννηση όμως φέρνει μαζί της και άλλα επακόλουθα, όπως το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος κ.λπ., τα οποία θα εξετάσουμε στη συνέχεια.

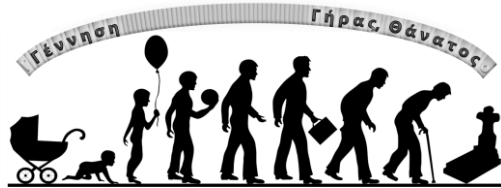
12. Το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος...

Ο δωδέκατος παράγοντας στην Εξαπτώμενη Γένεση είναι το γήρας, ο θάνατος, η λύπη κ.λπ. για τα οποία ο Βούδας λέει τα εξής:

«Με τη γέννηση ως συνθήκη, δημιουργείται το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη και το άγχος».

Μόλις συμβεί η γέννηση, ακολουθούν αναπόφευκτα το γήρας και ο θάνατος, και όλα τα άλλα είδη σωματικού και ψυχολογικού πόνου μεταξύ γέννησης και θανάτου, όπως η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη και το άγχος.

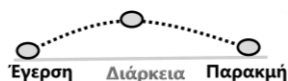
Όλος αυτός ο πόνος έχει ρίζες στη γέννηση, επομένως η γέννηση ξεχωρίζει ως η κύρια συνθήκη αυτού του πόνου. Έτσι, το γήρας και ο θάνατος σχετίζονται άμεσα με τη γέννηση.

Τα δύο είδη γήρατος

Υπάρχουν δύο είδη γήρατος: το «αφανές γήρας» (*apākaṭa-jarā*) και το «εμφανές γήρας» (*pākaṭa-jarā*). Το πρώτο είδος

αφορά χαρακτηριστικά όλων των συνθηκοκρατημένων φαινομένων του νου και της ύλης, τα οποία διέρχονται τρία στάδια:

- το στάδιο της έγερσης (*uppāda*),
- το στάδιο της διάρκειας (*thiti*), και
- το στάδιο της παρακμής (*vaya*).

Αυτά τα τρία στάδια ονομάζονται τα τρία καθολικά «χαρακτηριστικά όλων των συνθηκοκρατημένων φαινομένων» (*saṅkha-talakkhaṇa*).⁹⁶ Μεταξύ αυτών, το γήρας συμβαίνει κατά το στάδιο της διάρκειας. Αυτό το είδος γήρατος, που είναι στιγμιαίο και γρήγορο, δεν είναι ορατό με γυμνό μάτι, όπως είναι το γήρας των κυττάρων μας, κι έτσι ονομάζεται «αφανές γήρας». Ονομάζεται επίσης «στιγμιαίο γήρας» (*khaṇika-jarā*) ή «συνεχές γήρας» (*avīci-jarā*) επειδή επαναλαμβάνεται συνεχώς στο μικροσκοπικό επίπεδο.

Το δεύτερο είδος είναι το «εμφανές γήρας» (*pākāṭa-jarā*). Εκδηλώνεται ως εξαφάνιση της νεότητας και αποτελεί τη βάση για τη σωματική και ψυχολογική ταλαιπωρία που προκύπτει λόγω πολλών δυσχερών καταστάσεων, όπως σωματική εξασθένηση, βαρύτητα στα μέλη του σώματος, πιο αργός χρόνος αντίδρασης και ευκινησίας, ρυτίδες και κηλίδες στο δέρμα, αλλαγή στο χρώμα των μαλλιών σε γκρίζα ή άσπρα, πέσιμο των μαλλιών και των δοντιών, μεγαλύτερη προσβολή από ασθένειες, μείωση της ζωής, εξασθένηση των αισθήσεων, όπως μειωμένη όραση, ελαττωμένη ακοή, μειωμένη δυνατότητα ξεκάθαρης σκέψης, απώλεια μνήμης και ευφυΐας και άλλα παρόμοια. Φυσικά, δεν εξαιρείται και η περιφρόνηση από το μέρος των άλλων. Αυτό το είδος γήρατος ονομάζεται και «συμβατικό γήρας» (*sammuti-jarā*) επειδή τυπικά αναφέρεται στην εξωτερική ή εμφανή μορφή του γήρατος και στη μείωση της ζωής.

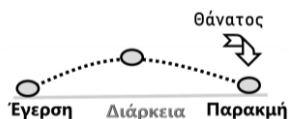
⁹⁶ A I, *Saṅkhatalakkhaṇa-sutta*, σ. 152.

Όλα αυτά αρχίζουν με τη γέννηση, που είναι η βάση για όλες τις ταλαιπωρίες, τα βάσανα και τον υπαρξιακό πόνο. Το γήρας έχει απλώς την επιπρόσθετη λειτουργία να οδηγεί στον θάνατο.

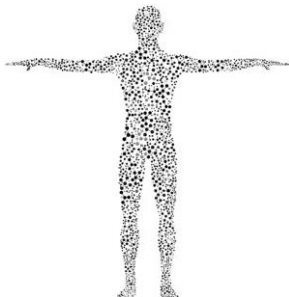
Τα δύο είδη θανάτου

Υπάρχουν επίσης δύο είδη θανάτου: ο «αφανής θάνατος» (*apākaṭa-maraṇa*) και ο «εμφανής θάνατος» (*pākaṭa-maraṇa*).

Το πρώτο είδος αφορά το χαρακτηριστικό όλων των συνθηκοκρατημένων φαινομένων κατά το στάδιο της παρακμής (*vaṅa*). Αυτό το είδος θανάτου, που είναι στιγμιαίο και γρήγορο, δεν είναι ορατό με γυμνό μάτι, όπως είναι ο θάνατος των κυττάρων μας, κι έτσι ονομάζεται «αφανής θάνατος». Ονομάζεται επίσης «στιγμιαίος θάνατος» (*khaṇika-maraṇa*) ή «συνεχής θάνατος» (*anīci-maraṇa*), επειδή επαναλαμβάνεται συνεχώς στο μικροσκοπικό επίπεδο.

Η στιγμιαία γέννηση, το στιγμιαίο γήρας και ο στιγμιαίος θάνατος του σώματός μας επιβεβαιώνονται και από επιστημονικά ευρήματα. Για παράδειγμα, σε έναν ενήλικα άνθρωπο περίπου 330 δισεκατομμύρια κύτταρα πεθαίνουν καθημερινά και αντικαθίστανται από άλλα κύτταρα. Σε 80 έως 100 ημέρες, 30 τρισεκατομμύρια θα έχουν πεθάνει και αναπληρωθεί, που είναι το ισοδύναμο ενός νέου ατόμου. Πράγματι, η μάζα των κυττάρων που χάνουμε κάθε χρόνο μέσω του φυσιολογικού κυτταρικού θανάτου σχεδόν ισοδυναμεί με ολόκληρο το σωματικό μας βάρος!

Ο νους μας μεταβάλλεται πολύ ταχύτερα από το σώμα μας, δηλαδή σκέψεις, ιδέες, συναισθήματα κ.λπ. γεννιούνται, γε-

νούν και πεθαίνουν με πιο γρήγορο ρυθμό, κάτι που μπορεί να επιβεβαιωθεί με τη συστηματική αυτοπαρατήρηση μέσω του διορατικού διαλογισμού. Ο νους ή η συνείδηση εγείρεται και παρακαμάζει ταχύτατα. Σε μια μόνο λάμψη αστραπής, δεκάδες σκέψεις μπορούν να γεννηθούν και να πεθάνουν. Αυτό σημαίνει ότι πεθαίνουμε δεκάδες φορές μέσα σε ένα δευτερόλεπτο και στη συνέχεια ξαναγεννιόμαστε, πεθαίνουμε και ξαναγεννιόμαστε. Τελικά, η ιδέα ότι υπάρχει μια μόνιμη, άφθαρτη, αγέραστη, αθάνατη, αιώνια ουσία μέσα μας είναι απλώς μια αυταπάτη.

Το δεύτερο είδος θανάτου είναι ο «εμφανής θάνατος» (*pākaṭa-maraṇa*). Αυτός ορίζεται από τον Βούδα ως εξής: «Ο αποθαμός των όντων από τις διάφορες τάξεις των όντων, η αποχώρηση, η διακοπή της ζωής, ο αφανισμός, ο πεθαμός, η αποβίωση, η διακοπή των συναθροισμάτων του νου και της ύλης, η απόρριψη του σώματος, η αποκοπή των ζωτικών λειτουργιών».⁹⁷

Αυτό το είδος θανάτου ονομάζεται και «συμβατικός θάνατος» (*sammuti-maraṇa*) επειδή τυπικά αναφέρεται στην εξωτερική ή εμφανή μορφή του θανάτου και στο τέλος της ζωής κάποιου.

Το πρώτο είδος θανάτου είναι πολύ ανεπαίσθητο και δεν προκαλεί φόβο. Ωστόσο, ο συμβατικός θάνατος προκαλεί φόβο γιατί ταυτίζεται με το τέλος της ζωής. Αυτός ο τρομακτικός θάνατος θα έρθει ολοφάνερα λόγω της γέννησης.

Έτσι, το γήρας και ο θάνατος είναι οι συνέπειες της γέννησης. Αυτός είναι ο λόγος που λέγεται: «Με τη γέννηση ως συνθήκη, δημιουργείται το γήρας και ο θάνατος».

Συνεπώς, αναθεωρώντας την εξέλιξη της γέννησης, του γήρατος και του θανάτου, μπορούμε να καταλάβουμε ότι δεν υ-

⁹⁷ D II, *Mahāsatiṭṭhāna-sutta*, σ. 305.

πάρχει αιώνια ζωή για απόλαυση οπουδήποτε κάποιος επαναγεννηθεί.

Αν εκλάβουμε τη γέννηση ως έγερση, τότε αναπόφευκτα ακολουθούν το γήρας, η φθορά, ο θάνατος, η καταστροφή, η παρακμή. Η έγερση και η παρακμή αποκαλύπτουν

τη φύση των υλικών και νοητικών φαινομένων και τα καθιστούν παροδικά, προσωρινά, σύντομα, πρόσκαιρα, στιγμιαία, φευγαλέα, περαστικά, ασταθή και όχι μόνιμα. Αυτός είναι ένας φυσικός νόμος και όλα τα πράγματα ή όντα υπόκεινται σε αυτόν τον νόμο. Αποδεχόμενοι αυτόν τον νόμο, μπορούμε να κατανοήσουμε ότι δεν υπάρχει κάποιο μέρος ή σφαίρα ύπαρξης όπου μπορεί κάποιος να γεννηθεί και να ζήσει για πάντα.

Άλλες συνέπειες της γέννησης

Οι επιπλέον συνέπειες της γέννησης που συνοδεύουν το γήρας, τη φθορά και τον θάνατο είναι ο ψυχολογικός και σωματικός πόνος όπως η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη και το άγχος. Παρότι είναι περιστασιακές συνέπειες, είναι αναπόφευκτες κατά τη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής.

Η λύπη ορίζεται ως το έντονα δυσάρεστο συναίσθημα της θλίψης που αισθάνεται κάποιος όταν αντιμετωπίζει ατυχία ή κάποια οδυνηρή κατάσταση.

Ο θρήνος ορίζεται ως το κλάμα, ο λυγμός, ο οδυρμός, η θρηνωδία εκείνου που τον βρήκε κάποια ατυχία ή είναι πικραμένος από κάποια οδυνηρή κατάσταση. Οι θρήνοι και τα μοιρολόγια, λόγου χάρη, αποτελούν σημαντικό στοιχείο της ελληνικής λαϊκής παράδοσης.

Το άλγος ορίζεται ως ο σωματικός πόνος, η σωματική δυσφορία, η οδυνηρή αίσθηση που προέρχεται από σωματική επαφή.

Η οδύνη ορίζεται ως ο νοητικός πόνος, η νοητική δυσφορία, η οδυνηρή αίσθηση που προέρχεται από νοητική επαφή.

Το άγχος ορίζεται ως η αγωνία, η αναστάτωση, η απόγνωση εκείνου που τον βρήκε κάποια ατυχία ή οδυνηρή κατάσταση.⁹⁸

Καθώς τέτοιες συνέπειες δεν βιώνονται μόνο σε μία ζωή αλλά σε πολλές, ο Βούδας λέει τα εξής:

«Τα δάκρυα που έχετε χύσει σε αυτή τη μακρά πορεία της περιπλάνησης στην ύπαρξη (*σανσάρα*), κλαίγοντας και θρηνώντας λόγω του ότι ήρθατε σε επαφή με δυσάρεστες καταστάσεις και πρόσωπα και χωριστήκατε από τα ευχάριστα, ξεπερνούν το νερό στους τέσσερις μεγάλους ωκεανούς».⁹⁹

Ακόμη και για τους Θεούς ή τις θεότητες, οι πέντε συνέπειες της λύπης κ.λπ. είναι αναπόφευκτες. Λέγεται ότι, όταν ιδίως τα σημάδια του θανάτου εμφανίζονται σε αυτούς, βιώνουν μεγάλη αγωνία και απελπισία.¹⁰⁰ Εξάλλου, εάν διαβάσουμε κείμενα διάφορων θρησκειών, μπορούμε να δούμε ότι οι θεοί τους οργίζονται, ζηλεύουν, εχθρεύονται, λυπούνται και υποφέρουν για τον έναν ή τον άλλο λόγο, βιώνοντας μάλιστα δραματικές ή ακόμα και τραγικές καταστάσεις, τουλάχιστον όπως περιγράφονται από τους πιστούς.

Η περιστροφή της Εξαρτώμενης Γένεσης

Θα εξετάσουμε
τώρα πώς η Εξαρ-
τώμενη Γένεση
περιστρέφεται και
επαναλαμβάνεται

⁹⁸ D II, *Mahāsatiṭṭhāna-sutta*, σ. 305.

⁹⁹ S II, *Assu-sutta*, σ. 179.

¹⁰⁰ It, *Pañcapubbanimitta-sutta*, σ. 76· ItA II, σ. 76.

καταλήγοντας στο γήρας, τον θάνατο, τη λύπη, το άγχος κ.λπ. και ξεκινώντας ξανά με την άγνοια (*avijjā*).

Είχαμε αναφέρει ότι οι δώδεκα παράγοντες στην Εξαρτώμενη Γένεση πρέπει να θεωρούνται κύκλος όπου ο κάθε παράγοντας ωθεί τον άλλο για τη συνέχισή του. Έτσι, όταν εγείρονται η λύπη, ο θρήνος, η οδύνη, το άγχος κ.λπ., εγείρεται επίσης και η άγνοια ή η αυταπάτη. Πράγματι, όπου υπάρχει η άγνοια, υπάρχει και η λύπη, ο θρήνος κ.λπ. και αντιστρόφως. Γι' αυτό, παρότι η άγνοια δεν αναφέρεται εδώ ονομαστικά, είναι παρούσα ως ο νοητικός παράγοντας της αυταπάτης (*mo-ha*), της κύριας ρίζας κάθε φαυλότητας και ταλαιπωρίας. Είναι καθολική και συνακόλουθη με όλους τους φαύλους νοητικούς παράγοντες (*akusala-cetasika*). Επομένως, η άγνοια, συνοδευόμενη από την επιθυμία και την προσκόλληση, είναι αυτή που προκαλεί την επαναγέννηση μετά τον θάνατο.

Από τη στιγμή που υπάρχει η άγνοια, δημιουργούνται και οι βουλητικές δραστηριότητες (*saṅkhāra*), οι οποίες ενεργοποιούν τη νέα συνείδηση της επαναγέννησης (*viññāṇa*) και ούτω καθεξής. Έτσι, ο κύκλος της Εξαρτώμενης Γένεσης συνεχίζεται και επαναλαμβάνεται όσο υπάρχουν η άγνοια, η επιθυμία και η προσκόλληση.

Η άλλη εξήγηση είναι ότι η λύπη κ.λπ. είναι σε τελική ανάλυση η εκδήλωση των νοητικών διαφθορών (*āsava*). Άλλωστε, όπως αναφέραμε: «Με την έγερση των νοητικών διαφθορών εγείρεται η άγνοια».¹⁰¹ Τα *āsava* είναι μια επακόλουθη ή παθητική μορφή της δυσαρέσκειας (*domanassa*) και του μίσους (*dosa*), από όπου προέρχονται η λύπη, ο θρή-

¹⁰¹ MI, *Sammādiṭṭhi-sutta*, σ. 54.

νος κ.λπ., που συνοδεύονται πάντα από την άγνοια. Όπως προαναφέρθηκε, υπάρχουν τα εξής τέσσερα *āsava*:

1. το *āsava* της ηδονικής ευχαρίστησης ή της προσκόλλησης σε ηδονικές ευχαριστήσεις,
2. το *āsava* της προσκόλλησης στην ύπαρξη,
3. το *āsava* των υποθετικών απόψεων, και
4. το *āsava* της άγνοιας.

Κάποιος νιώθει λύπη όταν δεν αποκτά ή χάνει το ηδονικό ή υπαρξιακό αντικείμενο στο οποίο προσκολλάται. Παρόμοια, νιώθει λύπη όταν οι απόψεις στις οποίες προσκολλάται δεν αποφέρουν τον ποθητό καρπό. Η λύπη συμβαίνει βασικά λόγω της άγνοιας, αφού δεν κατανοεί κανείς την παροδική και επώδυνη φύση των αντικειμένων ή απόψεων.

Βλέπουμε λοιπόν εδώ ότι ο δωδέκατος παράγοντας στην Εξαρτώμενη Γένεση συνδέεται με τον πρώτο.

Το ρεύμα της ύπαρξης

Άλλοι όροι που χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν την περιστροφή της Εξαρτώμενης Γένεσης είναι οι εξής:

- «το ρεύμα της περιπλάνησης στην ύπαρξη» (*samsāra-sota*),¹⁰²
- «το ρεύμα της επιθυμίας» (*tanhā-sota*),¹⁰³
- «το ρεύμα της ύπαρξης» (*bhava-sota*),¹⁰⁴ και
- «το ρεύμα της συνείδησης» (*viññāṇa-sota*).¹⁰⁵

Όλοι οι άνω όροι δείχνουν το συνεχές και εξακολουθητικό ρεύμα της ύπαρξης. Όσο για τον όρο «το ρεύμα της συνείδη-

¹⁰² Bu, στίχος 58, σ. 9· Ap I, στίχος 500, σ. 41.

¹⁰³ Ap I, στίχος 500, σ. 41.

¹⁰⁴ Sn, *Dvayatānupassanā-sutta*, στίχος 741, σ. 143.

¹⁰⁵ D III, *Sampasādanīya-sutta*, σ. 105.

σης», χρησιμοποιείται για να περιγράψει το αδιάκοπο (*abboc-chinna*)¹⁰⁶ ρεύμα της συνείδησης μεταξύ δύο ή πολλών ζών.

Η μη ενδιάμεση κατάσταση

Επομένως, δεν υπάρχει κάποια «ενδιάμεση κατάσταση» μεταξύ θανάτου και επαναγέννησης, όπως ισχυρίζονται μερικές θρησκευτικές σχολές, εφόσον το ρεύμα της συνείδησης ενός ατόμου από τον έναν κόσμο στον άλλον συνεχίζει αδιάκοπο από ζωή σε ζωή λόγω της μη εξάλειψης της επιθυμίας (*tanhā*). Εξαιρέση αποτελούν οι Άραχαντ, οι οποίοι εξάλειψαν την επιθυμία, απέκοψαν την επαναγέννηση, και η συνείδησή τους δεν είναι πια εγκατεστημένη με επιθυμία σε αυτόν τον κόσμο και στον επόμενο.

Τα ονόματα που δίδονται για την «ενδιάμεση κατάσταση» είναι: *antarabhāva* (Πάλι, σανσκριτικά), *bardo* (θιβετιανά) ή *chūi* (ιαπωνικά). Ωστόσο, μια τέτοια κατάσταση δεν αναφέρεται ποτέ από τον Βούδα Γκόταμα στις Ομιλίες του. Αντιθέτως, όπως λέει το *Λεξικό των Παγκόσμιων Θρησκειών*, η έννοια του *antarabhāva* εισήχθη στον Βουδισμό από τη βεδική-ουπανισαδιακή φιλοσοφική παράδοση, η οποία αργότερα εξελίχθηκε στον Ινδουισμό.¹⁰⁷ Στον Βουδισμό αυτή η έννοια ενσωματώθηκε κυρίως στις παραδόσεις του Μαχαγιάνα και του Βατζραγιάνα, οι οποίες ασπάζτηκαν πολλές άλλες ινδουιστικές και λαϊκές δοξασίες.

Σύμφωνα με αυτά που ο Βούδας δίδαξε, υπάρχουν τα εξής τέσσερα είδη γέννησης των έμβιων όντων:

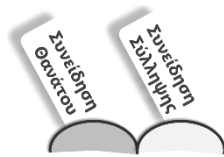
- γέννηση από αυγό (*aṇḍaja*),
- γέννηση από μήτρα (*jalābujja*),

¹⁰⁶ Ο.π.

¹⁰⁷ *The Concise Oxford Dictionary of World Religions*.

- γέννηση από υγρασία (*saḥsedaja*), και
- αυθόρμητη γέννηση (*opāpatika*), χωρίς τη βοήθεια γονέων.

Η αυθόρμητη γέννηση περιλαμβάνει όντα που, σύμφωνα με το *κάρμα* τους, γεννιούνται ως θεοί, ως φαντάσματα ή πνεύματα, και ως όντα στην κόλαση. Ιδίως οι περιγραφές που δίδονται για το τι συμβαίνει στον κόσμο των πνευμάτων μοιάζουν πολύ με τις περιγραφές που δίνουν οι πιστεύοντες στην «ενδιάμεση κατάσταση». Παρ' όλα αυτά, η ζωή των πνευμάτων δεν έχει καθορισμένο χρόνο παραμονής, όπως επίσης δεν έχει και η ζωή των ανθρώπων. Εξάλλου, η επαναγέννηση των πνευμάτων συμβαίνει σύμφωνα με τη γνωστική διαδικασία όλων των άλλων όντων. Δηλαδή, μετά τη στιγμή της παύσης της συνείδησης του θανάτου (*cuti-citta*) σε μια ζωή, εγείρεται σε μια νέα ζωή η συνείδηση της σύλληψης (*paṭisandhi-citta*) που λαμβάνει το αντικείμενο που αποκτήθηκε έτσι στην τελική διαδικασία της γνωστικής διαδικασίας στην προηγούμενη ζωή. Αυτό το αντικείμενο μπορεί να είναι ένα από τα εξής τρία είδη: 1) ένα *κάρμα*, ή 2) ένα σημάδι του *κάρμα* (*kamma-nimitta*), ή 3) ένα σημάδι του προορισμού (*gatinimitta*).

Το αντικείμενο δεν είναι διαφορετικό από εκείνο της προηγούμενης ζωής. Αυτό που συμβαίνει είναι ότι η συνείδηση της παρελθούσας ζωής μεταφέρει τις πληροφορίες στην παρούσα ζωή, δημιουργώντας τη συνείδηση της σύλληψης, και αμέσως μετά παύει, όπως ακριβώς ένα κύμα στη θάλασσα μεταφέρει την ενέργειά του στο νερό δημιουργώντας νέο κύμα και αμέσως μετά παύει. Δεν υπάρχει εδώ «ενδιάμεση κατάσταση», αλλά μια αλληλουχία συνειδήσεων που βρίσκονται σε διαρκή ροή και που ονομάζονται «ρεύμα της συνείδησης». Αυτό το ρεύμα είναι αδιάκοπο (*abbocchinna*) μεταξύ δύο ή πολλών

ζωών, όσο καιρό η άγνοια, η επιθυμία και η προσκόλληση δεν έχουν εξαλειφθεί.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στη Διδασκαλία του Βούδα, η επαναγέννηση δεν αποτελεί σταθερή και μόνιμη κατάσταση, αλλά μάλλον μια διαδικασία συνεχούς εξέλιξης και μεταβολής. Η συνείδηση αλλάζει κι εξελίσσεται στη διάρκεια της ζωής ενός ατόμου, και η επαναγέννηση αποτελεί τη συνέχιση αυτής της διαδικασίας.

Το *κάρμα*, ως έννοια, αποτελεί ένα σημαντικό στοιχείο στη Διδασκαλία του Βούδα για την επαναγέννηση και τη συνεχή εξέλιξη της συνείδησης. Σύμφωνα με τον Βούδα, το *κάρμα* αναφέρεται στις πράξεις που κάνουμε κατά τη διάρκεια της ζωής μας και στις συνέπειές τους. Αυτές οι πράξεις μπορούν να επηρεάσουν τη συνείδηση και την επαναγέννηση σε μελλοντικές ζωές.

Συνολικά, η Διδασκαλία του Βούδα για την επαναγέννηση και το *κάρμα* διακρίνεται από μια βαθιά θεώρηση στη συνεχή εξέλιξη και αλληλεξάρτηση των όντων στον κόσμο. Αυτή η θεώρηση ενθαρρύνει μια ηθική ζωή και μια ανάγκη για αυτεπίγνωση.

Επίπεδα ύπαρξης

Σε πολλές Ομιλίες του, ο Βούδας αναφέρεται σε διάφορα επίπεδα ύπαρξης όπου μπορεί να συμβεί η επαναγέννηση και παρέχει επίσης ενδείξεις για τα είδη του *κάρμα* που οδηγούν σε αυτά τα επίπεδα. Αυτή η κοσμολογική περιγραφή δεν είναι, από τη βουδιστική οπτική, προϊόν υποθέσεων ή φαντασίας, αλλά κάτι απευθείας γνωστό στον Βούδα. Αφενός, ο ίδιος είχε εμπειρίες από επαναγεννήσεις σε αυτά τα επίπεδα σε προηγούμενες ζωές του και, αφετέρου, είχε αποκτήσει την «ανώτερη γνώση» (*abhiññā*) και την «πνευματική δύναμη του Τατχάγκατα» μέσω της μέγιστης τελειότητας στην αυτοσυγκέντρω-

ση (*samādhi*). Με τον συγκεντρωμένο, καθαρό, λαμπερό, άψογο και αδιατάραχτο νου του, που ήταν απαλλαγμένος από τις νοητικές μολύνσεις, ανέπτυξε τον θείο οφθαλμό (*dibba-cakkhu*), που είναι εξαγνισμένος και υπερβαίνει τον ανθρώπινο, δίνοντάς του την ικανότητα να βλέπει τα όντα να πεθαίνουν και να επαναγεννιούνται σύμφωνα με τις πράξεις τους (κάρμα) σε διάφορα επίπεδα ύπαρξης, ως καλότυχα και άτυχα, κατώτερα και ανώτερα, όμορφα και άσχημα. Σε μεγάλο βαθμό, η ικανότητα του θείου οφθαλμού αναπτύχθηκε και από πολλούς μαθητές του Βούδα, καθιστώντας την ύπαρξη των διάφορων επιπέδων επαναγέννησης επαληθεύσιμη.

Εδώ μπορεί να δοθεί μια σύντομη επισκόπηση αυτών των επιπέδων που αναγνωρίζονται στη βουδιστική κοσμολογία και των καρμικών τους αιτιών.

Ο κόσμος χωρίζεται σε τρία ευρεία επίπεδα ύπαρξης: ηδονική σφαίρα ύπαρξης (*kāma-bhava*), λεπτοφυής υλική σφαίρα ύπαρξης (*rūpa-bhava*) και άυλη σφαίρα ύπαρξης (*arūpa-bhava*). Καθένα από αυτά περιλαμβάνει μια σειρά από δευτερεύοντα επίπεδα, που ανέρχονται συνολικά σε τριάντα ένα (31) επίπεδα ύπαρξης.

Επίπεδο της ηδονικής σφαίρας ύπαρξης

Το επίπεδο της ηδονικής σφαίρας ύπαρξης ονομάζεται έτσι επειδή η αισθησιακή ηδονική επιθυμία κυριαρχεί εδώ. Αποτελείται από έντεκα επίπεδα διααιρεμένα σε δύο κατηγορίες: τους κακότυχους προορισμούς (*duggati*) και τους καλότυχους προορισμούς (*sugati*).

Κακότυχοι προορισμοί

Οι κακότυχοι προορισμοί, ή καταστάσεις «στέρησης» (*arāya*) και «ξεπεσμού» (*vinipāta*), είναι τέσσερις:

1. Κόλασεις (*niraya*): καταστάσεις έντονων βασάνων.
2. Βασίλειο των ζώων (*tiracchāna-yoni*).
3. Κόσμος των φαντασμάτων (*peta*): όντα που υποφέρουν από αδιάκοπη πείνα και δίψα, ανίκανα να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους.
4. Κόσμος των τιτάνων (*asura*): όντα που εμπλέκονται σε συνεχή μάχη και σύγκρουση, υποδηλώνοντας ένα επίπεδο ύπαρξης γεμάτο αγωνία.

Το *κάρμα* που οδηγεί στην επαναγέννηση στους κακότετους προορισμούς είναι οι δέκα πορείες των φαύλων πράξεων:

<i>Με το Σώμα</i>	➤ Ο φόνος έμβιων όντων ➤ Η κλοπή ➤ Η λανθασμένη σεξουαλική συμπεριφορά
<i>Με την Ομιλία</i>	➤ Η ψευδολογία ➤ Η διχαστική ομιλία ➤ Η σκληρή ομιλία ➤ Η φλυαρία
<i>Με τον Νου</i>	➤ Η απληστία/πλεονεξία ➤ Το μίσος/η κακοβουλία ➤ Η λανθασμένη κατανόηση (δηλαδή η αυταπάτη)¹⁰⁸

Οι βαθμίδες στη σοβαρότητα των κακών προθέσεων που ευθύνονται για αυτές τις πράξεις αποτελούν την αιτία για τις συγκεκριμένες διαφορές στον τρόπο επαναγέννησης που προκύπτει από τέτοιες πράξεις.

¹⁰⁸ M I, *Sāleyyaka-sutta*, σ. 285.

Καλότυχοι προορισμοί

Οι καλότυχοι προορισμοί στο επίπεδο της ηδονικής σφαίρας ύπαρξης είναι ο ανθρώπινος κόσμος και οι έξι ουράνιοι θεϊκοί κόσμοι. Αυτοί περιλαμβάνουν: τους θεούς υπό την ηγεσία των Τεσσάρων Μεγάλων Βασιλιάδων (*Catu Mahārājikā*)· τους θεούς στον ουράνιο κόσμο των Τριάντα Τριών (*Tāvatīṣa*) με επικεφαλής τον Σάκκα, τον «Κύριο των Θεών» (*devānaḥ inda*)· τους θεούς Γιάμα (*yāma*)· τους θεούς Τούσιτα (*Tusita*), όπου οι χαρούμενοι θεοί διαμένουν· τους θεούς που αντλούν ευχαρίστηση δημιουργώντας (*Nimmānaratī devā*)· και τους θεούς που ασκούν εξουσία πάνω στις δημιουργίες των άλλων (*Paranimmita-vasavattī devā*).

Η καρμική αιτία για την επαναγέννηση στους καλότυχους προορισμούς είναι η εξάσκηση στην αποχή από τις παραπάνω δέκα πορείες των φαύλων πράξεων. Η διάρκεια ζωής και η ευδαιμονία στους έξι θεϊκούς κόσμους υπερτερούν κατά πολύ των αντίστοιχων στον ανθρώπινο κόσμο.

Επίπεδο της λεπτοφυούς υλικής σφαίρας ύπαρξης

Στο επίπεδο της λεπτοφυούς υλικής σφαίρας ύπαρξης, τα πιο χονδροειδή στοιχεία της ύλης απουσιάζουν, και η ευδαιμονία, η δύναμη, η φωτεινότητα και η ζωτικότητα των κατοίκων είναι πολύ ανώτερες από εκείνες στο επίπεδο της ηδονικής σφαίρας. Η λεπτοφυής υλική σφαίρα αποτελείται από δεκαέξι επίπεδα, τα οποία αντιστοιχούν στα αντικείμενα των τεσσάρων διαλογιστικών εκστάσεων (*jhāna*), που επιτυγχάνονται μέσω βαθιάς αυτοσυγκέντρωσης (*samādhi*), όπως περιγράφονται στη σ. 385. Η επίτευξη της πρώτης διαλογιστικής έκστασης οδηγεί στην επαναγέννηση στον πρώτο κόσμο των θεών Βράχμα, η επίτευξη της δεύτερης στον δεύτερο κόσμο των θεών της Ακτινοβολίας (*Ābhā*), η επίτευξη της τρίτης στον τρίτο κόσμο των Αίσιων θεών (*Subhā*), η επίτευξη της τέταρτης στον τέ-

ταρτο κόσμο των θεών της Άφθονης Απολαβής (*Vehapphalā*) και των μη αντιλαμβανόμενων θεών (*Asaññā*), των οποίων η συνείδηση έχει προσωρινά ανασταλεί.

Καθένας από αυτούς τους τέσσερις κόσμους διαιρείται περαιτέρω σε τρεις διαβαθμίσεις, ανάλογα με τον βαθμό αυτοσυγκέντρωσης που έχει επιτευχθεί από έναν διαλογιστή. Η λεπτοφυής υλική σφαίρα στον τέταρτο κόσμο περιλαμβάνει επίσης πέντε ειδικά επίπεδα που είναι αποκλειστικά για την επαναγέννηση των μη-επιστρεφόντων (*anāgāmi*).¹⁰⁹

Η διάρκεια ζωής σε καθέναν από αυτούς τους κόσμους είναι τεράστια και αυξάνεται σημαντικά σε κάθε υψηλότερο επίπεδο.

Επίπεδο της άυλης σφαίρας ύπαρξης

Στο επίπεδο της άυλης σφαίρας ύπαρξης, η ύλη έχει καταστεί ανύπαρκτη και υπάρχουν μόνο νοητικές διαδικασίες. Αυτή η σφαίρα αποτελείται από τέσσερα επίπεδα, τα οποία αντιστοιχούν στα αντικείμενα των τεσσάρων άυλων διαλογιστικών εκστάσεων (*arūpa-jhāna*), από τα οποία προκύπτουν και με τα οποία συνδέονται οι ονομασίες τους: οι σφαίρες του άπειρου χώρου, της άπειρης συνείδησης, της μηδενικότητας και της ούτε-αντίληψης-ούτε-μη-αντίληψης. Οι διάρκειες ζωής που αποδίδονται σε αυτές είναι αντίστοιχα 20.000, 40.000, 60.000 και 84.000 μεγάλοι κοσμικοί κύκλοι (*mahā-kappa*).

Η παροδικότητα των επιπέδων ύπαρξης

Στη βουδιστική κοσμολογία, η ζωή σε κάθε επίπεδο ύπαρξης, ως αποτέλεσμα του *κάρμα* με πεπερασμένη δύναμη, είναι αναπόφευκτα παροδική. Τα όντα επαναγεννιούνται σύμφωνα με τις πράξεις τους, βιώνουν τα καλά ή τα κακά αποτελέσματα

¹⁰⁹ Βλ. *anāgāmi* στο Γλωσσάρι.

και στη συνέχεια, όταν το παραγωγικό *κάρμα* έχει εξαντλήσει τη δύναμή του, πεθαίνουν και επαναγεννιούνται όπως καθορίζεται από ακόμα ένα *κάρμα* που έχει βρει την ευκαιρία να ωριμάσει. Επομένως, ούτε τα βάσανα της κόλασης ούτε η ευδαιμονία του παραδείσου στους θεϊκούς κόσμους, όσο μακροχρόνια κι αν φαίνονται, είναι μόνιμα. Ακόμα και η ζωή σε θεϊκούς κόσμους είναι εξίσου μέρος της υπαρξιακής ταλαιπωρίας. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Βούδας δεν τοποθετεί τον τελικό στόχο της διδασκαλίας του—την απελευθέρωση από την υπαρξιακή ταλαιπωρία—πουθενά μέσα στον συνθηκοκρατημένο κόσμο της Εξαρτώμενης Γένεσης των φαινομένων.

ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΩΜΕΝΗΣ ΓΕΝΕΣΗΣ

Θα παρουσιάσουμε τώρα μια γενική σύνοψη των δώδεκα παραγόντων της Εξαρτώμενης Γένεσης και θα δούμε πώς αυτοί συνδυάζονται χρονικά, αιτιατά, ψυχολογικά και καρμικά.

Οι τρεις χρόνοι

Η Εξαρτώμενη Γένεση διαιρείται σε τρεις χρόνους (*addha*): το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Το παρελθόν περιλαμβάνει τον 1ο παράγοντα (την άγνοια) και τον 2ο παράγοντα (τις βουλητικές δραστηριότητες / το *κάρμα*). Το παρόν περιλαμβάνει τους παράγοντες 3 έως 10, ενώ το μέλλον περιλαμβάνει τους παράγοντες 11 (τη γέννηση) και 12 (το γήρας, τον θάνατο κ.ά.).

Οι τέσσερις αιτιατές φάσεις

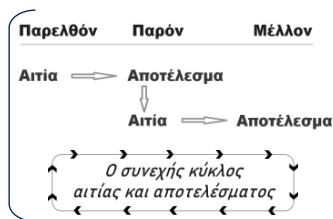
Μετά έχουμε τις τέσσερις αιτιατές φάσεις (*saṅkhepa*), οι οποίες είναι οι εξής:

α) Παρελθούσες αιτίες, που περιλαμβάνουν τους παράγοντες 1 και 2.

β) Παρόντα αποτελέσματα, που περιλαμβάνουν τους παράγοντες 3 έως 7.

γ) Παρούσες αιτίες, που περιλαμβάνουν τους παράγοντες 8 έως 10.

δ) Μελλοντικά αποτελέσματα, που περιλαμβάνουν τους παράγοντες 11 και 12.

Οι τρεις κύκλοι

Από ψυχολογική και καρμική σκοπιά, υπάρχουν οι εξής τρεις κύκλοι (*vaṭṭa*):

α) Ο κύκλος των νοητικών μολύνσεων (*kilesa-vaṭṭa*), που περιλαμβάνει την άγνοια, την επιθυμία και την προσκόλληση. Διότι όπου εμφανίζεται η άγνοια, συνεγείρονται η επιθυμία και η προσκόλληση, και αντίστροφα. Έτσι, και στις παρούσες και στις παρελθούσες αιτίες, οι τρεις αυτοί παράγοντες είναι αλληλένδετοι. Αυτός ο κύκλος, που είναι η ενεργή πλευρά της ζωής, επιφέρει τον επόμενο κύκλο.

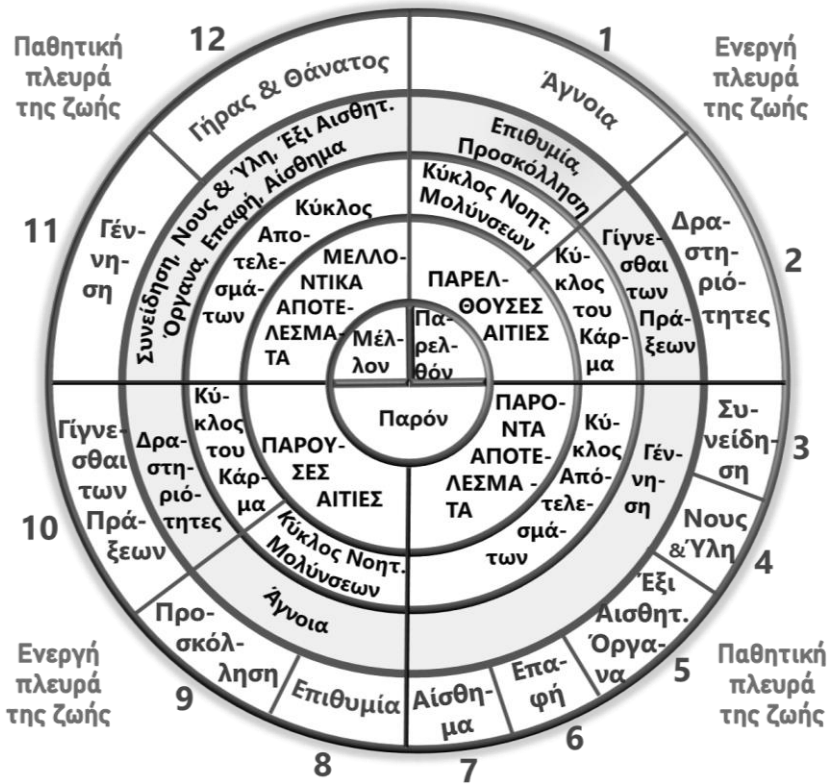
β) Ο κύκλος του κάρμα (*kamma-vaṭṭa*), που περιλαμβάνει τις βουλητικές δραστηριότητες (*sañkhāra*) στο παρελθόν και το καρμικό γίνεσθαι των πράξεων (*kamma-bhava*) στο παρόν. Αυτός ο κύκλος, που είναι επίσης η ενεργή πλευρά της ζωής, επιφέρει τον επόμενο κύκλο.

γ) Ο κύκλος των καρμικών αποτελεσμάτων (*vipāka-vaṭṭa*), που περιλαμβάνει:

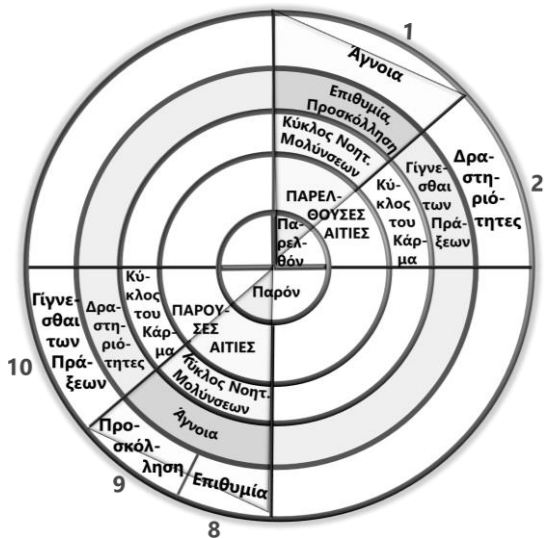
- τη συνείδηση, τον νου και την ύλη, τα έξι αισθητήρια όργανα, την επαφή και το αίσθημα, και
- το γεννητικό γίνεσθαι των πράξεων (*uparatti-bhava*), τη γέννηση, το γήρας, τον θάνατο κ.λπ.

Αυτός ο κύκλος είναι η παθητική πλευρά της ζωής.

Στο ακόλουθο διάγραμμα μπορούμε, αρχίζοντας από το κέντρο, να διακρίνουμε τους τρεις χρόνους, τις τέσσερις αιτιατές φάσεις και τους τρεις κύκλους.

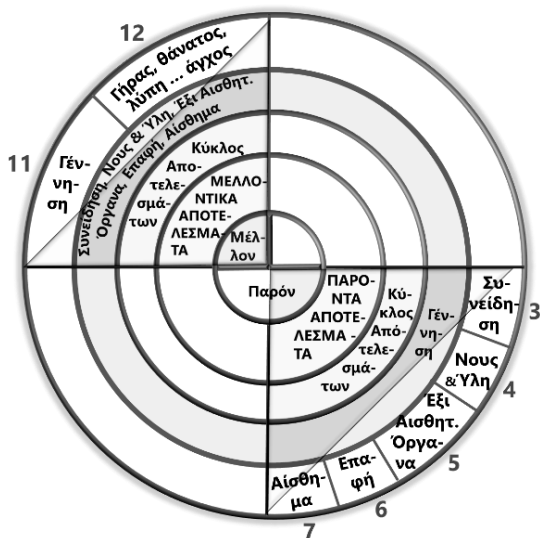

Εδώ μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι η άγνοια με τον κύκλο των νοητικών μολύνσεων στο παρελθόν έχει απέναντί της την επιθυμία και την προσκόλληση με τον κύκλο των νοητικών μολύνσεων στο παρόν. Αφετέρου, οι βουλητικές δραστηριότητες με τον κύκλο του *κάρμα* στο παρελθόν έχουν απέναντί

τους το γίνεσθαι των πράξεων με τον κύκλο του *κάρμα* στο παρόν. Υπάρχει δηλαδή μια αντιστοιχία μεταξύ τους. Συνεπώς, αυτό που συνέβη με την άγνοια και τις δραστηριότητες στην προηγούμενη ζωή επαναλαμβάνεται στην παρούσα ζωή, και έτσι ο κύκλος συνεχίζεται.

Παρόμοια, οι παράγοντες από τη συνείδηση της επαναγέννησης έως το αίσημα που αποτελούν τον κύκλο των καρμικών αποτελεσμάτων στο παρόν, έχουν απέναντί τους τη γέννηση, το γήρας, τον θάνατο, τη λύπη, το άγχος κ.λπ. με τον κύκλο των καρμικών αποτελεσμάτων στο μέλλον. Υπάρχει

δηλαδή μια αντιστοιχία μεταξύ τους. Επισημαίνεται ότι η λύπη, το άγχος κ.λπ. αποτελούν αισθήματα δυσαρέσκειας. Συνεπώς, αυτό που συμβαίνει με τη συνείδηση της επαναγέννησης στην παρούσα ζωή, θα συμβεί ξανά στη μέλλουσα ζωή με τη γέννηση, και έτσι ο κύκλος συνεχίζεται.

Τοιουτοτρόπως, η Εξαρτώμενη Γένεση, που κινείται με αυτόν τον τριπλό κύκλο, περιστρέφεται συνεχώς, ξανά και ξανά. Οι συνθήκες για την περιστροφή της δεν μπορούν να αποκοπούν όσο ο κύκλος των νοητικών μολύνσεων δεν εξαλείφεται. Επομένως, η προϋπόθεση για τον τερματισμό της Εξαρτώμενης Γένεσης, για την πλήρη παύση του συνόλου του υπαρξιακού πόνου και την επίτευξη του *Νιμπάνα*, είναι η πλήρης εξάλειψη των νοητικών μολύνσεων που αποτελούν τη ρίζα του κύκλου (*vaṭṭa-mūla-kilesā*).¹¹⁰

Η συνθηκοκρατία στην Εξαρτώμενη Γένεση

Υπάρχουν μερικά ακόμη θέματα που πρέπει να κατανοήσουμε για τη Διδαχή της Εξαρτώμενης Γένεσης. Όταν εξετάζουμε τους δώδεκα παράγοντες, παρατηρούμε ότι όλοι είναι συνθηκοκρατημένοι και συνθηκο-δημιουργοί, που σημαίνει ότι δεν είναι δημιουργημένοι από κάποιον Θεό ή υπερφυσικό ον. Η ύπαρξή μας συμβαίνει με φυσιοκρατικό τρόπο, κατά τον οποίο καθετί, ακόμη κι οι ανθρώπινες δραστηριότητες (ατομικές ή κοινωνικές), δημιουργούνται σύμφωνα με φυσικές διαδικασίες, δηλαδή από την προσωπική βούληση, και όχι σύμφωνα με κάποια ανώτερη υπερφυσική δύναμη. Συνεπώς, με την κατανόηση της Εξαρτώμενης Γένεσης μπορούμε να απορρίψουμε τη λανθασμένη άποψη (*micchā-ditṭhi*) ότι τα όντα δημιουργούνται από μια υπερφυσική δύναμη ή οντότητα.

¹¹⁰ Vism, Κεφ. XXII.

Επίσης, μπορούμε να απορρίψουμε τη λανθασμένη άποψη ότι υπάρχει μια ψυχή ή ένας μόνιμος εαυτός που βιώνει κάτι, όπως χαρά ή λύπη, επιτυχίες ή αποτυχίες, ικανοποίηση ή απογοήτευση. Δηλαδή, όταν είμαστε χαρούμενοι, αυτό δεν σημαίνει ότι η ψυχή μας είναι χαρούμενη· όταν είμαστε λυπημένοι, αυτό δεν σημαίνει ότι η ψυχή μας είναι λυπημένη, και ούτε καθεξής. Απλώς το συναίσθημα της χαράς ή της λύπης μεταβάλλεται. Σε τελική ανάλυση, υπάρχουν απλώς νοητικά και υλικά φαινόμενα που εγείρονται και παρακαμάζουν εξαρτώμενα από συνθήκες. Δεν υπάρχει τίποτα εκτός από αυτά. Δεν υπάρχει μια ψυχή ή αιώνια ουσία που απολαμβάνει ή υποφέρει, εκτός από το ίδιο το αίσθημα, το οποίο είναι από τη φύση του συνθηκοεξαρτώμενο και παροδικό.

Η κενότητα

Πρέπει επίσης να κατανοήσουμε ότι όλοι οι δώδεκα παράγοντες είναι κενοί (*suñña*) από μονιμότητα (*niccena*), σταθερότητα (*dhuvana*), αιωνιότητα (*sassatena*) ή αμεταβλητότητα (*avipariñāmadhammena*).¹¹¹ Συνεπώς, είναι κενοί και από έναν εαυτό ή μια ψυχή ή οτιδήποτε ανήκει σε έναν εαυτό (*suññaṃ attena vā attaniyena vā*).¹¹²

Επισημαίνεται ότι στον Βουδισμό Τεραβάδα κενότητα (*suññatā*) δεν σημαίνει μηδαμινότητα, μηδενικότητα ή ανυπαρξία, αλλά κενότητα από ορισμένες ιδιότητες. Όταν λέμε ότι μια φιάλη είναι «κενή» ή «άδεια», εννοούμε ότι αυτή υπάρχει αλλά δεν υπάρχει κάτι μέσα της. Κατά τον ίδιο τρόπο, όταν λέμε ότι η άγνοια είναι «κενή», εννοούμε ότι στην πραγματικότητα αυτή υπάρχει, αλλά είναι κενή και άδεια από ιδιότητες όπως η μονιμότητα, η σταθερότητα, η αιωνιότητα, η αμεταβλητότητα, η ψυχή ή ο εαυτός. Το ίδιο ισχύει και για όλους

¹¹¹ Nd², *Mogharājamāhava-pucchāniddeso*, στίχος 88.

¹¹² S IV, *Suññataloka-sutta*, σ. 53.

τους υπόλοιπους παράγοντες. Επομένως, κενότητα σημαίνει «απουσία» των παραπάνω συγκεκριμένων ιδιοτήτων.

Το πόρισμα της Εξαρτώμενης Γένεσης

Ο Βούδας περιέγραψε την Εξαρτώμενη Γένεση ως το σύνολο του υπαρξιακού πόνου με τις διαδοχικές φάσεις των παραγόντων που τον προκαλούν σε μια σταδιακή εξέλιξη. Κάθε έμβιον υφίσταται αυτή την εξέλιξη. Τι είναι όμως ένα έμβιον; Στην υπέρτατη πραγματικότητα, αυτό που ονομάζουμε άτομο, άνδρα, γυναίκα ή ον, δεν είναι παρά ένα σύνολο από διάφορους νοητικούς και υλικούς παράγοντες, συμπεριλαμβανομένου του πόνου και της ταλαιπωρίας που αυτοί προκαλούν. Έτσι, όταν λέμε ότι ένα άτομο γεννιέται, αυτό σημαίνει με την υπέρτατη έννοια του όρου ότι ένα σύνολο, μια μάζα πόνου (*dukkha-khandha*), γεννιέται. Αντίστοιχα, όταν λέμε ότι κάποιος πεθαίνει, αυτό σημαίνει ότι ένα σύνολο, μια μάζα πόνου, πεθαίνει. Όπως λέει ο Βούδας:

«Κάποιος με ορθή κατανόηση δεν προσκολλάται στην ιδέα “ον” ή “ο εαυτός μου” (*attā me*). Δεν έχει καμία απολύτως αμφιβολία ότι αυτό που εγείρεται είναι μόνο ο πόνος και η ταλαιπωρία και αυτό που παύει είναι μόνο ο πόνος και η ταλαιπωρία».¹¹³

Κάτι ανάλογο έχει ειπωθεί και από τους μαθητές του. Συγκεκριμένα:

«Δεν υπάρχει εδώ ένα ον. Αυτό είναι απλά ένας σωρός (υλικών και νοητικών) διαδικασιών. Όπως ακριβώς με τη συναρμολόγηση εξαρτημάτων, υπάρχει η λέξη “όχημα”, έτσι όταν τα υλικά και νοητικά συναθροίσματα συναρμολογη-

¹¹³ SII, *Kaccānagotta-sutta*, σ. 16.

θούν, υπάρχει η συμβατική λέξη “ον”. Στην πραγματικότητα, υπάρχει μόνο ο πόνος που εγείρεται και μόνο ο πόνος που διαρκεί και παρακαμάζει. Τίποτε άλλο εκτός από τον πόνο δεν εγείρεται, τίποτε άλλο εκτός από τον πόνο δεν παύει». ¹¹⁴

Ως εκ τούτου, λέγεται στα επεξηγηματικά σχόλια:

«Απλά ο πόνος και η ταλαιπωρία υπάρχουν, όχι ο πάσχων. Η πράξη υπάρχει, όχι ο πράττων. Το *Νιμπάνα* ως εξάλειψη του πόνου υπάρχει, αλλά όχι αυτός που εξαλείφεται. Η Οδός υπάρχει, αλλά όχι ο οδοιπόρος». ¹¹⁵

Στην καθημερινή ζωή ωστόσο, δεν μπορούμε να αποφύγουμε τη χρήση όρων όπως «άτομο» ή «ον». Επειδή ζούμε στον συμβατικό κόσμο, δεν μπορούμε να καταργήσουμε εντελώς τους συμβατικούς όρους. Αν και τους χρησιμοποιούμε, πρέπει να καταλάβουμε ότι αυτό που αναφέρουμε ως «άτομο» ή «ον» ή «προσωπικότητα» είναι στην πραγματικότητα μια ομάδα πέντε συναθροισμάτων του νου και της ύλης στην οποία κάποιος προσκολλάται και γι’ αυτό βιώνει πόνο και ταλαιπωρία. Όπως λέει ο Βούδας:

«Εν συντομία, τα πέντε συναθροίσματα του νου και της ύλης που υπόκεινται στην προσκόλληση είναι πόνος (*rañcūpadāna-khandhā dukkhā*)».

¹¹⁴ S I, *Vajirā-sutta*, σ. 135.

¹¹⁵ *Vism*, Κεφ. XVI.

Εδώ πρέπει να καταλάβουμε ότι δεν είναι τα συναθροίσματα που είναι πόνος, αλλά η προσκόλληση σε αυτά.

Η Διδασκαλία της μέσης οδού

Αρκετές Ομιλίες του Βούδα δείχνουν ότι η Εξαρτώμενη Γένεση είναι «η Διδασκαλία της μέσης οδού» (*majjhena dhamma*), αποφεύγοντας τις δύο ακραίες απόψεις για την ανθρώπινη ύπαρξη που έχουν προκαλέσει πόλωση στη στοχαστική σκέψη ανά τους αιώνες. Η μία ακραία άποψη είναι η μεταφυσική θέση της αιωνιοκρατίας (*sassatavāda*), η οποία προβάλλει έναν μόνιμο εαυτό ή ψυχή ως το θεμελιώδες υπόβαθρο της προσωπικής ύπαρξης, έναν εαυτό που μετεμψυχώνεται από τη μια ζωή στην άλλη διατηρώντας την ατομική του ταυτότητα. Η άλλη ακραία άποψη είναι ο εκμηδενισμός (*ucchedavāda*), ο οποίος υποστηρίζει ότι το άτομο είναι ταυτόσημο με μια φαινομενική προσωπικότητα και ότι, κατά τον θάνατο, με τη διάλυση του σώματος, το άτομο αποκόπτεται εντελώς και εκμηδενίζεται.

Και οι δύο ακραίες απόψεις δημιουργούν ανυπέρβλητα προβλήματα, γιατί η μία ενθαρρύνει μια επίμονη προσκόλληση στις συνθήκες από τις οποίες προκύπτει ο υπαρξιακός πόνος ενώ η άλλη απειλεί να υπονομεύσει την ηθική πρακτική και να καταστήσει τον υπαρξιακό πόνο ανεξήγητο, ένα προϊόν της τύχης.

Η Εξαρτώμενη Γένεση προσφέρει μια νέα προοπτική που υψώνεται πάνω από τις ακραίες θέσεις. Η Διδασκαλία δείχνει ότι η ατομική ύπαρξη αποτελείται από ένα ρεύμα συνθηκοκρατημένων φαινομένων δίχως μεταφυσικό εαυτό ή ψυχή, που όμως συνεχίζει από ζωή σε ζωή, εφόσον οι αιτίες και οι συνθήκες που το διατηρούν παραμένουν δραστικές και αποτελεσματικές. Με αυτόν τον τρόπο, η Εξαρτώμενη Γένεση προσφέρει μια ουσιαστική εξήγηση για το πρόβλημα του υπαρ-

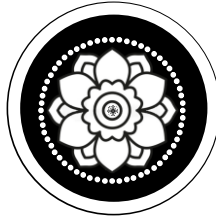
ξιακού πόνου, αφενός, αποφεύγοντας τα φιλοσοφικά αινίγματα που θέτει η υπόθεση ενός μόνιμου εαυτού, και, αφετέρου, αποφεύγοντας τους κινδύνους της ηθικής αναρχίας που θέτει ο εκμηδενισμός.

Όσο η άγνοια και η επιθυμία παραμένουν εν δράσει, η περιπλάνηση στον κύκλο της επαναγέννησης (*σανσάρα*) συνεχίζεται, το *κάρμα* αποδίδει τον ευχάριστο κι επώδυνο καρπό του, με αποτέλεσμα η μεγάλη μάζα του υπαρξιακού πόνου να συσσωρεύεται. Μόνο με την απομάκρυνση της άγνοιας και της επιθυμίας μπορεί να επιτευχθεί ολοκληρωτικό τέλος στην υπαρξιακή ταλαιπωρία. Συνεπώς, η Εξαρτώμενη Γένεση παρέχει το κλειδί για την κατανόηση της προέλευσης της υπαρξιακής ταλαιπωρίας και του πόνου, υπερβαίνοντας τις ποικίλες φιλοσοφικές αντινομίες που υιοθετήθηκαν από διάφορους στοχαστές.

Μεταξύ των Τεσσάρων Ευγενών Αληθειών, η Εξαρτώμενη Γένεση με τη συνεχή σειρά της (*anuloma*) αποτελεί μέρος της 2ης Ευγενούς Αλήθειας. Ο Βούδας όμως δεν σταματά εδώ. Μας δείχνει ότι αν πάρουμε την Εξαρτώμενη Γένεση με την αντίστροφη σειρά (*pañiloma*), φτάνουμε στην παύση της διαδικασίας του υπαρξιακού πόνου όταν οι αιτίες ή οι συνθήκες παύσουν να υπάρχουν. Η αντίστροφη σειρά αποτελεί μέρος της 3ης Ευγενούς Αλήθειας, την οποία θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο, όπου αναφέρεται η κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου. Εάν θέλει κάποιος να κατανοήσει σε βάθος τις Τέσσερις Ευγενείς Αλήθειες—και ιδιαίτερα τη 2η και την 3η—πρέπει να γνωρίζει για την Εξαρτώμενη Γένεση με τις δύο σειρές της.

Αυτό όμως που παίζει ρόλο δεν είναι απλώς η θεωρητική γνώση, αλλά και η πρακτική εφαρμογή της γνώσης που δίδαξε ο Βούδας για να πραγματοποιήσει κάποιος την παύση του υπαρξιακού πόνου, αποβάλλοντας την άγνοια και τους άλλους παράγοντες που προκαλούν τον υπαρξιακό πόνο. Αυτή η πρα-

κτική καθορίζεται λεπτομερώς στην 4η Ευγενή Αλήθεια.
Πρώτα όμως θα εξηγήσουμε την 3η Ευγενή Αλήθεια στο επό-
μενο κεφάλαιο.

Μάθημα 49ο

Η Εξαρτώμενη Γένεση, Μέρος 2ο

Η Τρίτη Ευγενής Αλήθεια διδάσκει τη λύτρωση, την απελευθέρωση, την απαλλαγή και την έξοδο από τον κύκλο του υπαρξιακού πόνου και της δυστυχίας. Ονομάζεται Ευγενής Αλήθεια της παύσης του υπαρξιακού πόνου (*dukkha-nirodha-ariya-sacca*), η οποία αντιστοιχεί στην ανώδυνη κατάσταση του *Νιμπάνα* (*Nibbāna*).

Για να εξαλείψει κάποιος τον υπαρξιακό πόνο ολοκληρωτικά, θα πρέπει να εξαλείψει την κύρια ρίζα του υπαρξιακού πόνου, που είναι η επιθυμία (*taṇhā*) και όλες οι μορφές αυταπάτης και άγνοιας που συνδέονται με αυτή. Γι' αυτό, το *Νιμπάνα* είναι επίσης γνωστό με τον όρο «εξάλειψη της επιθυμίας» (*taṇhā-khaya*).¹

Στις Ομιλίες του Βούδα, η Τρίτη Ευγενής Αλήθεια διατυπώνεται με τα ακόλουθα λόγια:

«Και ποια είναι η ευγενής αλήθεια της κατάπαυσης του πόνου; Είναι το πλήρες μη πάθος (*virāga*) και η κατάπαυση αυτής της ίδιας της επιθυμίας (*taṇhā*), η εγκατάλειψή της και η παραίτηση απ' αυτή, η απελευθέρωση και η απεξάρτηση απ' αυτή».

Λέγεται «κατάπαυση του πόνου» επειδή:

- Με το πλήρες μη πάθος και την κατάπαυση της επιθυμίας, παύει η προσκόλληση (*upādāna*).

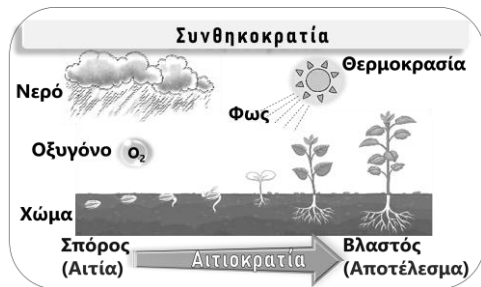
¹ S III, *Satta-sutta*, σ. 189: «*Taṇhākkhaya hi, rādhā, nibbānan'ti*».

- Με την παύση της προσκόλλησης, παύει το γίνεσθαι των πράξεων (*bhava*).
- Με την παύση του γίνεσθαι των πράξεων, παύει η γέννηση (*jāti*).
- Με την παύση της γέννησης, παύει το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη και το άγχος (*jarā-maraṇaṇ, soka-parideva-dukkha-domanassupāyāsā sambhavanti*).

Έτσι προκαλείται η κατάπαυση ολόκληρου του συνόλου του υπαρξιακού πόνου και της δυστυχίας (*Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti*).²

Η αντίστροφη σειρά της Εξαρτώμενης Γένεσης

Στην τρίτη Ευγενή Αλήθεια υποδεικνύεται η αντίστροφη σειρά (*paṭiloma*) της Εξαρτώμενης Γένεσης. Για να το καταλάβουμε, θα δώσουμε ξανά το παράδειγμα με τα φυτά. Εδώ βλέπουμε τις συνθήκες που χρειάζονται, όπως χώμα, οξυγόνο, νερό, φως και θερμοκρασία, προκειμένου η αιτία του σπόρου να δώσει το αποτέλεσμα του βλαστού. Αν αφαιρέσουμε αυτές τις συνθήκες, δηλαδή αν εξαφανισθεί η συνθηκοκρατία, τότε ο σπόρος και ο βλαστός, δηλαδή η αιτία και το αποτέλεσμα, θα εξαφανιστούν. Όταν οι συνθήκες που υποστηρίζουν την αιτία αρχίζουν και εξαφανίζονται, τότε εξαφανίζεται και η αιτία. Το ίδιο συμβαίνει και με τις συνθήκες της ζωής που προκαλούν πόνο. Εάν εξαφανισθούν αυτές οι συνθήκες που υπάρχουν γύρω μας, τότε και ο ίδιος ο πόνος παύει.

² S II, *Dukkha-sutta*, σ. 71.

Σε αυτή την περίπτωση, ο Βούδας δεν μιλάει αφηρημένα, αλλά αναφέρεται στις συνθήκες που μας φέρνουν πόνο. Αυτός που θέλει την απελευθέρωση από τον υπαρξιακό πόνο, πρέπει πρώτα να αναγνωρίσει τις συνθήκες που προκαλούν αυτόν τον πόνο. Εάν θέλει να απελευθερωθεί, τότε η λύση είναι να αφαιρέσει αυτές τις συνθήκες.

Επομένως, ο Βούδας δεν περιορίζεται στη διατύπωση των αιτιών και συνθηκών του υπαρξιακού πόνου. Μας δείχνει ότι, αν αφαιρέσουμε τις αιτίες και τις συνθήκες που τον προκαλούν, μπορούμε να φτάσουμε στην παύση του υπαρξιακού πόνου όταν οι συνθήκες παύσουν να υπάρχουν. Αυτό αρχίζει από την εξάλειψη της άγνοιας μέσω της κατανόησης ότι η άγνοια είναι αυτή που προκαλεί την αλυσιδωτή αντίδραση όλων των υπόλοιπων παραγόντων. Συνεπώς, ο Βούδας διδάσκει και την αντίστροφη σειρά της Εξαρτώμενης Γένεσης λέγοντας:

1. Με την πλήρη παύση της άγνοιας (*avijjāya tveva asesavirāga-nirodhā*), παύουν οι βουλητικές ή καρμικές δραστηριότητες (*saṅkhārā*).
2. Με την παύση των βουλητικών δραστηριοτήτων, παύει η συνείδηση [της επαναγέννησης] (*viññāṇa*).
3. Με την παύση της συνείδησης [της επαναγέννησης], παύουν τα νοητικά και υλικά φαινόμενα (*nāma-rūpa*).
4. Με την παύση των νοητικών και υλικών φαινομένων, παύουν τα έξι αισθητήρια όργανα (*salāyatana*).
5. Με την παύση των έξι αισθητήριων οργάνων, παύει η (αισθητήρια και νοητική) επαφή (*phassa*).
6. Με την παύση της (αισθητήριας και νοητικής) επαφής, παύει το αίσθημα (*vedanā*).
7. Με την παύση του αισθήματος, παύει η επιθυμία (*taṇhā*).
8. Με την παύση της επιθυμίας, παύει η προσκόλληση (*upādāna*).
9. Με την παύση της προσκόλλησης, παύει το γίνεσθαι των πράξεων (*bhava*).

10. Με την παύση του γίνεσθαι των πράξεων, παύει η γέννηση (*jāti*).
11. Με την παύση της γέννησης, παύει
12. το γήρας, ο θάνατος, η λύπη, ο θρήνος, το άλγος, η οδύνη, και το άγχος (*jarā-maraṇaṇ, soka-parideva-dukkhadomanassupāyāsā sambhavanti*).

Έτσι προκαλείται η παύση ολόκληρου του συνόλου του υπαρξιακού πόνου και της δυστυχίας (*Evametassa kevalassa dukkhakkhandhassa nirodho hoti*).

Μεταξύ των παραγόντων της Εξαρτώμενης Γένεσης, η επιθυμία αποτελεί την ορμή και την κινητήρια δύναμη προς το βίωμα του υπαρξιακού πόνου. Γι' αυτό, στην 3η Ευγενή Αλήθεια αναφέρεται η εγκατάλειψή της.

Η εγκατάλειψη και η παύση της επιθυμίας

Η επιθυμία δεν εγκαταλείπεται ακαθόριστα. Αντιθέτως, εγκαταλείπεται και παύει σε συγκεκριμένα αντικείμενα. Προκειμένου να δείξει αυτά τα αντικείμενα, ο Βούδας λέει τα εξής:

«Πού όμως εγκαταλείπεται αυτή η επιθυμία όταν εγκαταλείπεται και πού παύει όταν παύει; Σε οτιδήποτε υπάρχει στον κόσμο που είναι ευχάριστο και απολαυστικό, εκεί εγκαταλείπεται αυτή η επιθυμία όταν εγκαταλείπεται, και εκεί παύει όταν παύει.

»Και τι υπάρχει στον κόσμο που είναι ευχάριστο και απολαυστικό; Το μάτι... το αυτί... η μύτη... η γλώσσα... το σώμα... ο νους είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Ορατά αντικείμενα... ήχοι... μυρωδιές... γεύσεις... απτά αντικείμενα... νοητικά αντικείμενα είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκατα-

λείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Η συνείδηση του ματιού... του αυτιού... της μύτης... της γλώσσας... του σώματος... του νου είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Η επαφή στο μάτι... στο αυτί... στη μύτη... στη γλώσσα... στο σώμα... στον νου είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Το αίσθημα που εγείρεται από την επαφή στο μάτι... στο αυτί... στη μύτη... στη γλώσσα... στο σώμα... στον νου είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

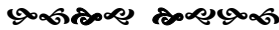
»Η αντίληψη των ορατών αντικειμένων... των ήχων... των μυρωδιών... των γεύσεων... των απτών αντικειμένων... των νοητικών αντικειμένων είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Η βούληση και η επιθυμία για ορατά αντικείμενα... για ήχους... για μυρωδιές... για γεύσεις... για απτά αντικείμενα... για νοητικά αντικείμενα είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει.

»Ο λογισμός και ο συλλογισμός για ορατά αντικείμενα... για ήχους... για μυρωδιές... για γεύσεις... για απτά αντικείμενα... για νοητικά αντικείμενα είναι κάτι ευχάριστο και απολαυστικό στον κόσμο. Είναι εδώ που η επιθυμία εγκαταλείπεται όταν εγκαταλείπεται, και είναι εδώ που παύει όταν παύει».³

³ D III, *Mahāsatiṭṭhāna-sutta*, σ. 310.

Όπως γίνεται σαφές από τον Βούδα, η εγκατάλειψη της επιθυμίας ονομάζεται «Νιμπάνα».⁴ Έτσι απαλλάσσεται κάποιος από τον υπαρξιακό πόνο και όλα τα δεινά που σχετίζονται με αυτόν. Επομένως, το *Νιμπάνα* ερμηνεύεται και ως κατάπαυση του υπαρξιακού πόνου (*dukkha-nirodha*).⁵ Η πρακτική για την επίτευξη της εγκατάλειψης, της παύσης και του *Νιμπάνα* καθορίζεται λεπτομερώς στην 4η Ευγενή Αλήθεια.

⁴ S I, *Sanjyjana-sutta*, σ. 39: «*taṇhāya vipphāṇena 'nibbānaṃ' iti vuccati*».

⁵ Nd1 II, *Cūlavivūha-sutta*, σ. 292: «*dukkhanirodho nibbānaṃ*».